МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ АРХІТЕКТУРИ ТА МІСТОБУДУВАННЯ

Науково-технічний збірник

Заснований в 1997

Випуск № 36

Київ КНУБА 2014

УДК 711.11; 711.112

Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник / Відпов. ред. М.М. Дьомін. – К., КНУБА, 2014. – Вип. 36. – 476 с. Українською та російською мовами.

В збірнику висвітлюються актуальні проблеми досліджень у галузі архітектури та містобудування, теорії та історії архітектури, реконструкції існуючої забудови.

Розрахований на працівників науково-дослідних і проектних організацій, викладачів вищих навчальних закладів.

Современные проблемы архитектуры и градостроительство: Науч.-техн. сборник / Ответ. ред. Н.Н. Демин. – К., КНУБА, 2014. – Вып. 36. – 476 с. На украинском и русском языках.

В сборнике освещаются актуальные проблемы исследований в области архитектуры и градостроительства, теории и истории архитектуры, реконструкции существующей застройки.

Рассчитан на работников научно-исследовательских и проектных организаций, преподавателей высших учебных заведений.

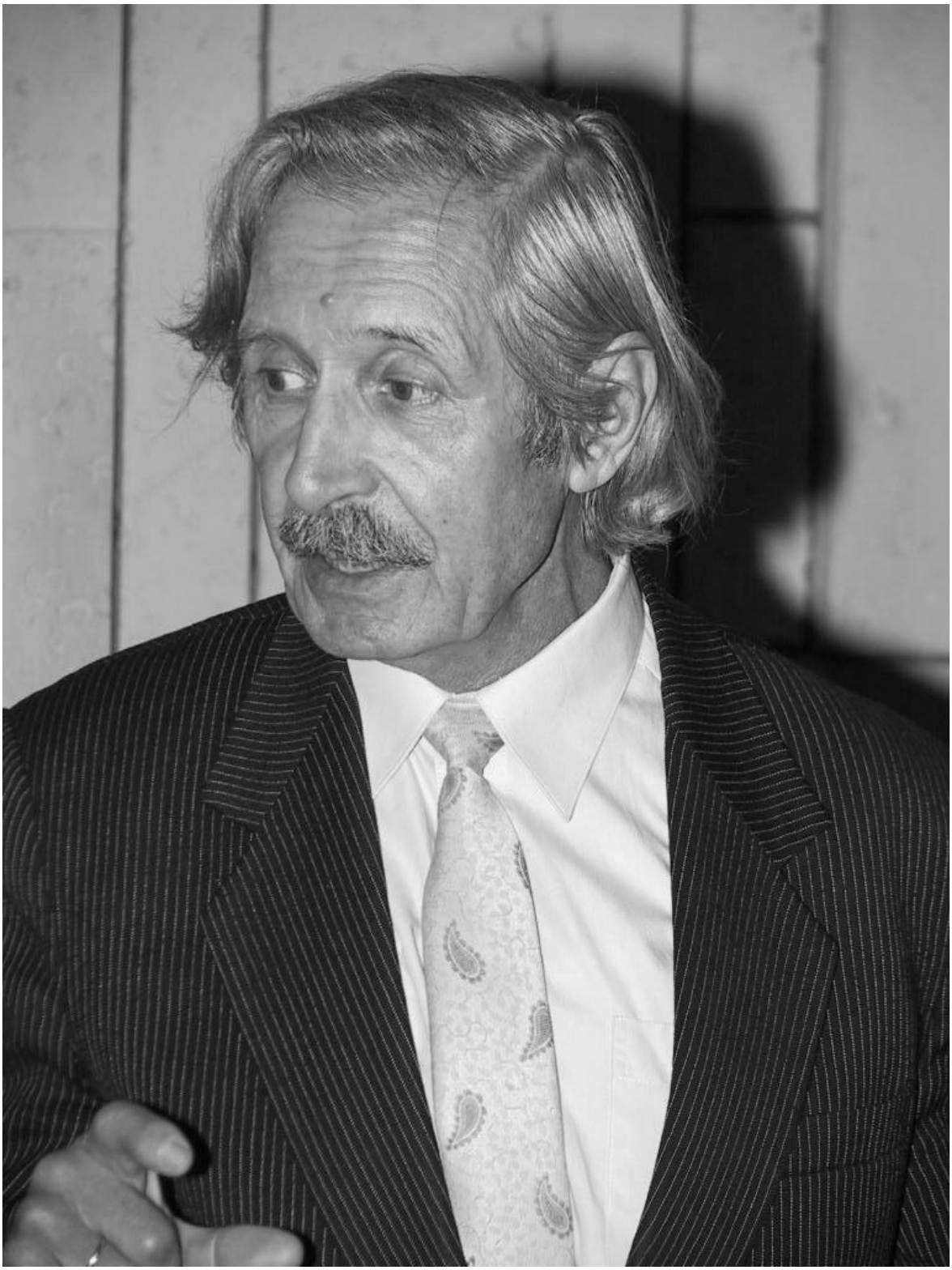
Відповідальний редактор – член-кореспондент АМ України, доктор архітектури, професор М.М. Дьомін.

Редакційна колегія: доктор технічних наук, професор Габрель М.М.; кандидат технічних наук, профессор Товбич В.В. (заступник відповідального редактора); доктор технічних наук, професор Клюшниченко Є.Є.; доктор архітектури, професор Лаврик Г.І.; доктор архітектури Ф. Мііс *Бельгія*; доктор архітектури П. Нігст *Австрія*; доктор технічних наук Е. Баумгатер *Австрія;* доктор технічних наук, професор Михайленко В.Є.; доктор географічних наук, професор Нудельман В.І.; доктор архітектури, професор Панченко Т.Ф. доктор технічних наук, професор Підгорний О.Л.; доктор технічних наук, професор Плоский В.О.; доктор технічних наук, професор Самойлович В.В.; доктор технічних наук, професор Сергейчук О.В.; доктор архітектури, професор Слєпцов О.С.; доктор архітектури, професор Ковальський Л.М.; доктор архітектури, професор Куцевич В.В.; кандидат архітектури, доцент Левченко О.В. (відповідальний секретар); доктор архітектури, професор Фільваров Г.И.; доктор архітектури, професор Тімохін В.О. (заступник відповідального редактора); доцент Чередніченко П.П. (заступник відповідального секретаря); дійсний член АМ України, доктор технічних наук, професор Яковлєв М.І.

Рекомендовано до видання вченою радою Київського національного університету будівництва і архітектури, протокол № 26 від 30 травня 2014 р.

На замовних засадах

© Київський національний університет будівництва і архітектури, 2014

На 84 році пішов з життя доктор архітектури, професор,
дійсний член Української академії архітектури,
член спілки архітектури України
ЛАВРИК ГЕННАДІЙ ІВАНОВИЧ

Геннадій Іванович Лаврик (20.08.1930-22.06.2014) після закінчення у 1955 р. архітектурного факультету Харківського інженерно-будівельного інституту працював у проектних, наукових та освітніх організаціях України. Захистив кандидатську, а згодом докторську дисертації. Свою наукову діяльність Геннадій Іванович присвятив розробці та впровадженню методів оптимізації архітектурних і містобудівельних об'єктів. Ним створено новий науковий напрямок в архітектурі, що ґрунтується на принципах загальної теорії систем і який знайшов визнання як в Україні, так і за кордоном. В його творчому доробку понад 100 праць, в тому числі монографії і одноосібний підручник з грифом Міністерства освіти і науки України.

В 1976 році Геннадій Іванович при Київському національному університеті будівництва і архітектури організував кафедру архітектурної кваліметрії, на якій працював завідувачем кафедри понад 30 років. Значну увагу Г.І.Лаврик приділяв підготовці викладацьких кадрів вищої кваліфікації: під його науковим керівництвом захищено понад 20 докторських і кандидатських дисертацій. Тисячі архітекторів вважають його своїм Вчителем.

Останні роки життя Г.І.Лаврик жив на своїй "малій" батьківщині і працював керівником Академічного науково-творчого центру архітектури і містобудування Російської Академії архітектури і будівництва Бєлгородського державного технічного університету ім. В.Г.Шухова.

Світлий образ Геннадія Івановича назавжди залишиться в пам'яті його друзів, колег та учнів.

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ АРХІТЕКТУРИ

УДК 726

М. Ю. Арсенян
провідний архітектор науково-дослідного відділу охорони та реставрації нерухомих пам'яток культурної спадщини, Національний заповідник « Софія Київлька» м. Київ

ХРАМОВІ СПОРУДИ ВІРМЕНСЬКОЇ АРТІЛІ В СУДАКУ

Анотація: в статті розкривається питання архітектурної сакральної спадщини вірмен в місті Судак. Проаналізовані загальні особливості формування об'ємно-просторового вирішення споруд на основі чого зроблена гіпотеза можливого вигляду храмів з гавітом та на консолях.

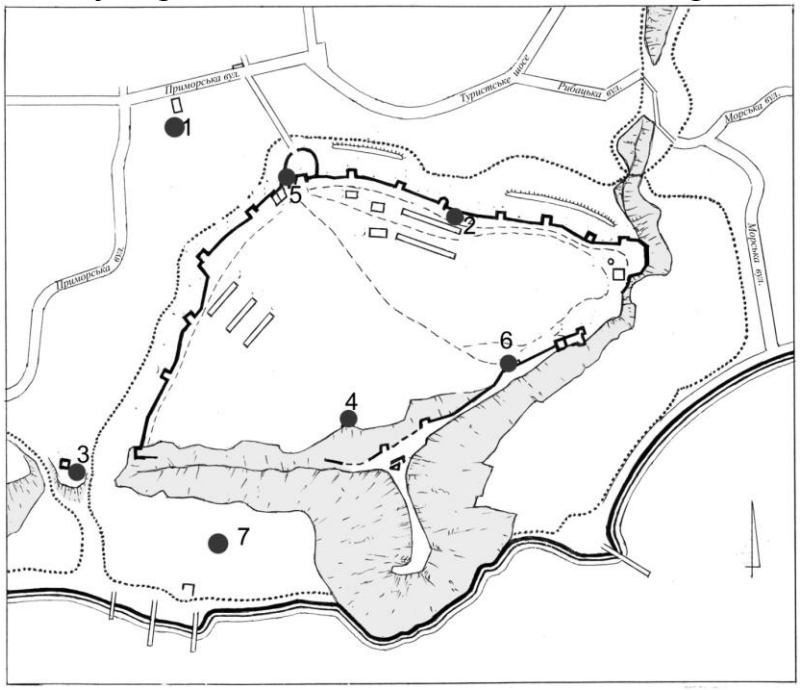
Ключьові слова: Судак, вірмени переселенці, храм з гавітом, храм 12 апостолів, храм на консолях, храм Параскеви.

Особливість історії вірменського народу полягає в тому, що з давніх часів, вона включає в себе також історію численних вірменських громад по всьому світу. У зв'язку з історичними подіями, особливо внаслідок періодичних спустошувальних нашесть на території Вірменії, значна частина вірменського народу була змушена покидати свою батьківщину та шукати пристанища в чужих країнах. Деякі з цих країн згодом стали другою батьківщиною для вірменських переселенців, саме такою стала для них українська земля, Кримський півострів вірменам був відомий ще з I ст. до Р.Х. [5]. Коли саме і де виникли перші доволі чисельні громади точно встановити неможливо, проте можна стверджувати, що вони сформувались не пізніше XIII ст. [4, С.107]. Важливим доказом цього ствердження є достовірні свідчення про життя тавридських вірмен в XIII ст., що зафіксовані в писемних джерелах, а також пам'ятки культурної спадщини, які збереглись до наших часів. На полях грецького синаксара, написаного в приморському місті Судаку, зроблені помітки, які свідчать про те, що в цьому місті поруч з греками проживала чисельна вірменська громада [5, С.15][9].

Як правило поселення, в яких проживала чисельна кількість вірмен мала по одній, рідше по дві і більше храмових споруд. В Судаку вірменська спільнота мала декілька храмових споруд, однак на даний час достовірна

кількість їх невідома. Дослідженням храмових та інших споруд які належать вірменській артілі займались В. Кирилко [1], Є. Лопушинська [11;12;13], В. Майко [2; 3], А. Фарбей [2], О. Халпахч'ян [6], К. Ерліх [8], та інші.

Встановлено, що вірменська артіль побудувала на території фортеці значну кількість споруд, серед яких і сакральні. Від них на території фортеці залишились фундамент «храму з гавітом» (2 пол XIII – 1 пол XIV ст., гавіт – XV ст.) [2], руїни «храм на консолях» (XIV ст.). За межами фортеці – храм 12 апостолів (X – XIII ст.) [10, С.50]. У селі Уютне, яке наразі входить до складу сучасного міста Судак – храм Параскеви (X-XII ст.) [6]. До цього переліку потрібно додати результати досліджень В. Майка, який доводить, що вірмени побудували невеликий однонавний храм в портовій частині Судакської фортеці. Від нього збереглась абсида, а від інших стін збереглись вирубки в скелі. Наступний об'єкт – це храм, який став першим ярусом так званої Георгіївської башти. Він прямокутний в плані з конхою в східній стіні в якій ще в XX ст. знаходилось зображення «Агнці з лабарумом». З діяльністю вірмен пов'язана каплиця в привратній башті (1385 р.) Джакомо Торселло. Наявність каплиць в вежах не було рідкістю в Візантії та Західній Європі [3].

Іл.1. Карта-схема об'єкти культурної спадщини Судацької фортеці. Храмові споруди вірменської артілі.
Храми: 1 - св. Параскеви; 2 - «храм з гавітом»; 3 - 12 апостолів; 4 – храм на консолях; 5 – каплиця в 1 ярусі приватної башти Якобо Торселло; 6 – каплиця в 1 ярусі Георгіївської башти; 7 – храм в портовій частині.

Враховуючи час спорудження храмів, вони були побудовані після першої чисельної міграції вірмен на територію Кримського півострова (VII-XI ст.). Всі

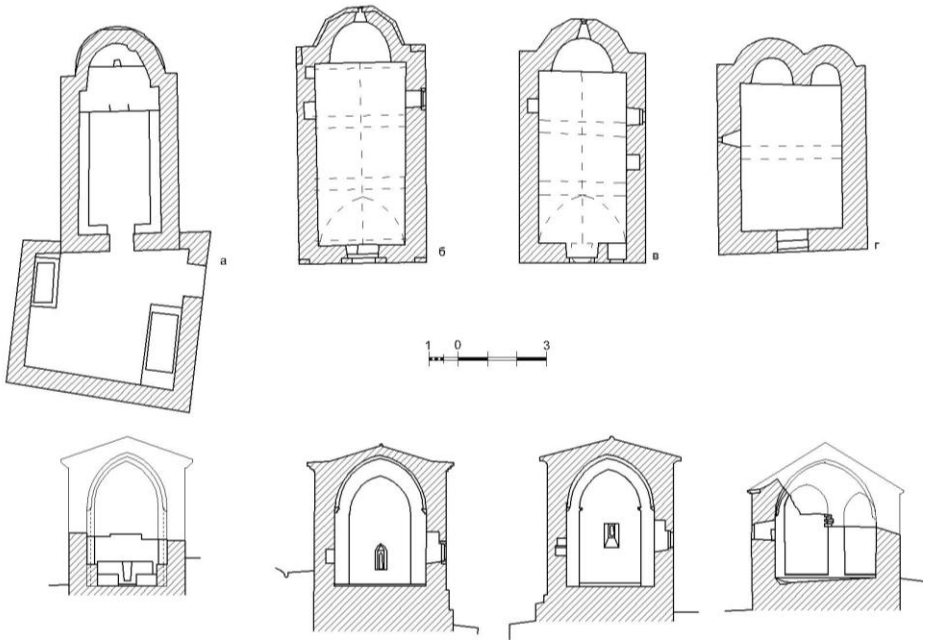
ці споруди відносяться до типу однонавних базилік, які були широко поширені як в Вірменії, так і у вірменських осередках України.

Особливий інтерес становить двоабсидний однонавний храм на консолях. Як стверджує О. Халпахч'ян [7], цей тип храмових споруд виник внаслідок тяжкої історичної, політичної та економічної ситуації на вірменських землях в XIII ст. Дослідник пояснює виникнення цього типу храмів обмеженими матеріальними можливостями ктиторів, а також особливостями християнського культу вірмен, який дозволяє присвячувати вівтар лише одному святому. Таким чином в одній будівлі були суміщені два храми (наприклад церкви Арутюна в Санаіне, Сиона в Гергере), які мали дві рівноцінні абсиди та один загальний зал. Ці храми були невиликіх розмірів, храм Арутюна за розміром 4,63х5,72 м, храм Сиона – 4,97х6,40 м. Храм мав двосхилу покрівлю, зал перекритий півциркульним склепінням. У випадку, коли одна з абсид була більш значима вона робилась ширшою ніж друга, як в храмі Анапат в Варагаванке (XIII ст.).

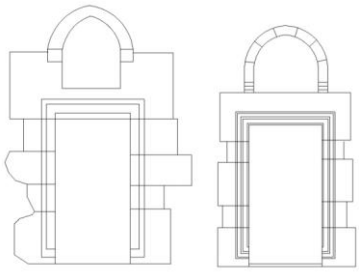
«Храм на консолях» [8, С.89] в Криму має зовнішні розміри 5,04х7,37м. Він побудований на крутому схилі і тому підсилений підпірними стінами та консолями. Можна припустити, що цей храм міг мати стрільчасте склепіння на підпружних арках, яке було більш поширеним в вірменських храмах півострова, проте на думку дослідника та реставратора Є. Лопушинської храм міг мати циркульну форму склепіння [11]. Підпружні арки спирались на консолі, а не на пілястри, що в свою чергу збільшувало площу залу. Абсиди «храму на консолях» виступають двома циркульними об'ємами на східному фасаді, як в більшості вірменських храмів Криму та в певної групи храмів Вірменії. Покрівля над залом була двосхилою, а над абсидами могла бути за формою наближена до конусоподібної (як в храмі Іоанна Богослова та Стефана в Феодосії, Параскеви в Топольовці).

Далі розглянемо храми 12 апостолів, Параспеви та «храм з гавітом». Всі три храми, як зазначалося вище, однонавні. Вони мають одну абсиду, що виступає зі східного боку п'ятигранним об'ємом. Дах цих храмів двосхилий. Покрівля над абсидами має пірамідальні обриси, які повторюють контур абсид. Можна зробити припущення, що подібну покрівлю мала абсиди «храму з гавітом». Всі храми невеличкі за розміром, зовнішні габарити яких наступні: «храм з гавітом» – 4,04х7,69 м, храми 12 апостолів – 4,33х8,73 м, Параскеви – 4,30х8,35 м. Зали храмів 12 апостолів та Параскеви перекриті стрілчастим склепінням з підпружними арками, які спираються на консолі. Відсутність пілястр у збереженій частині «храму з гавітом» говорить про те, що підпружні арки склепінь також спирались на консолі. Під час археологічних досліджень храму були виявлені основи пілястр, які були розібрані під час перебудов храму, тому підпружні арки після перебудови спирались на консолі [2, С.58–

59]. Ще одною особливістю «храму з гавітом» є організаія вівтаря у вигляді виступаючого об’єму, на який встановлювалась плита престолу [2, С.59]. Цей принцип поширений в малих храмах Вірменії (наприклад монастир Гегард). В усіх храмах є дві ніші, вони розміщуються в північній та південній стінах (в «храмі з гавітом» рід час реконструкції ніш було закладено).

Іл.2. Плани та поперечні розрізи храмів.
а – «храм з гавітом»; б – 12 апостолів; в – Параскеви; г – храм на консолях.
Тонкою лінією на розрізах «хнаму з гавітом» та «храму на консолях» показана гіпотеза можливого вигляду храмів.

Іл.3. Портали храмів:ліворуч – Параскеви; праворуч – 12 апостолів.

Дослідниками встановлено, що в храмі 12 апочтолів та «храмі з гавітом» був фресковий живопис, однак він не зберігся до наших часів. Фрески аутентичний елемент в декоруванні вірменських храмів. На території Вірменії в великих містах храми теж мали фрескові розписи.

Іл.4. Фреска з храму 12 апостолів (не збереглась).

Заслуговують на увагу портали вірменських храмів Судака. Вони мають традиційну конструкцію порталу вірменського храму, порталу, яка в класичному вигляді була поширена в Вірменії та Криму, це був прямокутний проріз обрамлений профільованим декором з цільним перемичним каменем та аркою на консолях над ним, як в храмах 12 апостолів та Параскеви. Який портал мали «храм на консолях» та «храм з гавітом» наразі невідомо, однак під час роскопок «храму з гавітом» був знайдений фрагмент арки порталу з плетеним врізним орнаментом [2, С.58].

В результаті проведеного короткого огляду вірменських храмових споруд в Судаку, можна зробити висновок, що за об'ємно-просторовим рішенням храми побудовані на основі класичних вірменських традицій з незначним переосмисленням архітектурних форм, що були обумовлені місцевими факторами (консолі, гавіт неправильної форми в плані). А також були зроблені припущення, що до реконструкції храмів з гавітом та на консолях. Проте вони потребують підтвердження на основі більш глибокого дослідження архівних матеріалів, проведення пропорційного аналізу споруд.

Література:

1. Кирилко В.П. Двухапсидные храмы Таврики / В.П. Кирилко // Археологический альманах. Древняя и средневековая Тавкика. Сборник статей, посвященный 1800-летию города Судака. – Донецк: «Донбасс», 2012. – № 28. – С.189–223
2. Майко В. Армянские памятники средневекового Судак / В. Майко, А. Фарбей // Исследования по арменистике в Украине – Вып.1 – Симферополь, 2008. – С.58-63;
3. Майко В. Армянские памятники средневекового Судака. Новые находки — новые проблемы / В. Майко// Исследования по арменистике в Украине. – Вып.5 – Симферополь, 2013. – С.30-34;

4. Марр Н. Заметки о двух армянских надписях, найденых в Херсонесе/ Н. Марр //Известия Археологической Комисии. – 1904. – вып.10, 1904 – С. 107;
5. Микаелян В. История крымских армян. Монография / В. Микаелян. – Киев, ООО «Энергия плюс», 2004 – С.9–12;
6. Халпахчьян О. Культовые постройки крымских армян/ О. Халпахчьян // Архитектурное наследство. – М., 1992. – вып. 39. – С. 32-45;
7. Халпахчьян О. Двуапсидные базилики Армении/ О. Халпахчьян. – Изв. АН АрмССР, 1954. – № 8. – С.52-62;
8. Эрлих К. Крым. Армяне. Десять веков созидания/ К. Эрлих. – Киев: Энергия плюс, информ. - издат. бюро, ООО. 2008. – 208 с.
9. Юргевич В. Примечания к Уставу для генуэзских колоний на Черном море, 1449 г./ В. Юргевич // Записках одесского общества истории и древностей. – 1863. – т.V – С.598, 603, 609;
10. Якобсон А. Армянская архитектура в Крыму / А.Якобсон, Ю. Таманян. – Ереван: Айастан, 1990. – С.50;
11. Генуєзская крепость в г. Судаке. Храм на консолях. Памятник архитектуры X-XIV вв./ ГАП – Е. Лопушинская // Архив УкрНИИпроекреставрация – Киев, 1972 г.
12. Храм у круглой башни Генуезская крепость в Судаке / ГАП – Е. Лопушинская // Архив УкрНИИпроекреставрация – Киев, 1990.
13. Памятник архитектуры X-XV вв. (Храм 12 апостолов). Генуезская крепость в Судаке / ГАП – Е. Лопушинская // Архив УкрНИИпроекреставрация – Киев, 1988.

Анотация

В статье раскрываются вопросы сакрального наследия армян в городе Судак. Проанализирована объемно-пространственная композиции сооружений, на основе чего сделано предположение как выглядели храмы на консолях и с гавитом.

Ключевые слова: судак, армяне переселенцы, храм с гавитом, храм 12 апостолов, храм на консолях, храм Параскевы.

Annotation

The article describes questions of the sacral heritage of Armenians in the city of Sudak. The spatial composition of buildings is analyzed, on the basis of whith the hypothesis has been made how the "temples on consoles" and "temple with gavit" looked like.

Key words: Sudak, Armenians resettlers, temple of the Twelve Apostles, "temples on consoles", "temple with gavit", church of St. Paraskeva.

УДК 72.013

І. В. Булах
асистент кафедри Дизайну архітектурного середовища
Київського національного університету будівництва і архітектури

СИМВОЛІЗАЦІЯ ХУДОЖНІХ ОБРАЗІВ СУЧАСНОГО АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА

Анотація: у статті пропонується визначення терміну архітектурного символу і символізації; розглядається питання використання символізації художніх образів у формуванні сучасного архітектурного середовища.

Ключові слова: символ, символізація, художній образ, теорія архітектури, сучасне архітектурне середовище.

Художній образ це специфічна для мистецтва форма відображення дійсності та виразу емоцій й задуму митця. Художній образ, що відображає певні явища дійсності, водночас несе в собі цілісно-духовний, символічний зміст в якому гармонійно поєднані емоційна й інтелектуальна позиція автора (рис.1).

Склад художнього образу

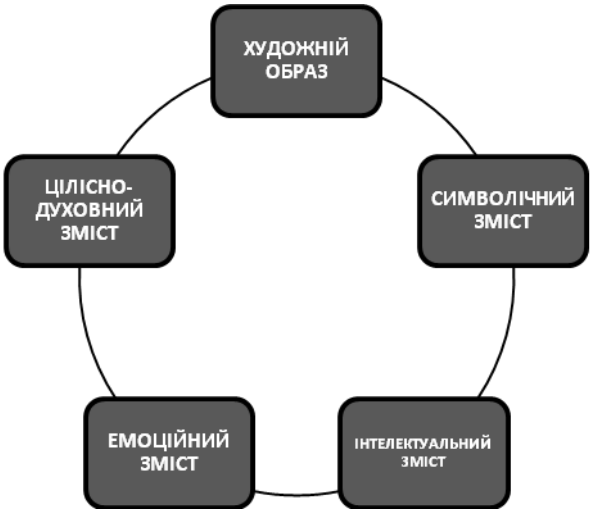

Рис. 1

Архітектурний художній образ

Рис. 2

У кожному виді мистецтва художній образ має індивідуальну структуру, що зумовлено, з одного боку відмінностями закладеного духовного змісту, а з іншого – характером презентації цього матеріалу. Так, в широкому сенсі, художній образ в архітектурі є статичний, в літературі динамічний, у живопису зображальний, а в музиці інтонаціонний. При цьому, **високоякісний архітектурний художній образ** здатен бути динамічним, зображальним, і

навіть інтонаційним (рис. 2). Саме цей факт дозволяє нам говорити про архітектуру як про синтез мистецтв.

Найбільш важливим для архітектурного художнього образу є здатність бути символічним, народжувати й викликати емоції у спостерігача. Необхідно розуміти й враховувати, що ці відчуття можуть бути позитивними (гордість, єдність, радість) і негативними (сум, замкнутість, тривога, страх). Архітектура впливає на наш настрій, піднімає працездатність, приносить відчуття впевненості або ж навпаки, може створювати пригнічений, невпевнений настрій.

Архітектурний художній образ тісно пов'язаний з поняттям символізації архітектури. Визначення архітектурного символу і символізації відноситься до складних понять, так як вони є складними системами. **Складні системи** – це системи, які мають великий потенціал для трактування змісту як однакового групового, так й індивідуального для кожного сприймаючого суб’єкта. Ефект художньої виразності форми, образність й філософські складові архітектурного твору, що має символічний зміст інколи може викликати непередбачені емоційні асоціації. Насамперед це залежить від символічної концептуальної інформативності, що супроводжує створення цього об’єкту, її чіткої визначеності та аргументації, регіональної прив’язаності, філософського обґрунтування та індивідуалізації (рис. 3). Врахування цих чинників сприяє утвердженню обраного архітектурного рішення; збагачує сучасну архітектуру; додає міфосимволічного контексту; вирішує складності врегулювання історії, сучасності та майбутнього; духовно об’єднує й долучає до створення мистецтва суспільство, піднімає людську гідність та гордість громадян (рис. 4).

Залежність та ефективність емоційних асоціацій

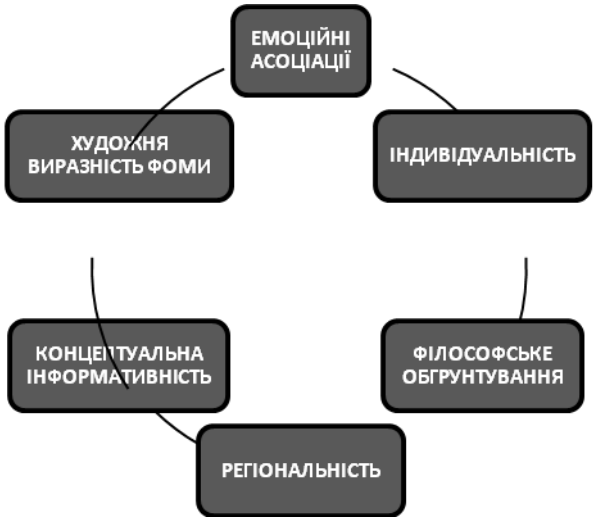

Рис. 3

Цілі та завдання символізації художнього образу

Рис. 4

Незважаючи на складність розуміння структури поняття символу і символізації архітектури, ми спробуємо дати їм визначення. **Архітектурний символ**, на наш погляд, це складна структура, що включає взаємодію філософської, культурної, соціальної, політичної, регіональної, економічної складових. Архітектурний символ складається із синтезу художньої образності, концептуальності, змістовності, виразності та ідейності (рис. 5). Нарешті, архітектурний символ залежить від професійного рівня досвідченості проектувальника й життєвого, освітнього рівня обізнаності сприймаючого суб'єкта. Таким чином, архітектурний символ – це філософськи обґрунтований образ, що транслює в оточення закладений проектувальником зміст. Цей зміст, шляхом високої художньої образності, відображає, передає та створює емоційний ефект. Саме створення «небайдужої» архітектури, здатної викликати емоційні почуття – головне завдання архітектурного символу.

Архітектурна символізація – це процес впровадження у проектування будівель та споруд ідеї архітектурного символу. Це надання архітектурі обґрунтованої змістовної символічної художньої образності для створення емоційної архітектури.

Складові архітектурного символу

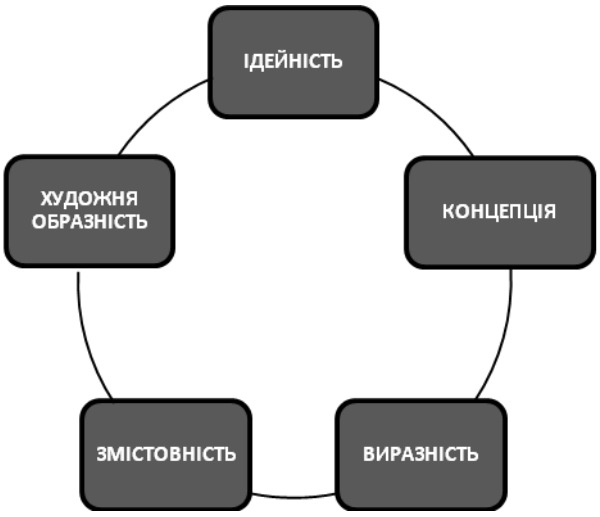

Рис. 5

Історичність в символізації художнього образу

Рис. 6

Символізація художнього образу в архітектурі, також як функціональний і конструктивний аспект, є історична, змінна у часі категорія. Художні смаки, образи, вподобання Античності, Середньовіччя, Відродження та інших архітектурних епох кардинально відрізнялися між собою. Змінювались

композиційні принципи, підходи побудови і оформлення фасадів, по різному вирішувались питання планування ансамблевої забудови, і навіть міста в цілому. Незмінним залишалось лише здатність архітектури залишатися носієм емоційного символічного змісту (рис. 6).

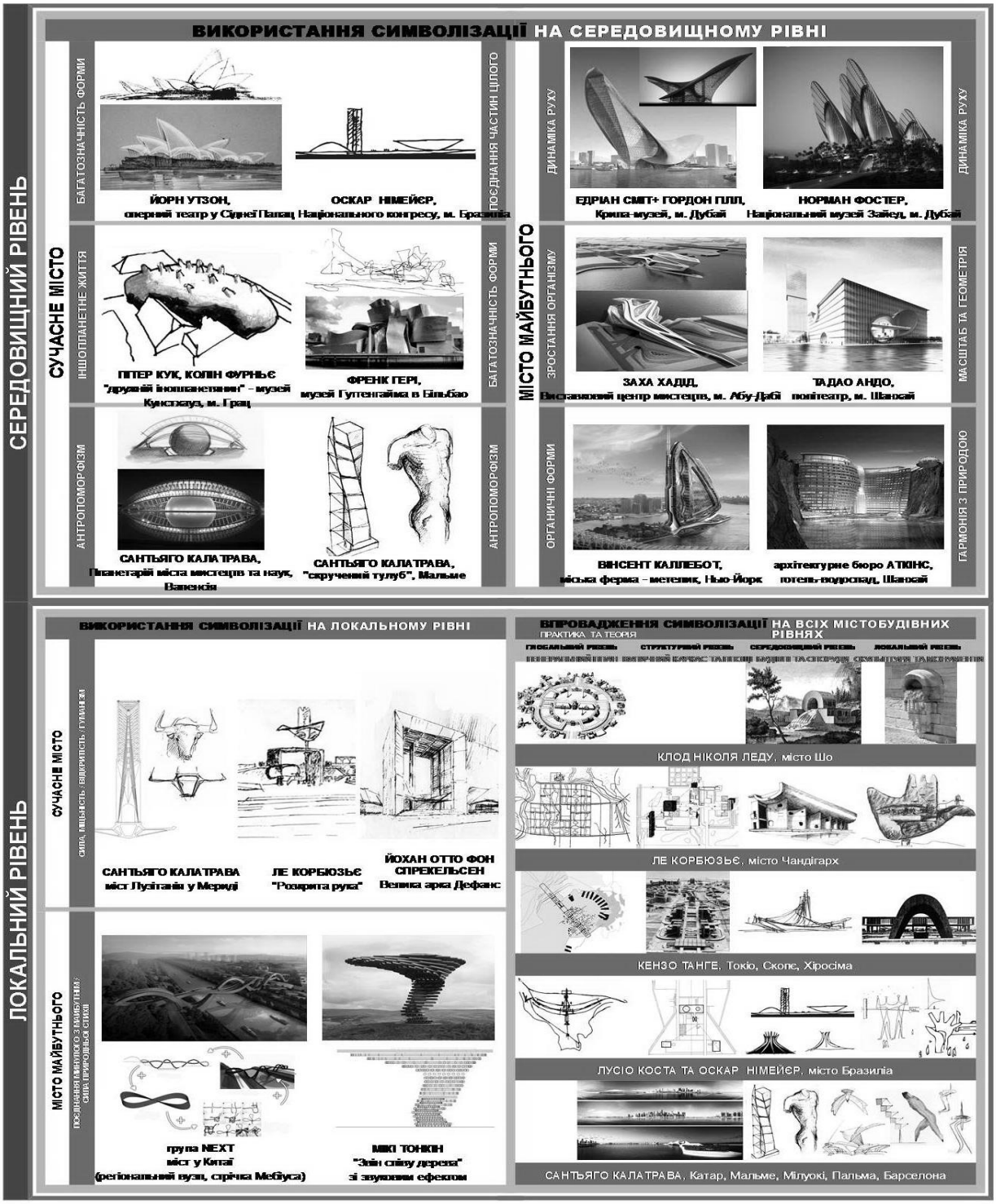

Рис. 7

Символізація художніх образів сучасного архітектурного середовища, як і архітектура сьогодення в цілому є інтернаціональна, тобто універсальна, зрозуміла та припустима водночас для багатьох спостерігачів з різних країн

світу. Домінують загальнолюдські цінності, повага до минулого, прагнення до розвитку, впровадження можливостей сучасних технологій. Загальний аналіз символізації художніх образів сучасного архітектурного середовища, на нашу думку, доцільно проводити на чотирьох рівнях побудови міста: глобальному (планування міста в цілому), структурному (транспортна мережа і площі), середовищному (архітектура будівель та споруд) та локальному (монументи, скульптури). Саме такий комплексний підхід дозволяє нам більш детально проаналізувати місто та виявити необхідність впровадження послідовної, узгодженої символізації, тенденцій художньої образності.

Говорячи про сучасне архітектурне середовище у рамках даної статті, більш детально розглянуто символізацію на середовищному і локальному рівнях (рис.7). Також представлений аналіз застосування комплексної символізації художніх образів на всіх рівнях побудови міста на прикладі робот видатних архітекторів: К. Н. Леду, Ле Корбюзьє, К. Танге, Л. Коста і О. Німейєра, С. Калатрава (рис.7).

Література

1. Шубович С.О. Міфопоетична культура в естетиці міста (наукові основи - мистецтво – архітектура): Навч. посібник. - Харків: ХДАМГ, 2002. - 106 с.
2. Гадамер Г.-Г. Миф и разум // Актуальность прекрасного. - М.: Искусство, 1991. - 142 с.
3. Гутнов А.Э. Эволюция градостроительства. - М.: Стройиздат, 1984. – 256 с.
4. Голан А. Миф и символ. - М.: Русслит, 1993. - 375 с.
5. Топоров В.Н. Миф. Ритуал. Символ. Образ. Исследования в области мифопоэтического. - М.: Прогресс - Культура, 1995. - 624 с.
6. Иконников А.В. Функция, форма, образ в архитектуре. - М.: Стройиздат, 1986.- 288 с.

Аннотация

В статье предлагается определение термина архитектурного символа и символизации; проведен анализ символизации художественных образов в современной архитектурной среде.

Ключевые слова: символ, символизация, художественный образ, теория архитектуры, современная архитектурная среда.

Annotation

In the article is offered determination of term of architectural symbol and symbolizing; analysis is conducted of symbolizing of images is examined in forming of modern architectural environment.

Keywords: symbol, symbolizing, image, theory of architecture, modern architectural environment.

УДК 72.01

С. И. Ботвиновская
кандидат технических наук,
доцент кафедры начертательной геометрии и инженерной графики
Київського національного університету будівництва і архітектури

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ РЕКУРРЕНТНЫХ ФОРМУЛ ЧИСЛОВЫХ ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНОСТЕЙ ДЛЯ ДИСКРЕТНОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ ПОВЕРХНОСТЕЙ

Аннотация: статья посвещена вопросам дискретного моделирования и формообразования геометрических объектов по заданым исходящим условиям. Разные рекурентные формулы одной и тойже числовой последовательности могут быть основой для дискретного моделирования разных поверхностей с одинаковыминачальными условиями.

Извесно также что не каждая числовая последовательность дискретно определяет непрерывный геометрический образ, по этому актуальной проблемой есть анализ рекурентных формул безконечных числовых последовательностей с позиции их использования для дискретного определения непрерывных геометрических образов разной измеримости.

Ключевые слова: дискретное моделироване, числовые последовательности, рекурентные формулы, геометрические модели, непрерывные геометрические образы, точечный каркас поверхности.

ВВЕДЕНИЕ

Использование математического аппарата числовых последовательностей для формирования дискретных геометрических образов (ДГО) произвольной размерности значительно может расширить возможности дискретного геометрического моделирования процессов, объектов и явлений. Известно, что не всякая числовая последовательность может дискретно определять непрерывный геометрический образ. Поэтому, актуальной проблемой на сегодня является анализ рекуррентных формул разных числовых последовательностей с точки зрения их использования для формирования дискретных моделей непрерывных геометрических образов различной размерности.

Все природные явления и процессы, объекты которые нас окружают, строго структурированы в зависимости от их: размеров, характера, происхождения, сложности, устойчивости, динамичности, взаимосвязей одного с другим. Практически все, что нас окружает, имеет непрерывную природу. Для дальнейшего изучения и описания всех объектов, есть возможность

использовать непрерывные и дискретные геометрические модели, т. е. все можно описать дифференциальными уравнениями или представить в дискретном виде.

Анализ основных публикаций и Постановка задачи

Использованию математического аппарата числовых последовательностей для формирования ДГО посвящены многочисленные публикации в рамках докторской диссертации С. И. Пустюльги [1], где проанализированы особенности метода конечных разностей, статико-геометрического метода и метода числовых последовательностей. Результаты этих исследований раскрывают новые возможности в области дискретного моделирования объектов, процессов и явлений.

Целью данной статьи является анализ рекуррентных формул бесконечных числовых последовательностей с точки зрения их использования для дискретного моделирования непрерывных геометрических образов разной размерности.

основная часть

Запись члена бесконечной ***n***-мерной числовой последовательности в замкнутой форме (формула общего члена) может быть получена для любой функции ***n*** аргументов, которая задана в явном виде, путем замены непрерывных аргументов ($x, y, z,\ldots, n$) на дискретные ($i, j, k, .., l$). Например, функция

$$u = f(x, y, z...n) \qquad (1)$$

является непрерывным аналогом ***n***-мерной числовой последовательности

$$a_{i,j,k...n} = f(i, j, k...n) \qquad (2)$$

где $i, j, k,\ldots, n$ – нумерация числовой последовательности на равномерной ***n***-мерной сетке. С геометрической точки зрения последовательность (2) представляет собой дискретную модель ***n***-мерного многообразия в $(n+1)$ мерном пространстве [1]. Бесконечные числовые последовательности, в отличии от других математических аппаратов, имеют две формы аналитической зависимости.

Первая форма (2) – называется замкнутой. Обеспечивает $(n+1)$ координату точки геометрического образа в процессе ее нумерации на ***n***-мерной равномерной сетке и является дискретным аналогом непрерывной аналитической функции.

Другая форма – рекуррентная. Она определяет зависимость между соседними узлами дискретного образа и является дискретным аналогом дифференциального уравнения непрерывного образа. Эта форма очень удобная для формирования дискретных геометрических моделей, поскольку позволяет задавать различные исходные данные.

Существует, как минимум, два способа получить рекуррентную формулу из аналитической функции. Первый способ – дифференцирование функции с последующим переходом к конечным разностям. Второй – замена непрерывных параметров (аргументов) на дискретные, т. е. переход от непрерывной функции (1) к замкнутой форме (2) описания числовой последовательности. С последующим освобождением от дискретных параметров (номеров членов числовой последовательности). Такой способ даст возможность из одной функции получить различные рекуррентные формулы.

Пример. Рассмотрим построение дискретной модели цилиндроида с помощью рекуррентной формулы. Задана функция

$$z = a^x + b^y \qquad (3)$$

Замкнутая форма описания числовой последовательности может быть получена при замене непрерывных параметров *x, y* на дискретные *i, j*.

$$z_{i,j} = a^i + b^j \qquad (4)$$

Для перехода к рекуррентной формуле составляется система уравнений, для описания краевых условий:

$$\begin{aligned} z_{i,j} &= a^i + b^j, \\ z_{i+1,j} &= aa^i + b^j, \\ z_{i,j+1} &= a^i + bb^j. \end{aligned} \qquad (5)$$

В дальнейшем необходимо освободиться от дискретных параметров *i* и *j*. В результате получим рекуррентную формулу с двумя коэффициентами *a* и *b*.

$$(a-1)z_{i,j+1} - (ab-1)z_{i,j} + (b-1)z_{i+1,j} = 0, \qquad (6)$$

Если исключить дискретные параметры *i* и *j* из системы уравнений

$$\begin{aligned} z_{i,j} &= a^i + b^j, \\ z_{i-1,j} &= \frac{a^i}{a} + b^j, \\ z_{i,j-1} &= a^i + \frac{b^j}{b}. \end{aligned}$$

можем получить другую рекуррентную формулу:

$$a(b-1)z_{i-1,j} - (ab-1)z_{i,j} + b(a-1)z_{i,j-1} = 0 \qquad (7)$$

Суперпозиции рекуррентных формул (6) и (7) дают две новые формулы:

$$a(b-1)z_{i-1,j} + b(a-1)z_{i,j-1} - 2(ab-1)z_{i,j} + (b-1)z_{i+1,j} + (a-1)z_{i,j+1} = 0; \qquad (8)$$

$$a(b-1)z_{i-1,j} + b(a-1)z_{i,j-1} + (1-b)z_{i+1,j} + (1-a)z_{i,j+1} = 0; \qquad (9)$$

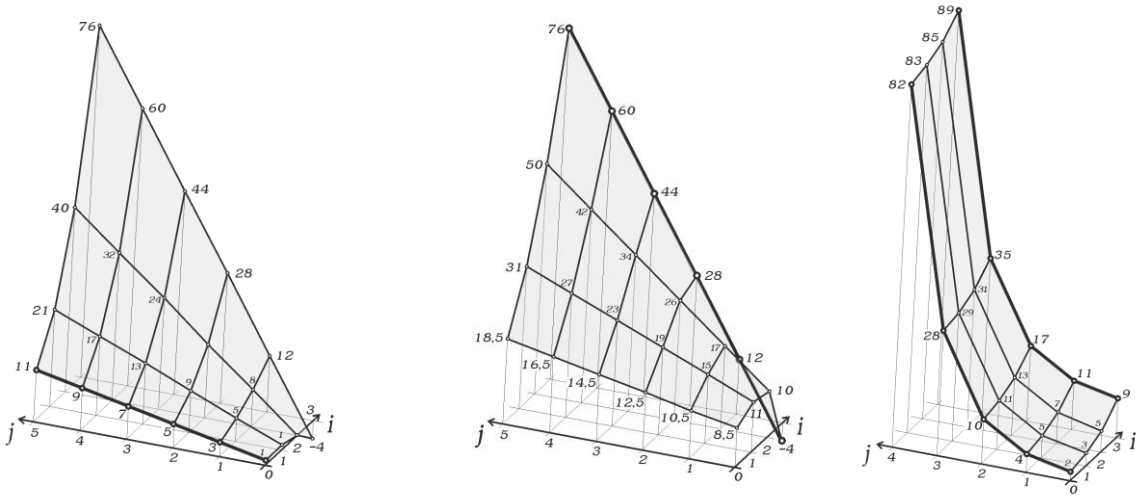
Еще одну рекуррентную формулу можно получить из (3), если дискретные параметры исключить из системы уравнений в виде:

$$z_{i,j} = a^i + b^j,$$
$$z_{i,j+1} = a^i + bb^j,$$
$$z_{i+1,j} = aa^i + b^j,$$
$$z_{i+1,j+1} = aa^i + bb^j.$$

Если из первого уравнения этой системы вычесть второе, а из третьего – четвертое, и полученные результаты прировнять, то будет получен известный конечно-разностный оператор типа:

$$z_{i,j} - z_{i,j+1} - z_{i+1,j} + z_{i+1,j+1} = 0 \qquad (10)$$

На (рис. 1, *а*) показана геометрическая модель цилиндроида в дискретном виде, сконструированная по рекуррентной формуле (6), с заданными коэффициентами a=2, b=3 и начальными условиями в виде (i=0, j=1; 3;5; 7; 9; 11). Исходный контур обозначен на рисунке утолщенной линией. Значения высотных координат (z_{ij}) проставлены около каждого узла поверхности. При других начальных условиях, когда (i=3, а j изменяет свои значения: j=-4; 12; 28; 44; 60; 76) рекуррентная формула (7) моделирует совсем другую поверхность (рис. 1, *б*). Только при условии, когда начальные и конечные условия соответствуют зависимости (4), рекуррентна формула (6) дискретно определяет единственную поверхность параллельного переноса (рис. 1, *в*).

а) цилиндроид *б*) цилиндроид *в*) поверхность параллельного переноса

Рис.1 Примеры построения различных дискретных поверхностей при заданных начальных условиях с помощью рекуррентных формул

ВЫВОДЫ

Рекуррентные формулы бесконечных числовых последовательностей при определенных ограничениях позволяют формировать дискретные геометрические модели непрерывных геометрических образов разной

размерности с заданными начальными или краевыми условиями в виде точечных каркасов. Различные рекуррентные формулы одной последовательности могут быть основой для дискретного моделирования различных поверхностей с одинаковыми начальными условиями.

Литература

1. *Пустюльга С.І.* Дискретне визначення геометричних об'єктів числовими послідовностями. Дис...д-ра. техн. наук: 05.01.01/ КНУБА. – К.: 2006.
2. *Ковалев С.Н., Маркелов Н.А., Сафронеев И.В.* Уплотнение ячеек дискретной сети // Прикладная геометрия и инженерная графика. К.: Будівельник, 1989. – Вып. 47. – С. 18 - 20.

Анотація

Статтю присвячено питанням дискретного моделювання і формоутворення геометричних об'єктів за заданими вихідними умовами. Різні рекурентні формули однієї і тієї ж числової послідовності можуть бути основою для дискретного моделювання різних поверхонь з однаковими початковими умовами.

Відомо також, що не всяка числова послідовність дискретно визначає неперервний геометричний образ, тому актуальною проблемою є аналіз рекурентних формул нескінченних числових послідовностей з позицій їх придатності для дискретного визначення неперервних геометричних образів різної вимірності.

Ключеві слова: дискретне моделювання, числові послідовності, рекурентні формули, геометричні моделі, неперервні геометричні образи, точковий каркас поверхні.

Annotation

In clause questions of discrete modeling and formation of geometrical objects on the set conditions are considered.

Use of the mathematical device of numerical sequences for formation of discretely certain geometrical images of any dimension considerably expands opportunities of discrete geometrical modeling of objects, processes and the phenomena.

Redcurrants' formulas of infinite numerical sequences at the certain restrictions allow to form discrete geometrical models of continuous geometrical images of different dimension on the set initial and regional conditions in the form of dot skeletons.

Different Recurrent formulas of one sequence can be a basis for discrete modeling different surfaces with identical conditions

Keywords: discrete modeling, numerical sequences, recurrent form, geometrical model, continuous geometrical characters, carcass surfaces dots.

УДК 72.01

И. А. Высочин
доктор архитектуры, доцент
Сумский национальный аграрный университет

СХЕМЫ ПОСТРОЕНИЯ МОДЕЛЕЙ АРХИТЕКТУРНЫХ ПРОСТРАНСТВ. ВАРИАТИВНАЯ (РАЗВИВАЮЩАЯСЯ) МОДЕЛЬ ВОСПРИЯТИЯ

Аннотация: вариативная (развивающаяся) модель восприятия. Вариативный, то есть постоянно развивающийся, объект архитектуры можно представить себе как процесс изменения его свойств и которые генерируют совсем новые прогрессивные структуры и связи, что в большинстве случаев приводит к повышению класса модели, а значит и конкретного объекта имеющего тенденцию к постоянному развитию и совершенствованию. Разработано схему построения вариативной (развивающейся) модели восприятия.

Ключевые слова: модели, пространство, время, познание, связи, классы, проксемика.

Введение.

Актуальность исследования. Изучением процесса моделирования занималось много специалистов. Одной из самых распространенных в архитектурной практике является схема, согласно с которой стадия построения модели рассматривается как процесс поиска аналогий (прообразов), а также отбора из них необходимой модели, которая в свою очередь стает аналогией или исходной для дальнейшей разработки архитектурной модели до уровня проектного предложения. В науке модели воспринимаются и используются более широко, например, как «предтеча» теории какой-либо исследовательской сущности, которая организовывает существующие о ней знания и тем самым помогает развитию и использованию знаний на практике. Очевидно, что в архитектуре построение вариативной (развивающейся) модели архитектуры, должна восприниматься глубже и шире.

Анализ исследований и публикаций. Пространственное познание происходит с целью выявления закономерностей функционирования или развития каких-либо фрагментов деятельности со стороны их фундаментальных характеристик, которыми являются пространственные характеристики. Процесс осмысления пространства является фундаментальным в быту и бытии самого человека, его познавательной деятельности. Это происходит в пространстве и во времени, то есть пространство и

пространственное мышление является не только предметом и сущностью познания, но и одной из форм и способов существования самого человека, познающего мир… «В мире ничего нет, кроме движущейся материи, и эта материя не может двигаться по-другому, как только в пространстве и во времени…» [1, с.108]. Если мышление всегда является действием, что осуществляется естественным, то есть пространственно определенным, телом, тогда оно само является действием, выраженным также и пространственно. «…Мышление и тело совсем не две разные, отдельно существующие вещи, а одна и та же вещь, только выраженная двумя различными способами или же рассмотрена в двух различных аспектах…» [2, с.31].

Беря во внимание постоянную вариативную (развивающуюся) сущность архитектуры, а это означает и постоянное развитие, и усовершенствование архитектурного труда, то есть причиной для определения характера моделей является известная схема «работа-товар». Анализ этой связи убедительно доказал, что с помощью архитектурных моделей рассматриваемых в этом блоке статей, которые постоянно развиваются, невозможен по причине их высокой степени конкретности или, другими словами, по причине их эмпирического характера, поскольку такие модели являются носителями свойств объекта, его морфологии, но не развития.

На основании результатов изучения моделей тех отраслей человеческой деятельности, где процесс развития уже является самостоятельным предметом исследования (например, физиология, ботаника, биология, техника и т.п.) [3, 4, 5] для моделирования архитектурной сущности, которая постоянно изменяется, предлагаются особенные модели – теоретические и параметрические.

Автор в этих и других работах не выявил вариативной (развивающейся) модели восприятия, что является основанием для проведения исследований по указаной проблеме.

Методикой проведения экспериментов является анализ существующих разработок в архитектурной сфере, а также во внеархитектурной (проксемичной) деятельности, а также авторских экспериментов, их систематизация.

Цель статьи и задачи. Разработка схемы построения вариативной (развивающейся) модели восприятия.

Результаты исследования. Можно представить себе вариативный, что постоянно развивается, объект архитектуры как процесс изменения его свойств и которые генерируют совсем новые прогрессивные структуры и связи, что в большинстве случаев приводит к повышению класса модели, а значит и конкретного объекта, как обобщенная идеализированная модель общих существенных черт определенной группы объектов, как один из основных

видов модели архитектуры, имеющую постоянную тенденцию к развитию и совершенствованию. Именно в этом смысле «класс» можно рассматривать как своеобразную единицу развития архитектурной среды, а развитие архитектуры рассматривать как процесс становления классов отдельных объектов архитектурной среды. То есть, создавать какой-либо архитектурный объект в логической и исторической последовательности – значит привносить закономерности, направленные и необратимые изменения в класс создаваемого объекта. В противоположном случае можно говорить только о цикличных обратимых или, другими словами, периодически воссоздаваемые характеристики объекта, которые присутствуют в процессе функционирования (но не развития) его типа.

Главной моделью для отображения «класса» пространственной среды или «причиной» деятельности могут использоваться: математические, графические, письменные (литературные), слуховые, тактильные и пространственные вариативные (развивающиеся) модели восприятия, которые фиксируют суть познавательного содержания. Они достигли самого высокого уровня своего развития – «класса» или «причины» и служат основанием для особенной классификации теоретических архитектурных моделей, с помощью которых станет возможным фиксирование каких-либо типов структур в архитектурной практике; отображать их степень сложности в пространстве и во времени.

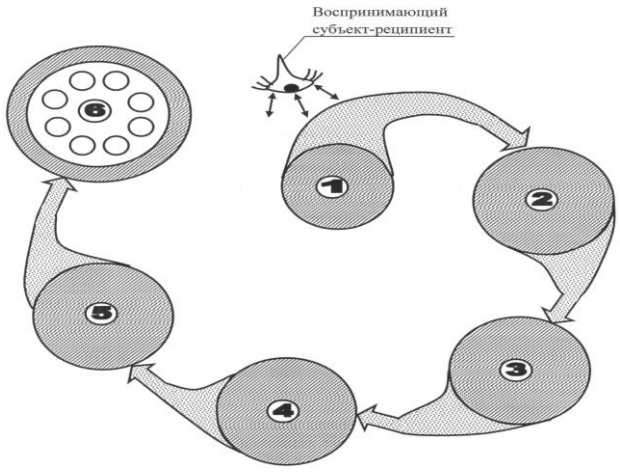

Рис. 1. Схема построения вариативной (развивающейся) модели восприятия.

Как было авторами сказано в первой статье этого цикла… «Для передачи модели восприятия другим субъектам в каком-либо упакованном виде ее необходимо закодировать, причем сознательный субъект-реципиент этот код должен достаточно легко раскодировать…», то есть перевести на доступный архитектурный язык. На рис. 1 подана схема построения вариативной (развивающейся) модели восприятия. Где: 1 - эскизная модель восприятия; 2-

5 – промежуточные, постоянно развивающиеся модели восприятия, которые зависят от субъективных факторов бытия, например, от возраста, уровня общего и специального образования, экономической и политической ситуации в стране и мире и т.п. И модели 6 - близкой к идеальной (гармонично и эстетически совершенной) модели-эталона.

Выводы. Разработана схема построения вариативной, то есть постоянно развивающейся модели восприятия. В последующей статье необходимо будет разработать схему построения модели восприятия «как структуры» для хранения знаний.

Литература

1. Штофф В.А. Введение в методологию научного познания. – Л., 1972. – 278 с.
2. Ильенков Э.В. Диалектическая логика. Очерки истории и теории. – 2-е изд., доп. – М., 1984. – 243 с.
3. Дарвин Ч. Происхождение видов. – М., 1937. – 413 с.
4. Мелещенко Ю.С. Техника и закономерности ее развития. – Л., 1970. – 279 с.
5. Щекина Л.М. Понятие «движение» и «развитие», их роль в изучении физических процесов. – М., 1970. – 353 с.

Анотація

Варіативна (що постійно розвивається) модель сприйняття. Варіативний, тобто такий, що постійно розвивається, об’єкт архітектури можна уявити собі як процес зміни його якостей і які генерують зовсім нові прогресивні структури та зв’язки, що в переважній більшості призводе до підвищення класу моделі, а в відтак і конкретного об’єкта, що має тенденцію до постійного розвитку і вдосконалення. Розроблено схему побудови варіативної (що постійно розвивається) моделі сприйняття.

Ключові слова: моделі, простір, час, пізнання, зв’язки, класи, проксеміка.

Abstract

The variable (developing) model of perception. Variational, that is constantly evolving, the object architecture can be thought of as the process of changing its properties and which generate entirely new and innovative structures and links, which in most cases leads to higher class models, and therefore a specific object which tends to a constant development and improvement. Developed a scheme for constructing variativnoj (developing) a perceptual model.

Keywords: model, space, time, knowledge, relationships, classes, proxemics.

УДК 72.01

И. А. Высочин
доктор архитектуры, доцент
Сумский национальный аграрный университет

ПОСТРОЕНИЕ СХЕМ МОДЕЛЕЙ АРХИТЕКТУРНЫХ ПРОСТРАНСТВ. МОДЕЛЬ ВОСПРИЯТИЯ КАК СТРУКТУРА ДЛЯ ХРАНЕНИЯ ЗНАНИЙ

Аннотация: модель восприятия как структура для хранения знаний. Архитектурное моделирование допускает возможность процесса развития архитектуры не как простой последовательности ситуации в предыдущее время и ее отображение, а со всеми принадлежащие концептуальному характеру мышлениями, резкими качественными изменениями, прыжками и даже некоторой революционностью, и, как следствие, – осмысление выявленных противоречий в действии, что является качественными изменениями в структуре для хранения знаний. Разработано схему построения модели восприятия как структуру для хранения знаний.

Ключевые слова: модели, моделирование, пространство, структура, восприятие, построение, концепции, схемы.

Введение.

Актуальность исследования. Архитектура создается, изменяется и развивается благодаря своей общественно необходимой специфической продукции, которую она вырабатывает в виде пространственно – материальных структур, предназначенных для создания различных по сути и по содержанию социальных процессов, а также благодаря своим особенным средствам и методам деятельности: инструментам, персональной вычислительной технике, различным технологиям и механизмам. Сюда можно отнести и категорию специально подготовленных людей. Архитектура имеет активное влияние на развитие производительных сил, она постоянно совершенствуется и изменяется. Все это вызывает необходимость создания модели восприятия как структуры (или каркаса) для хранения знаний, приобретенных субъектом за какой-то отрезок жизни (или какого-то времени). Поэтому данная тема статьи является актуальной для исследования.

Анализ исследований и публикаций. В проектной практике при разработке архитектурной среды: пространства, зданий и сооружений, ландшафтной архитектуры и т.п. – моделирование является средством проектного познания. Однако применение в архитектуре различных концепций, парадигм, аспектов, теорий осуществляется не настолько точно, как например, в точных науках, таких как математика, физика, астрономия, механика,

биология [1, с.7; 2, с.153; 3, с.29; 4; 5; 6; 7]. В практике архитектурного проектирования в основном используется каркас теоретических знаний. Это научные гипотезы, научные концепции, модели (теоретические и эмпирические). В предыдущих статьях: поисковая модель восприятия, сравнительная модель восприятия и вариативная (развивающаяся) модель восприятия автор разработал схемы их построения. Однако, проблемой построения схемы модели восприятия как структуры для хранения знаний никто не занимался. Именно на этом основании автор статьи оставляет за собой право провести собственные исследования по нерешенному вопросу.

Методикой проведения экспериментов является анализ монографий, диссертаций, авторефератов и статей в архитектурной науке, а также исследований во внеархитектурной деятельности (проксемике); собственных исследований автора.

Цель и задача статьи. Разработка схемы построения модели восприятия как структуры для хранения знаний.

Результаты исследований. Архитектурное моделирование допускает возможность процесса развития архитектуры не как простой последовательности ситуации в предыдущее время и ее отображение, а со всеми принадлежащие концептуальному характеру мышления, резкими качественными изменениями, прыжками и даже некоторой революционностью, и как следствие, - осмысление выявленных противоречий в действии. «Прыжок» в этом случае необходимо понимать как «работа-товар». «Прыжок», если его рассматривать только как компонент «рабоче-товарной» единицы по сути является переходом в другую категорийную систему умственной деятельности, вследствие чего предыдущие знания или действия могут рассматриваться в сравнении с новыми как предыдущая ступенька – «фрагмент»; такие «прыжки» имеют место в процессе построения новых теорий и внедрения их в практику (эмпирику), когда возникает разрушение и материальных отношений, и представлений о них. Иногда такие «прыжки» по аналогии с общественной практикой называют «революцией». «Прыжок», когда его рассматривать со стороны продуктивного компонента единицы «работа-товар», по сути своей представляет переход к новому свойству товара, независимо от способа его получения: эволюционным или революционном путем.

Известно [8], что под теоретическими архитектурными знаниями необходимо подразумевать научные гипотезы, представления, модели (в минимальном смысле), что по сути является отраслевыми абстрактными действиями, которые организовывают процесс творческой работы архитектора.

С этого можно вычленить основные типы схем: теоретические и концептуальные. Теоретические схемы являются заменителями реальной архитектурной сущности: схемы зонирований (зонинги), композиционные и функциональные схемы и др. Концептуальные схемы являются моделями теоретических схем (процессов): композиционных, схем зонирования, функциональных схем и др. Хотя теоретические концептуальные схемы не являются строго научными, но они подобны научным точным теориям, как физика, химия, математика, кибернетика, биология и пр. как средства типизации, классификации, систематизации.

При определенных условиях процесса развития познания теоретические и концептуальные схемы можно брать за основу построения строгих (точных) теорий [9, с.39], при этом в большинстве случаев такие схемы являются не только ступенькой к познанию и поэтому функционируют не только на стадии подготовки материалов для развития теории архитектуры, но и существуют наряду с более точными теориями. Из главных типов фундаментальных схем, которые серьезно занимаются исследованиями развития всей архитектуры, но и локальными, которые занимаются фрагментами (или малой архитектуры). В проектной архитектурной практике, в большинстве случаев существуют прикладные теоретические и концептуальные схемы. Такие схемы позволяют создавать теоретические модели (в том числе и по теме этой статьи), но опираются они на эмпирические модели архитектурного труда.

На рис. 1 подана схема построения модели восприятия как структуры знаний. Где: 1 - теоретические модели восприятия: 1.1 – формирование системного восприятия; 1.2 - поисковая модель восприятия; 1.3 - сравнительная модель восприятия; 1.4 - классификационная модель восприятия; 1.5 - вариативные модели восприятия и др.; 2 - эмпирические модели восприятия: 2.1; 2.2; 2.3; 2.4 - 2.n - множество эмпирических моделей, созданных на базе теоретических моделей восприятия; 3 - банк данных памяти (модели-эталоны, которые на протяжении всей сознательной жизни дополняются и уточняются от 3.1 до 3.n и до ∞); 4 - качественные признаки памяти [10]: 4.1. - опорная информация памяти: 4.2 - агреагирование и расширение структуры; 4.3 - семантическая сеть понятий; 4.4 - ассоциативная память.

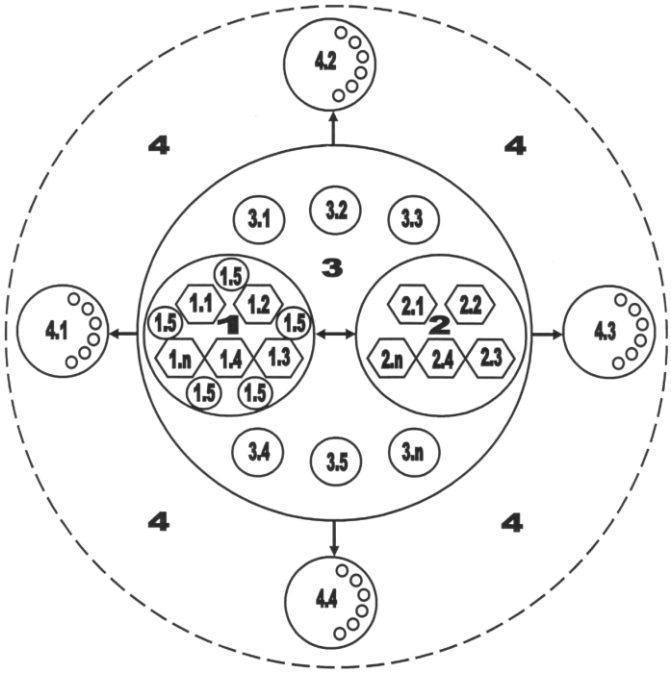

Рис. 1. Схема построения модели восприятия как структуры для хранения знаний.

Выводы. Разработана схема построения модели восприятия как структуры для хранения знаний.

Литература

1. Грюнбаум А. Философские проблемы пространства и времени. – М., 1969. – 378с.
2. Кликс Ф. Проблемы психофизиологического восприятия пространства. – М., 1965. – 192с.
3. Мостапаненко А.М. Пространство и время в макро- и микромире. – М., 1974. – 217с.
4. Зборовский Г.Э. Пространство и время как форма социального бытия. – Свердловск, 1974. – 256с.
5. Минковский Г. Пространство и время. Принцип относительности. – Л., 1935. – 318с.
6. Бертананфи Л. фон. История и статус общей теории систем // Системные исследования. – Наука, 1973. – с. 24 – 25.
7. Локтев В.А. К архитектуре космического пространства // Архитектура СССР. – 1985. №1.
8. Air Quality Maintenance in Underground Buildings Robert Thompson // Undergraund Snace Products Association, Wachington, DC. – 74p.
9. Alternative Energy Sources Conference Summary Upolate. Technology and Applications for Minnesota. – Bloomington, 1976, April 27 – 28.
10. An Instinctive Home Progressive Architecturu. – 1964, May. – P. 187.

Аннотація

Модель сприйняття як структура для зберігання знань. Архітектурне моделювання надає можливість процесу розвитку архітектури не як простої послідовності ситуації в минулий час та її віддзеркаленню, а з усіма концепціями, що відносяться до характеру міркування, різкими якісними змінами, стрибками і навіть деякою революційністю, і, як наслідок, – усвідомлення виявлених протиріч у дії, що і є якісними змінами в структурі для зберігання знань. Розроблено схему побудови моделі сприйняття як структури для зберігання знань.

Ключові слова: моделі, моделювання, простір, структура, сприйняття, побудова, концепції, схеми.

Abstract

Model of perception as a structure for storing knowledge. Architectural modeling allows for the possibility of development of architecture not as a simple sequence of the situation in the previous period and its display, and all belonging to the conceptual nature of thought, abrupt qualitative changes, jumps and even some revolutionary, and as a consequence - comprehension revealed contradictions in action that is the qualitative changes in the structure for storing knowledge. Developed a scheme for constructing models of perception as a structure for storing knowledge.

Keywords: model, simulation, space, structure, perception, construction, concept, scheme.

УДК 726.7:727.4

О. І. Жовква

канд. арх.,
начальник відділу Департаменту
містобудування та архітектури КМДА

КАТОЛИЦЬКА ДУХОВНА ОСВІТА У РОСІЇ

Анотація: в статті розглядається питання становлення католицизму у Росії, також питання формування католицьких духовних навчальних закладів.

Ключові слова: католицький духовний навчальний заклад, католицька семінарія, католицька академія.

Перші контакти Руси із католицтвом відносяться до епохи IX ст. - освоєння слов'янським світом Християнства.

У 1054 р. відбувся Церковний розкол, під час якого єдина Християнська Церква розкололась на Православну на чолі із Константинопольським патріархом і на Католицьку на чолі із папою римським. Після розколу настав період досить непростих стосунків між даними Церквами (хрестові походи тощо). Окрім військових походів, які також спустошили багато руських земель, Рим активно використовував і дипломатію – посли папи намагались схилити російську знать до переходу у католицтво в обмін на допомогу, зокрема у боротьбі проти татар.

У 1691 р. Петро I оприлюднив наказ, згідно якого іноземцям, які проживали в Росії, надавалась свобода віросповідання, а вже у 1702 р. у місті Бродно він видав акт про свободу католицького богослужіння, про свободу будівництва католицьких церков по всій Росії і релігійної діяльності католицького духовенства, за умови невтручання у державні та громадянські справи (дія документа не розповсюджувалась на єзуїтів). Це сприяло притоку закордонних фахівців, у тому числі католиків [4]. Але терпимість Петра I до католиків-іноземців не означала його терпимості до російських католиків. Перехід до католицтва розглядався як державна зрада. Петро I також суворо слідкував за тим, щоб свобода віросповідання не порушувала інтересів держави. Поступово толерантне ставлення до католицької церкви привело до активної пропаганди католицизму, що змушує Петра I у 1719 р. вигнати єзуїтів з Росії.

При Анні Іоанівні, яка надавала перевагу протестантам, і Єлизаветі Петрівні, яка суворо дотримувалась інтересів Православної Церкви у питаннях взаємовідносин із католицькою церквою ніяких державних рішень не було прийнято. Тим не менш у 1739 р. Анна Іоанівна надала католикам велику ділянку землі між Невською перспективою та Італійською вулицею для будівництва великого храму.

Особливо зросла кількість католицького населення у Росії при царюванні Катерини II за рахунок приєднання Польсько-Литовської держави. Посівши престол, Катерина II у 1762 р. видала «Манифест о привлечении иностранцев на жительство в России», у 1769 р. вона підписала «Жалованную грамоту Санкт-Петербургской Римо-Католтческой Церкви» та особливий «Регламент» до неї. Однак у Регламенті наголошувалось, що католицькі священики не можуть бути місіонерами і вести пропаганду.

Павло I заснував департамент, який опікувався справами Римської церкви у Росії. Він заснував у Петербурзі Мальтійський орден, який при ньому пережив розквіт.

Олександр І по відношенню до католиків продовжив політику Катерини ІІ. Всі питання повинні були вирішуватись лише в Росії і лише російською владою. Олександром І був виданий наказ «О строжайшем запрещении всем общинам и частным жителям Римско-католического исповедания иметь сношения с римским двором» [4]. Також після довгих вагань Олександр І санкціонував діяльність ордену єзуїтів у Росії, однак поставив перед ним умову – утримуватись від пропаганди католицизму. Під час царювання Олександра І у Росії (не рахуючи королівства Польського) було 14 католицьких семінарій латинського обряду. Всього діяв 21 чоловічий монастирський орден і 9 жіночих. Монахи утримували школи. До 1809 р. в Росії було 1476 уніатських приходських храмів, 6 уніатських семінарій. В літературних джерелах зустрічається думка, що Олександр І незадовго до своєї смерті бажав возз'єднання із католицькою Церквою і укладання Церковної Унії, а помираючи став католиком.

При наступнику Олександра І Миколі І (1825-55р.) положення католицької Церкви погіршилось.

Дипломатичні відносини між Росією і Святим Престолом у Римі були встановлені у 1882 р. Однак діяльність католицького духовенства і приходів і надалі залишалась під жорстким контролем влади.

17 квітня 1905 р. під впливом розвитку демократичного процесу у Російській імперії під час царювання Миколи ІІ (1894-1917) царський уряд видав наказ про віротерпимість. Документ цей хоча і зберіг колишні привілеї православної Церкви, однак дозволив неправославним мати своє віросповідання. На рубежі XIX-XX ст.ст. на території Російської імперії було 12 католицьких єпархій, 6 католицьких орденів і кілька духовних семінарій. У 1898 р. завдяки покращенню відносин із Францією Микола ІІ дав дозвіл для будівництва храму для французів-католиків. Так, у 1909 р. у Ковенському пров. була освячена церква Божої Матері за проектом архітекторів Л.Н.Бенуа і М.М. Перетятковича [2].

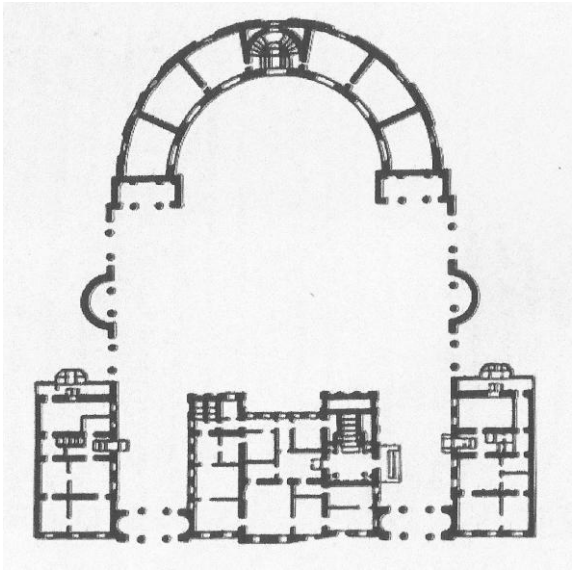
Завдяки том, що у 1911 р. голова Ради Міністрів П.Столипін дає згоду на створення російської католицької Церкви і її екзархату у Петербурзі і Москві активно створюються общини даної церкви , відкриваються її храми.

Рух за об'єднання церков, що розпочався в Росії, був припинений Першою Світовою війною 1914-1917 р. Було скасовано дозвіл на створення російської католицької Церкви, припинилось видавництво католицьких журналів. Після 1917 р. і від'єднання Польщі кількість прихильників католицизму в Росії скорочується.

У роки перед Другою Світовою війною Ватикан орієнтувався на германський блок, уклавши договір про дружбу з режимами Гітлера і Муссоліні.

До 1961 р. католицька церква в СРСР нараховувала 1179 общин. В 1983 р. католицизм був представлений двома єпархіями у Прибалтиці і окремими приходами у західних областях України і Білорусії. В самій Росії до початку 90-х рр. залишалось тільки 6 приходів.

У 1970-1988 рр. ставлення радянської держави до релігійних організацій стало більш лояльним [1]. Зміна відносин між радянською державою і Ватиканом, у результаті чого починається стрімке розгортання католицької активності у Росії, почалась із зустрічі М. Горбачова і папи Іоана Павла II у 1989 р.

У 1991 р. в Росії були відновлені дві апостольські адміністратури для католиків латинського обряду: в європейській частині Росії з центром у Москві і у азіатській частині Росії з центром у Новосибірську.

У теперішній час в Росії діє кілька католицьких навчальних закладів (працює католицька семінарія, яка готує російських ксьондзів). Католики проводять заняття у загальноосвітніх школах. Різноманітні конгрегації зайняті благодійністю. Особливу роль відіграє орден єзуїтів. Першочергову увагу єзуїти завжди приділяли створенню шкіл та університетів.

Історія римо-католицької Вищої духовної семінарії «Марія- Цариця Апостолів» у Санкт-Петербурзі пов’язана із двома навчальними закладами дореволюційної Росії. Перший із них – Санкт-Петербурзька Імператорська Духовна Академія, яка вела свій родовід від єзуїтського колегіуму, заснованого у 1570 р. у Вільно (сучасне. м. Вільнюс, Литва) і згодом перетвореного у Віленський університет, а також Віленської семінарії, яка складала на поч. XIX ст. з університетом єдине ціле. Другий навчальний заклад – це Мінська семінарія, заснована у 1843 р. після ліквідації семінарій Могилевської Римо-католицької архієпархії у Могилеві (сучасна територія Білорусії), Краславі (сучасна територія Латвії) і Білостоці (сучасна територія Польщі).

У 1831 р. Віленський університет був закритий, а семінарія при ньому перетворена у Духовну Академію. В 1842 г. Віленська Духовна Академія була перенесена у Санкт-Петербург і з цього часу стала називатися Санкт-

Петербурзькою Імператорською римсько-католицькою Духовною Академією. Спочатку Академія розташовувалась в будинку Локотнікових на ділянці між вулицями Івановською (тепер вул. Соціалістична) і Грязною (тепер вул. Марата), а у 1844 р. до 1918 р. – на першій лінії Василівського острову у будинку № 52, який раніше належав Російській Академії наук [4].

Мінська семінарія Могилевської архієпархії була ліквідована у 1869 р. Майже 10 років архієпархія не мала можливості готувати священнослужителів. Ситуація змінилась до кінця 1870-х р., коли, нарешті, було отримано дозвіл на заснування у Санкт-Петербурзі – столиці імперії і столиці Могилевської архієпархії – духовної семінарії.

До кінця XIX ст. Санкт-Петербурзька духовна семінарія розташовувалась у будинку №49 на Єкатерининському просп. (тепер просп. Римського-Корсака), а з 1902 р. до 1918 р. – у будинку № 11 на вул. Першої роти Ізмайлівського полку (нині вул. 1-а Червоноармійська).

Будівля № 11 на вул. Першої роти Ізмайлівського полку (будівля архієпархіального правління) будувалась одночасно із храмом Успіння Пресвятої Діви Марії за проектом арх. В.И. Собольщикова. В центральній частині будівлі знаходились квартири митрополита, у західній частині – менші за площею квартири, у східній частині головного корпусу – канцелярія і їдальня, в західній – приміщення секретарів помічників наглядачів, на 3-му пов. – квартири службовців. 12 квітня 1873 р. будівля була урочисто освячена.

У 1918 р. духовні заклади міста закрито. Перша після 1918 р. спроба відтворення семінарії відноситься до 1921 р.

У вересні 1995 р. будівля храму Успіння Пресвятої Діви Марії була повернута церкві, у тому ж році була повернута і будівля семінарії, куди з Москви

переїхала Вища католицька семінарія «Марія-Цариця Апостолів», декрет про створення якої був підписаний архієпископом у 1993 р.

У Москві навчальний заклад не мав своєї будівлі, семінаристи і вихователі жили в квартирі на Малій Басманній вулиці, а на заняття їздили в храм Непорочного Зачаття Пресвятої Діви Марії, частина приміщень якого була повернута віруючим. У 1995 семінарія переведена до Санкт-Петербургу.

На сьогодні історична будівля повністю не задовольняє вимоги до організації навчального процесу на сучасному рівні, який триває 7 років. При духовному навчальному закладі також з'являються нові утворення, наприклад - богословські курси для мирян. Таким чином заклад потребує додаткових приміщень для організації повноцінного навчального процесу, дозвілля вихованців, їхнього проживання тощо.

Враховуючи вищевикладене, питання формування духовних навчальних комплексів із розвиненою інфраструктурою для католицької Церкви Росії є досить актуальним.

Список використаних джерел.

1. Глушкова В.Г. Москва от центра до окраин. Административные округа Москвы. М.: Вече, 2008. – 480с.

2. Михайлов А.М. Санкт-Петербург: 100 удивительных мест и фактов, которых нет в путеводителях. М.: Эксимо, 2010. – 320с.

3. Многонациональный Петербург: История.Религии.Народы./Под редакцией А.В.Гадло, В.М.Грусман, В.И.Еременко и др. СПб.:Искусство-СПб, 2002.

4. Храмы Санкт - Петербурга / М.С. Зимина, О.О. Лихачева. – СПб.: КОРОНА принт, 2006-368 с.

Аннотация

В статье рассматривается вопрос формирования католической веры на территории России, а также вопрос создания католических духовных учебных заведений.

Ключевые слова: католическое духовное учебное заведений, католическая семинария, католическая академия.

Annotation

The article investigates the issue of forming the catholic religion on the territory of Russia as well as the issue of establishing Catholic religious educational institutions.

Key words: Catholic religious educational institutions, Catholic seminary, Catholic Academy.

УДК 72.021.2

О. І. Єжова
доцент кафедри АПЦБіС КНУБА

БУРДЖ-ХАЛІФА – АПОГЕЙ РОЗВИТКУ ВИСОТНОГО БУДІВНИЦТВА

Анотація: розглядаються сучасні тенденції та напрямки будівництва висотних будинків. Аналізується будівля Бурдж-Халіфа в Дубаї. Формування елементів зовнішнього оздоблення, конструктивної побудови та функціонального планування.

Ключові слова: висотні будинки, висотні споруди, найвища будівля в світі, елементи зовнішнього оздоблення.

Прагнення до підкорення захмарних висот, що виражається в будівництві велетенських будівель і споруд більшою мірою властиве східним народам. Дійсно, найвищі у світі хмарочоси зведені саме в Азії. Так, гігант Тайбей 101 (509 м.) в Тайвані донедавна тримав пальму першості серед найвищих будинків світу. Ще можна згадати знамениті вежі-близнюки Петронас (451.9 м) в Куала-Лумпурі (Малайзія) і Вежу Цзінь Мао в Китаї (420 м.). Справедливості заради, слід додати, що на Американському Континенті, теж є свої висотки. Наприклад, Вежа Сірс Тауер (443.2 м.) в Чикаго США і Сі-Ен Тауер у Торонто Канада, яка до 2007 року була найвищою окремо збудованою спорудою на світі.

Але хто зміг побити всі ці рекорди? Звичайно, Об'єднані Арабські Емірати. Ця країна вже дивувала нас не раз, представляючи на суд глядача все більш і більш запаморочливі архітектурні проекти. Рекордсменом в даний час є вежа Бурдж-Халифа, яка розташовується в одному з найпрестижніших, споруджуваних районів міста Дубая - Бізнес Бухті. Висота споруди сягнула 828 метрів. Форма споруди нагадує сталагміт. Будівельники тримали в секреті точний розмір вежі, оскільки побоювались підступів конкурентів, котрі рвонули по п'ятах ОАЕ зводити схожі за величиною об'єкти. Чи треба говорити, про те, що в гонку включилися країни, що мають основний дохід від продажу нафти, ну і, звичайно Китай. Однак Емірати не думають сумувати і у відповідь на це в 2008 році почали роботи над втіленням у життя нового проекту під робочою назвою Аль-Бурдж.

Бурдж-Халіфа - ключовий елемент нового ділового центру в Дубаї. Всередині комплексу розміщені готель, квартири, офіси і торгові центри. Будівля має 3 окремі входи: вхід в готель, вхід в апартаменти і вхід в офісні приміщення.

Будівництво Бурдж-Халіфа було завершено у 2010 році. Раніше планувалося пустити громадину в експлуатацію не пізніше 2008 року, але як завжди терміни здачі об'єкта були відсунуті. Будівлю планували відкрити 9 вересня 2009 одночасно з відкриттям Дубайського метрополітену, але відкриття перенесли на січень 2010 року з причин скорочення фінансування з боку забудовника.

Отже, будівництво Бурдж-Халіфа було розпочато з ініціативи однієї з найбільших і найбагатших ріелторських компаній Емірат - Emaar Properties. Вів об'єкт відомий архітектор Адріан Сміт, який раніше працював над проектуванням китайської Вежі Цзінь Мао. До 2006 року за зведення дубайського хмарочоса відповідала компанія COM (SOM), роботодавець А. Сміта, але потім управління будівельними роботами перейшло до південнокорейського підряднику - інженерного підрозділу компанії Самсунг (Sumsung). Керувала будівництвом американська компанія Тернер (Turner Construction Company).

Будівництво хмарочоса почалося в 2004 році і йшло зі швидкістю 1-2 поверхи в тиждень. Щодня на будівництві було задіяні до 12 000 робітників. На його створення пішло близько 320 тис. м ³ бетону і більше 60 тис. тонн сталевої арматури. Бетонні роботи були завершені після зведення 160 поверху, далі йшла збірка 180-метрового шпиля з металевих конструкцій.

Спроектувати найвищий хмарочос у світі - завдання не з простих. Архітектори, натхненні гіменокаліс - граціозним рослиною пустельних широт, - вирішили надати основи вежі Y-подібну форму. Завдяки цьому хмарочос дуже стійкий і чудово виглядає на березі Перської затоки. Крім того, безпеку забезпечує залізобетонна опора у вигляді стовпа, розташована в центрі будівлі. Спіралевідная конструкція поверхів допомагає протистояти сильним вітрам, що дмуть з пустелі.

На відміну від нью-йоркських хмарочосів фундамент Бурдж-Халіфа не закріплений в скельному ґрунті. У фундаменті будівлі застосовувалися висячі палі довжиною 45 м і діаметром 1,5 м. Усього таких паль близько 200.

Існують численні згадки в різних джерелах про те, що в будівлі знаходяться найшвидші в світі ліфти, які рухаються зі швидкістю 18 м/с, проте на офіційному сайті будівлі, а також на сайті виробника ліфтів вказано, що швидкість ліфтів досягає тільки 12 м/с. Насправді найшвидші ліфти розташовані в хмарочосі Тайбей 101, їх швидкість - 16,83 м/с.

Сума, виділена на втілення в життя мрії арабських шейхів становить близько 4.1 млрд. $, а для всього району, який отримає назву «Новий Дубай» заплановано витрачання коштів у розмірі 20 млрд. $. Для того що б окупити колосальні витрати виставлені рекордно високі ціни за квадратний метр площі

в комплексі Бурдж Халіфа. Так, передбачувана вартість 1 кв.м. в хмарочосі складе приблизно 43 000 $.

З початку будівництва навколо остаточної висоти хмарочоса існувало безліч чуток. Спочатку передбачалося, що проект вежі висотою 705 м буде видозміненим проектом австралійської «Grollo Tower» (560 м). Менеджери проекту говорили про те, що висота буде гарантовано більше 700 м, тобто Бурдж-Халіфа після завершення будівництва в будь-якому випадку стане найвищою спорудою на Землі. Деякі джерела говорили про 170 поверхах у будинку. У вересні 2006 року повідомлялося про кінцеву висоті в 916 м, а потім і в 940 м. Остаточна висота склала 828 метрів при 163 поверхах (не включаючи технічні поверхи-рівні - 46 в шпилі і 2 у фундаменті). Архітектор Адріан Сміт вважає, що довжина шпиля повинна бути пропорційна загального розміру вежі, тільки в такому випадку вся конструкція зможе виглядати витончено. Верхня частина будівлі для полегшення тиску на фундамент вирішено звести тільки з використанням металоконструкцій. Житлові поверхи відбудовані з перед напруженого бетону і сталевої арматури.

Вежа Бурдж-Халіфа розроблялася конструкторським бюро СОМ, які брали безпосередню участь у проектуванні Сірс Тауер в Чикаго, тому і в еміратському велетні явно проглядаються відгомони «трубчастого» стилю, в якому був побудований американський хмарочос. Багато хто помічає, що Бурдж-Халіфа нагадує природне мінеральне утворення сталагміт, що утворюються в печерах, однак, слід пам'ятати, що ОАЕ ісламська країна, тому концептуальні особливості Бурдж Халіф сягають корінням у магометанську релігію. Якщо подивитися на вежу зверху, то можна виразно помітити в її структурі куполоподібні склепіння, які властиві традиційним ісламським мечетей.

Бурж-Халіфа відрізняється від всіх інших хмарочосів не тільки висотою, але й особливостями конструкції. Форма будівлі асиметрична, щоб зменшити ефект розгойдування від вітру. Спеціально для «Бурдж-Халіфа» була розроблена особлива марка бетону, який витримує температуру до +50°С. Бетонну суміш укладали тільки вночі, а в розчин додавали лід. Будівлю оброблено тонованими скляними термопанелями, що зменшують нагрів приміщень всередині (в Дубаї бувають температури понад 50°С), що зменшує необхідність в кондиціонуванні. Скло не пропускає пил і відображає сонячні промені, дозволяючи підтримувати оптимальну температуру в будівлі. Площа поверхні будівлі приблизно дорівнює площі 17 футбольних полів. Скло Бурдж-Халіфа щодня миють, але на мийку всій поверхні потрібно близько трьох місяців.

Так, зовнішня облицювання, площа якої складає близько 142 000 м.кв. являє собою спеціальне світловідбиваюче скло, яке захистить башту від перегріву і зайво яскравого сонячного світла. Обігрів і кондиціонування будівлі здійснюватиметься за допомогою екологічно чистих джерел енергії. Наприклад, виробляти електрику планується за допомогою спеціальної турбіни, обертання якої забезпечить сила вітру. Також на зовнішніх стінах встановлено сонячні батареї, по виду нічим не відрізняються від звичайних декоративних оздоблювальних панелей. Конвекційна система кондиціонування забезпечить комфортну температуру всередині будівлі, причому основним охолоджуючим елементом є звичайна морська вода. Повітря всередині будівлі не тільки охолоджується, а й ароматизується завдяки спеціальним мембранам. Цей аромат був створений спеціально для Бурдж-Халіфа. Ароматне і свіже повітря подається через спеціальні грати у підлозі.

Багато розмов ведеться і про обробку Вежі, якою займався сам Джорджіо Армані. До речі, відомий італійський дизайнер відкрив в Бурдже перший з чотирьох своїх готелів. Просторі розкішні 900 квартир займають поверхи з 44 по 72 і з 77 по 108. Сотий поверх повністю належить індійському мільярдерові Б. Р. Шетті, на сотому поверсі розташовані 3 квартири, кожна площею приблизно 500 м ². Офісні приміщення займають поверхи з 111 по 121, з 125 по 135 і з 139 по 154. На 43 і 76 поверхах розташовані тренажерні зали, басейни, оглядові майданчики з джакузі. Найвища оглядовий майданчик знаходиться на 124 поверсі на висоті 452 метрів. На 122 поверсі знаходиться ресторан Атмосфера («At.mosphere») на 80 місць - ресторан, розташований на найбільшій висоті у світі. Штучна вежа над основним будинком несе, крім декоративної функції, ще й комунікаційну, оскільки обладнана необхідною телекомунікаційною технікою.

За словами керівництва ріелторської компанії Emaar Properties більшість апартаментів було продано протягом 8 годин з моменту початку торгів.

У будівлі встановлено 57 ліфтів. Доставляти службовців, туристів і мешканців на верхні поверхи вирішено на 56 надшвидкісних безшумних ліфтах, кожен з яких здатний вміщати до 42 чоловік. При цьому тільки службовий ліфт піднімається з першого поверху на останній. Мешканцям і відвідувачам хмарочоса доведеться переміщатися між поверхами із пересадками. Ліфти, встановлені в хмарочосі, розвивають швидкість до 12 м/с.

У комплексі влаштовано гігантський плавальний басейн (за деякими даними - антропогенне озеро), парки розваг, магазини, ресторани і фітнес-центри. У підніжжі комплексу вражає уяву своїм втіленням штучне озеро, площа якого становить майже 12 гектар. У ньому знаходиться унікальний в своєму роді фонтан довжиною в 275 м., струмені якого висвітлюють більш ніж

6500 ламп і 50 величезних кольорових прожекторів. Таке освітлення перетворює струмені води, «злітають» вгору на 150 метрів в такт музичному супроводу, у воістину фантастичне видовище.

Бурдж Халіфа - це, безсумнівно, один з наймасштабніших та найграндіозніших світових архітектурних проектів. Дубайська Вежа побила всі мислимі і немислимі рекорди висоти. Але, на думку автора, ця Вежа стала крапкою у висотному будівництві. Світова економічна криза вимусила архітекторів, девелоперів та фахівців з питань з нерухомості кардинально змінити свої погляди на висотне житлове будівництво. Коли вартість земельної ділянки та квадратного метра житла більше не рухається в бік нескінченності, немає сенсу збільшувати висотність будівлі, незважаючи на зріст вартості будівництва через додаткові заходи (пожежні, конструктивні, безпекові тощо).

Питання, як довго вдасться тримати пальму першості Арабському Ісполіну, на думку автора має відповідь – дуже довго. Світова економіка не скоро дозволить збудувати більш висотну житлову споруду.

Література

1. http://www.burjkhalifa.ae/en/
2. http://bashni.info/burdzh-halifa/
3. http://www.putidorogi-nn.ru/po-vsemu-svetu/neboskreb-burdzh-khalifa

Аннотация

Ррассматриваются современные тенденции и направления строительства высотных домов. Анализируется здание Бурдж-Халифа. Формирование элементов внешней отделки, конструктивного построения и функционального планирования.

Ключевые слова: высотные дома, высотные сооружения, самое высокое здание в мире, элементы внешней отделки.

Summary

Examines the current trends and the construction of high-rise buildings. Analyzed building Burj Khalifa in Dubai. Formation of elements of the exterior finishes, structural arrangement and functional planning.

Keywords: high-rise buildings, high-rise buildings, the tallest building in the world, exterior equipment.

УДК 726.5 (477)

В. Т. Завада,
доцент КНУБА

РЕГІОНАЛЬНІ ВІДМІННОСТІ В АРХІТЕКТУРІ УКРАЇНСЬКИХ ДЕРЕВ'ЯНИХ ХРАМІВ ХРЕЩАТОГО ТИПУ

Анотація: в статті розглядаються регіональні відмінності в архітектурі найскладнішого та найменш дослідженого в цьому відношенні хрещатого типу традиційних сакральних будівель України.

Ключові слова: регіональний, традиційний, сакральний, хрещатий, тип, дерев’яний, храм.

Повертаючись до порушеної нами свого часу теми регіоналізації сучасної архітектури [1], зауважимо, що поглиблення існуючих уявлень про її справжні масштаби і вплив на загальний розвиток будівельного мистецтва неможливе без вивчення історичних витоків та механізмів зазначеного процесу. У специфічних умовах України звернення вітчизняних фахівців (істориків, архітектурознавців, етнографів, лінгвістів, мистецтвознавців тощо) до регіональної проблематики знаходить своє відображення здебільшого у спробах пов’язати окремі об’єкти культурної спадщини з тими чи іншими історико-етнографічними регіонами – Закарпаттям, Волинню, Галичиною, Поділлям, Буковиною, Слобожанщиною та ін. Аніскільки не заперечуючи цієї схеми територіального поділу України, яка відбиває об’єктивні умови формування вітчизняної будівельної культури, слід відзначити, що на існуючому рівні дослідженості цього надзвичайно складного феномену процедура регіональної атрибуції пам’яток національного зодчества практично перетворюється на заповнення конкретним історико-архітектурним матеріалом заздалегідь визначених регіональних «ніш». Більш перспективним й ефективним у вивченні зазначеного явища слід визнати аналіз самого процесу і механізмів формування територіальних відмінностей в архітектурі України, що дозволяє простежити не лише універсальний характер локальної обумовленості будівельного мистецтва, але й ступінь впливу вищезгаданого фактору на окремі історичні типи будівель в залежності від їх соціального статусу та значимості.

Чи не найбільший інтерес в цьому відношенні становлять, на наш погляд, сакральні споруди, які завжди відігравали визначальну роль у житті суспільства незалежно від рівня його соціально–економічного розвитку, етноконфесійної специфіки або особливостей політичної організації. При всій важливості замків, палаців, ратуш, магістратів та багатьох інших історичних типів споруд, всі вони виконували порівняно вузьке коло функцій переважно утилітарного характеру (оборонних, житлових, виробничих, торговельних тощо), значно поступаючись

сакральним будівлям за рівнем своєї суспільної значимості. Соціальний статус та престиж будь-якої країни або місцевості, багатомільйонного мегаполіса або невеличкого містечка і навіть його окремого кварталу або вулиці втілювалися, передусім, в архітектурі розташованих в них храмів, які традиційно відігравали роль своєрідного символу, а інколи й індикатора відповідної суспільної групи (величезного етносу або маленької народності, міської, сільської або сусідської общини, конфесійного або професійного осередку та інш.). Невипадково саме в сакральній архітектурі знайшли відображення найважливіші тенденції, течії та події в історичному розвитку будівельного мистецтва, перетворивши храм на найбільш складний за своїми характеристиками тип споруди.

Особливе місце у багатовіковій історії української сакральної архітектури посідають дерев'яні храми, які відрізняються від решти культових будівель не тільки властивим для них будівельним матеріалом, але й численними проявами первісного сикретизму традиційного будівництва починаючи від архітектурно-конструктивної спорідненості окремих деталей і кінчаючи організацією самого будівельного процесу. Саме тому у більшості фундаментальних праць з історії українського зодчества [2] зазначена група сакральних будівель розглядається в окремому розділі в якості особливої, історично обумовленої галузі вітчизняного храмобудування, умовно виділеної нами як традиційне сакральне будівництво. Цілком природно, що в контексті порушеної у цій статті теми чи не найбільший інтерес становлять деякі безпосередньо пов'язані з ареальністю досліджуваної галузі вітчизняного зодчества особливості її функціонування та організації на зразок порівняно невеликого радіусу діяльності народних майстрів, колективної участі громади у виборі зразка для зведення нової церкви або самому процесі її будівництва [3]. Саме тому найважливіші регіональні відмінності українського зодчества знайшли своє відображення у територіальній структурі традиційного вітчизняного храмобудування з властивим для нього складним переплетінням регіональних напрямків, локальних течій і невеликих будівельних осередків.

З погляду на це цілком природною є особлива увага багатьох авторів саме до зазначеного аспекту історії традиційного сакрального будівництва України, проявляючись не тільки у виділенні характерних ознак певних територіальних груп дерев'яних храмів, але й у визнанні ними визначальної ролі регіонального підходу до дослідження цієї унікальної галузі вітчизняного зодчества. Це добре простежується у дослідженнях дерев'яних церков Гуцульщини [4], Бойківщини [5], Закарпаття [6], Лемківщини [7], Буковини [8], Полісся [9], Слобожанщини [10] і деяких інших регіонів, які охоплюють практично всі аспекти формування територіальної організації традиційного вітчизняного храмобудування. Разом з тим, існуючі уявлення про регіональні особливості традиційного сакрального будівництва в окремих історичних місцевостях України (зокрема, на Поділлі та

Наддніпрянщині) помітно поступаються загальному рівню дослідженості цього своєрідного феномену, не включаючи в себе ані характеристики, ані ареали, ані саму структуру сформованих на цих територіях архітектурних шкіл та течій.

В контексті порушеної нами теми особливу увагу слід звернути на те, що за межами регіональних досліджень залишилися і найскладніщі за композицією хрещаті храми, первісна спорідненість яких з рештою традиційних типів споруд простежується досить важко. Завдяки цьому застарілому й умоглядному в своїй основі стереотипу ця група будівель і досі розглядається виключно в контексті загальних, зовнішніх по відношенню до неї тенденцій у розвитку будівельного мистецтва і позбавлена однієї з визначальних ознак традиційного вітчизняного храмобудування - ареальності [11]. У наведених нижче міркуваннях робиться спроба іншого підходу до хрещатих храмів, хоча навіть побіжне ознайомлення з архівними і опублікованими джерелами дозволяє говорити про досить помітні регіональні відмінності в архітектурі цієї групи сакральних будівель (рис.1).

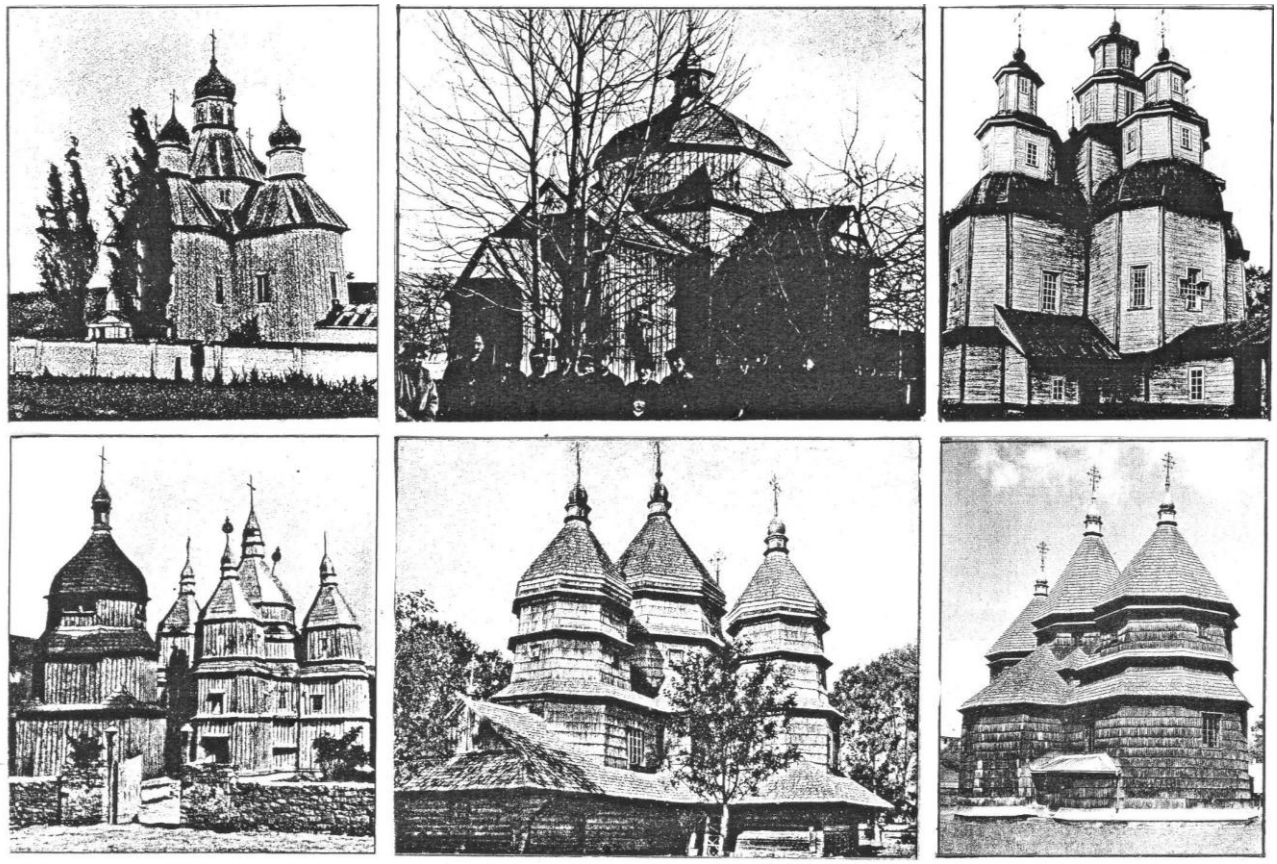

Рис.1. Деякі зразки хрещатих дерев'яних храмів у різних регіонах України: вгорі ліворуч – церква Різдва Богородиці 1768 р. у Ходорові Київської області; вгорі в центрі – Михайлівська церква 1762 р. у Новосілках Рівненської області; вгорі праворуч – Троїцька церква 1710 р. у Пакулі на Чернігівщинії; внизу ліворуч – Успенська церква 1768 р. у Яришеві Вінницької області; внизу в центрі – Успенська церква 1864 р. у Княждворі на Івано-Франківщині; внизу праворуч – Миколаївська церква 1885 р. у Путилі Чернівецької області.

Порівняльний аналіз зафіксованих у традиційному культовому зодчестві України регіональних різновидів хрещатих храмів доцільно розпочати, на наш погляд, з Миколаївської церкви 1772 р. у селі Межирічка Житомирської області поблизу стародавнього деревлянського містечка Коростеня (рис.2). Особливий інтерес до цієї будівлі багато в чому визначається її розташуванням у найбільш архаїчній частині Прип'ятського Полісся, яка відрізняється чи не найбільшою кількістю реліктових форм української традиційної культури (як матеріальної, так і духовної) і водночас з цим територіально збігається з зоною найдавнішого розселення слов'ян [12]. Вищезгаданий межиріцький храм складається з п'яти однакових за висотою зрубів – центрального квадратної в плані форми (нава) та чотирьох прилеглих до нього з заходу, сходу, півдня і півночі бічних (бабинця, вівтаря, а також південного та північного приділів) прямокутної в плані форми. Головне приміщення пам'ятки – нава – перекрите традиційним восьмикутним в плані верхом на восьмерику, а бічні – восьмигранними каркасними наметами з крихітними маківками у вінчанні та плоскою стелею в інтер'єрі, повторюючи у своїх зовнішніх формах класичну схему хрещатого храму з п'ятьма верхами.

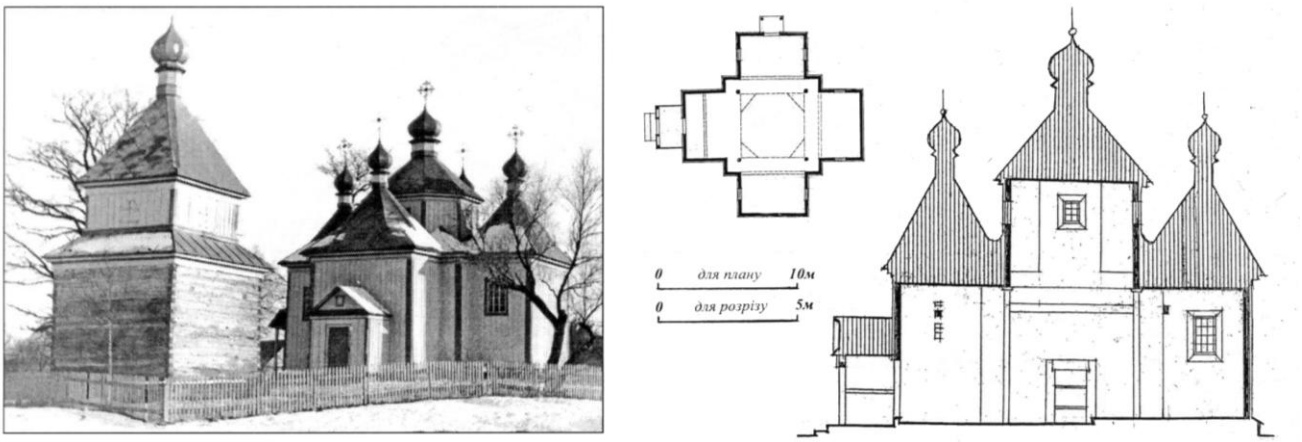

Рис.2. План, розріз та загальний вигляд Миколаївської церкви 1772 року у селі Межирічка Житомирської області

На відміну від екстер'ру Миколаївської церкви композиційне рішення її внутрішнього простору відрізнється більш архаїчним характером, обумовленим використанням у ньому кількох притаманних своєрідній будівельній культурі поліщуків прийомів і елементів. Наприклад, центральний восьмикутний в плані верх будівлі конструктивно не пов'язаний з нижнім зрубом і утримується лише на чотирьох круглих колонах у кутах іншого, внутрішнього, прихованого ззовні четверика нави. Крім того, перехід від нього до рубленого восьмерика верху також зроблений народними майстрами з певним просторовим розривом обох конструкцій одна від одної, тобто без влаштування звичайних плоских парусів. Конструктивну недосконалість цього перекриття чудово усвідомлювали і самі майстри, які максимально полегшили вагу розташованої над восьмериком бані,

замінивши її традиційну склепінчасту конструкцію з декоративним ліхтариком у вінчанні на точну каркасну копію з плоскою стелею в інтер'єрі. Аналогічним чином вирішені і всі чотири восьмигранні намети над бічними об'ємами, що, в комплексі з досить великою (понад 20 см) товщиною нижніх зрубів, свідчить про відсутність у поліських майстрів необхідного досвіду у зведенні хрещатих храмів, що й обумовило створення ними їх своєрідної зовнішньої копії.

На користь цього припущення свідчить також надзвичайно мала кількість зафіксованих (як в архівних, так і опублікованих джерелах) в цій зоні Полісся хрещатих дерев'яних храмів, зведення яких навіть в цих нечисленних випадках невдовзі призводило до капітальних ремонтів та реконструкцій. У селі Ярунь на Житомирщині, наприклад, хрещата церква вже після першого ремонту у 1836 р. продовжувала просідати і для полегшення споруди «були зняті чотири верхи, розташовані на чотирьох приділах храму. Водночас з цим для більшої міцності храму для підтримки склепіння були поставлені п'ять дубових стовпів...» [13]. В цілому ж підсумовуючи наведену характеристику межиріцької пам'ятки, слід особливо підкреслити, що властивий для неї просторовий розрив між окремими конструктивними елементами є цілком логічним відображенням архаїчних рис поліської будівельної культури, втілених насамперед у центрально-вінчастому перекритті деяких реліктових споруд регіону на зразок каплиць або клунь [14].

Слід відзначити, що крім вищезгаданих районів українсько-білоруського пограниччя хрещаті храми досить рідко зводилися і на території розташованого на південь від Полісся Поділля, хоча зафіксовані тут зразки подібних будівель відображають дещо іншу ніж у щойно розглянутій пам'ятці версію хрещатого храму. Це добре простежується на прикладі Успенської церкви 1768 року у селі Яришів на півдні Вінницької області (рис.1, внизу ліворуч), бічні об'єми якої на відміну від Миколаївського храму у Межирічці мають пластичну восьмикутну в плані форму і відрізняються від нього не лише більшою висотою і стрункими пропорціями, але й класичною рубленою конструкцією восьмигранних верхів. На жаль, цей рідкісний зразок традиційного сакрального будівництва Поділля в натурі не зберігся, проте певне уявлення про нього можуть дати опубліковані у працях Є.Сецинського фотографії яришівського храму [15], а також близька до нього за своїм архітектурно-художнім рішенням Михайлівська церква 1764 р. у містечку Дашів Вінницької області.

Незважаючи на те, що хрещаті церкви зводилися на Поділлі досить рідко, значно поступаючись своєю кількістю тридільним дерев'яним храмам з трьома верхами, їх архітектура відрізнялася винятковим композиційним різноманіттям. Це добре простежується на прикладі церкви Параскеви 1775 року у селі Немия неподалік від міста Могильова-Подільського на Вінничині, у планувальному та об'ємно-просторовому рішенні якої знайшла своє відображення дещо інша ніж

у Яришеві концепція хрещатого храму (рис.3). Композиційну основу пам'ятки становлять три квадратні в плані й однакові за розмірами (як за шириною, так і висотою) зруби бабинця, нави та вівтаря, послідовно розташовані на осі захід-схід. Центральна частина будівлі виділена влаштуванням на північ і південь від неї двох симетрично розташованих бічних приділів прямокутної в плані форми, перекритих невисокими двосхилими дахами з трикутними фронтонами на обох бічних фасадах. На відміну від північного та південного об'ємів пам'ятки зруби бабинця, нави та вівтаря перекриті трьома розвиненими тризаломними верхами восьмикутної в плані, композиційно домінуючи як в об'ємному рішенні церкви Параскеви, так і в структурі її внутрішнього простору. Особливу архітектурно-художню виразність храму надає розлоге піддашшя на фігурних кронштейнах, яке оточує споруду по периметру і створює своєрідний композиційний перехід від землі до трьох монументальних, витягнутих вгору рублених верхів. Завдяки вищезгаданій обхідній галереї, чотирикутним в плані зрубам нижнього ярусу і, що особливо слід підкреслити, характерним пропорціям та структурі рублених верхів, архітектурна пам'ятка у Немиї, попри хрещату композицію свого плану, залишається генетично спорідненою з традиційними подільськими храмами з трьома рубленими верхами.

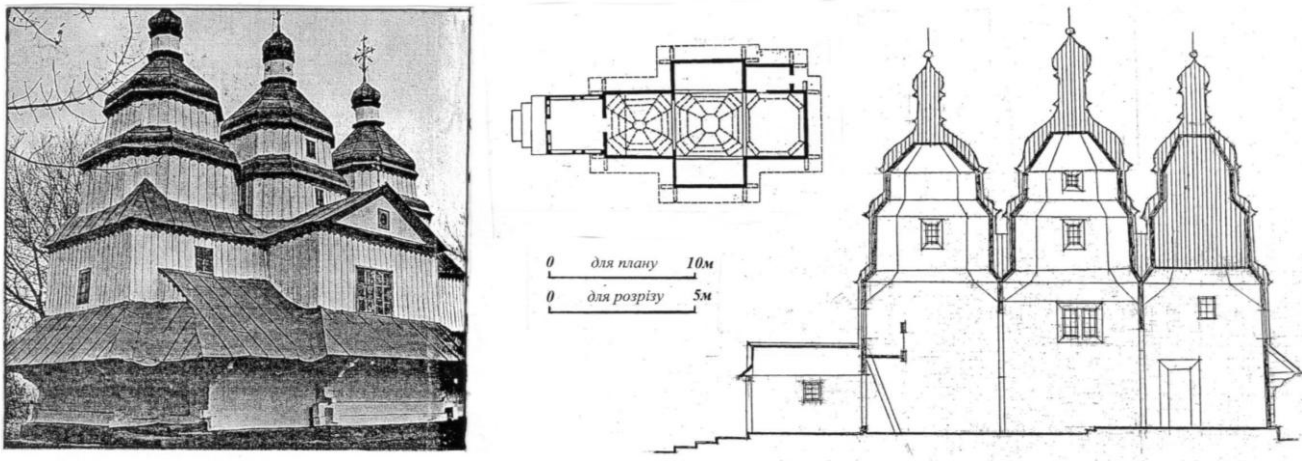

Рис.3.План, розріз та загальний вигляд церкви Параскеви 1775 р. у селі Немия Вінницької області.

Набагато частіше хрещата схема храму використувалася у традиційному сакральному будівництві історичної Волині, яка, на відміну від прикордонного Поділля або архаїчного Полісся, на протязі століть знаходилася на перехресті найважливіших торговельно-економічних та культурних зв'язків між багатьма європейським і навіть азіатськими країнами. Як відомо, своєрідність культового зодчества цього досить великого регіону на північному заході України багато в чому визначалася художньо-стильовими засадами та прийомами європейського Відродження, що знаходило своє відображення у підкресленому раціоналізмі планувального та об'ємно-просторового рішення сакральних будівель Волині,

тяжінні їхньої композиції до «чистих» геометричних форм (круглих, кубічних, квадратних, сферичних), а також притаманним їм спокійним та врівноваженим пропорціям [16]. Цілком природно, що серед усіх можливих варіантів хрещатої структури храму переліченим вище вимогам найбільше відповідали п’ятизрубні церквии з одним центрально розташованим восьмигранним верхом, переважно чотирикутною в плані формою нижніх зрубів, помірним використанням декору та характерними присадкуватими пропорціями (рис.1, вгорі в центрі). Показово, що найбільше поширення подібних будівель на території Волині припадає на XVIII – п.пол.XIX століття, охоплюючи здебільшого західну частину регіону (архітектурні пам’ятки у Бірках, Дрозднях, Несвічі, Оссі, Рокитниці, Туропині Волинської області тощо).

На тлі досить однорідної у композиційному та декоративно-пластичному відношеннях групи хрешатих храмів Волині з одним центрально розташованим верхом особливе місце посідає Троїцька церква 1759 р. у містечку Степань на Рівненщині, досить помітно відрізняючись від зазначених будівель більшими розмірами і певним укладенням свого планувального, об’ємно-просторового і конструктивного рішення (рис.4). Незважаючи на локальні перебудови початку XX століття, більшість первісних елементів будівлі (починаючи від архаічних стендарів в основі всіх її зрубів і кінчаючи пластичною обхідною галереєю на тесаних стовпчиках – опасанням) не зазнали скільки-небудь відчутних змін. Ця обставина надає степанській церкві особливої історико-архітектурної і наукової цінності, перетворюючи цю пам’ятку на унікальне за повнотою і збереженістю джерело з історії волинської дерев’яної архітектури.

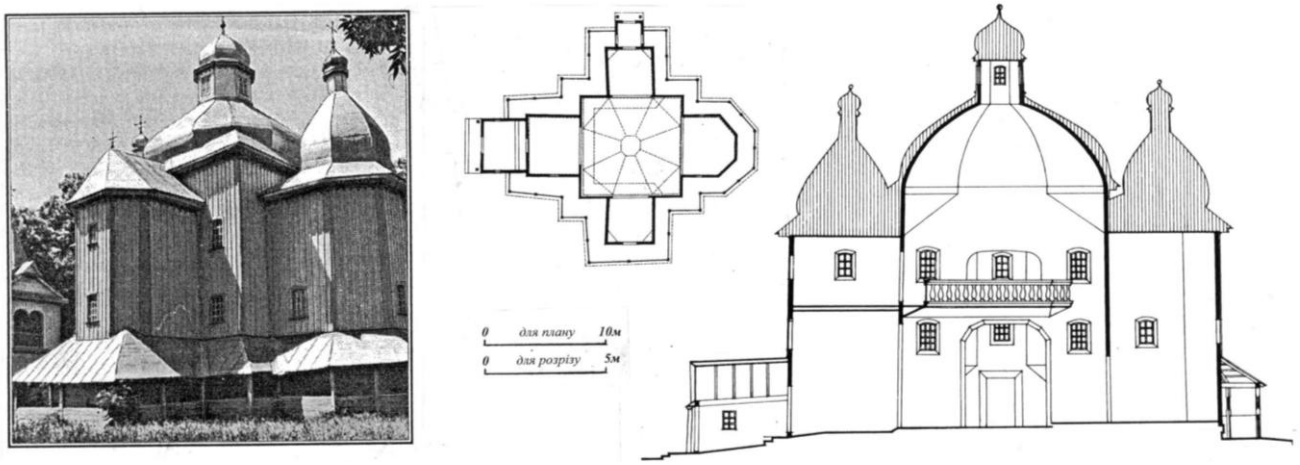

Рис.4. План, розріз та загальний вигляд Троцької церкви 1759 року у містечку Степань Рівненської області.

Як зазначалося вище, Троїцька церква у Степані є одним з найскладніших за композицією та найбільших за розмірами зразків п’ятизрубного, хрещатого в плані храму на території Волині, який відрізняється від інших будівель цього типу поєднанням прямокутних (бічні притвори та бабинець) та шестикутного в

плані нижніх зрубів. Не меншим різноманіттям архітектурних форм і прийомів позначене також перекриття будівлі, побудоване на поєднанні дахів пластичної п'ятисхилої форми (над бічними притворами), восьмигранного рубленого верху на чотирьої парусах зі світловим ліхтариком (над навою) та двох декоративних каркасних бань (над бабинцем і вівтарем). До цього слід додати, що майстерне вар'ювання у степанській церкві різними засобами композицйної виразності ще більше посилюється завдяки використанню прямокутних і шестикутних в плані зрубів відповідно на першому і другому ярусі обох бічних приділів. І, нарешті, останнім штрихом комплексної оцінки одного з найкращих зразків волинського дерев'яного храму хрещатого типу слід визнати надзвичайно вміле вирішення його внутрішнього простору, композиційним центром якого є розвинуте вгору і добре освітлене приміщення нави, особлива значимість якого в інтер'єрі храму підкреслюється розташуванням тут монументального триярусного іконостаса з царськими вратами та обхідної галереї (хорів) з елементами різьбленого декору.

При всій архітектурно-художній цінності розглянутих вище регіональних модифікацій дерев'яних храмів хрещатого типу своєрідною прабатьківщиною і головним ареалом поширення таких будівель в Україні традиційно вважається історична Київська земля. Незважаючи на те, що умовні територіальні межі цього визначального для вітчизняної історії та культури (зокрема, будівельної) регіону постійно змінювалися, а первісна назва поступово трансформувалася у поняття Наддніпрянщина, саме тут кількість зафіксованих у різних історичних джерелах хрещатих церков була настільки великою, що успішно конкурувала з головним, триверхим, різновидом традиційних культових будівель України. До цього слід додати, що найбільш ранні за хронологією зразки подібних будівель були зведені у першій половині XVII століття в Києві і розташованих неподалік від нього Межигір'ї, Переяславі-Хмельницькому та інших стародавніх центрах Київської землі [17], підтверджуючи тим самим особливе значення останньої у розвитку традиційного вітчизняного храмобудування і, зокрема, становленні у ньому досліджуваного типу дерев'яних храмів.

Важливо підкреслити, що найбільше поширення тут подібних будівель, як і в інших регіонах України, припадає на XVIII століття. супровожуючись при цьому остаточною кристалізацією властивих для київської архітектурної школи художньо-стильових ознак. До найкращих зразків зазначеної групи дерев'яних церков на території Наддніпрянщини слід віднести хрещаті храми у Ходорові (рис.1, вгорі ліворуч), Великій Березянці, Росаві, Лісовичах Київської області, у Медведівському монастирі неподалік від Чигирина, Лукашівці, Молодецькому Черкаської області і багато інших. На превеликий жаль, переважна більшість цих вишуканих творів українських народних майстрів була зруйнована в ході численних атеїстичних компаній 1930-80-х рр. і дійшла до нас здебільшого у

вигляді опублікованих або архівних фотографій, креслень та малюнків окремих будівель. Проте навіть на підставі цих фрагментарних і багато в чому довільних матеріалів можна виділити характерні регіональні ознаки хрещатих дерев'яних храмів Наддніпрянщини на зразок високих гранчастих зрубів нижнього ярусу шести- або восьмикутної в плані форми, значного (до 1,5-2 м) виносу нижнього залому верхів та їх своєрідних пропорцій у плані, тяжіння до складної пластики зовнішнього та внутрішнього оздоблення тощо [18].

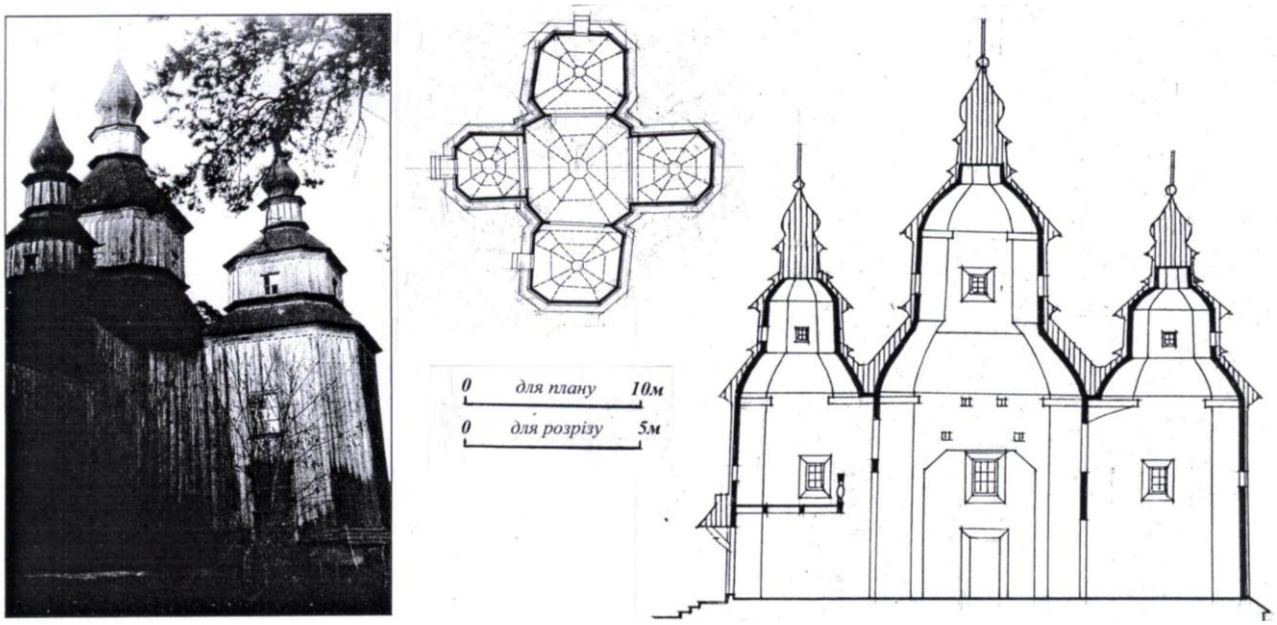

Рис.5. План, розріз та загальний вигляд Миколаївської церкви 1730 року у селі Синява Київської області.

Досить показовою в цьому відношенні є Миколаївська церква 1730 року у селі Синява Київської області – один з найбільш вишуканих зразків дерев'яного храму хрещатого типу, який якимось дивним чином вцілів на території регіону (рис.5). Синівська пам'ятка складається з п'яти однакових за висотою, проте різних за своїми розмірами та формою зрубів, перекритих п'ятьма розвиненими двозаломними верхами восьмикутної в плані форми. Як і належить подібним будівлям, головну роль у загальній композиції Миколаївської церкви відіграє монументальний восьмигранний об'єм нави, відрізняючись від прилеглих до нього об'ємів бабинця, вівтаря та бічних приділів (відповідно із заходу, сходу, півдня та півночі) дещо більшими розмірами центрального зрубу і висотою його стрімкого двоярусного верху. До цього слід додати, що, на відміну від більш ранніх хрещатих храмів регіону на зразок Спаського собору у Межигір'ї [19], високі гранчасті зруби Миколаївської церкви позбавлені такого потужнього горизонтального акценту як обхідна галерея (опасання), вирізняючись завдяки цьому досить струнким силуетом та підкреслено вертикальними пропорціями. Ця особливість пам'ятки в комплексі з характерною пластикою та пропорціями її рублених верхів, а також інших елементів та деталей фасадів є надзвичайно

ефективним і переконливим відображенням барокової спрямованості київської школи традиційного вітчизняного храмобудування.

З іншого боку, попри підкреслено класичний характер композиційного та декоративно-художнього рішення Миколаївської церкви, відомого і в більшості інших хрещатих храмів XVIII століття на території регіону, архітектура будівлі відрізняється кількома ексклюзивними, властивими лише для неї особливостями. До них слід віднести, зокрема, поєднання шестикутної (у приміщеннях бабинця і вівтаря) та восьмикутної (у південному та північному приділах) в плані форми нижніх зрубів, розташованих на поздовжній і поперечній осях будівлі. Подібне сполучення не зафіксоване в жодній іншій сакральній споруді хрещатого типу в Україні, що в комплексі з мальовничою і підкреслено індивідуальною формою кожного з п'яти зрубів в плані надає пам'ятці досить нетрадиційного характеру з певним скульптурним забарвленням.

Звичайно, характеристика своєрідного архітектурного рішення синявської церкви була б неповною без згадки про властиві для її інтерєру композиційну складність та пластичну вишуканість, обумовлені, насамперед, використанням в ній п'яти високих гранчастих зрубів, перекритих розвиненими двозаломними верхів. Саме двоярусна структура і додаткове освітлення кожного з них завдяки влаштуванню у нижньому восьмерику чотирьох невеликих віконних отворів всі приміщення храму (включаючи бабинець, вівтар і бічні приділи) сприймаються як окремі просторові ланки інтер'єру, надаючи йому особливого поліфонічного характер. Незважаючи на принципову схожість архітектурно-конструктивного рішення п'яти вищезгаданих приміщень пам'ятки композиційною домінантою її інтер'єру, безумовно, є монументальний восьмикутний в плані простір нави, чому сприяють його значно більші розміри та висота, а також розташування на перетині поздовжньої та поперечної осей споруди. До цього слід додати появу в основі всіх п'яти верхів синівської церкви кількох прикрашених різьбленням тесаних скоб, які не лише забезпечують конструктивну міцність склепінчастого перекриття будівлі, але й помітно посилюють пластичну виразність її інтер'єру.

Досить близькими до щойно розглянутої групи хрещатих храмів київської (наддніпрянської) школи і їх аналоги у сусідніх районах Лівобережної України (Сіверщині, Полтавщині, Слобожанщині тощо), де вони також набули значного поширення і також відрізнялися використанням переважно гранчастих зрубів та стрімких багатоярусних верхів, складною структурою внутрішнього простору, підреслено вертикальними пропорціями та вишуканим різьбленим декором. До найкращих зразків досліджуваного нами типу традиційних сакральних будівель на території зазначеного регіону слід віднести, насамперед, дерев'яні церкви у Пакулі (рис.1, вгорі праворуч) і Березні Чернігівської області, Лебедині, Свіржі на Ромнах на Сумщині, Артемівці Полтавської області, Лимані на Харківщині

та багато інших шедеврів традиційного вітчизняного храмобудування. На жаль, переважна більшість культових будівель цього регіону, як і на Наддніпрянщині, була зруйнована під час раніше згаданих атеістичних компаній 1930-80-х рр. і відома нам завдяки грунтовним і всебічним дослідженням багатьох українських вчених, серед яких особливо слід виділити С.Таранушенка [20]. Саме численні наукові праці цього видатного представника вітчизняного архітектурознавства доволяють говорити про виняткове композиційне різноманіття хрещатих храмів на території Лівобережної України і, що найголовніше, існування тут складної мережі різних за масштабами архітектурних шкіл і будівельних осередків.

Цікаво, що перші зразки таких будівель були зафіксовані наприкінці XVII ст. на Слобожанщині (у Лебедині на Сумщині та Гусарівці Харківської області), тобто у протилежній від Києва і Наддніпрянщини східній частині Лівобережної України, проте вже у XVIII ст. ареал їхнього поширення охопив практично всю територію зазначеного регіону. До цієї справді «золотої доби» у будівництві тут хрещатих дерев'яних храмів, безумовно, слід віднести Покровську церкву 1764 року у стародавньому містечку Ромни на Сумщині, більше відому в історичних джерелах як церква останнього кошового Запорозької Січі П.Калнишевського (рис.6). Будівля складається з п'яти перекритих восьмигранними двозаломними верхами зрубів і, на перший погляд, мало чим відрізняється за своїми об'ємно-просторовими та декоративно–пластичними характеристиками від розглянутої нами раніше Миколаївської церкви у Синяві. Разом з тим, порівняльний аналіз композиційних особливостей і, що найважливіше, системи пропорціонування цих будівель, здійснений насамперед завдяки ретельному дослідженню «церкви Калнишевського» С.Таранушенком [21], дозволяє встановити певні регіональні відмінності в архітектурі хрещатих дерев'яних храмів східних районів України (і, зокрема, Слобожанщини) та історичної Київської землі.

Наприклад, малосуттєва, на перший погляд, зміна у Покровській церкві восьмикутної в плані форми чотирьох бічних зрубів (бабинця, вівтаря, а також північного та південного приділів) на шестикутну помітно посилила цілісність її об'ємної композиції, відображаючи генетичну спорідненість споруди з більш давніми за хронологією баштоподібними храмами регіону [22]. Аналогічний архітектурно-художній ефект досягається також завдяки значному збільшенню висоти нижніх зрубів пам'ятки і, що не менш важливо, співвідношенню цього показника з їхньою довжиною в плані. Це добре простежується при порівнянні центральних зрубів «церкви Калнишевського» та Миколаївського храму, висота яких в першому випадку дорівнює 25,5, а в другому – 6,0 м, а її співвідношення з горизонтальними розмірами нави – відповідно 2:1 і 1:1. Саме тому, на відміну від дещо присадкуватого синявського храму, нижні зруби Покровської церкви у

Ромнах відрізняються більш стрімкими, вертикальними, пропорціями і помітно домінують у загальній композиції споруди, надаючи їй підкреслено урочистого та піднесеного характеру. В цьому, як і в особливому декоративно-пластичному рішенні фасадів та інтер'єру «церкви Калнишевського» (на зразок прикрашених художнім різьбленням дверних одвірків характерної п'ятикутної форми), добре простежується стильовий вплив українського (мазепинського) бароко, втілений в архітектурі Катеринінської церкви у Чернігові, Всехсвятської церкви Києво-Печерської лаври, Юр'ївського собору Видубицького монастиря у Києві і цілої низки інших визначних творів вітчизняного зодчества кін.XVII – поч.XVIII ст.

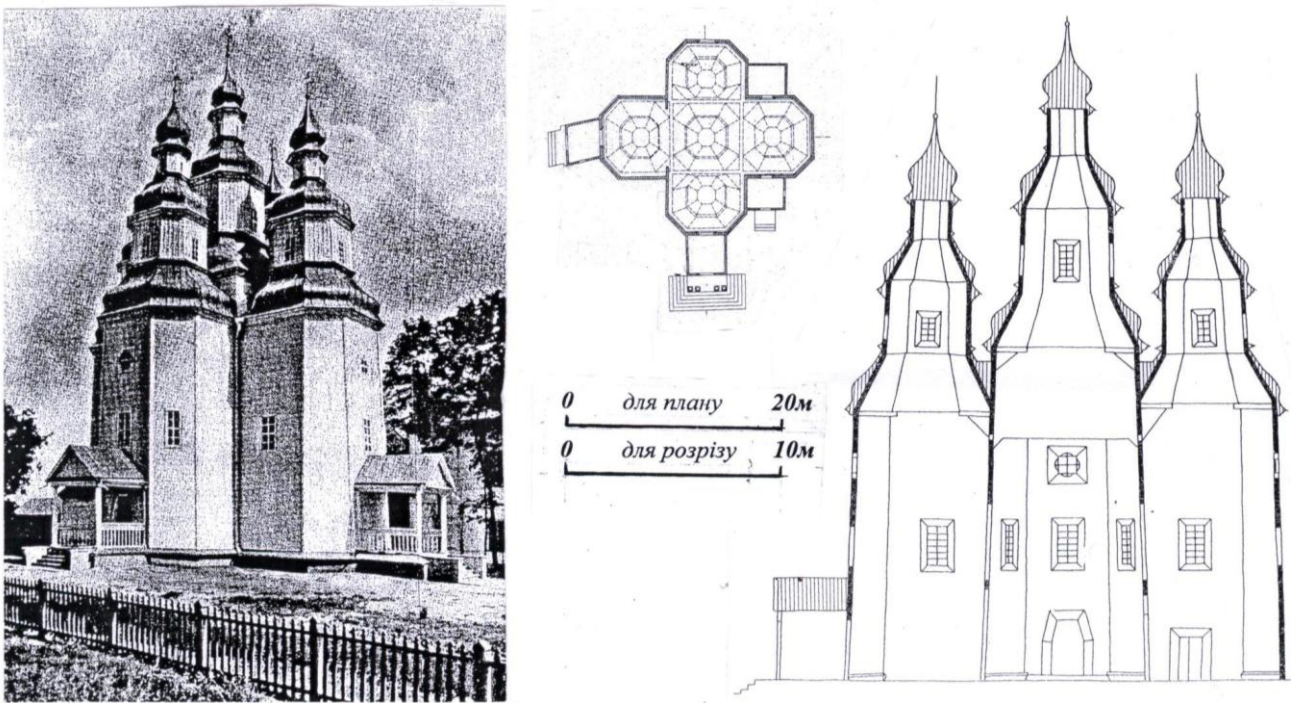

Рис.6. План, розріз та загальний вигляд Покровської церкви 1764 р. у містечку Ромни Сумської області (за С.Таранушенком).

Перелік найцікавіших регіональних версій дерев'яних церков хрещатого типу був би неповним без згадки про Гуцульщину, традиційне храмобудування якої відрізнялося не лише цілковитим домінуванням зазначених будівель, але й винятковою однорідністю їх планувального та об'ємно-просторового рішення. Ця особливість гуцульських дерев'яних храмів набуває особливого значення з огляду на те, що на відміну від тризрубних церков з одним або трьома верхами хрещаті в плані культові будівлі не були домінуючими навіть на території двох щойно розглянутих регіонів України, де вони теж належали до числа найбільш популярних типів традиційних сакральних споруд. Не заглиблюючись в складні історичні обставини появи та масового поширення на Гуцульщині зазначеного типу дерев'яних церков, детальніше розглянутих нами в окремому дослідженні [23], зауважимо, що пояснення цього своєрідного феномену особливим місцем Києва і Межигірського монастиря в етноконфесійній історії регіону є далеко не

єдиною версією його походження і генези. При всій повазі до інших концепцій на зразок цілковитої автохтонності традиційного гуцульського храмобудування [24] не можна не відзначити, що згідно з історичними джерелами (насамперед, археологічними) хрещатим дерев'яним храмам на території регіону передували зовсім інші типи сакральних споруд – рублені багатокутні в плані ротонди [25].

Головним різновидом традицйних культових будівель, який безроздільно домінував на Гуцульщині у XVII-XIX століттях, були п'ятизрубні, оперізані по периметру обхідною галереєю на фігурних кронштейнах (піддашшшям) церкви з одним центрально розташованим восьмигранним верхом, хоча подекуди тут зводилися хрещаті храми з трьома (у Смодні і Старих Кутах Івано-Франківської області) або п'ятьма (у Княждворі, Вербовці та Рожнові на Івано-Франківщині) верхами (рис.1, внизу посередині). Попри виняткову типологічну однорідність зазначеної групи дерев'яних церков, вони помітно відрізнялися одна від одної формою, розмірами, висотою, пропорціями, а також декоративним оздобленням окремих елементів і всієї будівлі в цілому, що переконливо продемонстрував у своїх дослідженнях відомий львівський вчений І.Могитич [26]. Аніскільки не применшуючи наукового та архітектурно-художнього значення жодного зразка традиційного гуцульського храмобудування, серед них особливо слід виділити церкву Різдва Богородиці у містечку Ворохта на Івано-Франківщині, яка завжди привертала увагу істориків архітектури, мистецтвознавців та етнографів [27].

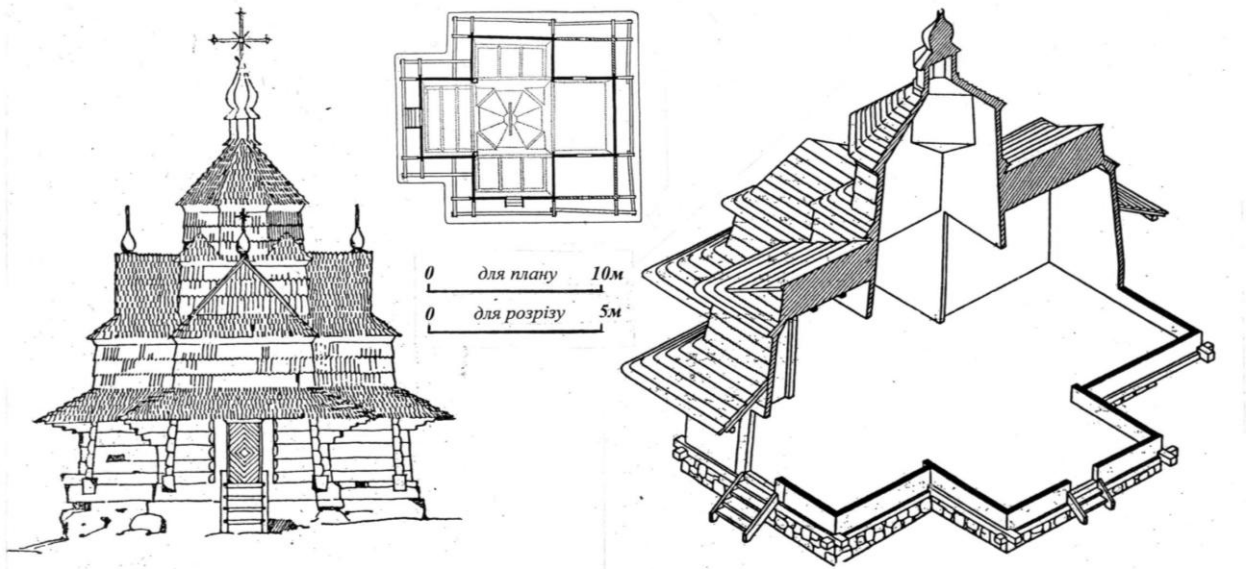

Рис.7. План, розріз та західний фасад церкви Різдва Богородиці XVII століття у містечку Ворохта Івано-Франківської області (за П. Юрченком).

Незважаючи на численні дослідження фахівцями історії ворохтянського храму існує декілька версій щодо точної дати його будівництва (1615 р., XVIII ст. тощо), проте більш-менш одностайними є свідчення про його перенесення у 1780 році на теперішнє місце з села Яблуниця Наддвірнянського району Івано-Франківської області. Попри це пам'ятка зберегла всі головні

особливості свого первісного композиційного рішення, відображаючи властиву для гуцульських дерев'яних церков хрещату структуру плану з одним центрально розташованим верхом. Разом з тим, на відміну від більшості традиційних сакральних будівель регіону, зруби бабинця, вівтаря та бічних приділів відрізняються прямокутною, витягнутою вздовж стін центрального четверика формою, значно поступаючись йому своїми розмірами в плані та висотою (рис.7).

Не менш майстерно та переконливо композиційне домінування нави над бічними приміщеннями відображене і в їх завершенні, вирішеному у першому випадку у вигляді стрімкого восьмигранного верху, а в другому – за допомогою чотирьох порівняно невисоких двосхилих дахів, гребені яких досягають тільки основи центрального восьмерика. Завдяки цьому будівничим ворохтянського храму вдалося створити один з найстрункіших за пропорціями та вишуканих за своєю архітектурою зразків традиційного культового будівництва Гуцульщини, що добре простежується при порівнянні цієї пам'ятки з іншими дерев'яними церквами регіону (у Білих Ославах, Коломиї, Криворівні, Татарові, Ясині тощо) з властивими для них присадкуватими пропорціями головних об'ємів. Важливо відзначити, що на підкреслений вертикалізм об'ємної композиції церкви Різдва Богородиці не зміг вплинути навіть такий незаперечний горизонтальний акцент як піддашшя на фігурних кронштейнах, яке має у загальній структурі пам'ятки дещо меншу, ніж звичайно, питому вагу, створюючи м'який органічний перехід від поверхні пагорбу до стрункого пірамідального силуету храму.

В контексті порушеної нами теми не меншої уваги заслуговують також і хрещаті дерев'яні церкви сусідньої з Гуцульщиною Буковини, походження яких і досі викликає чимало запитань і припущень [28]. На відміну від розглянутих вище гуцульських храмів хрещатого типу їх буковинські аналоги не відіграють такої помітної ролі у традиційній культовій архітектурі регіону, локалізуючись досить компактною групою у західних, гірських, районах Чернівецької області. Безпосереднє примикання їхнього ареалу до південно-східних, «гуцульських», районів Івано-Франківщини, а також певна спорідненість традиційної культури обох сусідніх регіонів дозволили деяким дослідникам беззастережно і, рештою-решт, бездоказово віднести зазначену групу буковинських дерев'яних храмів до гуцульської архітектурно-будівельної школи [29]. Досить популярним є й інше, прямо протилежне, пояснення причин поширення подібних споруд на території Північної Буковини, яке пов'язує формування в них додаткових бічних приділів з тривалим художньо-стильовим впливом триконхових романоготичних храмів сусідніх районів Молдови та Румунії [30].

Не заглиблюючись у складні і багато в чому дискусійні питання про місце традиційного буковинського храмобудування в історії будівельного мистецтва,

відзначимо, шо найбільш ранній зразок дерев'яного храму хрещатого типу на території Північної Буковини – у Селятині Путильського району Чернівецької області – згідно з історичними джерелами було зведено лише у 1831-34 рр. [31], в той час як масове поширення тут подібних будівель (у Дихтинці, Конятині, Мариничах, ПІдзахаричах, Путилі, Тораках тощо) відбулося вже у др.пол. XIX – п.пол. XX ст. [32]. Композиційну основу цієї групи буковинських дерев'яних церков складають три послідовно розташовані з заходу на схід зруби бабинця, нави і вівтаря, перекриті трьома досить розвиненими восьмигранними верхами й ускладнені влаштуванням на північ та на південь від центрального зрубу двох порівняно неглибоких бічних приділів шестикутної або чотирикутної в плані форми (рис.1, внизу праворуч). При всій зовнішній схожості цих будівель та їх гуцульських аналогів (насамперед, в композиції та пропорціях рублених верхів) в основі об'ємного рішення переважної більшості хрещатих храмів Буковини лежить малопопулярна у традиційному сакральному будівництві Гуцульщини схема тридільної дерев'яної церкви з трьома верхами, позбавлена, крім того, такого обов'язкового атрибуту гуцульського храму як піддашшя на фігурних кронштейнах. Ще більш принципова відмінність досліджуваного регіонального різновиду хрещатих церков полягає у поєднанні в конструкції їх склепінчастого перекриття чотирикутних та восьмикутних в плані елементів, яке практично не зустрічається на Гуцульщині, проте добре відоме не тільки в храмобудуванні Буковини, але й таких територіально віддалених від неї регіонів як Бойківщина або Слобожанщина [33].

Підсумовуючи наведений вище порівняльний аналіз деяких регіональних модифікацій українських дерев'яних храмів хрещатого типу, слід зазначити, що вони, звичайно, не відбивають всієї складної палітри їх історично сформованих в окремих місцевостях різновидів. За межами цієї статті опинилися, наприклад, різноманітні варіанти хрещатих церков XIX – початку XX ст., формування яких відбувалося під художньо-стильовим впливом класицизму, історизму, модерну, еклектики та інших естетичних течій цього періоду [34] і не було безпосередньо пов'язано з багатовіковим досвідом традиційного вітчизняного храмобування. Проте навіть попереднє порівняння дерев'яних храмів хрещатого типу з різних регіонів України свідчить про те, що територіальна обумовленість вітчизняного зодчества (і всієї будівельної культури в цілому) знайшла своє відображення і в цій найскладнішій групі культових будівель, хоча формування їх регіональних відмінностей в тих чи інших історичних місцевостях відбувалося неводночас і з різною мірою інтенсивності. Подальше вивчення цього своєрідного феномену дозволить не лише встановити загальні особливості територіальної організації традиційного сакрального будівництва

України, але ще більше наблизитися до розуміння універсальних механізмів регіоналізації архітектурного середовища, особливо актуальних на сучасному етапі розвитку будівельного мистецтва.

Література

1. Завада В. До проблеми регіональної своєрідності архітектурного середовища // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. – Вип. 33. – К.: КНУБА, 2013. – С.126-140.
2. Історія української архітектури. – К.: Техніка, 2003. – С.379-386; Нариси з історії архітектури Української РСР (Дожовтневий період).– К.: Держбудвидав, 1957.- С.217-220.
3. Завада В. Архітектура дерев'яних храмів Полісся за архівними джерелами // Архітектурна спадщина України. – 1999. – Вип. 3. –Ч. 2. – С.99.
4. Могытыч И. Крешатые церкви Гуцульщины // Архитектурное наследство. – №27. - М.,1979. – С.97-107; Тарас Я. Сакральна дерев'яна архітектура українців Карпат: Культурно-традиційний аспект. – Львів: Ін-т народознавства НАНУ, 2007. – С.411-429.
5. Січинський В. Бойківський тип дерев'яних церков на Карпатах // Записки Наукового товариства імені Шевченка. - Том 144/145. – Львів, 1926. – С.157-170; Слободян В. Типологія бойківських церков // Вісник інституту «Укрзахідпроектреставрація». – Ч.6. – Львів, 1997. – С. 76-78; Тарас Я. Сакральна дерев'яна архітектура українців Карпат… - С.394-411.
6. Макушенко П. Народная деревянная архитектура Закарпатья (XVIII – начала XX века). – М.: Стройиздат, 1976. – С.45-97; Тарас Я. Сакральна дерев'яна архітектура українців Карпат… - С.429-451.
7. Тарас Я. Лемківська сакральна архітектура // Лемківщина: Історико-етнографічне дослідження: В 2-х т. – Т.1. – Львів: Ін-т народознавства, 1999. – С.293-323; Brykowski R. Lemkowska architektura cerkiewna // Lemkowie w historii I kulturze Karpat. – Cz.2. – Sanok: Museum budownictwa ludowego w Sanoku, 1994. – S.81-110.
8. Слободян В. Буковинський тип дерев'яних церков // Вісник ін-ту «Укрзахідпроектреставрація».– Ч.10. - Львів: Укрзахідпроектреставрація, 1999. – С.62-72; Тарас Я. Сакральна дерев'яна архітектура українців Карпат… - С.472-483; Чучко М. Православні культові споруди Буковини. Дерев'яні церкви та дзвіниці середини XIV-початку XX ст. - Чернівці: Букрек, 2011.
9. Завада В. Дерев'яні храми Полісся. – К.: Техніка, 2004; Завада В. Локальные особенности в архитектуре деревянных храмов украинского Полесья // Архитектурное наследство. – № 37. - М., 1990. – С. 133-145.

10. Таранушенко С. Монументальна дерев’яна архітектура Лівобережної України. – К.: Будівельник, 1976; Таранушенко С. Пам'ятники архітектури Слобожанщини XVII – XVIII віків // Питання історії архітектури та будівельної техніки України. – К.: Держбудвидав УРСР, 1959. – С.44-80.
11. Боньковська С. Хрещаті храми України (Питання походження і розвитку) // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Том CCXLI. – Праці Комісії архітектури та містобудування. – Львів, 2001. – С.179-224.
12. Завада В. Дерев’яні храми Полісся…- С.10-38.
13. Центральний державний історичний архів України. Київ.– Ф. 2205. – Оп.1. – Спр. 228.
14. Завада В. О происхождении шатра в деревянных храмах Украинского Полесья // Архитектурное наследство. – 1986. – № 34. – С. 137-140.
15. Сецинский Е. Исчезающий тип деревянных церквей Подолии.– Каменец-Подольский, 1904. – С.78.
16. Завада В. Дерев’яні храми Полісся…- С. 67-94.
17. Завада В. Роль Києва у формуванні регіональних відмінностей в архітектурі дерев'яних храмів України // Сучасні проблеми архітектури та містобу-дування. – Вип.28. – К.: КНУБА, 2011. – С.163-174.
18. Завада В. Дерев’яні храми Полісся…- С.95-118.
19. Завада В. Роль Києва у формуванні регіональних відмінностей в архітектурі дерев'яних храмів України... – С.170.
20. Таранушенко С. Монументальна дерев’яна архітектура Лівобережної України. – К.: Будівельник, 1976; Таранушенко С. Пам'ятники архітектури Слобожанщини XVII – XVIII віків // Питання історії архітектури та буді-вельної техніки України. – К.: Держбудвидав УРСР, 1959. – С. 44-80.
21. Таранушенко С. Монументальна дерев’яна архітектура Лівобережної України... – С. 202-207.
22. Таранушенко С. Монументальна дерев’яна архітектура Лівобережної України... – С. 19-20.
23. Завада В. Роль Києва у формуванні регіональних відмінностей в архітектурі дерев'яних храмів України... – С.170-171.
24. Могытыч И. Крещатые церкви Гуцульщины… - С.97-107.
25. Тарас Я. Сакральна дерев’яна архітектура українців Карпат… - С.69-90.
26. Могытыч И. Крещатые церкви Гуцульщины… - С.97-107; Народна архі-тектура Українських Карпат XV–XX ст. – К.: Наукова думка, 1987. - С. 207-216.

27. Вечерський В. Українські дерев'яні храми. - К.: Наш час, 2007. – С.115-116; Геврик Т. Дерев'яні храми України: Шедеври архітектури. – Нью-Йорк: Український музей, 1987. – С.45; Логвин Г. По Україні. Стародавні мистецькі пам'ятки. – К.: Мистецтво, 1968. – С.340, 352; Юрченко П. Дерев'яне зодчество України (XVIII-XIX ст.). – К., 1949. – Рис.29.
28. Завада В. Дерев'яні храми Північної Буковини та їх місце у традиційному вітчизняному храмобуванні // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. – Вип.31. – К.: КНУБА, 2012. – С.18-19.
29. Гоберман Д. По Гуцульщине. – Л.: Искусство, 1979.– С. 148-164; Гоберман Д. По Северной Буковине. – Л.: Искусство, 1983 – С. 79-107; Нариси з історії архітектури Української РСР...- С.220; Тарас Я. Сакральна дерев'я-на архітектура українців Карпат… - С.482, 485.
30. Іонеску Г. Архитектура Молдавии и Валахии // ВИА. – В 12 т. – Л.-М.: Стройиздат, 1966. – Т.3. – С.470-481; Слободян В. Буковинський тип дерев'яних церков...- С.71; Слободян В. Церкви українців Румунії: Південна Буковина, Мармарощина, Задунав'я, Банат. - Львів: Стрім, 1995. – С. 16-31.
31. Чучко М. Православні культові споруди Буковини... – С.175.
32. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР (Иллюстрированный справочник-каталог). – В 4-х томах. – Т.4. - К.: Будівельник, 1986. – С.362-366.
33. Завада В. Дерев'яні храми Північної Буковини і їх місце у традиційному вітчизняному храмобуванні... - С.26-30.
34. Завада В. Стильова поліфонія у традиційному сакральному будівництві України XIX – першої половини XX століття // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. – Вип.34. – К.: КНУБА, 2013. – С.113-124.

Аннотация

В статье рассматриваются региональные отличия в архитектуре наиболее сложного и наименее исследованного в этом отношении крестового типа традиционных сакральных построек Украины.

Ключевые слова: региональный, традиционный, сакральный, крестовый, тип, деревянный, храм.

Summary

The article describes the regional differences in architecture of the most composite and unresearch about this aspect a cross-sectioned type of traditional sacral buildings in Ukraine.

Keywords: regional, traditional, sacral, cross-sectioned, type, wooden, temple.

УДК 711.168

Є. Г. Казакова
аспірант КНУБА, архітектурний факультет,
кафедра Інформаційних технологій в архітектурі

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ АНСАМБЛІВ РИНКОВИХ ПЛОЩ

Анотація: в роботі проведено аналіз етапів формування та розвитку ансамблів ринкових площ. Проведено порівняльний аналіз розвитку ансамблів ринкових площ європейських міст та малих міст Західної України.

Ключові слова: ринкова площа, реконструкція, реставрація, збереження, формотворення, ансамбль.

В усі історичні періоди проблема організації відкритих міських просторів не втрачала своєї актуальності. Вже з появою давніх поселень виникла необхідність у ділянках, які слугували місцем для громадської діяльності. Поступове зростання міст призвело до посилення значення цих територій: з'явилися спеціалізовані площі для культових споруд або торгівлі. З часом міська структура ускладнювалась, однак до кінця XIX ст. вулиці та площі залишалися її основними формотворчими елементами.

Силуети багатьох історичних міст із головними архітектурними домінантами – культовими спорудами сформувалися у період 11-13 століття, який прийнято називати бюргерським. Поширення (починаючи з 13 століття) на території Східної і Північної Європи магдебурзького права сприяло впровадженню в плановий розвиток міського організму архітипового планувального елемента - ринкової площі з будинком Ратуші – символом бюргерського міста, та собору. Храм (в окремих випадках, при наявності декількох концесій, – храми) – центр духовної і культурної діяльності; Ратуша – центр громадського управління, адміністрація; наземний простір площі – торгівля. Три основні громадські функції**,** властиві міської життєдіяльності того часу, формують громадські центри міст до дійсного часу. У період середньовіччя Європа утворила своєрідну модель архітектурно-просторової композиції міста з багаторівневою системою сприйняття, емоційно-естетично насиченим архітектурним середовищем. Як правило, центром композицій Ринкових площ являється міська Ратуша (в окремих випадках у центрі площі розміщався собор).

Периметр площі замикала щільна стрічкова забудова з переважною житловою функцією. Планування міста складалось з центральної ринкової площі, прилеглих до неї кварталів житлової забудови та оборонних мурів. В

міській структурі відновлюється сітчаста планувальна схема, характер розпланування міста набуває ознак регулярного. Архітектурні ансамблі міст східної Європи відрізнялись вільним плануванням, центром архітектурної композиції виступала споруда храму. Навколо храму розміщались княжі палати, дитинець, який був оточений житловими спорудами княжої дружини та посадського люду. Необхідність зведення оборонних мурів призводить до оптимізації геометричних форм меж міст, що прагнуть до форми кола. Розміщення оборонних мурів обумовило в майбутньому трасування кільцевих міських магістралей. Приклади організації Ринкової площі великих і малих європейських міст, демонструють традиції формування громадського центру міста, керованого положеннями Магдебурзького права, що існувала протягом тривалого періоду від 13 до 19 століття нашої ери. Випрацьовується стійкі до змін морфотипи, наприклад, споруд Ратуші, які проіснував від періоду середньовіччя по 20 століття. Останній з відомих випадків застосування подібного морфотипу, наведений Б.Посацьким [3] належить до 1980-1990 років місто Зельоне Взгужа, Польща.

Планувальні, об'ємно-просторові та функціональні характеристики ринкового ансамблю відрізнялися від соборної площі: головне місце займає ратуша, а не собор, розташовується ратуша збоку, на відміну від собору, головний фасад ратуші виходив на площу, що давало можливість більш повно сприймати ансамбль ринкової площі [1].

Зазвичай композиція ринкових площ в західно-європейських містах (ринкова площа в Таліні (Естонія) [4], Шидлуві (Польща) [5], Любавці (Польща) [6]) була така, що великий відкритий простір знаходився перед ратушею, як правило правильної прямокутної форми, призначений для торгівлі і громадських зборів. Спочатку цей простір залишався вільним, але надалі тут були розміщені міські ваги, криниця, а потім покриті торгові приміщення, з часом перетворені в пасажі [7]. З усіх боків територія ринку відгороджувалася міською забудовою, на відміну від ансамблів античності [8]. У такий спосіб фонова забудова цілком композиційно залежала від домінанти, чого не було в ансамблях античності. Трьох-чотирьохповерхова фонова забудова являла собою житлові будинки ремісників і торговців із майстернями і магазинами на першому поверсі.

Під час розвитку та зростання міст, простір площі функціонально починає поділятися на громадську функцію та ринкову.

Подібно західноєвропейським середньовічним містам староруські міста також мали чіткий функціональний розподіл загальноміської структури. Громадське життя концентрувалось в городищі - верхньому місті, а торгівля відбувалася на торговій площі, розташованій в торгових кварталах нижнього

міста. В Давньоруських містах головним композиційним центром було городище із собором. Другим за значимістю був Храмовий ансамбль з нерегулярною забудовою, фоновою забудовою було 1-2 поверхове житло. На ринковому ансамблі головною будівлею була ринкова церква, фоновою забудовою – житло ремісників (1, 1,5, 2х поверхове) [1].

Середньовічні ансамблі українських ринкових площ також значно відрізнялися від західноєвропейських ринкових ансамблів цього періоду. Вони мали менш регулярний план і менш щільну забудову (вплив староруської архітектури). Центром композиції була ринкова церква [9]. Фонова забудова - житло торговців і ремісників із магазинами і майстернями, була одно-двоповерхова. Українські ансамблі ринкових площ одержали склад споруд, подібний до західноєвропейського середньовічного складу, дещо пізніше, в ХУ-ХУІ століттях [9]. Але на відміну від західноєвропейських ринкових ансамблів в них, як і колись, була присутня культова споруда - церква. Прикладом може бути ринковий ансамбль в Олиці з храмом Св.Трійці, стара торгова площа з церквою Св.Миколи в Теребовлі.

В цей період торгівля активно розвивалася, ринкова площа відігравала все більш важливу функцію в житті міста. На торгових площах концентрувалося життя міста. На ринкових площах проходило по 3-4 ярмарки на рік [10]. Такий активний розвиток торгової функції вів до процвітання та швидкого розвитку міст.

Упорядкованість і чіткість композиції західноєвропейських ансамблів епохи Відродження вплинули і на об'ємно-планувальне рішення ансамблів українських міст. З’являються проекти «ідеальних міст», які в той час набувають неабиякого поширення. Форми замків та оборонних споруд стають правильними, прямолінійними. Прийняття магдебурзького права покликало за собою такі зміни, як регулярнее планування, забудова стає більш щільною, на площі переважає торгівельна та суспільна функції. Особливо добре це можна спостерігати на прикладах створення ідеальної планувальної системи міст (Броди), геометрично правильної форми планів палацевих і замкових комплексів в Олиці, Збаражі, Підгірцях.

У міських ансамблях храмових площ подібна регулярність проявилася менше через сильні місцеві традиції до вільних мальовничих композицій. До пам'яток цього періоду варто віднести ансамбль Миколаївської церкви і монастирський комплекс Кармеліток в Теребовлі, Петропавлівський костьол в Олиці.

Подібно західноєвропейським ринковим ансамблям відбуваються зміни й в рішенні ансамблів ринкових площ у містах Західної України: Жовкві, Олиці. Бурхливе зростання виробництва і торгівлі, розквіт культури і громадянської

самосвідомості призвели до функціонального збагачення ринкових ансамблів. Площа стає потужним громадським центром. Це можна простежити по призначенню розміщених на ній будинків. На площі поруч із ратушею часто з'являється магістрат, що включає приміщення всіх міських служб управління: суду, охорони, в'язниці, залів засідань. У загальній композиції ансамбля будинку магістрату приділялося центральне місце. Поруч із ним розташовувалися торгові споруди. Вони теж доповнилися новими будівлями торгових рядів. Таким чином, незважаючи на перевагу в ансамблі ринкової площі громадської функції, вона як і раніше залишається місцем торгу. Ця багатофункціональністьвідрізняє ансамбліня і швидкого розвитку міст цього регіону.

Таким чином, в період Відродження посилилось значення ринкових ансамблів у загальноміській структурі для західноукраїнських міст. Ансамбль став центром функціональної діяльності всього міста. Тут сконцентрувалися всі основні міські споруди. Розвиток цього ансамблю, поява в ньому нових споруд із новими функціями стає основою для розвитку цих нових функцій у місті [1].

Період класицизму приніс свої зміни і доповнення в планувальне й об'ємно-просторове рішення міських ансамблів. В цей час архітектура України знаходилася під сильним впливом російської архітектури, і разом із нею пройшла всі етапи встановлення і розвитку нового стилю [9].

Відкритість композицій призвела до розширення меж окремих ансамблів. До ансамблю площі приєдналася вулиця і склала з ним єдине ціле [9]. Обриси площі стали правильними, зникла різнохарактерність її забудови. І якщо в містах Західної Європи площа в XVI-XVII століттях мала регулярну забудову, то українські ансамблі її одержали лише в період класицизму [9].

Виникає новий для європейської архітектури тип архітектурного ансамблю – політичні резиденції, з поєднанням житлових, адміністративних та обслуговуючих функцій та значних рекреаційних територій. Місце розташування об`єкту, презентація (стилістика) фасаду, об`єми приміщень, їхня площа, поверховість споруди, обстановка, меблі й оздоблення приміщень – складові елементи архітектурного образу, що представляють багаторівневі системи пізнання й засвоєння міського середовища. Королівські, царські резиденції знаходять місце розташування поза зоною житлової міської забудови.

Бурхливий розквіт громадських споруд, що почався в XVIII - XIX століттях, призвів на початку XX століття до поступового витиснення житлових споруд із ансамблю торгової площі. Такий підхід до забудови став причиною збідніння ринкових ансамблів [1].

Список літератури

1. Лещенко Н. А. дисертація на тему «Принципи реконструкції архітектурних споруд історичних ансамблів малих міст Західної України», 2000.
2. Лещенко Н. А. Принципи реконструкції архітектурних споруд історичних ансамблів малих міст Західної України. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури. 18.00.02 / КНУБА – К.: 2000.
3. Ладан Т. М. Принципи архитектурно-планувальних рішень житлових будинків 30-х років XX ст. в м. Києві та іх використання в сучасній практиці проектування. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури. 18.00.02 / КНУБА – К.: 2002.
4. Бачинська Л. Г. Архітектура житла. -К.: Грамота, 2004.-406с.
5. Савйовский В. В., Болотских О. Н. Ремонт и реконструкция гражданских зданий.-Х.: ВАТЕРПАС,1999-287с.
6. Станькова Я., Пехар И. Тысячелетнее развитие архитектуры: Пер. с чешского Иванова В. К. Под ред. Глазычева В. Л. – М.: Стройиздат. -296с.
7. Всеобщая история архитектуры, ВИА, 12 т. – М.: Стройиздат. 1970 -76.
8. Памятники архитектуры в дореволюционной России: очерки архитектурной реставрации / Под общ. ред. доктора архитектуры Щенкова А. С. –М.: ТЕРРА – Книжный клуб, 2002. -528с.
9. Восстановление памятников культуры. Проблемы реставрации / Предисл. и общ. ред. Д. С. Лихачева. – М.: Искусство, 1981- 232с.
10. Ісаєвич Я. Д., Мартинюк А. І Володимир-Волинський: Іст.-краєзнав.нарис. – Львів: Каменяр, 1988. – 70с.

Аннотация

В работе проведен анализ этапов формирования и развития ансамблей рыночных площадей. Выполнен сравнительный анализ развития ансамблей рыночных площадей европейских городов и малых городов Западной Украины.

Ключевые слова: рыночная площадь, реконструкция, реставрация, сохранение, формообразование, ансамбль.

Annotation

The paper analyzes the stages of creation and development of the marketplaces ensembles. Was done comparative analysis of the development of marketplaces ensembles of European cities and towns of Western Ukraine.

Key words: market square, reconstruction, restavration, conservation, shaping, ensemble.

УДК 72.01

З. В. Климко
Здобувачка кафедри дизайну архітектурного середовища
Національний університет «Львівська політехніка»

ВИСВІТЛЕННЯ АКТУАЛЬНОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ СЦЕНОГРАФІЇ, ЯК СКЛАДОВОЇ ТЕАТРАЛЬНОЇ АРХІТЕКТУРИ (НА ПРИКЛАДІ АРХІТЕКТУРНО-СЦЕНОГРАФІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ Є. М. ЛИСИКА)

Анотація: в статті висвітлюється актуальність потреби спеціальних досліджень мистецтва сценографії як складової мистецтва театральної архітектури. На прикладі діяльності українських і закордонних сценографів, і зокрема всесвітньо відомого сценографа Є.М. Лисика.

Ключові слова: сценограф, сценографія: адаптація, трансформація, драматичне вирішення простору; складова простору, часу і архітектури.

Актуальність і постановка проблеми

В театрознавчих дослідженнях, рецензіях і в практиці театру поширення набув термін «сценографія», яким намагаються позначити один з ключових моментів театрального твору – художньо-просторове рішення спектаклю.
Не менш популярний і похідний від «сценографії» є термін «сценограф». За допомогою його творчі діячі, причетні до організації сценічного простору вистави, підкреслюють специфіку своєї професії в театрі.[1]

Наприклад Джером Макелберг з Бельгії подає дефініцію терміну «сценографія» як – «адаптація даного простору для театрального хеппенінгу», а Хосе Карлос Серроні з Бразилії як «просторовий переклад сцени». Ін Сук Сук з Південної Кореї рахує, що сценографія це «мистецтво часу і простору», а Яго Періко, Каталонія, що це «візуалізація драматичного тексту: «віриш бо бачиш…».[2]

Раніше вважалося (така думка існує і зараз), що будь-який професійний художник, чи то живописець чи графік, здатний грамотно «оформити» спектакль. Це вірно, якщо зводити завдання художника до оформлення змістовно готового спектаклю, тобто, до введення в театральний твір, в його образний лад додаткових образотворчих штрихів, запозичених з таких видів мистецтва, як живопис, графіка і т.і. Проте театр висуває інші вимоги, інакше розцінює роль театрального художника в створенні художньої цілісності спектаклю, що в свою чергу вимагає спеціалізації, спрямованості на театр. **(Рис.1)** Паралельно зі зростанням значимості художника для театрального мистецтва змінювалися і ті завдання, які він вирішував. Художник класицизму

в основному «замикав» простір сцени «писаними завісами», утворюючи фон для гри акторів. Тут все навантаження вистави лягало тільки на актора. Художник натуралістичного театру освоїв цей простір «планувально», «обжив» його, створивши можливості для взаємодії акторів з окремими деталями декорацій – сценічний простір тут будувався за принципом «як у житті». Художник початку XX століття, і особливо художники символічного театру, виявили у виставі, багато в чому орієнтуючись на живопис, візуальну значимість театрального образу: те, завдяки чому простір сцени став розумітися як момент мистецтва – воно отримало світло-кольоровий розвиток і знайшло пластичну завершеність. В недалекому минулому теоретики і практики радянського театру дійшли висновку, що окрім потрактування сценографії, як «синоніму декораційного мистецтва», чи «етапу розвитку «художнього оформлення» вистави»; «професія в театрі»; «наука про художньо-технічні засоби вистав…», сценографія отримала «основоположне значення» у всіх «розмірковуваннях», що стосується просторового вирішення вистави. Важливою складовою чого є і архітектура театру в цілому, і архітектура сцени зокрема». [3]

Згідні з такими твердженнями і театральні архітектори, і театральні художники. Наприклад архітектор Ю.Гнєдовський стверджував, що «театральна архітектура залежить не тільки від театру, але і від розвитку архітектури взагалі», а художник С.Бархін, що «мені легше працювати в канонічних, аніж виняткових умовах», і що «я готовий пристосуватися до любого театрального простору…». Архітектор з Польщі В.Яцкевич вважає, що «будівля театру залишається на століття, і водночас повинна відповідати сучасним вимогам. Важливо знайти загальні рішення простору». Поль Бортновскі, архітектор і сценограф з Румунії наполягає на тому, що «…театрально-сценографічні можливості дає вільний простір. Свобода дозволяє розвивати наше мистецтво і сучасна архітектура повинна дарувати нам цю свободу. Такий театр легше побудувати, аніж той, в якому все стаціонарно передбачено». [4]

Близькими до цих думок є концепції багатьох діячів театру, так званих «чистих сценографів». Наприклад художник і режисер Роман Вейл, що працює в театрах Берліна і Дюссельдорфу, переконаний, що «сценограф не може видумати форми, спираючись на об’єктивні уявлення. Сценографічні форми і театральна архітектура – плід соціальних і естетичних потреб суспільства. А Крістофер Саррі з Великобританії стверджує, що «театр може народитися в любому просторі і все, що заважає головній меті театру – комунікації – повинно бути відкинутим». [4, с.4-6]

Виклад основного матеріалу

Аналіз діяльності сценографів із світовим ім'ям показав, що найкраще аранжують, пристосовують, гармонізують, перепристосовують середовище і простір сцени, і театрів ті з них, що вчилися, отримали диплом, або ж працювали архітекторами чи архітектурними дизайнерами. Можна згадати імена О. Весніна, С. Бархіна або ж Т. Риндзака. Перший з них, відомий архітектор-конструктивіст після оформлення в 1918 році Красної площі в Москві до свят 1 Травня, запрошувався до створення вистав в Малому і Камерному театрах. Досить згадати його сценографічні рішення вистав «Весілля Фігаро» П. Бомарше, «Ревізор» М. Гоголя, або «Благовіщення» П.Клоделя, чи рішення «Федри» П.Расіна - коли Весніну завдяки глибоким знанням архітектоніки, колористики, текстури, фактури античної архітектури вдалося створити на сцені метафоричний образ давньої Еллади… Сергій Бархін, Головний художник Великого театру в Москві, випускник Московського архітектурного інституту, син відомого архітектора-вченого Б.Г.Бархіна, став знаним російським сценографом, прем'єри вистав якого побачили різні міста Росії і світу: вистави «Попелюшка» Т. Габбе в ТЮГу м. Горькій, «Царське полювання» Л.Зоріна в Академічному театрі ім.Морсади в м. Москва; «Чайка» А.Чехова в Драмтеатрі м. Іваново і ін.. Всі сценографічні рішення С.Бархіна мають глибокий архітектурний сенс, що спирається на потужні архітектурно-філософські і архітектурно-прикладні знання.

Якщо ж розглянути діяльність Т.Риндзака, тепер Головного художника Львівського Академічного театру опери і балету, то і він прийшов до своїх найкращих рішень простору і середовища вистав «Мойсей», «Аіда», «Циганський барон» і ін. завдяки академічним архітектурним знанням, отриманим в Львівській архітектурній школі.

Але історія театрального мистецтва знає і зворотні процеси, коли Великі художники сцени ставали і її Великими Архітекторами. Показовою є творчість і доробок всесвітньовідомого театрального художника, сценографа Євгена Микитовича Лисика.

У художника сучасного театру візуальна значимість спектаклю знайшла суто театральну специфічність, усвідомлену в художній цілісності твору. Простір сцени вже не сприймається як порожнеча, яку можна заповнити або не заповнювати; і не потребує так званих додаткових засобів виразності – ось основна думка, яка стимулює творчість сучасного театрального художника. Значною мірою нову якість творчої діяльності художників сучасного театру і породило нове найменування даної професії. «Театральний художник став гордо іменуватися сценографом», заявивши тим самим приналежність до особливого виду мистецтва, а також і до особливого художнього методу,

відмінного від тих, за допомогою яких створювався театральний простір минулих епох.

За останні роки помітно зросла кількість публікацій про Євгена Микитовича Лисика і його творчість. Цьому сприяла серія виставок – у Львові 1996, 2000, 2010 та 2013 роках, у Києві на Восьмому «Березіллі» в 1999 році, присвячених творчості Майстра; сприяло відродження його вистав у Львові наприкінці XX – на початку XXI століття – «Створення світу», «Медея», «Лебединне озеро» у Санкт-Петербурзі – у 1997 («Парсифаль») і в 1999 році («Леонгрін»), у Мінську в 2004 році («Тіль Уленшпігель») **(Рис.2)**. Важливим рушієм стало періодичне розроблення наукових і навчальних тем з архітектурного курсового та дипломного проектування в Інституті архітектури Національного університету «Львівська політехніка», в яких розвивалися архітектурно-сценографічні ідеї Лисика з громадськими звітами за досягнутими проектними результатами. [5], **(Рис.3)**

Необхідність фахово висвітлити мистецьке явище, яке в театрознавчих дослідженнях, рецензіях і в практичній діяльності національного і світового театру отримало назву «феномен Лисика», зумовлена тим, що це явище як в Україні, так і в світі, перебуває наразі поза єдиною теорією візуалізації театрального образу, і саме осмислення таких феноменів, як Є.Лисик і його творчість вкрай потребує як українська сценографічна практика, так і українська сценографічна наукова теорія. [6], [7], [8], [9].

На підтвердження вищесказаного варто наголосити на кількох важливих тезах.

По-перше, сучасний етап розвитку українського театру відзначається надзвичайною динамікою творчих течій, особливим характером мистецьких структур, уподобань, а тому настав час національну сценографію розглядати, досліджувати, вивчати диференційовано від інших театральних мистецтв. Диференціація української сценографії в окрему галузь необхідна тому, що тільки в цьому разі можна буде зрозуміти ґенезу і філософію світосприйняття українських художників сцени, рівних Є.Лисикові.

По-друге, слід назвати (визначити) критерії, за якими можна було б визначити національну самобутність українського сценографічного мистецтва, сценографічних творів. Мистецтво сценографії є складовою національної традиції, і саме творці рівня Лисика допомагають усвідомлювати ці традиції не тільки як професійно-театральні, - а як традиції загальнокультурні, або ще ширше – як традиції нації. А, оскільки, сценографічне середовище митців театру є множиною абстрагованих духовних понять, символів, знаків, предметів, слід виокремити, що саме запозичив, перейняв автор, а що є його інтелектуальною власністю.

По-третє, варто визначити, що сценографія – це професія, зміст якої не обмежується лише констатацією результатів творчої діяльності – організацією сценічного простору вистави. Сучасний сценограф є також театральним АРХІТЕКТОРОМ, технологом, інженером, конструктором, співавтором музичного вирішення, драматургії, режисури. Сучасний сценограф не просто заповнює або прикрашає простір сцени, як це робили художники класицистичної і барокової доби, котрі обмежувалися розписами завіс, а чи за методами митців натуралістичного театру будували простір сцени близькими до того, якими є простір у житті.

Ні, він створює виставу на межі мистецьких і технічних завдань, естетичних уподобань і філософських вчень, стає співавтором сценічного втілення вистави. Це означає не тільки необхідність спеціальної освіти, а й визначення авторства сценографії у виставі, адекватного авторству драматурга, композитора, режисера, архітектора.

Цього все життя домагався художник Євген Лисик для цеху, і це ще й зараз потребує законодавчого забезпечення.

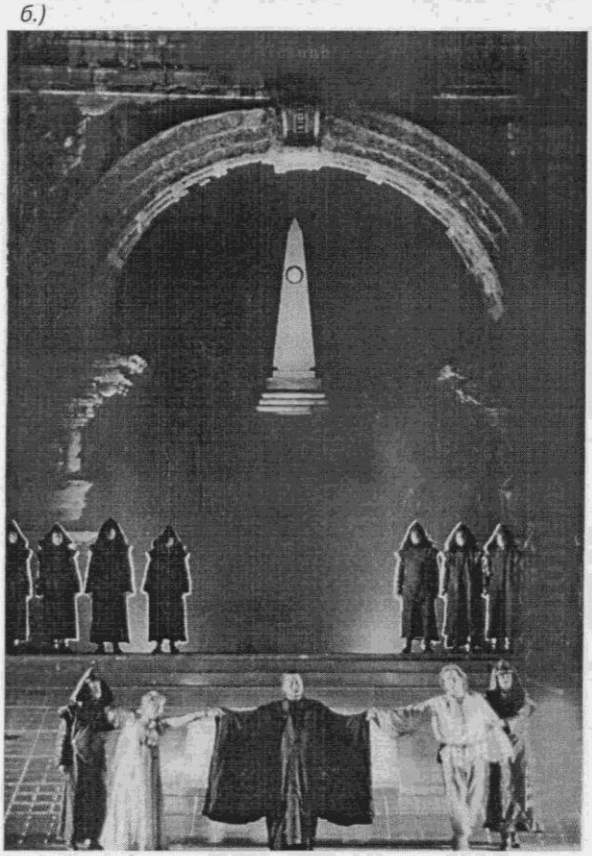
По-четверте, сучасна українська сценографія як наука не здійсниться, якщо в загальній національній теорії мистецтва не буде систематичних розвідок, – присвячених не тільки стенографічним формам, шляхом їхньої еволюції, а й усьому, що пов’язане з авторами творів, їхніми методами, концепціями.

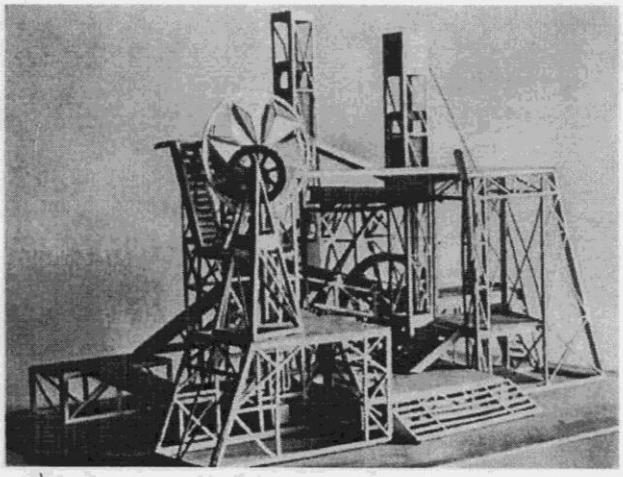
По-п’яте, український театр не може обійтися без сценографії і його творців. Це мистецтво найважливіше з-поміж інших у театрі саме тим, що й сьогодні, і в майбутньому тільки воно здатне без використання технічних, електричних, електронних засобів зафіксувати момент творення єдиного особливого, короткочасного, неповторного твору – театральної вистави. Бути каталізатором задуму авторів, режисера, стимулювати гру акторів. Бути нехай не до кінця і не повно, носієм мистецько-творчою, культурно-цивілізаційною, просторово-дійовою середовищною естетичною сутністю театральної вистави.

Тому таким цінним для майбутнього української нації є доробок кожного театрального художника-сценографа, зокрема спадщина Є.Лисика, - адже живуть люди, які були співучасниками його творчості. Продовжують його справу учні, які самі стали видатними художниками. А головне – фізично ще існують полотна, макети, ескізи, малюнки, відроджені вистави, які створив Майстер.**(Рис.4)**

Ось чому такими важливими для національного театрального мистецтва є висвітлення ґенези, параметрів і місця творчості Є.М. Лисика в національному і світовому мистецтві і культурі, визначення архітектури однією з головних складових його творчого методу.

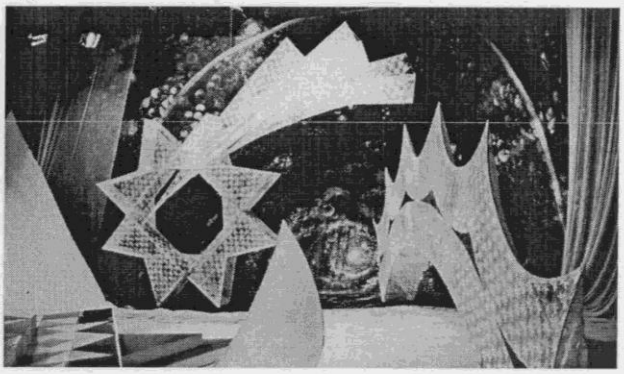
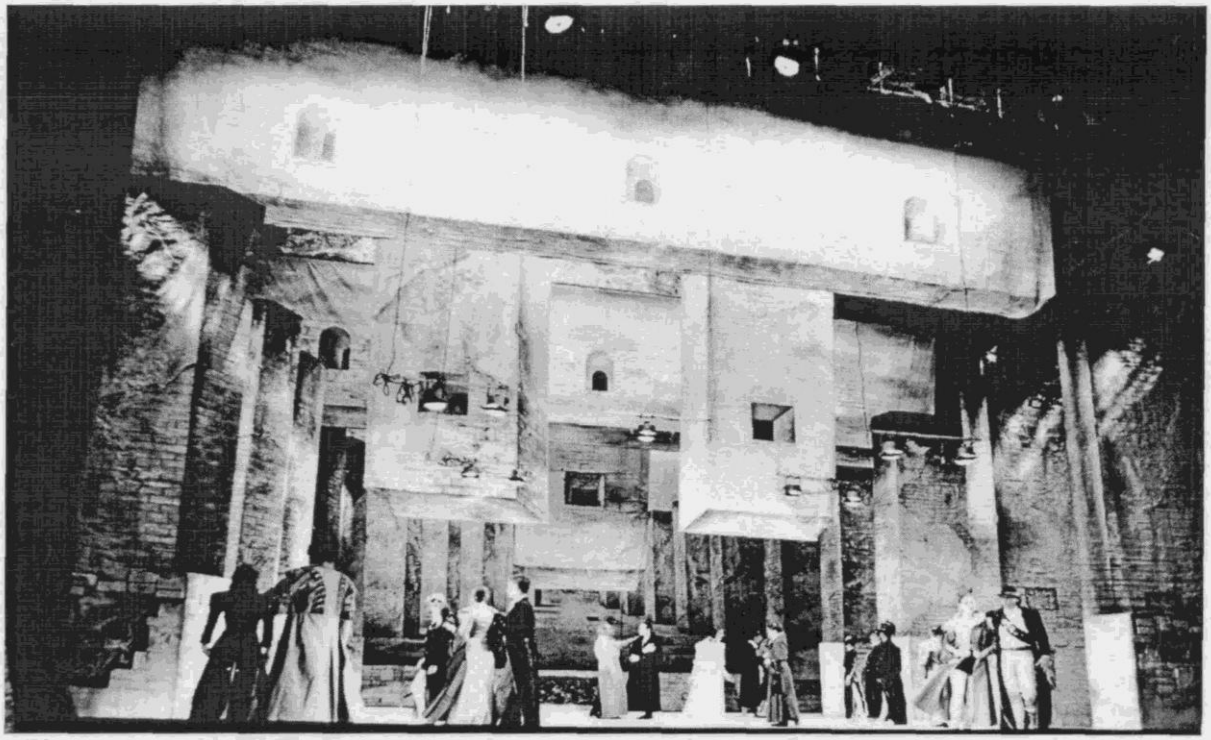

Рис 1: Приклади сценографічних рішень просторів вистав: а.)Сценографічне вирішення музичної комедії «Знедолені» за романом В.Гюго. Токійський імператорський театр. 1997 р.. б.) Сценографія літньої сцени в парку палацу Шонбрунн у Відні.1997р.. в.) Сценографічна установка до вистави «Людина, яка була четвергом» , Г.Честертона, 1923 р. Камерний театр, Москва. г.) Сценографія вистави С.Дайкса «Колонізатори». Західно-Вірджинський університет США. Дизайн сцени і костюми - П.Босий. Дизайн світла К.Мак-кін 2008 р. д.) Сценографічне вирішення рокових вистав групи Роллінг Стоунз. е.) Сценографія телешоу-театру «Різдво з Русланою» Авт. арх. В.Проскуряков , при участі худ.В.Бортякова, В.Толмачова, арх Р.Кубая . 1999 р.

а.)

б.)

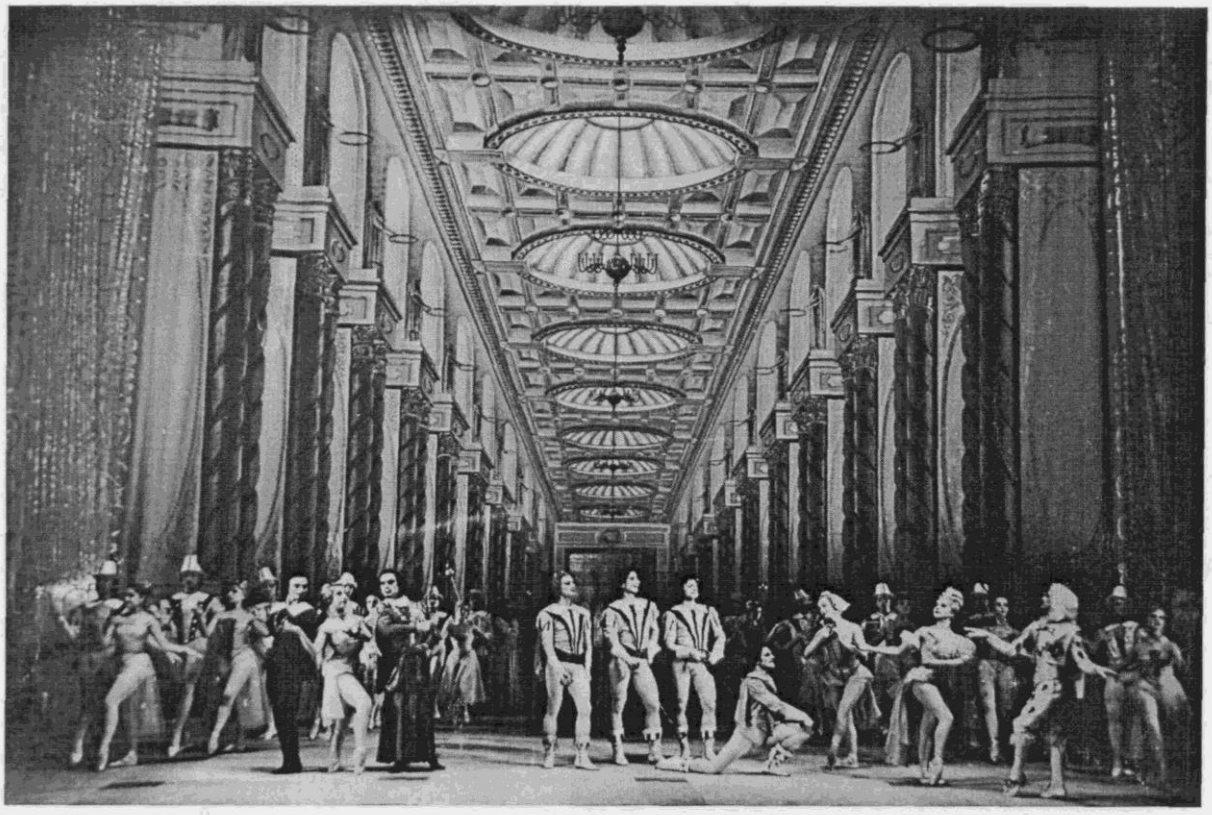

Рис 2: Приклади сценографічних рішень середовища вистав створених Є.М.Лисиком:

а.) Вистава-балет «Ромео і Джульєта», 1988 рр.. Театр опери та балету у Львові. б.) Балет «Три мушкетери», 1966 р.Театр опери та балету у Львові.

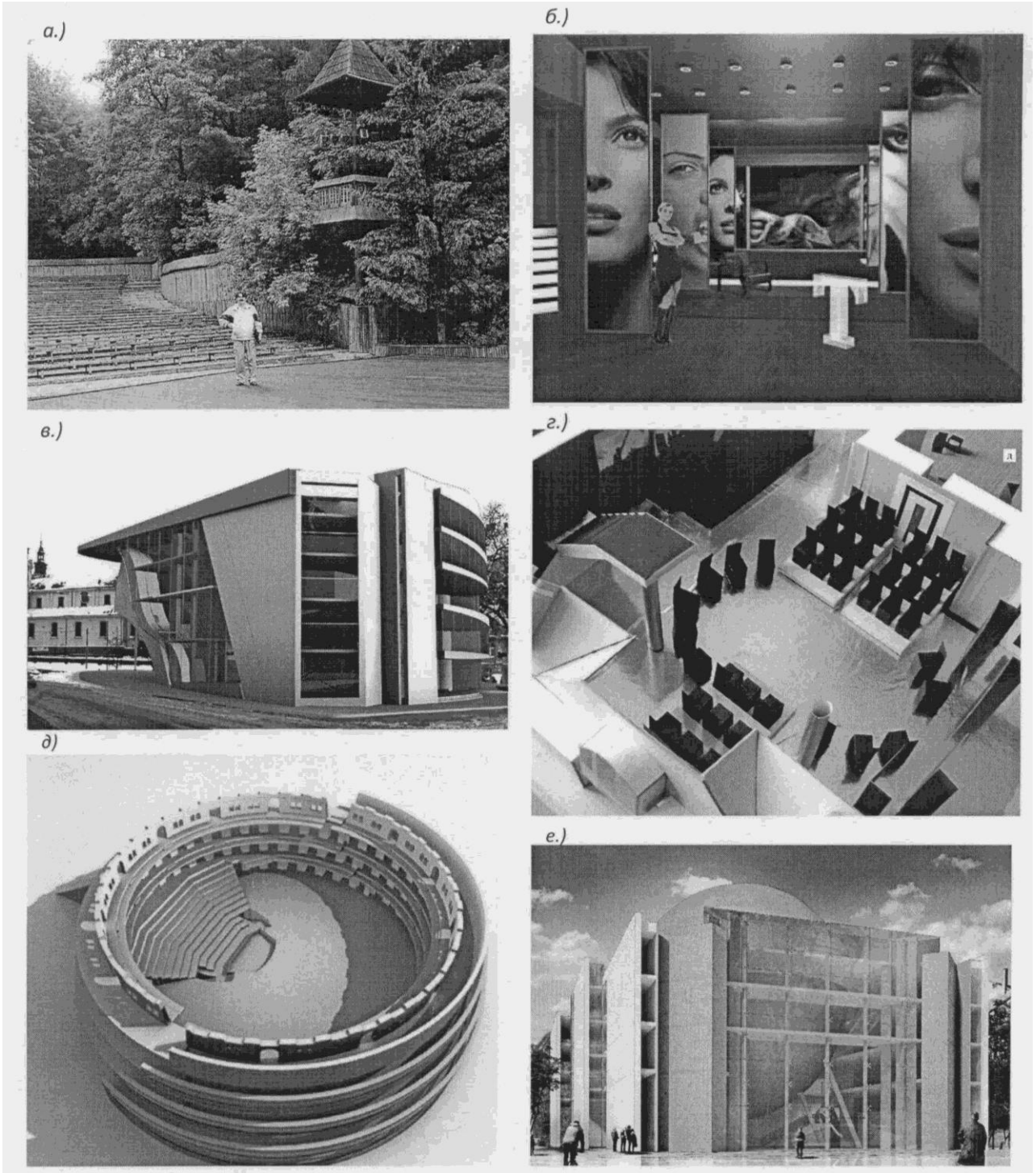

Рис 3: Приклади проектів і будов театрально-видовищних і культурно-просвітницьких об'єктів створених викладачами і студентами кафедри ДАС НУ «Львівська політехніка» в яких розвивалися арітектурно-сценографічні ідеї Є.М. Лисика:

а.) Ландшафтно-фольклорний театр в музеї народної архітектури і побуту у Львові. Арх. В.Проскуряков. Збудований в 1989 р. б.) Середовище телестудії «Тоніс». Автори: арх.В.Проскуряков., Б.Гой.,О.Проскуряков. Проект 2007р. в.) Плейгауз у м.Львові.Автрори: проф.В.Проскуряков, доц. Б.Гой. Проект 2004р. г.) Експериментальний театр у м.Львові . Автори: проф.В.Проскуряков, доц. Б.Гой. д.) Театр «Колізей» у м.Львові. Автори: проф.В.Проскуряков, Д.Ярема. Проект 2004р. е.) Центр мистецтв ім.Лисика у Львові. Автори: проф.В.Проскуряков і маг . К.Ковальчук. Проект 2013 р.

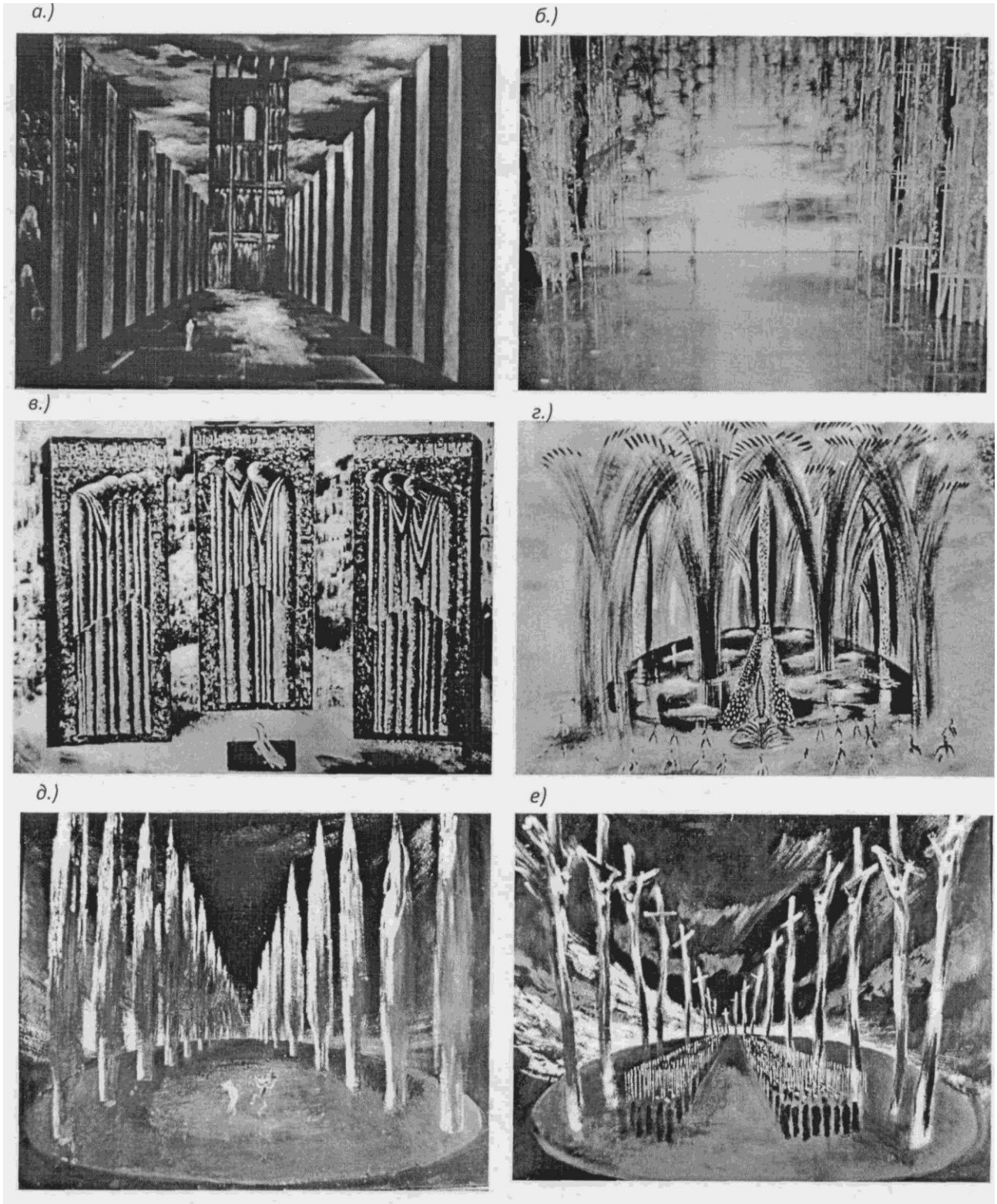

Рис 4: Приклади ескізів , малюнків, макетів сценографічних рішень Є.М.Лисика:

а.) Ескіз завіси балету «Ромео і Джульєта» 1968 р. б.) Макет сцени до балету «Лебедине озеро» 1968 р. в.) Ескіз сценографічного середовища балету «Легенда про любов» 1967 р. г.) Ескіз вистави «Дюймовочка», 1965 р.. Театр опери і балету у м.Одесі. д.), е.) Ескізи до вистави «Спартак»

Не менш важливим є:

1. Висвітлення ґенези і феномену діяльності Є.М. Лисика у часовому, просторовому, дійовому і творчому розвитку.
2. Аналіз творчого доробку Майстра в порівнянні із національним і світовим досвідом, із виявленням подібностей, відмінностей, запозичень і автентики. З визначенням місця його спадщини у світовому театрально-культурному досвіді.
3. Визначення внеску художньо-сценографічної школи Є.М. Лисика в розвиток національної театральної справи.
4. Дослідження результатів творчості Є.М. Лисика в інших театрах Львова, в Україні, за кордоном.
5. Докази того, що головною складовою художньо-сценографічного мистецтва є архітектура і що архітектура мала місце в творчості Є. М. Лисика.

Зважаючи на те, що більшість публікацій про діяльність Є. М Лисика, окрім фундаментальних досліджень професора В.Проскурякова і розвідок його учнів Р. Кубая, Д. Яреми, С. Абрамніна, З. Климко, а також Г. Островського Л. Медвідя, Ю. Чурко, В.Берьозкіна носить популярний характер, а аналіз його творчості в театрах Росії, Білорусії, Польщі, Словенії, Турції практично невідомі ні сучасним спеціалістам, ні сучасним шанувальникам сцени, важливим завданням дослідження має стати створення спеціальної джерелознавчої і іконознавчої бази про його творчу спадщину.

Об’єктами дослідження мають стати твори сценографічного мистецтва – полотна, макети, ескізи, малюнки, вистави, відроджені вистави, які створив, і простори і середовища сцен і театрів, в яких творив Євген Микитович Лисик. (Рис. 4).

А предметом-особливості творчого методу Майстра, його складові, і зокрема архітектури.

Слід комплексно висвітлити творчий доробок Є.М. Лисика і його місце у львівському, національному і світовому театральному мистецтві і культурі. Розглянути його спадщину і творчість як об’єкт і предмет архітектурної науки. Визначити генезу художньо-мистецької системи Майстра, принципи і методи творення головними з яких є:

Перше – розвиток генетичної спадкоємності національних і світових традицій і водночас евристичність пошуків;

Друге – творчо-жанрова, художньо-образна, композиційна і формотворча різноманітність при створені середовища вистави;

Третє – синкретичне вирішення середовища вистав із просторово-організаційним, функціонально-дійовим середовищем сцени і театру. Також слід виокремити вистави Майстра, де помітними складовими їх створення виступила архітектура у різних проявах – метафори на завісах, палетах, сценографічних установках; використання цитат в побудові простору і середовища дії, використання засобів гармонізації і синкретизації середовища вистави і сцени; використання і розвиток стилів епох і їх розвиток. А також створення архітектурних об'єктів .

Слід також скерувати зусилля на створення науково- джерельної бази, що висвітлює доробок Лисика в Україні, Росії, Польщі, США.

Висновки

1. Актуальність дослідження феномена Є.М. Лисика, його принципів і методів творення середовища вистав є вкрай необхідним для практики сьогодення і майбутнього національного художньо-сценографічного мистецтва.

2. Результати дослідження також можуть бути використані при формуванні національної культурно-мистецької доктрини, для програм майбутніх науково-дослідних інституцій, для складання завдань на проектування нових театральних будівель, при формуванні освітніх програм ВНЗ України.

Література

1. Проскуряков В.І. Архітектура української театру. Простір і дія: Монографія – Львів: Вид.: НУ «Львівська політехніка»; вид. «Срібне слово», 2004.-584 с. с. 518-525.

2. Howard, Pamela. What is Scenography London - New-York: Routledge, 2002.

3 Шеповалов В.М. Сценографія – пространственное решение спектакля. Сценическая техника и технология. Научный реферативный сборник / Гл. ред. В.М. Виноградов – Москва: Институт «Гипротеатр» и Советский центр ОИСТТ; - 1981; Выпуск 5-С. 1-3.

4. Материалы архитектурной и сценографической комисии ОИСТТ в Москве. Архитектура и сценография. Сценическая техника и технология. Научный реферативный сборник/ Гл. ред. В.М. Виноградов – Москва: институт «Гипротеатр» и Советский центр ОИСТТ; - 1982; Випуск 3-С. 2-3.

5. Віктор Проскуряков. Дім Лисика у Львові: задуми які можуть стати реальністю // Просвіта – 23 листопада 1999 р.- № 19(188).С.4.

6. Проскуряков В.І. Генеза національної сценографії і її вплив на формування сучасної української архітектури театру. Праці комісії архітектури та містобудування. Записки наукового товариства ім. Т. Шевченка / Гол. ред.

О. Купчинський – Львів наукове товариство ім. Т.Шевченка у Львові; - Т.CCXLIX – С 386-405.

7. Диченко І.С. Євген Лисик. Нарис про життя і творчість. – Київ, 1978.- 112 с.

8. Євген Лисик: Бібліографічний покажчик/ Укл. В. І. Проскуряков, О. Зінченко – Львів. Срібне слово, 2005 - 249с.

9. Проскуряков В.І., Климко З. Творчість і мистецький доробок Є.М. Лисика як об'єкт і предмет архітектурної науки. Архітектурний вісник КНУБА: Наук.-вироб. Збірник/ Відпов. ред. Куліков П.М. – К.: КНУБА, 2013. – Вип. 1- С.100 – 109.

Аннотация

В статье освещается актуальность потребности специальных исследований искусства сценографии как составляющей искусства театральной архитектуры. На примере деятельности украинских и зарубежных сценографов и в частности всемирно известного сценографа Е.М. Лысыка.

Ключевые слова: сценограф, сценография: адаптация, трансформация, драматическое решение пространства: составляющая пространства, времени и архитектуры.

Annotation

The article highlights the urgency of the needs of special studies art set design as part of theatrical art of architecture. In the example of Ukrainian and foreign set designers and in particular the world-renowned set designer E.M. Lysyk.

Keywords: set designer, set design: adaptation, transformation, dramatic solution component space, times architecture.

УДК: 725.54.57

І. Л. Кравченко
кандидат архітектури, доцент кафедри теорії архітектури архітектурного факультету КНУБА

НАВЧАЛЬНО-ЛІКУВАЛЬНІ ЗАКЛАДИ ДЛЯ ДІТЕЙ З ВАДАМИ РОЗВИТКУ ЦЕНТРАЛІЗОВАНОГО КОМПОЗИЦІЙНОГО ТИПУ

Анотація: в статті представлений аналіз закордонного досвіду проектування та будівництва навчально-лікувальних закладів (НЛЗ) для дітей з вадами розвитку за композиційною ознакою. Для аналізу обрані НЛЗ централізованого композиційного типу.

Ключові слова: навчально-лікувальні заклади (НЛЗ) для дітей з вадами розвитку, діти та підлітки з фізичними вадами, централізований композиційний тип.

На базі державних науково-дослідних і проектних інститутів вже понад 20 років проводяться досліди та наукові розробки стосовно проблеми формування архітектурного середовища для інвалідів. Вони грунтуються на вивченні та аналізі закордонного досвіду проектування та будівництва подібних закладів, аналізі регіональної ситуації з інвалідністю, співпраці з фахівцями тощо. У огляді закордонного досвіду проектування та експлуатації дитячих навчально-лікувальних закладів (НЛЗ) привертають увагу так звані денні лікарні.Така лікарня призначена для хворих, стан здоров’я котрих не потребує госпіталізації, але потребує лікування, застосування процедур та лікарняно-медичного нагляду у лікарні [1]. Головною відзнакою денної лікарні від звичайного стаціонару є організація перебування хворого у відділенні без ліжок. Задачами її є забезпечення хворим дітям лікувальних процедур, трудотерапії та відновлювального лікування протягом дня при повному лікарняному, санітарному та відновлювальному нагляді при збереженні зв’язку з домашнім оточенням, куди дитина повертається ввечері та лишається до ранку. Представлений нижче огляд подібних об’єктів систематизований за композиційною складовою. Розглядатиметься поширений для закладів середньої місткості (до100 осіб) централізований композиційний тип.

НЛЗ централізованого типу. Проектування спецшкіл централізованого типу для дітей з вадами розвитку у закордонній практиці характерно для міських умов, умов тісної міської ділянки (рис.1) [1]. Такі спецшколи розраховані на відносно невелику місткість – до 100 дітей. Специфічний функціональний процес вимагає від архітектора, навіть в умовах мінімальної площі забудови, зробити складну конфігурацію плану будівлі, яка дозволяє як

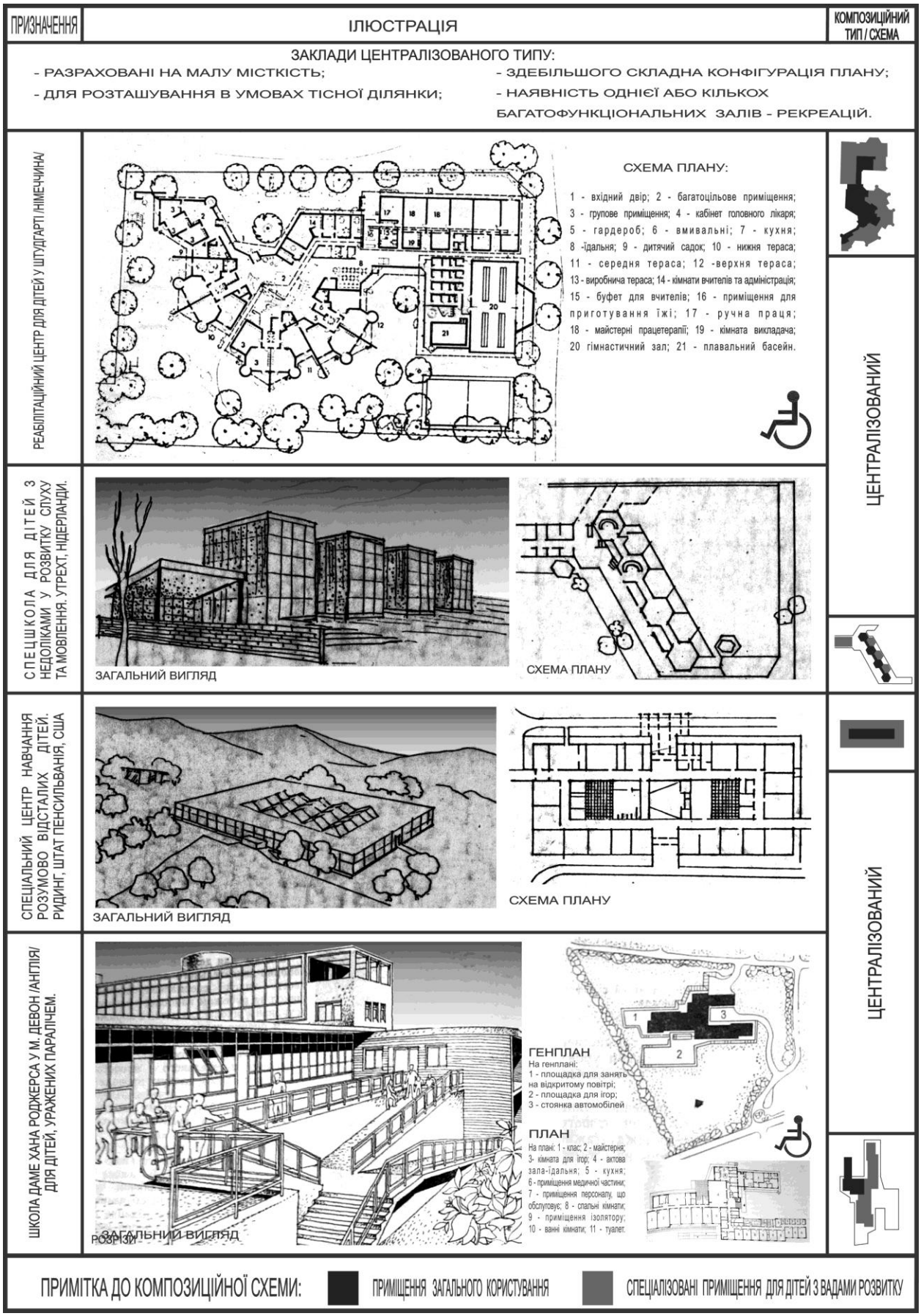

Рис.1. Навчально-лікувальні заклади для дітей з вадами розвитку централізованого композиційного типу (початок) [1].

найкраще врахувати педпгогічні та медичні вимоги щодо процесу навчання та реабілітації дітей-інвалідів.

Комплекс для навчання аномальних дітей у Штудгарті (Німеччина) – характерний приклад бідівлі централізованого типу. Композиція центру – централізована. Групові приміщення розташовані навколо зали, що має багатофункціональне призначення. До зали примикає блок кухні та їдальні. Центр має групу приміщень для набуття дітьми навичок ручної праці та майстерні трудотерапії з кімнатою викладача. Близько до вестибюльної групи знаходяться кімнати викладачів та адміністрації зі своїм буфетом. Є спортивно-лікувальний блок – гімнастична зала та плавальний басейн [1].

Спеціальний центр навчання розумово відсталих дітей у Ріднгу, штат Пенсильванія, США, запроектований одним лаконічним об'ємом, у якому приміщення для занять розташовані периметрально, а у центрі об'єму – допоміжні та приміщення, що обслуговують.

Спецшкола для дітей з недоліками слуху та мовлення в Утрехті, Нідерланди. Протяжний корпус закладу централізованого типу з окремими приміщеннями для занять та загальними зальними рекреаціями У спецшколах-інтернатах малої місткості (до 60-80 дітей) проблема забезпечення диференційованого підходу к навчальному процесу та лікуванню аномальних дітей, а також зручний взаємозв'язок основних груп приміщень вирішаються доволі легко. Наприклад у *спецшколі Даме Хана Роджерса у Девоні (Англія)* [1]. Розрахована на 50 дітей, що уражені паралічем. Класні та спальні приміщення, що розміщені у різних крилах будівлі, в силу малих розмірів будівлі можуть розглядатись як єдиний навчально-житловий блок, що є розташованим у рівні одного поверху. Розміщення між класами та спальнями ігрових кімнат, їдальні та санвузлів зводить до мінімуму довжину комунікаційних зв'язків, що є дуже важливим чинником для дітей подібного профілю захворювання. Однак, щоб ізолювати учбово-житлову частину від майстерень, кухні та приміщень персоналу, що обслуговує, авторам проекту довелося запроектувати два незалежних планувальних блока. У період епідемій діти, що захворіли ізолюються у торцевій частині спального крила будівлі (див. рис. 1).

Центр Здоров'я у штаті Нью-Йорк, США (*Health Centre, New York State, USA, Architects Guenther 5*) (рис. 2). Прості геометричні форми та контрастне поєднання різних за розміром вікон та вітражів, створює динамічну композицію цієї будівлі. У зовнішньому опорядженні використані натуральні матеріали та яскраві, відкриті кольори. Фрагмент інтер'єру відтворює двох світове приміщення ігрової зали для дітей.

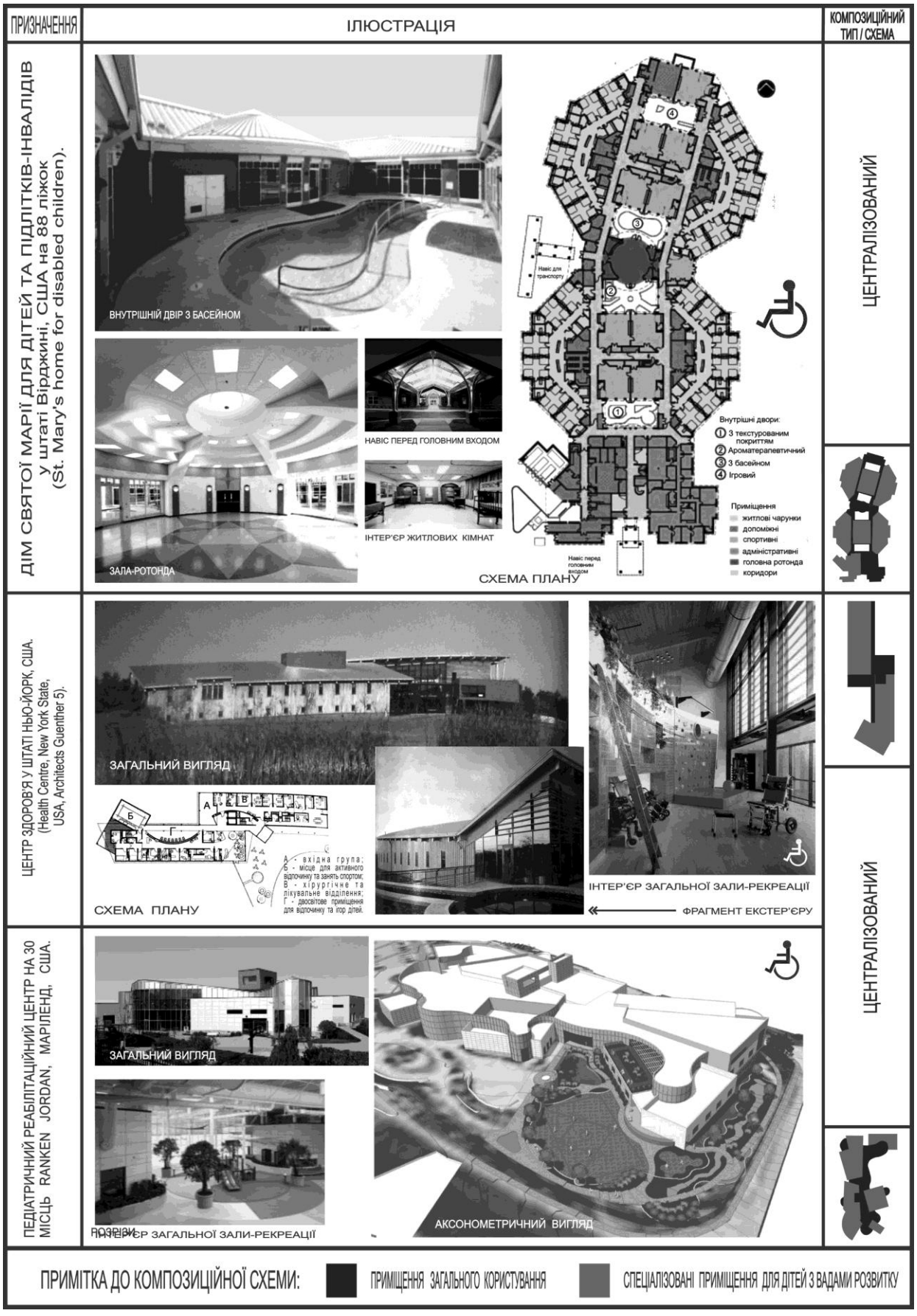

Рис 2. Навчально-лікувальні заклади для дітей з вадами розвитку централізованого композиційного типу (продовження) [1].

Зала, яка, з одного боку, огороджена вітражем по всій площині стіни, з іншого боку сформована дуговою (curved wall) стіною, яка не доходить до стелі. Створений таким чином, простір, що перетікає, відтворює враження необмеженого доступу до цієї зали зсередини будинку. Суцільне засклення фасаду відкриває близьке та доступне погляду оточуюче середовище. Кольори яскраві та контрастні, що зумовлює відтворення бадьорого та активного настрою у такій ігровій зоні. Також можна побачити використання різних матеріалів та фактур [2].

Дім Святої Марії для дітей та підлітків-інвалідів у штаті Вірджинія, США (*St. Mary's home for disabled children)* (див. рис.2). Це є ново-побудований одноповерховий заклад для довготривалого перебування та лікування дітей та підлітків з важкими фізичними вадами. Розташований на площі 88000 квадратних футів, об'єкт показує можливості створення архітектурного середовища для збагачення життя дітей та підлітків-інвалідів. Головним досягненням проекту є поєднання домашнього, дружнього до дитини середовища, що включає в себе перебування та спілкування з батьками та родиною, з повним обсягом медичних реабілітаційних заходів. Розрахований на 88 ліжок цей заклад є проміжною ланкою між медичною та соціально-психологічною інтеграцією дітей та підлітків-інвалідів у суспільство. Він є приватним за своєю формою власності та розрахований тільки на маленьких та молодих людей. Козирок над вхідною групою запроектований таким чином, що він накриває не тільки площу безпосередньо над входом до будинку, а ще й працює як навіс над частиною під`їздної дороги. Таке рішення безумовно є практично виваженим, бо дозволяє під`їхати автотранспортом якомога ближче до входа та вийти не зважаючи на атмосферні опади, що є важливим чинником для експлуатації таких будинків дітьми-інвалідами на візках та їх батьків. Цікавою та привабливою є і ідея освітлення такого навісу знизу [3].

Відкритий басейн обладнаний поручнями, які розташовані на різних висотах, що допомогає користуватися басейном як дітям, так і підліткам. Басейн має обхідні доріжкі, ширина яких дозволяє маневрувати дитині на інвалідному візку та іншим пацієнтам, які користуються допоміжними засобами пересування. На плані (див. рис.2): житлові чарунки; кімнати для активної діяльності; адміністрація; коридори та комунікації; обслуговуючі приміщення та їдальня; велика зала, яка служить для зв'язку окремих корпусів та водночас виконує роль великої гостьової кімнати. Велика гостьова кімната є загальним комунікативним, як з архітектурної точки зору, так і з боку можливостей для людського спілкування, осередком цього обє'кту. Вона знаходиться на перехресті шляхів, що зв'язують через коридори житлово-навчальні чарунки та внутрішні дворики. Лаконічне рішення простору та інтер'єру цієї кімнати

дозволяє використовувати принцип вільного планування цього об'єму. *Житлова кімната* розрахована на чотирьох осіб. Великий вільний простір дозволяє маневрувати дитині-інваліду на візку. Великі зручні ліжка огороджені поручнями, що дозволяє організувати повноцінний відпочинок навіть для пацієнтів малого віку.

Педіатричний реабілітаційний центр Ранкен Джордан на 30 місць у штаті Маріленд, США (Ranken Jordan, Marilend) (див. рис.1.3.2) є характерним прикладом централізованої будівлі. Вона має складну конфігурацію плану, тому, що такого підходу вимагає складна функція. Функціональні блоки (лікувальний, навчальний, адміністративний тощо) згруповані та поєднані між собою загальними рекреаціями у яких маленьки пацієнти та їх батьки мають можливість відпочивати, чекати та спілкуватися [3].

Денна дитяча нервово-психіатрічна лікарня у лікарняному центрі у Шартрі (Франція) (рис. 3) Заклад денного перебування дітей з порушенням нервової системи, яким у 60-х роках XX століття керував проф.С.Лебовичі, розташований у приміщенні старої будівлі та денної лікарні дитячої нервопсихіатрії, що пристосоване для нових потреб. Лікарня розташована у межах лікарняного центру у Шартрі (арх. М.Д. Монурі). Проект цього закладу включає: в одному крилі – примішення діагностики та терапії, у другому – процедурні та реабілітаційні приміщення для дітей. Між кабінетами розташований „зал води та піску" – одна з перших спроб ввести елементи природи у відділення дитячої реабілітації. [1].

Дитячий реабілітаційний центр, Онтаріо, Канада (Bloorview MacMillan Children's Centre) (рис. 3) має Г-образну форму плану. Основні приміщення для дітей розташовані периметрально, а допоміжні – у центрі корпусу. Є їдальня-кафе, багатофункціональні зали тощо [3].

Денний притулок для інвалідів (Германия, Берлин, Харбигштрассе, район Шарлоттенбург, 1983-85.) Архітектори: Экхард Феддерсен, Вольфганг фон Гердер і Партнери (рис. 3) . Простота і стриманість - ось відмітні якості цього центру для 30 інвалідів різного віку. Два двоповерхові корпуси, у яких розміщені групові приміщення, сполучені, на зразок гребінки, з поперечним триповерховим корпусом (фойє і лікувальні приміщення). Групові приміщення, таким чином, пов'язані із закритими дворами. Дитячий садок для дітей-інвалідів, що знаходився раніше на ділянці, включений в планування. Прямокутні корпуси скупо розчленовані: тільки фойє, сходова клітина і конференцзал підкреслені особливими деталями. Таким чином, для інвалідів був створений життєвий простір, найбільш близький до нормального, що нагадує не лише про "лікування" чи "лікарні".

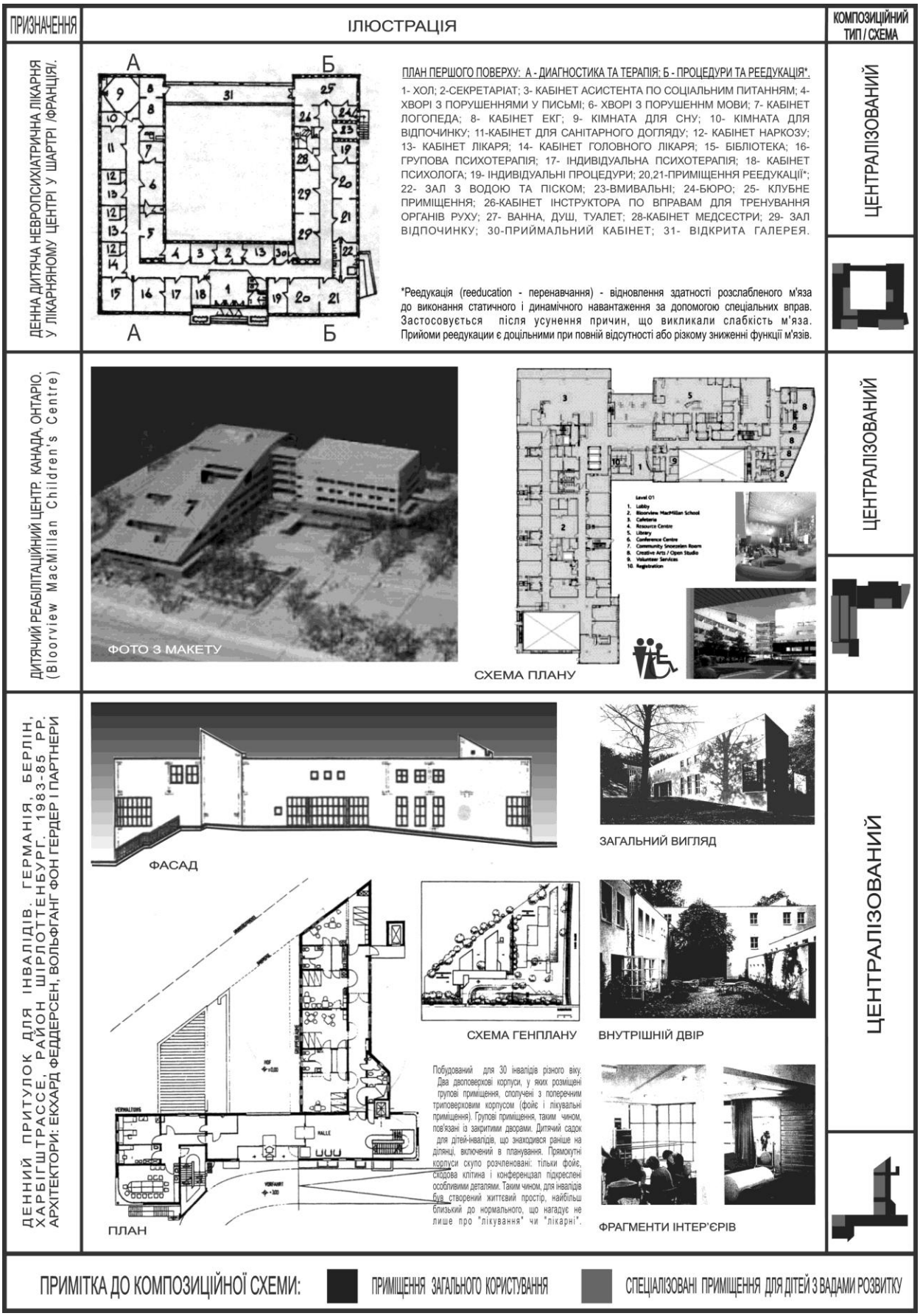

Рис. 3. Навчально-лікувальні заклади для дітей з вадами розвитку централізованого композиційного типу (закінчення) [1].

Висновок. Якщо проаналізувати інформацію стосовно централізованих типів даних закладів, то можна визначити певні загальні характерні риси: заклади розраховані на малу та середню місткість; характерні для розташування в умовах тісної ділянки; мають здебільшого складну конфігурацію плану; наявність однієї або кількох багатофункціональних залів-рекреацій. Широко використовується прийом простору, що перетікає. Здебільшого, приклади такого прийому зустрічаються у вирішенні інтер'єру загальної зали-рекреації. Поруч з цим – великий масив суцільного засклення. Разом такий простір відтворює відчуття свободи та незамкненності простору і допомогає екстер'єру та середовищу, що оточує, працювати на інтер'єр.

Література:

1. Кравченко І.Л. Принципи архітектурно-планувальної організації центрів медично-соціальної реабілітації дітей та підлітків з фізичними вадами: дис. канд. арх: 18.00.02/ Кравченко Ірина Леонідівна; КНУБА – К., 2013. – 181 с.
2. The architectural review. / IBP Magazine. // EMAP Publishing Limited 69-77 Paul Street. London. EC2A 4NW. United Kingdom. London. – 2005 - №5. - Page 46 – 72.
3. HEALTHCARE DESIGN Magazine. - 2005. - №9. - Режим доступу до журн.: http://www.healthcaredesignmagazine.com/magazine-issue/september-2005. - Назва з екрану.

Аннотация

В статье представлен анализ зарубежного опыта проектирования и строительства учебно-лечебных учреждений для детей с недостатками развития по композиционному признаку. Для анализа избраны учебно-лечебные учреждения централизованного композиционного типа.

Ключевые слова: учебно-лечебные учреждения для детей с недостатками развития, дети и подростки с физическими недостатками, централизованный композиционный тип.

Annotation

In the article the analysis of foreign experience of planning and building of educational-curative establishments for disabled children is presented on a composition sign. For analysis educational-curative establishments of the centralized composition type is selected.

Key worlds: educational-curative establishments for disabled children, disabled children and teenagers, centralized composition type.

УДК 72.01

Р. О. Косаревська
канд. арх., доцент кафедри рисунку та живопису, КНУБА

СЕМІОТИЧНА РЕКОНСТРУКЦІЯ АРХІТЕКТУРНО-ПЕЙЗАЖНОЇ КОМПОЗИЦІЇ УМАНСЬКОГО ЦАРИЦИНОГО САДУ (ЧАСТИНА 1)

Анотація: У статті проведено реконструкцію художнього образу архітектурно-пейзажної композиції Царициного саду (1831-1859 рр.) пам'ятки садово-паркового мистецтва кінця XVIII – початку XIX століття Національного дендрологічного парку України «Софіївка» м. Умані Черкаської області.

Ключові слова: пам'ятка садово-паркового мистецтва, художній образ, архітектурно-пейзажні форми, ландшафтний твір, семіотичне дослідження, міфологія.

Рис. 1. Станіслав Щенсний Потоцький. Австрийский художник-портретист Лампі Іоганн Баптист Старший,1788-1791 рр.

Постановка проблеми: За періодизацією І.С.Косенка [10, с.1-21], історія пам'ятки садово-паркового мистецтва кінця XVIII – початку XIX століття Національного дендрологічного парку України «Софіївка» налічує шість періодів: з 1796 по 1832 рр., 1832-1859 рр., 1859-1929 рр., 1929-1955 рр., 1955-1980 рр., з 1980 р. по цей час. Відповідно до дослідження архітектора І.О.Косаревського [8, с.12.], створення самого паркового комплексу відбувалося у два етапи: перший — з 1796 по 1812 рр., другий — з 1836 по 1859 рр.

За історичною традицією, засновником і автором художнього образу паркового ансамблю був польський граф Станіслав Щенсний Потоцький, *Stanisław Szczęsny Feliks Potocki*, (1753-1805). Композиційні прийоми автором запозичувалися із кращих зразків садових ідей того часу: «Граф любил рассматривать книги с изображениями садов и различными украшениями оных. При всяком разе, когда находил что ни есть прекрасное: храм, беседку или мраморное изваяние, тот час подписывал под оным по польски: do Sophiuwky, то есть, в Софиевский сад»[19, с.36-39].

Рис. 2. Софія Віттова Потоцька. Австрийский художник-портретист Лампі Іоганн Баптист Старший, 1790-1800 рр.

Роботи з будівництва водної та алейної систем,

кам'яно-скельних об'єктів і пейзажних насаджень проводилися під керівництвом військового інженера Людвіга Метцеля (1764-1848) і садового майстра Оліви.

Парк першого етапу створення мав назву «Софіївка» і за версію І.Кислого [6] був ілюстрацією окремих частин "Одисеї" Гомера. Деталізацію зазначеної версії продовжили дослідники І.С.Косенко, Г.Ю.Храбан, В.В.Мітін і В.Ф.Гарбуз [11].

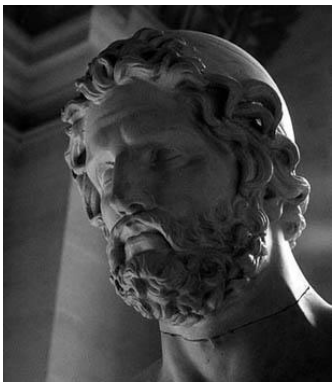

Рис. 3. Одисей. Антична скульптура.

Упродовж другого етапу створення (1836-1859) у парку відбулося багато змін. За відомостями краєзнавця В.Іващенка [5], парк з 1834 р. почав підпорядковуватися Імператорському двору, ставши власністю російської імператриці Олександри Федорівни, дружини Миколи І. Для обслуговування парку при управлінні військових поселень Київської і Подільської губерній було утворено Штат управління Царициного саду (імператорський указ від 03.10.1836), до особового складу якого входив головний садівник і 61 службовець.

Рис. 4. Портрет Миколи І. Невідомий художник, 1820-і р. Рибінський музей-заповідник (Росія).

У парку проводилися роботи з відновлення, часткового перепланування, заміни і будівництва нових архітектурно-пейзажних об'єктів. Так, головний вхід паркового ансамблю було перенесено (1838) з ділянки нинішнього Партерного амфітеатру (інша назва Тераса троянд) у район ділянки так званої Тарпейської скелі (з прирізкою території для вхідної алеї та прокладенням вулиці Садової); побудовано нові архітектурні та ландшафтні об'єкти – Сторожові башти з огорожею (1850-1852), Головну алею (1838), Китайську альтанку (1841), павільйони Флори (1842-1846) та Рожевий (1850-1852), фонтан «Семіструмінь».

Також відбулися зміни і у скульптурно-декоративному оформленні: бюст Т.Костюшка, скульптуру Ю.Понятовського і грот Аполлона замінено на нові – статуї імператриці Олександри Федорівни (за В.Я. Курбатовим – С.Потоцької) [13, с.593], Амура, Еврипіда і Венери Купальниці, бюсти Гомера, Сократа, Платона, Аристотеля, Аполлона Бельведерського (?), грот Діани (1838), встановлено обеліск «Орел» (1847) і на камені фонтану нижнього озера бронзову скульптуру «Змія» (1851).

Рис. 5. Портрет А.І.Штакеншнейдера. Невідомий художник.

Заходи з переобладнання парку здійснювалися за вказівками Миколи I (1796-1855) уманським архітектором І.Макутіним (Управління військових поселень) і головним садівником Карлом Ферре під керівництвом архітектора імператорського двору А.І.Штакеншнейдера (1802-1865). Окрім того, з посиланням на путівники Т.Темері «Заметки о красотах парка, имеющиеся в долине Софиевка» (1846) та О.П.Шишкіної «Заметки и воспоминания русской путешественницы по России в 1845 году» (1848) [22], І.С.Косенко [10] і М.П.Анциферов [4] у якості автора проекту павільйону «Флора» згадують військового інженера К.Раппонета. І.С.Косенко, посилаючись знову-таки на Т.Темері [11, с.85-164], зазначив, що в 40-х роках XIX ст. у парку також працював садівник Боссе.

Рис. 6. Портрет Гаральда Ернестовича Боссе. Художник невідомий.

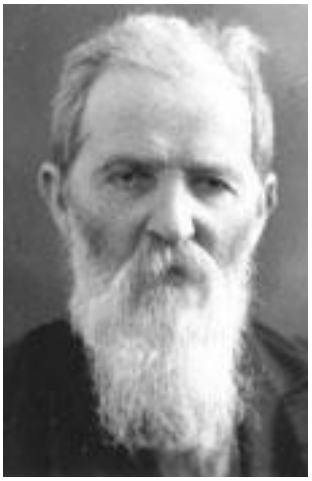
На той час у Росії був знаним лише Гаральд Ернестович (Гаральд Юліус) фон Боссе (1812-1894), «ліфляндський уродженець», архітектор, який з 1832 по 1863 рр. працював у Санкт-Петербурзі та розробив Альбом проектів заміських будинків, виданий у 1833 р. Він не міг займатися садівництвом ні теоретично, ні практично. Можливо ця помилкова думка пов'язана із наявністю в архівних документах Управління військових поселень м. Умані боссенівського Альбому.

Вищевказані планувально-декоративні трансформації призвели до кардинальної зміни змістовної сутності уманського ландшафту першого етапу його створення.

«30 Августа 1859 года Ея Императорское Величество Государыня Императрица Александра Федоровна (1798-1860 – від Р.К.) соизволила предоставить Уманский Царицын сад главному училищу садоводства» [5, с.4]. Інженер А.Регель у своєму Історико-дидактичному очерці (за 1896 р.) відносить ці події на початок 50-х років XIX ст.: «в начале 50-х годов сад был куплен Императрицей Александрой Федоровной (у Головного Управління військових поселень південно-західного краю – Р.К.) и подарен Главному Училищу садоводства, уже несколько лет существовавшему в Одессе. С этих пор появилось и название «Царицын Сад» [17, с.209-212].

Чергова зміна господаря у 1859 році спричинила не тільки до появи нових рис міфологізації історичної частини парку, а й до часткової зміни його планувальної структури. У 1868 р. під час реорганізації Головного Училища садівництва в Училище Землеробства і Садівництва «более трети прежняго

угодия (60 дес.) ушло на ферму и поля, вместе с обширным «Грековым лесом, занимающим 150 десятин, и также входившим в состав прежняго парка» [17, с.209-212].

Рис. 7. В.В.Пашкевич (1885-1891).

У 90-х р. XIX ст. за ініціативи викладача садівництва і ботаніки вищевказаного навчального закладу професора В.В.Пашкевича (1885-1891), призначеного головним садівником Уманського Царициного саду, на території північно-східної частини парку було закладено ділянку екзотичних дерев (арборетум), яка згодом набула назви «Англійський парк», та трохи нижче Тарпейської скелі утворено ділянку «Мала Швейцарія».

За І.С.Косенко, водний об'єкт «Женевське озеро» влаштовано у 30-х роках XX століття [10]. Однак М.П.Анциферов навів дані, що роботи з прокладання «подземных труб от фонтана на Нижнем пруду до высеченого в граните (у паркових ворот) накопительного бассейна для городского водопровода, если судить по характерным названиям, по припарковым улицам — Малой и Большой Фонтанной», виконувалися у 1838-1841 роках [4].

З огляду на викладене, проведення семіотичного дослідження архітектурно-пейзажних композицій другого і третього періодів історії парку є актуальним і надасть можливість реконструювати образи ландшафтів, репрезентованих авторами Уманського Царициного саду цих періодів.

Рис. 8. Головний вхід до парку "Софіївка", м. Умань.

Основна частина. Документальних чи путівничо-краєзнавчих джерел щодо авторських мотивацій сюжетних ліній, втілених у пейзажних картинах парку останніх двох етапів його створення, на цей час не залишилося.

З огляду на те, що семіотичні методи можуть застосовуватися до творів садово-паркового мистецтва, розглянемо архітектурно-пейзажні форми парку як знаки, а сам парк (як сукупність цих форм) — семіотичним текстом. Тоді образи знаків архітектурно-пейзажних форм, приписані ним через назву, стають ключем для інтерпретації їх змісту.

Проведемо декодифікацію означень архітектурно-пейзажних форм Уманського Царициного парку.

Композиція узбережжя Нижнього ставу. Вхідна частина. Головна алея є вступною частиною подорожі Адресата (глядача) по парку. За дослідженням М.П.Анциферова, кам'яне вимощення алеї проведено у 1838 р., на згадку про цю подію на її узбіччі встановлено верстовий стовп з позначкою «1838» [4]. За Гіппархом [16, с.533-542], такі стовпи або герми встановлювалися на дорогах з Афін як дорожні віхи, з покажчиками відстаней і популярними сентенціями, та повсюдно шанувалися. Уманська Царицесадова герма сповіщає Адресата про те, що він входить у часовий простір середини XIX ст., а отже ландшафтна театралізація буде стосуватися подій цього часу.

Рис. 9. Павільйон "Флора" з боку Головної алеї. Парк Софіївка, м. Умань.

Ряди дерев з обох боків Головної алеї створюють уяву прогулянки по зеленому проспекту, повітряна вісь якого у перспективі закінчується обрисом тріумфальної арки – павільйоном «Флора». Оскільки лівий бік алеї щільно закритий деревами, як стіною, увага Адресата зосереджується на мальовничих видах її правого боку: між стовбурами дерев, які утворюють вікна-просвіти, вирізняються групи каменів рожевого граніту (місцями проростлі моховинням), низькорослої зелені, водних перепадів р. Кам'янки.

Незважаючи на «очищення історії парку» [18], чомусь за вказаним пейзажним об'єктом ще й досі утримується назва «Тарпейська скеля» і, звісно, відповідне трактування. На нашу думку таке означення об'єкта є некоректним навіть для версії Софійської Одисеї, тим більше, що за часів Потоцьких ця скеля взагалі не мала будь-яких означень, бо фактично була межею парку.

Рис. 10. Ділянка т.з. Тарпейської скелі. Парк "Софіївка", м. Умань.

Стосовно Уманського Царициного саду, то місце розташування скелі само визначило її знакову змістовність – наріжний камінь: з нього все розпочинається і в ньому все знаходить своє завершення, він уособлює основу і сакральної, і фізичної реальності.

Попередній асоціативний висновок: вхідна частина парку сповіщає Адресата про тріумф початку якогось дійства і такого ж тріумфального завершення, сама скеля уособлює наріжний камінь Царицесадівського все-Світу.

Павільйон «Флора». У композиції паркового комплексу павільйон «Флора» займає виключне місце як за масштабом, так і значенням – виконує функцію архітектурної передмови Царицесадівського ансамблю. Еліптична форма павільйону збудована у палладіанському стилі і є оригінальним архітектурним поєднанням Афінських пропілеїв і Павловської Круглої зали

Рис. 11. Павільйон «Флора» з боку Нижнього ставу. Парк "Софіївка". м. Умань.

Рис. 12. Павільйон "Кругле зало" в Павловську (Росія).

(інша назва Salon de musigue, 1799-1800), створеної італійським художником-декоратором та архітектором Вінченсо Бренна (1745-1820), який скористався проектом шотландського архітектора Чарльза Камерона (1745/46-1812) — одного із засновників російської школи палладіанської архітектури, видатного зодчого Царського Села і Павловська.

Виразність архітектурної форми павільйону «Флора» досягнута чотирьохколонними портиками прямокутної форми на фасадах і торцевими напівкруглими апсидами, між ритмом віконних прорізів яких імітується продовження колонади. Домінування доричної колонади в об’ємі і ліпний фриз рослинного орнаменту (чергування хвилеподібної виноградної лози з гроном і аканту візантійсько-романського виду) підкреслює надзвичайну урочистість і легкість будівлі.

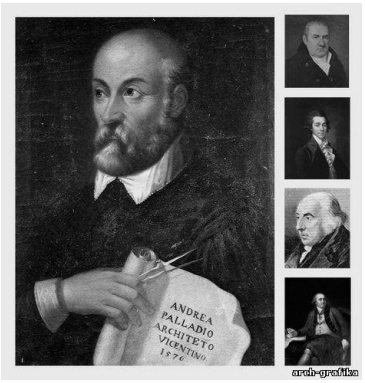

Рис. 13. Андреа Палладіо і зодчі-засновки російської палладіанської школи.

Автором проекту павільйону був архітектор

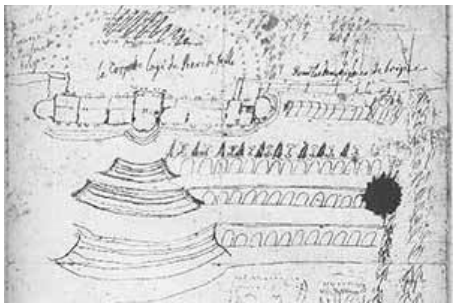

Рис. 14. План палацу Сан-Сусі і тераси перед ним Фрідріха Вільгельма Великого.

Власного Його Величності палацу і завідувач будівлями заміських палаців государині А.І.Штакеншнейдер, який отримував від Миколи I (як замовника) ескіз-завдання щодо образу архітектурної форми об’єкта та її ідейного призначення. Прикладом зазначеного може слугувати загальний план палацу Сан-Сусі і тераси перед ним (1745) Фрідріха Вільгельма Великого (дідуся імператриці

Олександри Федорівни) [14], об'єкт «Мала Шапель» (1845) Петергофського Олександрійського парку [1] та Севастопольський храм-пам'ятка Св. Миколая Чудотворця (замовник князь В.К.Васильчіков, 1853) [23].

Військовий інженер К.Раппонет не маючи відповідної посади a priori не міг бути «исполнителем воли Монархов» [23, с.171-174], його участь у створенні цього павільйону могла визначатися виключно роллю керівника-підрядника. Історичний факт про так звану затримку оздоблення павільйону ліпним фризом є тому свідченням: ці роботи проведено за малюнками А.І.Штакеншнейдера у 1852 р. під час інспектування ним парку. До речі, крім всього іншого, А.І.Штакеншнейдер був ще і відомим архітектором-орнаменталістом.

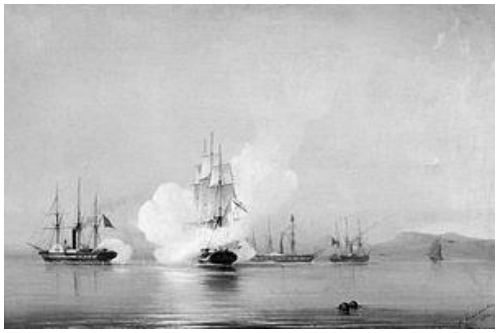

Рис. 15. Бій 44-пушечного фрегата "Флора" з трьома турецькими пароплавами біля мису Піцунда 9 листопада 1853 р. Художник Олексій Боголюбов, 1954.

Вже з Головної алеї Адресат має можливість побачити крізь колонаду павільйону могутній струмінь фонтану «Змія» і дзеркальну поверхню Нижнього ставу. Складається враження, що фрегат «Флора» пливе по воді — хвилі виноградної лози і причал, розміщений поряд, ще більше стверджують глядача в цьому.

На міфологічному рівні значенням Флори є: римська богиня квітів, садів і юності [15, с.569]. Її також часто ототожнюють з грецькою Горою — богинею весни.

При вивченні культурологічного простору України і Росії середини XIX ст. — країн пов'язаних з історією парку, нами виявлено ще й історичний рівень семантеми[1]. Він стосується двох 44-гарматних вітрильних фрегатів Чорноморського флоту, які мали одну назву — «Флора».

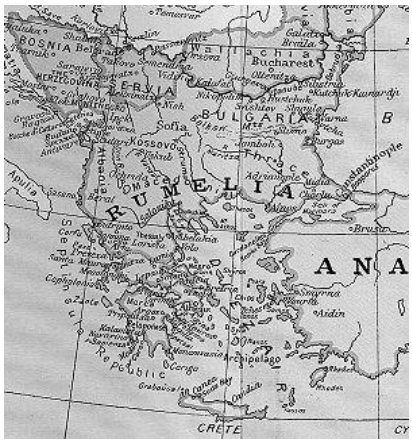

Рис. 16. Карта Румелії.

Перший фрегат «Флора», спущений на воду 1818 р., брав участь у баталіях руско-турецької війни 1828-1829 рр., другий, спущений на воду в 1839 р. — у Кримській (Східній) війні 1853-1856 рр.

«Флора» (1818) відзначена тим, що у складі ескадри віце-адмірала А.С.Грейга

[1] Семантема або семема (з грец. semaino - означення) — зміст, значення.

Рис. 17. Бриг "Меркурій", атакований двома турецькими кораблями, 1892. І.К.Айвазовський. Національна картинна галерея ім. І.К.Айвазовского (Феодосія)

(1775-1845) разом із бригом «Орфей» була активним учасником театру воєнних дій під Анапою, виходила в крейсерство до румелійських берегів[2] та у супроводі брига «Меркурій» двічі доставляла до флоту Миколу І, який спостерігав за осадою фортеці Варна.

«Флора» (1839) з 1840 р. знаходилася у крейсерстві біля кавказьких берегів, з 1845 р. – у складі загону віце-адмірала Ф.Літке ходила вздовж чорноморського узбережжя для ознайомлення з флотом великого князя Костянтина Миколайовича[3], в 1853 р. під командуванням капітан-лейтенанта А.Н.Скоробогатова (у складі загону контр-адмірала М.Н.Вукотича) біля мису Піцунда героїчно витримала бій з трьома турецькими пароходофрегатами (Таїф, Фрезі-Бахри, Саік-Шкаде), отримавши дві пробоїни і пошкодивши один турецький пароходофрегат; у листопаді 1854 р. для забезпечення оборони Севастополя її разом із фрегатом «Сізополь», кораблями «Уриїл», «Три Святителя», «Силістрія», «Селафаїл» і «Варна» затоплено на Севастопольському рейді.

Отже, приймаючи пропозицію Уманського Царициного саду, Адресат має нагоду зайняти місце на борту фрегата «Флора» і продовжити свою подорож по парку «морським шляхом».

Алея східного берега Нижнього ставу. Алея, яка безпосередньо проходить вздовж лінії східного берега нижнього ставу (далі – Алея), спрямовує Адресата на гранітний арочний місток, що з'єднує береги р. Кам'янки, утворені її витоком з Нижнього ставу в бік ділянки «Мала Швейцарія». Зазначений місток є частиною шлюзового комплексу, збудованого (1840)

Рис. 18. Венеціанський місток. Парк "Софіївка". м. Умань.

[2] Румелія (тур. Rumeli — країна (el) румів (rum), ромеїв; болг. Румелія, макед. Румелија, алб. Rumelia, грец. Ρούμελη) — історична назва Балкан. Етимологія слова проходить від арабської назви Візантії — Рум (Рим), або Східна Римська імперія. Первісно Румелією називали европейські володіння Османської імперії, до якої входили старовинна Фракія і частина Македонії, на відміну від азіатських володінь — Анатолії. Намісник і командуючий військами Румелії звався бейлербеєм (беглербегом) і мав резиденцію в Едірне, згодом у Софії. У 1836 р. резиденцію намісника Румелії було перенесено до Монастиря (Бітолу), сама ж область була обмежена західно-македонськими і албанськими землями. Назва провінції «Румелія» зникла після адміністративних реформ 1864 р.

[3] Великий князь Костянтин Миколайович (1827-1892) — генерал-адмірал, другий син імператора Миколи І.

для водостоку з Нижнього ставу [4]. Гранітні пілони, між якими звисають важкі ланцюги, надають містку вигляду фортеці. У контексті паркового сюжету розглянемо знаковість містка — «Венеціанський».

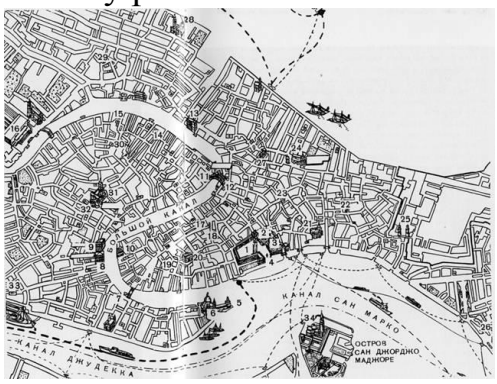

Рис. 19. Планувальна схема Венеції.

Найголовнішою особливістю Венеції є те, що вона стоїть на воді, у неї немає вулиць у звичному розумінні цього слова: ними слугують 150 каналів і протоків, над якими перекинуто біля 400 мостів. Головним з цих каналів є Гранд-канал, який венеціанці називають ще Canalazzo. Звиваючись S-подібно він проходить через історичний центр Венеції, що складається з шести адмінрайонів міста – так званих sestieri (шоста частина), сформованих у середні віки.

На міфологічному рівні декодифікації Адресатом з’ясовується, що покровителем Венеції є святий Марк (di San Marco), а її уособленням – венеціанський крилатий лев.

Рис. 20. Бронзовий лев Св. Марка. Інженер-архітектор Ніколо Баратт’єрі, 1196 р.

Історична декодифікація сповіщає Адресата, що у VIII ст. Венеція знаходилася під економічним і культурним впливом Візантії, для захисту від потенціальних ворогів венеціанці застосовували оборонну систему зі стінами і цепом, що перегороджував вхід до Великого каналу [2].

Історія Венеції насичена контрастними подіями: від торжества переможця (у XV ст. Венеціанський морський флот панував у Адріатиці та східній частині Середземного моря, Венеція була могутньою володаркою міжнародної торгівлі тієї епохи) до приниження переможеного (зростання Османської імперії призвело до занепаду Венеції у XVII-XVIII ст.; венеціано-турецькі війни і переміщення основних торгових шляхів з Середземномор'я в Атлантику поступово підірвали торгове і економічне благополуччя Венеції; під час Наполеонівських воєн потрапила під владу Австрії), вона знала як блиск багатства, так і поступове згасання [3].

Попередній асоціативний висновок: місток «Венеціанський» та Нижній став (у плані парку має S-подібну форму) утверджують Адресата про вихід фрегата «Флори» у морський простір, де його очікують воєнні змагання.

Кавказька гірка. З мальовничих видів східної сторони Алеї увага Адресата зосереджується на західній групі каменів, що мають назву «Кавказька гірка» (у проекті Софіївської Одисеї це острів Ітака).

«…На высокой скале красуется бронзовый памятник Императрице Александре Федоровне… Статуя эта поставлена в 1850 году и… имеет свою историю. Во время посещения Императором Николаем I 20 сентября 1847 г. сада, который принадлежал тогда Его Августейшей Супруге,… обещал прислать… статую Августейшей Хозяйки сада. Открытие памятника было очень торжественно: освящение совершали несколько священников, в присутствии властей, горожан и войск,… во время провозглашения тостов звуки музыки заглушались залпами орудий» [5, с.4]. Такі відомості щодо «Кавказької гірки» разом із фото надав у своєму Історичному нарисі (1895) краєзнавець В.Іващенко. Наступні краєзнавці і мандрівники XIX ст., що вивчали парк, а за ними практично усі дослідники XX ст. сповістили неймовірну історію про приналежність авторства зазначеної скульптури російському скульптору В.О.Шервуду (1832-1897). «За радянської влади статую цариці (яка сидить на садовій лавці – від Р.К.), як високохудожній твір, відправили в Петроградський Ермітаж» [10, с.1-21].

Рис. 21. Рожевий павільйон. Петергоф "Озерки". Фото початку XX ст. з видом на роботи відомого російського скульптора О.І.Теребньова.

Зважаючи на назву садово-паркового твору – Царицин сад, предметом нашого подальшого дослідження стали сади, створені на честь імператриці або за її ідейним задумом. Серед загально знаних з них нас зацікавив сад Рожевого павільйону (1845-1848) Петергофського Лугового паркового ансамблю. Автором архітектурного проекту об’єкта був А.І.Штакеншнейдер, виконання 16 чудових герм із сірого граніту та бронзової скульптури жінки, яка сидить на садовій лавці, належало роботі відомого російського скульптора О.І.Теребньова (1815-1859).

Рис. 22. Статуя Афіни (тип "Паллада Джустініані"). Петергоф.

За відомостями А.Кожевнікова, саме ця бронзова скульптура мала портретні риси Олександри Федорівни [7]. Епітетом до її художнього образу в ландшафтній експозиції Рожевого павільйону слугувала статуя Афіни типу Паллади Джустініані – продовження Зевса, як мудрості і здатності реалізовувати задумане та вести справедливу війну: бо не сила, а шляхетність є вищим проявом божественності. Згодом це трактування знайшло своє продовження і в алегоричній скульптурі «Правосуддя» (скульптора Р.К.Залемана), розміщеної на п'єдесталі пам'ятника Миколі I (1855).

Із загальновідомих конотацій «Афіни Паллади» царицесадівський простір спонукає Адресата обрати наступні: богиня воєнної стратегії і мудрості, засновниця держави, законів, ареопагу (вищого суду), покровителька кораблебудування і мореплавства, а також згадати, що на обладунках і егіді Паллади є луска змії і голова Горгони, її символами слугують сова і змія.

Рис. 23. Афіна Паллада. Пластика.

Попередній асоціативний висновок: на міфологічному рівні декодифікації композиція «Кавказька гірка» вказує Адресатові на храм-святилище Афіни Паллади, історичному — події, що мають відбутися під її егідою.

На цьому етапі декодифікації проведемо **контекстуальний відбір** ідеологічних змістів вже розглянутих архітектурно-пейзажних форм та відкоригуємо їх комунікаційні взаємозв'язки.

У вищезазначеній частині парку нами зафіксовано явні ознаки образу Афінського Акрополя, де укріпленій частині Афін або акрополю[4] відповідає Венеціанський місток; Пропілеям – павільйон «Флора»; Парфенону, складеному із залишків старого храму Афіни, – група каменів Кавказької гірки; бронзовій статуї Афіни Промахос (Воїтельки) – алегорія Афіни Паллади Джустініані (з портретними рисами імператриці Олександри Федорівни). Царицесадівський простір об'єднує Парфенон і бронзову статую Афіни Промахос в одну композицію — Кавказька гірка.

[4] Акрополь – піднесена і укріплена частина давньогрецького міста-полісу.

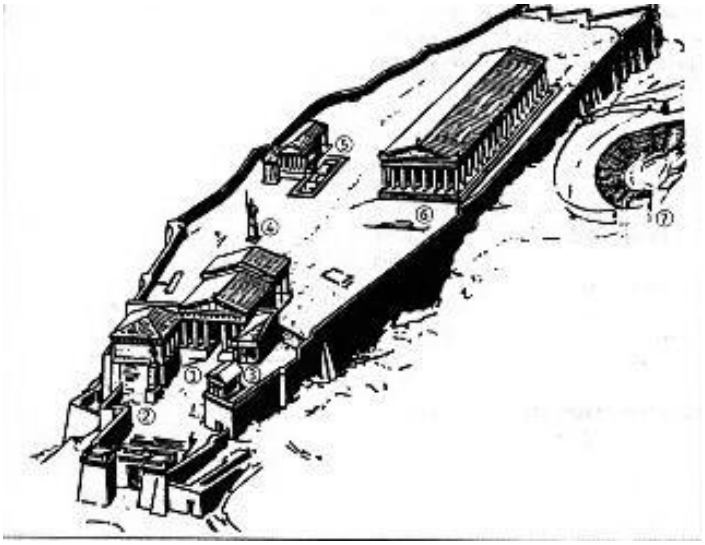

Рис. 24. Афінський Акрополь в V ст. до н.е. (реконструкція). 1. Пропілеї; 2. Пінакотека; 3. Храм Ніки Аптерос; 4. Статуя Афіни Промахос; 5. Ерехтейон; 6. Парфенон; 7. Театр Одеон.

За планом Афінського Акрополю зліва від Пропілеїв розташовувалася будівля пінакотеки – картинної галереї, де демонструвалися портрети героїв Аттики. У царицесадівському просторі цей об'єкт відповідає скульптурі Меркурія.

Праворуч від Пропілеїв (на самому виступі скелі, з якої за легендою афінський цар Егей у XIII ст. до н.е., побачивши корабель свого сина Тезея з чорними вітрилами, які символізували поразку на острові Крит, кинувся униз) було споруджено невеликий прямокутний храм Ніки Аптерос (Безкрила перемога), присвячений богині перемоги Ніки. Вважалося, що так афіняни, в умовах перемир'я у довготривалій Пелопоннеській війні, висловили свою надію, що перемога від них не «улетить». Цей храм часто також називали храмом Афіни-Ніки, оскільки там стояла статуя Афіни.

За аналогією у царицесадівському просторі скеля царя Егея відповідає попередньо названій нами скелі «Наріжний камінь», у проекті Софіївської Одисеї її названо Тарпейська скеля. Як бачимо, за темою сюжет Скелі у двох версіях майже один, проте обґрунтування і підстави зовсім різні: у просторіччі історія «падіння зі скелі» переросла у несумісну з грецьким сюжетом версію означення римського походження.

Отже, згадана у І.О.Косаревського [9, с.39] восьмикутна за формою (форма перехідного стану квадрата у коло і навпаки; посередництво між земним буттям і вічними небесами) альтанка з неочищеної від кори берези набуває нових значень і є не тривіальним об'єктом парку, а невід'ємним елементом царицесадівської композиції – храмом Ніки Аптерос.

Скульптура Меркурій західного узбережжя Нижнього ставу. Повернемося до царицесадівської пінакотеки, або – скульптури Меркурія. За М.А.Куном, Меркурій (Гермес) є вісником богів, посередником між богами і людьми, покровителем мандрівників, героїв і комерції, провідником душ померлих. Він син Зевса і німфи гір Майї, доньки Атланта, яка народила

Меркурія у гроті гори Кіллени в Аркадії. Атрибути Меркурія – петас, крилаті сандалії і золотий зміїний жезл (кадуцей)[5].

Рис. 25. Кадуцей

З грецької ερμα (герма) розуміється як груда каміння або кам'яний стовп, яким помічалися у древності пам'ятні місця на дорогах. Герми були не тільки дорожніми знаками, а й охоронцями доріг, кордонів, брам (звідси Гермес прибрамний – Пропілей).

Рис. 26. Статуя Іно у парку Версаля. Скульптор Джозеф Райол. 1686-1688.

Меркурій супроводжував богинь Геру, Афіну і Афродіту на суд Париса.

Нефелі, матері Фрікса і Гелли, для спасіння дітей від гніву Іно (доньки Кадма), подарував золоторунного овна, якого Еет заклав на честь Зевса для порятунку і благополуччя Колхіди[6] – золоте руно висить у гаю бога війни Ареса, яке охороняється жахливим драконом, що вивергає полум'я [12].

Засновнику Фів кифареду Амфіону (з грец. – всюдисущий) Меркурій подарував ліру, за допомогою якої той збудував стіни міста: каміння само переміщалося під звуки ліри під час будівництва. Амфіон разом із своїм братом Зефом отримав перемогу над Лікосом (з давн.-грец. – вовк), який утримував їх матір у заточенні і жорстоко з нею поводився. Морова язва спустошила дім Амфіона. Ворота у Фіви назвав на честь своїх семи доньок. Амфіон загинув від стріл Аполлона і Артеміди, коли захотів зруйнувати святилище Аполлона.

Еліни уявляли Меркурія ідеалом юнацтва, яке удосконалювало свою фізичну загартованість на палестрі, в гімнасії і на різних змаганнях. Тому він вважався покровителем гімнасіїв, у багатьох містах щороку утворювали на його честь свята Гермеї, що супроводжувалися агонами (спортивні і кінні змагання, які включали різні дисципліни, зокрема кулачний бій, боротьбу, гімнастику тощо). Писемні і епіграфічні джерела містять згадки про Гермеї, які проводилися в Афінах, Беотії, Сиракузах, на островах Делосі, Теосі, Самосі.

---

[5] Кадуцей – у греків і римлян парламентерський атрибут глашатаїв, що посилалися у ворожій стан, який забезпечував їм недоторканість.

[6] Колхідою греки називали Чорноморське узбережжя Кавказу, міфологічним царем якої був Еет, син Геліоса і Персеніди.

Історичний рівень семантеми царицесадівської містерії визначив Меркурія у образі військового брига, який брав участь у російсько-турецьких змаганнях 1828-1829 років.

Рис. 27. Красовський М.П. Бій брига "Меркурій" з двома турецькими кораблями, 1829 рік. 1867.

У травні 1829 року бриг «Меркурій», очолюваний капітан-лейтенантом А.І.Казарським у складі загону кораблів (фрегата «Штандарт» і брига «Орфей»), проводив спостереження за турецьким флотом біля проливу Босфор, де і був обстріляний турецькими лінійними кораблями: 110-пушечним «Селіме» під прапором капудан-паші (головнокомандуючого) і 74-пушечним «Реал-Бей» під контр-адміральським прапором.

Розуміючи нерівність сил, капітан брига разом із командою прийняв рішення взяти рішучий бій і, у разі загрози захвату, підірвати свій корабель. На пропозицію турків здатися, бриг розпочав вогонь із усіх гармат. Упродовж чотирьох часового бою бриг не тільки не дав можливості противнику використати десятикратну перевагу в артилерії, а й завдав турецьким кораблям тяжких ушкоджень. Подвиг брига викликав як захоплення співвітчизників, так і визнання противників. Військовий історик О.Чернишов у монографії «Великие сражения русского парусного флота» навів такі слова одного турецького штурмана, учасника цього бою: «Когда корабль капудан-паши и второй нагнали бриг и открыли сильный огонь, то произошло дело неслыханное и невероятное — мы не могли заставить его сдаться. Он дрался, отступая и маневрируя, со всем искусством опытного боевого капитана, до того, что — стыдно сознаться — мы прекратили сражение, а он со славою продолжал свой путь…». Указом императора Николая I от 28 июля 1829 г. бриг «Меркурий» был награжден Георгиевским флагом. Для увековечивания памяти о геройском подвиге было решено — после того как бриг прийдет в негодность, построить новый под названием «Память Меркурия» и в последующем всегда иметь на флоте корабль под таким названием» [21].

Як вже зазначалося, крім бригу «Меркурій» під час війни 1828-1829 рр. неодноразово героїчно відзначилися фрегат «Флора» (1816) і бриг «Орфей». Результатом російсько-турецьких змагань 1828-1829 рр. став Адріанопольський мирний договір, за яким Туреччина визнала приєднання до Росії устя Дунаю, Грузії і решти кавказького узбережжя; Босфор і Дарданелли

стали відкритими для російських і іноземних торговельних кораблів; підтверджувалося право російськопідданих вільно торгувати на території Оттоманської імперії. Греція, яка стала причиною війни, отримала широку внутрішню автономію. Крім того, Туреччина сплатила Росії воєнну контрибуцію і відшкодувала збитки.

Попередній асоціативний висновок: сюжет героїки чорноморських моряків зайняв гідне місце серед портретів відомих героїв Аттики, представлених колись у картинній галереї Афінського Акрополю. Покровитель героїв, бог Меркурій, для Адресата виступив одночасно і гідом царицесадівської пінакотеки, і безпосереднім учасником бойових дій.

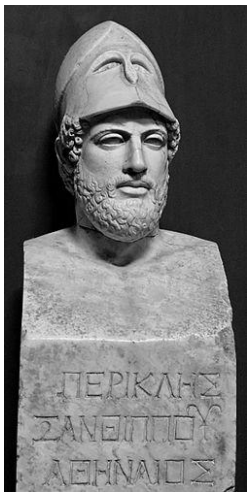

Рис. 28. Бюст Перикла з написом "Перикл, син Ксантіппа, афінянин". Мармур, римська копія грецького оригіналу біля. 430 р. до н.е.

За Г.І.Соколовим, будівництво Парфенону співпало із укладанням переможного для Греції миру після кровопролитної війни з персами, яка принесла багато горя Елладі. Греки перемогли варварів, і радісне усвідомлення переваги розуму над дикими силами, уособленими в перських полчищах, відбилося у мистецтві Греції цього часу, і насамперед у Парфеноні – в урочистому ритмі його доричних колон, у гордому піднесенні їх форм, у стрункій гармонії пропорцій [20].

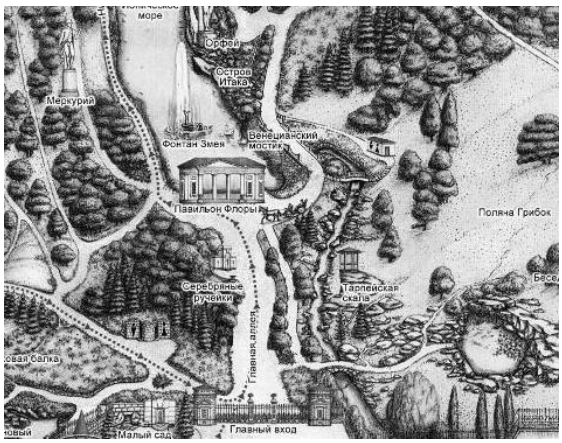

Рис. 29. План-схема частини парку "Софіївка", що розглядається у першій частині статті.

Логічно чіткі архітектурні форми Парфенону, які вінчають Акрополь, не тільки протиставлені диким схилах скель, а й художньо пов’язані з ними. Перикл (494-429 рр. до н.е.), як державний діяч, вміло використав храм для пробудження громадської самосвідомості своїх співвітчизників. Те, чим Парфенон був для афінян, самі Афіни мали явити решті світу – символ, який допомагав людині знайти силу духа.

Література:

1. http://tsarselo.ru/content/21/yenciklopedija-carskogo-sela/adresa/aleksandrovskii-park-shapel-malaja-pamjatnik-velikoi-knjagine-aleksandre-nikolaevne.html
2. Pereltsvaig A. Заметки на полях… путеводителя. Венеция. // http://www.pereltsvaig.com/Venice.html
3. Всеволожская С.Н. Города и музеи мира. Венеция.- СПб.: Искусство, 1970.- 153 с.
4. Головцов А.Л. Дом над парком.- Гатчина Ленинградская область: ФГБУ «ПИЯФ», 2012.– 308 с.
5. Иващенко В. Исторический очерк Умани и царицина сада (Софиевки). - К.: Типография С.В. Кульженко, 1895. - 68 с.
6. Кислий Я. Парк ім. III Інтернаціоналу в Умані // Архітектура Радянської України. - № 9. - К., 1939.
7. Кожевников А. Рисунки сельских зданий на Бабигоне. // www.raruss.ru/russian-manors/
8. Косаревский И.А. Уманский заповедник «Софиевка».- К.: Академия архитектуры УССР, 1951.- 54 с.
9. Косаревський І.О. Софіївка. Короткий путівник. – К.: Державне видавництво літератури з будівництва і архітектури УРСР, 1957.- 29 с.
10. Косенко І.С. Дендрологічний парк Софіївка: Монографія. - Умань, 2003.- 61 с.
11. Косенко І.С., Храбан Г.Ю., Мітін В.В., Гарбуз В.Ф. Дендрологічний парк Софіївка. - К.: «Наукова думка», 1996. - 187 с.
12. Кун Н.А. Легенды и мифы Древней Греции. – СПб.: Азбука-классика, 2009. – 512 с.
13. Курбатов В.Я. Всеобщая история ландшафтного искусства: Сады и парки мира / В.Я.Курбатов.- М.: Эксмо, 2007.- 736 с.
14. Мельничук К. Дворец Сан-Суси. // http://lifewordpaper.wordpress.com/2014/03/07/
15. Мифы народов мира. Энциклопедия. (В 2 томах). Гл. ред. С.А. Токарев.— М.: «Советская энциклопедия», 1982.- Т.II. – 719 с.
16. Платон. Собрание сочинений (в 4 томах). – М.: Мысль, 1990.- Т.1.- 890 с.
17. Регель А. Изящное садоводство и художественные сады. - СПб.: Издание Г.Б. Винклера, 1896. - 447 с.
18. Слепилин О. Одиссея графского парка // http://goroduman.com/node/1853.

19. Соколов Б.М. Кто хочет видеть рай – в Софиевку поезжай! // Вестник цветовода.- № 12.- 2009.- С.36-39.
20. Соколов Г.И. Акрополь в Афинах. М., «Просвещение», 1968. 108 с.
21. Чернышов А.А. Великие сражения русского парусного флота. – М.: Эксмо: ЯУЗА, 2010. – 418 с.
22. Шишкина О.П. Заметки и воспоминания русской путешественницы по России в 1845 году: в 2 т. – Репр. изд.- К.: Академкнига, 2009. - Т.1. - 288 с.
23. Эйснер А. Андрей Иванович Штакеншнейдер // Зодчий.- 1902: №12.- С.148-150; №14.- С.171-174.
24. Энциклопедический словарь крылатых слов и выражений. — М.: «Локид-Пресс». Вадим Серов. 2005.- 880 с.
25. Энциклопедия символики и геральдики //. http: // www.symbolarium.ru/index.php/

Аннотация

В статье проведена реконструкция художественного образа архитектурно-пейзажной композиции Царицыного сада (1831-1859 гг.) памятника садово-паркового искусства конца XVIII - начала XIX века Национального дендрологического парка Украины «Софиевка» г. Умань Черкасской области.

Ключевые слова: памятник садово-паркового искусства, художественный образ, архитектурно-пейзажные формы, ландшафтное произведение, семиотические исследования, мифология.

Annotation

The reconstruction of the artistic image of architectural and landscape garden composition Tsaritsyn (1831-1859 years) monuments of landscape art of the late XVIII - early XIX century National Arboretum Ukraine "Sofievka" Uman, Cherkasy region.

Keywords: interesting garden art, artistic image, architectural and landscape forms, landscape work, semiotic studies, mythology.

УДК 72.02

Е.Е. Кублицкая
архитектор I категории АСМ №2
ООО «Институт Харьковпроект»,
аспирант кафедры РРАО ХНУСА

ИНТЕРЬЕРЫ ЛЕСТНИЧНЫХ КЛЕТОК ЖИЛЫХ И ДОХОДНЫХ ДОМОВ НАЧ. XX в. В Г. ХАРЬКОВЕ КАК ОБЪЕКТ РЕАБИЛИТАЦИИ

Аннотация: в статье ставится проблема необходимости реабилитации интерьеров лестничных холлов доходных и жилых домов начала XX в. в г. Харькове. На основе детального анализа 4 объектов были сделаны выводы о возможности выбора данной методики для сохранения интерьеров памятников архитектуры и ценной исторической застройки, как объектов отвечающих критериям материальной аутентичности и художественной ценности архитектурных памятников региона.

Ключевые слова: памятник архитектуры, ценная историческая застройка, доходный дом, материальная аутентичность.

В статье на примере доходных и жилых домов начала XX в. в г. Харькове прослеживаются условия сохранения и критерии оценки их материальной аутентичности как обоснование реабилитации этих объектов.

Исследовать состояние аутентичности этих домов как памятников в целом достаточно сложно в связи с тем, что жилые квартиры находятся в частной собственности и недоступны для осмотра. Лестничные холлы являются общественной зоной и, в большинстве случаев, доступны для осмотра. Так же стоит отметить, что они сохранились практически без изменений и утрат. Это создает условия для выполнения полной их оценки по всем необходимым критериям:

- материальной аутентичности;
- пространственной и стилевой целостности.

Памятник местного значения должен, кроме критерия аутентичности, отвечать одному из следующих критериев:

* влиять на развитие культуры, архитектуры, градостроительства, искусства населенного пункта или региона;

* иметь непосредственную связь с историческими событиями, верованиями, жизнью и деятельностью выдающихся людей населенного пункта или региона;

* быть произведением выдающихся архитекторов или деятелей искусства;

* являться культурным наследием национальных меньшинств или этнических групп. [3]

По оценкам специалистов основными причинами утрат объектов культурного наследия являются:

* причины утилитарного характера - 19 %

* войны и революции - 8 %

* стихийные беды (преимущественно пожары) - 4%

* государственная политика уничтожения - 60 %

* низкий культурный уровень местного руководства и населения, что приводит к "неосознанному вандализму" - 9 % [5]

Сохранившиеся лестничные холлы доходных и жилых домов начала XX в. являются структуроформирующими элементами доходного и жилого домов эпохи модерна.

Для исследования были выбраны жилые и доходны дома в историческом ареале г. Харькова, являющиеся памятниками архитектуры. Было обследовано 4 объекта – доходный дом по ул. Чигирина, 8, жилой дом по ул. Чубаря, 6а, жилой дом по ул. Рымарской, 6, жилой дом по пл. Руднева, 3. Критериями для выбора послужили:

•Топографический фактор;

•Художественная ценность;

•Материальная аутентичность.

Топографический фактор. Номенклатура улиц по Строительному уставу, действующему на территории Российской империи, существовало три типа улиц: Главные городские с ограничением по высотности 6-7 этажей (для Харькова); Городские с ограничением по высотности 2-3 этажа; переулки 1-2 этажа. Таким образом, все выбранные дома располагаются на Главных городских улицах и улицах тяготеющих к ним.

Художественная ценность. Три объекта принадлежат к творчеству архитектора А.И. Ржепишевского (ул. Чигирина, ул. Чубаря, ул. Рымарская). В них отражается наиболее характерные художественные черты Харьковского варианта стиля модерн. Использования массивных деревянных элементов в решениях эркеров и витражей. Сочетание в интерьерах лестничных холлов керамической плитки с мозаичным бетоном или паркетом. Использование в оформлении интерьеров и экстерьеров жилых и доходных домов мотивов из Древнегреческой и Древнеримской мифологии. Уникальное решение в уровне мансардного этажа доходного дома по ул. Чигирина включение в общепринятую концепцию использования персонажей лица витязя. Объект, расположенный на пл. Руднева, 3, относится к творчеству архитектора Б.Н. Корнеенко. Решение интерьеров является одновременно характерным и не

характерным для домов подобной типологии в г. Харькове. В целом сочетание материалов достаточно типичное для региона – керамическая плитка и мозаичный бетон, с одним характерным отличием. Как правило, монополией на производство и поставку керамической плитки в городе обладало Товарищество барона Бергенгейма, в то время как в данном объекте применена плитка из Славянского завода Дзевульского и Лянге. Еще одной уникальной особенностью относительно покрытия керамической плиткой – в городе только на ступенях крыльца этого дома сохранилась рельефная плитка. Более она нигде не сохранилась. В интерьерах лестничного холла уникальное решение естественного освещения – не через световой фонарь в перекрытии верхнего этажа, а через фрамуги в стенах разделяющих пространство парадной и черных лестниц. Освещение черных лестниц в свою очередь происходит через вертикальные ленты витражей высотой с первый по четвертый этаж.

Все четыре объекта являются характерным проявлением позднего направления – конструктивного модерна с индивидуальными чертами регионального варианта этого стиля.

Материальная аутентичность. Был проведен детальный анализ всех сохранившихся элементов интерьеров лестничных холлов. Результаты этих изысканий приведены в таблице 1 «Критерии оценки аутентичности лестничных клеток доходных домов г. Харькова нач. XX в.».

Для подробного рассмотрения выбраны жилые здания, ниже приведены дома, которые являются характерными для жилой многоквартирной застройки главных улиц города.

Объекты:

• ул. Чигирина, 8 (бывшая Дворянская улица) – доходный дом, 1914 г., арх. А.И. Ржепишевский, охранный номер № 464 по списку памятников градостроительства и архитектуры Харьковской области. [4] В доме 5 этажей и мансардный этаж. На этаже располагается по 2 квартиры.

Интерьеры. Инженерная инфраструктура лестничного холла. Лифт с распашными дверьми. Сохранилась лифтовая кабина. Остекление в створках дверей кабины утрачено. Внутренняя отделка – деревянный шпон. Сохранилось бра освещения. Панель с кнопками этажей утрачена – заменена на панель советского периода. Лифтовая шахта. Ограждающая конструкция металлическая сетка – аутентичная. Внешняя входная группа в кабину утрачена – заменена на группу советского периода из металла. Кнопки вызова кабины утрачены – заменены на кнопки советского периода.

В уровне 1 этажа не сохранилась секция батарей отопления в тамбуре и холле.

Парадная лестница. 1 этаж. Покрытие пола тамбура и 1 этажа керамическая плитка Завода по производству керамической плитки и огнеупорного кирпича "Товарищества Бергенгейма". Номера плиток по раскладке – центральная часть №445 и № 451, тип бордюра вокруг центральной части не индетефицирован, т.к. имеющийся экземпляр каталога завода сохранился не полностью, окантовка №450 (в соответствии с каталогом продукции завода). Стоит отметить, что уровень центральных частей покрытия в тамбуре и на 1 этаже ниже уровня бордюра и окантовки – предположительно для коврового покрытия. [1]

Покрытие лестничной клетки, междуэтажных и этажных (с 2 по мансардный этажи) площадок – дубовый(?) паркет. Сохранился без утрат.

На ступенях сохранились металлические петли для крепежа коврового покрытия.

Архитектурный металл. Полностью сохранилось ограждение лестничных маршей, с незначительной утратой сегментов деревянных перил на участках где ограждение поворачивает. В металлическом узоре присутствуют растительные мотивы в виде стилизованных виноградных усиков. Данный рисунок металлического декора ранее не встречался в интерьерах лестничных холлов домов подобной типологии.

Сохранилось ограждение участка лестничной клетки, разделяющее 5 и мансардный этаж.

Дверные полотна входов в квартиры. Сохранилось 7 дверных полотен из 12. Полностью без утрат (с фурнитурой) – 2.

Оконная столярка лестничных холлов сохранилась без утрат. Сохранились оконная фурнитура и деревянные подоконники, секции батарей отопления под подоконниками.

Сохранился каркас витража светового фонаря.

Декор. В уровне первого этажа начиная с зоны тамбура и уровне второго на стенах возле дверных проемов рельефы с изображением «Путти», играющих на скрипках (расположены на стенах с права) и на дудках (расположены на стенах с слева). С третьего этажа и по пятый на стенах расположенных слева изображены рельефы райских птиц чередующихся со стилизованными «сосудами». Идентификация этих «сосудов» затруднена из-за очень толстого слоя мела на них. В уровне мансардного этажа на тех стенах рельефы, изображающие лица витязей.

Черная лестница. Конструкция лестничной клетки – бетонная по металлическим косоурам. Сохранилось металлическое ограждение с частично утраченными фрагментами деревянных перил. В металлическом ограждении

преобладают геометрические мотивы. Данный тип орнамента типичный для г. Харькова.

Сохранились деревянные дверные полотна в проемах, ведущих в квартиры, а также решетчатые двери. Металлический орнамент перекликается с орнаментом ограждения лестницы.

Оконные проемы во внутренних ограждающих стенах между квартирами и черной лестницей заложены.

Сохранилась дверная фурнитура на полотне, в проеме, ведущем во внутренний двор.

Сохранилась оконная столярка в проемах на межэтажных площадках.

В уровне первого этажа сохранился электрический выключатель.

• ул. Чубаря, 6-а (бывшая Садовая улица) – жилой дом, 1913 г., арх. А.И. Ржепишевский, охранный номер № 197 по списку памятников градостроительства и архитектуры Харьковской области. [4] Три подъезда. Второй подъезд является доминирующим над первым и третьим, которые по габаритам скорее тяготеют к черным лестницам, а не парадным. В доме 5 этажей. На этаже располагается по 2 квартиры.

Интерьеры. 2 подъезд. Инженерная инфраструктура лестничного холла. Лифт с распашными дверьми. Сохранилась лифтовая кабина. Габариты ее шире, чем в кабинах этого же периода, которые сохранились доходных и жилых домах. Остекление в створках дверей кабины утрачено. Внутренняя отделка – деревянный шпон. Сохранилось бра освещения. Панель с кнопками этажей утрачена – заменена на панель советского периода. Лифтовая шахта. Ограждающая конструкция – металлическая сетка – аутентичная. Внешняя входная группа в кабину – сохранилась. Панель с кнопками вызова кабины – сохранились в уровне 1 этажа. На остальных этажах заменены на панель советского периода.

Парадная лестница. Покрытие пола тамбура и 1 этажа керамическая плитка Завода по производству керамической плитки и огнеупорного кирпича "Товарищества Бергенгейма". Номера плиток по раскладке – центральная часть №445, окантовка №587 (в соответствии с каталогом продукции завода). Сохранилось без утрат. [1]

Конструкция лестничной клетки – бетонная по металлическим косоурам. Покрытие лестничной клетки – мозаичный бетон (имитация красного гранита). Сохранился без утрат. Междуэтажных и этажных площадок – керамическая плитка Завода "Товарищества Бергенгейма". Номера плиток по раскладке – центральная часть №445, окантовка №587 (в соответствии с каталогом продукции завода). Сохранились без утрат.

Архитектурный металл. Полностью сохранилось ограждение лестничных маршей, с незначительной утратой сегментов деревянных перил на участках где ограждение поворачивает. В металлическом узоре присутствуют растительные мотивы в виде стилизованных виноградных усиков. Данный рисунок металлического декора ранее не встречался в интерьерах лестничных холлов домов подобной типологии.

Дверные полотна входов в квартиры. Сохранилось 3 дверных полотна из 10. С фурнитурой сохранилось одно.

Оконная столярка лестничных холлов сохранилась без утрат. Сохранились оконная фурнитура и подоконники из мозаичного бетона.

Осветительная фурнитура – в уровне 5 этажа сохранился остов светильника. Плафон утрачен.

Декор. На стенах отсутствуют, какие либо украшения.

Интерьеры лестничных холлов 1 и 3 подъездов.

Сохранилась фрамуга над входом в третий подъезд.

Покрытие пола во входных тамбурах – рельефная керамическая плитка Завода "Товарищества Бергенгейма". Номера плиток по раскладке – центральная часть не идентифицирована – отсутствуют листы в каталоге, бордюр № 597, окантовка № 408 (в соответствии с каталогом продукции завода). Сохранилось практически без утрат.

Покрытие пола с первого по пятый этажи – мозаичный бетон. Сохранился без утрат.

Архитектурный металл. Полностью сохранилось ограждение лестничных маршей, с незначительной утратой сегментов деревянных перил на участках где ограждение поворачивает. В металлическом узоре присутствуют мотивы Эктора Гимара – удар бича. Редко встречается в ограждениях лестничных клеток объектов данной типологии.

Оконная столярка лестничных холлов сохранилась без утрат. Сохранились оконная фурнитура и подоконники из мозаичного бетона.

Декор. На стенах отсутствуют, какие либо украшения.

• ул. Рымарская, 6 – жилой дом, 1912 г., арх. А.И. Ржепишевский, охранный номер № 418 по списку памятников градостроительства и архитектуры Харьковской области. [4] В доме 6 этажей и мансардный. Планировочная структура дома такова, что в нем нет междуэтажных площадок. На одном полуэтаже по 1 квартире с первого по пятый этаж. Со второго этажа по шестой по 2 квартиры, на мансардном – 3.

Интерьеры. Инженерная инфраструктура лестничного холла. Сохранилась лифтовая шахта. Ограждающая конструкция – металлическая сетка – аутентичная. Предположительно в шахте ходило две кабины – одна

обслуживала полуэтажи с 1 по 6, вторая обслуживала этажи с первого по мансардный. Вторая кабину заменена на типовую кабину с раздвижными дверьми. Сохранилась внешняя входная группа в кабину, которая обслуживала полуэтажи. Кнопки вызова кабин утрачены – заменены на кнопки советского периода.

С подвального и до шестого этажа в уровне полуэтажа сохранился фонтан. В рабочем состоянии в уровне и 1 и 2 полуэтажей.

В уровне 6 полуэтажа располагается техническое помещение.

Парадная лестница. Покрытие пола керамическая плитка Завода "Товарищества Бергенгейма" по центру. Номера плиток по раскладке – центральная часть № 447, № 467, бордюр № 502 окантовка № 485 (в соответствии с каталогом продукции завода). Сохранилось практически без утрат с 3 этажа по мансардный. [1]

Конструкция лестничной клетки – бетонная по металлическим косоурам. Покрытие ступеней мозаичный бетон. Сохранился без утрат.

Архитектурный металл. Полностью сохранилось ограждение лестничных маршей, с незначительной утратой сегментов деревянных перил на участках где ограждение поворачивает. В металлическом ограждении преобладают геометрические мотивы. Данный тип орнамента типичный для г. Харькова (аналогичный тип ограждения черной лестницы дома по ул. Чигирина, 8).

Дверные полотна входов в квартиры. Сохранились 16 дверных полотен из 20. Полностью без утрат (с фурнитурой) – 2 дверных полотна.

Оконная столярка лестничных холлов сохранилась без утрат. Частично сохранились витражи за окнами со стороны улицы. Сохранилась оконная фурнитура.

Декор. В уровне первого этажа в вестибюле на стенах по обе стороны лестницы в арочных нишах медальоны с изображенными на них сатирами собирающими плоды с дерева.

В уровне 1 полуэтажа сохранилось большое зеркало в стене. На потолке сохранилась розетка. Люстр не сохранилось.

С уровня 2 этажа и выше возле выходов из второй лифтовой кабины и входов в квартиры пилястры со стилизованными капителями. В интерколумнии пилястр рельеф, изображающий цветочные гирлянды.

Черная лестница. Сохранилась деревянная столярка окон.

Рядом с дверным проемом, ведущим с внутреннего двора в черную лестницу существует прямоугольный проем, круто понимающийся в верх в глубь здания – предположительно мусоропровод.

• пл. Руднева, 3 (бывшая Скобелевская площадь) – жилой дом, 1913 г., реконструкция Б.Н. Корнеенко, охранный номер № 355 по списку памятников градостроительства и архитектуры Харьковской области. [4]

В доме 4 этажа и мансардный. Планировочная структура дома такова, что в нем нет междуэтажных площадок. На одном полуэтаже по 2 квартиры с первого по четвертый этаж. На мансардном – 1 квартира.

Покрытие крыльца – керамическая рельефная плитка завода Дзевульского и Лянге в Славянске (в Польше существует по сей день – бренд «Opoczno»).

Покрытие пола интерьеров лестничного холла керамическая плитка завода Дзевульского и Лянге в Славянске.

Конструкция лестничной клетки – бетонная по металлическим косоурам.

Архитектурный металл. Полностью сохранилось ограждение лестничных маршей, с незначительной утратой сегментов деревянных перил на участках где ограждение поворачивает. В металлическом ограждении преобладают геометрические мотивы. Данный тип орнамента типичный для г. Харькова (встречается в интерьерах лестничных холлов дома по ул. Сумской, 5 и по пер. Короленко, 10).

Дверные полотна входов в квартиры. Сохранились 12 дверных полотей из 18. Полностью без утрат (с фурнитурой) – 2 дверных полотна.

Оконная столярка лестничных холлов сохранилась без утрат. Интересное планировочное решение, нетипичное для города, фрамуги пропускают свет из 2-х черных лестниц расположенных по бокам лестничного холла. Свет в Черные лестницы поступает через вертикальные ленты витражей. Столярка сохранилась без утрат.

Декор. На стенах отсутствуют, какие либо украшения.

Таким образом, исследуемые объекты обладают достаточной художественной и исторической ценностью. Интерьеры лестничных холлов сохранили свой аутентичный вид и являются общественной зоной. На основе вышеприведенных аргументов можно заключить, что данную часть памятников архитектуры и ценной застройке необходимо рассматривать как объект реабилитации. Интерьеры сохранили необходимый объем материальных аутентичных деталей, что позволяет говорить о возможности и необходимости сохранении духа времени и исторической культуры региона в данных объектах.

В ниже приведенной таблице приведены критерии оценки аутентичности лестничных клеток выше анализированных доходных и жилых домов г. Харькова нач. XX века. Были выбраны следующие критерии: покрытие пола, лифты, оконная столярка и фурнитура, дверные полотна и фурнитура, ограждение лестничных клеток (архитектурный металл), осветительная фурнитура.

Таблица 1.

Критерии оценки аутентичности лестничных клеток доходных жилых домов г. Харькова нач. XX в.

№ п/п	КРИТЕРИИ ОЦЕНКИ АУТЕНТИЧНОСТИ / ОБЪЕКТЫ	**ул. Чигирина, 8** (бывшая Дворянская улица), доходный дом, 1914 г., арх. А.И. Ржепишевский, охранный номер № 464	**ул. Чубаря, 6а,** (бывшая Садовая улица), жилой дом, 1913 г., арх. А.И. Ржепишевский, охранный номер № 197	**ул. Рымаская, 6,** жилой дом, 1912 г., арх. А.И. Ржепишевский, охранный номер № 418	**пл. Руднева, 3,** (бывшая Скобелевская площадь), жилой дом, 1913 г., реконструкция Б.Н. Корнеенко, охранный номер № 355
1	**Покрытие пола**	Керамическая плитка завода Товарищества барона Бергенгейма/ ХАРЬКОВ	Керамическая плитка завода Товарищества барона Бергенгейма/ ХАРЬКОВ	Керамическая плитка завода Товарищества барона Бергенгейма/ ХАРЬКОВ	Керамическая плитка завода Дзевульского и Лянге в Славянске
		Паркет	Мозаичный бетон	Мозаичный бетон	Мозаичный бетон
2	**Лифты**	Сохранилась кабина и внутренняя осветительная фурнитура	Сохранилась кабина и внутренняя осветительная фурнитура, внешняя входная группа и панель с кнопками вызова	Сохранилась внешняя входная группа	Лифта в здании не существовало
3	**Оконная столярка, Фурнитура**	Сохранилась без утрат	Сохранилась без утрат	Сохранилась без утрат	Сохранилась без утрат
4	**Дверные полотна, Фурнитура**	Парадный подъезд. Сохранилось 7 из 12. Из них 2 с фурнитурой.	2 парадный подъезд. Сохранилось 3 из 10. Из них 1 с фурнитурой. 1 и 3 парадные подъезды. Сохранились 9 из 20. Из них 3 с фурнитурой.	Парадный подъезд. Сохранилось 16 из 20. Из них 2 с фурнитурой.	Парадный подъезд. Сохранилось 12 из 18. Из них 2 с фурнитурой.
		Черная лестница. Сохранились Дверные и решетчатые полотна	Черная лестница. Не доступна для исследований	Черная лестница. Не доступна для исследований	Черная лестница. Не доступна для исследований
5	**Ограждение лестничных клеток**	Сохранилось без утрат.	Сохранилось без утрат.	Сохранилось без утрат.	Сохранилось без утрат.
6	**Осветительная фурнитура**	**Утрачено**	Сохранился светильник на 5 этаже	**Утрачено**	**Утрачено**

ЛИТЕРАТУРА:

1. Каталог продукции завода товарищества барона Э.Э. Бергенгейма в Харькове. Фотокопия. – 43 с.
2. Закон України про охорону культурної спадщини.// Відомості Верховної Ради України (ВВР) № 39 2000 г. ст. 333 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1805-14/page
3. Постанова КМ від 27 грудня 2001 р. № 1760 Київ. Про затвердження Порядку визначення категорій пам'яток для занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 1239 (1293-2011-п)від 14.12.2011) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1760-2001-%D0%BF
4. Список памятников градостроительства и архитектуры Харьковской области. Рукопись – Харьков: Отдел реставрации и реконструкции исторической среды и памятников архитектуры Харьковского облисполкома, 1984, решение № 334 от 30.04.1984 г. – 63 с.
5. Смольникова С.М. Оценка объектов культурного наследия *в* Украине. Проблемы инвестиций.// Департамент оценки объектов культурного наследия группы компании «Увекон» (Украина, г. Киев), новости от 12.11.10 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.uvecon.com/news/?page_no=6

Анотація

У статті ставиться проблема необхідності реабілітації інтер'єрів сходових холів прибуткових і житлових будинків початку ХХ ст. у м. Харкові. На основі детального аналізу 4 об'єктів були зроблені висновки про можливість вибору даної методики для збереження інтер'єрів пам'яток архітектури та цінної історичної забудови, як об'єкти що відповідають критеріям матеріальної автентичності та художньої цінності регіону.

Ключові слова: пам'ятка архітектури, цінна історична забудова, прибутковий будинок, матеріальна автентичність.

Annotation

The article raises the problem of the need for rehabilitation interior stair apartment halls and houses beginning of the XX century in Kharkov. Based on a detailed analysis of the 4-objects, conclusions were drawn about the choice of this method to save the interiors monuments of architecture and of valuable historical buildings as objects of material meeting the criteria of authenticity and artistic value of the region.

Keywords: monument, a valuable historical building, apartment building, material authenticity.

УДК 721.024

Я. Ю. Кузнєцова,
аспірантка кафедри дизайну архітектурного середовища,
Полтавський національний технічний
університет імені Юрія Кондратюка

ВИКОРИСТАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ СТАНДАРТІВ В ПРОЕКТУВАННІ ЗАЛІЗНИЧНИХ ВОКЗАЛЬНИХ КОМПЛЕКСІВ

Анотація: в статті аналізується міжнародний досвід проектування і будівництва залізничних вокзальних комплексів в світлі використання екологічних технологій і систем енергостандартів (LEED, BREEAM і ін.).

Ключові слова: екологічний стандарт, залізничний вокзальний комплекс,екологічне будівництво.

Постановка проблеми. Екологічні проблеми, в тій чи іншій мірі, існували з моменту появи на планеті людини, та глобального, всесвітнього рівня досягли в 60-70-х рр. XX ст. Поштовхом став значний приріст чисельності населення, збільшення світового виробництва, розвиток технічних досягнень в різних галузях. Приріст населення сприяв збільшенню кількості використання продуктів, енергії, транспорту, природних джерел, темпів будівництва, тощо. В будівництві почали застосовувати велику кількість штучних будівельних та оздоблюваних матеріалів, погіршилася і сама якість будівництва в цілях економії коштів. Згодом західні експерти з питань екології почали зазначати, що до 80 відсотків парникового ефекту в світі спричиняє саме забудова. Будівлі стають крупнішими споживачами енергії, як в процесі будівництва, так і експлуатації. «В 1987-м Международная комиссия ООН по окружающей среде и развитию вводит термин «sustainable development», в переводе с английского – «жизнеподдерживающее развитие». Он обозначает такой образ действий, при котором «удовлетворение потребностей настоящего времени не подрывает способность будущих поколений удовлетворять свои естественные потребности» [1]. Як наслідок починають з'являтися так звані «зелені» стандарти, широке використання яких відзначається у всіх типах будівель, в тому числі і залізничних вокзалах. Використання стандартів при будівництві вокзалів актуально зважаючи на ту низку проблем, які виникають при будівництві залізничних комплексів: значні площі споруд та територій залізничних шляхів, тиск споруд на поверхню землі, деградація прирейкових територій, енергоємність при будівництві та експлуатації, підвищений рівень шуму та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами. Дослідження виконано згідно з планом науково-дослідницьких робіт кафедри дизайну архітектурного середовища ПолтНТУ ім. Ю.Кондратюка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато науковців, архітекторів, такі як Ренцо Піано, Кен Янг, Пітер Ветш [5], Эміліо Амбаз [6] та ін. займаються питаннями екологічної та «зеленої» архітектури. Серед архітекторів пострадянського простору слід відмітити П. Казанцева, Т. Ернст. Екологічні стандарти в будівництві залізничних вокзальних комплексів (ЗВК) використовують такі архітектурні майстерні та фірми – «Студія-44», Terry Farrell [7] and Partners сумісно з інститутом Tianjin Design Institute, Aedas та інші. Але екологічні стандарти при будівництві ЗВК ще не набули широкого використання, також дана тематика ще не набула відповідного теоретичного обґрунтування.

Виклад основного матеріалу. Виникнення екологічного проектування датують 1970 р., коли в США був прийнятий Акт щодо формування Національної політики з охорони навколишнього середовища — National Environmental Policy Act. Широкого загалу екологічна тенденція в будівництві набула з 2000 р. Головними принципами екологічного будівництва є використання альтернативних джерел енергії, ефективних енерготехнічних рішень, екологічних матеріалів, природних матеріалів. Існують спеціальні системи стандартів екологічного будівництва. Вони поділяються на обов'язкові (Директива Європейського Союзу по енергетичним показникам будівель) та добровільні, такі як: LEED (США), LEED (Канада), BREEAM (Великобританія), CASBEE (Японія), Green Star (Австралія), PromisE (Фінляндія), SBAT (Південна Африка) і т.п. Всі ці системи мають спільну мету-зниження впливу будівлі на навколишнє середовище, зниження рівня споживання енергетичних і матеріальних ресурсів протягом всього життєвого циклу будівлі від вибору ділянки для проектування до моменту зносу будівлі. Загалом, станом на 2007 рік нараховувалося близько 22 національних систем добровільної екологічної сертифікації. Незважаючи на досить широкий вибір цих програм, лідерами є міжнародні стандарти енергоефективності та оцінки нерухомості LEED, BREEAM та DGNB. З них конкурентоспроможними визначаються 2 системи – LEED [8] та BREEAM [4].

BREEAM – перший стандарт створений в Великобританії в 1990 р., метою якого є прагнення досягти більш високих якісних характеристик будівлі в порівнянні з існуючими нормами. Він має 10 критеріїв оцінювання: *управління, енергія, водоефективність, ефективне використання ділянки під будівництво та екологія, здоров'я та екологічне благополуччя, транспорт,*

матеріали, утилізація відходів, забруднення навколишнього середовища, інновації.

LEED стандарт який з'явився в 1993 р., програма постійно удосконалюється, на даний час має 100 пунктів розділених між 7-ма категоріями: *сталий розвиток території, водоефективність, матеріали та ресурси, енергія та атмосфера, якість внутрішнього середовища, інновації, регіональна специфіка* (рис.1).

Дані системи набувають популярності і в країнах пострадянського простору, останніми роками широко впроваджуються в російському будівництві. За стандартом BREEAM побудований перший в Росії екологічний залізничний вокзал в Сочі 2013р. (рис. 2а). В Україні, нажаль, системи сертифікації одиничні, так з 4 поданих заявок, золотий сертифікат LEED отримала тільки одна будівля – офіс «Shell Kiev» [9].

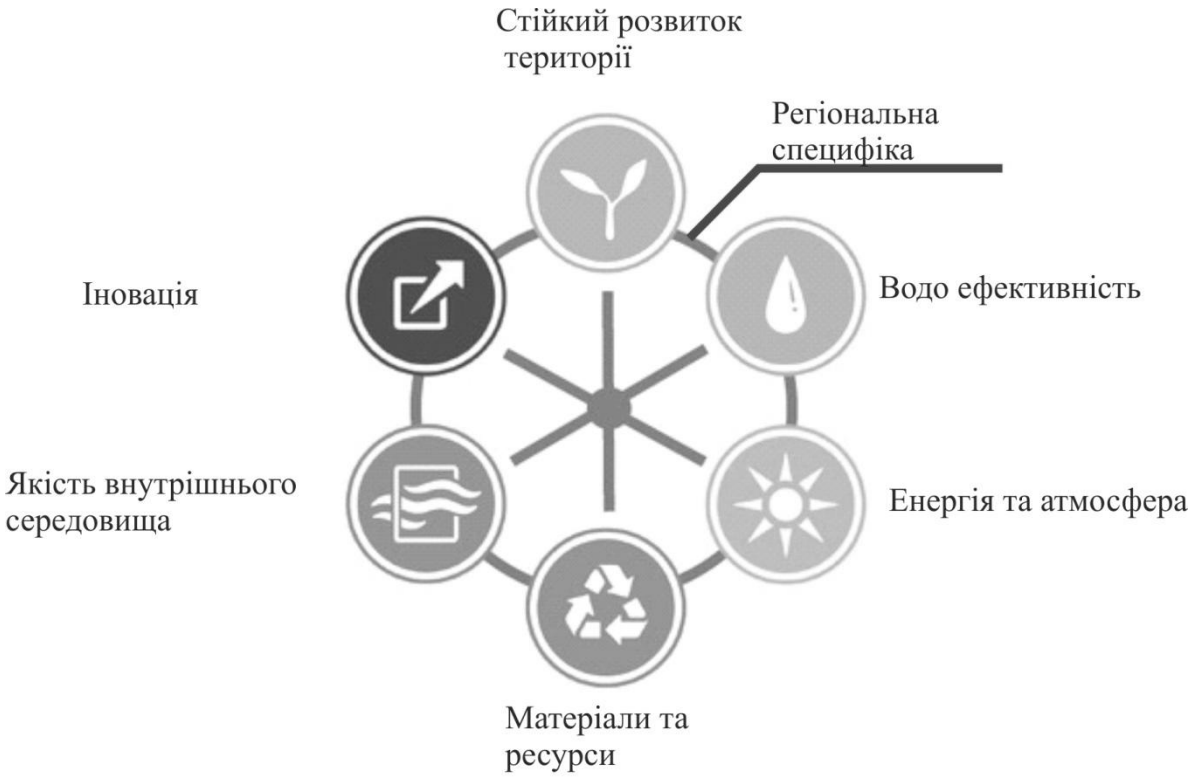

Рис.1 Критерії оцінки екологічного стандарту LEED [2,9]

Далеко не всі архітектори використовують дані стандарти, але екологічна свідомість і зміна цінностей населення планети привела до нових прийомів в архітектурі: використання природних компонентів в формоутворенні будівель шляхом заміни ними традиційних стін, дахів будівель, утеплювача і т. ін. Такими особливостями наділена «земляна» та «зелена» архітектура. «Земляна» архітектура використовує грунт, як будівельний матеріал та в архітектурному

формоутворенні самої споруди. Ця течія в архітектурі відкриває широкі можливості по реабілітації «деградованих» міських територій. «Зелена» архітектура стала рушійною силою в екологізації сучасної архітектури. Головною ідеєю її є використання рослинності, як елемента архітектурної композиції будівлі. Широко застосовують озеленення фасадів, сади на дахах, «живі стіни» тощо.

При вивченні питання застосування екологічних стандартів в будівництві ЗВК було розглянуто близько 100 проектів і існуючих об'єктів в різних країнах світу.

Екологічні ЗВК будуються у всіх розвинених країнах світу, але сертифікати відповідності вимогам міжнародних екологічних стандартів мають одиниці (рис.2). Слід зазначити, що використання в будівництві ЗВК «зеленої» та «земляної» архітектури більш поширене ніж екологічних стандартів.

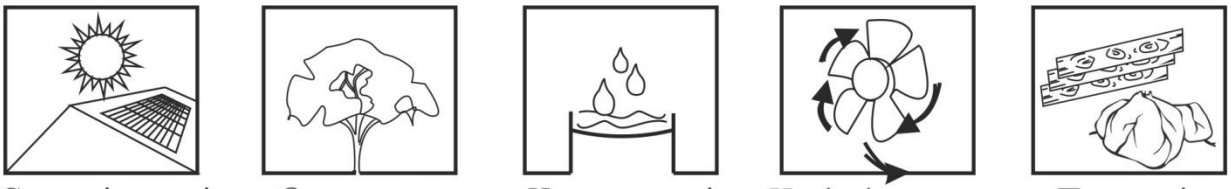
а) б) в)

Рис. 2 Залізничні вокзали, що мають сертифікати відповідності вимогам екологічних стандартів
а) Залізничний вокзал, арх.майстерня «Студія-44", Сочи, Росія, сертифікат BREEM; б) З.В., арх. компанія Aedas, Ротердам, Великобританія, сертифікат BREEM; в) З.В., бюро Н. Грімшоу, Лондон, Великобританія, сертифікат CEEQUAL.

У сучасному будівництві ЗВК, поки що, тримається тенденція використання поодиноких «екокритеріїв», без доповнення яких неможливо отримати сертифікацію, чим поступово досягається «статус» екобудівлі.

Найчастіше в ЗВК використовують такі «екотехнології», що в той чи іншій мірі входять до різних «екокритеріїв» міжнародних систем оцінки:

- альтернативні джерела енергії, а саме – сонця (сонячні модулі, батареї, колектори);
- новітні системи вентиляції та природньої вентиляції, що досягається архітектурно-планувальними вирішеннями;
- озеленення інтер'єрів і екстер'єрів;
- використання природних матеріалів, як в середині в оздобленні приміщень, так і назовні в несучих конструкція;

Сонячні модулі, батарії, колектори | Озеленення екстер'єрів та інтер'єрів | Накопичувачі дощової води | Новітні системи вентиляції | Природні матеріали

З.в. Аточа, інж. А. дель Папасіо та Г. Ейфель,1892р., Мадрид

З.в.Кінгс Кросс, Д. Тернбулла і Льюіса Кабітта.1852р.,Лондон

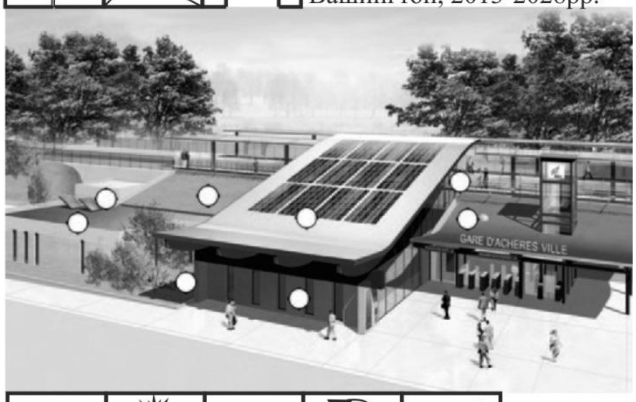
З.в., арх. Ф. Хундертвассер, Ильцен, Німеччина,2000р.

З.в. Union Station, арх.студія Parsons Brinckerhoff і HOK, Вашингтон, 2013-2028рр.

Реконструкція вокзала в Анапі, Росія

Реконструкція вокзала Ашерваль, Франція

Рис.3 Використання «екокритеріїв» в будівництві ЗВК

- використання накопичувачів дощової води;
- поєднання декількох технологій (рис. 3).

Висновки. З 90-х років минулого століття широкого загалу набуло використання екологічних стандартів. Типологія будівель, в яких використовувалися стандарти починалися з декількох найменувань, та згодом охопили всі види будівель, в тому числі і транспортні. В силу значних територій зайнятих під ЗВК та протяжності рельсового покриття сертифікація транспортних споруд є актуальною. Для отримання сертифікату потрібен особливий та продуманий підхід до кожної будівлі, в тому числі і значні капіталовкладення. Та слід зазначити, що тенденція руху в даному напрямку вже намічена, значна кількість ЗВК використовує ті чи інші «екотехнології», що в майбутньому призведе до масової сертифікації даного типу споруд.

Використана література

1. Бабин Ю.В., Варфоломеева Э.А. Экологический менеджмент [Текст] / Учебное посробие. М.: ИД «Социальние отношения» / Ю. В. Бабин., Э.А. Варфоломеева .– Москва: изда-ство «Перспектива», 2002. – 207 с.– ISBN 5-88045-067-7.
2. Анна Корягина. Системи сертификации зеленого строительства. Журнал «Commercial Property»/ глав. ред. И.Волосюк.– 2011.– ООО «Украинская консалтинговая и медиа группа».– Ежемесяч. - №2 (91), 44-47
3. Aedas. Selected Projects: [Електронний ресурс]. URL: http://www.aedas.com. (Дата звернення 2.05.2014).
4. Bre Global: [Електронний ресурс].URL: http://www.bre.co.uk/page.jsp?id=383. (Дата звернення 25.04.2014).
5. Vetsch architektur. Earth Houses: [Електронний ресурс]. URL: http://www.erdhaus.ch/main.php?fla=y&lang=en&cont=start. (Дата звернення 4.05.2014).
6. Green over the gray: [Електронний ресурс] / Emilio Ambasz &Associates.Inc. URL: http://emilioambaszandassociates.com. (Дата звернення 4.05.2014).
7. Terry Farrell. Selected Projects:[Електронний ресурс]. URL: http://www.terryfarrell.co.uk. (Дата звернення 1.05.2014).
8. Green Development Forum:[Електронний ресурс]. URL: http://www.greendf.ru/greenbuilding. (Дата звернення 2.05.2014).
9. LEED. Directory. Projects.: [Електронний ресурс]. URL: http://www.usgbc.org/projects. (Дата звернення 2.05.2014).

Аннотация

В статье анализируется международный опыт проектирования и строительства железнодорожных вокзальных комплексов в свете использования экологических технологий и систем энергостандартов (LEED, BREEAM и др.).

Ключевые слова: экологический стандарт, железнодорожный вокзальный комплекс, экологическое строительство.

Annotation

The article analyzes international experience in design and construction of railway station complexes by using environmental technologies and system of energy standards (LEED, BREEAM и etc.).

Keywords: environmental standard, railway station complex, ecological construction.

УДК 72.067.2

К. С. Майстренко,
аспірантка кафедри теорії архітектури
Київського національного університету будівництва та архітектури

МІСЦЕ ТА ЗНАЧЕННЯ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В АРХІТЕКТУРІ

Анотація: визначено основні напрямки соціологічного дослідження в архітектурі; розглянуто витоки суспільного еволюційного розвитку, соціологічні аспекти впливу на розвиток архітектури та формування світогляду архітектора.

Ключові слова: архітектура, соціологія, соціологія архітектури, соціальний зміст архітектури, соціальний вплив, соціальні функції, рівні соціального дослідження.

Постановка проблеми: Сьогодні актуальним є питання соціологічних досліджень для формування соціального замовлення при проектуванні об’єктів архітектури та архітектурного середовища в цілому.

Динамічний розвиток індустріалізації та урбанізації визначив специфіку удосконалення розвитку архітектурної діяльності. Протягом історичного періоду, архітектура, як сфера художньо-проектної діяльності, сформувалась в самодостатній вид професійної діяльності, в якому визначилися загальні

принципи соціологічного впливу та нові соціальні стандарти для проектування архітектурних об'єктів різного функціонального призначення та архітектурного середовища. На сьогодні актуальними та важливими є питання узгодження вимог соціологічних та технологічних стандартів при проектуванні архітектури житлового середовища та житлових об'єктів через соціологічні дослідження.

Мета публікації:Розглянути місце та значення соціологічного дослідження в архітектурі за допомогою визначення специфіки соціальних характеристик суспільства (соціума) та соціологічних класифікацій; охарактеризувати особливості становлення та розвитку проектної діяльності в архітектурному проектуванні в контексті соціальних досліджень.

Основна частина:

Актуальність аналізу напрямків соціологічного дослідження для вивчення специфіки та стратегії розвитку архітектури в цілому обумовлена динамічним розвитком суспільства в період науково-технічного прогресу. Взаємозв'язок двох дисциплін - архітектури та соціології, доповнюють одна одну та спрямовують на розвиток нової науки - соціології архітектури.

Дослідження соціологічних функцій та їх вплив на розвиток архітектури має важливе наукове та практичне значення. Уява про соціальний аспект впливу на архітектуру відкриває нові перспективи та напрямки соціально - гуманітарної методології в архітектурі. Як зазначив Г. С. Вежель, архітектурна діяльність завжди була, є і буде організацією соціального прогресу в часі і просторі, що здійснюється за допомогою специфічного матеріально - художнього засобу або архітектурною формою [1.С. 125].

На сучасному етапі методологічні взаємозв'язки архітектури та соціології розглядаються в трьох напрямках:

1. Соціологія урбаністики;
2. Соціологія архітектури;
3. Соціологічний метод дослідження історично – архітектурних об'єктів.

Розглядаючи соціологічного методу дослідження через призму архітектури дає можливість узагальнити базові соціальні стандарти в архітектурі на сучасному етапі розвитку суспільства.

Соціологічні аспекти урбаністики розглядалися в роботах Глазичева В. Л., Х. Делитц, Хачагрянця К. К. та інших, в яких висвітлювалися проблеми та досліджувалися питання про розвиток міст з огляду на соціологічний підхід і використання соціологічних методів до існуючого та проектного урбаністичного середовища [5, 4, 9].

Соціологічні аспекти архітектури спрямовують два концептуальні напрямки: перший - ретроспектива, це дослідження та аналіз соціального

фактору в історії становлення та розвитку архітектури в цілому; другий – перспектива, це соціальна політика в стратегічних напрямках розвитку архітектури на сучасному етапі розвитку суспільства.

Соціологія архітектури вивчає суспільство через архітектуру, враховуючи структуру населення, а соціологічний метод дослідження історично - архітектурних об’єктів узагальнює специфіку суспільства, яке є творцем об’єктів архітектури та архітектурного середовища в цілому.

В історії архітектури є ряд досліджень з використанням соціологічних підходів. Це праці Г. С. Вежель, А. І. Власова, М. Н. Микишатьєва, А. Н.Торощевої, А. В. Іконніков, В. Л. Хайт та інших [1, 2, 11, 8].

Для аналізу розгляду методології соціологічного дослідження в архітектурі необхідно брати до уваги взаємодію трьох дисциплін: архітектуру, соціологію, історію, які пов’язані одна з одною.

(Див. Сх. 1).

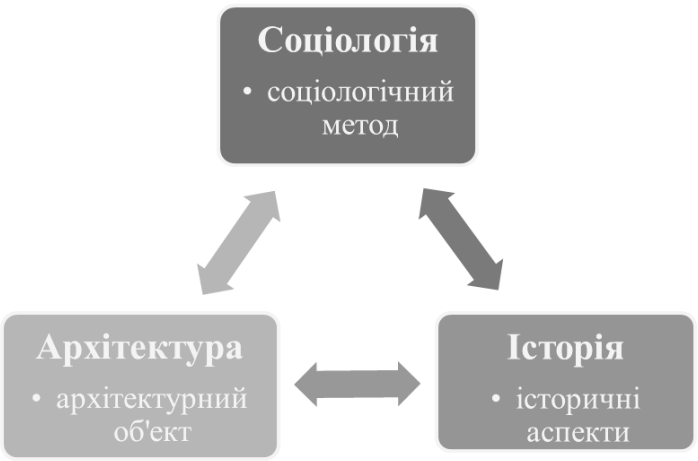

Схема 1. Взаємозв’язок архітектури, історії та соціології.

Соціологія та історія характеризуються «органічною єдністю». Як стверджували засновники соціології єдність історії та соціології в тому, що без знань конкретних історичних фактів неможливо усвідомити процес розвитку самих об’єктів соціологічного дослідження. Значення соціальної складової в архітектурі зазначало багато науковців. Адже архітектура – це середовище людини безпосередньо та суспільства в цілому.

Використання соціологічного методу аналізу суспільства до архітектурного об’єкту дає можливість усвідомлення його сутності в контексті історичного моменту та пошук соціального та соціокультурного змісту в цілому тому, що «архитектура – это зеркало создавшего ее общества» [2.С. 39].

Для того, щоб визначити методологічні можливості соціологічного підходу до питань архітектури, необхідно брати до уваги класифікацію методологічних підходів в соціології та рівні соціологічних досліджень. Це дає

можливість визначити системний аналіз методологічних основ в тих чи інших дослідженнях. Рівні соціологічних досліджень розподіляються на :

1. Теоретичний (дедуктивний)
2. Імперичний (індуктивний)

В теоретичному дослідженні враховується вплив соціологічних факторів, побудова гіпотез та концепцій. А основним завданням імперичних досліджень є накопичення фактів і даних, статичний та кількісний аналіз. *(Див. Сх.2).*

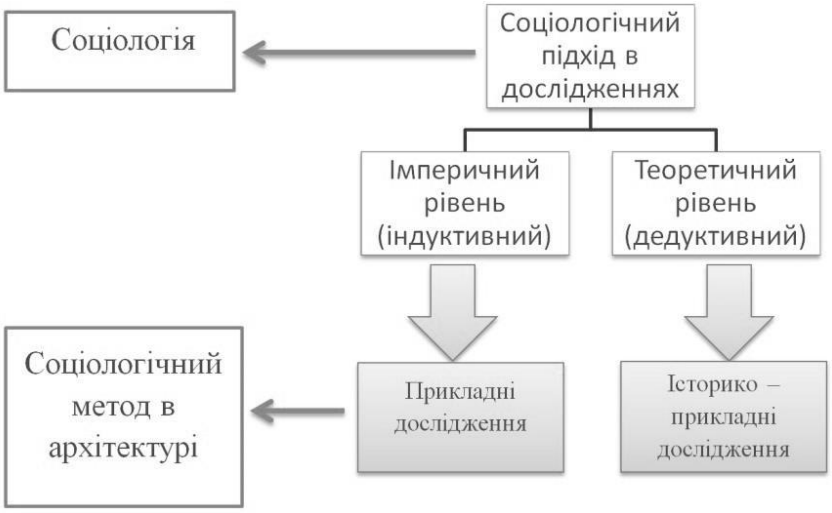

Схема 2. Застосування соціологічних рівнів в архітектурі.

Імперичний рівень соціологічних досліджень використовується, як правило в дослідженнях спрямованих на процес архітектурного проектування та практичне застосування їхніх результатів. Про це в своїх працях зазначає В.Л.Глазичев « … В рамках социологического подхода можно построить «мостики перехода» между уровнем общества и архитектуры в целом. Социологического подхода по отношению конкретного проекта, конкретного задания на проектирования » [5]. Такі процеси реалізуються на етапі підготовки технічного завдання для проектування нових об’єктів, а також на етапі дослідження відношення суспільства у відповідності до соціальних стандартів, до існуючих архітектурних об’єктів та архітектурного середовища в цілому. Наприклад, за часів радянського періоду перед архітекторами ставилися ряд прикладних соціально - архітектурних задач. Хачарянц К.К. узагальнює ці задачі в два теоретичні положення. Перше – це пошук архітектурної моделі в соціальному середовищі, друге – визначення соціально - функціональних стандартів до архітектурних об’єктів у відповідності до функціонального призначення [4. С. 92].

Велика увага приділяється теоретичному рівню – це соціально-методологічна основа для історико - архітектурних досліджень. Такий підхід, як зазначає А.Я.Фліер, дає можливість вивчати архітектурний об’єкт через «

«фокус места и времени» и позволяет лучше раскрыть не только анализ его архитектурной формы, а и культурно – историческое содержание » [6.С. 32-33].

Для визначення архітектурних задач доцільно використовувати теоретичний рівень соціологічних досліджень, який дає можливість розглядати широкий спектр соціально - архітектурних проблем та спрямовувати пошуки для їх стратегічного вирішення.

Розглядаючи більш конкретні принципи в соціологічному методі необхідно брати до уваги ті аспекти, які мають безпосередньо зв'язок з соціальним характером. Такі аспекти умовно можна розділити на три групи: соціальні особливості та характеристики суспільства (соціуму), які впливають на об’єкт дослідження, типи впливу соціального характеру, характеристики об’єкту для соціологічного підходу дослідження *(Див. Сх.3)*.

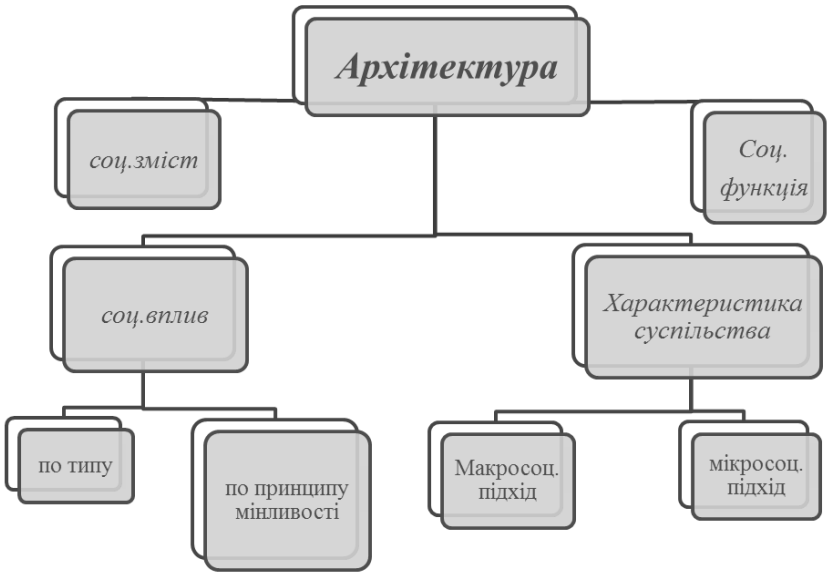

Схема 3. Соціологічні аспекти в архітектурі.

Результати застосування соціологічного методу є усвідомленням соціокультурного змісту архітектурного об’єкту.Одна з важливих складових в соціологічному підході є соціальна функція. З точки зору соціології, соціальна функція лежить в «основе процесса социальной интерпретации» [3.С. 65.]. Для архітектури соціальна функція є базовою для архітектурного об’єкту, яка визначає його зміст і певні умови його існування.

Основні соціальні функції, які впливають на архітектуру: захисна, регулятивна, естетична, огороджувальна, соціально-комунікативна, ідеологічна, світоглядна, розважальна. Соціологічні функції архітектури тісно взаємозв’язані між собою та відповідно охоплюють весь спектр почуттів та світосприйняття людиною. Аналіз соціологічних функцій дає можливість

усвідомлення взаємодії архітектури та людини (суспільства на різних комунікативних рівнях).

Визначення соціальних функцій під час соціологічного аналізу дає можливість визначити значення та роль архітектурного об’єкту дослідження в конкретному суспільстві, в конкретний часовий період *(Див. Таб.1)*.

Таблиця 1.

Виявлення та вплив соціальних функцій на архітектурний об’єкт.

Соціальні функції	***Вплив соціальних функцій на архітектурний об’єкт***
1.Захисна функція	Створення фізичних умов існування і діяльності людини.
2.Огороджувальна функція	Створення умов єдиного простору з обмеженням кордонів, що забезпечує потреби людини або груп людей в цілому.
3.Регулятивна функція	Вписування архітектурного об'єкта в певне середовище у відповідності з традиціями та культурою суспільства.
4.Соціально-комунікативна функція	Створення середовища для розвитку і функціонування певного типу соціуму і відносин у ньому.
5.Розважальна функція	Забезпечення емоційної взаємодії архітектури і людини (суспільства).
6.Естетична функція	Процес сприйняття людиною архітектурної споруди та вплив на його свідомість, мислення і психіку різних естетичних категорій, таких як гармонійне – дисгармонійне, прекрасне - потворне.
7.Освітньо – виховна функція	Функція характеризує зв'язок архітектурних споруд із значущими історичними та культурними подіями, проявляючись у засобах монументально - декоративного мистецтва: фреска, вітражі, барельєфи. Є посередником між людьми різних поколінь, історичних епох, субкультур.
8.Ідеологічна функція	Архітектурні об'єкти є носіями соціальних цінностей, які складають основу офіційної ідеології держави (соціуму).
9.Світоглядна функція	Уявлення людини про світ і взаємовідносини людини зі світом, що виражаються в архітектурному об'єкті в тому чи іншому суспільстві та часу.

При соціологічному дослідженні в архітектурі необхідно розглядати і соціальний вплив на архітектурний об’єкт. Хайт В.П. зазначає, що «социальные изменения влекут изменения архитектурных форм или искусство опережает общественное развитие, «проигрывая» будущие сценарии в собственном проблемном поле» [8.С. 22]. Враховуючи історію розвитку соціологічного дослідження в архітектурі можна зазначити, що в соціологічних дослідженнях велике значення мають місце аналізу :

1. В деяких випадках соціологічний аналіз є опорним (базовим)для усвідомлення архітектурних об’єктів ;
2. В інших випадках соціальний аналіз є додатковим (другорядним) для дослідження архітектурних об’єктів.

Дуальність характеру соціологічних досліджень дає можливість не лише прямого усвідомлення питань архітектури через взаємодію та вплив соціальних факторів, але й розуміння впливу зворотної дії архітектури на соціальні фактори. Як приклад, Воронін М.М. зазначає, що по архітектурі споруд та їх розміщенні на території (чи в структурі міста) можна робити висновки про соціальну топографію, «характер стен Детинца во Владимире свидетельствует о росте политической активности горожан, от которых феодалы вынуждены прикрываться монументальными крепостными стенами ». [7.С. 48]

Різні виду впливу соціальних факторів на питання становлення та розвитку архітектури визначаються різними методологічними підходами в дослідженнях. Отже, необхідно розглядати систематизацію та класифікацію видів соціального впливу на архітектурний об’єкт з позиції оновлення та змін. Очевидно, соціальний вплив ділиться на два типи: статичний та динамічний
(Див. Сх.4).

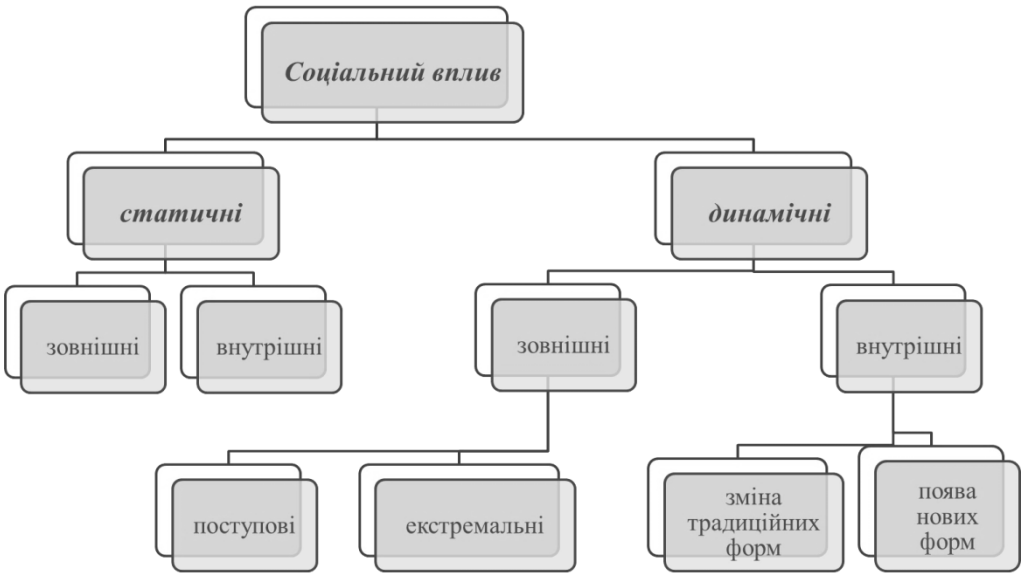

Схема 4. Класифікація видів соціального впливу на архітектурний об’єкт.

Статичний тип. В соціологічному аналізі архітектурних об'єктів до статичного типу соціального впливу відноситься той аналіз, в якому не використовується хронологічний підхід, тобто це констатація фактів «архітектурний об'єкт – це соціум в конкретний момент часу» [9.С. 1].

Динамічний тип. В соціологічному аналізі архітектурних об'єктів до динамічного типу соціального впливу відноситься фактор часу конкретного періоду. Фактор часу визначає динаміку постійних трансформацій взаємозв'язків соціальних явищ та їх вплив на архітектурний об'єкт в цілому (на соціальні стандарти з питань архітектури). В свою чергу на типи соціального впливу впливають зовнішні та внутрішні фактори. Зовнішні – це відношення до архітектури соціального середовища. Внутрішні – це відношення безпосередньо до архітектурного об'єкту.

Статичний зовнішній вплив обумовлює соціально – історичний аналіз існуючих архітектурних споруд на певному відрізку часу. Іншими словами, аналіз соціально - значущих архітектурних об'єктів, які впливали на подальший розвиток архітектури в цілому. Статистичні внутрішні аспекти соціального впливу визначають фактори формотворення в архітектурному об'єкті у відповідності до соціальної моделі життєустрою. Наприклад,Р. Едельман стверджує, що соціальна структура російської сім'ї кінця XIX – початку XX ст.. впливала на облаштування внутрішнього простору житлової будівлі (інтер'єру), яке було організовано згідно з поділом на чоловічу і жіночу половини, тобто пристрій спальних місць відображало ієрархію поколінь [10.С. 11].

Динамічний тип соціальних явищ за характером змін поділяється на поступові та екстремальні (катастрофічні). Поступові протікають в часі більшого історично - часового періоду та супроводжуються радикальними змінами в розвитку культурного життя народу.

Екстремальний (катастрофічний) характер не визначає радикального впливу на характер архітектурних об'єктів. Наприклад М.М. Микишатьєв зазначає, що події Вітчизняної війни 1812р. та Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр., коли катастрофічні події супроводжуються величезними руйнуваннями і людськими втратами, навіть не торкнулися стильових особливостей архітектури та інших мистецтв, хоча і внесли неабияку частку героїчної патетики в післявоєнний період [11.С. 198].

Динамічні внутрішні соціальні зміни характерні безпосередньо для самої архітектури (формоутворенню об'єктів архітектури). На зміну традиційних форм архітектурних об'єктів суттєво впливають зміни соціальної структури населення (у відповідності до економічного розвитку суспільства). А нові форми архітектурних об'єктів залежать від економічної та політичної динаміки розвитку суспільства та його соціального статусу. Така класифікація соціальної

структури суспільства дає більше можливостей для аналізу конкретних соціальних замовлень вимог (стандартів, запитів) та їх впливів на той чи інший архітектурний об'єкт у відповідності до його функціонального призначення.

В методах соціальних досліджень з питань архітектури доцільно зазначити вагомий вплив соціокультурних середовищ. В підході до соціологічного дослідження методикою є соціальна класифікація. Використання соціальної стратифікації в дослідженні зазначених питань дає усвідомлення до якого суспільства належить досліджуваний архітектурний об'єкт. Класифікується на мікро та макро соціологію - від мало чисельних груп населення та людства в цілому до малих.

До *макросоціологічного* аналізу відносяться проблеми значних соціальних змін. Під впливом соціокультурних факторів на певному проміжку часу змінюється образ та форма архітектурних об'єктів. Наприклад, В.В.Кирилов простежив закономірності змін архітектурної та містобудівної діяльності в Москві за реформи Петра І. Він визначив, що введення нових принципів організації міського середовища стало причиною:

1. Розбудови заміських маєтків європейського типу з регулярними парками;
2. Зміни в типології та статистиці храмів,світських палаців, суспільних об'єктів;
3. Типізації житла.

Для дослідження соціального впливу на архітектуру за допомогою мікросоціологіїчної стратифікації необхідно розглядати вплив культурно – релігійних факторів.

Мікросоціологічний аналіз вивчає проблему індивідуума, проблематику з питань соціальної взаємодії в середині малочисельних груп та окремих індивідуумів. В історії архітектури за таким аналізом розглядаються питання взаємодії архітектора,замовника та учасників будівельного процесу та їх вплив на кінцевий результат архітектурного рішення об'єкту. При соціологічних дослідженнях процеси макросоціології та мікросоціології органічно взаємодіють та перетікають один в одного.

Висновок. Використання соціологічного дослідження в архітектурі дають можливість розглядати питання про особливості виникнення певного архітектурного об'єкту та його характеру в конкретному соціальному середовищі. Для того щоб усвідомити та дослідити соціальний зміст архітектури необхідно опиратися на призму світоглядних знань. В такому контексті взаємодія соціології та архітектури розширюється засобами використання додаткових методологій та гуманітарних дисциплін. В результаті взаємозв'язків міждисциплінарної взаємодії приєднується аналітична та соціальна психологія, архітектурна семіотика та інші напрямки, які

спрямовують вивчення та дослідження впливу архітектури на свідомість та мислення людини (індивіда), а також на те як архітектура в свою чергу віддзеркалює уяву про світ та місце людини (індивіда) в світі.

Перспективність використання соціологічного дослідження в архітектурі дає більше можливостей для усвідомлення та розуміння архітектурного середовища минулого та нинішнього часу і напрямки розвитку в майбутньому через усвідомлення принципів взаємодії свідомості людини (суспільства) та архітектурного середовища. Це дає можливість спрямовувати та використовувати попередній досвід для визначення стратегічного напрямку нових підходів в процесі проектування такого нового архітектурного об'єкту (середовища), яке відповідає новим соціальним стандартам «майбутнього суспільства» на етапі науково – технічного розвитку людства в цілому.

Використана література

1. Вежель Г.С. Научный потенциал существующего историко – архитектурного знания/Методологические проблемы современного архитектуроведения. Сб. научн. тр. – М.: ВНИИТАГ, 1989 г.- С. 125.
2. А.И. Некрасов Теория архитектуры / М.: Стройизат. – 1994 г. - С. 39.
3. Волков Ю. Г., Добреньков В. И., Нечипуренко В. Н., Попов А. В. Социология /- М.: Гардарики, 2003 г. - С. 65.
4. К.К. Хачатрянц Социальные основы архитектурного проектирования/Учеб. пособие для вузов – Минск: Вышэйш. шк. – 1992 г. - С. 92.
5. В.Л. Глазычев Социология архитектуры – какая и для чего? / Зодчество. – 1978 г. – № 2.
6. А.Я. Флиер Размышления о состоянии и перспективах историко – архитектурной науки / История архитектуры: Объект, предмет и метод исследования. – М. – 1988 г. - С.32-33.
7. Н.Н.Воронин Архитектурный памятник как исторический источник (Заметки к постановке вопроса) / Советская археология. – 1954 г. - С.48.
8. В.Л. Хайт Об архитектуре, ее истории и проблемах: сб.науч.ст. / М.: УРСС, 2003 г. - С. 22.
9. Х.Делитц Архитектура в социальном измерении/Социологическое исследования. – 2008 г. - №10- С.1.
10. Р. Эдельман Каждый имеет право на жилище. Организация жилого пространства в русском крестьянском доме, 1880 – 1930 годы / Жилище в Росси: век XX. Архитектура и социальная история. – М.: Три квадрата, 2001 г. - С. 11.

11. М.Н. Микишатьев «Нарышкинский стиль » и русская архитектура конца XVII века (к проблеме в «переломов» в общественном и художественном развитии) / Архитектура в истории русской культуры: сб.ст. – М., 2005 г. – Вып.6: Переломы эпох- С.198.

Аннотация

Определены основные направления социологического исследования в архитектуре; рассмотрены истоки общественного эволюционного развития, социологические аспекты влияния на развитие архитектуры и формирование мировоззрения архитектора.

Ключевые слова: архитектура, социология, социология архитектуры, социальный смысл архитектуры, социальное влияние, социальные функции, уровни социального исследования.

Annotation

This article explore the main areas of sociological research in architecture; the sources of social evolution, sociological impacts on the development of architecture and formation of ideology architect.

Keywords: architecture, sociology, sociology, architecture, social meaning of architecture, social influence, social functions, levels of social studies.

УДК 711.551(477-25)"193"

А. І. Марковський
аспірант кафедри теорії, історії архітектури та синтезу мистецтв Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури. м. Київ

ТВОРЧИЙ ДОРОБОК ВОЛОДИМИРА ЗАБОЛОТНОГО В АРХІТЕКТУРІ КИЄВА 1930-Х РОКІВ

Анотація: становлення та послідовний розвиток неокласичної архітектури громадських споруд, проявлений у ключових проектах Урядового кварталу та будинку Верховної Ради зодчим В. Г. Заболотним у Києві 30-х років ХХ ст.

Ключові слова: неокласика, ампір, конкурс, Урядовий квартал, будинок Верховної Ради, Заболотний.

З-поміж плеяди архітекторів, що творили на теренах України, в першу когорту входить постать Володимира Гнатовича Заболотного – видатного українського радянського архітектора-митця, архітектора-викладача та натхненника, чильника вітчизняної будівельної традиції.

Міжвоєнний період був вкрай насичений мистецькими пошуками та відкриттями. Світова архітектурна спільнота постала перед викликами нового часу, що проявилися як у вигляді соціально-економічних вимог, так і у необхідності освоєння значних здобутків фізико-інженерних досягнень. Саме радикальні, межові зміни 1920 – 1930-х років заклали фундамент для розвитку архітектури сучасної, викристалізували підходи і принципи, що червоною лінією проходять через все ХХ сторіччя, долинаючи до сьогодення [1]. Дослідники схильні розділяти соціо-культурне середовище тих часів на декілька умовних ареалів: «Три художні культури, пов’язані між собою і подібностями, і гострими розбіжностями: це молода американська культура, більш досвідчена, але сильно молодіюча західноєвропейська й новонароджена радянська художня культура» [2]. Радянська архітектура взагалі та архітектура України зокрема опинилися в самому вирі творчих експериментів, що складали основу мистецького поступу тих років.

В. Г. Заболотний був одним з провідних митців, що творили в Києві довоєнного періоду. Дослідник хотів би зосередитися на двох ключових, на його думку, проектах майстра тих років: конкурсна пропозиція на забудову Урядового кварталу у м. Києві 1935 р. та реалізований проект будинку Верховної Ради УРСР 1936 – 1939 рр.

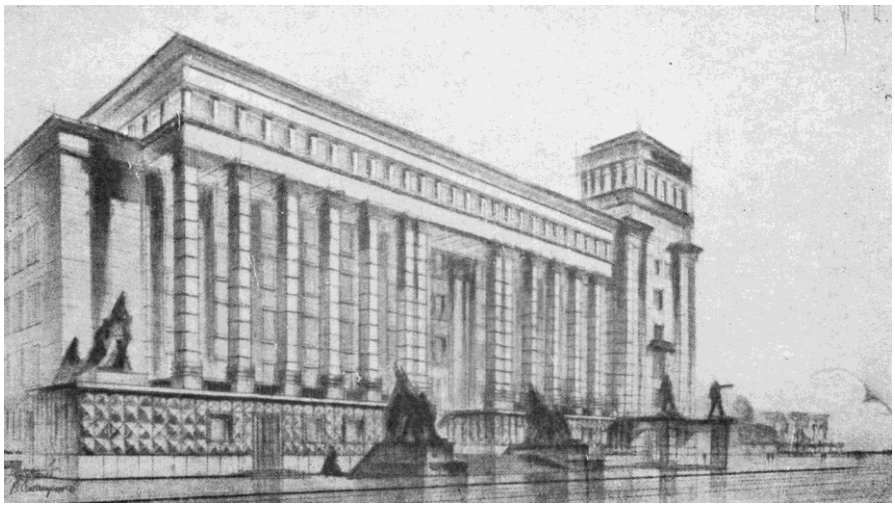
Журнал «Архитектура СССР» від 1935 року виходить з великою статтею архітектора О. Г. Молокіна, присвяченою конкурсу на забудову Урядового

кварталу у м. Києві [3]. Після повернення столиці з Харкова, у 1934 році за рішенням ЦК КП(б)У [4], постало питання щодо створення нового центру для керівного апарату УРСР. В світлі тих подій, даний конкурс виступав не стільки, як суто архітектурне завдання: він подавався річчю програмною, символічною та майже сакральною: «можливість перетворити колишнє місто церков та монастирів у архітектурно-завершений, істинно соціалістичний центр радянської України» [3].

Після попередньої проектної роботи, Київським архітектурно-планувальним управлянням було запропоновано 6 принципових містобудівних пропозицій [5] (За статтею арх. Молокіна, розглядалося лише 5 [3]). Варіант Пролетарського (Піонерського) саду Заболотного В. І. з колективом розкривав Хрещатик до Дніпра. На жаль, перспективне рішення не було повною мірою оцінено сучасниками [5]. Конкурсною комісією була обрана ділянка на місці Михайлівського Золотоверхого, Васильківської (Трьохсвятительської) церкви, площі Червоних героїв Перекопу [6] (нині Софійська площа) та Присутствених місць. Майдан мав бути 130 метрів ширини і більш як 600 у довжину [7]. Сучасні історики схиляються до вирішальної ролі у виборі ділянки під забудову тодішнього другого секретаря ЦК КП(б)У П. П. Постишева, (згодом першого секретаря Київського обкому партії), який, ігноруючи думку фахівців, вплинув на остаточне рішення комісії [8].

Отже, ділянкою під забудову була обрана колишня Михайлівська площа, «на основі цього завдання весною 1934 року був проведений закритий конкурс на проектування всього ансамблю урядового центру» [3], в якому прийняла участь бригада київського Цивілпроекту під керівництвом В. Г. Заболотного. На будівництво споруд РНК та ЦК КП(б)У намічалося виділити понад 10 млн. карбованців [9], будівлі мали бути згруповані навколо великої площі для проведення урочистих парадів та демонстрацій [7]. Обов’язковою умовою було встановлення монументу Леніну на кромці схилу, що, разом з адміністративними спорудами, мав створювати цілісний образ та силуетну лінію.

У першому варіанті проекту бригада В. Г. Заболотного в своєму містобудівному вирішенні притримується основної концепції забудови кварталу, поданої на конкурсі. Два симетричні об’єми РНК та ЦК КП(б)У розміщені на кромці схилу симетрично відносно основної осі композиції схід−захід, перпендикулярної Дніпру, на місці Михайлівського Золотоверхого Монастиря та Трьохсвятительської церкви. Монумент Леніну знаходиться на перетині основної осі з віссю північ−південь, паралельною кромці схилу.

Іл. 1. Проект будинку РНК УРСР у Києві. Перспектива. Перший конкурс. Архитектура СССР – 1935. – № 9.

Будівлі РНК та ЦК КП(б)У являють собою шестирівневі об’єми, розвинені у горизонтальній площині (Іл. 1). Перші рівні відіграють роль цоколів, опоряджені важким, масивним рустом у вигляді квадратної плитки з пірамідальними виступами. Віконні прорізи перших рівнів квадратні, порівняно невеликі. Будівлі підняті на пласкі п’єдестали, виявлені в опорядженні цоколів. Основні частини споруд у 4 поверхи метрично розчленовані прямокутними пілястрами, що у палладіанській традиції проходять наскрізь до консольно-нависаючих верхніх 6-х поверхів. Ордерна система не класична, спрощена на основі чітких перпендикулярних призматичних об’ємів. Верхні рівні мають дрібне членування вікон з розрахунку 2/1 (по два прорізи на одне вікно попередніх рівнів). Зверху і знизу 6-ті поверхи опоясані карнизами. (Іл. 2) Головні входи знаходяться посередині фасадів з боку площі, підкреслені прямокутними порталами в 2 поверхи та фланкуються спареними пілястрами. Над порталами пілястри відсутні. По боках розміщені по дві багатофігурні скульптурні композиції героїчного масштабу з прапорами.

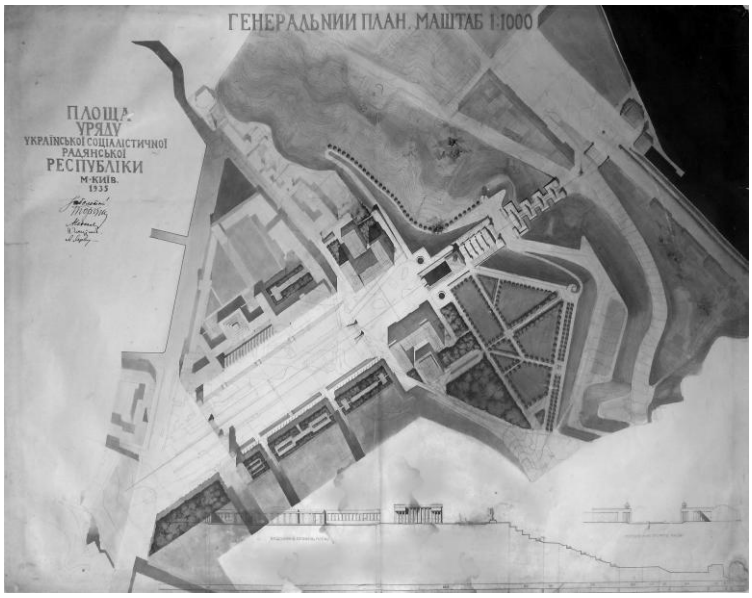
Іл. 2. РНК, фасад. Перший конкурс. 1935 р. Фото з матеріалів фондового відділу Національного заповідника «Софія Київська».

На кутах, утворених основною віссю кварталу та схилами, споруди мають башти, що виходять за габарити основних об’ємів невеличкими кубічними

надбудовам. Вертикальні домінанти мають підсилити образне вирішення будівель та підіграти силуетному зв'язку з монументом Леніну, розміщеним між ними. Башти у надбудовах мають невеличкі прямокутні пояси вікон, розчленовані по 6 пілонів на сторону. Над вінками масивні об'єми карнизів. На фасадах кутові елементи, позбавлені пілястр, виявлені ризалітами та скульптурами на постаментах, висотою в один поверх. Скульптурними композиціями також фланкуються з боку Софії головні фасади споруд.

Комісія зазначала, що «У проекті бригади арх. Заболотного не дано архітектурної розробки самої площі. Архітектурне оформлення будівель в цьому проекті пропрацьовано дещо сухо і відповідає більше архітектурному ансамблю будівель установчого типу» [3]. Між тим, жодний з запропонованих проектів не вдовольнив журі конкурсу і, на основі уточненого завдання, був об'явлений других етап. «У конкурсі 1935 р. на проект урядового центру на цьому місці брали участь найбільші зодчі Радянського Союзу: брати В. А. і А. А. Весніни, І. А. Фомін, К. С. Алабян, Г. П. Гольц ; українські архітектори В. І. Заболотний, А. А. Тацій, П. Ф. Альошин, Я. А. Штейнберг та інші» [5].

Другий проект, поданий бригадою під керівництвом В. Г. Заболотного, розвинув містобудівне рішення першого етапу. Монумент Леніну був винесений за лінію фасадів забудови ближче до Дніпра: невелика (порівняно з іншими проектними пропозиціями конкурсу) скульптура розміщується архітектором над каскадом, що розділяє два симетричні сходові марші, які разом складають верхній рівень парадних сходів. Нижній рівень має іншу конфігурацію: марші розміщуються перпендикулярно осі схилу. Генплан передбачає облаштування регулярного французького парку південніше монументу Леніну, перед будівлею ЦК КП(б)У. Південна частина площі відкрита: червона лінія забудові відсунена парковою зоною (Іл. 3).

Іл. 3. Генплан. Другий конкурс. 1935 р. Фото з матеріалів фондового відділу Національного заповідника «Софія Київська».

Проект В. Г. Заболотного один з не багатьох, за яким площа Червоних героїв Перекопу не включається в загальний

ансамбль, а відділена від нього баштовими виносами споруд і пропілеями: таке рішення дає можливість зберегти як монумент Хмельницькому, так і Софійську дзвіницю (більшість проектів пропонують пересунення монументу, включення дзвіниці в рядову забудову фасаду площі, що призводить до втрати її архітектурної виразності, або її повне знесення). Рішення про відокремлення Урядової площі від майдану перед Софією є виправданим з точки зору містобудівного рішення, транспортних комунікацій та збереження історично-сформованого середовища, на скільки це можливо в даних умовах. Проекти, що передбачали включення площі Червоних героїв Перекопу до загального ансамблю, як проект Штейнберга, були піддані криці архітекторами за ігнорування питань стильової цілісності та перетину транспортних потоків прилеглих вулиць [3].

Архітектурне вирішення будівель РНК та ЦК КП(б)У також змінене (Іл. 4). Друга конкурсна пропозиція подає споруди 5-ти поверховими об’ємами, головні фасади яких фланкуються масивними ризалітами. Перші поверхи так само відіграють роль цоколя, однак їх опорядження стає менш бруталізованим, виділяючись лише колористичним рішенням та вставками у віконні прорізи, що піднімають останні над площиною вулиці. Головні фасади розчленовані на

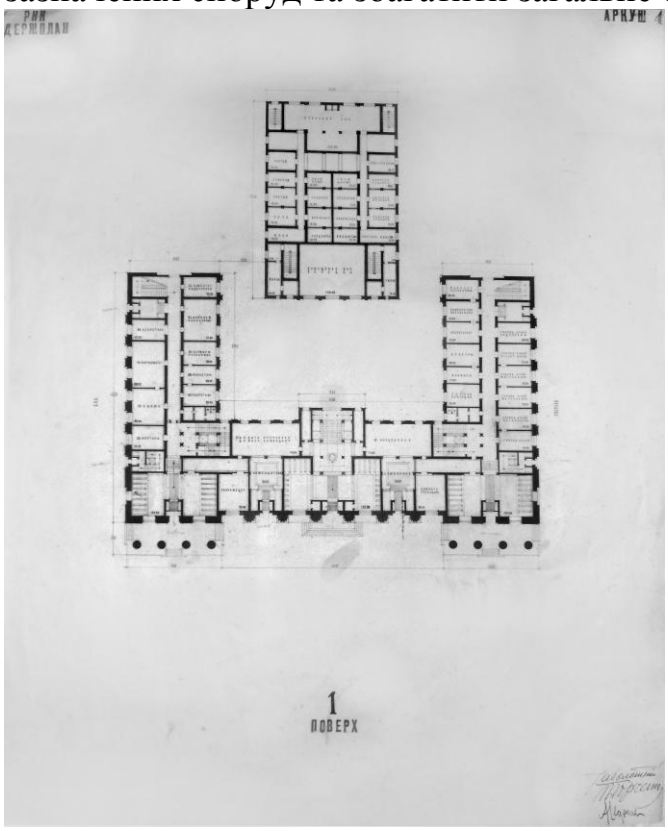

Іл. 4. ЦК КП(б)У, перспектива. Другий конкурс. 1935 р. Фото з матеріалів фондового відділу Національного заповідника «Софія Київська».

7 частин аскетичними пілястрами, що проходять через усі поверхи до масивного глухого фронтону.

Споруди отримали дещо різне вирішення окремих деталей. Пілястри ЦК КП(б)У спарені, позбавлені ордерних елементів, стоять на спільних базах для кожної пари. На верхньому рівні йде пояс невеликих балкончиків-лоджій, за якими площина фасаду подана трохи вглиб. Головний вхід розміщений чітко посередині, висотою в один поверх, є дещо не виразним і не виявленим ані пластикою фасаду, ані додатковими елементами. Ризаліти підкреслені чотирма колонами, що йдуть на 4 рівні і підтримують масивні глухі фронтони з єдиним квадратним рельєфом посередині на кожному. Між крайніми парами колон у ризалітах стоїть по скульптурі заввишки у півтора поверхи.

Будинок РНК має окремі, розчленовані канелюрами, пілястри без баз, замість спарених у ЦК КП(б)У. Пояс балконів проходить на 4-му поверсі, без заглиблення площини фасаду. Скульптури у ризалітах підняті на перемички між колонами на рівні другого поверху. Фризи ризалітів мають тричасне членування. Певна асиметрія у оздоблені мала виявити різну функцію зазначених споруд та збагатити загальне образне сприйняття ансамблю.

Іл. 5. РНК, план І поверху. Другий конкурс. 1935 р. Фото з матеріалів фондового відділу Національного заповідника «Софія Київська». ***Друкуються вперше.***

В планах споруди являли собою чітку коридорну структуру, характерну для адміністративних будівель того часу. Споруди в плані П-подібні, з окремими корпусами залів засідань, що винесені на протилежні від головної осі сторони та формують невеликі атріуми (Іл. 5). Корпуси залів поступаються у поверховості основним об’ємам та з’єднані з ними переходами. Загальна композиція комплексу домінує по горизонталі, споруди сприймаються важкими та статичними. Пам’ятник Леніну відповідає по масі та силуету як будівлям так і пропорціям площі, меншої за аналогічні в інших проектах. Однак, силует з боку Дніпра не достатньо проявлений, не відповідає в пропорціях

парадним сходам та загальному вирішенню. Нажаль, другий проект також отримав стриману оцінку журі: «Проект бригади арх. Заболотного опрацьований культурно і в основному задовільно, хоча і дещо схематично. Фасади скромні, спокійні, вирішені в сучасних формах […]. Однак автором допущені окремі похибки композиційного характеру (різномасштабність двох ордерів на одному фасаді, дрібні балкони, похмурий і невиразний цокольний поверх, слабо виражені входи, невдало поставлені на «висячих» плитах фігури між колонами)» [3].

Принципово іншу оцінку зажив будинок Верховної Ради УРСР, зведений у 1936 – 1939 рр. Споруда, що на довгі роки стала еталоном української неокласики, зробила В. Г. Заболотного лауреатом Сталінської премії [10] та принесла заслужене визнання сучасниками.

Архітектурне вирішення будинку продовжує розвиток стильових прийомів, апробованих Заболотним на конкурсних проектах 1935 року. «У плані будинок має прямокутну форму з невеликими виступами, займаючи по вул. Кірова 80 пог. метрів і по красній лінії площі ЦВК − 50 пог. метрів. Середня поверховість його − 3 поверхи (без купола). По ділянці будинок розташовано так, що він почасти замикає перспективу вул. Лібкнехта» [11].

Фасад споруди подібний фасаду РНК: палладіанські тричетвертні колони, що підтримують масивний антаблемент, акцентні фланкуючі ризаліти, цокольний перший поверх, підкреслений за рахунок опоряджувальних матеріалів (Іл. 6). «Весь будинок поставлений на стилобат з полірованого лабрадориту»[11]. Однак, ключовою відмінністю є купол споруди, що виявляє її внутрішню структуру і основну функцію. Шістнадцятиметровий купол над сесійною залою – основним приміщенням будівлі

Іл. 6. Будинок Верховної Ради УРСР. Фасад. Фото з матеріалів фондового відділу Національного заповідника «Софія Київська». ***Друкуються вперше.***

за її призначенням, виступає ядром, основоположним елементом, що тримає на собі всю просторову форму. Саме поєднання лапідарного призматичного об'єму з похідною від сферичної форми, витримане в кращих традиціях аполлодорівського Пантеону, надає споруді завершеності, зваженості в просторі та часі. Радянська архітектурна традиція кінця 1930-х активно апелює до кращих зразків Римського Ампіру, сакралізуючи владні інституції мовою перевірених віками символів (Іл. 7).

«Весь перший поверх будинку зайнятий вестибюлями, гардеробами та іншими обслуговуючими приміщеннями. Зал засідань винесено на другий поверх […] Що ж до внутрішнього оформлення будинку Верховної Ради УРСР, то воно задумано також у простих і монументальних формах, які відповідають призначенню будинку. […] Базуючись на принципах класики, проект вводить у деяких місцях, в ліпці, народні мотиви у вигляді різного орнаменту» [11].

Тим не менш, попри, загалом, схвальні відгуки, архітектор М. В. Холостенко у статті 1939 журналу «Архитектура СССР» піддає критиці реалізовану споруду Заболотного, зазначаючи недоліку як у вирішенні екстер'єру споруди, так і внутрішнього планування [12]. Зокрема, на думку автора, виникають проблеми з масштабністю сприйняття будинку: занадто масивні ризаліти «вирішені так, як вони могли б бути вирішені в набагато меншій споруді». Нарікання викликають також опорядження фасадів і зал засідань.

Іл. 7. Ескізний проект внутрішнього оформлення будинку Верховної Ради УРСР. Великий зал засідань. Архітектура радянської України – 1938. – № 1.

Попри те, «нова будівля Сесійної зали Верховної Ради УРСР є плоттю від плоті радянської архітектури останніх років» [12], та відзначається Холостенко, як непересічний зразок передових тенденцій та кристалізованого досвіду архітектури України кінця 1930-х рр.

У 1948 – 1952 рр. до будинку Верховної Ради, за проектом Заболотного, було добудовано напівкільцевий триповерховий блок службових приміщень з північно-західної сторони, що утворив атріум. А в 1985 році,

перед ризалітами головного входу встановлено чотири багатофігурні скульптурні групи, передбачені первинним проектом. Споруда набула сучасних обрисів.

Отже, 30-ті роки XX сторіччя були для Володимира Гнатовича Заболотного часом плідного творчого пошуку. Всі його проекти витримані у чіткій стильовій традиції, яка базується на переосмисленні та адаптації кращих зразків неокласики до відповідних вимог архітектурно-мистецького пошуку передвоєнного періоду. Послідовність, скрупульозність та пропрацьованість образних рішень, пильність до деталей відзначають неповторний почерк майстра. Цілісність задуму найповніше розкрита саме в споруді будинку Верховної Ради, адже кожний елемент декору виконаний по унікальним ескізам архітектора [12].

На прикладі наведених робіт можна прослідкувати зміну ключових критеріїв та вимог, що ставилися політичною елітою перед архітектором: від надмасштабних споруд середини 1930-х, на фоні яких роботи Заболотного дійсно виглядали дещо "сухо", до більш виважених та сорозмірних рішень кінця десятиріччя. Зміни ті не були випадковими і виражають загальні тенденції у сприйнятті суспільства тих років: від гігантоманії та деякої гіпертрофації форм на контрасті з авангардним мистецтвом, притаманних ранньому етапу становлення сталінської диктатури, до більш продуманої та зваженої позиції зрілої неокласики. В. Г. Заболотний, як визначний метр української радянської архітектури, людина, що тонко і точно відчувала «формулу» Києва, зайняв чільне місце якраз у період високої класики, планомірно довівши свій мистецький пошук до ключового, непересічного та знакового об’єкту вітчизняної архітектури.

Бібліографія

1. *Марковский А. И.* Философские аспекты в искусстве первой половины XX в. // Традыцыі і сучасны стан культуры і мастацтваў. У пяці частках, частка 2, Праблемы архітэктуры, выяўленчага і дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва. Матэрыялы міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі. Мінськ, «Права і эканоміка», 2013. с. 100-105.
2. *Якимович. А. К.* Полеты над бездной. Искусство, культура, картина мира 1930-1990. — М.: Искусство-XXI век. 2009. —с. 7-9.
3. *Проектирование правительственного центра УССР в Киеве* // Архитектура СССР – 1935. − № 9. − С. 11-28.
4. *Історична ухвала XII з’їзду КП(б)У…*// Соціалістичний Київ: Журнал Київської Міської Ради Робітничих, Селянських та Червоноармійських депутатів. −К., −1934. − № 1−2. − С. 1.

5. *Килессо С. К.* Проектирование центра Киева в предвоенный период. //Архитектура Киева. −К., 1982. − С. 53−54.
6. *Протокол* заседания Киевского губревкома от 27 декабря 1920 г. № 95-а, п. 1 «О переименовании улицы или площади в городе в память погибших при Перекопе» // Державний архів Київської області. Ф. Р-1, оп. 2, спр. 9, арк. 99.
7. *Проекти планування урядового центру в місті Києві.* // Соціалістичний Київ: Журнал Київської Міської Ради Робітничих, Селянських та Червоноармійських депутатів. −К., 1934. − № 3−4. − С. 1−4.
8. *Тит Г.* Втрачені архітектурні пам'ятки Києва. Вид. 2. Нью Йорк, 1987. 64 с.
9. *Столиця будується: план житлово-адміністративного будівництва Києва.*// Соціалістичний Київ: Журнал Київської Міської Ради Робітничих, Селянських та Червоноармійських депутатів. −К., 1934. − № 3−4. − С. 5.
10. *Більшовицький привіт лауреату сталінської премії* // Архітектура радянської України − 1941. − № 3. − С. 3.
11. *Будинок Верховної Ради УРСР* // Архітектура радянської України − 1938. − № 1. − С. 15−21.
12. *Здание сессионного зала Верховного совета УССР* // Архитектура СССР − 1939. − № 12. − С. 56−60.

Аннотация

Становление и последовательное развитие неоклассической архитектуры общественных сооружений, проявленное в ключевых проектах Правительственного квартала и здания Верховного Совета зодчим В. И. Заболотным в Киеве 30-х годов XX века.

Ключевые слова: Неоклассика, ампир, конкурс, Правительственный квартал, здание Верховного Совета, Заболотный.

Annotation

The formation and the gradual development of the neoclassical architecture of public buildings, shown in projects of the Government Quarter and the Verkhovna Rada building by architect V. Zabolotny in Kiev 1930 th.

Keywords: Neoclassical, Empire, competition, Government Quarter, Verkhovna Rada building, V. Zabolotny.

УДК 72.01/03 ‘18-19’

Ю. В. Івашко
доктор архітектури, професор кафедри Основ архітектури і архітектурного проектування Київського національного університету будівництва і архітектури

АРХІТЕКТУРА ЯК ПЕРЕДВІСНИК СУСПІЛЬНИХ ЗМІН

Анотація: звернуто увагу на специфічну роль архітектури як передвісника суспільних змін, показано логічний зв'язок між поширенням «неомодерну» і суспільно-політичних подіями в Україні, які відбулися останнім часом.

Ключові слова: зміни, суспільство, архітектура, «неомодерн».

1. Сучасна архітектура: шлях до майбутнього чи каталізатор кризових явищ в суспільстві?

Створена способом побудови химерних комп'ютерних кривих сучасна архітектура вражає, але, на відмну від архітектури «авторських» стилів минулого, справляє враження холодної і технізованої і аж ніяк не підходить під вираз «музика, яка застигла в камені».

Сьогодні ми спостерігаємо розвиток архітектури в двох протилежних напрямках: один з них – сучасний, заснований на комп'ютерному моделюванні і застосуванні новітніх матеріалів, технологій і форм, другий – ретроспективний, заснований на відтворенні модифікованих елементів стилів минулого. Ставлення до обох цих напрямків не одностайне: ті, хто виступає за «людяність» архітектури, критикують техногенну архітектуру за одноманітність і відсутність авторського почерку архітектора, підміну творчості комп'ютерним моделюванням і зменшення ролі архітектора як творця, втрату національної своєрідності, людського маштабу і гігантоманію. Навпаки, прихильники новаторства вважають, що динамічному розвитку сучасного суспільства потрібна така ж динамічна архітектура і критикують архаїчність «ретро-об'єктів». Між тим, в цих дискусіях якось забувається чи не основна функція архтектури як каталізатора прихованих процесів у суспільстві. Наприклад, поширене протягом останнього десятиліття захоплення ретро-стилями в сучасному трактуванні (на пострадянькому проторі) чи типовою «техногенною» або «деструктивною» архітектурою в західноєвропейських країнах свідчить про наявніть кризових явищ в суспільстві і спробах суспільства знайти вихід з них. Насправді деструктивна архітектура-руїна чи епатажна архітектура, де дозволено все і будинок можна поставити догори ногами – це також прихований показник проблем в супільстві і відмов від

традиційних суспільних цінностей. Тут варто провести аналог з масовим захопленням «китайщиною», «гротами» і «руїнами» наприкінці стилю бароко і на початку раннього класицизму: незабаром після цього світ пережив наполеонівські війни, які змінили суспільство. Історичним аналогом сучасної деструктивної архітектури було і рококо, яке виникло на тлі розбещеності аристократії і логічно завершилося Великою Французькою революцією.

Архітектура виступає в ролі візуального втілення культури суспільства, тоді як основна роль в формуванні свідомості і культурного рівня суспільства належить літературі. Суспільство, яке багато читає, породжує більш естетичну з художньої точки зору архітектуру.

2. Надмірне захоплення минулим – тупіковий шлях розвитку суспільства

Хоча старовинне англійське прислів'я і говорить, що «народ, який не знає свого минулого, не має права на майбутнє», проте надмірне захоплення історією і спроба повернутись у щасливе минуле так само небезпечні, як і незнання історії, оскільки, за іншим прислів'ям, «історія повторюється двічі – перший раз – як трагедія, другий – як фарс». Сьогодні ми спостерігаємо в Україні і порушення всіх пам'яткоохоронних і законодавчих норм, і масове тиражування стилів минулого в сучасній інтерпретації. З одного боку – заперечення пам'яті минулого шляхом зносу автентичних пам'яток, з другого – підміна автентики псевдоісторією [3, 4].

Відомим і беззаперечним залишається факт циклічності розвитку суспільства, коли в певних випадках спостерігається подібність з подіями, які відбулись сто чи двісті років тому. В таких випадках раптом реанімується той стиль, який відповідав тим давнім аналогічним подіям. Наприклад, найбільш популярним стилем в історії людства виявився класицизм в його більш гармонійному грецькому чи монументальному римському варіанті. До класицизму звернулись на стадії розпаду бароко наприкінці ХУІІІ століття і поступово з посиленням авторитарності управління наприкінці ХІХ века він модифкувався в монументальний і холодний, вражаючий і гнітючий масами ампір – стиль імперії. Наступний виток реанімації класицизму – але вже не в чистому вигляді, а в еклектичному варіанті поєднання з іншими стилями – відбувся в період панування «неокласицизму» початку ХХ століття як спроби відродження сильної держави. Згодом класицизм на кілька десятиліть втратив своє значення, поступившись авангарду, і знов був реанімований як «сталінський ампір» в СРСР та «варваризований класицизм» у фашистській Італії та Німеччині.

Отже, якщо реанімація класицизму була свідченням посилення авторитарних тенденцій, то навпаки, реанімація стилів, пов'язаних з часами

феодальної роздрібленості (романіка, готика) чи стилів, які виникли як реакція на кризові явища в суспільстві (модерн) є свідченням прихованих проблем у суспільстві і відсутності жорсткого одноосібного управління.

Останнім часом на пострадянському просторі посилились позиції не «неокласики», а «неомодерну» з елементами модерну-«ар-нуво» кінця XIX-початку XXстоліття [2]. Найчастіше ми не звертаємо увагу на його кількість: «неомодерн» проростає скрізь - в кованих огорожах магазинів і тротуарів, в металевих ліхтарях і навісах, в малоповерхових особняках і багатоповерхівках в центрах міст. На чиюсь думку, модерн – це приємний для ока стиль, кращий, ніж типові «хрущовки» 60-х років (рис.1). З цим дійсно не можна сперечатись. Модерн дійсно був останнім авторським художнім стилем, далі був техногенний авангард-конструктивізм. Однак хочеться подивитись на сам факт виникнення модерну і порівняти його з сучасним «неомодерном». По-перше, одразу зазначимо, що модерн-«ар-нуво» кінця XIX-початку XX століття і «неомодерн» XXI століття – це принципово різні явища (рис.1, 2). Модерн-«ар-нуво» довго і органічно виникав в надрах мистецтва прерафаелітів, вихованому на японській культурі, в надрах «неоготики» періоду історизму II половини XIX століття і внаслідок швидкого розвитку будівельної галузі. «Неомодерн» не виник органічно з архітектури радянського періоду і наслідує лише зовнішню форму модерну переважно у вигляді окремих елементів та декору. Немає і зв'язку між формами «неомодерну» і застосованими новітніми конструкціями, навпаки, вони протирічать одне одному (рис.2). Модерн-«ар-нуво» являв собою єдину цілісну систему світосприйняття, яка включала в себе все – від філософії до одягу, від фасаду до інтер'єру, від графики и живопису до оформлення віконної и дверної фурнітури. Сучасний же «неомодерн» не передбачає цілісності «ар-нуво», він «цитує» окремі «пізнаваємі» елементи та деталі і розташовує їх в довільному місці без дотримання стильової єдності.

Дещо цікавіше проаналізувати інше. Якщо «неомодерн» не є продовженням «ар-нуво», тоді чому тоді він взагалі проявився саме зараз і найбільш масово і помітно – в Україні? І тут ми знову звертаємось до формули, що архітектура – це насамперед візуалізована форма суспільної свідомості. Пригадаємо, на тлі яких суспільно-політичних подій виник і розвинувся модерн-«ар-нуво» кінця XIX-початку XX століття: це втрата старих ідеалів і пошук нових, зростання економічних проблем, російсько-японська війна 1904-1905років, революція в Росії 1905 року, поява величезної кількості лівих, правих, націоналістичних і радікальних течій і партій, посилення конфронтації між владою і суспільством, і на завершення Перша світова війна, яка і перервала існування «ар-нуво». На жаль, сучасне супільство також переживає втрату старих ідеалів, спостерігається зростання кількості партій і течій,

Рис.1. Фрагмент фасаду будинку на вул.Володимирській,81-а (Київ, стиль модерн)

Рис.2. Фрагмент фасаду будинку на розі вул.Саксаганського і пл.Перемоги (Київ, «неомодерн»)

особливо націоналістичних і радикальних, збільшується конфронтація між владою і суспільством, само суспільство розколото.

Все це потребує зваженої відповіді на питання: чи потрібне буквальне увічнення минулого чи минулих стилів в сучасних будівлях? І питання навіть не в «неоготиці» чи «неомодерні», воно значно глибше: як саме сучасне українське суспільство повинне увічнювати історичні події?

Історія знає випадки, коли усна пам'ять місця пережила тисячоліття і виявилась настільки сильною, що навіть не потрібно було якогось увічнення місця меморіальною спорудою – наприклад, Олегова гора, гора-Плакальниця, гори Києвиця, Щекавиця та Хоревиця. Тому питання про увічнення місця може бути вирішене не миттєво, а протягом певного часу, коли суспільство усвідомить події, що відбулись, і вибере оптимальне рішення [1].

Список літератури:

1. Косточкин В. В. Проблемы воссоздания в архитектуре / В. В. Косточкин. – М., 1984. – 64 с.
2. Лисовский В. Г. Ещё раз о проблеме идентификации и систематизации наследия модерна / Владимир Григорьевич Лисовский // Архитектура эпохи модерна в странах балтийского региона. – Санкт-Петербург: НИИТИАГ РААСН, 2013. – С.63-64.
3. Международная хартия по консервации и реставрации исторических памятников и достопримечательных мест. // Методика и практика сохранения памятников архитектуры. – М. , 1974. – С. 123-127.
4. Міжнародна хартія з охорони й реставрації нерухомих пам'яток і визначних місць [Венеціанська хартія] // Україна в міжнародних правових відносинах. – Кн. 2: Правова охорона культурних цінностей. – К.: Юрінком Інтер, 1997. – С. 392-393.

Аннотация

Обращено внимание на специфическую роль архитектуры как предвестника общественных изменений, показана логическая связь между распространением «неомодерна» и общественно-политическими событиями в Украине, которые произошли в последнее время.

Ключевые слова: изменения, общество, архитектура, «неомодерн».

Annotation

It was turned to the specific role of the architecture such as prophecy of the changing in society, it was demonstrated the logical connection between spreading of “neo-Art-nouveau” and society-political events in Ukraine, which took place in last month.

Key words: changes, society, architecture, “neo-Art-nouveau”.

УДК 72.025.4/9

Н. А. Лещенко
кандидат архітектури, доцент кафедри ІТА КНУБА

ЯКІСНЕ СУЧАСНЕ АРХІТЕКТУРНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ІСТОРИЧНОГО ЦЕНТРУ МАЛОГО МІСТА

Анотація: в статті визначаються особливості якісного архітектурного середовища та способи його створення в процесі реконструкції історичних центрів малих міст.

Ключові слова: якісне архітектурне середовище, історичний центр, мале місто, туристичний центр, культурний центр, пішохідний простір, образ, функція, інфраструктура.

На сьогодні перед архітекторами, що займаються реставрацією та реконструкцією історисної спадщини, залишається дуже гострим та актуальним питання збереження, сучасного стану та сучасного використання архітектурного середовища історичних центрів малих міст. Що робить з деградуючим архітектурним середовищем малих міст? Як його відродити і, крім того, зробити якісним?

Чому саме малі міста? Річ в тому, що саме цим містам завжди приділялось меньше уваги. На їх реконструкцію та розвиток виділялось меньше коштів. Питання створення сприятливих умов для збереження та сучасного використання існуючих архітектурних пам’яток, як історико-архітектурного спадку міста, розвитку інфраструктури, зручних умов для проживання мешканців, їх різноманітного культурного проведення часу, шляхи залучення туристів і т.п. впершу чергу вирішувалися у великих та середніх містах, як основних культурних центрах та потенціальних туристичних центрах.

Історичні малі міста мають колосальний за цінністю архітектурно-культурний спадок (численні архітектурні та містобудівні пам’ятки державного та місцевого значення), але в більшості випадків вони знаходяться в дуже занедбаному стані. Крім того історичні рядові будинки, являючи собою цінні історичні споруди, також мають дуже низький ступінь збереження. А типова забудова середини та кінця ХХ століття представляє собою малоцінні, а в багатьох випадках, дизгармонуючі споруди. Вони не тільки не доповнюють сформоване історичне архітектурне середовище, а, здебільшого, своїм неправільним масштабом та формою його руйнують.

Крім архітектурної дизгармонії існуючої забудови в історичних центрах малих міст залишаються не вирішеними проблема інфраструктури та функціонального насичення. Саме правільна відповідь на ці питання дозволить

історичному малому місту отримати якісне архітектурне середовище, а значить стати цікавим культурним та туристичним центром, соціально активним та фінансово привабливим.

Розглядати, при цьому, слід не окремо взяті будинки та споруди, а архітектурне середовище вцілому. Саме такий підхід є найбільш повним і дасть можливість врахувати всі деталі при реконструкції історичних центрів малих міст. Архітектурне середовище, згідно визначенню у словарі архітектурно-будівельних термінів - це архітектурний простір, що оточує людину або архітектурний об'єкт [1]. На мій погляд, архітектурне середовище слід розглядати, як закономірно організовану сукупність будинків і споруд та простору (вулиці, площі, двори, парки, сквери, майданчики і т.п.), який ці будинки і споруди об'єднує.

Перед архітектором, що створює якісне сучасне архітектурне середовище історичного центру малого міста постає вирішення трьох основних задач.

По-перше, зберегти (консервація), відновити (ревалоризація), відродити (регенерація) або доповнити існуючий (оновлення) чи частково створити новий (перетворення) образ історичного середовища. По-друге, це середовище не є макет, воно повинно бути живим. Щоб його оживити, слід надати його існуючим і новим будинкам та простору правильні функції. По-третє, щоб ці функції були гармонічними та активними, необхідно створити нову інфраструктуру історичного середовища. Ітак, задачи можна окреслити наступною схемою:

Зв'язок в цих задачах, тобто вплив, є як прямим так і зворотнім. Причому при постановці задач зв'язок між ними, тобто вплив, є прямим. А при рішенні цих задач зв'язок, а значить вплив, стає зворотнім. Тобто починати слід з інфраструктури.

Інфраструктура – це комплекс взаємопов'язаних обслуговуючих структур або об'єктів, що складають і/або забезпечують основу функціонування системи [2]. Розглянемо інфраструктуру , як горизонтальні та вертикальні комунікації міста. В горизонтальній площині – це система вулиць та площ, які

мають забезпечувати доступність до всіх функцій міста. Вертикальними комунікаціями служать ліфти та сходи на різні рівні підземних та наземних просторів площ.

В якісному середовищі доступність має бути зручною, пріорітетною для пішоходів. Тому необхідним є доповнення та насичення інфраструктури міста пішохідними просторами та комунікаціями, а саме пішохідними вулицями, площами, скверами. Історичний центр в малих містах традиційно є компактним. Як правило складається з однієї або двох - трьох площ, об'єднаних між собою. Тому може бути вирішеним як переважно пішохідний. Транзитний транспорт слід виносити за межі історичного центру, створюючи об'їзну дорогу.

Крім зручності пішохідний простір має бути цікавим. Доречним буде створити єдину сценарну вісь пішохідного руху. На неї будуть нанизані окремі невеликі за розміром пішохідні відрізки та простори, орієнтовані на пам'ятки архітектури або цікаві споруди. Кожен окремий відрізок пішохідної вулиці має закінчуватись будинком-акцентом, а кожен простір – виводити на домінанту. Таким чином пішохідний простір пов'яже в єдиний ланцюжок всі існуючі архітектурні пам'ятки та цікаві споруди історичного центру міста. Крім того, так можна простежити місця, де може бути необхідним створити новий акцент, або нову домінанту, зокрема на перетині і на поворотах вулиць та в місцях розкриття видової перспективи площи.

На єдиний пішохідний простор мають бути нанизані всі функції історичного центру малого міста. Функція любого історичного центру складається з функцій окремих ансамблів площ та вулиць, так би мовити окремих функціональних центрів, що його формують. А саме культових, ринкового, ратушного, громадського, призамкового і т.п. Основну функцію кожного функціонального центру визначає функція його домінанти. А саме, церква або костьол, торгові ряди, ратуша чи замок. Крім основної функції в кожному центрі є додаткові функції, які визначаються фоновими будинками площи чи вулиці. Це може бути житлова, рекреаційна, культурно-просвітницька, функція обслуговування і т.п. Ці функції є спільними для всіх функціональних центрів. Різниця полягає тільки в кількості і формах їх прояви та архітектурних формах відображення в спорудах. Додаткові функції залежать від основної функції домінанти свого центру, доповнюють її, збагачують. Крім того вони мають бути зав'язаними в єдину загальну функціональну сценарну вісь всього історичного центру. Основою для цього функціонального сценарію має бути єдиний пішохідний простір.

Саме в малих містах ця схема може бути найбільш легко виконаною. Історичний центр в малих містах – це традиційно поліфункціональне

середовище. Це пояснюється тим, що в малих містах із-за невеликих відстаней традиційно всі домінанти розташовувались поруч одна з одною, часто на одній площі, або на прилеглих. Утворювали єдиний поліфункціональний, поліструктурний ансамбль, який і формує зараз історичний центр[3]. Тобто всі функції знаходяться поруч, зручно для пішохідної досяжності.

Що стосується кількості та форми виявлення додаткової функції, то вона більш смілива у прояві та архітектурних формах відображення в спорудах, чим є ближчою за складом до основної функції, тобто функції домінанти. Наприклад, обслуговуюча функція в ансамблі храмової площі може бути представлена у вигляді окремої сувенірної крамнички, на ринковій площі – у вигляді ряду кав'ярень та сувенірних крамниць на першому поверсі цілої сторони забудови площі, або цілого торгового кварталу у внутрішньоквартальному просторі, що приєднується до торгової вулиці обо ринкової площи.

Загалом функцію та структуру будь-якої площі історичного центру можна поєднати наступним чином. В горизонтальній площині це:

1. Місце для прогулянок – центральна частина площі.
2. Місця для спілкування, спостережень, короткотривалого відпочинку – ближче до будівель, що формують периметр площі. Можуть буди представлені у вигляді виносних кафе, облаштованих стільцями та лавками майданчиків перед спорудами, сходів чи парапетів перед галереями.
3. Місця для зустрічі, комерції, культурного або духовного відпочинку а також праці та життя – будівлі, що формують площу. Їх функції залежать від основної функції домінанти. Але, як правило, вони є багатофункіональними, включають в себе магазини, майстерні, кафе, виставкові галереї, готелі, офіси, житло.
4. Місця для тривалого відпочинку, спілкування, зустрічі – внутрішні двори квартальної забудови, що приєднується до площі.

Вертикально структуру площі та функцію можна зв'язати так:

1. Підземний рівень площі раціонально буде віддати для паркінгу автомобілів.
2. Наземний рівень слід залишити для пішоходів та велосипедистів. Людина в історичному центрі має бути в пріорітеті, тому наземний простір слід організовувати переважно пішохідним. Мають бути представлені функції пов'язані з пересуванням, прогулянкою, спілкуванням, відпочинком.
3. Перший та другий поверхи будівель – це торгівля, обслуговування, культурно-просвітницька, туристична функції.
4. Третій та вищі поверхи – житло та офіси.

Отже, створюючи систему цікавих та зручних коротких пішохідних маршрутів, які фіксуються архітектурними акцентами, архітектор, тим самим, має зберегти чи відновити існуючі або створити нові акценти та цікаві місця в історичному центрі. Нові акценти та нові домінанти доповнюють існуючий і частково створюють новий образ історичного середовища. Вони нанизані на єдину сценарну вісь, об'єднані єдиним пішохідним простором. Створюються не тільки з урахуванням архітектурних та містобудівних законів, а ще відповідно до задуму сценарія пішохідного руху по історичному центру. Сценарій дозволить показати місто з самих цікавих і яскравих сторін, створити зручні місця для короткочасних та довготривалих зупинок, спілкування і відпочинку. У туристів і місцевих мешканців повинно виникнути бажання затриматися як можна довше в цьому середовищі, проводити тут свій вільний час. Їм має бути цікаво, зручно, затишно, має бути, що робити в цьому середовищі. Слід враховувати різноманітні смаки та вподобання, будь-то прогулянкі, відпочинок, спілкування, культурне проведення часу або шопінг. Тоді це середовище буде якісним, активним, а значить - живим.

Література

1. Архитектурно-строительные термины / сост. Ю.Н.Белов. – СПб.: Каро, 2006. -366 с.

2. Дом: Строительная терминология. Справочник., М.: Бук-пресс, 2006. – 240 с.

3. Лещенко Н.А. Принципи реконструкції архітектурних споруд історичних ансамблів малих міст Західної України. Дисерт. канд. арх. – Київ.: КНУБА, 2000.

Аннотация

В статье определяются особенности качественной архитектурной среды и способы ее создания в процессе реконструкции исторических центров малых городов.

Ключевые слова: качественная архитектурная среда, исторический центр, малый город, туристический центр, культурний центр, пешеходное пространство, образ, функция, инфраструктура.

Annotation

The article defines the features of high-quality architectural environment and how to create it in the process of reconstruction of the historic centers of small towns.

Key words: high-quality architectural environment, historic center, small town, tourist center, cultural center, pedestrian space, image, function and infrastructure.

УДК 7.032: 72.01: 72.032

С. М. Лінда
доктор архітектури, доцент
кафедри архітектурного проектування
Національного університету «Львівська політехніка»

ІСТОРИЗМ В СИСТЕМІ АРХІТЕКТУРИ: ДУАЛІЗМ ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ

Анотація. У статті явище історизму в архітектурі проінтерпретовано як частину бінарної пари «історизм в архітектурі» та «стиль в архітектурі» і показано, що обидві частини опозиції перебувають у взаємозв'язку та доповнюють одна одну у процесі розвитку системи архітектури.

Ключові слова: історизм в архітектурі, стиль в архітектурі, дуалізм розвитку, система архітектури.

Постановка проблеми. Тема дуалізму світоутворення завжди була у центрі уваги діалектичної філософії. І хоча будь-які пояснюючі теорії, побудовані за принципом бінарності, ставали часто об'єктами жорсткої критики, ніколи не критикувався сам принцип бінарного розчленування – метакоду культури як цілого [1, с. 89]. Ця тема була однією із провідних у філософії Стародавньої Греції і остаточно оформилася у філософських роботах Парменіда, а згодом і Аристотеля. Аристотель, об'єднавши матеріалізм Демокрита з формалізмом Платона, розробив концепцію, що світ – це співтовариство індивідуальностей: форма і матерія, поєднуючись одна з одною, дають у результаті сплав – індивідуальну річ. [2, с. 14]. У XVII–XVIII ст. виник другий тип дуалізму – філософське вчення, яке признавало рівноправними два начала – дух і матерію, які є неможливо звести одне до одного. Найзначнішим представником такої дуального розуміння був Р. Декарт. Такий дуалізм не міг отримати строгого наукового обґрунтування, а тому став предметом наукових конфліктів, що, зрештою, призвело до домінування у науці парадигми монізму, тобто, матеріалізму [2, с. 15].

Сьогодні бінарність також розглядається як один із основних структуроутворюючих елементів у багатьох сферах наукового пізнання. Наприклад, семіотик Ю. Лотман (2000 [1974]) пише: «Відношення бінарності являє собою один із основних організуючих механізмів будь-якої структури» [3, с. 550].

Мета статті – базуючись на принципі дуальності світоутворення, продемонструвати явище історизму в архітектурі як елемент бінарної пари

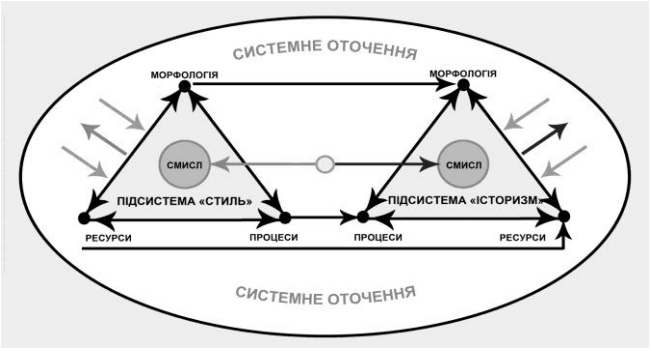
«історизм в аріхтектурі» – «стиль в архітектурі», які разом зумовлюють еволюцію системи «архітектура».

Стан дослідження питання. Як було показано вище, тема дуальності вже понад дві тисячі років циркулює у науковому обігу, проте у контексті її використання щодо проблеми формо- та смислоутворення в архітектурі, позиціонується вперше.

Обговорення проблеми. Характеристика явища історизму в архітектурі – використання форм історичних архітектурних стилів (минулого) в актуальній проектній практиці – не може бути з'ясованою, якщо не розглянути її у комплексі із системою стилю, базуючись на універсальному принципі бінарності світоутворення. Наприклад, культурологи А. Пелипенко та І. Яковенко (1998) розглядають дуальність/бінарність як «універсальний код опису світу, адаптації у ньому та взагалі будь-якого смислоутворення та формоутворення в культурі» [1, с. 34–35]. Отже, формування дуальної системи архітектури у контексті універсальних законів екзистенції виглядає не лише закономірним, але й необхідним процесом пізнання онтологічної реальності.

Дуальна модель системи архітектури може бути представлена паритетною парою підсистем стилю та історизму (неостилю). Формування системної моделі зумовлена системною подібністю обох підсистем, а отже і можливістю побудови інтегративної моделі для їх подальшого аналізу. Підсистема стилю, так само як і підсистема історизму, може бути розглянута за алгоритмом системного аналізу: за морфологією, за ресурсами, процесами обох підсистем (рис. 1 а, б). Зв'язок між обома системами визначено як системоформуючий, оскільки він виступає основою архітектоніки системи, забезпечують взаємодію елементів, їх взаємовплив; вітальний, оскільки забезпечує життєдіяльність підсистеми (історизму); специфікуючий, оскільки задає специфічні властивості системи. З формальної точки зору зв'язок між підсистемами односпрямований, тривалий; з функціональної – структурний; з логічного – відношення станів, коли з одного стану системи випливає інший. Також цей зв'язок можна охарактеризувати як інформаційний, оскільки підсистема стилю постачає інформацію про необхідну форму. Ці зв'язки можна фіксувати на рівнях всіх складових підсистем: морфології (морфологія підсистеми стилю визначає морфологію підсистеми історизму), ресурсів (підсистема стилю є інформаційним ресурсом підсистеми історизму), процесів (процеси у системі стилю визначають процеси у системі історизму). Системи функціонують в системному оточенні, з яким здійснює активний взаємообмін матеріальними та духовними цінностями.

а б

Рис. 1. Системна модель явища історизму (а)
та дуальна модель системи архітектури (б)

Дуальність моделі архітектури передбачає її структурну симетрію та аксіологічну асиметрію, що задає імпульс діалектичній динаміці перетворень.

Структурно-еволюційні зміни у процесі розвитку системи архітектури. Для того, щоб охарактеризувати механізми взаємного існування різнохарактерних структур О. Князєва та С. Курдюмов (1994) вводять моделі двох основних режимів (фаз) розгортання процесів у відкритих нелінійних, середовищах [4, с. 157]. Базовим поняттям є т. зв. S-режим – режим із загостренням, коли процес локлізовується та розгортається усередині певної фундаментальної довжини. На основі цього виділяють два типи режимів розгортання процесів у відкритих нелінійних середовищах: LS-режим – режим із загостренням, коли відбувається все інтенсивніший розвиток процесу у все вужчій області біля максимуму (фактор неоднорідності/суперечностей усередині системи працює інтенсивніше, ніж фактор розсіювання/погашення неоднорідностей). HS-режим виникає, коли відсутня локалізація, відбувається «розмивання» структур. Система сама «переключає» ці режими. Яким же чином це відбувається? Встановлення LS-режиму знаменується локалізацією та оформленням структур у нелінійному середовищі, проте, розвинуті локалізовані структури виявляються нестійкими до коливань на макрорівні, останні можуть порушити синхронізацію темпів розвитку всередині різних зон складної структури і ця структура може почати розпадатися. Цього розпаду можна уникнути, здійснивши «переключення» на HS-режим, у якому здійснюється відновлення процесів за «старими слідами». Частковий розпад замінюється процесом синтезу, бурхливий розвиток неоднорідностей – їх вирівнюванням.

О. Князєва та С. Курдюмов (1994) проводять аналогії між розгортаннями цих режимів та структурним чергуванням давньосхідних міфологічних принципів Янь та Інь, коли двоєдина природа Абсолюту проявляє себе через

взаємодоповнюваність Інь та Янь: «Інь, або HS-режим, уособлює непроявленність, не розчленованість, інтегральність, синтез (структур, процесів). А Янь, або LS-режим із загостренням, уособлює проявленість, розчленованість, диференціацію, тенденцію до розпаду (структур, процесів)» [4, с. 60]. У зміні цих режимів відбувається то відпадіння від інтегрального цілого (LS-режим), то включення у нього (HS-режим), то диференціація і самовизначення частин, то злиття їх із цілісною складною структурою. Таким чином, «переключання режимів» супроводжується «розпилюванням процесу за старими слідами», що продовжує життя структури. У цьому русі вбачається один із універсальних принципів еволюційного розвитку у його циклічній пульсації: для підтримки розвитку складної системи є необхідний певний рух назад, проявлення інволюції, «оживлення старих слідів». Переключення режимів існування системи демонструє діалектичну взаємодію хаосу і порядку.

Аналізуючи розвиток стилю, можна провести аналогію із LS-режимом, коли формується нова стійка структура. Проте структура є відносно стійкою, дуже чуттєвою до хаосу, тому має тенденцію до розпаду, до розсинхронізації процесів (коли швидкості протікання процесів на різних рівнях є різними). Така динаміка може призвести систему до стохастичного розпаду. Тому відбувається «переключення» системи (за рахунок хаосу і флуктуацій) на HS-режим, який стабілізує складну структуру. Для цього режиму, якому і відповідає історизм, є характерне встановлення загального темпу змін у середині складної системи, згладжування неоднорідностей, проходження хвиль синхронізації та гармонізації процесів. У такому разі хаос виступає як засіб «боротьби із смертю», а, точніше, засобом продовження життя складної структури, тобто закріплення порядку.

У таких циклічних взаємопереходах протилежних режимів системи архітектури проглядається риси «нової холістики» (за О. Князєвою та С. Курдюмовим), коли цілісна еволюція системи здійснюється за рахунок взаємної згоди та кореляції дій її підсистем. Розвиваючи дану тему В. Василькова (1999) згруповує основні структурні характеристики SL-процесів та HL-процесів, де, відповідно, SL-процеси розглядаються як процеси народження порядку і, відповідно, HL-процеси, як процеси, що ведуть до збереження порядку [5, с. 181]. Розвиваючи погляди названих вище авторів у статті сформульовані ознаки структурно-еволюційних змін у кожній із підсистем.

Структурно-еволюційні зміни підсистеми «стиль» є пов’язані є із народженням нової структурної організації процесу, із «народженням порядку». Це поєднується із такими проявами як:

- гетерогенізація, ріст морфологічної неоднорідності системи в цілому (поява нового стилю);
- темпоральна десинхронізація процесів (відсутність минулого у теперішньому та майбутньому, стиль орієнтований лише у майбутнє);
- чітка морфологічна локалізація феномену та оформленість структур (на основі формального критерію стиль легко диференціюється);
- локалізація, самовизначення частин, відокремлення від цілого (ієрархічність, ізольованість стилю);
- тенденція нестійкості, змінності і, відповідно, порушення симетрії розвитку системи художнього образотворення (кожен стиль – це новий центр неоднорідності у системі художнього образотворення);
- домінування перспективної інтенційної константи;
- LS-режим або Янь-режим розвитку;
- революція.

Структурно-еволюційні зміни системи «історизм» є пов'язані із збереженням наявної структурної організації процесу, тобто, із «закріпленням порядку». Це поєднується із такими проявами як:

- гомогенізація, прагнення «згладжування» різноманітностей та посилення морфологічної однорідності (одночасне використання форм історичних стилів і нівелювання конкретної специфіки кожного з них);
- синхронізація темпоральних процесів (присутність минулого у теперішньому та майбутньому);
- відсутність чітко локалізованих центрів і дифузність структур (наявність багатьох [часто рівноцінних] центрів формоутворення, нечіткість меж між морфологічними структурами, злиття структур);
- злиття частин (просторове та темпоральне) із цілою системою, включеність у ціле (кожна частина є однаково важливою в оформленні цілого, відсутність ієрархії);
- тенденція гомеостазу, стабільності і, відповідно, встановлення симетрії системи художнього образотворення в цілому (нівелювання неоднорідностей та встановлення рівноваги системи загалом);
- домінування ретроспективної інтенційної константи;
- HS-режим або Інь-режим розвитку;
- еволюція.

Загальна динаміка розвитку системи архітектури. Процес художнього образотворення розгортається за законами або циклічного чергування структур (режимів) народження та збереження порядку, що проявляється як періодична зміна у домінуванні у системі художнього образотворення підсистем «стиль» та «історизм» або у їх взаємному накладанні. У зв'язку із характерною для

еволюції Природи поетапного пришвидшення у часі, обидва режими починаючи із початку ХХ ст. функціонують практично одночасно, врівноважуючи (надаючи симетрії) системі в цілому.

Цілісне бачення процесу художнього образотворення в системі архітектурі було б неповним, коли б не наголосити на факті, що історичне буття кожної підсистеми являє собою складне переплетіння різних, паралельних та темпорально десинхронізованих напрямків розвитку.

Циклічність і взаємонакладання можна інтерпретувати як спосіб адаптації системи архітектури до соціокультурного контексту і як спосіб найоптимальнішого освоєння цього контексту, який виступає ресурсом системи. Нелінійний характер соціокультурного середовища, який нерівномірно стимулює розвиток на різних її ділянках, утворює пістряву та нерівномірну картину циклічності (чергування, накладання, взаємне гасіння циклів тощо).

Представлені вище два типи структурно-еволюційних змін являються двома інваріантами розвитку у системі художнього образотворення, які не пов’язані чітко із типами соціальних систем (ліберальним та тоталітарним, які є визначені у соціології). Тобто, у кожній із двох принципових соціальних структурах можуть функціонувати як один, так і другий тип образотворення, або обидва одночасно. Це випливає із специфіки циклічних процесів у кожній системі (соціальній та архітектурній), де вони володіють особливостями прояву у різних сферах, а також різною амплітудою коливань: процеси можуть розвиватися на різних рівнях макросистеми як паралельні, або перетинатися, або взаємно накладатися.

Підтвердженням висновку про те, що історизм та стиль формують два взаємодоповнюючі механізми функціонування системи архітектури, є культурологічні дослідження Б. Успенського (1996). Він пише: «…нові історичні структури в культурі обов’язково включають у себе механізми, які відтворюють знакову культуру минулого. Чим динамічніша система, тим активніші механізми пам’яті, які забезпечують гомеостатичність цілого» і далі: «Жива культура не може представляти собою повторення минулого – вона обов’язково породжує структурно та функціонально нові системи і тексти. Але вона може не містити пам’яті про минуле. Співвідношення потенційно присутніх у кожній культурі образів минулого і майбутнього і міра взаємодії їх одне на одного складають суттєву типологічну характеристику, яку варто враховувати, порівнюючи різні культури» [6, с. 339, 370–371].

Висновки. У статті запропонована дуальна модель системи архітектури, яка представлена паритетною парою «стиль–історизм». Взаємовідношення між підсистемами побудовані на принципах односторонньої залежності: система

стилю визначає процеси морфогенезу у системі історизму, проте, не навпаки. Дуальність системи передбачає її структурну симетрію та аксіологічну асиметрію. Принцип початкової структурної симетрії та семантико-аксіологічної асиметрії задає імпульс діалектичній динаміці змін та перетворень. Визначено що для кожної підсистеми «стиль» та «історизм» властиві свої режими структурно-еволюційних змін. Основними проявами структурно-еволюційних змін у системі стилю які пов'язані із «народженням нового порядку», а структурно-еволюційні зміни системи «історизм» є пов'язані із збереженням наявної структурної організації процесу, тобто, із «закріпленням порядку». Загальна еволюція системи архітектури зумовлена або чергуванням або взаємним накладанням різних режимів розвитку обох підсистем.

Література

1. Пелипенко А. А. Культура как система / А. А. Пелипенко, И. Г. Яковенко. – М.: «Языки русской культуры», 1998. – 376 с.

2. Демин А. И. Парадигма дуализма: Пространство – время, информация – энергия / А. И. Демин / Изд. 2-е. – М.: Издательство ЛКИ, 2011. – 320 с.

3. Лотман Ю. М. Семиосфера / Ю. М. Лотман. – Санкт-Петербург: «Искусство-СПБ», 2000. – 704 с.

4. Князева Е. Н. Законы эволюции и самоорганизации сложных систем / Е. Н. Князева, С. П. Курдюмов. – М.: Наука, 1994. – 238 с.

5. Василькова В. В. Порядок и хаос в развитии социальных систем: (Синергетика и теория социальной самоорганизации). Серия: «Мир культуры, истории и философии» / В. В. Василькова. – СПб.: Лань, 1999. – 480 с.

6. Успенский Б. А. Семиотика истории. Семиотика культуры / Б. А. Успенский. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1996. – 608 с.

Аннотация

В статье явление историзма в архитектуре проинтерпретировано как часть бинарной пары «историзм в архитектуре» и «стиль в архитектуре» и показано, что обе части оппозиции находятся во взаимосвязи и дополняют друг друга в процессе развития системы архитектуры. Ключевые слова: историзм в архитектуре, стиль в архитектуре, дуализм развития, система архитектуры.

Annotation

In the article the phenomenon of historicism in architecture is interpreted as part of binary pair «historicism in architecture» and «style in architecture», also it is showed that both parts of opposition are in intercommunication and complement each other in the process of development of the system of architecture. Keywords: historicism in architecture, style in architecture, dualism of development, system of architecture.

УДК 378, 004, 72.01

О. В. Левченко,
канд. арх., доцент каф. Інформаційних технологій в архітектурі КНУБА
А. В. Михайленко,
канд. арх., доцент каф. Інформаційних технологій в архітектурі КНУБА

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ВУЗАХ

Анотація: Розглядається сутність, основні переваги, види забезпечення, компоненти та різновиди засобів інформаційно-комунікаційних технологій в освіті. Особливу увагу приділено напрямкам процесу інформатизації, завданням впровадження ІКТ та шляхам їх вирішення у навчальному процесі підготовки студентів-архітекторів.

Ключові слова: інформатизація, освіта, навчальний процес, ВНЗ.

Актуальність. Успіх в інформатизації освітнього процесу є одним з показників високого рівня розвитку наукового та навчально-методичного потенціалів вищого навчального закладу (ВНЗ).

Інформатизація - політика і процеси, спрямовані на побудову та розвиток телекомунікаційної інфраструктури, що об'єднує територіально розподілені інформаційні ресурси [3]. Це є процес, при якому створюються умови, що задовольняють потреби людини в отриманні необхідної їй інформації. Інформатизація, що охоплює всі ланки та щаблі освіти та науки - від початкової школи до університетів і академій, має свої особисті риси та аспекти.

Запровадження відповідного рівня **інформатизації сфери освіти** дозволить в ВНЗ виконати наступні завдання:

- істотно прискорити передачу знань і накопиченого технологічного і соціального досвіду людства не тільки від покоління до покоління, а й від однієї людини до іншої;
- сучасні інформаційні технології, підвищуючи якість навчання і освіти, дозволять людині успішніше і швидше адаптуватися до навколишнього середовища і соціальних змін, що відбуваються;
- удосконалювати систему освіти, що відповідає вимогам інформаційного суспільства та процесу реформування традиційної системи освіти в світлі вимог сучасного індустріального суспільства;
- відповідати концепції відкритої постійної освіти громадян;
- інтегрувати українські ВНЗ у світове співтовариство освіти і науки з урахуванням тенденцій розвитку Болонського процесу.

Виклад основного матеріалу. Перш за все, інформатизація навчального процесу зводиться до впровадження і використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у навчанні всіх рівнів. Використання ІКТ в навчальному процесі передбачає розробку і здійснення всіх компонентів - видів забезпечення цього процесу, в тому числі, організаційного, технічного, програмного, методичного та ін [1].

Рис. 1. Види забезпечення інформатизації ВНЗ

До головних переваг впровадження і постійного розвитку ІКТ відносять: активізацію процесу навчання та його мотивації, вільне інтегрування особистості в соціумі та розширення світогляду, розвиток її творчо-дослідницького потенціалу, комфортні умови і якісна освіта, демократизація освіти, розширення ринку освітніх послуг, зняття емоційних та психологічних бар'єрів. Це сприяє розвитку комунікативних здібностей і видів мислення усіх учасників навчального процесу, формуванню інформаційної культури.

Процес інформатизації складний, перманентний та науково керований процес, що потребує прямих і зворотних зв'язків у різних напрямках його впровадження. До основних напрямків процесу інформатизації освіти вищих навчальних закладів належать:

- комп'ютеризація робочих місць усіх рангів, оснащення засобами ІКТ;
- «інтернетизація», створення єдиного інформаційного простору ВНЗ;
- інтеграція, в т.ч. розробка та впровадження інформаційних систем;
- автоматизація управлінської діяльності (адміністративного документообігу);
- впровадження лабораторій нових технологій, дистанційного, автоматизованого навчання;
- створення і коригування електронних навчально-методичних матеріалів та ресурсів, підвищення та перекваліфікація кадрів;
- формування та підтримка позакласних подій, а також бази інтелектуального та наукового центру позанавчального спілкування.

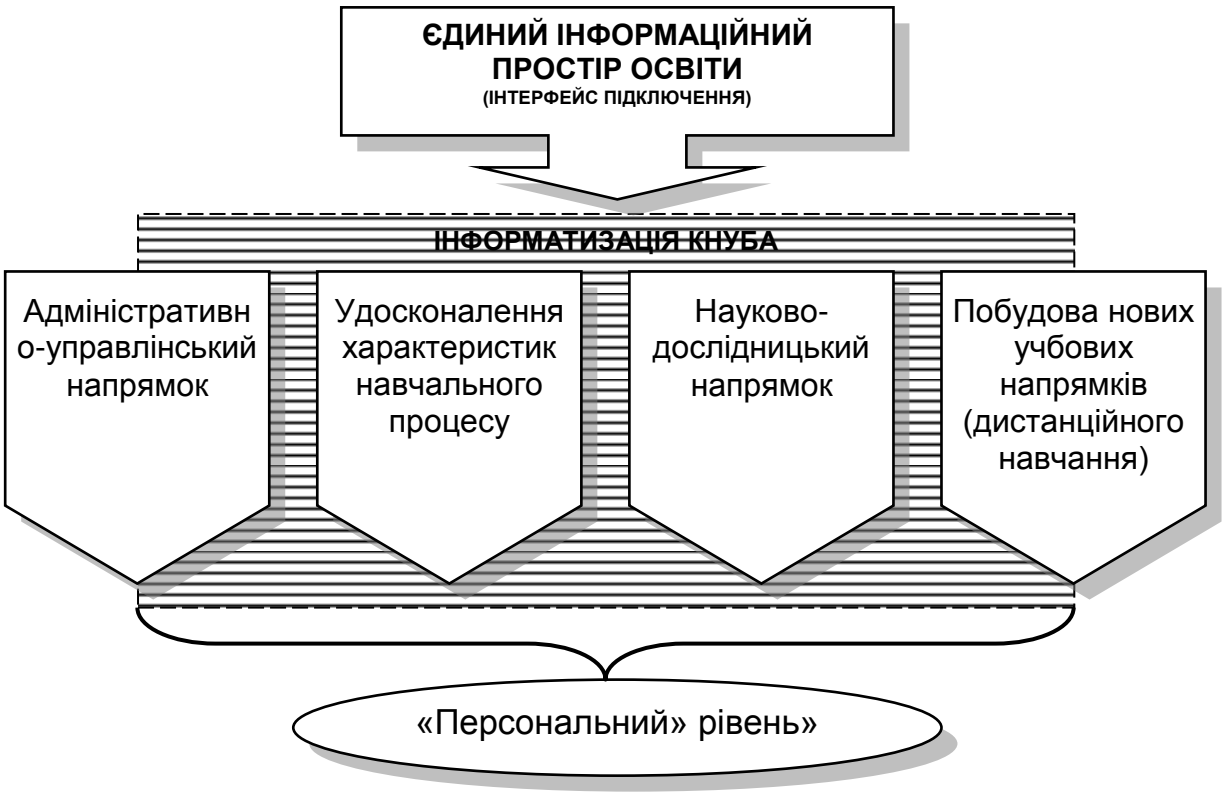

Рис. 2. Напрямки розвитку інформаційно-освітнього середовища ВНЗ

При цьому серед головних завдань інформатизації навчального процесу в університеті слід передбачати:

- впровадження в процес архітектурної освіти методів збору, обробки, передачі та зберігання інформації на базі ВТ, засобів комунікацій;
- цілеспрямоване формування банку цифрових освітніх ресурсів, серед яких особливе місце повинні займати ресурси власного виробництва;

- аналіз та впровадження світового досвіду використання інформаційно-комунікаційних технологій;
- розробку та апробацію навчально-методичної підтримки використання програмного забезпечення різних форм і жанрів;
- формування рекомендацій щодо використання ІКТ в освітній практиці;
- науково-теоретичне обґрунтування питань про місце і роль ІКТ у викладанні різних предметів архітектурної освіти.

Рис. 3. Щаблі подання інформаційної освіти

Розробка різноманітних прикладних компонентів системи засобів ІКТ – є актуальним завданням становлення інформатизації навчального процесу. До них відносять комп'ютерні моделі і конструктори, електронні підручники, електронні тренажери і комп'ютерні системи тестування знань та навичок, електронну довідкову систему та інші телекомунікаційні засоби.

Головне активізувати ІКТ на всіх етапах навчання групової та індивідуальної роботи - лекціях, практичних уроках, лабораторних заняттях, самостійних заняттях, позакласних роботах, консультаціях, заліках тощо.

Інструментарій віртуального середовища дозволяє користувачеві не тільки знаходити і витягати необхідну навчальну інформацію, а й оперативно

обробляти її, користуватися різними засобами її візуального уявлення. Існує дидактично цінна ігрова компонента віртуального середовища (рольові, ділові, сюжетні ігри) з наданням учням можливостей: самостійного моделювання досліджуваних ситуацій, контролю, систематизації та узагальнення інформації, планомірного відпрацювання навчальних дії та операцій [3].

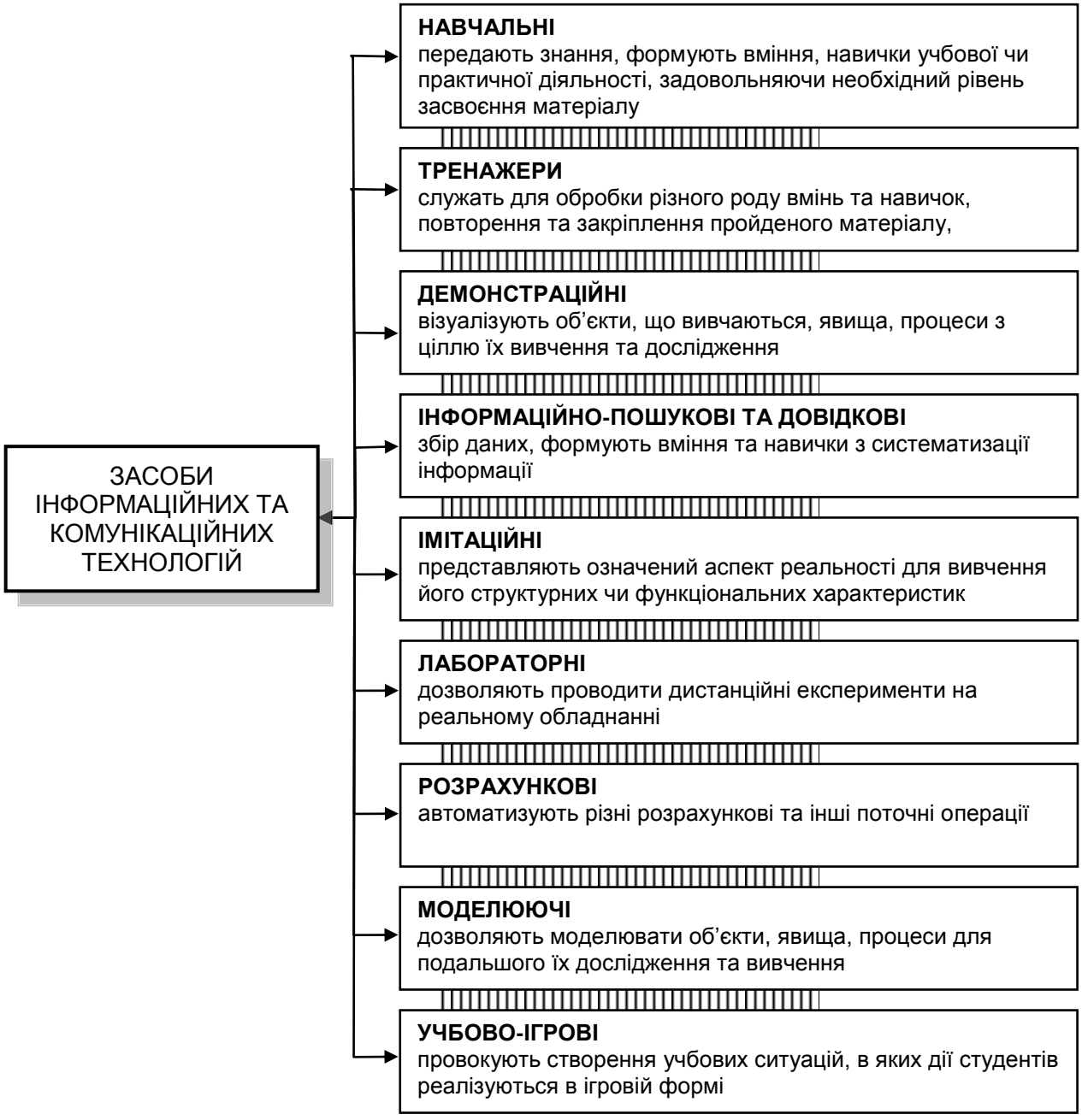

Рис. 4. Різновиди засобів ІКТ навчального процесу

Повноцінне інформаційне середовище ВНЗ дозволить управляти знаннями, що забезпечує: розвиток інновацій, збільшення продуктивності праці, поліпшення сприйнятливості персоналу та підвищення його компетентності. Це безпосередньо пов'язане з ІКТ-компетентністю сучасного викладача, що визначає його готовність до роботи в нових умовах інформатизації освіти, включає здатність педагога розв'язувати професійні

завдання з використанням сучасних засобів і методів. У всіх областях навчального процесу кожен викладач здатний проявити свій потенціал, спираючись на широку палітру засобів ІКТ.

Враховуючи специфіку галузі, навчання та викладання творчих дисциплін у вузах «мистецтв», слід звернути увагу і на особливі вимоги в цій сфері:

- наявність розвинених потужних програмних і апаратних засобів візуалізації, тривимірного моделювання, сучасних графічних пакетів;
- висока пропускна здатність мережі і каналів інтернету для обміну значними обсягами даних;
- велика місткість сторінок сайтів для "викладки" результатів роботи (великі проекти, відеоматеріал тощо);
- простота і доступність інформаційних систем для користувачів творчих, далеких від технічних складнощів та головоломок.

Перспективи розвитку та удосконалення освіти архітекторів у галузі інформатизації КНУБА передбачає розширення бази існуючих засобів, а також збільшення самостійного вивчення студентами різних дисциплін, в тому числі індивідуальної роботи на тлі скорочення аудиторних занять. Для налагодження такого процесу в університеті перш за все пропонується наступне.

1. Встановити розвинену внутрішню корпоративну комп'ютерну мережу, яка об’єднала би локальні мережі у всіх будівлях університету (включно гуртожитки) в єдиний апаратно-програмний комплекс. Для виходу в Internet використовувати широкий цифровий канал (4 Мбіт/с). WWW-сервер навчального порталу укомплектувати статистикою відвідувань кожним студентом ВНЗ, за окремими курсами, а для викладачів відповідних курсів – контроль та перегляд дій студента, що вивчає його дисципліну.
2. Створити на кожній кафедрі лекційно-практичні аудиторії, обладнані сучасною комп'ютерною, проекційною технікою для демонстрації мультимедійних матеріалів у навчальному процесі.
3. Для закріплення та контролю знань запровадити обов’язкове комп'ютерне тестування студентів з усіх теоретичних і практичних дисциплінам, де можливо перевірити у тестовому вигляді якість засвоєного матеріалу. Розробити систему адаптивного тестування до предмету викладання.
4. Залучати до навчального процесу технологію вєбінарів та інтерактивних конференцій, телемостів. Підтримувати проведення та оцінку конкурсів, семінарів, презентацій, захистів, майстер-класів, практикумів і т.п.
5. Розробити і застосовувати електронні підручники та віртуальні практичні та лабораторні роботи на кафедрах. Адаптувати методичний матеріал і застосування готових комп’ютерних програм з різних предметів.

6. Розширити використання системи управління процесом навчання та контролю якості навчання через систему Moodle. Створити систему формування інтерактивного рейтингу студентів, де можливо переглянути статистику та оцінки з викладацьких відомостей.
7. Запровадити систему дистанційного контролю оцінювання студентів. Експертна оцінка завантажених робіт у особистий кошик робіт кожного студента або анонімно.
8. Координувати роботу з впровадження інформаційних технологій у навчальний процес окремим блоком на кожній кафедрі.
9. Організувати постійно діючі курси підвищення комп'ютерної грамотності викладачів.
10. Створити розвинутий, адаптивний інформаційний портал архітектурного факультету відкритий до всіх підрозділів та відділень університету за умови відповідного доступу.
11. Передбачити місця живлення переносних комп’ютерних пристроїв, Wi-Fi підключень до локальної мережі аудиторії. Забезпечити легальне використання програмного забезпечення всіх типів в університеті.

Все це дозволить підтримувати практику самоосвіти студентів; практику спілкування як професійну аудиторну так і позакласну, встановлення контактів з іншими освітніми та науковими спільнотами. Для виявлення перспективних напрямків інформатизації діяльності важливо усвідомлювати, що необхідно єдність і тісний взаємозв'язок навчальної та позанавчальної сфер діяльності на змістовному, методологічному та технологічному рівнях [4].

Телекомунікаційні засоби, можуть виявитися корисними при організації віддалених дистанційних взаємодій колег у сфері технологій та результатів наукових досліджень. Такі, досить традиційні, засоби спілкування як електронна пошта, наукові теле- і відеоконференції, тематичні чати, наукові форуми, новинні стрічки і дошки оголошень повинні стати невід'ємною частиною системи науково-дослідних засобів ІКТ, що застосовуються в освіті.

Належить терміново оцінити повною мірою нові можливості організації самостійної роботи з використанням цифрових технологій навчання. Сучасне освітнє середовище, доповнене новою віртуальною компонентою, надає навчально-виховному процесу особливу якість - воно знаходить для кожного індивіда територіальну та часову незалежність.

В університеті повинні бути створені умови для широкої комп'ютеризації наук, входження у світову інформаційну мережу баз даних і знань. Для цього є поширення і популяризація як культурних еталонів, стандартів і досягнень університету, насамперед створення електронних копій творів та архівів

видатних викладачів та учнів університету, представлення їх у системах глобальних комп'ютерних комунікацій; так і активна участь в реалізації міжнародних проектів, формування умов для входження до глобальних інформаційних систем, забезпечення доступу до міжнародних інформаційних масивів та баз даних, інформаційних ресурсів університетів-партнерів, міжнародних бібліотек [2].

Ще в 2000 році в Україні один комп'ютер припадав на 350 учнів, тоді як у Німеччині та Італії в той час одним комп'ютером користувалися відповідно 22 і 12 школярів, у Великобританії - 8 школярів. Світовими лідерами в комп'ютеризації шкіл були Австралія і США, в цих країнах кожен п'ятий учень був забезпечений комп'ютером. Приблизно така сама статистика була і в ВНЗ.

За останні роки засвідчується якісне покращення парку ПК у початковому рівні освітнього курсу та доступу до Internet, але на провідних кафедрах вузів кількісний та якісний рівень забезпечення ПК застиг на 2008 році.

Система освіти занадто повільно створює нові освітні можливості, які в сучасному світі дають насамперед інформаційні технології [5]. Тому в наших умовах інформатизація освіти повинна йти в «революційному» темпі. В Україні набирають оберти неурядові програми інформатизації, так визнані гіганти Nemetschek (AllPlan, Graphisoft) та Autodesk укомплектовують студентів необхідним програмним забезпеченням та безкоштовними студентськими ліцензіями. По суті, мова йде не тільки про забезпечення безкоштовними ліцензіями, а й про технічну підтримку та освітні програми (наприклад, курси підвищення кваліфікації для викладачів в AllPlan-Nemetschek та конкурс дипломних та курсових робіт).

Напрямок «Інтернет освіти» - може бути тільки на рівні фахового розширення та перекваліфікації. Таким чином післядипломна освіта більш приваблива для комерційних інвесторів, для впровадження ширшої системи інформатизації відповідного направлення чи перекваліфікації. Але це пов’язано з втраченими можливостями знайти кращий шлях для випускників, згаяний час навчання, а також подає застарілі варіанти вирішення завдань проектування. Тобто бажано не зменшувати аудиторне навантаження, а розширити його саме для інформатизації навчання у ВНЗ з залученням представників відповідних комерційних структур (представництв) – розробників означеного фахово-орієнтованого програмного забезпечення. Якщо брати за приклад вивчення BIM (Building Information Model) - найсучаснішої технології архітектурно-будівельного проектування та будь-яких видів співпраці архітекторів з усіма учасниками проектної діяльності, то цей процес не можливо висвітлити без наявності сучасно ПЗ (програмного забезпечення) та інформатизації навчального процесу. При такому підході є можливість відразу ж оцінити

життєздатність створеної моделі будівлі, витрачені ресурси та її вартість. Таким чином, здійснюється принципово новий підхід в архітектурно-будівельному проектуванні, який дозволяє уникнути численних помилок особливо на ранніх стадіях проектування [6, 7, 8].

Висновок. Пов'язуючи усі надбання та методичні напрацювання експертних систем, сучасних засад та підходів до об'єктно-орієнтованого програмування (ООП), найнеобхіднішим вбачається створити структурно-логічну систему «інкапсуляції та наслідування» для відтворення просторової та інформаційної структури введення інформатизації в ВНЗ.

На прикладі наведена можлива структура цієї системи.

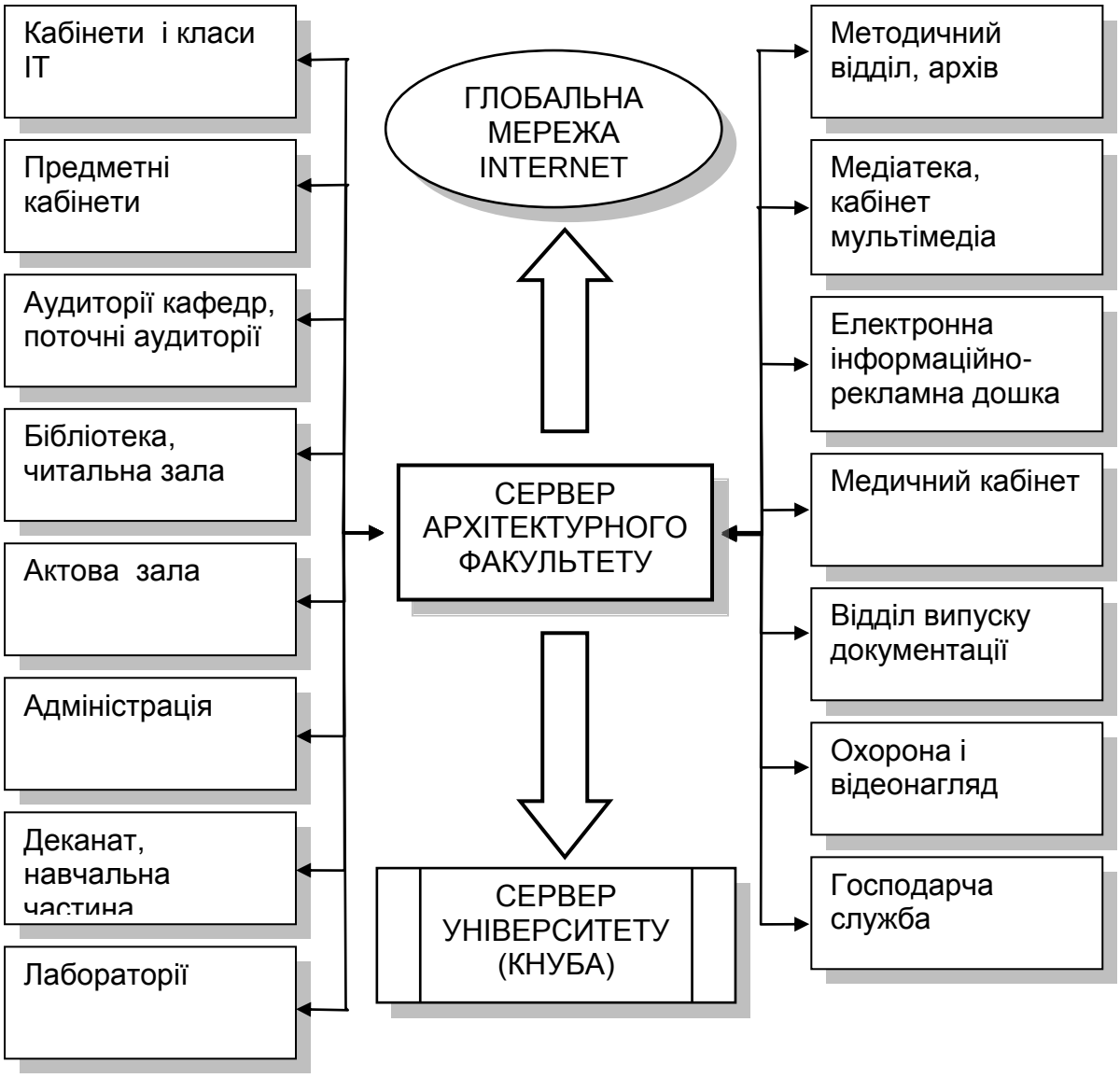

Рис. 5. Елементи навчального інформаційного простору КНУБА.

Питання подібних сучасних тенденцій у вузах України вбачаються вкрай актуальними за умови дбайливого збереження та примноження кращих традицій класичної педагогічної школи.

Література

1. Михайленко А.В. Основи комп'ютерного моделювання для архітекторів. Навчальний посібник. КНУБА, Київ. 2011. -132 с.
2. Концепція інформатизації діяльності університета. КНЕУ, Київ. 2013.-10 с.
3. Огнева Е.В. Цели и направления внедрения средств информатизации и коммуникации в образование. Автореферат. Липецк, 2011. -21с.
4. Колесников А.К., Оспенникова Е.В. - Информатизация образовательного процесса в педагогическом университете. //Вестник ПГПУ, вып.№1, Пермь, 2005. С. 6-15.
5. Хорошев А. Н. Введение в управление проектированием механических систем: Учебное пособие. – Белгород, 1999. – 372с. – ISBN 5-217-00016-3
6. Левченко О. В. БІМ – інформаційне моделювання будівель в програмних продуктах AUTODESK // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник. К.: КНУБА,2010. Вип.25. С.81-86.
7. Левченко О. В., Барабаш М. С. Мета та завдання курсу «Інформаційні технології сучасного архітектурного конструювання» для студентів спеціальності «Архітектура будівель і споруд» // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник. К.: КНУБА, 2012. Вип.29. С.187-196.
8. Левченко О. В. BIM в курсі «Інформаційні технології сучасного архітектурного конструювання» // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник. К.: КНУБА,2013. Вип.34. С.261-267.

Аннотация

Рассматривается сущность, основные достоинства, виды обеспечения, компоненты, разновидности средств информационно-коммуникационных технологий в образовании. Особое внимание уделено направлениям процесса информатизации, задачам внедрения ИКТ и путям их решения в учебном процессе подготовки студентов-архитекторов.

Ключевые слова: информатизация, образование, учебный процесс, ВУЗ.

Annotation

The nature, basic benefits, the types of software components and the variety of means of information and communication technologies in education is discussed. Particular attention is paid to the areas of information process, the task of ICT and solutions in the educational process of training architecture students.

Keywords: informatics of education, training process, high school.

УДК 514.18

О. А. Пилипака,
аспірант, Національний університет біоресурсів і природокористування України
Т. С. Пилипака,
к.т.н., Національний університет біоресурсів і природокористування України

СЕРЕДНЯ КРИВИНА ГВИНТОВИХ ПОВЕРХОНЬ, ВІДНЕСЕНИХ ДО КООРДИНАТНИХ ЛІНІЙ КРИВИНИ

Анотація: розглянуто конструювання гвинтової поверхні рухом плоскої кривої незмінної форми у нормальній площині гвинтової лінії таким чином, щоб утворена поверхня була віднесена до сімей ліній кривини. Виведення векторного рівняння поверхні здійснено із застосуванням супровідного тригранника гвинтової лінії. Наведено параметричні рівняння деяких поверхонь та отримано їх зображення.

Ключові слова: гвинтова поверхня, лінії кривини, супровідний тригранник, формули Френе, скрут, кривина.

Вступ. Гвинтові поверхні і їх частковий випадок – поверхні обертання – є найбільш поширеними в практиці конструювання технічних форм. Вони мають таку властивість, яка їх відрізняє від інших поверхонь, а саме вони можуть ковзати вздовж самих себе без деформації самої поверхні. Ця властивість у поверхонь обертання використовується для створення підшипників кочення, а у гвинтових – для утворення різьб і інших гвинтових пристроїв. Поверхні із сталою середньою кривиною використовуються для конструювання балонів для зберігання стисненого газу.

До методів утворення і задання поверхонь висуваються вимоги, виконання яких пов’язане з геометричними дослідженнями. Поверхня повинна бути аналітично описана за допомогою рівнянь для створення комп’ютерних моделей її візуалізації і подальшого виготовлення. Найкращим аналітичним описом поверхонь вважається такий, при якому поверхня віднесена до ортогональної сітки із координатних ліній кривини. Ці лінії є оптимальними траєкторіями руху різального інструменту при виготовленні поверхонь. Крім того, при такому описі значно спрощується перша і друга квадратичні форми поверхні, на основі яких проводяться різні розрахунки, в тому числі і на міцність. Цим обґрунтовується актуальність проведення даних досліджень.

Аналіз літературних даних і постановка проблеми. Гвинтові поверхні відомі із найдавніших часів. Слід згадати про винайдений ще Архімедом гідравлічний гвинт. Реконструйовані і вдосконалені гвинти Архімеда і нині рухають морські кораблі, гвинтові літаки та вертольоти, гідротурбіни тощо. Винахід нескінченного гвинта привів Архімеда до винаходу болта, сконструйованого із гвинта й гайки. Навіть цвяхи виготовляють гвинтовими для більшої надійності кріплення [1]. Найрізноманітніший різальний інструмент має гвинтову поверхню [2]. Для стискання повітря поруч із поршневими застосовують гвинтові компресори [3]. Для розв'язування різних геометричних задач, пов'язаних із гвинтовими поверхнями, застосовується гвинтове проекціювання [4]. Велику кількість праць присвячено профілюванню інструменту для обробки гвинтових поверхонь [5, 6]. Окрему групу праць складають дослідження з конструювання поверхонь, віднесених до ліній кривини [7].

Метою проведених досліджень була розробка способу віднесення гвинтових поверхонь до координатної сітки із ліній кривини.

Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити наступні основні задачі:

1. Розробити аналітичний опис переміщення плоскої твірної кривої незмінної форми у нормальній площині напрямної гвинтової лінії таким чином, щоб утворену поверхню можна було віднести до ліній кривини.

2. Навести приклади параметричних рівнянь утворених поверхонь та здійснити їх візуалізацію.

Результати досліджень. Якщо плоску криву жорстко закріпити в нормальній площині супровідного тригранника Френе і сам тригранник рухати по гвинтовій лінії, то плоска крива опише гвинтову поверхню, для якої вона буде твірною. Однією сім'єю координатних ліній такої поверхні буде множина положень плоскої твірної, а другою – гвинтові лінії – траєкторії руху точок плоскої кривої. Отримана таким чином гвинтова поверхня не буде віднесена до ліній кривини. Щоб поверхня була віднесена до ліній кривини, необхідно, щоб плоска твірна під час руху тригранника поверталась в нормальній площині на кут ε навколо орта дотичної, величина якого залежить від довжини дуги s напрямної кривої (гвинтової лінії) і її скруту σ в поточній точці знаходження тригранника. Зважаючи на те, що скрут σ гвинтової лінії є величиною сталою, кут можна знайти інтегруванням виразу [8]:

$$\varepsilon = -\int \sigma \, ds = -\sigma s + \varepsilon_0 . \qquad (1)$$

Опишемо поверхню, утворену вказаним способом, у векторній формі із застосуванням формул Френе. На рис 1 в точках A і B напрямної кривої (у нашому випадку гвинтової лінії) побудовані супровідні тригранники Френе.
В нормальній площині тригранника, утвореній ортами головної нормалі $\bar{n}$ і бінормалі $\bar{b}$, розташована плоска крива – твірна поверхні. При русі тригранника з точки A в точку B твірна крива повинна одночасно повертатися навколо орта дотичної $\bar{\tau}$ на кут $\varepsilon=-\sigma s$ згідно (1) (постійну інтегрування ε_0 – початкове значення кута ε – приймаємо рівним нулю). Різниця кутів ε в точках A і B гвинтової лінії таким чином складе σs_{AB}, де s_{AB} – довжина дуги гвинтової лінії між точками A і B. Щоб реалізувати такий поворот, розташуємо в початковій точці A ще одну плоску систему координат так, щоб вісь x збігалася з ортом $\bar{n}$, а вісь y – з ортом $\bar{b}$ (рис. 1). В цій системі задамо плоску криву параметричними рівняннями $x=x(v)$, $y=y(v)$, де v – незалежна змінна. Поставимо умову, щоб під час руху тригранника ця система разом з кривою поверталася навколо орта дотичної $\bar{\tau}$ на кут $\varepsilon=-\sigma s$. Тоді векторне рівняння поверхні запишеться:

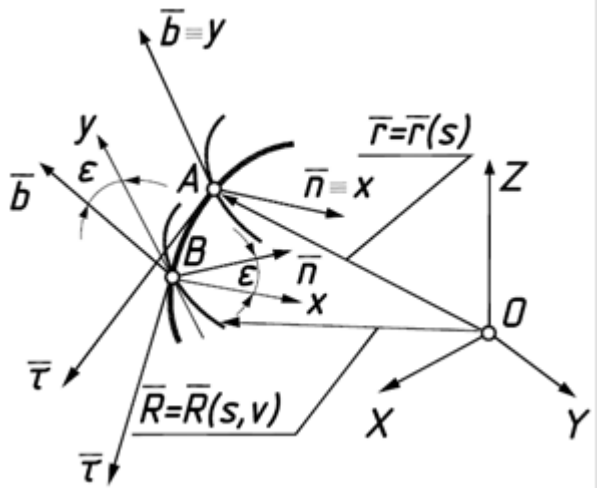

Рис. 1. Схема утворення поверхні для її описання с допомогою формул Френе

$$\bar{R}(s,v)=\bar{r}+\bar{n}(x\cos\varepsilon-y\sin\varepsilon)+\bar{b}(x\sin\varepsilon+y\cos\varepsilon), \qquad (2)$$

де $\bar{r}=\bar{r}(s)-$ радіус-вектор напрямної кривої (в нашому випадку гвинтової лінії).

Знайдемо коефіцієнти першої і другої квадратичних форм поверхні (2). Для цього потрібно мати частинні перші, другі і змішану похідні поверхні (2). Перша і друга частинні похідні по змінній v запишуться:

$$\frac{\partial\bar{R}}{\partial v}=\bar{n}\left(\frac{dx}{dv}\cos\varepsilon-\frac{dy}{dv}\sin\varepsilon\right)+\bar{b}\left(\frac{dx}{dv}\sin\varepsilon+\frac{dy}{dv}\cos\varepsilon\right). \qquad (3)$$

$$\frac{\partial^2\bar{R}}{\partial v^2}=\bar{n}\left(\frac{d^2x}{dv^2}\cos\varepsilon-\frac{d^2y}{dv^2}\sin\varepsilon\right)+\bar{b}\left(\frac{d^2x}{dv^2}\sin\varepsilon+\frac{d^2y}{dv^2}\cos\varepsilon\right). \qquad (4)$$

Перша частинна похідна по змінній s запишеться:

$$\frac{\partial \bar{R}}{\partial s} = \bar{r}' + \bar{n}'\left(x\cos\varepsilon - y\sin\varepsilon\right) + \bar{n}\left(-\frac{d\varepsilon}{ds}x\sin\varepsilon - \frac{d\varepsilon}{ds}y\cos\varepsilon\right) + \\ + \bar{b}'\left(x\sin\varepsilon + y\cos\varepsilon\right) + \bar{b}\left(\frac{d\varepsilon}{ds}x\cos\varepsilon - \frac{d\varepsilon}{ds}y\sin\varepsilon\right). \quad (5)$$

Для подальшого перетворення частинної похідної (5) застосуємо формули Френе:

$$\bar{r}' = \bar{\tau}; \qquad \bar{\tau}' = k\bar{n}; \qquad \bar{n}' = \sigma\bar{b} - k\bar{\tau}; \qquad \bar{b}' = -\sigma\bar{n}. \quad (6)$$

Підставимо (6) в (5) і після групування отримаємо частинну похідну (5) в проекціях на орти тригранника Френе:

$$\frac{\partial \bar{R}}{\partial s} = \bar{\tau}\left[1 - k\left(x\cos\varepsilon - y\sin\varepsilon\right)\right] - \\ - \bar{n}\left[\varepsilon'\left(x\sin\varepsilon + y\cos\varepsilon\right) + \sigma\left(x\sin\varepsilon + y\cos\varepsilon\right)\right] + \\ + \bar{b}\left[\varepsilon'\left(x\cos\varepsilon - y\sin\varepsilon\right) + \sigma\left(x\cos\varepsilon - y\sin\varepsilon\right)\right]. \quad (7)$$

Нарешті, підставимо у (7) вираз похідної ε', який згідно (1) дорівнює $\varepsilon' = -\sigma$ і отримаємо:

$$\frac{\partial \bar{R}}{\partial s} = \bar{\tau}\left[1 - k\left(x\cos\varepsilon - y\sin\varepsilon\right)\right] \quad (8)$$

Таким же чином (з використанням формул Френе) находимо другу похідну диференціюванням виразу (8) по змінній *s*, приймаючи до уваги, що для гвинтової лінії *k=const*:

$$\frac{\partial^2 \bar{R}}{\partial s^2} = -\bar{\tau}k\sigma\left(x\sin\varepsilon + y\cos\varepsilon\right) + \bar{n}k\left[1 - k\left(x\cos\varepsilon - y\sin\varepsilon\right)\right]. \quad (9)$$

Диференціюючи (8) по змінній *v*, знаходимо мішану похідну:

$$\frac{\partial^2 \bar{R}}{\partial s \partial v} = -\bar{\tau}k\left(\frac{dx}{dv}\cos\varepsilon - \frac{dy}{dv}\sin\varepsilon\right) \quad (10)$$

Знаходимо коефіцієнти першої квадратичної форми поверхні (2):

$$G = \left(\frac{\partial \overline{R}}{\partial s}\right)^2 = \left[1 - k\left(x\cos\varepsilon - y\sin\varepsilon\right)\right]^2;$$

$$F = \frac{\partial \overline{R}}{\partial s} \cdot \frac{\partial \overline{R}}{\partial v} = 0; \qquad E = \left(\frac{\partial \overline{R}}{\partial v}\right)^2 = \left(\frac{dx}{dv}\right)^2 + \left(\frac{dy}{dv}\right)^2. \tag{11}$$

Знаходимо коефіцієнти другої квадратичної форми поверхні (2):

$$L = \frac{1}{\sqrt{GE - F^2}} \cdot \frac{\partial^2 \overline{R}}{\partial v^2}\left[\frac{\partial \overline{R}}{\partial s} \cdot \frac{\partial \overline{R}}{\partial v}\right] =$$

$$= \frac{1}{\sqrt{GE - F^2}} \begin{vmatrix} 0 & x''\cos\varepsilon - y''\sin\varepsilon & x''\sin\varepsilon + y''\cos\varepsilon \\ 1 - k\left(x\cos\varepsilon - y\sin\varepsilon\right) & 0 & 0 \\ 0 & x'\cos\varepsilon - y'\sin\varepsilon & x'\sin\varepsilon + y'\cos\varepsilon \end{vmatrix} =$$

$$= \frac{(x'y'' - x''y')}{\sqrt{x'^2 + y'^2}};$$

$$M = \frac{1}{\sqrt{GE - F^2}} \cdot \frac{\partial^2 \overline{R}}{\partial s \partial v}\left[\frac{\partial \overline{R}}{\partial s} \cdot \frac{\partial \overline{R}}{\partial v}\right] =$$

$$= \frac{1}{\sqrt{GE - F^2}} \begin{vmatrix} -k\left(x'\cos\varepsilon - y'\sin\varepsilon\right) & 0 & 0 \\ 1 - k\left(x\cos\varepsilon - y\sin\varepsilon\right) & 0 & 0 \\ 0 & x'\cos\varepsilon - y'\sin\varepsilon & x'\sin\varepsilon + y'\cos\varepsilon \end{vmatrix} = 0; \tag{12}$$

$$N = \frac{1}{\sqrt{GE - F^2}} \cdot \frac{\partial^2 \overline{R}}{\partial s^2}\left[\frac{\partial \overline{R}}{\partial s} \cdot \frac{\partial \overline{R}}{\partial v}\right] =$$

$$= \frac{1}{\sqrt{GE - F^2}} \begin{vmatrix} -k\sigma\left(x\sin\varepsilon + y\cos\varepsilon\right) & k\left[1 - k\left(x\cos\varepsilon - y\sin\varepsilon\right)\right] & 0 \\ 1 - k\left(x\cos\varepsilon - y\sin\varepsilon\right) & 0 & 0 \\ 0 & x'\cos\varepsilon - y'\sin\varepsilon & x'\sin\varepsilon + y'\cos\varepsilon \end{vmatrix} =$$

$$= -\frac{k\left[1 - k\left(x\cos\varepsilon - y\sin\varepsilon\right)\right]\left(x'\sin\varepsilon + y'\cos\varepsilon\right)}{\sqrt{x'^2 + y'^2}}.$$

Рівність нулю середніх коефіцієнтів першої і другої квадратичних форм свідчить про те, що поверхня віднесена до сімей координатних ліній, якими є лінії кривини.

Знайдемо вираз середньої кривини поверхні, яка визначається через коефіцієнти першої і другої квадратичних форм поверхні за формулою:

$$H = \frac{EN - 2FM + GL}{2\left(EG - F^2\right)}. \tag{13}$$

Підстановка коефіцієнтів (11), (12) в (13) дає вираз середньої кривини гвинтової поверхні із довільною твірною *x=x(v), y=y(v)*:

$$H = \frac{\left[1 - k\left(x\cos\varepsilon - y\sin\varepsilon\right)\right]\left(x'y'' - x''y'\right) - k\left(x'\sin\varepsilon + y'\cos\varepsilon\right)\left(x'^2 + y'^2\right)}{2\left[1 - k\left(x\cos\varepsilon - y\sin\varepsilon\right)\right]\left(x'^2 + y'^2\right)^{3/2}} \tag{14}$$

Розглянемо приклад. Нехай твірною гвинтової поверхні буде коло радіуса r, яке описується параметричними рівняннями:

$$x = r\cos v; \qquad y = r\sin v. \tag{15}$$

В цьому випадку утвореною поверхнею буде гвинтова трубчаста поверхня. Знайдемо її середню кривину. Для цього запишемо перші і другі похідні рівнянь (15):

$$\begin{aligned} x' &= -r\sin v; & y' &= r\cos v; \\ x'' &= -r\cos v; & y'' &= -r\sin v. \end{aligned} \tag{16}$$

Підставимо (16) в (14) і після спрощень отримаємо:

$$H = \frac{1 - 2kr\cos\left(v + \varepsilon\right)}{2r\left[1 - kr\cos\left(v + \varepsilon\right)\right]} = \frac{1 - 2kr\cos\left(v - \sigma s\right)}{2r\left[1 - kr\cos\left(v - \sigma s\right)\right]}. \tag{17}$$

Якщо *k=0* (тобто вісь поверхні стає прямолінійною), то трубчаста поверхня перетворюється в циліндр і його середня кривина стає рівною *1/2r*. Середня кривина поверхні є змінною, однак зважаючи на те, що косинус кута змінюється в межах від *-1* до *1*, можна зробити висновок, що вона також змінюється, не виходячи за певні межі.

Висновки. На основі напрямної гвинтової лінії можна конструювати різноманітні поверхні, віднесені до координатних ліній кривини. Для цього в нормальній площині супровідного тригранника гвинтової лінії потрібно розташувати плоску твірну лінію. При русі тригранника по гвинтовій лінії твірна лінія повинна одночасно обертатися в нормальній площині навколо вершини тригранника на кут, рівний добутку скруту гвинтової лінії на довжину її дуги в поточній точці, взятому із знаком «мінус». Форма поверхні залежить від параметрів гвинтової лінії і виду твірної. Якщо твірною лінією є коло з центром у вершині тригранника, то утвореною поверхнею буде трубчаста гвинтова

поверхня. Її середня кривина змінюється, не виходячи за певні межі, зумовлені кривиною гвинтової лінії (осі поверхні) і величиною радіуса твірного кола.

Література

1. Степанов Б.А. Прочность винтовых гвоздей на выдергивание. – Сб. докладов науч. – техн. конференции профессорско–преподавательского состава Института Строительства и Архитектуры / Б.А. Степанов, Л.В. Деев. – М.: МГСУ, 2006. – С. 246 – 250.

2. Люкшин В.С. Теория винтовых поверхностей в проектировании режущих инструментов / В.С. Люкшин. – М.: Машиностроение, 1978. – 368 с.

3. Сакун В. А. Винтовые компрессоры / В.А. Сакун. – Л.: Машиностроение, 1970. – 400 с.

4. Иванов Ю. Н. Применение винтового проектирования к профилированию сопряженных поверхностей / Ю.Н. Тевлин. – Омск: ЮМПИ, 1963. – 115 с.

5. Щуров И. А. Расчет профиля дискового инструмента для обработки винтовой поверхности / И.А. Щуров // СТИН. – 1996. – №1. – С. 19 – 21.

6. Тевлин А. М. Профилирование дисковой фрезы для обработки конической винтовой поверхности / А.М. Тевлин, Л.И. Слав // Станки и инструмент. – 1971. – № 6. – С. 30 – 32.

7. Скидан І. А. Проблема віднесення поверхні до сітки з ліній кривини / І.А. Скидан, Н.Ю. Улицька // Праці Таврійської державної агротехнічної академії. – Мелітополь: ТДАТА, 2003. – Вип. 4. Прикладна геометрія та інженерна графіка. – Т. 19. – С. 7 – 14.

8. Муквич М.М. Конструювання трубчастих поверхонь із просторовою віссю, описаних сім’ями координатних ліній кривини / М.М. Муквич // Прикл. геометрія та інж. графіка. – К.: КНУБА, 2009. – Вип.81. – С.195 – 200.

Аннотация

Рассмотрено конструирование винтовой поверхности движением плоской кривой постоянной формы в нормальной плоскости винтовой линии таким образом, чтобы образованная поверхность была отнесена к семейству линий кривизны. Выведение векторного уравнения поверхности осуществлено с использованием сопровождающего трехгранника винтовой линии. Наведены параметрические уравнения некоторых поверхностей и получены их изображения.

Ключевые слова: винтовая поверхность, линии кривизны, сопровождающий трехгранник, формулы Френе, кручение, кривизна.

Summary

Constructing of helicoid by the motion of the flat curve of permanent form in the normal plane of spiral line is considered in the article. Constructing surface was attributed to the family of lines of curvature. The leading out of vector equation of surface is carried out by the accompanying trihedron of spiral line. Self-reactance equations of some surfaces are pointed and it's images are got. Keywords: helicoid, lines of curvature, accompanying trihedron, formulas of Frene, twisting, curvature.

УДК 728.03+69.059

О. П. Пекарчук
аспірант
Національного університету «Львівська політехніка»,
кафедра архітектурного проектування

АНАЛІЗ НОРМАТИВНОЇ БАЗИ РЕКОНСТРУКЦІЇ БАГАТОКВАРТИРНИХ БУДИНКІВ КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ. У ЛЬВОВІ

Анотація: у статті проведено порівняльний аналіз вимог нормативних документів СССР та України щодо реконструкції багатоквартирних будинків кінця XIX – початку XX століть м. Львова.

Ключові слова: реконструкція, багатоквартирні будинки кінця XIX – початку XX століть, державні будівельні норми, відомчі будівельні норми.

Постановка проблеми. Проведення капітального ремонту та реконструкції багатоквартирних будинків кінця XIX – початку XX ст. було актуальним протягом усього періоду їх експлуатації.

У кожен період процес реконструкції проводився відповідно до різних нормативних документів. Зміни архітектурно-планувальної структури, проведені на основі прописаних у них вимогах, носять як негативний так і позитивний вплив на якісні характеристики даного житла.

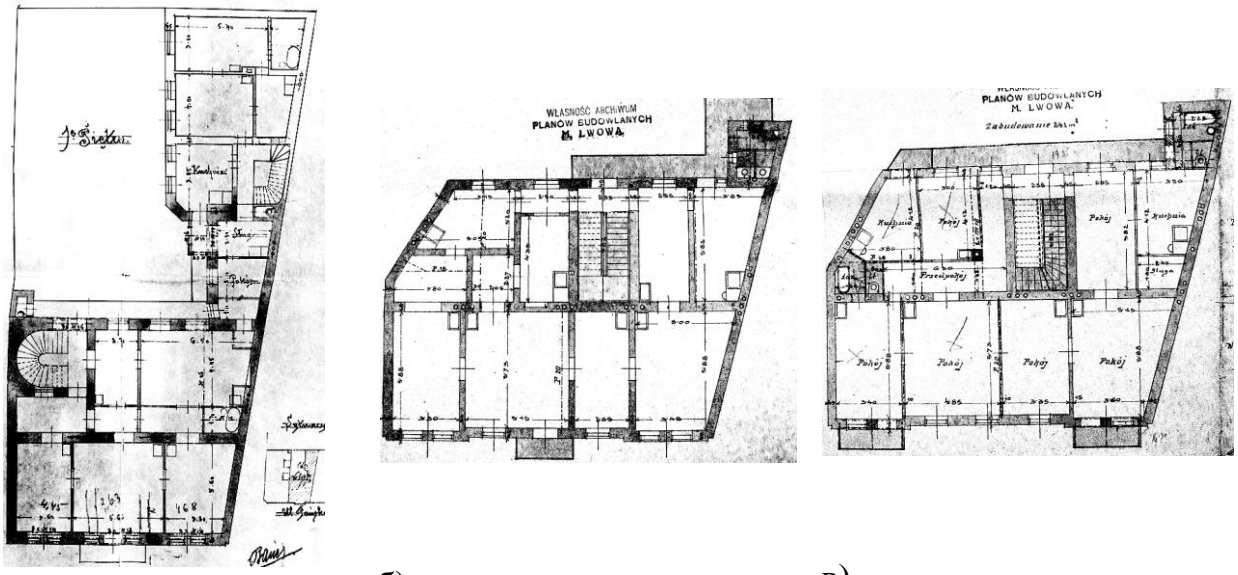
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стаття базується на аналізі нормативних документів чинних у різний час 1964-1971 рр. [5], 1971-1986 рр. [6], 1986-1990 рр. [3], 1990-2005 рр. [4, 13], 2006-2009 рр. [1, 12] та з 2010 року і до сьогодні[2], які використовувалися під час розробки проектів реконструкції багатоквартирних будинків кінця XIX – початку XX ст. м. Львова.

Формулювання цілі статті. Порівняти нормативні документи з метою визначення особливостей процесу реконструкції багатоквартирних будинків кінця XIX – початку XX ст. м. Львова.

Виклад основного матеріалу. У Львові наприкінці XIX – початку XX ст. будівництво багатоквартирних будинків регулювалося будівельними статутами 1876, 1877, 1885 та 1892 років. Відповідно до них нормувалися конструктивно-технічні та пожежні вимоги проектування будівель, визначався склад проектної документації, але не були вказані нормативні показники до розпланувальної структури. Спеціальних нормативів для розробки проектів реконструкції будинків не було, тому архітектор визначав необхідні об’ємно-розпланувальні параметри відповідно до існуючих на той час уявлень про комфорт житла.

Чимало реконструкцій на початку XX ст. було проведено у багатоквартирних будинках, побудованих наприкінці XIX ст. з метою влаштування в помешканнях ванних кімнат та туалетів із під'єднанням їх до міської каналізації. Реконструкція проводилась комплексно для цілого будинку, оскільки окремі багатоквартирні будинки на той час належали одному власнику. Також були розроблені проекти реконструкції багатоквартирних будинків з метою збільшення житлової площі. Для цього були добудовані флігелі до головної частини будинків (рис. 1а).

У 20 – 30-х рр. XX ст. багато проектів реконструкції передбачали надбудову будинку додатковим житловим поверхом, добудову частини будинку, адаптацію приміщень першого поверху під об'єкти громадського призначення. При надбудові запроектовані санвузли та кухні інколи не розміщувались на одній осі з існуючими підсобними приміщеннями (рис. 1б, в).

а) б) в)

Рис.1. Проекти реконструкції багатоквартирних будинків кінця XIX – початку XX ст.: а)план другого поверху (прибудова флігеля) вул. І. Франка, 7 відповідно до проекту 1911 р. (арх. В. Раух та В. Бауер) [7]; б)план другого поверху; в) план третього (надбудованого) поверху вул. Шептицьких, 6 відповідно до проекту 1928 р.(арх. І. Корнхабер)[8]

У радянський період проекти реконструкції, капітального ремонту багатоквартирних будинків кінця XIX – початку XX ст. мали відповідати будівельним нормам СНиП II-Л.1-62 «Жилые здания. Нормы проектирования» [5], а згодом СНиП II-Л.1-71* «Жилые здания. Нормы проектирования» [6], СНиП 2.08.01-85 «Жилые здания» [3], СНиП 2.08.01-89 «Жилые здания» [4]. Ці нормативні документи, передусім, були розроблені для регулювання будівництва нових багатоквартирних будинків, які мали суттєві відмінності від історичних житлових будинків: за конфігурацією плану, орієнтацією,

прольотами між несучими стінами, розташуванням сходових кліток, висотою приміщень, кількістю кімнат у квартирі і т.д.

Першим нормативним документом, у якому були наведені відмінні типологічні показники нового житла та реконструйованих історичних будівель були «Рекомендации по перепланировке и повышению благоустройства жилых домов старой застройки городов». Їх розробив Ленінградський науково-дослідний інститут Академії комунального господарства ім. К. Д. Памфілова у 1964 році на основі обстеження у восьми містах багатоквартирних будинків історичної забудови, аналізу інвентарних креслень 129 житлових будинків, які побудовані до 1917 року, дослідження діяльності проектних організацій та аналізу 21 експериментального проекту, які були розроблені ЛНДІ АКГ [11]. У рекомендаціях зазначалося, що під час модернізації історичних багатоквартирних будинків необхідно збільшити на 25-50 м^2 верхню межу корисної площі квартир у порівнянні із значеннями, наведеними у СНіПу, запропоновано не обмежувати глибину кімнат, а для визначення пропорцій кімнати був використаний спеціальний макет. У документі було запропоновано диференційний підхід до визначення пропорцій кімнати (співвідношення ширини, довжини та висоти) залежно від функціонального призначення приміщення. Відповідно до СНиП II-Л.1-62 максимальна глибина кімнат становила 6 м^2, а глибина кімнати не повинна перевищувати її ширину більше, ніж в два рази. Враховуючи те, що орієнтації будинку, який реконструюють, змінити неможливо, у рекомендаціях припускали проектування квартир, які не відповідають нормам інсоляції, при умові, якщо сумарна корисна площа таких квартир не буде перевищувати 20% від всієї корисної площі будинку. Відповідно до СНіПу відношення площі світлових прорізів житлових кімнат і кухонь до площі підлоги цих приміщень повинно бути в межах 1:8, а віддаль між паралельними корпусами у районах нової забудови повинна становити не менше двох їх висот. У районах історично сформованої забудови дана вимога не дотримується, навіть демонтаж малоцінних флігелів не забезпечить її виконання, а також розмір вікон не відповідає нормативній величині. Тому у рекомендованих нормах запропоновано не нормувати освітленість кухонь, а для житлових кімнат рекомендовано перевіряти освітленість за допомогою розрахунку, при якому обраховувати її тільки для частини кімнати, яка відповідає максимальній площі для певного функціонального призначення кімнати [11, с. 115-116]. У «Рекомендаціях» встановлені допустимі величини коефіцієнту k1 для різних типів квартир і площі передпокоїв, які не зазначені у СНиП II-Л.1-62, для всіх приміщень вказані мінімальні та рекомендовані параметри, а для корисної площі – максимальні. Зазначена мінімальна ширина житлових кімнат: окремо для загальних кімнат і спалень. Диференційно

визначаються при модернізації мінімальні та рекомендовані площі санвузлів, кухонь, передпокоїв для квартир з однаковою кількістю кімнат [11]. Авторами були проаналізовані проекти модернізації історичних багатоквартирних будинків РСФСР, тому в основному вони використовувались для розробки проектів на території міст, які були досліджені. Однак, дані рекомендації не були враховані при розробці будівельних нормативів СНиП II-Л.1-71*, а також не розроблено окремих нормативів для регулювання процесу реконструкції історичної багатоквартирної забудови.

Таблиця 1

Нормативні площі квартир

Кількість житлових кімнат в квартирі	Корисна площа квартири, м^2						
	СНиП II-Л.1-62	СНиП II-Л.1-71*	СНиП 2.08.01-85	СНиП 2.08.01-89	ВСН 61-89 (р)	ДБН В.2.2-15-2005	Рекомендації 1964 р.
1	28-36	28-36	36	28-36	25 (33)-36	30-40	33-38
2	36-45	41-48	53	44-53	40 (48)-53	48-58	47-51
3	45-56	58-63	65	56-65	53 (63)-65	60-70	58-63
4	56-68	70-74	77	70-77	67 (74)-77	74-85	75-80
5	68-80	84-91	95	84-95	81 (91)-95	92-98	86-97
6	-	-	-	96-108	93(105)-108	-	-

Житлові приміщення. Будівельні норми, які були чинні у радянський час і регламентували процес реконструкції, мають спільні та відмінні нормативні показники. У квартирах з різною кількістю житлових кімнат змінювалися нормативні показники корисної площі квартир у сторону зростання, хоча площа однокімнатних квартир залишалася незмінною (табл. 1). Незмінною у СНиП II-Л.1-62, СНиП II-Л.1-71* та СНиП 2.08.01-85 залишався нормативний показник глибини житлових кімнат, який повинен становити не більше 6 м та бути не більшим подвійної їх ширини [3, 5, 6]. Відповідно до СНиП 2.08.01-85 площа житлової кімнати в однокімнатних квартирах повинна бути не менше 12 м^2 [3, с.6]. У двохкімнатних квартирах площа загальних кімнат згідно з СНиПом II-Л.1-62 та СНиП II-Л.1-71* повинна бути не менше 15 м^2 [5, с. 14; 6, с. 16], а відповідно до СНиП 2.08.01-85 – не менше 16 м^2 [3, с. 6], а у трьохкімнатних квартирах площа загальних кімнат повинна бути не менше 15 м^2 (СНиП II-Л.1-62) та 16 м^2 (СНиП II-Л.1-71*, СНиП 2.08.01-85) [5, с. 14; 6, с. 16; 3, с. 6]. У всіх вище перелічених будівельних нормах зазначено, що площа житлової кімнати повинна бути не менше 8 м^2, а у СНиП II-Л.1-62 допускалось влаштовувати у трьох – п’ятикімнатних квартирах одну із спалень площею не менше 6 м^2. Площа першої спальні (для батьків) відповідно до СНиП II-Л.1-62 повинна бути не менше 10 м^2 [5, с. 14], а у СНиП II-Л.1-71* – не менше 12 м^2[6, с. 16].

Підсобні приміщення. Площа кухні відповідно до СНиП II-Л.1-62 повинна бути не менше 6 м^2, а її ширина не менше 1,6 м, проте не допускалося

влаштування кухонь-ніш [5, с. 14]. У СНиП II-Л.1-71*, СНиП 2.08.01-85, СНиП 2.08.01-89 вказано, що площу кухні доцільно приймати не менше 8 м^2, а також в однокімнатних квартирах можна було зменшувати площу кухні до 5 м^2 і влаштовувати кухні-ніші, які необхідно обладнувати електроплитою та примусовою витяжною вентиляцією [6, с. 16; 3, с. 6; 4, с. 7]. Не допускалося влаштовувати вхід до туалету або суміщеного санвузла з житлових кімнат та кухні, проте дозволено було влаштовувати прохід у ванну (душову) кімнату, не обладнану унітазом, із кухні та спальні, за умови влаштування у приміщенні додаткових дверей для зв'язку з коридором, холом або шлюзом. У СНиП II-Л.1-71*та у всіх наступних нормативних документах прописана заборона розташовувати ванні кімнати та туалети над житловими кімнатами та кухнями. Відповідно до СНиП II-Л.1-62 тривалість інсоляції повинна бути забезпечена таким чином: в двохкімнатних квартирах – не менше ніж в одній кімнаті; у трьох – п'ятикімнатних – не менше ніж у двох кімнатах [5, с. 6-7], а відповідно до СНиП II-Л.1-71* у п'ятикімнатних інсоляція мала бути забезпечена у трьох житлових кімнатах [6, с. 9]. У СНиП 2.08.01-85 та СНиП 2.08.01-89 вимоги до інсоляції були знижені: інсоляція повинна бути забезпечена в одно – трьохкімнатних квартирах – не менше ніж в одній кімнаті, в чотирьох – шестикімнатних квартирах – не менше ніж у двох кімнатах[3, с. 3; 4, с. 1].

У радянський час були розроблені відомчі будівельні норми "Реконструкция и капитальный ремонт жилых домов. Нормы проектирования ВСН 61-89 (р)" [13], у яких містилися доповнення та уточнення вимог до чинних Будівельних Норм і Правил проектування багатоквартирних будинків, їх систем інженерного обладнання та конструкцій, визначені об'ємно-планувальні та конструктивні особливості будинків, що потребують реконструкції та капітального ремонту. Проте, дані норми не поширювалися на проекти реконструкції та ремонту багатоквартирних будинків, які є пам'ятками архітектури, культури та історії, а серед досліджуваних об'єктів таких – близько половини. Відповідно до ВСН 61-89 (р) допускалися кімнати глибиною більше 8 м, якщо влаштовувалася витяжна вентиляція із найвіддаленішої зони від вікна, а природнє освітлення залишалося у межах норми. Було визначено, що мінімальна ширина загальної кімнати повинна бути не менше 2,5 м, спальні – 2 м, холу – 1,2 м. В однокімнатних квартирах дозволялося залишати кухні площею не менше 6 м^2 , а також можна було влаштовувати вхід із кухні до ванної кімнати, якщо площа кухні перевищувала нормативну більше, ніж на 1 м^2. Дозволялося залишати кухні без природнього освітлення, якщо вони були обладнані електроплитами, люмінесцентним освітленням та витяжною вентиляцією, а також межували з приміщенням з природнім освітленням і 30% площі перегородки між ними були виконані з світлопрозорого засклення.

Наказом Державного комітету з цивільного будівництва і архітектури при Держбуді СРСР були затверджені норми ВСН 55-87(р), в яких містилися інструкції щодо складу, послідовності розробки, узгодження та затвердження проектно-кошторисної документації для реконструкції та капітального ремонту житлових будинків [9]. Положення, в яких було визначено склад і порядок функціонування системи технічного обслуговування, реконструкції та ремонту багатоквартирних будинків, містилися у Відомчих будівельних нормах ВСН 58-88 (р) [10].

Таблиця 2

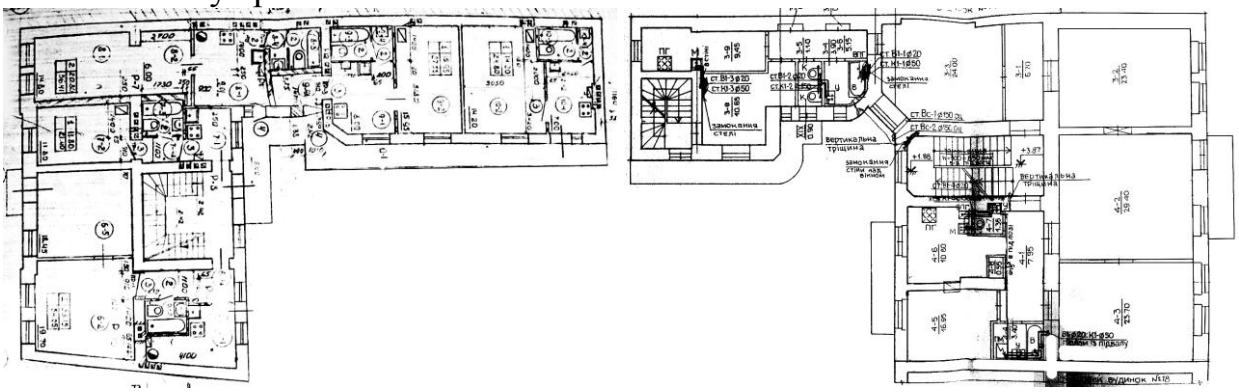
Порівняння розпланувальних показників нормативних документів

Нормативні показники	СНиП II-Л.1-62	СНиП II-Л.1-71*	СНиП 2.08.01-85	СНиП 2.08.01-89	ВСН 61-89 (р)	ДБН В.2.2-15-2005	ДБН В.3.2-2-2009	Рекомендації 1964 р.
Глибина житлових кімнат	не більше 6 м і не більше подвійної їх ширини	не більше 6 м і не більше подвійної їх ширини	не більше 6 м і не більше подвійної їх ширини	-	не більше 8 м, якщо забезпечене нормативне природне освітлення	-	-	не обмежується
Площа загальних кімнат повинна бути не менше: в 1-кімнатних квартирах	12 м^2	-	12 м^2	-	-	15 м^2	-	14 м^2
в 2-кімнатних квартирах	15 м^2	15 м^2	16 м^2	-	-	17 м^2	-	13 м^2
в 3-кімнатних квартирах	15 м^2	16 м^2	16 м^2	-	-	17 м^2	-	15 м^2
в 4- і 5-кімнатних квартирах	18 м^2	18 м^2	16 м^2	-	-	17 м^2	-	17 м^2
Площа спальні не менше: першої на 2 особи	10 м^2	12 м^2	-	-	-	14 м^2	-	9 м^2
решти на 2 особи	8 м^2	10 м^2	-	-	-	14 м^2	-	-
на 1 особу	8 м^2 (6 м^2)**	8 м^2	8 м^2	8 м^2	-	10 м^2	-	6 м^2
Площа кухні	≥6 м^2	≥7 м^2 (5м^2)*	≥8 м^2 (5м^2)*	≥8 м^2	≥6 м^2	≥ 8м^2 (7 м^2)*	-	≥6 м^2
Влаштування кухні-ніші	не допускається	-	допускається	допускається в 1-кімнатних квартирах ≥5 м^2	-	допускається в 1-кімнатних квартирах	допускається	-
Min ширина кухні	≥1,6 м	≥1,9 м	-	≥1,7 м	-	≥1,8 м	-	≥1,6 м
Влаштування суміщених санвузлів	допускається	допускається в 1-кімнатних квартирах	допускається в 1-кімнатних квартирах	допускається в 1-кімнатних квартирах	-	допускається в 1-кімнатних квартирах	допускається	-
Вхід у туалет або суміщений санвузол	не допускається із житлових кімнат і кухні	не допускається із житлових кімнат і кухні	не допускається із житлових кімнат і кухні	не допускається із житлових кімнат і кухні	-	не допускається із житлових кімнат і кухні	допускається з будь-яких приміщень квартири, крім кухні	-
Вхід у ванну кімнату	допускається із кухні та із спальні	допускається із кухні та із спальні, якщо наявні другі двері в хол або коридор	допускається із кухні та із спальні, якщо наявні другі двері в хол або коридор	-	допускається із кухні, її площа перевищує нормативну на 1 м^2	-	допускається з будь-яких приміщень квартири, крім кухні	допускається із кухні та із спальні

Примітка: * в однокімнатних квартирах; ** у трьох- − п’ятикімнатних квартирах

На заміну радянським нормам СНиП 2.08.01-89 у 2006 р. набули чинності ДБН В.2.2-15-2005 «Житлові будинки. Основні положення» [1], які поширювалися на реконструкцію житлових будинків. Крім вимог цих Норм, під час реконструкції багатоквартирних будинків, окрім пам'яток культурної спадщини, враховували ВСН 61-89 (р). Відповідно до вимог ДБН В.2.2-15-2005 площа загальної кімнати в однокімнатній квартирі повинна бути не меншою

15 м^2, а у квартирах з іншою кількістю кімнат - не менше 17 м^2. Мінімальна площа спальні на одну особу в порівняні з СНиП 2.08.01-89 була збільшена на 2 м^2 і становить 10 м^2. Мінімальна площа спальні на дві особи повинна бути не менше 14 м^2. Мінімальна площа кухні для дво- та більше кімнатних квартир залишилась незмінною і становить 8 м^2. В однокімнатних квартирах кухня мала бути не менше 7 м^2. Тривалість інсоляції повинна відповідати нормативу: в одно – трикімнатних квартирах - не менше ніж в одній кімнаті; у чотири- і п'ятикімнатних - не менше ніж у двох кімнатах; у шести- і більше кімнатних - не менше ніж у трьох кімнатах.

а) б)

Рис. 2. Приклади перепланування багатоквартирних будинків кінця XIX – початку XX ст.: а) плану 2-го поверху будинку на вул. Остряниці, 10 відповідно до проекту реконструкції 1986 р., розробленого МЖКХ УССР «УКРЖИЛРЕМПРОЕКТ»; б) плану 2-го поверху будинку на вул. Бандери, 16 відповідно до проекту реконструкції 2009 р., розробленого «НДІ ПРОЕКТРЕКОНСТРУКЦІЯ»

З 2010 року набули чинності вимоги ДБН В.3.2-2-2009 [2], які поширюються на розробку проектів із реконструкції та капітального ремонту багатоквартирних будинків кінця XIX – початку XX ст. та скасовують дію ВСН 61-89(р). У результаті цього реконструкція старого та будівництво нового багатоквартирного житла проводяться за різними нормативними документами. Однак, згідно з нормами до проектів реконструкції історичної багатоквартирної забудови кінця XIX – початку XX ст. використовують ті ж нормативні показники, як і для індустріальної типової житлової забудови, хоча будинки зведені у різний період та мають відмінні характеристики. Відповідно до вимог ДБН В.3.2-2-2009 допускається влаштовувати вхід до житлової кімнати з газифікованих кухонь-їдалень, якщо житлова кімната має другий вихід у негазифіковане приміщення, а також можна влаштовувати вхід у суміщені санвузли, ванні кімнати і вбиральні з будь-яких приміщень квартири, крім кухонь. При реконструкції та капітальному ремонті багатоквартирних будинків забороняється розміщувати кухні та санвузли (ванні кімнати, туалети) над і під

житловими кімнатами. При проектуванні реконструкції, капітальних ремонтах і перепланування окремих квартир було заборонено влаштування нових віконних прорізів і розширення існуючих віконних та балконних прорізів, а також зміну кольорів і форм віконних рам, балконних дверей. Для регулювання проведення у багатоквартирних будинках кінця XIX – початку XX ст., які є пам'ятками архітектури, всіх видів реставраційних, консерваційних, реабілітаційних, ремонтних та відновлювальних робіт, за винятком робіт із благоустрою території та художньо-реставраційних робіт, був введений в дію ДБН В.3.2-1-2004 [12].

Висновки. За допомогою методу індустріального комплексного капітального ремонту архітектурно-планувальну структуру багатоквартирних будинків Львова кінця XIX – початку XX ст. намагались змінити на малогабаритне типове односімейне житло без розробки спеціальної нормативної бази, тільки на основі наведених вище будівельних нормативів. У зв’язку з цим радянський досвід реконструкції був невдало завершений. Даний підхід до реконструкції продемонстрував не лише свою економічну та екологічну недієвість, але й те, що львівську історичну забудову неможливо пристосувати під типове житло.

У результаті порівняльного аналізу вимог нормативних документів та 100 інвентарних планів багатоквартирних будинків зроблено висновок:

- враховувати об'ємно-планувальні типологічні характеристики історичних будинків при визначенні завдань реконструкції ;
- чинні нормативи потребують врахування сучасних будівельно-конструктивних та інженерно-технічних рішень.

Література:

1. Житлові будинки. Основні положення. ДБН В.2.2-15-2005 – [Чинний від 2006-01-01] – К. : Державний комітет України з будівництва та архітектури, 2005. – 36 с. – (Державні будівельні норми України).

2. Житлові будинки. Реконструкція та капітальний ремонт. ДБН В.3.2-2-2009 – [Чинний від 2010-01-01] – К. : Мінрегіонбуд України, 2009 — 16 с. — (Державні будівельні норми України).

3. Жилые здания. СНиП 2.08.01-85 – [Чинний від 1986-07-01] – М.: Госстрой СССР, 1986. – 14 с. – (Строительные нормы и правила).

4. Жилые здания. СНиП 2.08.01-89 – [Чинний від 1990-01-01] – М.: Госстрой СССР, 1990. – 16 с. – (Строительные нормы и правила).

5. Жилые здания. Нормы проектирования. СНиП II-Л.1-62 – [Чинний від 1964-04-01] – М.: Госстрой СССР, 1964. – 16 с. – (Строительные нормы и правила).

6. Жилые здания. Нормы проектирования. СНиП II-Л.1-71* – [Чинний від 1971-04-01] – М.: Госстрой СССР, 1978. – 32 с. – (Строительные нормы и правила).

7. ДАЛО, ф. 2, оп. 3, спр. №693 «Будинок на вулиці Франка, 7».

8. ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. №4703 «Будинок на вулиці Шептицьких, 6».

9. Инструкция о составе, порядке разработки, согласования и утверждения проектно-сметной документации на капитальный ремонт жилых зданий. ВСН 55- 87(р) – [Чинний від 1988-01-01] – М.: Госгражданстрой, 1987. – 54 с. – (Ведомственные строительные нормы).

10. Положение об организации и проведении реконструкции, ремонта и технического обслуживания зданий, объектов коммунального и социально-культурного назначения. ВСН 58-88 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://dbn.at.ua/load/normativy/vsn/28

11. Рекомендации по перепланировке и повышению благоустройства жилых домов старой застройки городов/ [под ред. С. Д. Химунина]; Ленинград. науч.-исслед. ин-т Акад. коммунального хоз-ва – Л. ; М.:Стройиздат,1965.-134 с.-(ил.)

12. Реконструкція, ремонт, реставрація об’єктів невиробничої сфери. Реставраційні, консерваційні та ремонтні роботи на пам'ятках культурної спадщини. ДБН В.3.2-1-2004 – [Чинний від 2005-01-01] – К.: Держбуд України, 2005. – 120 с. – (Державні будівельні норми України).

13. Реконструкция и капитальный ремонт жилых домов. Нормы проектирования. ВСН 61-89 (р) – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://dbn.at.ua/load/normativy/vsn/28

Аннотация

В статье проведен сравнительный анализ требований нормативных документов СССР и Украины для реконструкции многоквартирных домов конца XIX - начала XX веков Львова.

Ключевые слова: реконструкция, многоквартирные дома конца XIX - начала XX веков, государственные строительные нормы, ведомственные строительные нормы.

Annotation

The article presents a comparative analysis of the regulatory requirements of the USSR and Ukraine for rehabilitation of Lviv apartment buildings of the late XIX - early XX centuries.

Keywords: reconstruction, apartment buildings of the late XIX – early XX centuries, State Building Codes, Industry-Specific Construction Standards.

УДК 72.03

О. Л. Нешта
Провідний архітектор
відділу історичних досліджень
Національного заповідника«Софія Київська» м. Київ

ВПЛИВ ПРИРОДНО-ЛАНДШАФТНИХ УМОВ НА ФОРМОТВОРЕННЯ ТРАДИЦІЙНОГО ХРАМОБУДУВАННЯ УКРАЇНИ

Анотація:в статті розглядається вплив навколишнього середовища на будівельну діяльність народних майстрів, особливості народних шкіл храмобудування в залежності від природних, кліматичних та ландшафтних умов.

Ключові слова: ландшафт, народне храмобудування, архітектурно-етнографічне районування.

Архітектурні форми традиційного храмобудування Карпат особливо гармонійно вписується в місцевий ландшафт. Пластичне вирішення дерев’яних церков настільки органічно виглядає в навколишньому середовищі, що здається, для вирішення об’ємно-просторової організації храму народного майстра надихала сама природа. Такого висновку в свій час дійшов В. Щербаківський.[1]Досліджуючи церкви БойківщиниВ. Щербаківський, у багатозаломності верхів дерев’яних церков вбачав свідоме наслідування народними майстрами форм гірського ландшафту та крон дерев. Практично всі дослідники традиційного храмобудування Карпат відзначили як гармонійно вписані традиційні храми в ландшафт місцевості. Описуючи бойківські храми Г. Логвин також відмічає, що їх багатозаломні верхи повторюють силуети ялин та чудово вписуються в гірський ландшафт.[2,3] Різноманіття форм дахів в різних районах України, як відзначив П. Юрченко [4], підкреслює органічність зв’язку народної архітектури з місцевими умовами та ландшафтом В свою чергу,Ю. Гошко вважав безпосередній зв'язок із природним довкіллям суттєвою особливістю народного будівництва Карпат. Народний майстер зважав на особливості ландшафту як в пошуках архітектурної форми так і при безпосередньому пошуку місця для забудови.[5]

Крім вищезгаданих дослідників зв'язок архітектурної форми традиційних храмів з природою в свій час вбачала З. Мойсеєнко[6]. Сучасні дослідження вже не поверхово торкаються цього питання, але розглядають його з точки зору свідомої взаємодії народного будівництва з природою. Наприклад, для Л. Прибєги ландшафт це не просто тло на якому постає традиційний храм, але

цілісний ансамбль пронизаний гармонією природи і народної творчості.[7] Вплив природно-кліматичних та територіально-історичних умов Київщини на формування дерев'яної архітектури розкриває у своїх дослідженнях Ю. Івашко[8]. Природно-кліматичні чинники та геоморфологічні фактори, які вплинули на формування об'ємно-планувальних вирішень дерев'яних церков Карпатського краю досить ґрунтовно дослідив Я. Тарас.[9,с.93-119]

За природно-кліматичними умовами Г. Логвин визначає чотири великі зони – Полісся, Лісостеп, Степ, гірські та передгірські райони, в яких сформувалося більше десяти шкіл народного храмобудування. За сучасними дослідженнями Я. Тараса на території України можна виділити двадцять шкіл народної архітектури.[9,с.391]Переважна більшість цих шкіл сконцентрована в передгірських та гірських районах Українських Карпат. Загалом, внаслідок активного переселення людей із центрально-східних земель Київської Русі у XIII ст., традиційна архітектура Карпат відзначена рисами притаманними для всього українського народу. Через специфіку ландшафту, що певний час обмежував зовнішній вплив на розвиток культури та побуту Карпатських поселень, тут збереглись первісні традиції храмобудування.Внаслідок відокремленого розвитку місцевої культури в практично закритих місцевостях в умовах складного рельєфу, розподілу гірськими хребтами та річками в різних кліматичних умовах поступово сформувались різні будівельні традиції. Традиційні прийоми архітектурного формотворення, характерні для певних етнографічних районів України, утворюють школи народного храмобудування.

Рис.1 Етнографічні регіони України за Т.Косміною

В умовах природно-географічних меж з часом сформувались етнографічні групи. На основі дослідження традиційного будівництва та визначених основних історико-етнографічних регіонів Л. Прибєга запропонував архітектурно-етнографічне зонування України.[10]Кожна визначена В. Самойловичем історико-етнографічна зона, а саме – Полісся, Карпати, Поділля, Середня Наддніпрянщина, Полтавщина і Слобожанщина та Південь України поділяється на регіони поширення народних архітектурних традицій. У кожному регіоні з урахуванням природно-географічних умов сформувалась ціла низка локальних шкіл народного будівництва. Сучасні дослідження Т. Косміної нараховують 24 етнографічні регіони на території України.[11] (Рис.1) Вся територія України вміщає в собі два класи ландшафтів (рівнинні та гірські), які поділяються на 30 підтипів ландшафтів.[12](Рис. 2)

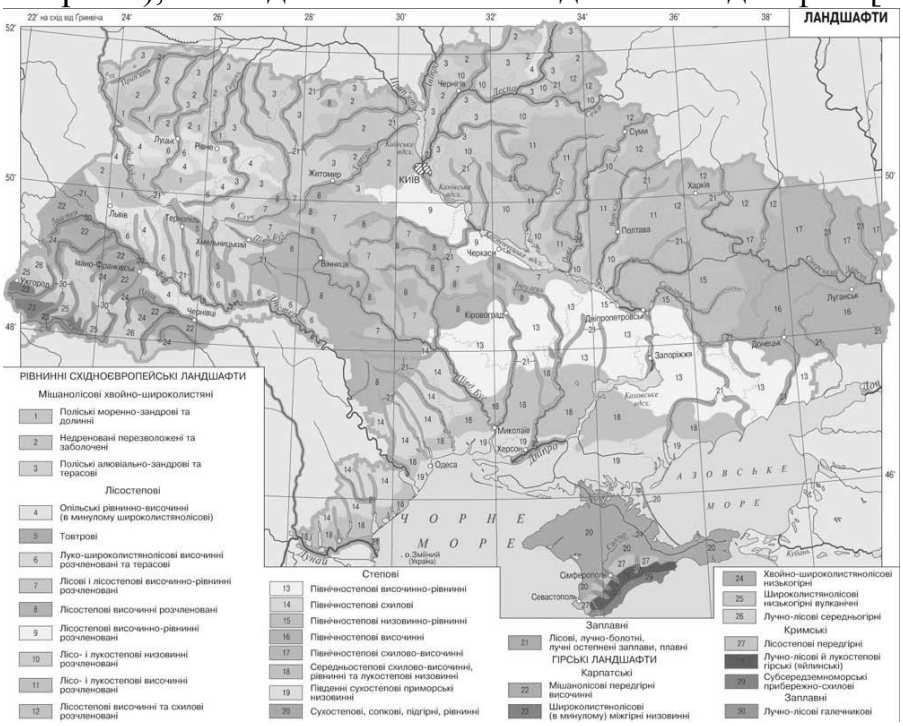

Рис.2 Ландшафти України

Ландшафт Карпатського краю визначив утворення різноманітних типів народного храмобудування в Прикарпатті, гірських районах Карпат, Закарпатті.(Рис.3) Гірські райони Карпат, в свою чергу, населяють такі етнічні групи як – гуцули, бойки та лемки, перед Карпатами з боку Чернівецької області – буковинці. Отже від назв етнічних груп походять назви локальних шкіл народної архітектури – Гуцульська. Бойківська, Лемківська та Буковинська, за архітектурно-типологічними особливостями ще виокремлюються школи: Опільська (Галицька), Покутська та Закарпатська.

Різні кліматичні, природні умови місцевості ставили перед майстрами різні завдання, кожен варіант об’ємно-просторового вирішення традиційного храму якнайкраще відповідає умовам тієї місцевості, де він постав. Зв'язок

народної архітектури з природою перш за все полягає у раціональному пристосуванні до кліматичних та географічних особливостей.

Рис.3. Етнографічне районування та ландшафт Українських Карпат.

Практично для всіх локальних шкіл народного храмобудування завжди актуальним завданням був пошук раціональної конструкції церкви для захисту споруди від руйнівного впливу опадів, особливо взимку. Найбільша середньорічна кількість опадів в Карпатах випадає на територію Бойківщини, також тут спостерігається найбільша висота снігового покриву. Особливо руйнівного впливу на конструкцію завдає сніговий покрив, що утворює суттєве навантаження на верхи храмів. Верхи бойківського типу дерев'яних церков відрізняються від інших висотою та великою кількістю заломів (переважно чотири-п'ять, подекуди до восьми). Отже багатозаломність бойківських церков це результат раціонального пристосування до природно-кліматичних умов місцевості. Цей тип церков сформувався в поздовжній долинній системі в межах Стрийсько-Сянської Верховини і характерна багатозаломність бойківської традиційної школи не вийшла за межі хребтів, що її оточують. В паралельних долинах через невисокі гірські хребти також є взірці бойківської школи храмобудування але вже з меншою кількістю заломів. Вплив природно-кліматичних чинників на формоутворення традиційної церкви детально дослідив Я. Тарас.[13]За його спостереженням найбільш руйнівними природними чинниками для дерев'яного храму в Карпатах є опади та вітер. Поверхи заломів створюють пояси жорсткості до динамічних навантажень, низькі ступінчасті дашки, що формують верхи фактично виконують функцію снігорізу, та сприяють механічній рухливості снігового покриву.

На території, що населяють гуцули опадів порівняно менше. Але існує проблема руйнівного впливу вітру. Тому церкви цього регіону меншої висоти та мають бокові нави, що сприяє більшій стійкості споруди до вітрових

навантажень. Найдетальніше гуцульські дерев'яні церкви досліджував І. Могитич. За допомогою пропорційного аналізу І. Могитич виділив п'ять підтипів пропорційної побудови плану хрещатих гуцульських церков.Хрещатий тип церкви, характерний для гуцульської школи народного храмобудування поширений також і на Лівобережній Україні. Цей тип церков ще зустрічається в Подніпров'ї, на сусідніх з Україною землях донських козаків та в Білорусії. Гуцульські дерев'яні храми відрізняються від Слобожанських та Подніпровських висотою та формою завершень. Але пропорційну подібність гуцульським церквам І. Могитич вбачав лише серед невеличкої групи церков, так званої «охтирської групи».Дослідник робить припущення, що саме вихідці з Карпат, які переселялися від гніту польського панства в другій половині XVII ст. на Лівобережжя започаткували «охтирську групу». Цю небагаточисельну групу північної Слобожанщини визначив та описав С. Таранушенко[14] Авторські дослідження також підтверджують спостереження І. Могитича щодо пропорційної єдності Гуцульських та Слобожанських церков.[15] Лише суворі кліматичні умови визначили, що загальний об'єм гуцульських церков менший ніж на Слобожанщині та Наддніпрянщині.

Отже, спільна первісна традиція храмобудування, що сформувалась у слов'ян після прийняття християнства, продовжуючи свій розвиток у відокремлених районах Карпат, попри всі подальші стилістичні місцеві особливості збереглась в основі планувально-просторової організації. Гірський ландшафт, що перешкоджав зовнішньому культурному впливу обумовив збереження прадавньої традиції храмобудування. Кліматичні, природно-ландшафтні особливості сприяли розвитку первісних архітектурних форм храму.Подальший розвиток та вдосконалення народної архітектури та мистецтва, звичаїв та традицій відповідав умовам життя, культурним цінностям та побуту, суспільно-економічним та природно-географічним умовам. Пристосовуючись до місцевих кліматичних умов та особливостей ландшафту згодом сформувались певні стилістичні та типологічні відмінності. Ці відмінні риси і вирізняють між собою народні школи храмобудування.

Література:

1. Щербаківський В. Церкви на Бойківщині// Записки НТШ.-1913.-т.114, с.7
2. Логвин Г.Н. По Україні.- К.: Мистецтво,1968.- 462с., с.390
3. Логвин Г.Н. Украинское искусство.-М.Искусство,1963.-220с.,с.183-184
4. Юрченко П.Г. Дерев'яне зодчество України.- К.:Видавництво Академії Архітектури УРСР, 1949.- 132 с.
5. Гошко Ю.Г., Кіщук Т.П., Могитич І.Р., Федака П.М. Народна архітектура Українських Карпат XV-XXст.- К.:Наукова думка,1987.-271с.:іл.с.259

6. Мойсеєнко З. Народні традиції в сучасній храмовій архітектурі Дослідницькі та науково-методичні праці, К.: Українська академія Мистецтва, випуск 13, 2006.-с.105-112, с.107
7. Народне зодчество: Альбом/ авт.. тексту та упоряд. Л. Прибєга; фотозйомка А.Прибеги.- К.: Мистецтво, 2009.- 320 с.:іл.,с.7,10,22
8. Івашко Ю.В. Дерев'яне церковне зодчество Київщини.- К.: Гопак, 2003.- 120с.с.20-27
9. Тарас Я. Сакральна дерев'яна архітектура українців Карпат: культурно-традиційний аспект.- Львів: ІН НАНУ, 2007.- 640с.
10. Прибєга Л.В. Методика охорони та реставрації памяток народного зодчества України.- К.: Мистецтво, 1997.-143 с.с.90
11. Енциклопедія історії України: у 5 т./редкол.: В.А.Смолій (голова) та ін.- К.:Наук.думка, 2005.-Т.3:Е-Й.-2005.-672с.
12. Маринич О.М., Шищенко П.Г. Фізична географія України: Підручник.-К.: Знання,2005.-511с.
13. Тарас Я. Сакральна дерев'яна архітектура українців Карпат: культурно-традиційний аспект.- Львів: ІН НАНУ, 2007.- 640с.с.106-119
14. Таранушенко С.А. Монументальная деревянная архитектура Левобережной Украині. Киев, «Будівельник», 1976, с. 336.
15. Нешта О.Л. Пропорційний принцип побудови дерев'яної храмової архітектури(на прикладі Покровської церкви в Ромнах)// Україна: Архітектура, історія, мистецтва. Матеріали четвертої Всеукраїнської науково\ конференції «Вайнгортівські читання», березень 2012 р./ за ред.. В. Тригубова.- Полтава, 2012.- с.75-81

Аннотация

В статье рассматривается влияние окружающей среды на строительную деятельность народных мастеров, особенности народных школ храмостроительства в зависимости от природных, климатических и ландшафтных условий.

Ключевые слова: ландшафт, народное храмостроительство, архитектурно-этнографическое районирование.

Abstract

The article examines the influence of the environment on the construction activities of craftsmen. It also describes folk schools of Temple Construction depending on the natural, climatic and landscape conditions.

Keywords: landscape, folk temple construction, architectural and ethnographic zoning.

УДК 721

А. И Пекер
доцент кафедры Теории архитектуры КНУБА

ВОЗМОЖНОСТИ РЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНОГО ЖИЛИЩА В УКРАИНЕ

Аннотация: в данной статье рассматриваются проблемы проектирования многоквартирных жилых домов, как наиболее перспективных для решения проблем постоянного проживания семей, нуждающихся в социальном жилье. Для решения проблемы предлагается использовать опыт проектирования и строительства крупнопанельных жилых домов.

Ключевые слова: социальное жильё, крупнопанельное домостроение.

В улучшении жилищных условий в Украине нуждается более 1 млн. семей. И значительная часть этих семей не имеет финансовых возможностей для приобретения земли и не подпадает под условия льготных программ по доступному жилью. Следовательно, все эти семьи нуждаются в социальном жилье.

Законом Украины «О жилищном фонде социального назначения» определены правовые, организационные и социальные принципы государственной политики по обеспечению конституционного права социально незащищенных слоев населения Украины на получение жилья.

Определено понятие социального жилища:

- “жилищный фонд социального назначения — совокупность социального жилья, которое предоставляется гражданам Украины, которые согласно закону нуждаются в социальной защите;
- социальное жильё — жильё всех форм собственности (кроме социальных общежитий) из жилищного фонда социального назначения, которое бесплатно предоставляется гражданам Украины, которые нуждаются в социальной защите, на основании договора найма на определённый срок” (раздел 1, статья 1 Закона Украины «О жилищном фонде социального назначения»)

“К жилью из жилищного фонда социального назначения принадлежат:

1) квартиры в многоквартирных жилых домах, усадебные (одноквартирные) жилые дома, которые предоставляются гражданам в порядке очереди на получение социального жилья;

2) жилые помещения в социальных общежитиях, которые предоставляются гражданам на время их пребывания на социальном квартирном учёте при условии, что такое жильё является единственным местом их проживания.

2. Социальные общежития создаются органами местного самоуправления согласно пунктам 1—4, 6, 8 части первой статьи 5 настоящего Закона и находятся в коммунальной собственности.“
(раздел 1, статья 3 Закона Украины «О жилищном фонде социального назначения»)

По действующим законам норма жилой площади в Украине равна 13,65 кв. м на одного человека (ст.47 ЖК); норма общей площади квартиры равна 21 кв. м на одного человека (ст. 66 ЖК); санитарная норма равна 21 кв. м общей площади на человека и дополнительно 10 кв.м на семью (ст.3 Закона "О приватизации государственного жилищного фонда").

При проектировании социального жилья необходимо учитывать следующие факторы:

Соответствие площадей квартир нормам заселения;

- Площади квартир по действующим нормам:
- 1-комнатная 30-40м2;
- 2-комнатная 48-58м2;
- 3-комнатная 60-70м2;
- 4-комнатная 74-85м2;

В то же время, при нормах общей площади на одного человека 21 м 2, площади квартир должны быть минимально следующими:

- на одного человека – 21м2;
- на семью из двух человек – 42м2;
- на семью из трех человек – 63м2;
- на семью из четырех человек – 84м2;

Набор квартир должен соответствовать демографическим требованиям региона. Расчет производится на объемы строительства в год, причем процентное соотношение квартир разной комнатности может меняться с течением времени.

Проектно-строительные решения должны обеспечивать минимальную стоимость жилья. Социальное жилье дает большую нагрузку на бюджет страны, при больших объемах строительства проблема стоимости становится одной из важнейших.

Проектно-строительные решения должны обеспечить градостроительную маневренность при застройке.

Для массового строительства социального жилья наиболее перспективен блок-секционный метод проектирования. Он позволяет проектировать как отдельно стоящие дома, так и квартальную застройку с обеспечением

необходимой градостроительной маневренности и демографического набора квартир.

Выборочное строительство социального жилья неэкономично: освоение площадок, строительство наружные сетей и коммуникаций затратны и максимально эффективны при массовой застройке.

К тому же, при выборочном строительстве в условиях сложившейся застройки трудно обеспечить необходимый набор квартир по демографии. Целесообразно в тех регионах, где потребность в жилье большая и возможности финансирования это позволяют, вести застройку жилыми кварталами. Это позволит минимизировать затраты при строительстве и обеспечить будущих жильцов минимумом необходимого соцкультбыта.

На сегодняшний день наиболее эффективной технологией строительства такого жилья является крупнопанельное домостроение. Себестоимость 1м2 такого жилья ниже, чем при строительстве из монолитного железобетона, кирпича или мелких блоков. Основным фактором, обеспечивающим низкую стоимость и высокое строительное качество крупнопанельных зданий является максимальный перенос технологических строительных процессов со стройплощадки в заводские условия, позволяющий обеспечить поточное производство железобетонных изделий с жестким контролем их качества. При этом обеспечивается высокое качество поверхностей изделий при том, что в них закладываются каналы и трубы для прокладки инженерных коммуникаций, исключающие необходимость штробления панелей на стройплощадке.

Недостатками зданий крупнопанельного домостроения являлись:

- однообразие фасадов отдельных домов и застройки в целом;
- низкое качество стыков наружных стеновых панелей, приводящее к протечкам и промерзаниям;
- невозможность перепланирования квартир.

Современные технические и технологические решения позволяют устранить многие из этих недостатков. Утепление фасадов с применением фасадних систем, либо с помощью штукатурки по сетке, решает проблему стыков и одновременно позволяет получать разнообразные архитектурные решения фасадов. Для придания разнообразия застройки служит и достаточно большой градостроительный набор домов и блок-секций, и варианты изделий летних помещений и завершения зданий.

Перепланировка же квартир, как показывает опыт, не актуальна из-за их сравнительно небольшой площади. Для более полного удовлетворения спроса в серии заложены квартиры различной планировки..

Предлагается к реализации проектно-строительная система, рассчитанная на производство и монтаж индустриальных изделий для жилых зданий площадью 50000м2 в год. Система предполагает одновременный выпуск домов и блок-секций различной конфигурации, с разным квартирным составом, этажностью 5-9 этажей. Это позволяет вести как строительство отдельных домов , так и обеспечивать комплексную застройку в малых и средних городах. На первых этажах могут располагаться небольшие встроенные помещения для первичного обслуживания населения.

Такая мощность оптимальна, учитывая возможности финансирования одновременного строительства жилых домов. Этажность может быть принята и другая, в зависимости от района застройки. Но этажность в 5-9 этажей в большинстве случаев наиболее экономична, особенно при строительстве в малых и средних городах.

При разработке проектных предложений проведена необходимая унификация и стандартизация проектных решений, что позволяет оптимизировать стоимость изготовления индустриальных изделий и, в конечном счете, снизить стоимость строительства.

Площади квартир предусмотрены следующие:

1-комнатные общей площадью (без летних помещений) – 46 м2;

2-комнатные общей площадью (без летних помещений) – 64-69 м2;

3-комнатные общей площадью (без летних помещений) – 75-81 м2;

4-комнатные общей площадью (без летних помещений) – 90 м2;

Проекты жилых домов предусматривают использование плоских однослойных ж/б панелей толщиной 160 мм как для наружных, так и для внутренних стен и перекрытий из тяжёлого бетона марок 200-300, с дальнейшим утеплением фасадов домов (системами «ИНТЕРСТОУН», «ДРАЙВИТ» или другие).

Изделия – панели мах размером (мм) 6000х3600х160, с высокой степенью готовности, с высоким качеством поверхности, по сути с наружной и внутренней чистовой отделкой с инженерными коммуникациями, полностью готовые к монтажу и последующей эксплуатации.

Принятые проектные решения позволяют использовать проверенные технологические решения и стандартное заводское оборудование. Монтаж жилых домов ведется круглогодично и в кратчайшие сроки.

Преимущества технологии крупнопанельного домостроения:

- Сокращение полного цикла производства в 2 раза, что обеспечивает уменьшение периода отвлечения денежных средств;
- Постоянный контроль качества, как в процессе производства, так и на выходе каждой панели с территории завода;

- Обеспечение высокого качества строительных, монтажных и отделочных работ в заводских условиях за счет использования высококачественного оборудования и инструмента, а так же профессионализма персонала на каждом рабочем месте;
- Строгое соответствие всем строительным нормам и применение безопасных высококачественных материалов;

  Значительно снижено влияние погодных и климатических условий на процесс строительства в целом.

Анотація

У цій статті розглядаються проблеми проектування багатоквартирних житлових будинків, як найбільш перспективних для вирішення проблеми постійного проживання сімей, які потребують соціальному житлі. Для вирішення проблеми пропонується використовувати досвід проектування та будівництва великопанельних житлових будинків.

Ключові слова: соціальне житло, великопанельне житлове будівництво.

Abstract

This article discusses the challenges of designing multi-family housing, as the most promising solutions for the problem of permanent families in need of social housing. To solve the problem, we propose to use the experience in design and construction of large houses.

Keywords: social housing, large-panel construction.

УДК 72:711

М. А. Сингаєвська,
аспірант кафедри містобудування,
Київського національного університету будівництва і архітектури

ВПЛИВ ЛЕ КОРБЮЗЬЄ НА СУЧАСНУ СВІТОВУ АРХІТЕКТУРУ

Анотація: Стаття базується на аналізі наукової роботи «Вплив Ле Корбюзьє на сучасну світову архітектуру» зарубіжного автора Хосе-Анхеля Монтеагудо (Данія), який показав на конкретних об’єктах багатьох закордонних архітекторів впливи ідей Ле Корбюзьє. Шляхом співставлення проектів Ле Корбюзьє із об'єктами сучасної архітектури виявляється спадковість архітектурно-художніх та теоретичних ідей Корбюзьє.

Ключові слова: ідеї Ле Корбюзьє, функціоналізм, сучасні архітектурні об’єкти, впливи, спадковість, геометричні форми.

Постановка проблеми. Не дивлячись на те, що багато діячів сучасної архітектури вважають, що функціоналізм і його аналог конструктивізм є застарілим напрямком і що, як наслідок, проекти та будівлі цього напрямку втратили сьогодні свою актуальність, знання, роботи та напрацювання функціоналістів стали відправною точкою не тільки для архітекторів, але і для архітектурних напрямків.

Як відомо, принципи і ідеї Ле Корбюзьє спричинили великий прорив у архітектурі та містобудуванні на початку ХХ ст. Архітектори багатьох країн, досліджуючи його роботи, і досі проявляють зацікавленість творчістю видатного майстра. Постійно звертаючись до ідей Ле Корбюзьє, одні архітектори їх відверто наслідували і відтворювали у своїх проектах незмінними, а інші – аналізували та переробляли їх, що сприяло появі різноманітних архітектурних напрямків та течій; окремі автори його активно критикували [3 ,4].

Мета статті: проаналізувати думку Хосе-Анхеля Монтеагудо щодо наявності впливів Ле Корбюзьє, показати яким чином теоретичні та архітектурно-художні ідеї видатного зодчого вплинули на формування сучасної світової архітектури.

Виклад основного матеріалу.

Правильним є те, що Х.-А. Монтеагудо розпочинає своє дослідження з того, що для розуміння вагомості вкладу Ле Корбюзьє в світову архітектуру, слід нагадати його здобутки. Видатний зодчий розробив свої проекти не лише як архітектор, але і як художник, містобудівник, інженер та історик; спроектував план міста Чандігарх та створив в ньому знакові громадські споруди. Свого часу він запропонував індивідальну житлову одиницю - «Будинок Сітроен» (Citröhan house), колективний будинок - «Марсельська житлова одиниця» (Unité d'Habitation), при цьому встановив систему мір згідно пропорцій людського тіла - Модулор, винайшов нові засоби для створення комфортного проживання в його будинках [4].

Окрім запроектованих будівель Ле Корбюзьє відомий як впливовий теоретик, його теоретичні праці залишаються надзвичайно актуальними в сучасній світовій архітектурі. Такі книги, як "До архітектури" (1923 р.) та "Пять відправних точок архітектури" (1923 р.) були перекладені на багато мов світу і до сьогоднішнього дня лишаються надзвичайно корисними і популярними. Ідеї майстра були засновані здебільшого на утопічних ідеях, а саме: правильне планування міст, сучасні технології та архітектура, які здатні

революціонізувати модель життя та покращити його на всіх рівнях - фізичному, економічному та духовному [1].

Постіндустріальне та сучасне суспільство були відзначені його новою концепцією, яка дала керівні принципи для наслідування в об'ємному проектуванні, в містобудуванні, у формотворенні, в живопису. Концепції Ле Корбюзьє відобразили потреби громадян та способи їх вирішення. На тлі сучасної глобальної містобудівної кризи він ставив за мету створити міста, де "повітря було б чисте та свіже", де "важко було почути будь-який шум" [1, с. 63]. Ці ідеї здаються наївно ідеалістичними, але його містобудівні схеми стали пророчими в тому сенсі що вони передбачили принципи побудови сьогоднішніх міських ландшафтів [4].

Талановитий зодчий сприяв утвердженню геометричних, кубістичних форм як таких, що наділені естетичними цінностями, незважаючи на те, що в них відсутній декор, і в той же час вони декларували перемогу точності та математичного порядку. Саме ці форми були складовими становлення нових напрямків архітектури, таких як Інтернаціональний стиль, бруталізм, з 1950-х до середини 1970-х деконструктивізм, постмодерн [2, 4].

В подальшому його вплив відобразився на способі мислення, конструюванні та виконанні проектів. Авторські принципи та ідеї лягли в основу мислення значного числа архітекторів-послідовників. Автор наукового твору зазначає, що роботи видатного зодчого стали відправною точкою не тільки для багатьох архітекторів, але і для архітектурних напрямків. Звертаючись до ідей Ле Корбюзьє, архітектори відтворювали їх у своїх проектах, що спричинило появу багатьох архітектурних напрямків та течій [4].

Завдяки удосконаленню будівельних рішень та використанню нових матеріалів: бетон, скло, сталь, цемент, протягом багатьох десятиліть його ідеї впроваджувалися в сучасну архітектуру.

Х.-А. Монтеагудо переконує нас в тому, що швейцарський архітектор дав розвиток Інтернаціональному напрямку та функціоналізму, а також вплинув на формування деконструктивізму, бруталізму, раціоналізму, структуралізму і постмодернізму. «Бруталізм та Раціоналізм формувалися безпосередньо на їдеях Ле Корбюзьє протягом половини 20 століття» [4, ст. 3].

У своїй роботі автор Х.-А. Монтеагудо зосереджується на впливах, які абсорбували саме архітектори та групи архітекторів, а не творчі течії та напрямки [4]. Найбільшу увагу він приділяє діяльності «Нью-Йоркської п'ятірки» (Пітер Айзенман, Майкл Грейвс, Чарльз Гветмі, Джон Хайдук та Річард Майер), а також Джеймса Стірлінга, Луїса Ісадора Кана та Рікардо Бофіла (Таблиця 1).

Таблиця 1.

Сучасні об'єкти, в яких виявлені впливи ідей Корбюзьє

Країна, автор	Сучасний об'єкт, рік будівництва	Впливові характеристики об'єкта (елементи запозичення)
Пітер Айзенман, США	 Рис. 1.1. «Картковий будинок», 1975р. Конектікут, США	- геометричні форми; - білий колір; - чікість ліній та їх гармонія; - структура будівлі базувалася на геометричних моделях, які підпорядковувалися умовам оточуючого середовища, та узгоджували внутрішній і зовнішній простір.
Річард Майєр, США	 Рис .1.2. Будинок Сміта, 1967. Конектікут, США	- поєднання кубічних обємів з кривими лініями; - ясність ліній, гармонія; - відкриті простори та світло; - вертикальні завершення даху, засклення, напівкруглі сходи; - використання білого кольору як головного.
Майкл Грейвс, США	 Рис. 1.3. Будинок Хансельман, 1971 р. Індіана, США	- подібність геометричної композиції до проектів Ле Корбюзьє: подвійний квадрат плані та подвійний куб в об'ємі; - використання білого кольору; - суцільні засклені площини; - кольорові акценти.
Луїс Ісадор Канн, США	 Рис. 1.4. Інститут біологічних наук, 1962 р. Каліфорнія, США	- наслідуючи дослідження Корбюзьє античної архітектури, просторова композиція інституту нагадує Пропілеї Акрополя, але в абстрактних формах; -кубічні форми; - виявлення матеріалів та конструкцій; - чіткі лінії, в основному горизонтальні; - врахування оточуючого ландшафту та виділення лінії землі.

Джеймс Стірлінг, Британія	 Рис. 1.5. Історичний факультет Університету Кембріджа, 1968 р. Британія	- поєднання цегляного фасаду з бетоном - суцільні засклені площини; - кубічні форми; - будівля відображає функцію, якій вона присвячена; - гуманістичні аспекти будівлі в межах її середовища є домінуючими порівняно із структурою.
Рікардо Бофіл, Іспанія	 Рис. 1.6.«Вальден 7», 1975 р. Каталонія, Іспанія	- наслідування ідей «Марсельської житлової одиниці» Корбюзьє; - ідея вертикального міста: комплекс складається із самостійних житлових одиниць, власних вулиць та рекреаційних зон; - насичений колір фасадів; - кубічні форми.

Х.-А. Монтеагудо акцентує увагу, що архітектори «**Нью-Йоркської п'ятірки**» були віддані ідеям Ле Корбюзьє, вони підримували чисті форми сучасної архітектури, семантично подібні роботам майстра 1920-1930 р.р. Їхні проекти раннього періоду декларували рівну значимість чітких ліній та їх гармонії, відкриваючи простір, впускаючи світло. Структура будівель базувалася на геометричних моделях, які підпорядковувалися умовам оточуючого середовища, та узгоджували внутрішній і зовнішній простір. (Таблиця 1, рис.1.1, рис.1.2, рис.1.3) Переважна більшість будівель, спроектованих ранньою "Пятіркою" мала білий колір, тому що він вважається таким, що об'єднує всі інші кольори та змінює свою тональність протягом дня [4].

Автор відзначає також проекти **Річарда Майєра**. В його архітектурі можна прослідкувати пряме запозичення ідей та елементів з будинків Ле Корбюзьє 1920-х років, а саме - поєднання кубічних об'ємів з кривими лініями. Будівлі Вілла Савой та Швейцарський павільон Ле Корбюзьє найбільше вплинули на Р. Майера.

Характерними особливостями будинку Сміта є ясність ліній, гармонія пропорцій, відкриті простори та світло (рис. 1.2). Завершення дахів, засклені площини, напівкруглі сходи, використання білого кольору як головного - безпосередні риси архітектури Ле Корбюзьє [4].

В ранніх проектах **Майкла Грейвса** прослідковується подібність геометричних композицій його до проектів Ле Корбюзьє. Наприклад, об'ємно-просторова композиція будинку Хансельман нагадує подвійний квадрат плані та подвійний куб в об'ємі (рис. 1.3). Окрім цього, в його проектах присутні такі риси архітектури Корбюзьє, як білий колір фасадів, суцільно засклені площини, кольорові акценти [4].

Луіс Ісадор Кан – американський архітектор, в роботах якого автор також знаходить впливи ідей Ле Корбюзьє. Л. Кан досліджував античну архітектуру. В проектах він приділяв значну увагу зоровому сприйняттю об'єкта. Просторова композиція Інституту біологічних досліджень в Каліфорнії, США нагадує Пропілеї Акрополя, але в абстрактних формах (рис. 1.4). Як і в проектах Ле Корбюзьє, для робіт Л. Кана характерні монументальність, вага, виявлення матеріалів та конструкцій, чіткі лінії, в основному горизонтальні, врахування оточуючого ландшафту та виділення лінії землі [4].

Під впливом пізніх робіт Ле Корбюзьє формувався як архітектор і **Джеймс Стірлінг.** Він запропонував декілька адміністративних будівель, які визначили новий стиль громадських будівель, який полягав у сполученні цегляного фасаду та бетону. Д. Стірлінг вважав, що будівля має відображати функцію, якій вона присвячена. Історичний факультет Кембріджського Університету має форми та елементи, які відносяться до історичних подій в різні періоди (рис. 1.5). Спосіб, в який ці елементі та форми поєднані між собою, і є для Д. Стірлінга головним завданням. Гуманістичні аспекти будівлі в межах її середовища є домінуючими порівняно із структурою будівлі, естетикою та навіть економічними аспектами [4].

Наслідуючи принципи Ле Корбюзьє, **Рікардо Бофіл** втілив в житловому комплексі «Уолден 7» ідеї «Марсельської житлової одиниці» (рис. 1.6). Комплекс складається із самостійних житлових одиниць, власних вулиць, магазинів, рекреаційних зон та нагадує маленьке вертикальне місто. Висока щільність квартир розподіляється по вертикалі. Половина площі повинна була використовуватися для громадських потреб – дворики, транзитні зони та озеленення. Як і Ле Корбюзьє в селищі Пессак, Рікардо Бофіл широко використовував насичені кольори [4].

Таким чином, аналіз наведених вище архітектурних робіт наочно демонструють універсальність теоретичних принципів та актуальність архітектурно-художніх ідей Ле Корбюзьє, який передбачив розвиток архітектури і містобудування на століття вперед.

Аналізуючи роботу автора Х.-А. Монтеагудо, ми дійшли висновку, що тема впливовості в архітектурі набуває сьогодні все більшої вагомості.

Звернення до витоків сучасної архітектури та пошуки проявів їх впливів формує новий підхід до вивчення сучасної теорії та історії архітектури.

Нами також був проведений порівняльний аналіз із застосуванням «золотого перетину» проектів 1920-х років із об'єктами сучасної архітектури України. Результати дослідження показали, що елементи впливовості конструктивізму присутні в складових об'ємно-просторової композиції сучасних об'єктів [5].

Використана література:

1. Jean-Louis Cohen. Le Corbusier: An Atlas of Modern Landscapes. – London: Thames and Hudson, 2013. – 406 p.
2. William J. R. Curtis. Le Corbusier: Ideas and Forms. - London: Phaidon, 2001. – 240 p.
3. Дженкс Ч. Язык архитектуры постмодернизма. Пер. с англ. - М.: Стройиздат, 1985. - 136 с.
4. Jose Angel Monteagudo. Influence of Le Corbusier in modern architecture: dissertation / Jose Angel Monteagudo; UCN. – Nordjylland, 2013. –56p.
Елекронний ресурс: https://www.ucviden.dk/student-portal/files/14465665/Influence_of_Le_Corbusier_in_modern_architecture.pdf
5. Сингаєвська М. А., доц., канд. арх. Василенко Л. Г. Пропорційний аналіз сучасних архітектурних об'єктів на основі «золотого перетину» // Зб. «Містобудування та територіальне планування». Вип. № 47. – Київ: КНУБА, 2013. – 128-133 с.

Аннотация

Статья базируется на анализе научной работы «Влияние Ле Корбюзье на современную архитектуру» зарубежного автора Хосе-Анхеля Монтеагудо (Дания), который показал на конкретных объектах многих иностранных архитекторов влияния идей Ле Корбюзье. Путем сопоставления проектов Ле Корбюзье с объектами современной архитектуры выявляется преемственность архитектурно-художественных и теоретических идей Корбюзье.

Ключевые слова: идеи Ле Корбюзье, функционализм, современные архитектурные объекты, влияния, преемственность, геометрические формы.

Annotation

The article is based on an analysis of the dissertation «Influence of Le Corbusier in modern architecture» of José Ángel Monteagudo, who showed how ideas of Le Corbusier influenced on projects and buildings of great number of architects all over the world. By comparing the projects of Le Corbusier with the objects of modern architecture reveals the continuity of architectural and artistic and theoretical ideas Corbusier.

Keywords: ideas of Le Corbusier, functionalisms, modern architectural objects, influence, continuity, geometrical forms.

УДК 7.012 : 721 (045)

Л. Р. Гнатюк, *канд.арх., доц.*
Я. О. Кошельник, *бакалавр з дизайну*
Національний авіаційний університет, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОСТОРУ ОФІСНИХ ПРИМІЩЕНЬ АВІАКОМПАНІЙ

Анотація: у статті розглянуто основні засади формування офісного середовища авіакомпаній. Досліджується розташування меблів та офісних приладів, а також вибір сприятливого освітлення та засади вибору колірної гами для створення психологічно комфортного середовища, завдяки якому підвищується продуктивність працівників і компанії в цілому.

Ключові слова: психологічний комфорт, офісне середовище, дизайн.

Постановка проблеми. Успіх будь-якої компанії залежить від людей, які в ній працюють. Працездатність кожного співробітника залежить не лише від правильно організованого трудового процесу і внутрішніх відносин в колективі, але і від того, як організований офіс в цілому і робоче місце даного співробітника, зокрема.

Дизайн офісів українських авіакомпаній на даний час одноманітний та типізований, що знижує психологічний комфорт і працездатність, а також не сприяє розвитку особистості. Важливим є звернути особливу увагу на створення комфортного середовища праці та розвитку для співробітників авіакомпанія засобами дизайну.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Велику увагу даному питанню приділяють західні країни, в той час як на території колишнього СРСР питання майже не розглядаються. Згадують про психологічний комфорт, в контексті дизайнерського погляду такі науковці як, К. Кондратьєва [1], В. Даниленко [2]. В роботах А.Н. Дональда [3] та І.Т. Волкотруба [4] розкрито вимоги дизайну офісних приміщень, зосереджено увагу на основних чинниках формоутворення промислових виробів, методиці та технології дизайну.

Але нажаль на сьогоднішній день питання створення психологічно комфортного середовища в офісних приміщеннях для забезпечення працездатності людей є недостатньо розглянуте.

Формулювання цілей статті. Дослідити створення психологічного комфортного середовища щодо дизайну офісних приміщень, з огляду на умови забезпечення працездатності людей.

Основна частина. У сучасних умовах офіс стає важливим засобом спілкування з клієнтами та вираження ідей компанії. Дизайн інтер’єру на заході розглядається як частина маркетингової стратегії фірми.

Офіс авіакомпанії призначений для двох типів діяльності - як для індивідуальної, що вимагає тиші і концентрації, так і для колективної, що вимагає спілкування та обміну інформацією. Основною складністю в розробці концепції дизайну інтер'єрів офісів авіакомпанії є пошук рівноваги між двома цими потребами.

Важливим є організувати офісний простір так, щоб він став зручним для кожного співробітника та відвідувача, - одна з основних завдань як керівництва компанії так і дизайнера. Адже продумане планування робочих місць дозволяє істотно збільшити продуктивність праці і сприяє самоідентифікації співробітників з компанією.

Оскільки в офісі багато хто проводить по 8-10 годин на день, комфортність робочого місця і його ергономіка стають основними умовами охорони праці. Комфортність залежить від багатьох чинників - зручності меблів, продуманості планувальних і колірних рішень інтер'єрів, температури і якості повітря. Багато значить і планування приміщень. Найбільш поширені такі її види - офіс закритого типу, загальний простір і комбінований офіс.

Офіс кабінетного типу - класична схема планування, що створює атмосферу самоти і спокою. Але в ньому неможлива колективна робота, утруднено спілкування співробітників, і простір використовується менш ефективно. Таке рішення підходить для невеликих компаній, розділених на відділи, які досить мало контактують між собою.

Є два види офісів кабінетного типу. До першого виду належать кабінети для одну-дві особи, що забезпечує максимальну усамітнення і чітку просторову організацію. До другого типу належать офіси, що складаються з кімнат більшої площі, розрахованих на колективи від трьох осіб. Цей тип офісу може бути оптимальним для спільної творчої роботи. Так може бути організований робочий простір групи осіб, зайнятих в одному проекті.

Стиль Open Space - це дизайнерське втілення демократичних відносин всередині єдиної структури. Візуально сучасний стиль виглядає як великий простір, без зведення будь-яких стін. Робоче приміщення раціонально розділяється на декілька функціональних зон за допомогою мобільних (пересувних) або стаціонарних перегородок. Головною особливістю відкритого стилю є можливість миттєвої внутрішньої координації робочим процесом і економія функціонального простору з огляду на відмову від використання стаціонарних стін і дверей.

Відкритий простір підходить головним чином для організацій і великих компаній, що динамічно розвиваються. Більшість співробітників тут знаходяться в одному приміщенні, розділеному лише меблями - шафами, стелажами і столами. Такому офісу притаманні командний дух, відсутність

приватності і високий темп роботи. Але очевидні і деякі недоліки, наприклад, низька звукова і зорова ізоляція робочих місць.

Варіантом відкритого простору є груповий офіс, де загальний простір ділиться низькими перегородками на окремі зони. Постійне спілкування можливе тільки в маленьких групах, а для обміну інформацією є загальні зони. В такому офісі простір використовується з максимальною ефективністю. Водночас, посилюється почуття приналежності до колективу. Оскільки рівень звукоізоляції при такому рішенні досить низький, рекомендується застосовувати звукопоглинаючі підвісні стелі.

Сьогодні найбільш перспективний вид організації простору, що забезпечує ізоляцію робочих місць і одночасно підтримує спілкування всередині колективу є комбінований офіс, який розвиває дух колективізму, гарантує достатню ізольованість співробітників, створює комфортність і ясність просторової організації. Окремі приміщення можуть бути відділені прозорими перегородками від центральних зон, призначених для загального користування. Таке рішення нівелює протиріччя між необхідністю сконцентруватися на роботі і потребою співробітників у спілкуванні.

Тяжіння до великих приміщень компенсується особливим моделюванням офісного простору, що включає в себе всі три виміри. Особлива увага приділяється ергономіці і зонуванню офісу.

Важливим елементом офісу авіакомпанії є вхідна зона. Її конфігурація визначається ступенем індивідуальності і відкритості компанії. Зазвичай тут же розташовуються зона очікування і гардероб. Вдалою знахідкою стане інформаційна стійка, що знайомить зі структурою і специфікою діяльності компанії.

Офіс TEZ TOUR в м.Хургада (Єгипет) Авіакомпания Czech airlines

Рис. 1. Вхідна зона авіакомпаній.

В даний час роль особистого спілкування з клієнтами постійно зростає, тому облаштованості переговорних зон слід приділити підвищену увагу. Тут важливі рівне, спокійне освітлення, не дратівливий дизайн, забарвлення меблів, і, нарешті, її зручність. До того ж ці приміщення можуть використовуватися для проведення семінарів і тренінгів, що принципово для розвитку корпоративної культури. Тому розумно розмістити в них устаткування для презентацій.

Компанія «Авіалізингу» існує вже майже 20 років і займається вирішенням специфічних повітряних завдань. Компанія, що має власний парк судів з 19 літаків і вертольотів, доставляє гуманітарні вантажі для операцій ООН, займається евакуацією постраждалих, а також надає всілякі авіаційні послуги для нафтових і газових компаній.

Саме тому новий офіс у вежі «Федерація» безликий оупенспейс перетворили в оригінальне і комфортне робоче простір. Перед командою стояло непросте завдання - створити неабиякий і сучасний інтер'єр, який не суперечив би специфіці і статусу компанії. Загальна концепція полягає в поділі простору на дві основні зони: представницьку і оупенспейс, де працює велика частина співробітників. Зони розділені стійкою ресепшен (рис. 2).

Рис. 2. Офіс компанії Авіалізинг

Гарним доповненням до кімнати переговорів є - кофіс, призначений для неформального спілкування з клієнтом або між співробітниками. Кофіс - синтез кафе та офісу, де за чашкою чаю можна обговорити робочі питання. На відміну від їдальні, він знаходиться поблизу від робочої зони, фактично продовжуючи її, і переносячи творчий процес у більш невимушену обстановку.

Для спілкування між співробітниками використовуються не тільки переговорні кімнати або кофіс, але також виділяються окремі зони між робочими зонами. Для полегшення спілкування в них можлива установка високих столів, за якими можна стоячи працювати з документами або мобільними електронними пристроями.

Говорячи про найважливіше - кабінет керівника, необхідно відзначити, що його статус поступово змінюється. Раніше він був втіленням значущості і висоти місця керівника, що виражалося, наприклад, в складності доступу або пафосності інтер'єру. Однак сучасні тенденції управління організацією, навпроти, розглядають главу компанії як лідера команди, об'єднаної однією метою, і вимагають більш безпосереднього контакту з підлеглими. Це призводить до "демократизації" кабінетів начальства, що знаходить своє відображення як в офісній плануванні, так і в оздобленні приміщень. Так що тут стають цілком доречними напівпрозорі перегородки з жалюзі, що відокремлюють кабінет від основної робочої зони і забезпечують належний рівень зорової і звукової ізоляції.

Стиль офісу - це не тільки зручність і краса. Істинний стиль - це матеріалізований корпоративний дух. І чим яскравіше він виражений, тим виразніше буде інформативність для клієнта, що він потрапив за адресою.

Офісний простір багато в чому визначає сприйняття філософії компанії. І тому важливим є обрання відповідного сценарію організації простору інтер’єру. Для авіакомпанії, яка працює по всьому світу, в різних часових поясах - бажаним є створення власного поясу комфорту і затишку.

Успішно виражена в дизайні інтер’єру ідеологія компанії призводить до більш сильного зближення з нею співробітників і відвідувачів, служить відмінною рекламою. Особливо важливим є те, щоб люди, які половину свого життя проводять в офісі, ототожнювали себе з компанією, напрямком її діяльності, її цілями і почували себе на робочому місці як вдома. Тільки тоді вони зможуть працювати з повною самовіддачею і максимально ефективно. Що, в свою чергу, підвищить конкурентоспроможність та ринковий потенціал авіакомпанії.

Національна авіакомпанія Туреччини Turkish Airlines представила новий CIP-зал (Commercial Important Person Lounge) в Міжнародному аеропорті імені Ататюрка в Стамбулі. Він був спроектований дизайнерами компанії Autoban і

розкинувся на 3000 квадратних метрів. Щодня його відвідують близько 2000 чоловік. Головним завданням дизайнерів було занурити пасажирів Turkish Airlines в місцеву культуру. Головний архітектурний елемент - це, безумовно, арка. Їх тут безліч. Проте на ряду з цим CIP-зал виглядає сучасно і стильно. Тут є все необхідне - кімнати відпочинку, ресторан, чайний сад, бібліотека і кінотеатр (рис. 3).

Рис. 3. Національна авиакомпания Турції Turkish Airlines

У міру того, як розвивалась дизайнерська думка і уявлення про комфорт, образ типового офісу зазнав певних змін, так само як і стилістичне вирішення офісного простору.

Якщо компанія серйозна, і нею керують консерватори, то, звичайно, доречніше класичний стиль. У цьому випадку важлива дорожнеча і одночасно скромність матеріалів інтер'єру. Цей стиль буде доречним якщо авіакомпанія має давню історію і давно займається авіаперевезеннями. Модерн і хай-тек актуальні в авіакомпаніях, що виникли недавно і займаються, високими технологіями. Офіс має бути обличчям фірми, що відображає її індивідуальність.

З іншого боку важливим є використання еко-стилю, що сприятиме наближенню працівників до природи. Екостиль може виражатися як у формах та біонічних лінія, так і у використанні природних матеріалів.

Також варто враховувати те, що інтер'єри офісу - відмінна можливість підкреслити успішність компанії. Так, скляні прозорі підлоги, являють собою приклад стильного і дорого рішення. Вдалим рішенням буде розміщення під ними логотипу фірми.

В колірному оформленні необхідно відзначити відхід на другий план сіро-чорної, монохромної гами. Сьогодні більш актуальними є поєднання: помаранчевого і синього, жовтого і синього, зеленого. Яскраві плями офісів у сірому місті виглядають несподівано радісно, тим самим залучаючи потенційних клієнтів.

Висновки. У процесі даного дослідження визначено основні види діяльності авіакомпанії : індивідуальна та колективна, що відповідно, впливають на формотворення простору роботи та відпочинку.

Серед виявлених типів офісних приміщень визначено найбільш перспективні для розвитку авіакомпаній, яким є відкритий простір (open spase) та його різновид - груповий офіс.

Основними елементами формування середовища офіс визначено - вхідну групу, яка формує перше враження про компанію; робоча зона, в якій особливу увагу слід приділяти переговорній зоні до яких також можна віднести зони кофісу. Не менш важливим але менш відвідуваними є зона керівництва та відпочинкова зони. Пріоритетними напрямками стилістичного та колірного вирішення офісів авіакомпаній - є поєднання екологічності та урбанізації.

Зважаючи, на виявлені особливості - головним в розробці концепції дизайну офісу авіакомпанії є відображення в його дизайні і плануванні основний напрямок діяльності компанії, її ідеологію і займане становище на ринку. Дизайн інтер'єру і планування офісу - невіддільні компоненти корпоративної культури, які є обличчям компанії. Офіс - це знаряддя

виробництва, що допомагає авіакомпанії здійснювати свою діяльність. Сучасні тенденції дизайну в галузі облаштування офісів прагнуть до перетворення офісного простору в ідеальне середовище для роботи в сучасному високотехнологічному світі.

Перспективи подальших дослідження. Вивчення та розробка елементів обладнання та умеблювання офісів авіакомпанії в умовах створення нової промислово-ділової мови спілкування, цифрової та електронної естетики. Поєднання високих технології (hi-tech) і нижчих технології (low-tech) в розробці концепції дизайну інтер'єрів офісів авіакомпаній.

Література

1. Кондратьева К. А. Дизайн и экология культуры. – М.: МГХПУ им. С.Г Строганова, 2000. – 105 с.
2. Даниленко В. Я. Дизайн України у світовому контексті художньо–проектної культури XX століття (національний та глобалізаційний аспекти): Автореф. дис. д–ра мистецтвознавства: 05.01.03 / Львівська нац. академ. мистецтв. – Львів, 2006. – 36 с.
3. Дональд А.Н. Дизайн привычных вещей. The Design of Everyday Things. /А. Н. Дональд — М.: Вильямс, 2006. —384 с.
4. Волкотруб И. Т. Основы художественного конструирования / И.Т.Волкотруб. – К.: Вища школа, 1988. – 191 с.

Аннотация

В статье рассмотрены основы формирования офисной среды авиакомпаний. Исследуют расположение мебели и офисных приборов, а также выбор благоприятного освещения и цветовую гамму для создания психологически комфортной среды, благодаря которому повышается производительность работников и компании в целом.

Ключевые слова: психологический комфорт, офис, среда, дизайн.

Abstract

In this article the basic formation of the office environment. Was investigated the furniture arrangement and office equipment and well as a selection favorable lighting and color gamma to create a psychologically comfortable environment, through which rises productivity of employees and company as a whole.

Keywords: psychological comfort, office, environment, design.

УДК 72.01:69.059.25

Г.В.Семякин
аспирант кафедры реконструкции,
реставрации архитектурных объектов
Харьковского Национального университета
строительства и архитектуры

ИСТОРИКО – КУЛЬТУРНАЯ ЦЕННОСТЬ ЗДАНИЯ ИНСТИТУТА ПРОБЛЕМ ЭНДОКРИННОЙ ПАТОЛОГИИ ИМ. В. Я. ДАНИЛЕВСКОГО, В КОНТЕКСТЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ХАРЬКОВСКОГО АРХИТЕКТОРА В. А. ЭСТРОВИЧА

Аннотация: в статье на основе новых историко-архивных и исторических источников обоснована историко-культурная ценность здания института эндокринной паталогии им. В. Я. Данилевского. Выявленные критерии оценки объекта архитектуры эпохи раннего модернизма, рассмотрены в контексте архитектурной практики харьковского архитектора В. А. Эстровича 1920 – 1930-х гг., что позволяет достаточно объективно идентифицировать памятник для его включения в список охраняемых объектов культурного наследия.

Ключевые слова: критерии оценки, историко-культурная ценность, аутентичность, наследие, модернизм, типология.

Актуальность исследования: Необходимость сохранения наследия двадцатого века не менее важна, чем сохранение ценного наследия предшествующих эпох. Архитектурное наследие раннего модернизма находится под угрозой разрушения, несмотря на его признание как художественного явления в культуре XX в. Несмотря на высокий уровень оценки памятников архитектуры 1920 – 1930-х гг., сложность и проблемы их сохранения проистекают из-за недостаточной изученности, политического неприятия советской идеологии, недостаточности исторической глубины. Объекты новейшего времени остаются живыми памятниками, активно включенными в современную действительность.

Здание института проблем эндокринной патологии им. В. Я. Данилевского Национальной академии медицинских наук Украины связано с именем всемирно известного ученого В. Я. Данилевского. Проблема сохранения и необходимость уточнения историко-культурной ценности памятника рассматривается в связи с возможным исключением его из списка памятников истории. Для обоснования его ценности привлекаются мало изученные и вновь выявленные архивные и исторические документы.

Ценность объекта культурного наследия подтверждается впервые выявленными автором архивными материалами из фондов центрального государственного архива научно-технической документации, что позволяет

уточнить историю создания объекта, проследить архитектурно-композиционные признаки и особенности архитектурного решения здания, отнесенного к постройкам архитектурного конструктивизма, показать роль произведения в творческом наследии харьковского архитектора В. А. Эстровича. В 1919 году по инициативе профессора В. Я. Данилевского Харьковским медицинским обществом основано первое в стране учреждение эндокринологического профиля – Органотерапевтический институт, который в то время состоял в составе Санитарно–бактериального института. Цель нового института – исследовать биологическую активность вытяжек из эндокринных желез животных и организовать серийное производство органотерапевтических препаратов для обеспечения населения отечественными лекарствами [2].

Уже к 1927 году возникла потребность в расширении института и выделении для него нового здания. Для строительства института, который в начальный период существования был расположен в здании по ул. Рымарская, 28 [4], были выделены два участка: усадьба по ул. Артема №10 и усадьба по ул. Артема № 12. Разработкой проекта нового здания института занимался архитектор В. А. Эстрович. Строительство института осуществляла проектно-производственная организация – УКРПАЙБУД [6].

Рис.1 Виктор Абрамович Эстрович (1881-1941 гг.).

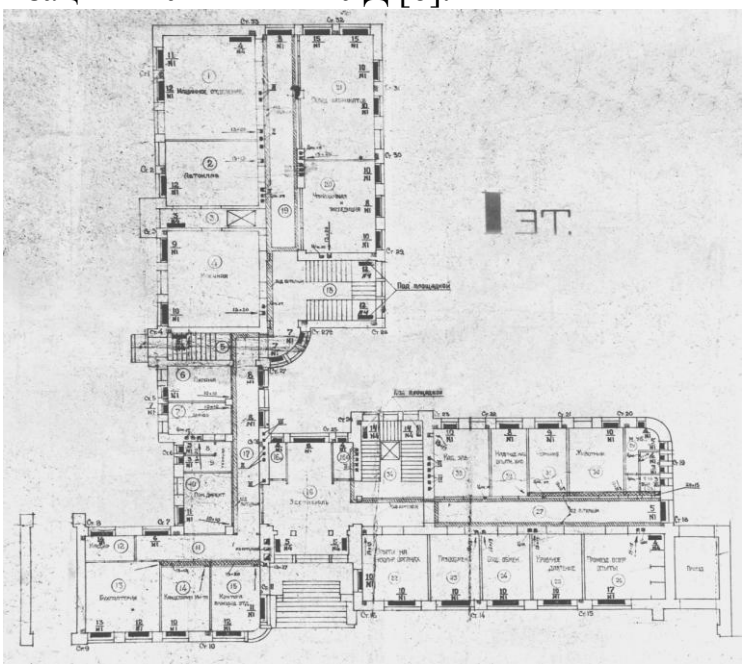

Рис.2. План института эндокринологии 1-й этаж [6].

Виктор Абрамович Эстрович родился в 1881 году в Ковенской губернии Российской Империи, в еврейской семье (рис.1). В 1900 году он поступил в Петербургский институт гражданских инженеров, который окончил в 1907 году, получив звание инженера-архитектора. До 1912 года работает в Запорожье, для которого построил свой первый многоэтажный жилой дом. В

1912 году переезжает в Харьков и поселяется в доме №6 по улице Рымарской. В 1923 году В. А. Эстрович зачислен на службу в Государственный банк, здание которого под его руководством было расширенно и реконструировано. В 1927 году переселяется в дом, построенный им самим по улице Артема, № 6 (рис.3). В этом же доме находится собственная мастерская В. А. Эстровича.

Деятельность архитектора с 1925 по 1939 гг. была посвящена объектам медицинского назначения. До этого времени в Харькове объекты здравоохранения строил архитектор А. К. Шпигель. К числу первых объектов, построенных арх. В. А. Эстровичем совместно с арх. А. В. Линецким, была бывшая 2–я образцовая рабочая поликлиника 1925г. по пр. Московскому, 197, главный фасад которой выполнен с использованием форм неоклассицизма. В 1930 г. арх. В. А. Эстрович проектирует радиологический институт в г. Харькове по ул. Пушкинская 82, в стиле архитектурного конструктивизма, в 1932 г. – институт эндокринологии им. В. Я. Данилевского по ул. Артема 10, также в стиле архитектурного конструктивизма, в 1935 г. – институт гигиены и труда по ул. Тринклера 6. Последним проектом архитектора был Морфологический корпус мединститута по пр. Ленина, 4 в стиле советского ар–Деко. Строительство начало в 1939 г., но было прервано Великой отечественной войной. В 1939 г. после очередной реорганизации трест "Медсанстрой", в котором работал В. А. Эстрович, был ликвидирован. Главный инженер треста В. А. Эстрович, оставшись без работы, довольствовался местом консультанта в Государственном союзном проектном институте (ГСПИ) №4. Погиб Виктор Абрамович в Дробицком Яру вблизи Харькова в 1941 году [5].

Над проектом здания института проблем эндокринной патологии им. В. Я. Данилевского архитектор В. А. Эстрович начинает заниматься в 1928 году. Абрис плана здания напоминает перевернутую букву "Т", что позволяет строить здание поэтапно (рис. 2). Главным фасадом институт выходит на ул. Артема. Входная группа немного смещена с главной оси и заглублена относительно красной линии застройки. Таким композиционным приемом архитектор подчеркивает вход в здание. Входной блок объединяет собой два корпуса. В левом 3-х этажном корпусе размещается административная часть, в правом 4-х этажном – лаборатории и виварий. В части 3-х этажного корпуса, который расположен в глубине квартала, размещаются технические лаборатории, склады, производство препаратов.

Входную группу архитектор В. А. Эстрович разрабатывает наиболее детально: главный вход заглубляет, скругляет угол стены главного фасада со стороны входа, увеличивает высоту блока, усиливает динамику композиции вертикальным остеклением, уравновешивая ее размещением часов в уровне верхнего яруса, над главным входом (рис.4). Возможно, часы были

установлены, но сохранилась только ниша под механизм и циферблат часов. Этот прием часто использовали архитекторы конструктивисты в своих проектах.

Рис.3 План г. Харькова 1938г. с обозначением размещения зданий, построенных архитектором В. А. Эстровича. (● - жилые здания, ■ - объекты здравоохранения).

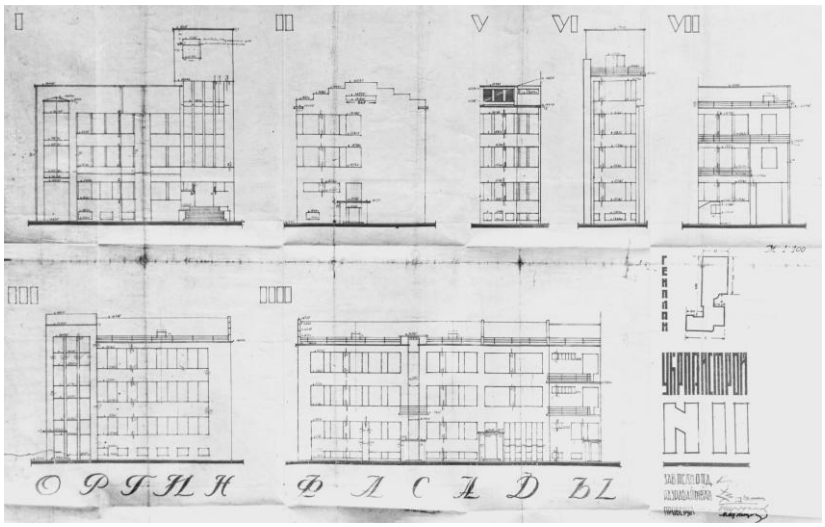

Рис.4. Фасады института эндокринологии первой очереди строительства [6].

Для имитации ленточного остекления автор заглубляет оконные простенки на полкирпича. Таким же приемом он пользуется для имитации ленточного остекления в скругленной части стены. Своеобразное решение автора, заложенное в проект – использование гнутых стекол в конструкции оконных рам по форме скругленной стены (рис.5) [6]. В плоскости главного фасада архитектор размещает треугольный эркер, расположенный над проездом во внутренний двор. Главный фасад здания оштукатурен, цоколь рустован.

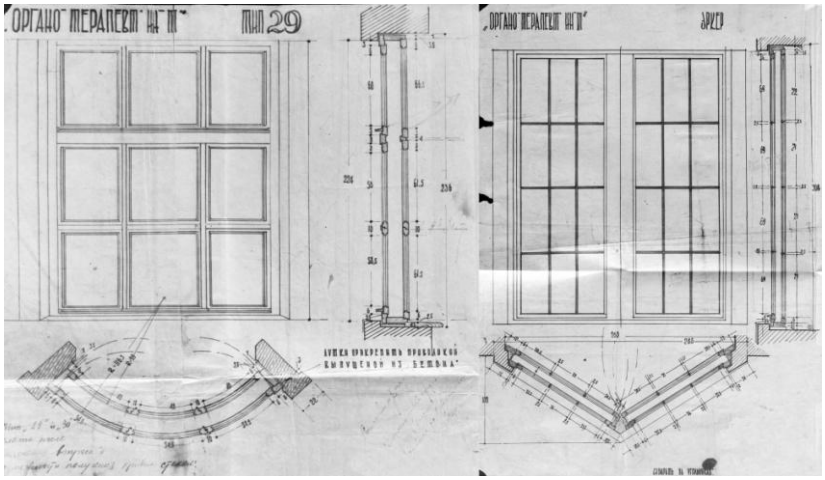

Рис.5. Конструкции окон здания института эндокринной патологии [6].

Фасад со стороны двора здания также изобилует наличием конструктивистских приемов: выступающие объемы лестничных клеток, треугольный эркер, скругление углов здания, характерный рисунок оконных переплетов. Как и все проекты зданий, разработанные автором в стиле архитектурного конструктивизма, проект корпуса института был выполнен с соблюдением эстетики новых строительных материалов – бетона, стали, стекла. В реальной практике при строительстве жилых и общественных зданий с целью экономии строительных материалов, стены зданий возводили из кирпича, а плоскую кровлю заменяли более рациональной, с точки зрения эксплуатации, чердачной крышей стропильной конструкции. Фасадную плоскость стены здания в этом случае надстраивали несколькими рядами

кирпичной кладки с целью имитации плоской крыши [10]. В здании института стены выполнены из красного керамического кирпича, перекрытия железобетонные по металлическим балкам, кровля двухскатная по деревянным стропилам, покрытая металлическими листами [3].

Строительство Украинского органотерапевтического института (первое название) начинается в апреле 1928 года [6]. Институт создавался в две очереди: первая – с 1928 по 1930 гг., вторая – с 1932 по 1938 гг. [1]. Сохранившийся проект первой очереди строительства, представленный подлинными чертежами фасадных и плановых проекций [6], в точности соответствует построенному в стиле архитектурного конструктивизма зданию научно–исследовательского института. По чертежам поэтажных планов установлено размещение кабинета директора института В. Я. Данилевского на 2 этаже 3-х этажного главного корпуса, выходящего фасадом на ул. Артема. Кабинет имеет восточную ориентацию, помещение выделено на фасаде скругленным окном, сохранившим аутентичные материалы и конструктивное решение, отображенное в проекте (рис.5).

За период первой очереди строительства здания института с 1928 по 1930 гг. [8], были возведены: административный (3 – 4-х этажный) и лабораторно-технический (3-х этажный) корпуса, с 1932 по 1938 гг. – корпус вивария и лабораторий (5-ти этажный) (рис.6).

Рис.6. Институт эндокринной патологии. Фото из архива А. Ю. Лейбфрейда 1930-х годов.

Материалами городского Бюро технической инвентаризации подтверждается дата окончания строительства здания института, состоящего из трех корпусов, сохранивших свои морфологические характеристики и основные конструктивные решения. Определенно также, что на период после

Великой отечественной войны (1945 г.), балансовая стоимость здания института по ул. Артема 10/12, практически не изменялась на протяжении всего периода эксплуатации здания [8]. По материалам городского БТИ, а также по результатам натурного обследования выявлено, что на протяжении послевоенного периода существования института до сегодняшних дней здание сохранило аутентичные конструктивные материалы и объемно планировочное решение с незначительными изменениями внутренней планировки. Сохранились также материал и рисунок заполнения оконных проемов, конструкции междуэтажного перекрытия и марши лестничных клеток, частично утрачено и требует восстановления ленточное остекление по центральному блоку. В 2003 году в уровне цокольного этажа была проведена реконструкция нежилых помещений с организацией дополнительных входов на главном и дворовом фасадах.

Приведенная информация является основанием для комплексной оценки объекта культурного наследия в соответствии с критериями ценности, установленными в нормативных документах [7].

Историческое значение объекта культурного наследия состоит в его репрезентации как недвижимого памятника, в котором работал выдающийся В. Я. Данилевский. В стенах института работали также другие выдающиеся ученые: В. М. Коган–Ясный, В. П. Комиссаренко, В. Б. Алёшин, А. А. Богомолец, П. Л. Эйнгорн, А. М. Утевский, С. Г. Генес. В стенах института изобретен первый советский инсулин и множество других препаратов.

Историко-культурное значение здания института эндокринной патологии им. В. Я. Данилевского, как объекта архитектуры, определяется его типологической и историко-художественной ценностью. Как объект эпохи модернизма, здание является одним из первых в ряду объектов науки медицинского профиля. Деятельность научно-исследовательского института связана с созданием новых лекарственных препаратов, получивших широкое распространение в стране и за рубежом. Здание института принадлежит творчеству известного харьковского архитектора В. А. Эстровича, который внес огромный вклад в развитие типологии больничных зданий Украины 1920–1930-х годов.

Особенности архитектурно–композиционного решения, прослеженные на примере здания институт эндокринной патологии им В. Я. Данилевского, являются характерными для целого ряда сооружений лечебного профиля, построенных В. А. Эстровичем в его харьковский период. В решении планировки использована коридорная система, объемно-планировочная композиция, как правило, ассиметричная, построенная на сочетании

нескольких объемов. Она образована пересечением двух осей, определяющих расположение входной группы с административными помещениями и вертикальными коммуникациями. Этажность больничных зданий не превышает 2-х этажей, а научно-исследовательских институтов 3 – 4-х этажей. Здания организованы в целостную композицию с использованием характерных приемов конструктивистской эстетики: состоит из перпендикулярно расположенных блоков, соединенных с помощью лестничных клеток и переходов. Встречаются варианты компоновки здания из корпусов, расположенных перпендикулярно и параллельно.

Как объект культурного наследия, сохранивший материальную структуру времени своего создания, а также архитектурные признаки конструктивисткой постройки, здание может рассматриваться как имеющее значительную историко – культурную ценность.

Литература

1. Грицай М. О., Игнатов О. Н., Игнаткин И. О., Лебедев Г. О. Очерки истории архитектуры Украинской ССР. – Киев: Держбудвид УРСР, 1962. – 352 с.
2. Караченцев Ю. И. К 90–летию со дня основания института проблем эндокринной патологии им. В. Я. Данилевского: страницы истории, достижения и перспективы // Новости медицины и фармации. – 2009. – 10 октябрь.
3. Лейбфрейд А.Ю., Полякова Ю.Ю. Харьков. От крепости до столицы. – Харьков: Фолио, 1988. – 333 с.
4. Лейбфрейд А.Ю., Реусов В.А., Тиц А.А. Харьков. Архитектура. Памятники. Новостройки: Путеводитель. – Харьков: Прапор, 1985.–149 с.
5. Лейбфрейд А.Ю. Архитекторы евреи в Харькове. – Харьков: Каравелла, 2002. – 32 с.
6. Органотерапевтический институт в г. Харькове. Р – 32, 1–28 комплекс, 3 ед. хр., 1929 г. / Центральный государственный научно–технический архив Украины (ЦГНТА).
7. Порядок визначення категорій пам'яток для занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Постанова КМ України від 27.12.2001р. №1760. / Зб. нормативно–правових актів сфери охорони культурної спадщини. – Ч.: ВАТ "РВК "Деснянська правда", 2011. – 547–551 С.
8. Расчет налога со строений и земельной ренты с предприятий, учреждений и организаций Харькова на 1945г. Р–6071, оп. 1, спр. 146. / Бюро технической инвентаризации в г. Харьков (БТИ).

9. Тиц А.А., Шпара П.Е. Харьков: Историко–архитектурный очерк. – К.: Будивельник, 1983 – 232 с.
10. Ясиевич В.Е. Архитектура Украины на рубеже XIX–XX вв. – К.: Будивельник, 1988. – 183 с.

Анотація

У статті на основі нових історико–архівних та історичних джерел обгрунтована історико-культурна цінність будівлі інституту ендокринної патології ім. В. Я. Данилевського. Виявлені критерії оцінки об'єкта архітектури епохи раннього модернізму розглянуті в контексті архітектурної практики харківського архітектора В.А. Естровіча 1920 – 1930-х рр., що дозволяє досить об'єктивно ідентифікувати пам'ятник для його включення до списку охоронюваних об'єктів культурної спадщини.

Ключові слова: критерії оцінки, історико-культурна цінність, автентичність, спадщина, модернізм, типологія.

Abstract

In this article on the basis of new historical and archival and historical sources substantiated historical and cultural value of the building Institute of Endocrine Pathology of V.Y. Danilevsky. Revealed evaluation criteria object architecture of early modernism considered in the context of architectural practice Kharkov architect V.A. Estrovicha 1920 – 1930-ies., which allows one to objectively identify a monument to his inclusion in the list of protected cultural heritage sites.

Keywords: historical and artistic value, authenticity, heritage, modernism, typology.

УДК.72.01:711.168

Ю.С. Соколовська,
аспірант кафедри ДАС
Київського національного університету будівництва і архітектури

ПРИНЦИПИ, МЕТОДИ І ОСОБЛИВОСТІ РЕНОВАЦІЇ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА В РАЙОНАХ МАСОВОЇ ЗАБУДОВИ

Анотація: у статті розглянуто принципи, методи і особливості реновації в умовах комплексної реконструкції на основі аналізу існуючого стану забудови в Україні і закордоном.

Ключові слова: комплексна реконструкція, реновація, принципи і методи реновації.

Ще 10 років тому проекти реновації міського середовища та його окремих об'єктів йшли під позначкою «реконструкція», а вже згодом це поняття доповнилося поняттям «реновація», яке конкретизує основні задачі реконструкції та засоби їх вирішення. Реновація, як поняття процесу оновлення та розвитку, ще не до кінця укорінилося у вітчизняній архітектурній теорії та практиці і потребує уточнення та доповнення. Сьогодні помилкове грифування проектів реконструкції відбувається не тільки у зв'язку з дослівним або не точним перекладом цього поняття з інших мов, але і завдяки не чітко окресленим задачам по окремим рівням та об'єктам реновації. Іноді мають місце випадки, коли під «реновацією» мається на увазі знесення та нове будівництво на звільнених територіях.

Значну увагу цим та іншим питанням реконструкції міського середовища і його окремим фрагментам приділяли увагу у своїх дослідженнях А.М. Плешканівська [2]., С.Г. Кузнєцов [1]., В.О. Кодін [4]. Питанням розвитку реконструкції житлового середовища в Україні займались С.В. Єжов., Л.Г. Бачинська, Т.С. Кравчуновська. Модернізацією районів масової забудови М.В. Биваліна. За кордоном над цими проблемами працювали Лоуренс Дж. Вейл, Томас Дж. Кампанелла, Мартін Кьорнер, Кріс Коч, Робін Річардс, Дерек С. Хара.

Сьогодні концепція комплексної реконструкції, як спроба узагальнення її методів і прийомів, становить провідний напрямок втілення глобальної концепції сталого розвитку і сталих людських поселень [1, с.42], орієнтовану на збереження та повернення відновленої архітектури у міське середовище [4]. Разом з тим у цих та інших дослідженнях комплексна реконструкція часто розглядається не як закономірний етап розвитку міста, а як локальний захід, необхідність проведення якого виникає під час функціонування чи експлуатації міських підсистем [2, с.53]. У сучасній архітектурній теорії і практиці способи проведення комплексної реконструкції поділяються на дві групи: інтенсивні, такі, що не потребують розширення територій міста та його частин; та екстенсивні, що потребують розширення територій [3].

Аналіз тих та інших способів реконструкції свідчить про можливість їх систематизації за різними ознаками. Один із можливих шляхів полягає в покладені в основу складових комплексної реконструкції трьох засадничих архітектурних принципів, які сформулював римський архітектор та інженер Марк Вітрувій Полліон і які у сучасному проектуванні міського середовища можуть бути трансформовані у міцність планувальної структури і забудови, корисність планувальної організації території і забудови та красу архітектурно - містобудівних форм. Усі складові тріади - рівноцінні, і як тільки одна із них потіснить дві інші, то зникає цілісність уявлення про архітектуру і

містобудування, а на її місці залишається будівництво, інженерія та декорація [5]. Під загальним містобудівним принципом «міцність» та відповідною задачею розуміється створення в процесах оновлення сприятливих містобудівних умов, що забезпечують відповідність оновленої структури і забудови вимогам діючих і перспективних нормативних документів. Під «корисністю» мається на увазі задача і результат створення комфортного архітектурно – містобудівного середовища, його інфраструктури, структури та забудови в умовах їх оновлення. А під «красою» - наявність загальної художньо-естетичної ідеї композиції як в плані, так і об'ємно - просторовому вирішенні забудови, що забезпечує стильову єдність. Враховуючи те що житлова забудова належить до міської тканини, що у порівняні з міським каркасом досить швидко та динамічно змінюється, доцільно доповнити вищезазначену тріаду четвертим принципом «досконалості», що враховує розвиток та експлуатацію міського середовища впродовж певного часу (рис.1).

Реновація міського середовища в районах масової забудови складається з трьох рівнів: містобудівного, рівню благоустрою територій та об'ємно-планувального рівня. Кожному рівню відповідає свій об'єкт реновації, серед яких житлові мікрорайони та райони, житлові групи та комплекси, будівлі і споруди. Задачі реновації охоплюють відновлення чи оновлення структури, інфраструктури та призначення об'єктів реновації (табл.1). Застосування задач реновації та засобів їх вирішення на не відповідних рівнях та об'єктах зводиться до нового будівництва, реконструкції, модернізації, санації та іншого, але не реновації. Наочний приклад «не реновації» та «реновації» можна спостерігати аналізуючи ділянку житлового комплексу Прюітт – Ігоу у місті Святого Луїса, штат Міссурі, США (рис.2). Спочатку на вільних територіях були побудовані соціальні приватні будинки, котрі з часом занепали та перетворились на притулок малозабезпеченого населення та мікрорайон з високим рівнем злочинності. Внаслідок цього було прийнято рішення знести «трущоби» та звести на їх місці житловий комплекс, що складався з масової забудови для різних соціальних груп населення. У цьому випадку задача переорієнтації на іншу соціальну групу проводилась у житловому комплексі на містобудівному рівні і суперечить змісту реновації, оскільки ці заходи можна класифікувати як нове будівництво на звільнених територіях. Після чергового занепаду житлового комплексу було вирішено знову звільнити території від забудови і наступні 40 років ділянка пустувала, але у 2011-2012 рр. провели архітектурний конкурс на проект реновації ділянки [6]. Перші три місця зайняли проекти сільськогосподарського та громадського спрямування, що є зміною типологічного призначення ділянки і відповідає містобудівному рівню та об'єкту реновації.

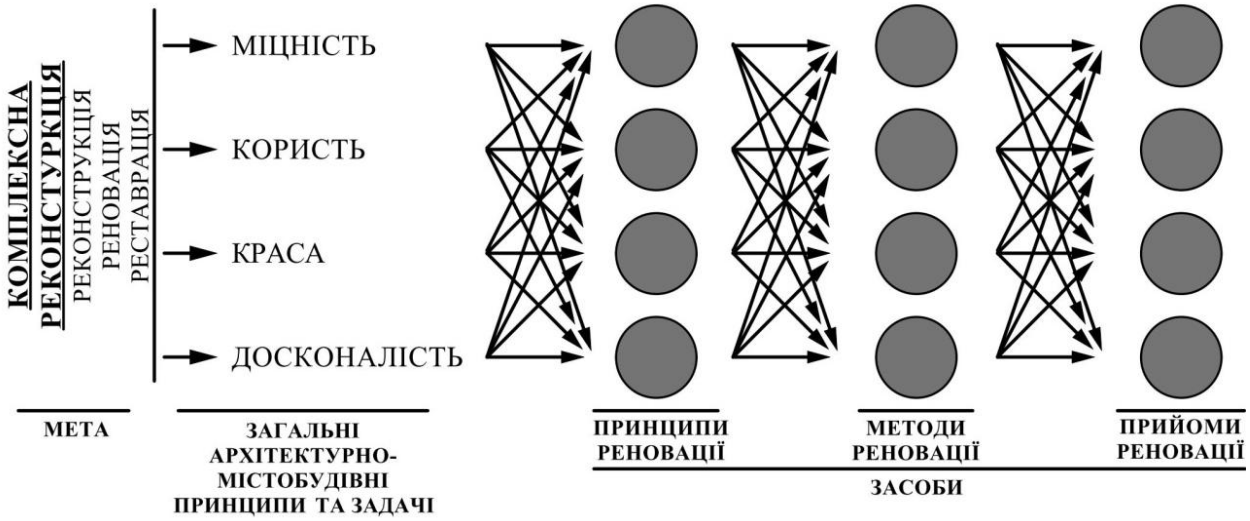

Рис.1. Схема взаємозв'язків засобів комплексної реконструкції на основі тріади Марка Вітрувія

Як показав аналіз теорії і практики у масовій забудові житлових районів міст найчастіше використовуються основні чотири принципи формування міського середовища, які застосовуються на всіх об'єктах реновації. До цих принципів належать [7, с.13-15]:

- принцип спадкоємності, який орієнтується на збереження та проникнення нових об'єктів в існуюче середовище без руйнування структури, інфраструктури чи архітектурно – містобудівних форм, шляхом наслідування існуючого оточення;

- принцип ієрархічності полягає у тому, що кожний з містобудівних об'єктів розглядається як складна структура з частинами підпорядкованими цілому. При цьому кожний об'єкт може розглядатись як підпорядкована частина іншого обєкта, що має вищий рівень організації;

- принцип відповідності встановлює пряму залежність між процесами функціонування і розвитку та просторовою формою міста та його частинами;

- принцип ефективності та справедливості визначає засоби розподілу благ і цінностей міського способу життя.

Табл.1. Відповідність задач рівням та об’єктам реновації.

РІВНІ РЕНОВАЦІЇ	ОБ'ЄКТИ РЕНОВАЦІЇ	ЗАДАЧІ РЕНОВАЦІЇ
МІСТОБУДІВНИЙ	ЖИТЛОВІ МІКРОРАЙОНИ ТА РАЙОНИ	- ЗМІНА ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ТЕРИТОРІЙ; - ТРАНСФОРМАЦІЯ ПЛАНУВАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ТЕРИТОРІЇ
РІВЕНЬ БЛАГОУСТРОЮ ТЕРИТОРІЇ	ЖИТЛОВІ ГРУПИ ТА КОМПЛЕКСИ	- ТРАНСФОРМАЦІЯ СТРУКТУРИ ЗАБУДОВИ; - РЕОРГАНІЗАЦІЯ ІНФРАСТРУКТУРИ; - ЗМІНА ТИПОЛОГІЧНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ЗАБУДОВИ
ОБ'ЄМНО-ПЛАНУВАЛЬНИЙ	БУДІВЛІ І СПОРУДИ	- ПЕРЕОРІЄНТАЦІЯ ОБ'ЄКТУ НА ІНШУ СОЦІАЛЬНУ ГРУПУ; - ЗМІНА ТИПОЛОГІЧНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ БУДІВЕЛЬ І СПОРУД

Характерною рисою масової забудови післявоєнних житлових районів по всьому світу була відмова від художньо-естетичної складової на користь функціонально-доцільної і технологічно-конструктивної при проектуванні будинків і споруд та їх благоустрою. Таку відмову можна назвати принципом аскетичності, тобто задоволення мінімальних вимог для забезпечення повноцінного життя мешканців житлового району.

Сьогодні принцип ієрархічності залишився практично незмінним, але інші принципи під впливом соціально – економічних умов зазнали змін у бік врахування суб’єктивних вимог і потреб, що відобразилося на підвищенні якості житлового середовища у міських районах.

Аналіз процесів реновації засвідчив, що оновлення масової забудови у житлових районах залежить від їх положення у структурі міста; чим ближче вони розташовані до центру міста, тим активніше відбувається розвиток і прискорюється необхідність реновації. Можно виділити три домінуючі стани існуючого середовища та відповідна їм необхіда інтенсивність реновації:

- збереженість середовища, як в Оболонському районі м. Києва, де розвиток відбувається за рахунок резервних територій, майже не зачіпаючи існуючу забудову. У цих випадках спостерігається реновація з мінімальним втручанням у інфраструктуру житлового району за рахунок будівництва торгово - розважаотних комплексів та офісних будівель під оренду. Тобто відбувається доповнення середовища функціями, яких стало не вистачати після певного розвитку територій, але глобальних змін у середовищі вони не викликали;

- порушеність середовища характерна для більшості центральних районів крупних і крупніших міст, де відбувається хаотична забудова та ущільнення

середовища з подальшим руйнуванням існуючої інфраструктури району чи його частин. Забудова, що знаходиться у беспосередній близкості до центрального залізничного вокзалу у Соломянському районі м. Києва, розвивається саме за таким сценарієм. Сьогодні там вже спостерігається нестача закладів освіти та паркінгів, але зведення все нових і нових житлових комплексів продовжується. У такому випадку можно використати часткову реновацію територій, яка передбачає поліпшення існуючої ситуації зміною балансу функцій при якій можливо як відновлення середовища, так і створення нового;

- знищеність середовища – на даний момент в Україні не має таких яскравих прикладів, але є вирогідність переходу із порушеного середовища у знищене, коли вже необхідна максимальна ступінь встручання реноваційних заходів на містобудівному рівні. Закордонним прикладом такого втручання може бути вищезазначений житловий комплекс Прюітт-Ігоу, до знищення якого призвели соціальні зміни всередині комплексу, а рішенням проблеми стала подальша реновація територій із зміною функціонального призначення з житлового під сільськогосподарське та громадське використання.

Насправді, житлові райони масової забудови у більшості аналізованих випадків в якійсь мірі зберегли якість середовища інфраструктури та структури міського середовища, але значно втратили позиції у оновленні художньо - естетичної складової середовища. Враховуючи особливості революційних змін у екомічних та соціальних умовах в Україні можна зазначити, що найбільш доцільною буде поступова реновація з мінімальним чи частковим втручанням у середовище житлових районів масової забудови з врахуванням закордонного досвіду, де знайшли поширення три варіанти реновації на всіх рівнях оновлення міського середовища. Подальшим напрямком дослідження може стати аналіз сучасних тенденцій у реновації середовища та виявлення нових принципів можливого розвитку та трансформації житлових районів масової забудови крупних і крупніших міст України з врахуванням їх поточного стану.

Список літератури

1. Кузнецов С.Г. Комплексная реконструкция застройки как метод обеспечения устойчивого развития жилой среды / С. Г. Кузнецов, И. И. Ананян, Л. Н. Богак// Коммунальное хозяйство городов: Наук. – техн. сборник, - Х., ХНАГХ, 2010.– Вип.95. – С. 42-46.
2. Плешкановская А.М. Реконструктивная деятельность как условие устойчивого развития крупного города/ А.М. Плешканоская // Досвід та

перспективи розвитку міст України: збірник наукових праць. – 2011. – Вип. 20, – с. 44-54.
3. Соколовська Ю. С. Досвід і тенденції реконструкції і реновації масової житлової забудови / Ю. С. Соколовська // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: науково-технічний збірник. – 2013. – Вип. 33, – с. 169-174.
4. Кодін В.О. Методичні підходи до реконструкції промислових зон в історичних частинах міст. Доповідь на конференції. Градостроительные аспекты устойчивого развития крупных городов (2009) http://eprints.kname.edu.ua/30979/
5. Витрувий. Десять книг об архитектуре / Пер. с лат. Ф.А. Петровского. М.: Изд-во Академии архитектуры, 1936.
6. Офіційний сайт організаторів конкурсу «Pruitt-Igoe now»[Електронний Ресурс] Режим доступу: http://www.pruittigoenow.org
7. Тімохін В.О. Основи містобудування/ Навч. Посібник. – К.: ІЗМН, 1996. – с. 216.

Аннотация

В статье рассмотрены принципы, методы и особенности реновации в условиях комплексной реконструкции на основе анализа существующего состояния застройки в Украине и зарубежом.

Ключевые слова: комплексная реконструкция, реновация, принципы и методы реновации.

Abstract

The article describes the principles, methods and features of the renovation in terms of complex reconstruction on the basis of analysis of the current state of development in Ukraine and abroad.

Keywords: complex reconstruction, renovation, principles and methods of renovation.

УДК 535.6:721+747+75

О. Д. Пилипчук
старший викладач кафедри рисунка та живопису
Київського національного університету будівництва та архітектури

ПРОБЛЕМА АСОЦІАТИВНОСТІ КОЛЬОРУ В ІНТЕР'ЄРІ, ХУДОЖНЬО-ДЕКОРАТИВНОГО ОЗДОБЛЕННЯ ТА МЕТОДИ ЗАСВОЄННЯ ПРАКТИЧНИХ ПРИЙОМІВ

Анотація: в статті піднято питання про актуальність проблеми асоціативності кольору в сучасному мистецтві і проектуванні інтер'єру, та його взаємодія з художньою формою в візуально-просторовому середовищі. Зроблений аналіз практичних завдань які допомагають в вирішенні цього питання. Як приклади, приведені студентські художні роботи, виконані під керівництвом автора статті.

Ключові слова: асоціативність кольору, інтер'єрний простір, образ, художня форма, мистецтво і дизайн.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Розробка відповідає загальному профілю наукових досліджень кафедри рисунку і живопису КНУБА за темою «Колір і художня форма», «Асоціативність кольору» у навчальній програмі курсу «Колористика» та програмі підготовки фахівців за спеціальностями «Образотворче мистецтво», «Архітектура».

Постановка проблеми. Весь простір, що оточує людину, має який-небудь колір. Колір впливає на функціональні процеси людини і на його психологічний стан. Знаючи особливості кожного кольору, можна сформувати певний образ, певні емоції, асоціації. В теперішній час існує проблема в уніфікації колірного оформлення соціального середовища. Вважається, що втрачено першочерговий сенс кольорів, який був закладений раніше. На сприйняття тих чи інших барв або відтінку, значним чином вплинули мода, традиції, а також інтенсивні рекламні та соціальні технології. Образ, настрій, відчуття які виникають від першочергового сприйняття, є основою для творчого задуму в архітектурі та мистецтві, дизайні. та при оформленні продукції промислового виробництва. В живописних художніх композиціях емоційне сприйняття кольору, ускладнюється змістом твору, при цьому колір може набути зовсім інше значення, ніж свій першочерговий психологічний вплив [4].

Виклад основного матеріалу. *Асоціативність* (від латинського «association»– з'єднання) [3]. У психології розрізняють асоціацію по складності (у просторі та часі), подібністю, контрастом. *Кольорові асоціації* – діяльність органу зору, яка збуджує інші органи відчуттів: дотик, слух, нюх. Кольорові асоціації можуть також викликати спогади і пов'язані з ними емоції, образи, психологічні стани. Для художників, архітекторів, дизайнерів-декораторів, в неповторний цікавий художній образ, враховуючи зв'язок форми і кольору.

Розвити відчуття асоціативності кольору допоможуть практичні вправи які дозволяють максимально підготувати до вирішення складних професійних завдань. Акцент в них робиться на розвиток творчої уяви, асоціативного процесі роботи найбільш актуальним є питання здатність створити сприйняття, образного мислення та трансформації образу, об'єкту або його елементу. Вправи направлені на розвиток просторової орієнтації на площині і об'ємі.

Для розуміння психологічного значення кольору та його формоутворюючих можливостей пропонується зробити «Абстрактно-асоціативний автопортрет». Виконуючи це завдання слід зазначити, що головний аспект в композиційно-смисловому сенсі полягає в зображенні асоціативного автопортрету за допомогою психофізіологічних реакцій, таких як: кольорові, лінійно-геометричні, психологічні (символіка, естетична характеристика кольору), формотворні. Слід враховувати, що можливий відхід від фігуративного зображення, потребує комплексного осмислення визначеної задачі, тобто треба заздалегідь сформувати ідею і сенс майбутньої роботи: асоціативно зіставити себе з тим, чи іншим кольором, формою і можливо предметом, визначити колорит усієї композиції, передати психологічний аспект всієї композиції (розкрити власний світ, сприйняття змісту), проявити фантазію і творчо підійти до вирішення цієї складної задачі (мал. №1-4. Студентські роботи, вик. О. Пилипчук. Папір, змішана техніка).

Можливість засвоїти асоціації які викликають кольори, та відчути їх емоційний вплив допоможе завдання «Асоціативна композиція». Виконуючи абстрактну композицію із кольорових плям на емоційні асоціації: позитивні (веселі, приємні, бадьорі, міфічні…); негативні (сумні, в'ялі, нудні, трагічні, сентиментальні…); нейтральні (спокійні, байдужі, врівноважені…), потрібно врахувати, що форма предмета і плями, що несе даний колір, являються одним із найважливіших факторів, які впливають на емоційне переживання. Враження, яке викликає колір, тісно пов'язане з предметною структурою, тому залежить від усіх її якостей. Отже, розмір і форма, ритм і напрям кожної, вами використаної фактури, повинна відповідати ідеї й задуму усієї композиції (мал. № 5-10. Студентські роботи, вик. О. Пилипчук. Папір, змішана техніка).

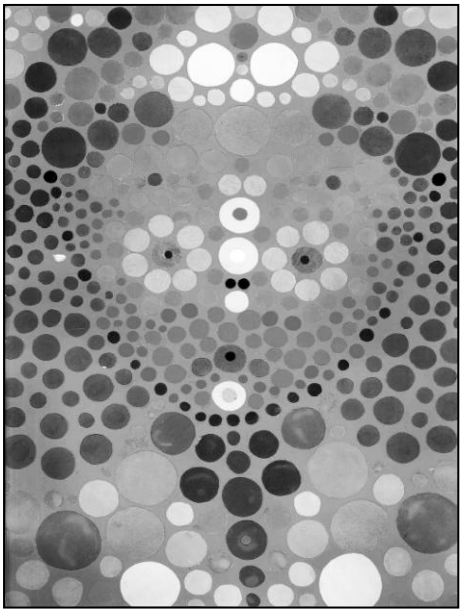
Мал. №1. ***Асоціативний автопортрет.*** *(Студентська робота. Папір, змішана техніка).* Яскраві теплі кольори, розкривають динамічний характер автора, а плавний ритм ліній говорить про м'якість характеру.

Мал. №2. ***Асоціативний автопортрет.*** *(Студентська робота. Папір, змішана техніка).* Робота вибудована в контрастних, додаткових, дуже насичених кольорах які підкреслюють авангардне творче мислення автора, його молодість і бурхливість натури.

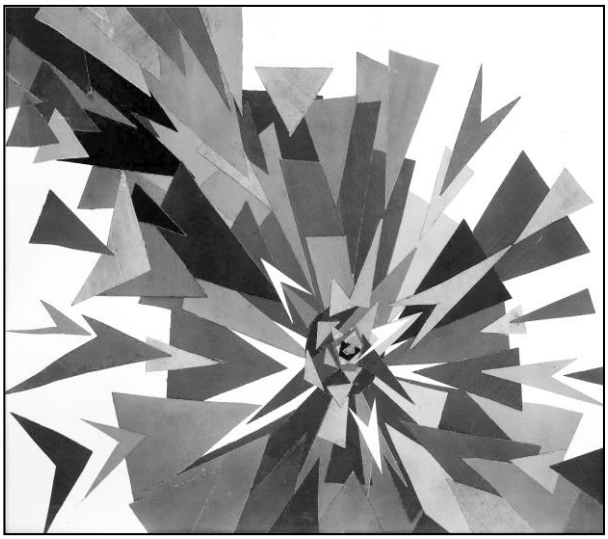
Мал. №3. ***Асоціативний автопортрет.*** *Студентська робота. Папір, змішана техніка).* Автор роботи відчув у собі образ лісної діви, німфи. За допомогою складної, зелено-синьої гами, досягається відчуття загадковості та казковості.

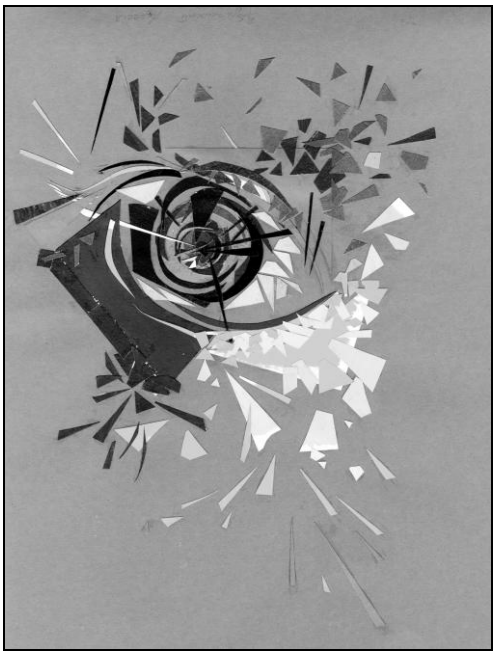
Мал. №4. ***Асоціативний автопортрет.*** *Студентська робота. Папір, змішана техніка).* Відчуття сонячності, літа, радості. За допомогою світло-жовтих, яскраво-оранжевих, свіжих зелених кольорів та повторюваного ритму однаково круглих форм, складається веселий, дуже оптимістичний образ.

Мал. №5. ***Асоціативна композиція.*** *(Студентська робота. Папір, змішана техніка).* Відчуття напруги, переляку. Відтінки синьо-зеленого, ультрамарину, лілово-сірого, в контрасті з оранжево-жовтими кольорами. Нахилені, спотворені, розбиті площинні.

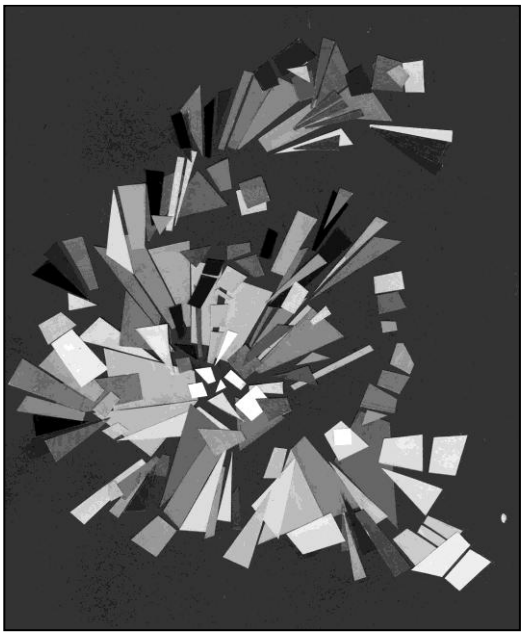
Мал. №7. ***Асоціативна композиція.*** *(Студентська робота. Папір, змішана техніка).* Любов і задоволення. Єдність при різноманітності. Синя гама і червоно-фіолетова в поєднанні з білим.

Мал. №6. ***Асоціативна композиція.*** *(Студентська робота. Папір, змішана техніка).* Динамічна дія. Використовується сміливий та ритмічний ряд, поставлений під кутом. Рух, викликаний динамічними лініями, різкою зміною форм. Яскраві тони, "прості", "сильні", додаткові кольори.

Мал. №8. ***Асоціативна композиція.*** *(Студентська робота. Папір, змішана техніка).* Позитивний веселий настрій. Відчуття театральної вистави. Світлі, яскраві теплі кольори і тони в контрасті з "важкими" та темними. Гладкі, плавні форми і візерунки.

Мал. №9. ***Асоціативна композиція.*** *(Студентська робота. Папір, змішана техніка).* Відчуття свята, позитивність емоцій. Орієнтація вгору. Кольори стримані, складні, холодні. Відтінки, синьо-зеленого, фіолетового, в контрасті з світлими теплими тонами, білим.

Мал. №10. ***Асоціативна композиція.*** *(Студентська робота. Папір, змішана техніка).* Тиша, споглядання, емоційна розрядка. Відчуття ізольованості усамітнення, відчуженості і спокою. Відсутність відволікаючих різких контрастів. Спокійна нейтральна гама, складні колірні поєднання з використанням золотисто-коричневих, сіро-зелених сполучень.

Висновки. Кольоровий художній образ в свідомості кожного митця формується по-різному, як відображення його індивідуальності і творчого потенціалу, як власне творчий почерк в межах загального методу. Розвиток художніх здібностей та розуміння асоціативності кольору, пов’язаного з предметом та середовищем, має ефективний вплив на майбутніх професійних архітекторів, дизайнерів, художників. В своїх художніх роботах потрібно враховувати психофізичний вплив кольору на людину, вміло користуватися основними законами поєднання кольорів в композиції просторового середовища, картинної площини і т.д., знати художні естетичні значення відтінків і співвідношень. Все це в цілому допомагає створити гармонічні умови для середовища проживання людини та, в деякому сенсі перетворити оточуючий простір — що є основною функцією будь-якого виду мистецтва.

Можна зробити висновок, що проблема асоціативності кольору в інтер’єрі та художньо-декоративному оздобленні – актуальна завжди і кожен раз розкриває багатство фантазії та творче мислення людини-митця.

Література

1. Алексеев С.С., Теплов Б.М., Шеварев П.А. Цветовединие для архитекторов. – М.: Из-во ГОНТИ, 1938, 158 с.
2. Степанов Н.Н. Цвет в интерьере. – К.: Вища школа, 1985. – 184 с.
3. Советский энциклопедический словарь. М.: Советская инциклопедия, 1985. – 1600 с.
4. Миронова Л. Н. Цвет в изобразительном искусстве. – Минск, Беларусь, 2002 – 150 с.
5. Фрилиг Г., Ауэр К. Человек – цвет – пространство – М.: Стройиздат. 1973 – 141 с.
6. Ефимов А.В. «Формообразующее действие полихромии в архитектуре». – М.: Стройиздат, 1984 – 168 с.

Аннотация

В статье поднят вопрос об актуальности проблемы ассоциативности цвета в современном искусстве и проектировании интерьера, и его взаимодействие с художественной формой в визуально-пространственной среде. Сделан анализ практических задач которые помогают в решении этого вопроса. В качестве примеров, приведены студенческие художественные работы, выполненные под руководством автора статьи.

Ключовые слова: асоціативность цвета, интерьерное пространство, образ, художественная форма, искусство и дизайн.

Abstract

The article raised the question of the relevance of the problem of associativity color in contemporary art and design of the interior, and its interaction with the art form in the visual-spatial environment. The analysis of the practical problems which help in resolving this issue. Examples are given student artwork, supervised by the author.

Keywords: asotsiativnost color, interior space, image, art form, art and design.

УДК 72.01:711.4(043.2)

О. І. Сідорова,
старший викладач
кафедра дизайну інтер'єру НАУ,
Київ, Україна

КОМПОЗИЦІЙНІ ТА ЕЗОТЕРИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛІНІЇ ПАРТЕРУ ІСТОРИЧНОГО МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

Анотація: розглянуто елементи лінії партеру забудови Києва кінця Х1Х-початку ХХ ст., включення простору в периметральну забудову, запропоновано класифікацію архітектурно-декоративної пластики фасадів, принципи збереження своєрідності забудови історичного центру Києва.

Ключові слова: периметральна забудова Києва кінця Х1Х-початку ХХ ст., фасади, лінія партеру, класифікація архітектурно-декоративної пластики.

Постановка проблеми. Актуальність збереження своєрідності забудови історичного міського середовища зростає з кожним роком у зв’язку із зростанням темпів реконструкції історичних міст та включенням нового будівництва в міську структуру. Особливості самобутності історичної забудови кожного конкретного міста залишаються недостатньо вивченими.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Функціонально-типологічний, містобудівний та стилістичний аспекти української архітектури кінця 19-поч. 20 ст. досліджені в працях О. Н. Ігнатова, В. Є. Ясієвича, В. В. Чепелика, М.М.Дьоміна, Т.Д. Товстенко, В.В.Водзинського та інш. [1, 6].
Аналіз пропорційної структури архітектурної форми та формотворення в архітектурі розглядається в дослідженнях І. Шевєлєва, О. О. Тиц, І. Араухо, К. Афанасьєва, М. Брунова, Д. Підоу, Ю. С. Сомова, В. Є. Михайленко, М. І. Яковлєва та інш. [2].
Пропорційні, архітектурно-художні та семантичні особливості української житлової архітектури кінця 19-поч. 20 ст. досліджені в працях В. Є. Ясієвича, В. В. Чепелика, К. Жукова, А. Ізотова, Л. К. Поліщук, О. І. Сідорової, О. М. Сердюк, Т. Скибицької, О. І. Марінченко та інш. [3, 4, 5].

Формулювання мети статті: визначити особливості периметральної забудови Києва кінця ХІХ - початку ХХ ст., провести класифікацію архітектурно декоративної пластики фасадів.

Основна частина. В м. Києві 80% історичного центру складає забудова кінця ХІХ початку ХХ ст. Київ, як і більшість великих міст дореволюційної Росії та України, в кінці ХІХ на початку ХХ ст. пережив кілька будівельних "бумів". Кількість житлових будинків, які будувалися в цей період, досягла

рекордної на той час позначки. У період першого будівельного «буму» з 1898 по 1901 рр. кількість новозбудованих кам'яних будинків досягла 1000. А за 5 років другого будівельного «буму» з 1907 по 1912 рр. було збудовано 1901 будинок. Зростаючий обсяг масової житлової забудови обумовив будівництво будинків за загальними композиційними схемами.

Композиція завжди первинна, вона є генетичною основою будівлі, стилістика вторинна. Серед загальної різноманітності київської забудови кінця XIX початку XX ст. житлові будинки різних стилів часто мають спільну композиційну структуру фасадів; будівлі, об'єднані спільною стилістикою, такі спільні схеми мають ще частіше, не кажучи вже про будівлі, зведені за проектами одного автора - архітектора.

Спорудження будівель за типологічними схемами в кінці XIX на початку XX ст. стало свого роду продовженням "типового" будівництва XVIII - XIX ст., яке в той час називалося "зразковим", "повторним", "нормальним" тощо. Однак типологічне будівництво кінця XIX початку XX ст. відрізняється від "типового будівництва" XVIII -XIX ст. більшою варіабельністю заповнення типологічних схем архітектурними деталями, хоча серед загальних типологічних схем вирішення фасадів будівель кінця XIX початку XX ст. зустрічаються і одверто "типові", відтворені 1:1. Варто зауважити, що будівлі кінця XIX ст. початку XX ст., які споруджувалися в центральних районах міста, поступово витискали забудівлю попередніх епох (XVIII ст. - поч. XIX ст.) і відрізнялися від неї периметральністю забудови, щильність якої поступово зростала, а також кількістю поверхів, більш ламаною лінією завершення будівель, оскільки будинки мали велику кількість фронтонів, щипців, високих аттиків, конусоподібних, шпилеподібних, шатрових веж та об'ємної скульптури в завершеннях. Лінія партеру (лінія перших поверхів будинків) також мала в забудівлі кінця XIX ст. початку XX ст. свої особливості - наявність різностильових архітектурних елементів та декору: порталів, балконних ґрат, ґрат проїздів, кутих і виливаних парасолькових дашків, які відступають від фасаду будівлі, скульптури та ліпних міжвіконних вставок, які несуть естетичну, символічну та філософськи - історичну інформацію. Все це робило лінію партеру більш деталізованою, більш інформативною і, безперечно, більш щільною, безперервною, у зв'язку з периметральністю забудови, порівняно з лінією перших поверхів житлової забудови XIX ст., а також порівняно із забудовою другої половини XX ст. та початком XXI ст.

В результаті проведеного нами дослідження композиційної структури фасадів забудови кінця XIX ст. початку XX ст. виявлено три основні типи композиційних схем вирішення фасадів в залежності від основних структурних вертикальних членувань: одноосьова, двохосьова та трьохосьова. Типи

використаних авторами будівель композиційних схем безпосередньо впливали на сприйняття архітектурно-художнього вирішення фасадів будинків, пропорційного та метро-ритмічного ряду лінії партеру забудови вулиці. Особливо цікавими є одноосьові центричні схеми композицій фасадів: перша, яка містить центральний просторовий елемент (Велика Васильківська, 28, Горького, 32) і друга, збудована за принципом наростання динаміки, об'ємів фасаду до центру (Прорізна, 23). Тут до композиції фасаду активно включається простір. У першому випадку висока, у два поверхи арка об'єднує проїзд і вхід, які відступили на кілька метрів вглиб будівлі. Простір, який вривається завдяки такому рішенню у площинне вирішення фасаду, притягає і утримує увагу на акцентованому центрі композиції фасаду**.** Своєрідні просторові градації сприйняття структури фасаду утворюються також і горизонтальними суцільними вздовж усіх структурно важливих вертикальних членувань фасаду поясами балконів, які мають "просторовий" гнутий профіль своєї металічної сітчастої з центральним елементом огорожі.У другому випадку одноосьова центрична "просторова" композиція утворюється завдяки площинам на рівні другого, третього та четвертого поверхів, які відступили на кілька метрів углиб фасаду і є симетричними відносно центрального вертикального поясу, а на місці площин, що відступили, утворюються тераси з металічними опорами, з витонченим малюнком балконних ґрат. Місця площин, що відступили, заповнює простір. Бічні площини фасаду, які відійшли на другий план, підкреслюють динамізм і напруженість композиції з виступаючим вперед і вгору центральним вертикальним членуванням. Особливо динамічними та інформативними є асиметричні рішення фасадів одноосьової схеми. Це фасади будівель на вул. Великій Васильківській, 46 і Гоголівській, 23. Основна композиційна вісь фасаду будівлі на вул. Гоголівській, 23 утворена вертикаллю сходів, ділить фасад на дві нерівні частини, які урівноважуються відносно основної осі двома додатковими, підпорядкованими вертикалями. Одна з них - довга - утворюється ланцюгом оригінальних балконів посередині більшої частини фасаду, друга - коротка - утворюється об'ємом еркеру, розташованого з самого краю правої меншої частини фасаду, таким чином, головна композиційна вісь фасаду виступає віссю рівноваги. Фасад будівлі на рівні лінії партеру має надзвичайно поетично вирішені архітектурні деталі – вікно з іронічно-лубочними котами , завдяки яким будинок став своєрідним "міським фольклором".

Типи використаних авторами будівель композиційних схем безпосередньо впливали на сприйняття архітектурно-художнього вирішення фасадів будинків, пропорційного та метро-ритмічного ряду лінії партеру забудови вулиці.

Особливо цікавим є включення простору в периметральну лінію забудови. Таке включення простору виявлено в наступних випадках:

1. Простір може з’явитись перед фасадом або кількома фасадами, які відступили від червоної лінії забудови: а) фасад будинку повністю відступив від лінії забудови; б) фасад частково відступив від лінії забудови.
2. Простір включено в структуру фасаду завдяки східчастому вирішенню поверхів, які відступили вглиб забудови і розкриваються на головному фасаді відкритими терасами з художньо-декоративним оздобленням (тут використано принцип нарощування динаміки, об'ємів фасаду до центру Прорізна,23).
3. Простір включено завдяки відкритому вглиб кварталу проїзду: а) фасад містить центральний просторовий елемент (часто це вхід в будинок об’єднаний з проїздом двохповерховою аркою), який відступив вглиб від площини фасаду (Велика Васильківська, 28); б) просторовий елемент – проїзд розташований в правій або лівій частині фасаду і оздоблений металопластикою гратів.
4. Простір включено завдяки кутим та виливаним парасольковим дашкам або металічним терасам на колонах, які відступають від фасаду будівлі,

Важливу роль у збереженні своєрідності забудови історичної частини Києва відіграють архітектурно-функціональні деталі.

Архітектурно-функціональні деталі та декоративна пластика фасадів невід’ємно пов’язані з композиційною структурою фасадів.

В процесі дослідження виділені наступні типи архітектурно-функціональних елементів:

1. Портали та вхідні двері;
2. Балкони та балконні огорожі;
3. Грати проїздів;
4. Піддашшя;
5. Еркери;
6. Вікна;
7. Вирішення вертикалі сходів.

Всі ці типи архітектурно-функціональних елементів класифіковано за двома основними групами признаків: *перша група* – матеріально-конструктивні та формотворчі признаки; *друга група* – композиційно-стилістичні признаки.

Наприклад, вхідні двері класифікуються за кількістю стулок та наявністю засклення:

- Двохстульчасті з заскленням – це найбільш розповсюджений тип вхідних дверей, він зустрічається в будівлях усіх стилів (рис. 1);

- Двохстульчасті без засклення – зустрічаються на фасадах усіх стилів крім неоготики (рис. 2);
- Трьохстульчасті з заскленням – зустрічаються в будівлях в стилі неоренесанс, неокласицизм, модерн (рис. 3);
- Чотирьохстульчасті з заскленням – в будівлях модерну, неоготики, неоренесансу (рис. 4).

Всі рисунки до статті виконані О.І.Сідоровою.

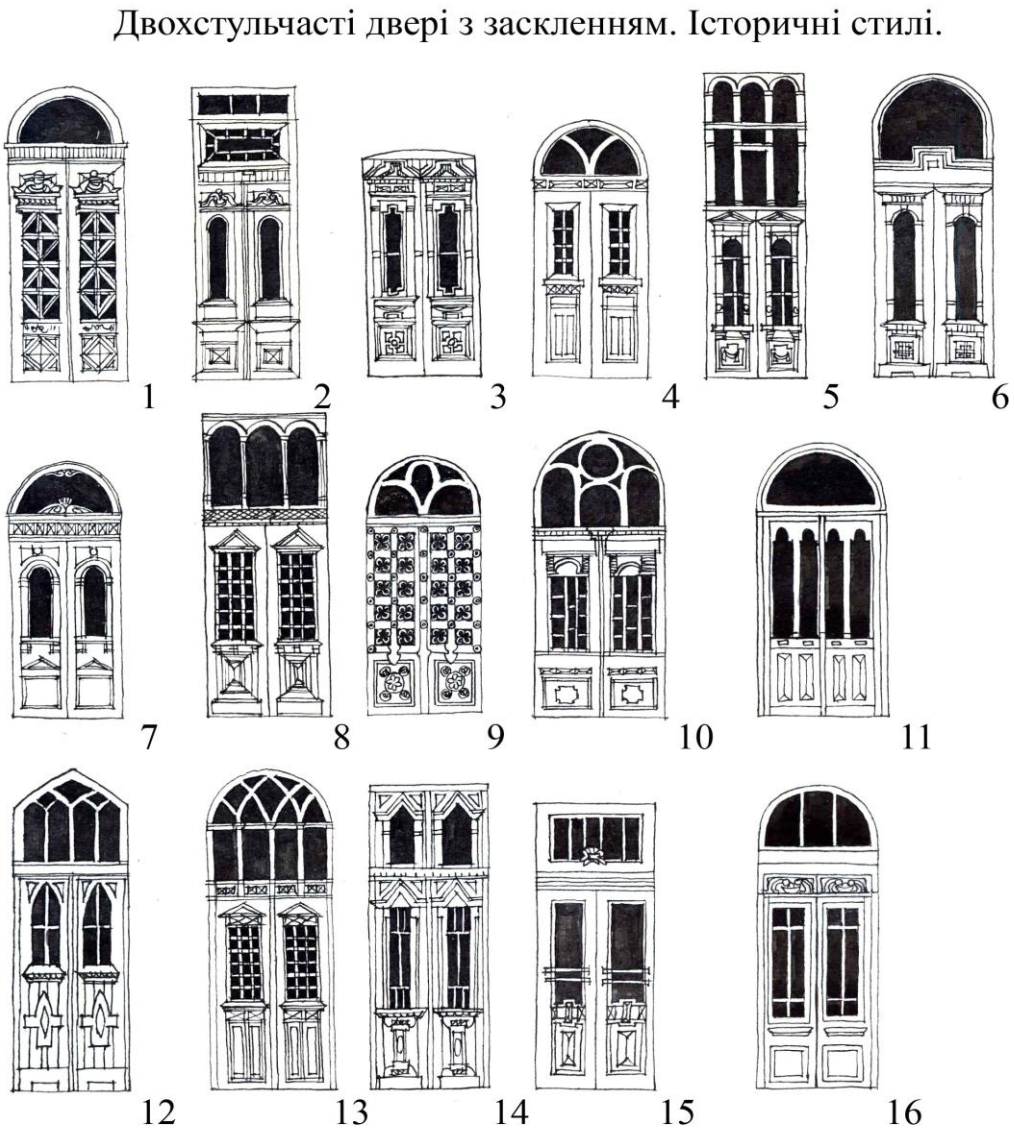
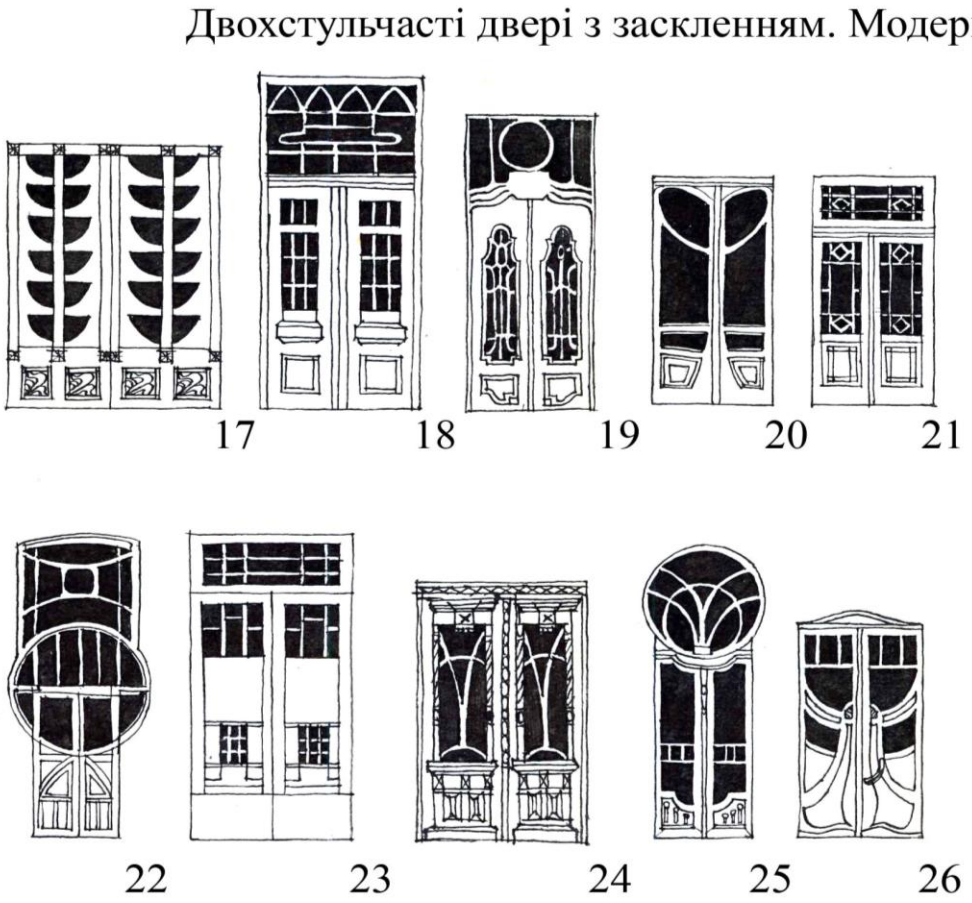

Рис. 1 Двохстульчасті з заскленням .

1. Рейтарська,24 (не збереглися); 2. Володимирська,45 (не збереглися); 3. Ярославів вал,29 (в ремонті, не збереглися); 4. Володимирська,39; 5. Софійська,14/13 (не збереглися); 6. Шота Руставелі,17(не збереглися); 7. Мала Житомирська,20; 8. Михайлівський провулок, 17 (не збереглися); 9. Андріївський узвіз, 34; 10. Саксаганського,113 (не збереглися); 11. Л.Толстого,7; 12. Володимирська,37(не збереглися); 13. Дмитрівська,81 (не збереглися); 14. Саксаганського,115 (не збереглися); 15. Бульварно-Кудрявська,17 (не збереглися); 16. Пушкінська,33 (не збереглися);

Продовження Рис. 1 *17. Гоголівська,23; 18. Шота Руставелі,29 (не збереглися); 19. Велика Житомирська,32 (не збереглися, замінено на спрощені); 20. Мала Житомирська,12 (в жахливому стані); 21. Саксаганського,117 (не збереглися); 22. Мала Житомирська,5; 23. Шота Руставелі,23 (не збереглися; 24. Бульварно-Кудрявська,30 (не збереглися); 25. Шота Руставелі,33 (не збереглися); 26. Ярославів вал,14;*

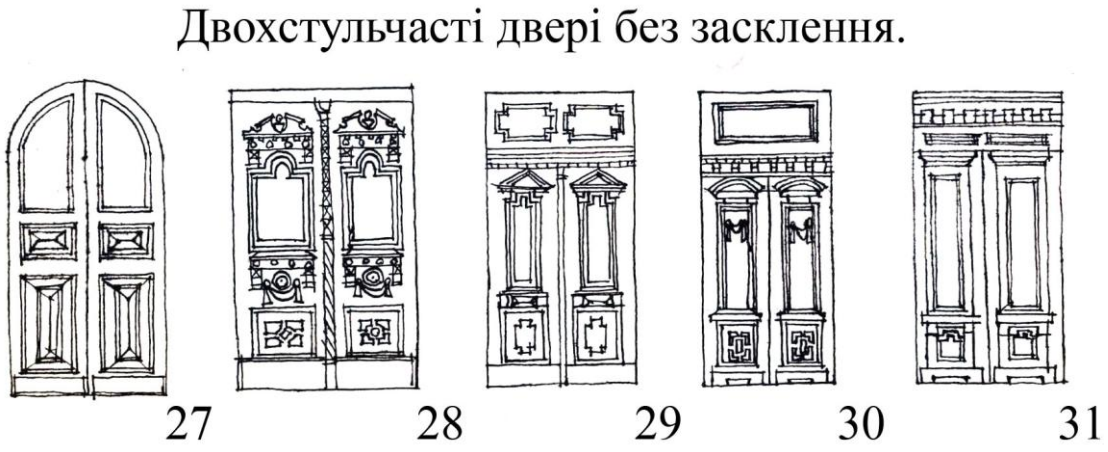

Рис. 2 Двохстульчасті без засклення

27. Дмитрівська,79 (не збереглися); 28. Олеся Гончара,37(не збереглися); 29. Ярославів вал,30 (не збереглися); 30. Мала Житомирська,11; 31. Бульварно-Кудрявська,51 (не збереглися)

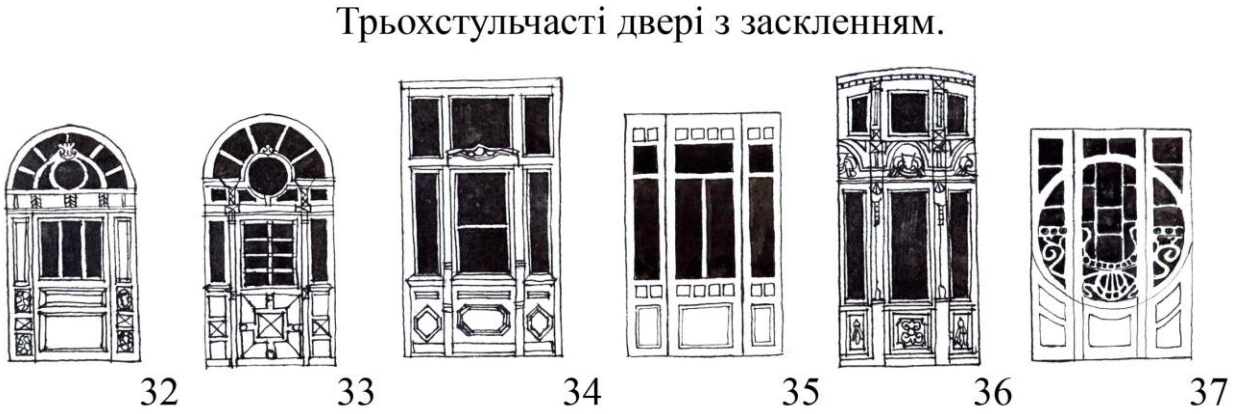

Рис. 3 Трьохстульчасті з заскленням:
32. Олеся Гончара,16(не збереглися, замінені на потворні);33. Олеся Гончара,25 (не збереглися, замінені на потворні);34. Саксаганського,131(не збереглися, замінені на потворні);35. Дмитрівська (не збереглися); 36. Софійська,19 (не збереглися); 37. Пушкінська,41 (не збереглися).

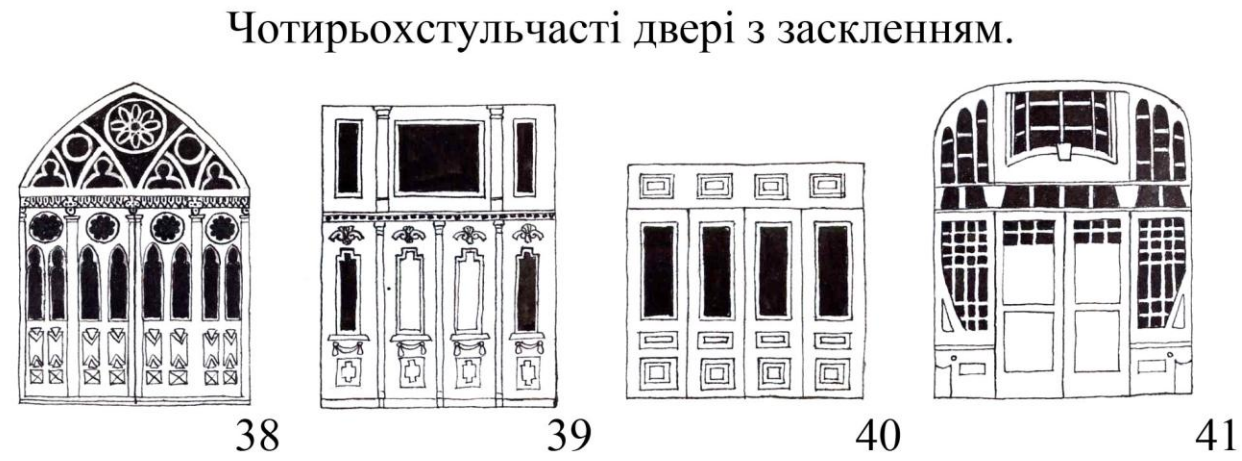

Рис. 4 Чотирьохстульчасті з заскленням :
38. Шовковична,19 (в ремонті); 39. Михайлівська,11; 40. Шовковична,36 (не збереглися);41. Т.Шевченко,23.

Як бачимо, з обстежених та замальованих автором статті в 1983-1988 роках 41 дверей будинків розташованих в історичному центрі Києва нині втрачено 29 дверей! Оригінальні авторські вхідні двері, які є важливими акцентами в периметральній забудові, а також візитною карткою і обличчям будинку, нажаль, катастрофічно знищуються і продовжують знищуватись!

Композиція архітектурних деталей зазвичай пов’язана з загальною композицією фасаду. Наприклад, композиційна структура балконних ґрат в симетричних коротких будівлях з одноосьовою композицією фасаду, яка має тенденцію до центричності, як правило, теж є центричною, з яскраво вираженим центральним елементом. Композиція балконних ґрат асиметричних і протяглих будівель з кількома домінуючими в композиції фасаду осями – вертикальними поясами також є поясною: горизонтально - поясною на

вертикальній структурі ґрат або вертикально - поясною, що складається з вертикальних секцій із центричною композицією кожної секції без яскраво вираженого центрального елементу. Якщо в протяглій будівлі достатньо виражена центральна частина (підкреслена еркерами) або якщо центральне вертикальне членування розширене і дорівнює прилеглим частинам фасаду (або домінує над ними), в композиції балконних ґрат також з'являється центричність: це або поява у вертикальній структурі ґрат центрального елементу, або центричність композиції кожної тепер вже горизонтальної секції ґрат.

Особливо цікавим є езотеричне зонування площин фасадів. В рівні перших поверхів зазвичай в забудові кінця XIX початку XX ст. використовувались емблемати стихій землі та вогню, а в рівні других та вищих поверхів – емблемати води та повітря. Символи землі у вигляді різноманітних квадратів, ромбів, перехрещених прямокутників означали засіяне поле, надійність, стійкість, побажання родючості, багатого врожаю та добробуту. Символи землі зустрічаються в декорі порталів, міжвіконних та підвіконних вставках, у вирішенні вхідних дверей, в балконних гратах та гратах проїздів. Символи вогню – коло, концентричні кола, символи ранкового, полуденного та вечірнього сонця, сонячні свастики означали захист від темних сил вогнем та сонячним світлом, побажання творчості, енергії, активності. Вони розміщувалися, як і символи землі в декорі порталів, вхідних дверей, в між віконних та підвіконних вставках. Символи повітря – хрести та хрестоподібні віконні рами зустрічаються зазвичай в верхній частині фасадів. Хрестоподібні рами оберігали від вторгнення в будинок небажаних темних сил. Хрест символізував гармонію між горизонтальними міжлюдськими стосунками та вертикальними стосунками між Богом та людиною. Символи води – звивисті стрічки, хвилі, водні рослини зустрічаються в обрамленні вікон, в міжповерхових поясах, між віконних та підвіконних вставках верхніх поверхів і означають життєдайну силу води, мінливість життя та прояв цього життя у незліченних формах.

Висновки: Таким чином в результаті дослідження забудови кінця X1X-початку XX ст. виявлено наступні принципи, які необхідно використовувати в процесі реконструкції міста та включенні новоутворень в його історичну структуру:

1. Принцип спадковості в забудові кінця XIX-поч. XX ст., який простежується у:

а) наслідуванні забудовою кінця XIX- початку XX ст. застосованих ще в забудові XVIII ст. та початку XIX ст. так званого «зразкового», або

«повторного» будівництва, яке полягає у спорудженні будівель за характерними типологічними схемами, які повторювались у будівлях;

б) використанні певного пропорційного, масштабного та метро-ритмічного ряду;

в) використанні на фасадах певного інформативного ряду насиченого символічною та міфологічною інформацією;

2. Принцип відповідності психофізиці сприйняття проявлено у максимальній інформативній насиченості двох найбільш важливих у периметральній забудові горизонтальних поясів – лінії партеру, де містяться портали, двері, піддашшя винесені від площини фасаду, грати проїздів, а також «блакитної лінії». У сприйнятті окремо взятих фасадів (розташованих окремо від забудови, з відступом від червоної лінії забудови, на розі вулиць, на площі, або на повороті вулиці) максимально інформативно насиченими є вертикальні пояси будівлі – ризаліти, сходові клітини, наріжні елементи будівель. У сприйнятті периметральної забудови важливу роль відіграє метро-ритмічний горизонтальний ряд лінії партеру, ряд вертикальних членувань фасадів.

3. Принцип відповідності етичному взаємовідношенню людей між собою і з навколишнім світом, зокрема предметно-просторовим середовищем міських утворень притаманний архітектурі межи Х1Х-ХХ ст. і виражений у масштабності забудови, структурному та інформаційному зонуванні площини периметральної забудови; в збереженні важливих акцентних елементів периметральної забудови, таких як двері, балкони, грати проїздів; а також в осмисленім використанні семантично-міфологічного інформативного ряду на фасадах будівель, традиційних для київської забудови архітектурних елементів і прийомів є особливо важливим в умовах реконструкції міста і має бути врахований під час проведення ремонтно-реставраційних робіт та при проектуванні нових архітектурних включень в історичну забудову.

Перспективи подальшого дослідження. Передбачається провести поглиблене дослідження та класифікацію усіх видів архітектурно декоративної пластики фасадів, виявити особливості кожного.

Література

1. Ясиевич В.Е. Архитектура Украины на рубеже Х1Х-ХХ веков. – К.:Будівельник,1988. – 183 с.

2. Михайленко В.Є., Яковлєв М.І. Основи композиції. Геометричні аспекти художнього формотворення. – К.: Каравела, 2008. – 304 с.

3. Сідорова О.І. Художньо-структурні особливості архітектурних фасадів житлових будівель Києва кінця Х1Х – початку ХХ ст. К.: Українська академія мистецтва, випуск 15, 2008. – С. 184-193.

4. Сідорова О.І. Семантика київських фасадів. К.: Українська академія мистецтва, випуск 16, 2009. – С. 163-173.

5. Скібіцька Т.В. Прибутковий будинок як провідний архітектурний тип у забудові міст України кінця Х1Х-ХХ ст. - К.: НДІТІАМ, 1995. – 365 с.

6. Товстенко Т.Д. Реконструкция исторической застройки городов. К.: Будівельник, 1984. – 72 с.

Аннотация

Рассмотрены элементы линии партера застройки Киева конца Х1Х-начала ХХ в, включения пространства в периметральную застройку, предложена классификация архітектурно-декоративной пластики фасадов, принципы сохранения своеобразия застройки исторического центра Киева.

Ключевые слова:периметральная застройка Киева к. Х1Х-начала ХХ в, фасады, линия партера, классификация архітектурно-декоративной пластики.

Anotation

The following topics were considered: ground floor level of appartment blocks in Kyiv in late XIX - early XX ct., including environment in building space, prepare classification of architectural and decorative plastic in facades, saving methods of unique historical environment of Kyiv center .

Keywords: ribbon building in Kyiv in late XIX-early XX ct., facades, ground level, architectural and decorative plastic classification.

УДК 711.585

Н. О. Хілько
асистент кафедри архітектури,
факультет архітектури, будівництва
та декоративно-прикладного мистецтва
Чернівецький національний університет ім. Ю.Федьковича

ПРОПОЗИЦІЇ ЗІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ СПАДЩИНИ З МЕТОЮ ФОРМУВАННЯ ПРОСТОРУ СПІЛКУВАННЯ

Анотація: у статті розглядаються передумови пошуку нових функціональних потреб сучасних тенденцій в межах існуючих парків, скверів, дворів для нових просторів для спілкування в існуючій історичній забудові з врахуванням архітектурної спадщини та можливістю відновлення архітектурного середовища; пошук стратегічних кроків збереження історичного ареалу, успішного розвитку міста та привабливості для туристів.

Ключові слова: історично-архітектурна спадщина, архітектурне середовище міста, простір для спілкування.

Постановка проблеми. Актуальність статті обумовлена дослідженнями передумов організації просторів для спілкування в архітектурному середовищі з історичною спадщиною міста Чернівці. Варто виокремити цілий ряд питань, які потребують негайного дослідження:

- Оцифрування та створення єдиної, доступної, електронної загальноукраїнської системи з розробкою рекомендацій, обмежень та пропозицій щодо збереження, реставрації чи реновації пам'яток архітектури та історичних довідок цих об'єктів.
- Розвиток туристичної галузі з урахуванням потреб як туристів, так і мешканців історичних міст.
- Залучення громадських діячів, активістів міста до пошуку стратегічних перспектив з організацією обговорень з різними верствами населення стану архітектурного середовища від садиби до архітектурної вулиці з максимальною популяризацією перебування в історичному архітектурному середовищі.
- Залучення фахівців різних галузей до розробки інноваційних технологій: доступних електронних бібліотек, навігаційних маршрутів громадського транспорту, інтерактивних музеїв, розробки економічних програм з питань екології, економії енергії, запобігання вандалізму, організації озеленення в історичній забудові.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє дійти висновку, що нові громадські простори в місті Чернівці – це в першу відновлення історичного архітектурного середовища та організація місць для спілкування в існуючих парках, скверах та дворових територіях. Міський житель віддасть перевагу відвідуванню площі, скверу або відпочинку у дворі з сусідами, ніж відвідає черговий торговий центр. Відповідно, потрібно турбуватись про те, аби місця з особливою історією та атмосферою існували та розвивались, примножували історико-культурну та туристичну функцію міста Чернівці.

Історико-містобудівні дослідження Чернівців висвітлювали Біленкова С. В., Заник В, Зуович Т. та інші. [3] Під час пошуків також використовувались матеріали ЖРЕПу №5, Чернівецького обласного державного архіву, наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича, натурні дослідження будинків і споруд міста Чернівці.

Постановка завдання. У цій розвідці поставлено за мету *розкрити питання про вплив стану історичного архітектурного середовища міста Чернівці на існуючі простори для спілкування мешканців та гостей міста.*

Виклад основного матеріалу:

Не буде відкриттям вислів, що Чернівці – унікальне історичне місто з вдалим, гармонійним поєднанням архітектурних домінант, природного ландшафту та рядової забудови. Більшість об'єктів можуть бути пам'яткою історії, архітектури та містобудування, а елементи внутрішнього та зовнішнього декору мають неабияку мистецьку цінність. Відповідно до наказу Міністерства культури України та прийнятого Закону України «Про охорону культурної спадщини» об'єкти культурної спадщини підлягають охороні з боку держави, але великий проміжок часу цей закон систематично порушувався самовільним будівництвом, не відповідними ремонтами та іншими факторами, які, звісно, негативно вплинули як на зовнішній, так і на внутрішній стан архітектурних пам'яток.

Закон передбачає, що усі власники утримують пам'ятки архітектури відповідно до режимів використання, встановлених органами охорони культурної спадщини; у спосіб, що потребує якнайменших змін і доповнень пам'ятки та забезпечує збереження її матеріальної автентичності, просторової композиції, а також елементів обладнання, упорядження, оздоблення тощо. Забороняється змінювати призначення пам'ятки, її частин та елементів, робити написи, позначки на ній, на її території та в її охоронній зоні без дозволу відповідного органу охорони культурної спадщини. І найважливіше: законом України «Про охорону культурної спадщини» передбачена адміністративна відповідальність за порушення законодавства щодо охорони пам'яток. Отже, стан багатьох міст і Чернівців в тому числі – наслідок людської діяльності і чиновницької бездіяльності?

Збереження історичної архітектурної спадщини – цей вислів має стати девізом для людей, які перебувають постійно чи тимчасово на території історичних архітектурних об'єктів. Не забуваймо, що місто є «живим організмом» - необхідно подбати щоб архітектурна спадщина донесла європейські цінності культури до нинішніх та майбутніх мешканців Чернівців. Найбільш важливою проблемою міста є ігнорування проблем владою або малоефективні заходи, які часто мають шкідливий ефект для архітектурного середовища міста.

Для розвитку міста потрібні нові концепції, перетворення існуючих територій в простори для спілкування. Зараз у місті гуртується багато ініціатив, але, на жаль, часто люди активізуються тільки навколо однієї проблеми без залучення спеціалістів з різних дотичних галузей, і це перетворюється на стихійні, часто конфліктні, псевдо обговорення. Архітектори мають долучатися до всіх галузей управління містом, таких як: вирішення проблеми парковок в історичній забудові, очищення міста Чернівці від реклами та кваліфіковані

пропозиції щодо її встановлення, і таке інше. Адже, здавалося б, з таких незначних пунктів, виникають основні концептуальні проблеми:

1. Збереження існуючих та відновлення втрачених вікон, воріт, дверей, елементів оздоблення фасадів, вимощення в історичній забудові, відновлення автентичних кольорів фасадів.

2. Повернення зелених насаджень на всі можливі території: парки, сквери, прибудинкові території, двори; роздільна утилізація побутового сміття.

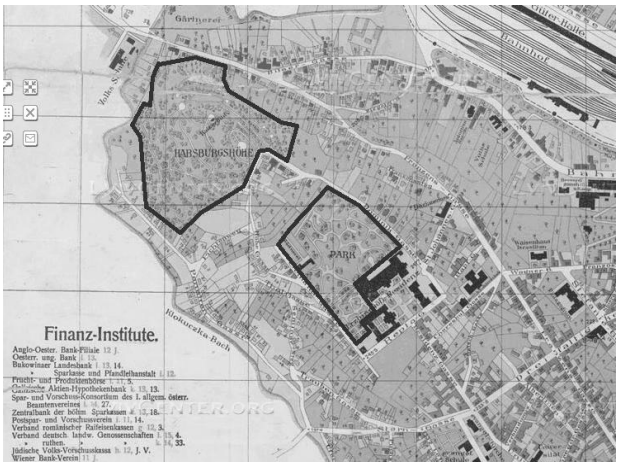
3. Заміна старих комунікацій з передбаченням можливості доступу при потребі, та пошук технічних можливостей підземного проведення кабелів (телефонних, інтернету та інших).

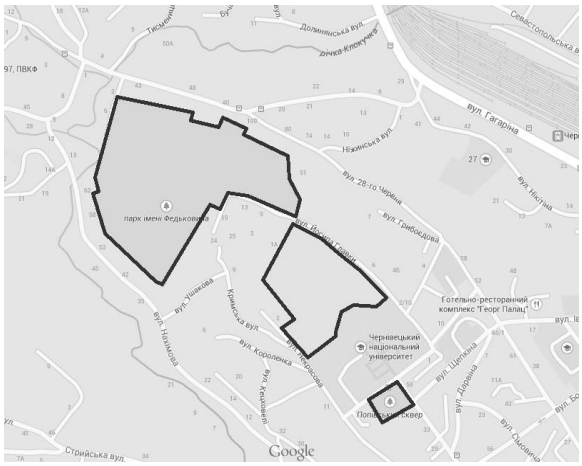
4. Розвиток туризму.

5. Створення «Електронного міста»: максимальна автоматизація та комп'ютеризація всіх процесів управління та всіх міських служб. Електронні референдуми та опитування з найбільш значущих проблем міста, районів та мікрорайонів. Оцифрування архівних матеріалів.

Ситуація на території, яка охоплює комплекс охоронної зони історичного ареалу міста Чернівці, складна: дороги незадовільні, добудови та реконструкції хаотичні, в цілому - розуміння того, що потрібно зробити, а що навпаки, заборонити, у відділі охорони культурної спадщини, якщо і є, то відсутня система контролю встановлених заборон та впливу на «порушників» в історичній забудові. Всі перелічені вище пункти по збереженню історичної спадщини потребують великих капіталовкладень, тому, вважаю, варто особливу увагу зараз приділити на формування простору спілкування. Наприклад, для порівняння обрано дві мапи:

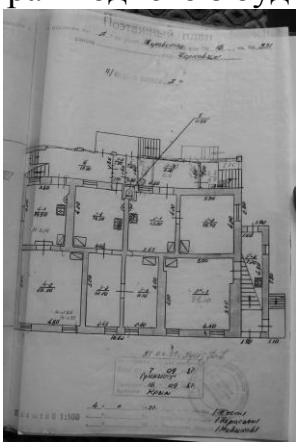
1) Оригінальна назва мапи: «Plan von Czernowitz mit der neuen Strassenbenennung und den Hausnummern und Höhenzahlen»; рік: з 1911; видавець: Леон Кьоніг (Leon König), Чернівці; джерело: Австрійський військовий архів, GIh 133-50, Відень. План Чернівців показує територію міста з розгалуженою мережею вулиць та деталізацією усієї міської забудови. План не датовано. Ймовірно, план демонструє місто на початку XX ст. Автор плану - інженер Людвік Вест (Ludwig West). [2]
2) Мапа Google (англ. Google Maps) — набір додатків, побудованих на основі безкоштовного картографічного сервісу і технологій, які надає компанія Google. Сервіс являє собою карту та супутникові знімки всього світу. З сервісом інтегрований бізнес-довідником і карта автомобільних доріг, з пошуком маршрутів. [3]

Як бачимо, за століття конфігурація меж зелених зон дещо змінилась, але увагу архітекторів хочеться привернути до наступних особливостей: картографічний матеріал 1911 року для архітекторів більш інформативний. Адже, на мапі чітко виділена кожна присадибна ділянка, в паркових зонах викреслена схематична розмітка доріжок. Будівлі розмічені трьома кольорами: чорним – позначені громадські будівлі, червоним – позначені цегляні будівлі, жовтим – дерев'яні будинки. Цікаво, що ці кольорові рішення переносилися на всю документацію, тобто використовувались на схемах генланів та при виготовленні інвентарних справ. Як на мене, це унікальна система ведення та збереження графічної документації, а при сучасних технологіях, жалюгідний стан ЖЕКівської документації, з розмірними помилками та неточностями, просто викликає обурення. Думаю, що багато людей будуть заперечувати щодо створення єдиної регіональної електронної архітектурної бази, для уникнення зловживань, але необхідність створення нової документації та концептуального підходу до архівування інформації є неймовірно актуальним. Наприклад, надаю дані з інвентарної справи одного з будинків по вулиці Йозефа Главки.

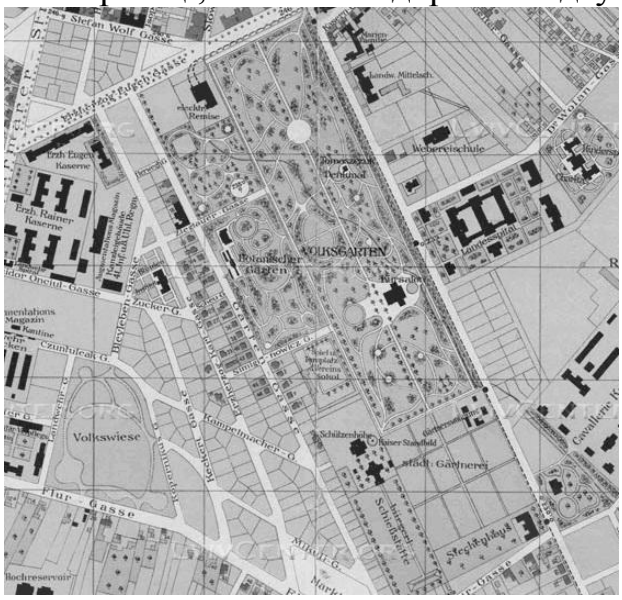

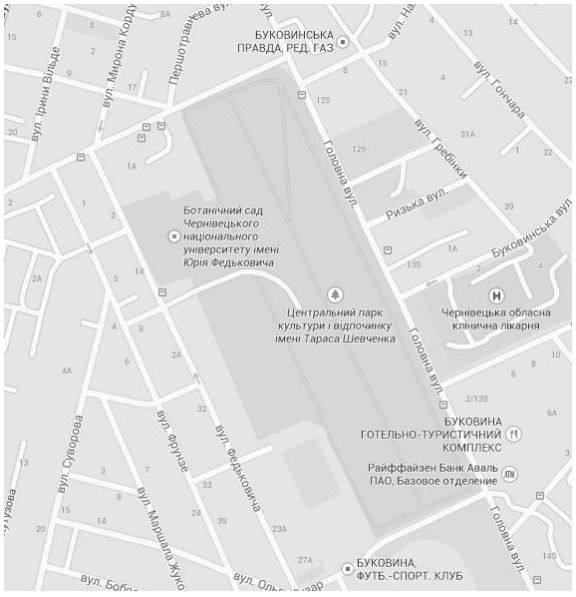
Комплексний підхід та створення необхідної документації передбачатиме не тільки збереження фасадної структури пам'яток архітектури, а й влаштування доріг і доріжок, інших форм благоустрою, невеликих автостоянок, зовнішнього

освітлення, озеленення та опорядження, встановлення інформаційних стендів з історичними довідками та інформацією які стосуватимуться не тільки архітектурних пам'яток, а й міститимуть цікаві факти про людей, які дотичні до цих будівель, наприклад автобіографії архітекторів або замовників чи просто мешканців. А це простори для спілкування. Більшість просторів спілкування важко буде відновити, бо знищено не тільки елементи садово-паркових зон а й змінено ландшафти, неймовірною вирубкою старих дерев, влаштуванням малих архітектурних форм комерційного призначення і т.д.

Отже, наявність необхідної регіональної документації, з урахуванням особливостей міста Чернівці забезпечить при надходженні державних чи приватних коштів покращувати умови сучасного використання сформованого архітектурного середовища, природного ландшафту та історичного ареалу міста Чернівці в цілому. Опрацьована архітекторами документація рекомендуватиме відтворення кращих втрачених елементів, способи усунення дисгармонійних будівель і споруд, створення сприятливих умов для огляду пам'яток та їх оточення, відновлення просторів для спілкування.

Окрім функціональних потреб, міське середовище міста Чернівці забезпечує естетичний комфорт мешканцям та туристам, адже для міста характерною є приваблива історично-сформована просторова структура. Ще один цікавий факт щодо населення: в 1910 році в Чернівцях проживало 93 тис. осіб, а в 2014 році – 262,1 тис. осіб. Тобто, навантаження на центральні вулиці, площі та паркові зони значно збільшилось. Відповідно, вважаю, потрібно переглянути функціональне призначення зон, які передбачені для спілкування. Наприклад, парк «Федьковича» (Habsburghöne), який ми розглядали вище, рельєфом підходить для влаштування зони для спілкування з усіма необхідними вимоги для велосипедистів, які не мають можливості безпечно рухатись вулицями міста Чернівці, так як велодоріжки відсутні.

Центральний парк культури та відпочинку імені Тараса Шевченка (Volksgarten) вже змінив своє функціональне призначення. Значну частину парку займають дитячі атракціони, літній театр, МАФи харчування, багато унікальних дерев «хворіють». Але найбільше що вразило, це відсутність історичної довідки на офіційному сайті парку. Як бачимо з мапи 1911 року він вже був закладений та мав споруди, але що відбувалося за століття – таємниця?

Висновки та перспективи подальшого дослідження:

Місто Чернівці не потребує додаткової реклами, але популяризації потребує архітектурне середовища міста. Для розвитку туристичної галузі та для комфортного перебування мешканців міста різних вікових категорій, архітекторам потрібно подбати про простори для спілкування, стан документації, розробку концептуальних підходів до різних видів реставрації, реновації і т.д. Формування стратегічного характеру даної пошуково-дослідницької роботи створять передумови для успішного розвитку архітектурного середовища міста Чернівці. На сьогоднішній день в місті користуються популярністю та є актуальними такі зони в історичному середовищі: – пішохідна вулиця Ольги Кобилянської, де щонеділі відбуваються стихійні концерти вуличних музикантів. Парк імені Тараса Шевченка – користується популярністю у батьків з дітьми різного віку, тобто можна надати йому статус «сімейний». Площа «Соборна» відома проведенням концертів популярних артистів. Відновлений простір для спілкування це «Турецька площа» - користується популярністю під час проведення міських ярмарків. Але, як бачимо, гігантський прошарок суспільства не задіяний в даних просторах. Перспективою подальших досліджень та пошук можливих, мало витратних та привабливих для інвесторів є пошук нових просторів спілкування. Це влаштування просторів спілкування в історичному середовищі з відновленням привабливості архітектурного простору для таких груп, які потребують урахування їх потреб. А це люди похилого віку, маломобільні групи, групи за інтересами (велосипедисти, скейтери, ролери) та інші. Прикро спостерігати, коли значний відсоток населення вважає, що власник історичної архітектури, часто ця власність дольова, має підстави діяти за власними поглядами без врахування думки спеціалістів-архітекторів. Відповідно, завдання кожного науковця – це популяризація толерантного відношення до архітектурної спадщини та професійні пропозиції щодо організації просторів спілкування в містах, які є перлинами архітектури.

Список використаних джерел:

1. http://inspired.com.ua/ideas/50-ideas-for-cities/ - Inspired, джерело натхнення, 50 ідей для розвитку будь-якого українського міста.
2. http://www.lvivcenter.org/uk/umd/map/?ci_mapid=53 - Джерело: Австрійський військовий архів, GIh 133-50 (Kriegsarchiv) Відень

Оцифрований план Чернівців близько 1905 року підготовлений Людвіком Вестом. Карта опублікована в 1911році видавцем Леоном Кьонігом.

3. https://www.google.com.ua/maps/place/%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B2%D1%86%D1%96/@48.321348,25.9339186,11z/data=!3m1!4b1!4m2!3m1!1s0x4734087fe2f6cd05:0xc5b396f659796d7a?hl=uk - Мапи Google (англ. Google Maps) — набір додатків, побудованих на основі безкоштовного картографічного сервісу і технологій, які надає компанія Google. Сервіс являє собою карту та супутникові знімки всього світу (а також Місяця [1] і Марса [2]). З сервісом інтегрований бізнес-довідник і карта автомобільних доріг, з пошуком маршрутів, яка охоплює США, Канаду, Японію, Гонконг, Китай, Великобританію, Ірландію (тільки центри міст) і деякі райони Європи.
4. Біленкова С. Історичний ландшафт Чернівців у контексті прийняття "Віденського меморандуму": [Охорона пам'яток м. Чернівці] / С. Біленкова, О. Чернявський // Свобода слова. - 2005. – 10 листоп. (ч. 45). - С. 21.
5. Заник В. Чернівецькі етюди: [Архітектурні пам'ятки міста] / В. Заник // Карпати. - 2005. - №4. - С. 62-67.
6. Зуович Т. Культурна спадщина Буковини: [Архітектура] / Т. Зуович // Новости турбизнеса. - 2005. - № 14. - С. 17-18.

Аннотация

В статье рассматриваются предпосылки поиска новых функциональных потребностей современных тенденций в рамках существующих парков, скверов, дворов для новых пространств для общения в существующей исторической застройке с учетом архитектурного наследия и возможностью восстановления архитектурной среды; поиск стратегических шагов сохранения исторического ареала, успешного развития города и привлекательности для туристов.

Ключевые слова: архитектурное наследие, архитектурная среда города, пространство для общения.

The summary

This article discusses prerequisites finding new functional needs of current trends within the existing parks, courtyards for new spaces for dialogue in the existing historic building with regard to the architectural heritage and the possibility of restoring the architectural environment; Search the strategic steps preserve historical areas, the successful development and attractiveness of the city for tourists.

УДК 72.013

Н. М. Шебек,
доктор архітектури, професор кафедри дизайну архітектурного середовища Київського національного університету будівництва і архітектури

ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ «АДРЕСНОГО» АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА

Анотація: розглянуто типові ознаки і критерії досконалості середовищних утворень, орієнтованих на задоволення персональних потреб їх споживачів.

Ключові слова: архітектурне середовище, типологія, суб'єкт середовищної діяльності, критерій досконалості.

Продовжуючи послідовний опис типів архітектурного середовища, виділених з урахуванням соціально-психологічних особливостей взаємопов'язаних з ними учасників середовищної діяльності та їх уявлення про досконалу організацію штучного довкілля [4], докладніше розглянемо визначальні ознаки «адресних» середовищних утворень. «Адресне» архітектурне середовище віднесене до групи феноменологічних типів штучного довкілля разом з «емотивним», «драматичним» і «атрактивним». Загальною ознакою феноменологічних типів архітектурного середовища є підкреслена увага до душевних переживань людини.

«Адресне» архітектурне середовище – це один з шістнадцяти типів штучного довкілля, яке в найбільшій мірі враховує очікування «медіаторів» і найповніше може бути описаним з позицій його різноманітності. В такому оточенні створюються умови, що відповідають специфічним вимогам представників різних верств населення. Архітектурне середовище цього типу втілює уявлення певного суспільства про міру задоволення потреб його представників завдяки дотриманню звичних для них форм організації довкілля.

Концептуальним підґрунтям для виділення «адресного» архітектурного середовища стали «партипаційні» течії, що набули поширення в 60-80-х роках XX ст. в контексті демократизації проектного процесу шляхом поширення тенденції залучення майбутніх споживачів до вибору подальших шляхів розвитку архітектурного середовища. Творча група архітектора Л. Кролла в 1968-1972 рр. у співпраці зі студентами розробила проект будівель медичного факультету Лувенського університету поблизу Брюсселю, Бельгія. Майбутні мешканці отримали можливість висловити свої побажання щодо об'ємно-просторового рішення та конфігурації комунікаційної мережі будівель, композиції фасадів та організації персональних житлових просторів, включаючи конструювання меблів (рис. 1).

Рис. 1. Гуртожиток медичного факультету Лувенського університету поблизу м. Брюссель, Бельгія, арх. Л. Кролл в 1968-1972 рр.

Безпосереднє залучення майбутніх мешканців житлового комплексу в м. Байкер, Ньюкасл, Великобританія, 1972-1974 рр., в проектний процес дозволило архітектору Р. Ерскіну створити самобутнє архітектурне середовище (рис. 2). Мешканці мали можливість самостійно обирати місце знаходження власного житла, майбутніх сусідів та планування квартир. Вони також приймали участь в обговоренні проблем опорядження ландшафту, вибору кольору, оздоблювальних матеріалів тощо.

Рис. 2. Житловий комплекс Byker Wall в м. Байкер, Ньюкасл, Великобританія, арх. Р. Ерскін, 1972-1974 рр.

Одне з головних завдань «адресного» архітектурного середовища полягає у зміцненні соціокультурних взаємодій між членами суспільства. Готовність людей до спілкування з оточуючими належить до вирішальних чинників відновлення штучного довкілля після надзвичайних подій. Спілкування було каталізатором відродження японського міста Кобе після землетрусу 1995 р. На згадку про це в Shiosai Парку на острові Port Island, з якого відкривається приголомшливий вид на міський центр, гірський і морський пейзажі, було споруджено Crater Lake – місце для зустрічей, що створює просторові умови для ігор, відпочинку і спілкування людей різних поколінь (рис. 3).

Рис. 3. Інсталяція «Crater Lake», м. Кобе, Японія, архітектурне бюро «24° Studio», 1995 р.

Архітектурне середовище, що сприяє соціалізації підлітків, сформоване в Молодіжному центрі Youth Factory в м. Мериде, Іспанія, розробленому архітекторами з мадридської студії Selgascano Architects, 2006-2012 рр. Новий центр створює умови для альтернативних способів проведення часу безробітної молоді, що мешкає на вулицях міста. Тут є місце для скейтбордінга, хіп-хопа, графіті, комп'ютерні і танцювальні зали, конференц-зали, приміщення театру і кінотеатр. Автори проекту використали недорогі і демократичні будівельні матеріали, а також передбачили можливість трансформації споруди, її адаптації до нових потреб споживачів і розвитку в майбутньому. Центр має бути доступним і комфортним абсолютно для всіх, максимально практичним і поліфункціональним (рис. 4).

Першорядне значення для формування «адресного» архітектурного середовища мають когнітивні феноменологічні властивості, другу сходинку обіймають культурні семантичні властивості. До цієї категорії можуть бути віднесені фрагменти довкілля, призначені для соціальних груп зі специфічними потребами, або середовища, що мають узгоджувати полярні потреби різних осіб. Його характерними ознаками є розташування в традиційних місцях

життєдіяльності представників різних соціальних груп; використання просторових з'єднань, архітектурних форм, матеріалів і кольорів, що відповідають специфічним потребам, особливостям поведінки і світосприйняття представників окремих спільнот; урахування індивідуальних побажань майбутніх споживачів; цілеспрямована стимуляція бажаних соціокультурних взаємодій.

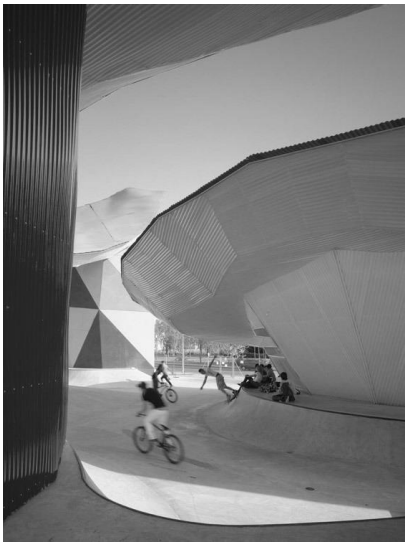

Рис. 4. Молодіжний центр Youth Factory, м. Мериде, Іспанія, арх. Selgascano Architects, 2006-2012 рр.

«Адресне» архітектурне середовище виражає життєві цінності етико-інтуїтивних інтровертів, яким властиві поблажливість до чужих слабостей, душевна чуйність, доброзичливість, миролюбність, делікатність, уміння бачити позитивний етичний потенціал людей, конформізм, м'якість і поступливість [3]. Споживачі, що надають перевагу такому типу архітектурного середовища, віднесені до категорії «медіаторів», які вміють співпереживати і приділяють значну увагу стосункам суб'єктів середовищної діяльності. Вони більше цікавляться відношеннями між елементами оточення, ніж самими елементами. Події, які розгортаються у довкіллі, вони сприймають відокремлено. Їх приваблюють інноваційні способи організації довкілля.

«Медіатори», як «патетики», «містики», «місіонери», відносяться до етичних типів суб'єктів середовищної діяльності. Їх об'єднує зацікавленість внутрішніми процесами, що відбуваються у довкіллі. Причини цих процесів вони схильні пояснювати внутрішніми обставинами. Інформацію, що надходить до них з оточення, представники цих типів пропускають через власні емоційні фільтри. Вони оцінюють ситуацію з точки зору її фактичної відповідності потребам і бажанням людини, а також з точки зору її відповідності певним поведінковим сценаріям.

Найбільших успіхів у формуванні «адресного» архітектурного середовища здатні досягти «інтерпретатори». Реалізуючи власні творчі амбіції, вони намагаються досягти максимальної відповідності середовищних утворень істотним потребам представників різних соціальних груп, а також пропонують нові способи організації соціокультурних взаємодій між мешканцями архітектурного середовища.

Критерієм гармонічності «адресного» архітектурного середовища є його різноманітність, яка передбачає множинність способів урахування специфічних потреб різних категорій осіб шляхом створення умов для максимальної самореалізації кожного індивіду без шкоди для інших. Різноманітність штучного довкілля співвідноситься з критерієм досконалої форми міста, який К. Лінч назвав доступністю і визначив як забезпечення зв'язків між мешканцями та іншими особами, ресурсами, місцями та інформацією [1]. З іншого боку, цей критерій відповідає принципу надлишкового задоволення потреб мешканців архітектурного середовища, сформульованому А. М. Рудницьким [2].

Головним соціальним метакритерієм гармонічності «адресного» архітектурного середовища є справедливість, а підпорядкованим гуманітарним – змістовність. Про різноманітність штучного довкілля свідчить бажання і можливість представників різних верств населення користуватися ним. Показниками різноманітності архітектурного середовища можуть вважатися його поліморфізм (існування розмаїтих модифікацій архітектурної форми), амбівалентність (здатність довкілля збуджувати протилежні почуття), багатозначність (спроможність оточення виражати різні ідеї, переконання, ідеали), мультифункціональність (можливість адаптації до відмінних способів використання) (рис. 5).

Рис. 5. Показники різноманітності архітектурного середовища

Наприкінці хотілося б висловити сподівання, що чіткі уявлення про типологічні особливості «адресного» штучного довкілля, характерні риси його споживачів і розробників, а також найбільш важливі для них ознаки міри його досконалості сприятимуть підвищенню ефективності зусиль з формування чи реорганізації цього типу архітектурного середовища. В подальших публікаціях подібним чином планується описати інші типи штучного довкілля.

Література

1. Линч К. Совершенная форма в градостроительстве / К. Линч; пер. с англ. В. Л. Глазычева; Под ред. А. В. Иконникова. – М.: Стройиздат, 1986. – 264 с.
2. Рудницкий А. М. Управление городской средой / А. М. Рудницкий. – Львов: Вища шк. Изд-во при Львов. ун-те, 1985. – 108 с.
3. Стратиевская В. И. Как сделать, чтобы мы не расставались. Руководство по поиску спутника жизни (соционика). – М.: Издательский Дом МСП, 1997. – 496 с.
4. Шебек Н. М. Типологічні особливості «корисного» архітектурного середовища / Н. М. Шебек // Архітектурний вісник КНУБА: Наук.-вироб. збірник / Відпов. ред. Куліков П. М. – К., КНУБА, 2013. – Вип. 1. – С. 176-182.

Аннотация

Рассмотрены типичные признаки и критерии совершенства середовищных образований, ориентированных на удовлетворение персональных потребностей их потребителей.

Ключевые слова: архитектурная среда, типология, субъект средовой деятельности, критерий совершенства.

Annotation

The typical features and criteria of perfect environmental formations, which are designed to meet the personal needs of their consumers, have been considered.

Keywords: architectural environment, typology, participant of environmental activity, criterion of perfection.

УДК 72.03

Г. В. Шевцова
доктор архітектури, професор кафедри
Основ архітектури і архітектурного проектування
Київського національного університету будівництва і архітектури

АРХЕТИПОВІ ФОРМОТВОРЧІ МОДЕЛІ КУЛЬТОВИХ СПОРУД СВІТУ

Анотація: стаття присвячена аналізу архетипових сенсуальних характеристик, що впливали на композицію культових будівель світу. Виявлено базові композиційні моделі та шляхи формування храмів світу, визначено місце української дерев'яної церкви.

Ключові слова: архетип, сенсуальна характеристика, композиційна модель.

Стислий аналіз політеїстичних (анімістичних) культових будівель світу загалом виявляє розмежування їх архітектурних традицій на Сході і Заході. В першу чергу це стосується об'ємно-просторової композиції будівель.

Важливу роль для формування просторової композиції політеїстичних (анімістичних) споруд багатьох східних і південно-східних країн зіграла архетипова ідея стовпа або ж гори-сходів для божества, що ведуть з неба на землю. Зокрема, більшість дослідників схиляється до думки, що прообразом індуїстських ступінчастих башт-шикхара став вівтар давніх арійців, який являв собою стовп на кубічній основі. Згодом ця форма відобразилася також і в індійський буддійській ступі, що мала на верхівці ярусну парасольку «чаттра», встановлену на кубічній платформі «харміка» [1]. Щоправда, деякі дослідники зводять ґенезу «шикхара» до образу гори Меру – легендарного житла індуїстських божеств [2], але у загальному розумінні це не становить суттєвої різниці, оскільки сакральний сенс гори Меру індуїстів, був практично той же, що й у вівтарного стовпа давніх арійців: гора Меру втілювала ідею сходів для божеств з неба на землю, а на додаток, уособлювала ярусну структуру небес – поняття, загалом характерне для світогляду релігій індуїстського кореня [3]. Схожі, виражені в архітектурній формі первинних святилищ і храмових будівель традиції, мали також давні кхмери (Камбоджа, Таїланд) [4], та інші народи Індокитаю (Бірма, Індонезія) [5, 6]. Подібними за сенсом є і вертикальні стовбури дерев, що встановлювалися в святилищах синто в Японії і слугували мостом між небом і землею для божеств [7]. Ідея стовпа (або гори) – сходів, що поєднує небо і землю і дає змогу божествам в необхідний момент спускатися

вниз, отримує розвиток також у вигляді пірамід та ступінчастих башт Вавилону, Єгипту, і Давньої Америки [8].

При цьому в багатьох традиціях (Індія, Таїланд, Індонезія, Камбоджа, Китай) важливу роль грає також ідея наскрізного відкриття вертикального простору в інтер'єрі споруд, що також пояснюється тенденцією до символічного поєднання простору неба і землі – цього разу – за допомогою внутрішньої структури храму [9].

Важливу роль у формуванні анімістичних культових споруд Південної Азії грає також поєднання окремих центричних вертикальних елементів в багатоверхі, ланкові або хрестові планувально-просторові композитні структури. Обов'язковою умовою при цьому є композиційна й масштабна підпорядкованість всіх периферійних вертикальних елементів центральному (Індія, Камбоджа, Бірма). Такі тенденції в першу чергу пояснюються ідеєю необхідності відокремлення кожної архітектурної одиниці (башти) храму, оскільки кожна з них була присвячена іншому божеству, і таким чином весь храм являв собою поєднане святилище багатьох божеств. Центральне місце в структурі храму займала башта-помешкання найбільш поважного божества. Зокрема, подібні традиції є широковживаними в культових спорудах давніх кхмерів [4]. З появою і поширенням буддизму ці автентичні традиції збереглися і змішалися з буддійськими: надалі центральна башта храму могла присвячуватися Будді, а інші – місцевим божествам (модель кхмерів [4]), або ж всі башти храму могли присвячувалися різним стадіям з життя Будди (індонезійська модель [10]).

Для країн Передньої Азії (Ірано–Закавказький регіон) були характерні дещо інші традиції та сенсуальні характеристики культової архітектури політеїзму, в першу чергу, пов'язані із специфікою культу зороастризму, що ставив на чільне місце ідею поклоніння вогню [11]. Таким чином, у зороастрійських «храмах вогню» основна увага приділялася підняттю внутрішнього простору над центральним вогнищем [12]. Ця ідея, як правило, втілювалася в життя за рахунок купольної або наметової просторової конструкції на чотирьох стовпах з центральним отвором для виходу диму. Ґенеза цього типу тісно пов'язується з архітектурою народних жител цього ж регіону [12]. Зазначимо, що до цієї моделі наближуються також християнські церкви Закавказзя і Візантії (див. рис. 1), що з огляду на історичні обставини їх формотворення та тісний зв'язок з житловою і культовою архітектурою Ірано-Закавказького регіону [12, 13], виглядає цілком закономірним.

Анімістичні традиції античності суттєво відрізняються. Центричні круглі храми тут виникають лише на пізніх етапах розвитку [8]. Здебільшого храми тяжіють до цільних прямокутних видовжених планів. Висота культових

будівель зазвичай менша від їх лінійних характеристик, вертикальні акценти відсутні, або вторинні, ідеї ступінчастості і центричності проявлені слабо [8]. Звернемо увагу також на переважну відсутність храмів, які присвячувалися декільком божествам, що, вочевидь, пояснює відсутність комбінаторних структур. (Такі традиції були характерними лише для етрусків, що викликало до життя існування композитних храмів на основі поєднань декількох прямокутних цел [8]. Проте, це скоріш є виключенням із загальної картини розвитку архітектури античності.) Закономірно, що надалі схожі характеристики закріплюються і за християнськими будівлями Західної Європи.

Таким чином, підсумовуючи сказане вище, можна відзначити, що загальносвітові тенденції формотворення культових будівель можна розподілити на декілька базових композиційних моделей: Далекосхідну, Південно-Азійську, Передньо-Азійську (Ірано-Закавказьку) та Західну (Античну) (рис. 1).

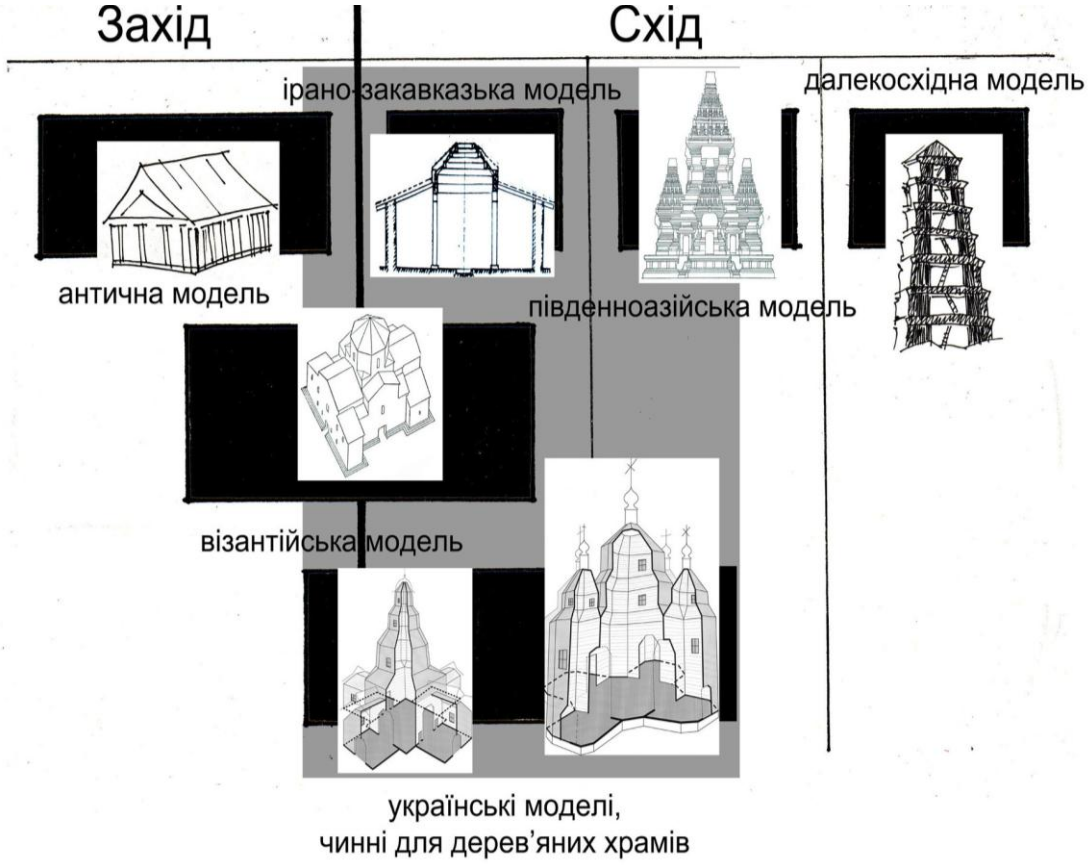

Рис. 1 Базові архетипові композиційні моделі храмів світу, місце української дерев'яної церкви

Проте, зрозуміло, що все розмаїття композицій культових споруд в рамках певного регіону не обмежується єдиною моделлю. Тим не менше, базові закономірності простежуються не лише в загальній композиції культових споруд, але і в специфіці їх формування, що в межах конкретних регіонів або ж

конкретних підтипів споруд мала принципові відмінності. Загалом, можна виділити три основні схеми формування культових споруд світу. Першим, найбільш простим, назвемо його – одиночно-вертикальним, шляхом виникали культові споруди на основі поодиноких вертикальних, часто – ярусних, домінант, такі наприклад як індійські ступи або пагоди Китаю та Японії, бірманські п'ята, тощо. Сакральний сенс виникнення таких споруд, як ми зазначили вище, полягає в ідеях світової вісі (вертикалізм) та небесних сходів для божества (ярусність). При цьому, деякі з таких споруд (наприклад, бірманські п’ята та індійські ступи) можуть мати підвищений внутрішній простір, що також є асоціацією символічного поєднання неба і землі. За певних умов розвитку, ці поодинокі елементи з підвищеним внутрішнім простором можуть комбінуватися в багатобаштові центрично-вертикальні структури, такі, наприклад, як індуїстьські та кхмерські храми на основі башт шикхара, бірманські монастирі на основі п'ята, індокитайські храми на основі поєднання ступ. Такі комбінаторні структури, як правило, є симетричними і мають одну центральну вертикальну домінанту. Таким чином, ми виходимо на розуміння механізму другого шляху формування культових будівель світу, назвемо його комбінаторним. Неважко зробити висновок, що перший і другий можливі шляхи формування є пов’язаними між собою, точніше – другий шлях формування є можливим (проте не обов’язковим) продовженням першого. Третій шлях формування є самостійним, це розвиток культових споруд на основі цільних об’ємів значної площі, які можуть мати різну, часто доволі складну форму. Цей шлях також передбачає можливості розвитку та зміни архітектурної форми, проте завжди в рамках єдиного об’єму. До культових споруд, сформованих третім шляхом, можна віднести зороастрійські, античні, християнські хрестовокупольні, базилікальні та ін. храми. Назвемо цей третій шлях формування – цільним. Цікаво, що якщо культові споруди одиночно-вертикального і цільного шляхів формування можуть мати в своїх витоках як політеїстичну (наприклад, анімістичні кумирні п’ята чи зороастрійські храми), так і наближену до монотеїстичної (наприклад, ступи чи християнські базиліки [9]) сенсуалику, то комбінаторний шлях формування є однозначно політеїстичним, бо безпосередньо випливає з ідеї розподілу різних складових частин (башт, верхів, клітей) храму під помешкання різних богів.

Порівнюючи визначені вище архетипові моделі культових будівель світу з композицією української дерев’яної церкви, неважко помітити, що типова композиційна структура останньої розпадається на два основні типи: церкви, що були позначені нами як „центрично-підпорядкований” (рис. 2 а) і „незалежно-комбінований” (рис. 2 б). До першого належать центричні одноверхі церкви, до другого – багатоверхі. Роздивимося це питання в річищі

загальних процесів сенсуального формотворення культових споруд світу. Однозначно, що українські дерев'яні церкви „незалежно-комбінованого" композиційного типу належать до комбінаторного, отже – політеїстичного, шляху формування Південно-Азійської моделі.

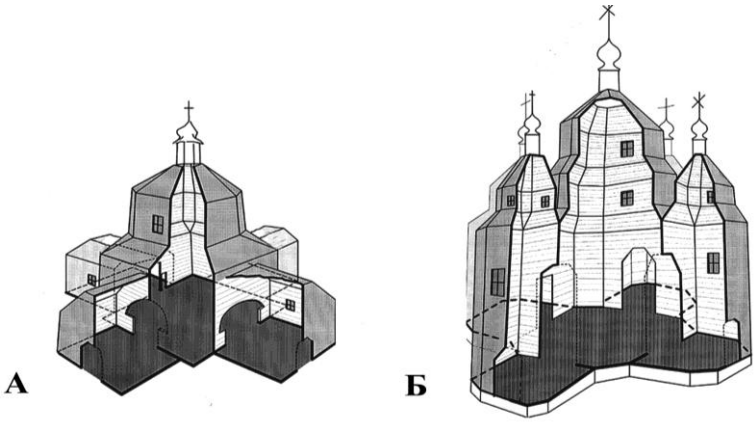

Рис. 2. два базові композиційні типі української дерев'яної церкви. А – „центрично-підпорядкований"; Б – „незалежно-комбінований"

Ймовірно, що формотворення багатоверхої української дерев'яної церкви „незалежно-комбінованого" типу відбувалося шляхом поєднання архітектурних одиниць анімістичного культу (наприклад, кумирень) комбінаторним, тобто, політеїстичним за сенсом, способом у монотеїстичну християнську споруду. Слід зазначити, що ми поки що не знайшли світових аналогів подібного шляху формотворення. (Канони християнського культу при цьому дотримувалися достатньо приблизно, відштовхуючись лише від базових потреб, таких як тридільність плану, орієнтація по сторонах світу, влаштування певних символічних елементів декору, добудова необхідних функціональних одиниць, наприклад, дзвіниць, тощо, див. рис. 1). Вочевидь, дослідження глибинних причин спорідненості композиції української дерев'яної церкви з Південно-Азійськими зразками ще чекає на свого пошукача, хоча наявність явних передумов ймовірності фактичного зв'язку української автентичної дерев'яної архітектури з традиціями Південної Азії можна констатувати вже зараз [15].

Інша річ – українські дерев'яні церкви центрично-підпорядкованої композиції, що виглядають достатньо близькими до архітектури Візантії і в більшій мірі – до християнських церков країн Закавказзя, тобто, як формально, так і сенсуально наближаються до Передньо-Азійської формотворчої моделі (див. рис. 1), що з історичного огляду є цілком закономірним.

ЛІТЕРАТУРА

1. 長谷川周「インド仏塔紀行」—大阪：東方出版、2006. – 144 p. *(Хасегава Макото. Огляд буддійських ступ Індії – Осака: Тохошюппан, 2006. – 144 с.)*
2. Stierlin H. Hindu India – Paris: TASCHEN, 1998. – 237 p.
3. Кислюк К. В. Релігієзнавство / К. В. Кислюк, О. М. Кучер. – К.: Кондор, 2009. – 640 с.
4. Freeman M., Jacques C. Ancient Angkor. – Bangkok: River books, 2003. – 239 p.
5. Муриан И. Ф. Искусство Индонезии. С древнейших времен до конца XV века / Муриан И. Ф. – М.: Искусство, 1981. – 240 с.
6. Ожегов С. Архитектура Индокитая / Ожегов С., Проскурякова Т., Хоанг Дао Кинь – М.: Стройиздат, 1988. - 312 с.
7. Watanabe Yasutada. Shinto art: Ise and Izumo shrines – New-York: WEATHERHILL / Tokyo: HEIBONSHA. – 1964. – 193 p.
8. Бартенев И. А. Очерки истории архитектурных стилей / И. А. Бартенев, В. Н. Батажкова – М.: Изобразительное искусство, 1983. - 264 с.
9. Флиер А. Я. Идея центричности в древнейшей архитектуре / А. Я. Флиер // Архитектурное наследство. – М.: УРСС, 1999. - № 39. – С. 17-29.
10. Forman B. Borobudur – Prag: Artia, 1980. – 136 p.
11. Крюкова В. Ю. Зороастризм / Крюкова В. Ю. – Спб.: Азбука-классика – Петербургское востоковедение, 2005. – 288 с.
12. Сумбадзе Л. З. Архитектура грузинского народного жилища дарбази / Сумбадзе Л. З. – Тбилиси: Мецниерба, 1984. – 369 с.
13. Брунов Н. И. Архитектура Византии / Брунов Н. И. – М.: Изд-во литературы по Строительству, 1966. – С. 16-160.
14. Накорчевский А. А. Японский буддизм / Накорчевский А. А. – СПб.: Азбука-классика – Петербургское Востоковедение, 2004. – 384 с.
15. Бонгард-Левин Г. М. От Скифии до Индии / Г. М. Бонгард-Левин, Э. А. Грантовский. – М.: Мысль, 1983. – 208 с.

Аннотация

Статья посвящена анализу архетепических сенсуальных характеристик, влияющих на композицию культовых построек мира. Выявлены базовые композиционные модели и пути формирования храмов мира, обозначено место украинской деревянной церкви. Ключевые слова: архетип, сенсуальная характеристика, композиционная модель.

Summary

The article is devoted to the analysis of archetypal sensual characteristics influenced to the world temples composition. Brought to the light the main world temples compositional prototypes and the ways of formation, pointed the place of Ukrainian wooden church. Key words: archetype, sensual characteristic, compositional prototype.

УДК 72.01

Захеди Шахаб,
аспирант кафедры Основ архитектуры
и архитектурного проектирования
Киевского национального университета
строительства и архитектуры

ОСОБЕННОСТИ КОНЦЕНТРАЦИИ МЕЧЕТЕЙ В ПРЕДЕЛАХ ИРАНА, ОТДЕЛЬНЫХ РЕГИОНОВ И ГОРОДОВ

Аннотация: во взаимосвязи с историческими периодами проанализировано размещение мечетей на территории Ирана. Отмечены основные центры строительства мечетей в разных регионах.

Ключевые слова: архитектура, мечети Ирана, города.

Рассмотрение особенностей концентрации мечетей Ирана и выявления основных центров следует начать с анализа взаимосвязей между историческими событиями, происходившими на территории Ирана, и периодами активизации и спада строительства мечетей в пределах отдельных регионов.

Для большей наглядности территория Ирана условно разделена на север, центр, запад, восток и юг, а архитектурная периодизация на три периода: VII-VIII в.н.э. – ранний период, IX-XIV в.н.э. – средний период, XV-нач. XX в.н.э. – поздний период.

Хотя изначально ислам восприняли кочевники на востоке Ирана, на раннем периоде были построены мечети в центре (Джамэ Наин в г. Наин (VIII в.), Джамэ Исфахан в г. Исфахан (771 г.)) и на севере (Тариханэ-Дамган в г. Семнан (до 779 г.), Джамэ Арсанбастам в г. Семнан (VII в.)). Здесь концентрируются мечети преимущественно небольшого размера и с неразвитой планировочной структурой, однако на среднем и позднем периоде эти ранние мечети достраиваются и перестраиваются, так что в одном здании присутствует сразу несколько периодов строительства. Ранние мечети также строились в г. Язд (центр), г. Шираз (юг), Керман (юг). Часто (и эта традиция сохранится в среднем периоде) мечети строились в городах-центрах зороастризма (как Джамэ Арсанбастам в г. Семнан).

Средний период IX-XIV веков связан с ранним феодализмом XII–XIII ст. и началом с XIV века развитых феодальных отношений.

Завершение среднего периода и начало позднего периода (XV-нач. XX ст.) было продиктовано сменой власти и возникновением на территории современного Ирана, части Средней Азии и Афганистана государства Тимура

со столицей в Самарканде. К среднему периоду относятся мечети на севере - мечеть Кабуд в г. Тебриз (870 г., в 1779 г. разрушена землетрясением), в центре - Джамэ Заворе в г. Заворе (1135г.), Джамэ Но-Язд в г. Язд (1324-1364) и мечеть Кабир-Язд в г. Язд (XIУ в.), на юге Джамэ Нейриз в г. Нейриз (973 г., 1472 г.), на востоке - мечети Тарихче-Дамган в г. Дамган. В X веке основным культурным центром формирования исламской архитектуры была восточная область Хорасан, поскольку на раннем периоде и начале среднего периода ислам распространялся с востока, тогда как остальные территории исповедовали зороастризм.

Мечети Ирана конца среднего периода и начала позднего периода (Но-Язд в г. Язд (1324-1364), Кабир-Язд в г. Язд (XIУ ст.) строились фактически по тем же принципам, что и мечети в Средней Азии и Афганистане. В этот период реконструируются и мечети раннего периода, к примеру, в 1086-87 гг. достраиваются купола Джамэ Исфахан.

Можно заметить, что практически на среднем и позднем периодах по масштабу строительства и количеству строящихся мечетей доминировали центр, северо-запад и юг. Такое положение было не случайным: мечети часто строились в столицах провинций и древних центрах зороастризма. Среди таких городов Шуш, Исфахан, Шираз, Тебриз, Санандач. Достаточно вспомнить, какую роль играл на протяжении различных периодов Исфахан или Язд – древний центр зороастризма, где было построено известное зороастрийское святилище Чак-Чак, башня огня Аташкаде, зороастрийские «башни смерти» и это во многом объясняет особое распространение модифицированного «чартака» в мечетях центра Ирана, в отличие от мечетей юга. Именно в конце среднего периода происходит смешение архитектурных традиций в пределах всего государства Тимуридов, что позволяет анализировать в одном ряду объекты Средней Азии и Ирана.

На среднем периоде правления Тимуридов количественно мечетей было построено меньше, чем при правлении последующей династии Сефевидов в XУ-XУI в., возможно, потому, что столица государства была в Самарканде. На среднем периоде планировка и объёмно-пространственная структура мечетей усложняются, в XIII-XУII веках строятся мечети- многофункциональные комплексы с караван-сараями – жилые помещения для приезжих. XI-XII века – это период постройки ранних минаретов.

Считается, что наибольшего расцвета архитектура иранских мечетей достигла в XУ-XУII веках, при Тимуридах, Шайбанидах, а затем Сефевидах, причём если появление и усовершенствование такого элемента как «айван» связано с правлением Тимуридов (XIУ-XУ ст.), то возникновение

специфического цилиндрического типа минаретов (особенно парных с боков «пештака») связано с правлением Сефевидов (ХУІ-ХУІІ ст.).

Как уже было сказано в главе 1, смена периодов была связана с образованием двух отдельных государств – одного под эгидой азербайджанцев на территории Персидского и Арабского Ирана, восточной Армении и Азербайджана, второго на территории Восточного Ирана, в провинции Хорасан, под эгидой персов (иранцев). Объединение впоследствии двух государств в Азербайджанское кизилбашское государство Сефевидов (династия Сефевийе) привело к возвеличиванию двух городов – вначале при правлении азербайджанцев – Тебриза на севере (до конца ХУІ века), затем при правлении персов – Исфахана в центре (с 1598 года), а следовательно к развитию городов и строительству. Не случайно ХУІ в. называют «золотым веком» Исфахана, что объясняет обилие мечетей в Исфахане. Расцвет центра со столицей в Исфахане обеспечивался путём угнетения окраин.

Третий, поздний этап развития иранской мусульманской архитектуры связан с правлением династии Сефевидов, а именно Аббаса I (1587-1629 гг.). Расцвет строительства мечетей именно в центре объясняется и политической ситуацией, так как в ХУІ веке по территория Ирана прошли междуусобные войны, а значительная часть территории Ирана была оккупирована турками, а именно западные и восточные земли, Восточная Армения, Азербайджан и Шираз на юге, что негативно отражалось на состоянии экономики государства и положении оккупированных территорий.

Третий период связан с усовершенствованием планировочной структуры мечетей и появлением в качестве обязательного композиционного элемента двух симметричных минаретов цилиндрического типа (именно такой тип минаретов связывают с правлением династии Сефевидов).

Сложное состояние территорий Западного Ирана отразилось на строительстве: на западе оно ведётся неактивно, выдающихся памятников мусульманской архитектуры уровня объектов центра и юга там не было построено в позднем периоде. Вместе тем, потеря значительного числа западных территорий позволила отвоевать часть восточных земель у узбекского государства Мавераннахра - провинцию Хорасан с городами Кашануроам, Мешхедом, Гератом и Мервом. Поскольку шах Аббас опирался на иранский этнос, а не на азербайджанский, это способствовало развитию персидских традиций как в искусстве, так и в культовой архитектуре с конца ХУІ века.

Экономический расцвет в ХУІІ веке городов в Центральном и Южном Иране – Исфахане, Ширазе, Кермане, в Иранском Азербайджане – в Тебризе и Ардебиле на севере способствовал активизации процесса строительства

мечетей и реконструкции существующих, тогда как восточная провинция Хорасан переживает некоторый упадок.

Экономическим расцветом объясняется строительство на позднем периоде в Исфахане мечетей Мохаммад хадж Джафар (мечеть Имама) (1611-1641), мечеть шейха Лютфуллы (1602-1619) и достройка Джамэ Исфахан, построенной на раннем периоде (достройки продолжались до начала XX века). На третьем периоде на юге строится мечеть Язд-хаст недалеко от Шираза (XУ век), в Ширазе строятся мечети Вакиль (1773, 1825) и Мошир-и-Шираз (1871), в 1472 году достраивается портал к мечети Джамэ Нейриз в г. Нейриз, строится мечеть Сефевидов в Кермане.

Архитектура мечетей Ирана в начале позднего периода, а именно в первой половине XУ века отличается сходством с архитектурой мечетей Самарканда и Герата, что объясняется предыдущим периодом господства династии Тимуридов со столицей в Самарканде.

В начале третьего периода строится мечеть Джамэ Гохаршад (Гаухаршад) в г. Мешхед на востоке Ирана (1418), которая была составной частью комплекса в Мешхеде (1405-1418 гг.) со Старым двором, «айваном», Новым двором, гробницей имама Резы, медресе и «караваном-сараем» (арх. Кавам-ад-Дин), на месте разрушенной землетрясением 1779 года мечети Кабуд в г. Тебриз спустя несколько веков начались восстановительные работы, которые продолжаются и сегодня. Строительство «шаханшахом» Аббасом I шиитских мечетей в крупных городах было призвано популяризировать шиизм как государственную религию (сунниты в это время испытывали гонения, в дальнейшем преемники Аббаса начали гонения на зороастрийцев).

В 1722 году с захватом Исфахана афганцами, возведения на трон их вождя Ага-Махмуд-хана, наступлений турецких войск с запада и русских войск с севера и убийства в результате придворного заговора шаха Тахмаспа II, завершилась эпоха правления династии Сефевидов и при сохранении в середине XVIII века формального правления Сефевидов фактическими правителями была династия Зендов, а впоследствии, как было упомянуто в 1 главе, династию Сефевидов окончательно свергла основанная Ага-Мухаммед-ханом афганская династия Каджаров.

К пост-Сефевидскому периоду относятся построенные в Ширазе (юг) мечети Вакиль (1773, 1825) и Мошир-и-Шираз (1871).

Архитектура строившихся на трёх периодах мечетей обнаруживает влияние господствовавших на этих территориях стилей – представительские роскошные зороастрийские стили парси и парти (8 в. до н.э.- 5 в. н.э.), отличительными элементами которого стали «ападана» (стиль парси) и «чартак» (стиль парти), органически воплощённые в мечетях и особенно ярко -

в центре Ирана (на всех трёх периодах), рационалистически простой хорасанский стиль (возник на раннем периоде, развился в среднем периоде, просуществовал до 999 года) на востоке, в центре и на юге, то есть повсеместно в ранних мечетях на территории Ирана, исфаханский стиль (в конце среднего периода и на позднем периоде) в центре, стиль рази (средний период, 10-13 в.н.э.) на границе центра и севера Ирана изначально в г. Рей, стиль азари (средний период, 12(13) век н. э. – 15(16) в. н. э., был распространён до периода правления Аббаса I Сефевида) на северо-западе.

Примечательно, что изначально наиболее точно каноническую простоту новой религии ислама выражал хорасанский стиль, который повлиял на архитектуру мечетей раннего периода не только на востоке, но и в центре – в Джамэ Исфахан (771 г.), Джамэ Наин (УII в.) и на юге – в Джамэ Нейриз (973 г.), однако в последующие периода этим мечетям постепенно придавались черты большего великолепия.

Стиль рази соединил себе величие древнего стиля парси, экспрессивность стиля парти и простоту и функциональность хорасанского стиля.

Сложность формулирования выводов относительно взаимосвязи между историческими традициями и распространением того или иного типа планировки мечетей и объёмно-пространственной композиции на определённых территориях состоит в том, что строительство мечетей обычно охватывало несколько периодов, на протяжении которых претерпевали изменения формы правления, менялись династии, изменялись традиции, политические и экономические условия, поочерёдно периоды расцвета переживали одни города, а запустения и упадка – другие.

В целом же ранние мечети имели более простую неразвитую планировочную структуру и скромные размеры, однако с течением времени первоначальное раннее ядро обстраивалось со всех сторон и сама мечеть превращалась в многофункциональный развитый храмовый комплекс, что особенно наглядно видно на примерах тех городов, которые в разное время были экономическими, политическими и культурными центрами.

На протяжении всей периодизации архитектуры мечетей на всей территории Ирана можно проследить, как усложнение объёмно-пространственной композиции и планировочной структур происходило по всей территории Ирана, особенно активно – в центре и на юге, причём наряду с усложнением планировки мечетей окончательно сформировались отличительные региональные признаки иранских мечетей – это прообраз колонного зала зороастрийского периода – «ападаны», сводчатые «айваны» со сталактитовыми сводами и ковровой наборной керамикой, украшенные

монументальными порталами-«пештаками» с цилиндрическими парными либо отдельно стоящими минаретами.

Среди перечня этих элементов колонный зал вокруг открытого двора с водоёмом – прообраз «ападаны» непосредственно связан с древними домусульманскими дворцовыми традициями Персидского царства, а «ападана» с «пештаком» ассоциируется с правлением династии Тимуридов, так как именно при Тимуре она стала применяться как «знаковый» элемент мечетей на территории Ирана, Самарканда, Бухары.

Правда, как уже было сказано ранее, мечеть по типу древней многоколонной «ападаны» царских дворцов Персии не может считаться непосредственным повторением планировочной схем «ападаны», так как «ападана» замкнута со всех сторон, а молитвенное колонное пространство мечети раскрыто периметрально в сторону открытого двора с водоёмом, то есть это не столько замкнутое колонное пространство, сколько унифицированный многоколонный навес.

По распространению помпезных нарядных мечетей по территории Ирана можно заметить разницу, существовавшую в экономическом развитии и политической значимости территорий. В целом мечетям Ирана свойственна орнаментальность, декоративизм, активный силуэт, сочетание разноформенных объёмов в одну композицию. При этом ранние мечети и мечети хорасанского стиля демонстрировали простоту и лаконичность форм, тогда как на среднем и позднем периоде роскошь и великолепие убранства фасадов и интерьеров мечетей становится едва ли не обязательным условием. Постепенно мечеть из одиночного здания путём модификации объёмов, пристроек и перестроек, усложнения объёмно-пространственной композиции превращается в развитый многофункциональный комплекс. Как правило, планировка комплекса асимметрична – прежде всего из-за того, что сам комплекс развивался на протяжении разных временных периодов и без единой объёмно-планировочной идеи. Поэтому уловить отличия между изначальной планировкой и той, которая получилась в результате более поздних наслоений, подчас весьма непросто.

За исключением бывшего некоторое время столицей Тебриза на севере, бывшего некоторое время исламским культурным центром Хорасана на востоке, основные центры городской жизни, экономического, политического и культурного развития сосредоточены в центре, именно там наблюдается наибольшая сконцентрированность крупных городов-центров с репрезентативными мечетями (рис.1, 2).

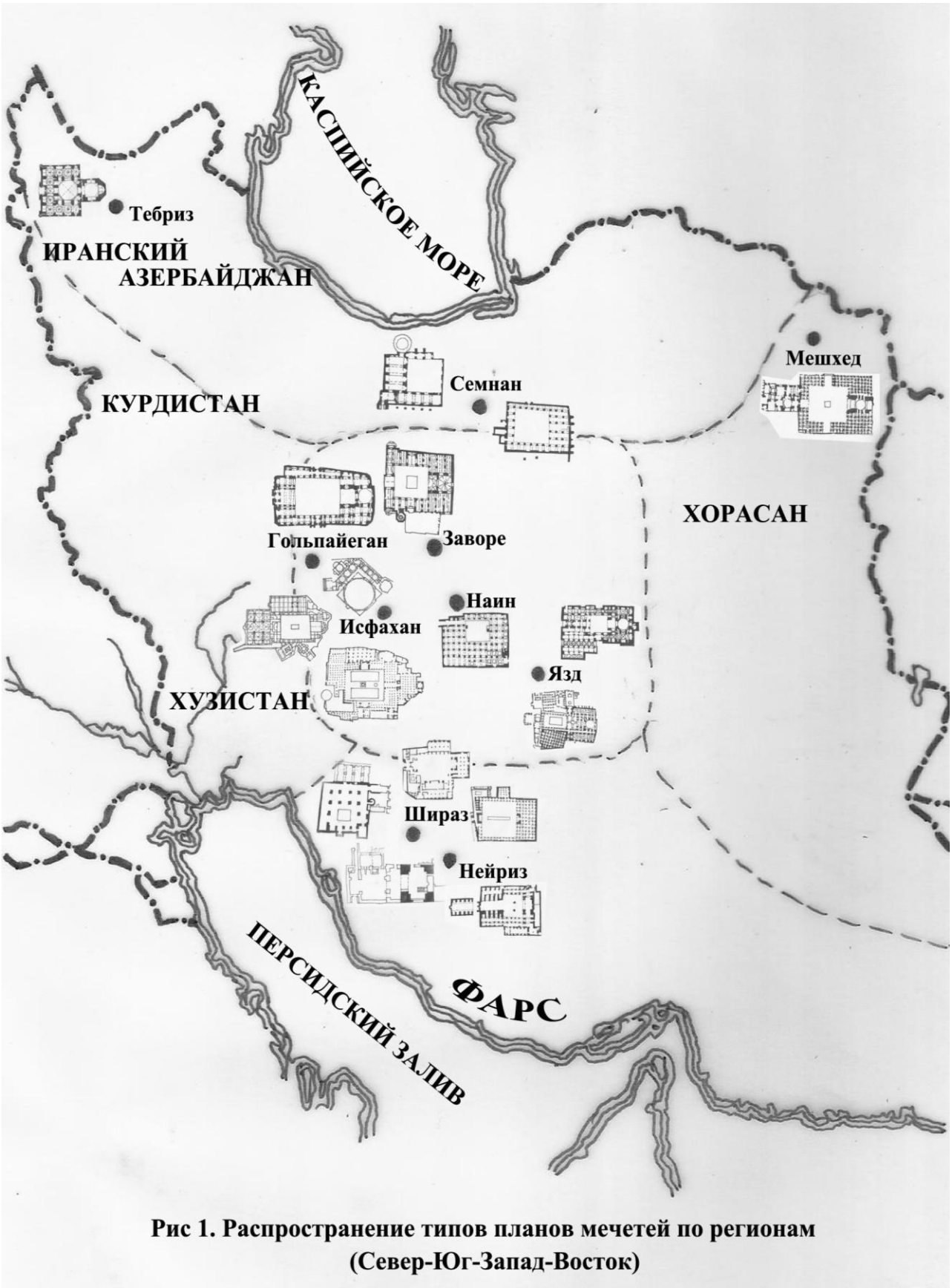

Рис 1. Распространение типов планов мечетей по регионам (Север-Юг-Запад-Восток)

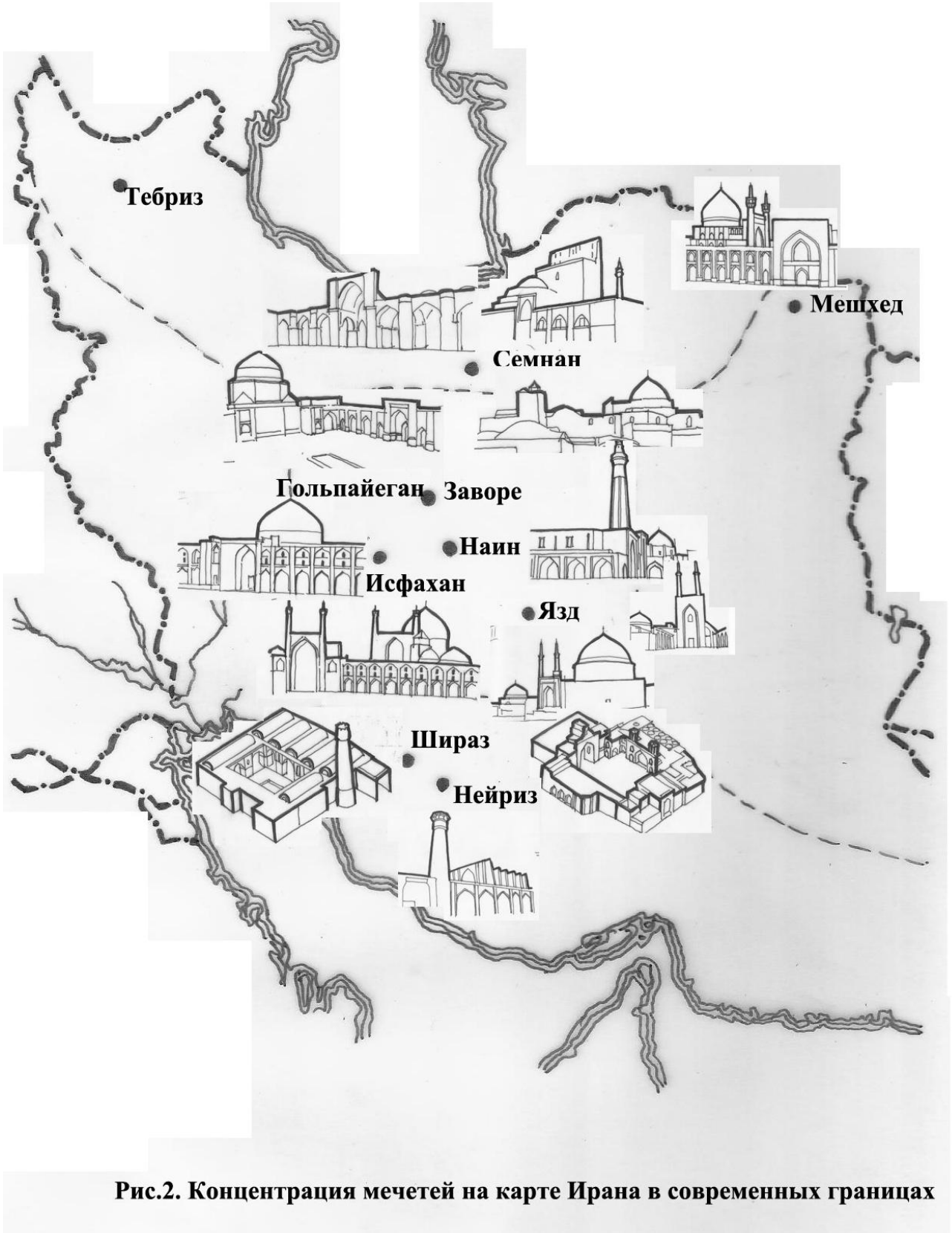

Рис.2. Концентрация мечетей на карте Ирана в современных границах

Литература
1. Ашрафян К.З. Падение державы Сефевидов (1502-1722). М. 1951 г.
2. Бартольд В.В. Ориентировка первых мусульманских мечетей // Бартольд В.В. Соч. М., 1966. Т. VI. С. 537-542.
3. Британицкий Л. С. Зодчество Азербайджана XII — XIV вв. и его место в архитектуре Переднего Востока. М., 1966.
4. Иванов М.С. История Ирана. М. 1977.
5. История Узбекистана, т.1. кн. 1. Ташкент, 1955 г.
6. Куция К.К. Города и городская жизнь Сефевидского Ирана. М., 1967 г.
7. Пугаченкова Г.А., Рempель Л.И. Выдающиеся памятники архитектуры Узбекистана. Ташкент, 1958.
8. Enzyklopaedia des Islam / Encyclopedia of Islam (далее — EI). 1-4. Leiden-Leipzig / Leyde-London(1908). 1913-1934. lered.
9. Golvin L. La mosquee, ses origines, sa morfologie, ses divers fonctions. Son role dans la vie musulmane. Paris, 1959.
10. Grabar O. La Grande Mosquee de Damas et les origines architecturales de la mosquee // Synthronon. Art et Archeologie de la fin de l'Antiquite et du Moyen Age. Recueil d'Etudes. Paris, 1968. P. 107 — 114.
11. Pope A. U. Persian architecture. L.; N.Y., 1965.
12. Sauvaget J. La Mosquee omeyyade de Medine: Etude sut les origines architecturales de la mosquee et de la basilique. Paris, 1947.

Анотація

У взаємозв'язку з історичними періодами проаналізовано розміщення мечетей на території Ірану. Відмічені основні центри будівництва мечетей в різних регіонах.

Ключові слова: архітектура, мечеті Ірану, міста.

Annotation

In connection with the historical periods was analyzed places of the mosques at the territory of Iran. Were pointed the main centres of the building of mosques in different regions.

Key words: architecture, mosques of Iran, towns.

УДК 7.012 : 721 (045)

Л.Р. Гнатюк, *канд.арх., доц.*
А.І. Шуть,*бакалавр з дизайну*
Національний авіаційний університет, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОСТОРУ ОФІСНИХ ПРИМІЩЕНЬ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

Анотація : стаття присвячена проблемі організації простору в офісних приміщеннях банківських установ. Дослідження проведено на основі специфіки діяльності установ даного типу, аналізі прототипів офісних приміщень даного спрямування, огляді нових тенденцій в дизайн-проектуванні, ознайомленні з особливостями впливу кольору та форми на працездатність. Визначено особливості організації простору офісних приміщень банківських установ.

Ключові слова: банківські установи, функціональна зона, кольорова гама, форма, психологічний вплив.

Постановка проблеми. Організація простору офісних приміщень банківської установи потребує скрупульозного розуміння спрямування її діяльності. Аналізуючи офісні приміщення, що функціонують на даний момент в Україні розкрились проблеми неефективності планування, оформлення та розстановки меблів, що прямим чином впливає на конкурентоспроможність установи. Через це, проблема постає в проектуванні офісу з найвищими показниками комунікативних та естетичних властивостей.

Аналіз останніх досліджень. На сьогодні, нажаль, існує мало публікацій та наукових досліджень у сфері організації середовища банку. Серед існуючих варто відзначити наступних авторів які проаналізували окремі аспекти створення комфортного середовища праці. Особливості офісних меблів та їх ергономічні властивості виділяли Нойферт Е. [1] та Єфімов А.В. [2], а кольорове вирішення, найбільш придатне для робочого середовища представив у своїй праці Люшер М. [3]. Проблеми композиції та візуального сприйняття, оптичного враження і сприйняття форми проаналізовано у працях Р. Арнхейма [4]. Взаємозв’язок матеріального об’єму і простору описує І.А. Вершиніна та Н.І. Полякова [5] Організація простору - Ю.М. Ковальов [6, 7]. Але згадані вище автори мало уваги приділяли власне офісним приміщенням банківських установ.

Формулювання цілей статті. Виявити особливості організації простору в проектуванні офісних приміщень банківських установ.

Основна частина. Актуальність теми полягає у тому, що у сучасному економічно - розвинутому світі, кожна фінансова система має свої банкові

структури, що охоплюють в той чи інший спосіб усе населення світу. Кількість людей що працюються в банках дуже велика, а все платоспроможне населення - є клієнтами банків. Тому створення максимально комфортних умов є необхідним, щоб задовольнити як попит клієнтів так і створити максимально комфортні умови для праці.

Поступово відходять в минуле часи, коли дизайн приміщень офісу, інтер'єр банку і виробничих приміщень був для власників бізнесу і керівників чимось зайвим. Так, раніше був поширений погляд, що досить поставити в приміщенні столи, стільці, комп'ютери, телефони, шафу - і цього буде достатньо для ефективної роботи. Але сучасність диктує інші правила оформлення інтер'єру. Офіс - це візитна картка компанії, відображення її місії і цінностей, інструмент бізнесу.

Професійний дизайн офісу фінансової установи створює у працівників та клієнтів сприятливі асоціації, на ньому відпочиває погляд, при цьому атмосфера не розслабляє, а швидше тонізує і закликає до дій. Створення елітних інтер'єрів в офісах відомих компаній вимагає особливого підходу. Правильно спроектований і втілений дизайн відбиває корпоративну культуру компанії.

Зміст послуг банку важко розуміється неспеціалістами, вони відносяться до складного типу послуг, але при цьому є основні умови, яким повинен відповідати інтер'єр приміщень банків. Склад приміщень офісів банків в основному не піддається змінам. Це пов'язано з чіткою структурою приміщень та збереження максимального захисту, іноді лиш роблять простір більш гнучким і різноманітним.

Довіра - цінність, що має пряме відношення до банку. Надійність - ще одно якість, про яку повинен думати клієнт, що входить в приміщення банку. Стійка матеріальна база, респектабельність - параметр, що дає банку нових і нових клієнтів.

Перше враження про банк складається вже при першому відвідуванні його офісу. Сьогодні уявлення про кредитно-фінансову організацію, як про щось безлике і помпезне, відходить в минуле. Представники банківського середовища в останні року виявляють все більшу цікавість до нестандартних інтер'єрів своїх офісів. Банки прикрашають картинами, акваріума, зимовими садами, фонтанами і акваріумами із золотими рибками. Найпоширенішим є інтер'єр банків оформлений в класичному і неокласичному стилі, стилі арт-нуво і арт-деко. Чіткі лінії, функціональність, максимально грамотно організований простір приміщень і виразні кольори інтер'єрів банків в стилі хай-тек створюють почуття, що ви прийшли туди, де актуальність, зручність і своєчасність знаходяться на першому місці.

Багато міжнародних банків оформляють офіси своїх філій за досить суворими правилами, які закріплені у бренд-буці (корпоративній книжці). Але фахівці з інтер'єрів відмічають, що останнім часом банки досить часто застосовують не зовсім стандартні варіанти оформлення інтер'єру своїх офісів.

Сьогодні в інтер'єрі банків, навіть тих, що дотримують корпоративного стилю, реалізуються найсміливіші і свіжіші ідеї. Паризький офіс BNP Paribas, розташований на Площі Опери, зовсім не схожий на фінансову установу. Архітектор Фабріс Оссі з компанії Zoevox додав в проект такі нетипові для банку приміщення, як дитячий куточок і невеликий бар. Тут поєднали сучасні мінімалістські віяння і атмосферу, близьку до домашньої (рис. 1). Біля кожного робочого місця встановлені настільні лампи помаранчевого кольору для особливої атмосфери. Для обстановки інтер'єру використана меблі від відомих дизайнерів Крістофа Делкура, Індії Махдаві, Філіпа Старка і Каріма Рашида.

Рис. 1. Банк BNP Paribas у Парижі

Яскравий дизайн Sugamo Токіо Шінкін банку відповідає девізу компанії: *«Ми отримуємо задоволення, обслуговуючи щасливих клієнтів»*. Французький архітектор Еммануель Муро вирішив прикрасити фасад будівлі Дванадцяти різнокольоровими горизонтальні пластами різних розмірів (рис. 2), які всю ніч підсвічуються.

Для відділення Райффайзен в Цюріху компанія НАУ Архітектура і студія Дрекслер Guinand Jauslin розробили дизайн, об'єднуючий історію і сучасність. Внутрішні стіни банку оздоблені високотехнологічним матеріалом - штучним

каменем HI-MAX білого кольору, на які нанесені великі портрети знаменитих діячів мистецтва, які проживали в Цюріху (рис. 3).

Рис. 2. Sugamo Шінкін банку в Токіо

Рис. 3. Райффайзен Банк у Цюріху

Будівля Марокканського банку зовнішньої торгівлі (BMCE) - перший африканський проект відомої компанії Foster & Partners. Великі вікна, закриті ажурними гратами з нержавіючої сталі з низьким вмістом заліза, - це не тільки ефектний елемент дизайну, але і вдале рішення для спекотного клімату. Так забезпечується широкий доступ денного світла, причому температура в приміщенні залишається комфортною (рис. 4).

Дизайнер Роберт Майкут запропонував використовувати при оформленні PKO Bank Polski фірмові кольори цієї організації - чорний, білий і золотий. Концепція проекту полягає в тому, щоб поєднати естетичність з математичною точністю, подібно до того, як в роботі банку повинні поєднуватися життєвий досвід і правильний розрахунок (рис. 5).

Рис. 4. Марокканський банк зовнішньої торгівлі (BMCE)

Рис. 5. PKO Bank Polski у Варшаві

При роботі над будівлею банку Vital архітектори намагалися створити конструкцію, схожу на живий організм. Основний фасад будівлі виконаний з однотонного чорного скла. Однак його майже не видно за декоративним фасадом з нержавіючої сталі, елементи якого являють собою величезні макети парних хромосом. (рис. 6). Новий офіс Nordea в Копенгагені буде добудований до 2016 року і напевно стане однією з архітектурних пам'яток датської столиці. Об'єкт буде складатися з декількох будівель, загальна площа яких складе 40 тис. м ². Тут будуть трудитися близько 2 тис. співробітників (рис. 7).

Рис. 6. Банк Vital в Іспанії

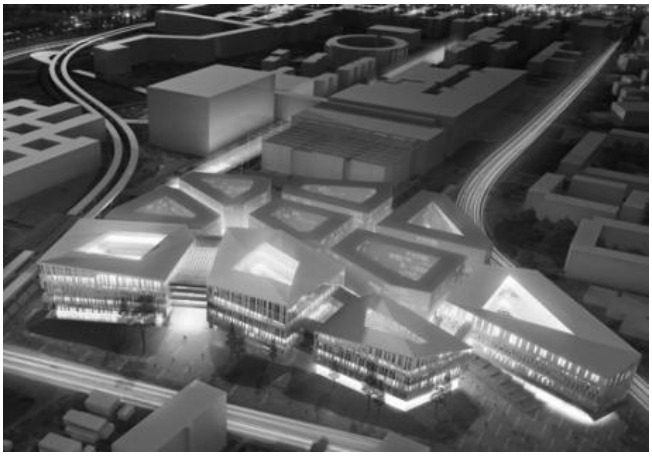

Рис. 7. Банк Nordea в Копенгагені

Створення максимально комфортних умов для перебування людини в просторі на сьогодні є надзвичайно актуальним. Важливим є максимально звільнити середовище від зайвих предметів, та попри це, зберегти основні та необхідні елементи меблевого наповнення відповідно до вимог.

В світі стають популярними не тільки класичні банківські офіси, а й незвичайні концепції, що привертають увагу і піднімають настрій і співробітникам, і клієнтам - про це знають керівники багатьох компаній, у тому числі фінансових.

В Україні керівники столичних компаній прагнуть не відставати від сучасності, і віддають перевагу європейському підходу в розробці концепції інтер'єрів офісів банків. Перевага надається просторим, світлим офісам, які не вміщують зайвих предметів, легкій та мобільній обстановці, багатофункціональному умеблюванню, великій кількості металу та скла. Перегородки невисокі, знову ж таки для створення спільності в колективі, і формування особистого простору для кожного окремого співробітника. Можливо незабаром пострадянський простір звільниться від кайданів кабінетної системи.

Після детального аналізу естетично-ергономічних підходів до вирішення проблем оформлення середовища фінансових установ, пропонується розробка концепції дизайну інтер'єру офісу банку, яка включатиме як стилістику, так і оздоблення і колірне вирішення та освітлення.

Стилістику - еко-дизайну, з широким використанням квітів, живих кутків, перегородок-оранжерей. Меблевим наповненням з натуральних матеріалів (в основному світлого дерева, що збільшує простір та є екологічно-безпечним). Великі вікна, статичні композиційні риси, мінімум декору, прості локальні форми, які викликатимуть відчуття спокою, комфорту та довіри.

В оздобленні пропонується - стіни покрити зміцненою декоративною штукатуркою, що буде запорукою довговічності та міцності. У покритті підлоги - наливна поліутеранова, можливо з використанням лого установи при вході. Вид наливної підлоги надзвичайно естетичний, оскільки має приємний блиск, відсутні шви і проміжки. Дане оздоблення - пожежобезпечне, внаслідок виготовлення з важкозаймистих, важкогорючих матеріалів. Наливна пола вологостійка, має підвищену хімічну стійкість.

В освітленні - використовувати вмонтовані та підвісні люмінесцентні та звичайні підвісні світильники, які даватимуть як розсіяне світло так і точкове освітлення конкретних робочих зон.

Колірне вирішення - стримане, спокійне. Основні кольори: білий, зелений та світло-коричневий, які створюють атмосферу природного спокою у офісах великих мегаполісів.

Очікуваний результат - запропонована концепція дизайн інтер'єру офісу банку, де комфортне середовище сприятиме підвищенню працездатності персоналу банку, що, в свою чергу, дозволить підняти конкурентну спроможність та ринковий потенціал. Банковська структура. Яка використовуватиме концептуальний дизайн для залучення клієнтів.

Висновки. На основі аналізу сучасних інтер'єрів офісів банків виявлено, що сьогодні існують два типи банків «елітні», виконанні у класичних імперських стилях та «прості», що використовують риси мінімалізму з нестандартними поєднаннями.

У результаті дослідження особливостей інтер'єрів офісів банків можна зазначити, що банківські структури потребують певних класифікацій приміщень, дотримання норм охорони та ряд обмежень. Кожний банк має свій корпоративний стиль та являє собою певну індивідуальність.

Виявлено естетично-ергономічні підходи для розробки дизайн концепції інтер'єру банку в еко-стилі, що створюватиме конкурентно-спроможний дизайн та підвищить рівень банку, через атмосферу довіри та комфорту.

Перспективи досліджень. В подальших дослідженнях планується провести більш детальний аналіз колірного рішення інтер'єрів офісів банків та його вплив на психофізичний стан клієнтів.

Література

1. Нойферт Е. Строительство и проектирование / Е.Нойферт. – М.: Стройиздат, 1991.–355с.

2. Ефимов А.В. Специальное оборудование интерьера / А.В.Ефимов, М.В.Лазарева, В.Т.Шимко. – М.: Архитектура–С, 2008 – 120с.

3. Люшер М. Психологія кольору / М. Люшер. – М., 2006 . – 38с.

4. Арнхейм Р. Новые очерки по психологии искусства. М: Прогресс, 1994-352 с., сс. 78-92, 153, 272, 280-308

5. Вершинина И.А., Полякова Н.Л. Теоретические и методологические проблемы современной социологической урбанистики //Вестник Московского университета. Серия 18. Социология и политология, № 4, с. 60-84

6. Ковальов Ю.М. Оптимізація маркетингу будівельної корпорації// Матеріали IV Міжнародної науково-технічної конференції "ABIA-2002", 23-25 квітня 2002 року. – Київ: НАУ, 2002. – Т. 4. – С. 42.93-42.94. – С. 42.94

7. Ковальов Ю.М. Холістичні мови с-простору// Матеріали VII міжнародної науково-технічної конференції "ABIA-2006", 25-27 вересня 2006 року. – Київ, 2006. – Т. 2. – С. 43.61-43.64.

Аннотация

Статья посвящена проблеме организации пространства в офисных помещениях банковских организаций. Исследование проведено на основе изучении специфики деятельности банков, анализе прототипов офисных помещений данного направления, обзоре новых тенденций в дизайн-проектировании, ознакомлении с особенностями влияния цвета и формы на работоспособность.

Ключевые слова: банковская сфера, функциональная зона, цветовая гамма, форма, психологическое воздействие.

Abstract

The article is devoted to the organization of space in the offices of bank direction. The study was conducted on the study of the specifics of the social institutions, the analysis of the prototypes of this area offices, viewing of new trends in design engineering, become familiar with the impact of colour and form of on working capacity.

Keywords: bank, functional area, colours, shape, psychological effects.

УДК 728.6 + 72.04

Л. Б. Гнесь
канд. арх. доц.
Львівський національний аграрний університет
кафедра архітектури і планування

ПОШУК НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ЗАБУДОВІ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА

Анотація: автор аналізує шляхи повернення архітектури українського села до своїх національних коренів, своєї ідентичності. На основі натурних досліджень та спостережень відслідковуються етапи занепаду і відродження національного, етнічного архітектурного образу сучасного українського села. Окреслюються вектори на відтворення національної ідентичності в архітектурі українського села.

Ключові слова: сільські хати, ідентичність українського села, національні традиції, типові проекти сільських хат, орнамент, декор.

Постановка проблеми. Кожна нація ідентифікує себе із певним образом земного простору, що впливає на формування людської душі, її тип мислення, спосіб пізнання навколишнього світу і відображається у тих чи інших формах культури. Прив'язаність людини до певних територій, місцевості має дещо міфічний і суб'єктивний характер [1, 7]. Для ідентичності народу значно більше значення має прив'язаність та асоціації з конкретним місцем, аніж проживання на певній території землі, або володіння нею. Це є місце, до якого ми належимо. Зазвичай для людини свій дім, обійстя, територія де людина виховувалася і виросла, означає не лише безпечне середовище, а й символізує її як вартісну особу [1, 2].

Сьогодні чимало сучасних громадян України пов'язує своє коріння із селом. І, незважаючи на багато десятиліть міграції сільських мешканців у міста, більше чверті населення нашої країни продовжує проживати у сільській місцевості (що набагато більше, аніж у розвинених країнах).

Мета статті - висвітлити сучасний стан українського села, яке у час економічної нестабільності країни, швидкими темпами втрачає свою самобутність. Акцентувати увагу на народний потенціал українського села, самобутньої архітектури, етнічних, історичних аспектів, культури та традицій, які формують національну ідентичність. Висвітлити практичний досвід зарубіжних країн для вирішення проблем збереження архітектури українського села, зберігаючи при цьому самобутню ідентичність кожного регіону України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Великою науковою спадщиною сільського садибного житла, його збереженості, національних традицій, є історико-архітектурні дослідження які висвітлено у дослідженнях А. Байгера, Х. Вовка, В. Войтовича, О. Воропая, З. Гудченко, А. Данилюка, В. Завадського, В.Кармазін-Каковського, А. Пономарьова, Л. Прибєги, Є. Шевченко, В. Самойловича, В. Січинського, Ю. Ф. Хохол та інших. Наукові дослідження сучасного сільського садибного житла Західного Поділля належать О. Колодрубській, Східного Поділля - В. Смоляку. Питаннями функціональної структури народного сільського будинку займались Г. Блінова, З. Гудченко, З. Моісеєнко, В. Мещеряков Т. Косміна, В. Самойлович, З. Петрова, П. Юрченко, Ю. Хохол, Ю. Косенко, О. Чижевський, та інші. Архітектурно-планувальній організації сільської садиби присвячені роботи В. Ніколаєнко, А. Калініченко, Л. Муляра та інших. Практичні напрацювання в області проектування сучасної сільської садиби та житла – А. Калініченко. Вагомий вклад у дослідження і формулювання національної ідентичності в архітектурі міста належать праці Б. Черкеса, Е. Сміта, П. Гнатенка, О. Гнатюка, В. Павленка, А. Іконнікова. Проте висвітлення і пошук національної ідентичності українського села, а саме сільського житлового будинку, як базису поселень, сьогодні ще залишається поза увагою.

Виклад основного матеріалу. Українське село формувалось протягом століть під впливом власних етнокультурних традицій, та соціально-побутових взаємовпливів інших народів. Безумовно, цей процес являє собою неоднозначне явище. З одного боку впродовж останніх десятиліть сучасне українське село активно долучається до цінностей зовнішньої культури повсякденності, а з іншого – воно поступово втрачає самобутні національні традиції.

Українське село, а з ним і сільський житловий будинок пройшов складний шлях еволюції. Формувався протягом століть, шляхом безперервного вдосконалення прийомів і форм, згідно ідентичності певних українських земель. Будинок, що відповідав умовам життя селянина, його побуту, вподобанням, декорування, сформованим під впливом етнічних рис цілого народу. Від покоління до покоління передався досвід будівництва, вдосконалювалась та шліфувалась художня майстерність, створювались народні архітектурно-будівельні і декоративно - художні традиції [2]. Загалом - це сформувало цілий образ будинку та українського села в цілому. Та саме наявність національної ідентичності, яка присутня в українському народному житлі, згодом дала можливість раціонально обґрунтовувати ідеали національної автаркії.

Разом з тим, кілька поколінь радянських архітекторів намагалися створити кращі умови праці та побуту сільського мешканця. Трохи більше аніж

пів століття тому, а саме у 1961році, згідно прийнятої державної програми, було окреслені завдання на «зближення міста і села», «зближення розумової і фізичної праці» всіх класів і соціальних груп населення. Для якнайшвидшої її реалізації вимагалось всіляко сприяти «перспективним» і ліквідувати «неперспективні» села [3]. Тогочасна політика правлячої комуністичної партії, всі реформи у сільськогосподарській галузі спрямовувались на створення і втілення нової парадигми розвитку села, утвердженні нових ідеологічних гасел, формування ідеологічної міфології, перегляду історії, формування нового пласту історичної пам'яті, створення нової архітектури. Все це візуалізувало нові міфи, тим самим створивши нову ідентичність – радянську людину [1]. Внаслідок таких реалій життя, архітектори розробляли і впроваджували проекти, які були спрямовані на створення сільському трудівнику міських благ. Відтак, з 60-х років XX століття в Україні практикувалося створення *експериментально-показових* сіл. Гасло *«Стерти відмінності між містом і селом»* виконало свою справу у позитивному і негативному сенсі.

У будинках, які будувались для селян, передбачались всі комунальні вигоди, збільшення площ приміщень, кількості кімнат, тощо. У цей період, окремим членам колгоспів і радгоспів дозволялось надавати необхідні сільськогосподарські продукти за рахунок господарств. Ці та інші дії посприяли розвитку *безсадибної забудови,* яка спричинилась до будівництва у селах багатоквартирних і багатоповерхових будинків, притаманних міській забудові. Такі будинки розраховані на міського мешканця, функція яких зовсім не враховує специфіку життя селянина. Незважаючи на ідеологічну складову забудови таким житлом цілих кварталів, а то й цілих сіл, будівництво в експериментально-показових селах засвідчило, що зручні для життя і роботи сільські комплекси «прижились» тоді, коли в них органічно поєднувалися кращі народні традиції будівництва, культури, функціональні особливості сільського життя і праці, із досягненнями сучасної архітектури.

Аналіз окремих проектів серій типових житлових будинків для сіл України, свідчить про те, що основні пріоритети планування архітектори зосереджували більше на житловій функції, яка притаманна для мешканців міст. Перелік приміщень у квартирах чи житлових будинках відповідав лише життєвим потребам міських мешканців, а не сільських. Саме особливості сільського способу життя є визначальними у формуванні сільського житла. Перш за все це взаємозв'язок із характерною працею і побутом селян (підпорядкованістю важчим, ніж зазвичай у місті умовам праці, ритмам природи, малими можливостями трудової мобільності мешканців, великою єдністю праці та побуту, трудоємкість ведення домашнього і підсобного господарства). Властиво, що робота на присадибних ділянках, в саду, городі

займає практично півжиття селянина, а набір занять у вільний час є досить обмеженим.

Аналізуючи запроектовані та збудовані тогочасні будинки можна стверджувати, що такі необхідні для селянина господарські приміщення як комори, господарські кухні, гардеробні сезонних речей, паливні, пивниці, коптильні, тощо - відсутні зовсім. Також увага до господарських споруд (призначених для ведення підсобного господарства в об'ємі садиби) з боку професійних проектувальників ігнорувалась повністю, або у кращому випадку була присутня практично номінально, як елемент садиби у вигляді єдиної та невеликої за своїми розмірами (4 х 4 м; 4 х 6 м) споруди. Або й зовсім така споруда була відсутня. Чимало стандартних, недосконалих та просто невдалих проектів є чужими по духу до традиційного життя селянства, не відповідаючи догмі «селянин живе не в хаті, а у садибі», що у свою чергу призвело до утворення стихійно захаращених територій. Часто, у селах навколо таких житлових будинків ми можемо спостерігати середовище, яке перетворилось на хаотичну, самовільну і зовсім не естетичну забудову з різними за своєю формою та виглядом, цілим набором господарських споруд. Зазвичай ці, нашвидкуруч збудовані споруди з різних підручних будівельних матеріалів, досить інтенсивно експлуатуються мешканцями. Таке явище є вимушеним, не зручним для повноцінного селянського життя, ведення господарства, і аж ніяк не сприяє створенню гармонійного, естетичного середовища села. Але наявність таких стихійних забудов чітко підтверджує велику потребу їх у господарському житті селянства.

Не можна оминути і фасади сільських будинків. Досить красномовним є факт перетворення сільського житлового будинку від образного характерно-територіального феномену, який був притаманним тій чи іншій місцевості, до простої конструктивної коробки, або сучасного заміського котеджу. Протягом декількох десятиліть другої половини XX ст. змінювався і зовнішній вигляд сільського будинку. Колись розроблені і апробовані віками національні традиції будівництва, які несли певне семантичне навантаження конкретного краю України, почали нівелюватись у сучасних спорудах, а то й поготів ставали зовсім відсутніми. Уніфікувались, спрощувались архітектурно-композиційні рішення фасадів будинків. Все більше ігнорувалась, а з часом і зовсім зникла характерна колористика фасадів, розписи, членування віконних площин, які були характерними для певної етнографічної землі України. Колись білі, жовті, посинені синькою і розмальовані сільські хати, з часом все частіше стали перетворюватись на заміські котеджі без пофарбування, або акуратно пофарбованими фасадами у білий колір. Архітектори та й самі забудовники перестали застосовувати декоративні елементи фасадів, які творили образ хати,

села, краю. Це і різьблені віконниці, лиштви, дерев'яні стійки галерей, декор фронтонів та дахів, тощо.

Починаючи з 60 років XX ст. в окремих (зразково показових) селах споруджуються нові помешкання. На основі типових проектів, розроблених радянськими архітекторами, формуються цілі вуличні забудови. З часом сільські мешканці самостійно зводять хати за типовими проектами, взятими із польських, чеських журналів-каталогів. Заради справедливості, варто зазначити, що з архітектурної точки зору окремі проекти мають гарні архітектурно-планувальні і композиційні вирішення, чіткі, лаконічні форми, приємні пропорції, цікаві деталі. Але, попри новітні планувальні рішення та покращення житлових умов для мешканців, прості і чіткі архітектурно-геометричні форми фасадів ці будинки не несуть ніякої національної ідентичності. Окремі такі будинки і навіть цілі вулиці сіл можна зустріти подорожуючи теренами Польщі, або колишніми радянськими республіками Прибалтики, Білорусі, Молдови, тощо. Поселення, які у своїй національній подобі не відрізняються один від одного.

Але тяжіння народу до свого національного, українського подекуди проявляли самі ж забудовники при створенні свого власного житла. Вже в процесі будівництва хати, господарі які, вочевидь, на рівні підсвідомості відчували невідповідність цих збіднілих, «рафінованих» типових проектів до способу життя селянина і традицій його житла, вдосконалювали їх на свій розсуд. Код нації проявлявся хоч незначними, а все ж стійкими індивідуальними рисами, характерними для конкретної української території. Це оздоблення хат розмаїтими орнаментами, які можна спостерігати на тлі стін, викладених з іншого кольору цегли, фрагменти живопису на головному фасаді будинку на різні теми (пейзажу, живописне зображення тварин, птахів, орнаменти, що символізують вишиті рушники навколо вікон, мозаїчні площини із дзеркал чи природного каміння, тощо), віконна столярка з дрібними членуваннями яка сприймається як мереживо, а вже потім як саме вікно, щедріше тафльовані, аніж зазвичай дверні полотна, фігурно вирізані орнаментовані ринви, влаштування на фасадах невеликих ніш для християнських символів, тощо. Або поряд з невиразними фасадами типової хати, досить часто у садибі можна зустріти щедро декоровану у національних традиціях криницю, або бесідку, в декоруванні якої господар вклав все своє національне єство. Все це підтверджує прагнення людини мати своє національне середовище, яке особливо яскраво може проявлятись саме у селах.

Приклад Англії демонструє добрі зразки надзвичайно ретельного намагання зберегти образ англійського села з традиційними ландшафтами, забудовою, які є характерним для певної землі кожного графства цієї країни.

Тут старі сільські житлові будинки реконструюються новими мешканцями, максимально зберігаючи їх первісний зовнішній вигляд. У багатьох англійських селах обов'язковим є дотримання закону, згідно якого будь-яке нове будівництво, реконструкція чи навіть ремонт житлового будинку, неможливий без узгодження із спеціалістами і обговорення на зборах громади села. Для народу головним завданням завжди стоїть збереження образу села, характерної забудови, його ідентичності [4]. Відтак сьогодні можемо споглядати чудові краєвиди англійських селищ, містечок. Саме такі будинки охоче купуються мешканцями міст, або використовуються під потреби агротуризму, готельного бізнесу, тощо. Схожа практика збереження історичної-архітектурної спадщини села і його образу присутня також в інших Європейських країнах: Італії Франції, Чехії, Австрії, Польщі, тощо. Сьогодні чудовим прикладом слугує досвід Угорщини та Нідерландів, які створюють сучасну архітектуру, зберігаючи при цьому риси національної ідентичності та виразності, не вдаючись до архаїчного трактування образу споруди.

За останні десятиріччя у різних землях України, а саме на приміських територіях, суттєво змінилась структура землекористування. Сформувалась категорія мешканців, що переселились з міста у село. Зазвичай таке явище відслідковується у зоні впливу великих і малих міст. Об'єктами забудови стають колишні сільськогосподарські землі, території лісогосподарського призначення, або природоохоронні зони біля водних об'єктів. За останні 10-20 років утворилось сучасне приватне заміське житло. Колишні сільськогосподарські і промислові землі, сьогодні активно почали забудовуватись однородинними житловими будинками, формуючи цілі вулиці, квартали навіть селища. Це не може не тішити, адже люди покращують собі житлові умови, навертаються до землі, по можливості де-не-де відроджуються села. Разом з цим, в період незалежності України, в архітекторів та окремих забудовників з'явились намагання вирізнити власну приналежність до своєї національної спільноти, оперуючи при цьому вже сучасними методами архітектурно-декоративного конструювання національної ідентичності.

З розвитком суспільства процес національної ідентичності має еволюційний характер і супроводжується формуванням нових символів, міфів, вартостей [4]. Ці прагнення навернули сучасних забудовників до впровадження національних елементів декору на фасадах новозбудованих будинків, інтер'єрів, територій садиб, а також до застосування традиційних матеріалів характерних для певної території України. Це використання каменя як декору для обличкування фасадів, черепиці для накриття дахів, декоративне стилізоване обрамлення вікон у вигляді відкритих віконниць, дерев'яні елементи на фронтонах будинків які разом із даховими конструкціями

формують складні композиції, а також пофарбування фасадів, тощо. Так з 90 -х рр. XX ст. значно збільшується палітра промислово вироблених пігментних матеріалів, що використовуються у сільській житловій архітектурі. З цього часу розпочинається контрастне кольорове співвідношення з оточуючим ландшафтом. Колористика житлових будівель у сільських поселеннях Галичини це поєднання домінуючих (базовий колір стіни) і акцентного (художньо-декоративного наповнення) колірних площин. Незважаючи на вплив урбанізаційних процесів на сільське архітектурно-просторове середовище в Галичині, колористичне вирішення фасадів житлових будівель довший час частково зберігало і сьогодні поширює традиційні стилістично-символічні особливості [5].

Властиво, що сьогодні у XXI ст. особливої актуальності набуває вирішення проблем, пов'язаних із збереженням і розвитком самобутніх соціокультурних традицій національного села. Тому у цьому контексті важко не погодитись із точкою зору відомого російського академіка та громадського діяча Д. С. Ліхачева, який стверджує що «якщо природа необхідна людині для її біологічного життя, то культурне середовище не менш необхідне для його духовного, морального життя, для духовної прив’язаності до рідних місць, слідуванню заповітам предків, для його моральної самодисципліни та соціальності» [6]. Саме тому село тяжіє до традиції, стійкості, консервативних цінностей. Спроби внесення цінностей, що суперечать парадигмальній основі культури села та сільського способу життя, деформують простір села і не сприяє його розвитку та модернізації.

Висновки

Життєвий досвід та еволюція сучасного сільського житла, середовища українського села, зі своїм яскравим етнографічним спадком, сьогодні потребує подальшого вивчення і аналізу. Вкрай важливим для вирішення даної проблеми є:

- вивчення та аналіз закордонного досвіду розвинутих країн Європи, а також колишніх постсоціалістичних зокрема; Польщі, Литви, Латвії, де у селах питання ідентичності і особливо збереженості тріади «людина-хата-середовище» є взаємоузгодженим і володіють своєю етнографічною приналежністю;

- важливим у цьому питанні видається також практичний досвід самих забудовників, які в процесі життя вдосконалювали, апробували окремі планувальні, декоративно-естетичні прийоми, психологічне середовище яке є їх власністю, енергоспоживання, влаштування і експлуатацію житлового та виробничо-господарського середовища, використання будівельних матеріалів,

конструктивних схем, системи утилізації відходів господарства, побутової діяльності, виробництва, тощо.

- варто налагодити взаємний моніторинг між спеціалістами і споживачами-забудовниками, поширюючи нові напрацювання спеціалістів в області архітектури і будівництва, екологів, етнографів, тощо.

Сьогодні настав час подбати про село взагалі і про архітектурний образ українського села зокрема. Важливо не втратити, а зберегти і розвинути сільський ландшафт, краєобраз українського села, який є характерним для кожної місцевості, для кожного етнічної землі в Україні.

Література

1. Черкес Б.С. Національна ідентичність в архітектурі міста: монографія. / Б.С. Черкес. – Львів: Вид. Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2008. – С. 22, 29.
2. Черкес Б. С. Архітектурний туризм як засіб формуванн національної ідентичності / Б. С. Черкес // «Архітектура і туристичний бізнес», Архітектура: зб. наук праць. – Львів.: Видавництво Нац. ун-ту «Львівська політехніка», – 2005. – № 531. С. 19-22.
3. Гнесь Л. Б. Тенденції та закономірності еволюційних трансформацій житлової забудови експериментального села Вузлове останньої чверті XX – поч. XXI ст. / Л.Б. Гнесь // Архітектура і сільськогосподарське будівництво: Вісник ЛНАУ. – Львів: 2008. – № 11. С.122 – 131.
4. Гнесь Л. Б. Проблеми збереженості архітектурної ідентичності українського села (на прикладі села Нобель Рівненської області) // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка» « Архітектура». – Львів.: 2013. – № 757. – С. 271-278.
5. Войтович Д.І. Особливості розвитку колористики сільського житла Галичини (друга пол. XIXст. поч. XXст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. арх./ Д.І. Войтович. – Львів, 2009. – 18 с.
6. Ліхачев Д.С. Избранное. Мысли о жизни, истории и культуре. – М.: Наука, 2006. – с.82.
7. Сміт Е. Національна ідентичність. – К.: Основи, 1994. – С.74-75.

Аннотация

Автор анализирует пути возвращения архитектуры украинского села к своим национальным корням, к своей национальной идентичности. На основе натурных исследований и наблюдений отслеживаются этапы упадка и возрождения национального, этнического архитектурного образа современного украинского села. Приводятся примеры зарубежного опыта сохранения

архитектурного наследия села - как основы формирования идентичности нации. Определено несколько векторов направленных на воссоздание национальной идентичности в архитектуре украинского села.

Ключевые слова: сельские дома, идентичность украинского села, национальные традиции, типовые проекты сельских домов, орнамент, декор.

Abstract

The author examines the ways architecture of Ukrainian villages return to their national roots, their identity. Based on field research and observations tracked the stages of decline and revival of national, ethnic architecture Ukrainian village. Examples of foreign experience in conservation villages - as the basic guidelines for the development of identity of the nation. Outlined several ways to play a national identity in architecture Ukrainian village**.**

Keywords: rural houses, homes, villages Ukrainian identity, national traditions, typical village houses designs, ornament, decoration.

МІСТОБУДУВАННЯ

УДК 711.4:728

О.З. Главацький,
аспірант кафедри архітектурного проектування
Національного університету «Львівська політехніка»

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ НА БЕЗПЕЧНІСТЬ АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ВЕЛИКИХ МІСТ

Анотація: розглядається поняття соціального процесу в міському середовищі, аналізуються його взаємозв'язки з соціальним простором і соціальною структурою суспільства. В роботі виділені основні види соціальних процесів та показаний їх вплив на безпечність архітектурно-планувального простору міста.

Ключові слова: соціальний процес, соціальна структура, міграція урбанізація, конфлікт, соціальний контроль, дезорганізація, співробітництво.

Постановка проблеми. Соціальні процеси, що відбуваються останнім часом у великих містах суттєво впливають на їх безпечність, оскільки є проявом суспільних настроїв і можуть прийняти форму взаємодії в системі «людина-життєве середовище». Місто, як складна ієрархічна багаторівнева система, не може вчасно відреагувати на нові чи модифіковані соціальні процеси, що є наслідком швидких соціально-економічних, екологічних та інших змін, притаманних нашому сьогоденню. Актуальність теми визначається необхідністю детального аналізу соціальних процесів, що відбуваються в урбанізованому середовищі, значення яких постійно зростає в умовах збільшення міського населення і зміни рівня його життя.

«Місто - це, перш за все, особливим чином організований, населений, життєвий просторово-часовий вимір. Воно створюється діяльністю людей, ментальність, культура, біографії, життєві стратегії і повсякденні запити яких складають соціальну основу створення рукотворних міських ландшафтів», - стверджував Т. Дрідзе [3]. Тобто, міське середовище має безліч вимірів і сфер проектування, основним суб'єктом якого має бути населення міста і його окремих районів. Об'єктом - взаємодія, процес комунікації, в процесі якого виникає середовище проживання.

Тому вирішення проблем міського середовища, реформування суспільних відносин потребує проведення системного аналізу соціальних процесів і явищ, умов їх перебігу та спрямування, для своєчасного виявлення потенційних проблем, які знижують розвиток і загрожують безпеці урбанізованого простору. На жаль, рівень вивчення соціальних процесів значно відстає від динаміки і глибини сьогоднішніх змін в усіх сферах життя суспільства, і тому більшість їх відбувається стихійно і некеровано.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен соціального простору став предметом досліджень багатьох відомих соціологів минулого і сучасності. Е. Дюркгейм, Р. Парк, Е. Богардус, П. Бурд'є, Д. Лєнскі, П. Сорокін пов'язували вивчення соціального простору з розробкою наукового підходу до вирішення соціальних проблем. Демографічні, соціальні та психологічні особливості проектування житлового простору та фактори впливу на житлове середовище досліджували К. Карташова, М. Лисиціан, З. Яргіна, К. Хататрянц, Х. Штейнбах, В. Еленський, соціально-просторовий аспект формування, реконструкції та аналізу зовнішнього житлового середовища міста вивчав А. Крашенінніков, фактори впливу на прибудинкові території досліджували Л. Яременко, Т. Малиновська, Г. Андріанова, аспекти формування житлового середовища вивчав Л. Анісімов. Проте у запропонованому контексті окреслена проблема не була об'єктом вивчення і чіткої систематизації.

Мета статті. Систематизувати та класифікувати види соціальних процесів, що існують у середовищі великих міст; показати їх вплив на безпечність міського простору.

Виклад основного матеріалу. Дослідженням міста як специфічного соціального утворення і процесів, що у них відбуваються займається соціологія міста. Вона вивчає місто як особливу географічно-економічно-соціальну цілісність, територіальну спільність людей і сукупність процесів, що протікають всередині цього локального співтовариства [6]. Для того щоб краще зрозуміти що таке соціальний процес у міському середовищі доцільно почати з визначення соціального простору міста.

Під «соціальним простором» в сучасній соціології розуміється середовище, яке формується соціальними суб'єктами, в якому проходить їх життєдіяльність. Л. Климанська вважає що «це поняття є значною мірою умовним - воно відображає реальність, що існує, на відміну від геометричного простору, не у природі, а у свідомості людей, визначається нею і у свою чергу формує цю свідомість» [13, с.32].

А. Шмельков характеризує соціальний простір як взаємодію великих і малих соціальних груп, що взаємодіють в рамках об'єктивних просторових структур [14]. Існує пряма залежність між соціальним простором і соціальною

структурою, оскільки остання складається з сукупності соціальних груп та спільнот, що існують в суспільстві. Вона, будучи складним явищем, представляє собою величезну багатовимірну матрицю. Кожний вимір – це та чи інша вісь соціального простору, поділ суспільства на певний тип соціальних груп [12].

Соціальний простір ґрунтується на природній різноманітності індивідів, зокрема їх приналежності до різних соціальних спільнот**,** що виникають об'єктивно на основі об'єднання людей за певними ознаками, які мають істотне значення для суспільства: демографічних, територіально-поселенських, етнічних та ін. На основі цього соціальну структуру визначають як сукупність соціально-класових, соціально-демографічних, професійно-кваліфікаційних, територіальних, етнічних, конфесійних спільнот, пов'язаних відносно стійкими взаємовідносинами [13].

Соціальні процеси перебувають у нерозривному зв'язку з соціальною структурою суспільства, оскільки на думку сучасних соціологів вони перебувають у всіх суспільствах і виступають як упорядкована форма соціальної взаємодії. У них ніщо не може відбуватись поза соціальним процесом. Г. Дворецька описує його як «взаємодію людей, що визначає функціонування і зміни в людських стосунках, у становищі соціальних груп, окремих індивідів, тобто в соціальній структурі. Це може бути серія соціальних явищ, зв'язаних між собою структурними чи причинними (функціональними) залежностями, які спричинюються до переходу певної соціальної системи, підсистеми, будь-якого соціального об'єкта з одного стану в інший» [4, с.17].

Найважливішими умовами соціальних процесів є їх загальність і зв'язок із суб'єктом, який здійснює процес. Функціонування і розвиток суспільства відбуваються в різних формах соціальних процесів, які характеризують суб'єктно-об'єктні зв'язки і відносини у всіх сферах діяльності людей [20].

Класифакація соціальних процесів. Аналіз соціальних процесів тісно пов'язаний з проблемою їх класифікації. Першими були американські соціологи Р. Парк та Е. Беджес (1924р.), які виокремили процеси кооперації, конкуренції, пристосування, конфлікту, асиміляції, амальгамації.

Науковці намагалися класифікувати соціальні процеси, взявши за основу зміст змін, які вони зумовлюють. Так, польський соціолог Я. Щепанський, класифікуючи соціальні процеси, виходить з того, що основним джерелом суспільного життя є необхідність задоволення різноманітних потреб. Прагнучи одержати засоби для їх задоволення, люди стикаються з аналогічними бажаннями інших людей, що спричиняє різні явища та процеси. Вони можуть бути у різних формах пристосовані одне до одного.

На основі огляду літературних джерел з основ соціології, соціології міста та соціології архітектури систематизовано і нижче наведено основні види соціальних процесів у середовищі великих міст.

Співробітництво (кооперація) - соціальна взаємодія, в якій відбувається узгодження спільної діяльності. Найчастіше воно виникає тоді, коли, працюючи разом з іншими людьми, особистість прагне досягти високих запланованих результатів. Співробітництво між партнерами (індивідами чи групами) передбачає наявність спільних або схожих інтересів, усвідомлення кожною стороною необхідності й можливості взяти на себе реалізацію завдань для їх досягнення, виявлення аналогічних прагнень. Слід зауважити, що у міському просторі така соціальна взаємодія можлива у таких громадських місцях як: площі, сквери, бульвари, будівлі громадських закладів і інститутів тощо [13].

Пристосування (адаптація) - прийняття індивідом чи групою культурних норм, цінностей та еталонів нового середовища, якщо норми й цінності, засвоєні у попередньому середовищі, не задовольняють потреби й не створюють прийнятої поведінки. Також можливе ще одне визначення пристосування, як форми поведінки, придатної для життя в новому зовнішньому середовищі. Оскільки умови зовнішнього середовища безперервно змінюються, то процеси пристосування відбуваються в суспільстві постійно. Залежно від значущості соціальних змін і ставлення до них індивідів процеси адаптації бувають швидкими й повільними, короткочасними й тривалими. Про пристосування йдеться, наприклад, коли змінюються умови економічного і політичного устрою, чи при переселенні людини з сільської місцевості до міста. Їй приходиться адаптуватися до міського стилю та ритму життя, змінювати культуру поведінки. Окремі індивіди, групи і спільноти, які не можуть пристосуватися до нових умов середовища чи до глобальних змін у суспільстві, культурі, техніці тощо, піддаються дезорганізації [21].

Соціальна дезорганізація - сукупність соціальних процесів, які спричиняють у межах певної спільноти дії, що не відповідають нормам, оцінюються негативно і перевищують допустимі межі, загрожуючи нормальному розвитку процесів колективного життя [13].

У гострій стадії соціальну дезорганізацію описують як процес, коли соціальна система зазнає хаосу і розладу. У таких випадках порушується складений звичний баланс між процесами руйнування і творення, починається колапс суспільного виробництва, криза політичної влади, знецінюються і втрачають свою привабливість базові ідеологеми та прийняті моральні та культурні норми. Настає аномія – стан некерованості, відсутність норм [11].

Її зумовлюють різні чинники: стихійні лиха, тривалі війни, політичні кризи, радикальні зміни системи влади, революції, масові міграції населення,

радикальні зміни в одній галузі господарства, науки чи техніки, які порушують рівновагу й узгодженість з іншими галузями і зумовлюють зниження ефективності дії інститутів та форм соціального контролю[13].

Міграція (переселення) - процес зміни постійного місця проживання індивідів чи соціальних груп, їх переміщення в інший район чи іншу країну, а також переселення з села в місто або навпаки. Соціологи виділяють три групи чинників, які спонукають людей до зміни місця проживання: виштовхування, притягування (сукупність привабливих умов для проживання в інших місцях) і доступність шляхів міграції (наявність чи відсутністю бар'єрів для реалізації потенційними мігрантами своїх намірів). Чинники виштовхування пов'язані з незадовільними умовами існування індивідів у рідних місцях - соціальні потрясіння (міжнаціональні конфлікти, війни, диктатури), економічні кризи, стихійні лиха тощо [21].

Науковці Ю. Пивоваров, В Казанцев, М Светуньков та інші виділяють «маятникові» міграції, тобто переміщення в напрямку село-місто-село чи місто-село-місто, які здійснюють люди впродовж доби. Вони живуть у селі (місті), їдуть на роботу в місто (село), повертаються назад додому в село (місто), здійснюючи поїздки за принципом маятника. Їх тільки умовно можна назвати міграціями, бо населення не змінює місця проживання. Такі поїздки правильніше називати «маятниковим» переміщенням людей. Така міграція з'являється в основному через невідповідність розташування виробництва і розселення людей, малу кількість цікавих вакансій і низьку оплату праці.

Одним з найважливіших видів міграції, що впливає на просторовий розвиток більшості міст розвинених країн є процес *урбанізації*. Сучасні науковці виділяють урбанізацію в двох аспектах, у вузькому розумінні - це зростання міського населення і міст, а в широкому – це історичний процес підвищення ролі місті міського способу життя у розвитку суспільства. На сьогоднішньому етапі розвитку вона може набувати форми агломерацій, об'єднанням міст на основі соціально-економічних, виробничих, культурних зав'язків тощо [10].

Відносно недавно з'явився новий тип розселення – *субурбанізація* (руралізація). Це процес зростання і розвитку приміської зони великих міст, внаслідок чого формуються міські агломерації. Субурбанізація є подальшим етапом урбанізації. Характеризується вищими темпами збільшення кількості жителів приміських поселень і міст-супутників порівняно з містами - центрами агломерацій [22]. Слід наголосити, субурбанізація суттєво впливає на зміну соціальної структури окремих районів міста, оскільки спочатку переселяються з центрального міста в приміську зону найбільш забезпечені групи суспільства, а

потім і середній клас. У місті ж нерідко залишаються найменш забезпечені та маргінальні верстви населення [13].

Під впливом адміністративної політики та серйозних архітектурно-містобудівних програм на противагу інтенсивним темпам субурбанізації виник процес *джентрифікації* (Jentrification). Він вперше з'явився в 60-их роках в Британії, а згодом і у США, означає «рух сімей середнього класу у внутрішні міські території з причини збільшення цінності середовища та має вторинний ефект у зворотному русі бідніших сімей» [15, с.].

Наступний вид соціального процесу – це *соціальне протиріччя*, яке характеризується як взаємодія соціальних верств, груп, пов'язаних з розбіжністю їх інтересів і цілей. Будучи різним за рівнем значущості, протиріччя на певному етапі найчастіше призводять до соціального конфлікту.

Конфліктом прийнято називати найвищу стадію протиріччя, зіткнення протилежних цілей, позицій, думок, поглядів опонентів як суб'єктів взаємодії. Конфлікт завжди пов'язаний з суб'єктивним усвідомленням людьми суперечливості своїх інтересів, як членів тих чи інших груп.

Даною проблематикою займається розділ соціології - «соціологія конфлікту», або соціальна конфліктологія (Л. Козер, Р. Дарендорф). Основними соціальними передумовами конфліктів за Є. Циглаковою є: соціальна нерівність, соціальна дезорганізація, культурна неоднорідність.

Об'єктивні та суб'єктивні причини виникнення соціальних конфліктів пов'язані з феноменом соціальної депривації. За С. Соколовим «депривація – це розбіжність між інтересами-очікуваннями (станом свідомості) суб'єкта і реальними можливостями їх задоволення на практиці» [11, с. 21].

Класифікація конфліктів за російським соціологом А. Дмитриєвим, багато в чому співпадає з класифікацією запропонованою Є. Циглаковою, проте він робить акцент на протиріччях між «глобальним і місцевим», «екологією та економічним зростанням» [7, с.79].

Доречно наголосити на позитивних наслідках соціальних конфліктів, які полягають в наступному: розрядці психологічної напруженості у відносинах конфліктуючих сторін; консолідації суспільства в ході вирішення проблемних ситуацій, тобто люди по-новому сприймають один одного і у них з'являється інтерес до співпраці, виявляються можливості для цього.

Іншим позитивним наслідком конфлікту є комунікативно-єднальна функція. Через неї учасники конфлікту усвідомлюють свої і протилежні їм інтереси, виявляють спільні проблеми, пристосовуються один до одного [11].

Значущим видом соціального процесу є *соціальний контроль* – система приписів, заборон, переконань, заходів примусу, яка забезпечує відповідність дій індивіда прийнятим зразкам і упорядковує взаємодію між індивідами.

Згідно із визначенням поданим Т. Парсонсом соціальний контроль - це процес, який з допомогою накладення санкцій здійснює протидію девіантної поведінки і підтримує соціальну стабільність.

Соціальний контроль включає в себе два головні елементи – норми і санкції. Норми – це розпорядження з приводу того, як треба правильно поводитися в суспільстві. Санкції – це засоби заохочення і покарання, що стимулюють людей дотримуватися соціальних норм [21].

Отже, соціальні процеси перебувають у нерозривному зв'язку з соціальною структурою суспільства і виступають як упорядкована форма соціальної взаємодії. Вище розглянуті соціальні процеси мають безпосередній зв'язок з безпечністю середовища великих міст.

Соціальний простір, як було зазначено вище, існує в нематеріальному вимірі, але через людину (індивід, група, суспільство) він проектується на об'єктивне міське середовище, і навпаки, таким чином вони існують в своєрідній системі взаємовпливу.

Вплив соціальних процесів на безпечність архітектурно-планувального середовища. Науковцями Ю. Пивоваровим, З. Яргіною, К. Хачатрянс виявлено, що соціальні процеси, які існують в соціальному просторі, по-різному реалізуються в архітектурно-планувальній організації середовища, визначаючи еволюцію, види будівель і споруд, типи поселень, географію розселення та безпечність життєвого середовища. Архітектурне середовище об'єднує окремі області життєвого середовища, що позначають відповідно як природне, соціальне й штучне. Архітектурно-планувальний простір виступає як складна система взаємодії людини й середовища, яке її оточує. Вплив «фактора людини» визначив архітектуру як систему, що створює штучне середовище для життя і діяльності людини на всіх рівнях її організації [1].

Значний вплив на міське середовище має процес *міграції*, і зокрема такий її вид - *урбанізація*. В інтенсивній стадії вона може призвести до негативних наслідків, а саме:

1) висока щільність населення;
2) розбалансованість соціальної структури міського соціуму;
3) зменшення кількості озеленених територій;
4) екологічні проблеми;
5) низька якість архітектурного середовища;
6) надмірне розростання міст;
7) велике навантаження на психо-фізіологічний стан людини [21].

Проблеми надмірної *субурбанізації* проглядаються у площині соціальної однорідності окремих районів міста. Особлива небезпека полягає в

концентрації населення з низьким рівнем життя в районах середмістя, що характеризуються старим, найменш упорядкованим житлом, віддаленим від місць ділової активності. У соціології подібні процеси відносять до феномену соціально-просторової стратифікації. Якщо раніше закордоном субурбанізацією всіляко заохочували, то в даний час додаються зусилля, спрямовані більшою мірою на відродження і модернізацію старих міських районів.

Ці зусилля втілилися в процесі *джентрифікації* (зворотному до субурбанізації), вони тісно пов'язані з реконструкцією міських набережних і пристосуванням їх для рекреаційних та інших функцій; занепадом традиційних мануфактур, розташованих у внутрішньому місті й зростанням готелів, ділових будівель; появою торгових кварталів і модних ресторанів. Основою цих змін в міському ландшафті є: реструктурування індустріальної бази розвинених країн; зміни в структурі зайнятості, в якій найбільше число робочих місць; зміни в державному втручанні та політичній ідеології з метою розширення значущості споживання і сфери послуг. Джентрифікація, таким чином, лише видимий просторовий компонент складної соціальної трансформації міських процесів в «західних» містах [2].

На тлі складних процесів міграції, велику роль відіграє можливість індивіда адаптуватися до нових соціально-культурних умов, нового стилю життя. У містобудівному контексті процес *пристосування* найбільше простежується на прикладі компактного розселення мігрантів на певній міській території. Як правило, етнічні мігранти або переїжджають у складі групи, або мігрують в ті регіони, де вже сконцентрована певна кількість їх земляків [16]. В результаті виникає таке явище, як етнічна мережа, що може приймати вигляд етнічних кварталів, прекрасним прикладом цього є Нью-Йорк, де можна знайти китайський, єврейський, латинський, український, російський квартал та ін.

Варто зазначити, що мова йде тільки про таку адаптацію, що передбачає, повагу і сприйняття приїжджими місцевих культурних цінностей та норм, без створення всередині місцевої культури анклавів з абсолютно чужими стереотипами і установками. Тому важливо, щоб місця їхнього скупчення були правильно інтегровані в містобудівну структуру, були привабливими для інших жителів міста, сприяли культурному обміну і вливання в міське життя.

Наслідком низької пристосованості може виступати процес *соціальної дезорганізації*. Його вивченням займався Е. Берджес, досліджуючи взаємодію міського середовища і окремих індивідів та груп. Одним з найбільш чітких проявів дезорганізації Е. Берджес вважав зростання злочинності серед молоді, особливо емігрантської. Ним і його учнями були створені соціальні карти поширення юнацької злочинності в місті. За даними картографування,

малолітні злочинці концентрувалися в так званих районах «розпаду» і в «перехідних» районах, і майже ніколи в упорядкованих фешенебельних [21].

Теорією соціальної дезорганізації також займалися представники Чикагської школи. Її безпосередніми авторами виступили К. Шоу та Г. Маккей. Досліджуючи рух мігрантів, які прибували в місто, соціологи припустили, що саме їх культурна відмінність, труднощі в адаптації до нових умов і, можливо, навіть небажання засвоювати норми життя місцевого населення призводять до порушення порядку, зіткнення культурно-ціннісних моделей на певних територіях. З'являється, таким чином, соціальна дезорганізація сусідських спільнот, що тягне за собою зниження громадського (неформального) контролю і зростання злочинності [9].

Прикладом соціальної дезорганізації, що є наслідком містобудівельного проектування та державної політики є монофукціональне місто. Воно представляє собою муніципальне утворення, в розвитку якого визначальну роль відіграють підприємства містоутворюючого комплексу. Це одне або декілька підприємств однієї галузі або суміжних галузей, пов'язаних єдиним технологічним процесом. Внаслідок вузькості ринку праці, кризи в містоутворюючих підприємствах вони викликають масштабне і довготривале локальне безробіття. Безробіття в мономістах має негативні наслідки не тільки для даних населених пунктів (зниження оподатковуваної бази, ротаційність бюджетів, зростання злочинності, люмпенізація частини населення та ін.), а й несе загрозу соціальної і політичної стабільності в масштабах всієї країни [8].

Крайню форму соціальної дезорганізації можна простежити на прикладі житлових комплексів Pruitt-Igoe в США та Holly Estate у ВБ [23, 24]. У свій час вони були еталонами соціального модерністичного житла. Характеризувалися якісною інфраструктурою, видовженими багатоповерховими будівлями, які розроблялися згідно типового проекту. Квартири у них мали високий рівень комфорту, працювали різноманітні служби з утримання комплексу в належному стані. Між будинками залишалися великі прибудинкові території з школами і дитячими садками. До занепаду призвели низка причин, головними з яких є: однорідний склад населення, переважно ті, які жили за рахунок соціальної допомоги; недбале адміністрування та ігнорування побажань мешканців; гомогенна архітектура, що виявилася придатним місцем для кризових соціальних явищ, невідповідність до оточуючого архітектурного середовища. В результаті занедбаність районів, збільшення фактів вандалізму, насильства і криміногенності досягнули такої степені, що мешканці були переселені, а райони знищенні, окрім частини комплексу Holly Estate, який був інтегрований у новий більш збалансований і традиційний проект забудови.

На безпеку міського простору в межах обраної теми суттєвий вплив здійснюють *соціальні конфлікти*, чинники що їх викликають були описані вище. Аналізом цього процесу ще на початку ХХ ст. займалися К. Маркс і Ф. Енгельс, роздумуючи над феноменом індустріального міста. Для них воно є центром нового поділу праці, нових технологій та організації виробництва, представлене розділенням на два домінуючих класи: буржуазію і пролетаріат. Міста, на їх переконання, стають ареною класових конфліктів і відображають монополізацію капіталу, крах дрібних фірм і поглинання їх великими [2].

Важливим моментом у їхньому аналізі є акцент на чіткій диференціації соціальної структури міста: соціально-класову та професійно-кваліфікаційну. Незважаючи на те, що сьогодні великі міста орієнтовані більше на сферу послуг, дальше існує проблема незбалансованості їх соціальної структури. Варто зазначити гострі розбіжності за рівнем достатку, освіти та культури в суспільстві, що в архітектурно-планувальному середовищі набуває форму соціально-просторової стратифікації, і цим самим несе загрозу безпеці міста і його жителям.

Наслідком соціальної нерівності та культурної неоднорідності можуть бути масові безпорядки, що відбувалися на арені Європейських міст за останні 10 років, а саме Лондоні, Парижі та Стокгольмі [17-19]. Конфлікти були пов’язані з етнічними групами мігрантів, переважно мігрантів з Азії, Африки та Близького сходу. Їх об’єднувало невдоволення людей низьким рівнем життя, високим безробіттям, дискримінацією на релігійній та расовій приналежності, різним рівнем прав порівняно з корінним населенням. Каталізатором погромів стали жертви серед мігрантів, через поодинокі сутички з міліцією. Смерті людей були сприйняті, як акт расизму на релігійній чи етнічній основі. Ще однією причиною таких проблем на думку соціолога з університету Мальме Айе Карлба може бути низький рівень освіти мігрантів та незнання місцевої мови. Також владні структури країн, де відбулися такі погроми, вказують на небажання деяких приїжджих людей включатися в соціально-економічне життя, очікуючи урядових дотацій.

У містобудівному контексті виникненню заворушень посприяла висока концентрація мігрантів і бідного населення в межах певної території – етнічних районах. У результаті виникла величезна соціально-культурна однорідність, де нагніталися протестні настрої, які потім набували форм погромів.

Цей процес можна продемонструвати на прикладі масових заворушень у містах Франції, що тривали з 28 жовтня по15 листопада 2005р. [19]. Його каталізатором стала реакція на загибель двох підлітків північно-африканського походження, які намагалися сховатися від поліції.

Конфлікт почався у Парижі, де назрівало невдоволення серед «іммігрантів», які зосередилися до початку 1980-х років в кварталах дешевого житла (HLM). Побудовані в 1960-і роки ці квартали стали набувати вигляду «кольорових передмість» (з помітним переважанням людей арабо-берберського і африканського походження). Після закінчення періоду економічного зростання і появи у Франції застійного безробіття квартали HLM стали «соціально неблагополучними» зонами, де від 30 до 40% дорослого населення не мало роботи. Уряд Франції, виконуючи програми зі скорочення державних витрат у соціальній сфері, закрив в багатьох місцях HLM муніципальні культурні, спортивні та освітні центри для молоді, що призвело до посилення соціальної напруженості й зростання злочинності [19].

Конфлікти також можуть виникати внаслідок боротьби мешканців міста за певні території, що є цінними для них у екологічному, рекреаційному чи побутовому аспектах. Це можуть бути парки, сквери, водойми, прибудинкові двори та ін. Зокрема у нашій країні конфлікти мешканців з місцевою владою чи забудовниками може ґрунтуватися на захисті із дотримання елементарних норм щодо щільності забудови, площі для відпочинку і рекреації, характеру використання простору, збереження історично-сформованого середовища.

Переважна більшість таких конфліктів не несе серйозної загрози і може мати позитивний ефект у відстоюванні своїх прав міщанами, контролі за діями місцевої адміністрації. У таких випадках конфлікт іде поряд з *соціальною співпрацею*. Він має вагомий вплив на безпечність архітектурного простору в аспекті дотримання різних державних норм, що ґрунтуються на санітарній та екологічній безпеці, а також на характер та естетичний вигляд окремих фрагментів міського простору.

Ще одним критерієм безпечності простору є *соціальний контроль*. Джейн Джекобс у своїй книзі «Життя і смерть американських міст», стверджує, що просторова безпека досягається за умови неусвідомленого соціального контролю. Основна вимога для такого спостереження - істотна кількість магазинів та інших громадських місць, що знаходяться вздовж тротуару. Також обов’язково мають бути заклади, які відкриті ввечері та вночі. Магазини, бари, ресторани, салони краси, спортивні клуби тощо, які працюють в різному режимі, сприяють безпеці перебування на вулиці. Вони дають людям привід використовувати вулиці на яких знаходяться ці заклади. Водночас власники магазинів та інших установ малого бізнесу зазвичай допомагатимуть підтримувати простір в належному стані, хоча б тому, що це краще впливатиме на кількість клієнтів [5].

Таким чином, соціальні процеси, притаманні соціальному просторі, тісно пов’язані з безпечністю міського середовища, оскільки можуть впливати на поведінку окремих індивідів чи груп та архітектурно-планувальну організацію простору міста і виступають у своєрідній системі взаємовпливу (див. рис.1).

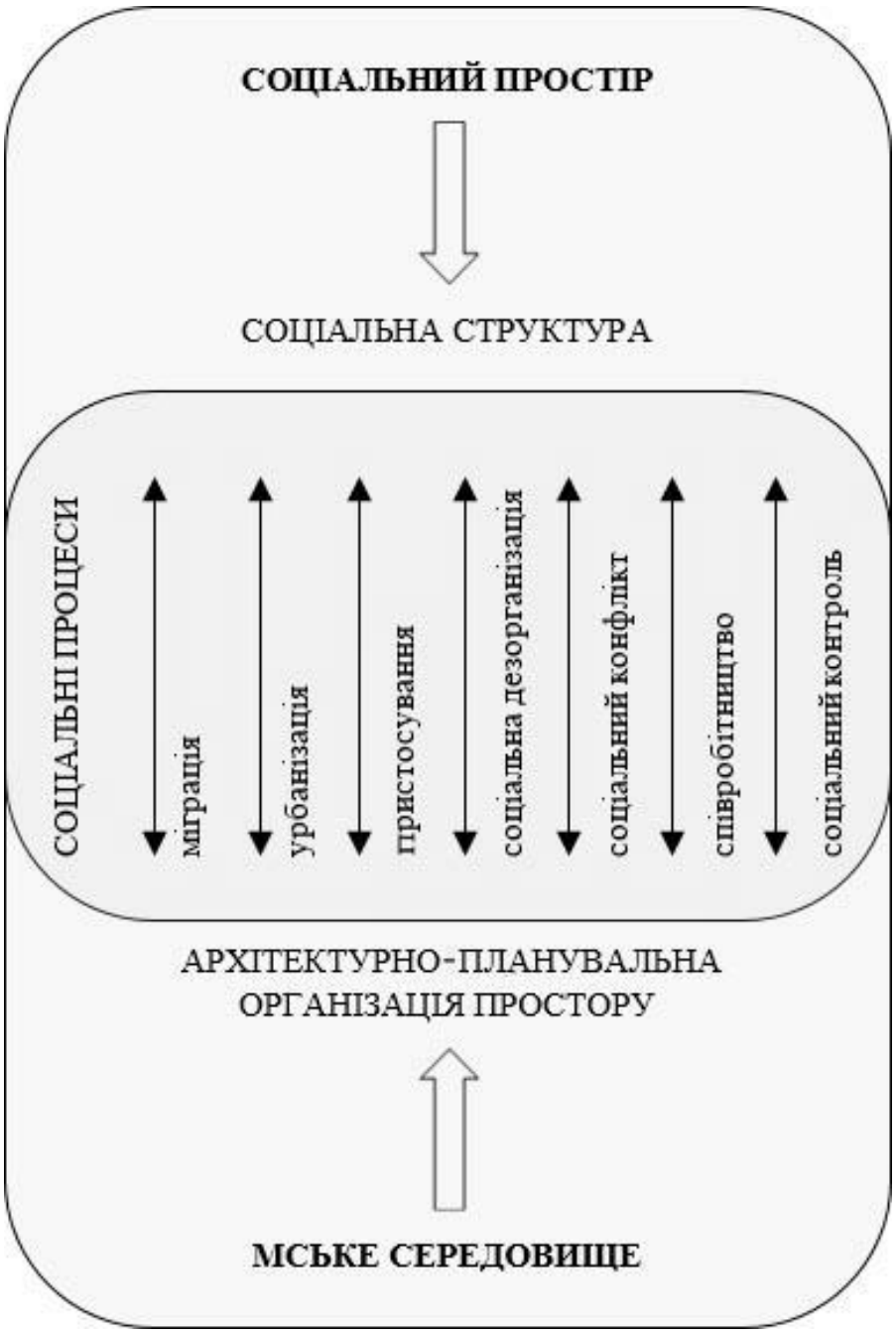

Рис. 1. Вплив соціальних процесів на архітектурно-планувальну організацію простору міста

Висновок. Соціальний простір міста – це результат взаємодії індивідів. що належать до різних соціальних груп, сукупність яких формує соціальну структуру суспільства. Соціальні процеси як форма взаємодії, перебувають у всіх суспільствах і по-різному реалізуються в архітектурно-планувальному середовищі. Вони визначать еволюцію, види будівель і споруд, типи поселень, географію розселення та ін. Характер, інтенсивність та тривалість перебігу певних соціальних процесів суттєво впливає на безпечність архітектурно-планувального середовища, що в свою чергу є складною системою взаємодії людини й оточуючого її середовища. До таких соціальних процесів належать: міграція, урбанізація, пристосування, соціальна дезорганізація, соціальні конфлікти, співробітництво та соціальний контроль. Враховуючи своєрідну систему взаємовпливу соціального простору та архітектурно-планувального середовища, вивчення питання його безпечності без урахування соціальних процесів не можливе.

Список використаних джерел

1. Архітектурне середовище як система: методичні вказівки до вивчення курсу “Загальна теорія систем і архітектура” [для студентів 5 курсу денної форми навчання, спеціальності 8.120.102 – Містобудівництво, архітектор широкого профілю] / укл. Л. П. Панова, Л. В. Дрьомова. – Харків : ХДАМГ, 2001. – 50 с.

2. Вагин В. В. Городская социология : [учебное пособие для муниципальных управляющих] / В. В. Вагин. – М. : Московский научный общественный фонд, Школа муниципального управления, 2001. – 111 с.

3. Воронцов А.В. История социологии. XIX – начало XX века : в 2 ч. Ч.2. Русская социология : [учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по направлению 540400 «Соц.-экон. образование»] / А. В. Воронцов, И. А. Громов. – М. : Гуманитар. изд. Центр ВЛАДОС, 2005. – 477 с.

4. Дворецька Г. В. Соціологія : навч. посібник / Г. В. Дворецька. – 2-ге вид, перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2002. – 472 с.

5. Джекобс Д. Смерть и жизнь больших американських городов / Д. Д. Джекобс ; [пер. с англ. Л. Мотылев]. – М.: Новоиздательство, 2011. – 460 с.

6. Казанцев В. И. Социология города : учебно-методическое пособие / Владимир Иванович Казанцев, Максим Геннадьевич Светуньков. – Ульяновск : УлГТУ, 2004. – 140 с.

7. Дмитриев А. В. Конфликтология : учебное пособие / А. В. Дмитриев. - М. : Гардарики, 2000. - 320 с.

8. Маслова А. Н. Моногорода в России: Проблемы ирешения // Проблемныйанализ и государственно-управленческое проектирование / А. Н. Маслова. – 2011. – Выпуск № 5. Том 4. – С 23.

9. Обрывалина О. А. Концепции социального контроля в американской социологии XX века / О. А. Обрывалина // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. Серия: Социальные науки. – Нижегородск : Нижегородский університет им. Н. И. Лобачевского, 2013. – № 4 (32). – С. 68- 75.

10. Пивоваров Ю. Л. Основы геоурбанистики: Урбанизация и городские системы : [учеб. пособие для студ. высших учеб. заведений] / Ю. Л. Пивоваров. – М. : Гуманитарный изд. центр ВЛАДОС, 1999. – 232 с.

11. Социология безопасности : [учеб. пособие для студентов пед. вузов] / авт.-сост. Е. А. Цыглакова. – Балашов : Николаев, 2009. – 196 с

12. Соціологія: [навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів] / за заг. ред. В. І. Докаша. – 2-ге вид., доопр., доп. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. – 448 с.
13. Соціологія : навчально-методичний посібник / [укл. Л. Д. Климанська, В. Є. Савка]. – Львів: Видавничий відділ Інституту підприємництва та перспективних технологій при Національному університеті "Львівська політехніка", 2004. – 148 с.
14. Шмельков А. В. Города как регионализированные социальные практики [Електронний ресурс] / А. В. Шмельков. – 2005. – Режим доступу до статті : http://jourssa.ru/sites/all/files/volumes/2005_4/Shmelkov_2005_4.pdf
15. Яргина З. Н. Социальные основы архітектурного проектирования: [учеб. для вузов] / З. Н. Яргина, К. К. Хачатрянц. – М.: Стройиздат, 1990. – 343 с.
16. Адаптация мигрантов к новой среде [Електронный ресурс]. – Режим доступа: URL : http://www.astraob.ru/novosti/stati/40-adaptatsiya-migrantov-k-novoj-srede. – Название с экрана.
17. Бунт в бедных британских кварталах [Електронный ресурс]. – Режим доступа: URL: http://socialistworld.ru/materialy/mir/evropa/britaniya/bunt-v-bednyix-britanskix-kvartalax. – Название с экрана.
18. Бунты из Стокгольма перекинулись на другие города [Электронный ресурс]. – Режим доступа : URL : http://www.bbc.co.uk/russian/international/2013/05/130525_sweden_riots_saturday.shtml. – Название с экрана.
19. Массовые беспорядки во Франции [Электронный ресурс]. – Режим доступа : URL : http://ru.wikipedia.org/wiki/ Массовые беспорядки во Франции (2005). – Название с экрана.
20. Соціальний процес [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL : http://uk.wikipedia.org/wiki/ Соціальний процес. – Назва з екрана.
21. Соціальні процеси та їх різновиди [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : http://textbooks.net.ua/content/view/5283/46/. – Назва з екрана.
22. Субурбанізація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL : http://uk.wikipedia.org/wiki/Субурбанізація. – Назва з екрана.
23. Holly Street Estate: Past and present [Electronic Resource]. – Mode of access : http://lovelondoncouncilhousing.blogspot.com/2010/11/holly-street-estate-past-and-present.html. Title from the screen.
24. Pruitt–Igoe [Electronic Resource]. – Mode of access: http://en.wikipedia.org/wiki/Pruitt–Igoe. Title from the screen.

Аннотация: В статье рассматривается понятие социального процесса в городской среде, анализируются его взаимосвязь с социальным пространством и социальной структурой общества. В работе выделены основные виды социальных процессов и показано их влияние на безопасность архитектурно-планировочного пространства города. Ключевые слова: социальный процесс, социальная структура, миграция, урбанизация, конфликт, социальный контроль, дезорганизация, сотрудничество.

Annotation: The concept of social process in the city environment is considered in this article and it is analysed its relationship with the social space and the structure of society. The main types of social processes are highlighted in this work, and it is shown their influence on the safety of architectural and planning space of the city. Keywords: social processes, social structure, social process, migration, urbanization, conflict, social control, disorganization.

УДК 712.2

А. А. Голуб
Аспірант кафедри ландшафтної архітектури
Київського національного університету будівництва і архітектури

АНАЛІЗ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКІВ

Анотація: у статті аналізуються наукові праці провідних українських і зарубіжних вчених у сферах містобудування, екології, географії котрі вплинули на формування і розвиток національних природних парків.

Ключові слова: національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, рекреаційні утворення, ландшафтна екологія.

Починаючи з 50-60-х років внаслідок перманентного розвитку поселень і промислових підприємств, спостерігається значне погіршення навколишнього природного середовища (забруднення повітря, води, ґрунту зовнішніми чинниками), що в значній мірі мало негативний вплив на формування нових за формою природно-містобудівних утворень – національних природних парків.

Недосконаліть внутрішньої структури, відсутність раціональної архітектурно-планувальної організації, недостатність заходів щодо улаштування національних природних парків привели не тільки до їх «візуального» забруднення, але в деяких випадках і до безповоротної втрати унікальних природних ландшафтів [1].

У зв’язку з тим, що за останні роки кількість національних парків в Україні стрімко зростає, виникла необхідність розроблення наукових досліджень цих об’єктів, в сферах містобудування, екології, географії, зоології, ботаніки, етнографії – тобто на міждисциплінарному рівні.

У попередні роки архітектурно-планувальну організацію національних природних парків досліджували українські вчені, такі як: *І. Родічкін, Т. Панченко, В. Муха, Е. Шаповалов, В. Ступаченко, Я. Садовенко, В. Маєвська, А. Косаревський, Ю. Бондар* та зарубіжні вчені, зокрема: *В. Клюшин, І. Михайлова, А. Мелик-Пашаєв, В. Горохов, Л. Лунц, В. Стаускас, Н. Реймерс, Ф. Штільмарк, А. Сичьова, Б. Тобілевич, Ю. Хромов, А. Вергунов, Е. Нікітіна, А. Меллума, H. Bibeiriether, G. Ciolek, M. Charageat, W. Czarnecki, P. Grimal, G. Gromont* та інші. Однак, ці дослідження мали переважно теоретичний характер і не спирались на практичний досвід функціонування таких парків.

Слід зазначити, що пізніше, у 80-х роках минулого сторіччя в науковій літературі і у колі спеціалістів, що займалися розробкою питань охорони природи і просторовою організацією охоронюваних природних територій,

виникла наукова дискусія щодо сутності даних парків у зв'язку з відсутністю єдиної думки про зміст терміна, який визначав даний різновид природоохоронних територій, при великих відмінностях тлумачення самого терміна «Державний», «Національний», «Народний», «Лісовий», «Рекреаційний». Можна вирізнити дві основні точки зору на задачі і функції територій даного типу.

Згідно першої, яка представлена у праці *А.І. Мелік-Пашаєва «Методика проектирования государственных природних национальных парков (рекомендации)»* («Гипрогор»,1987р.): «Національний парк» - це природоохоронна установа, що за своїм статусом наближена до заповідника, але з менш суворим заповідним режимом з метою організації регульованого туризму», що майже повністю відповідає загальноприйнятій міжнародній класифікації 10-ї Генеральної асамблеї Міжнародного союзу по охороні природи (1972 рік).

Головною метою збереження таких природоохоронних територій є необхідність впровадження дієвих заходів центральних органів влади щодо припинення чи попередження експлуатації або заселення всієї території національного природного парку, на якій необхідно ефективно охороняти екологічні і геоморфологічні об'єкти - основу створення парку; оглядати його територію відвідувачам дозволено тільки на особливих умовах з пізнавальною чи культурною метою.

З другої точки зору, яку представляють *В. Муха, Н. Ф. Реймерс і Ф. Р. Штільмарк*, та інші, основна задача організації національних парків полягає у задоволенні рекреаційних потреб населення, за умов реалізації комплексної програми природоохоронних заходів і дотримання певних природоохоронних правил на території парку, що передбачає включення в склад його функціональних зон територій рекреаційного використання - зокрема, визначено у статті *В. Мухи* і *Е. Шаповалова «Проблеми ландшафтно-екологічного проектування Ужанського національного природного парку»* та в спільній праці *Н. Ф. Реймерса* і *Ф.Р. Штільмарка «Особо охраняемые природные территории»*.

Одним із напрямів вивчення національних природних парків є дослідження їх функцій як об'єктів для організації відпочинку. Так, відомий український вчений *І. Д. Родічкін* у своїй праці *«Проектирование современных загородных парков»* розкриває природно-пізнавальну і естетичну цінність як головний критерій для визначення і функціонально-цілевого направлення природного парку і дає наступне визначення – це територія або акваторія, що охороняється державою з малопорушеними природними комплексами і унікальними об'єктами.[3] Відповідно до цього автор класифікує національні

природні парки за територіями на яких вони розміщуються: а) на територіях екстенсивного розміщення; б) в регіональній системі населених місць, в) в зоні впливу групи взаємозв'язаних міст. Автор цієї роботи - *І. Д. Родічкін* підкреслює, що саме природний ландшафт має залишатись основою для національних парків і виконувати як заповідну так і рекреаційну функції.

У статті *«Государственные природные парки – новая форма охраны ландшафта и организации массового отдыха»*, її російський автор *А. Вергунов*, наголошує, що саме національні природні парки - це одна з найбільш перспективних форм охорони природи і організації відпочинку населення. В таких парках ці дві задачі вирішуються у взаємозв'язку, на базі комплексної оцінки природно-кліматичних і містобудівних умов, з урахуванням межі рекреаційної «ємності» ландшафту.

Головною ціллю такого роду парків автор вбачає в тому, щоб з «максимальною щільністю» зберегти і продемонструвати великій кількості туристів кращі природні ландшафти.[4]

Експлуатація національних природних парків свідчить, що при їх організації потрібно, передусім, дотримуватись чіткого функціонального зонування. Масовий, і тим більше, неорганізований туризм призводить до загострень протиріч між природоохоронними і рекреаційними функціями парку, пише інший російський автор - *В. А. Горохов* у свої праці *«Зелена природа міста»*.

Національні природні парки являють собою складні екологічні системи, що складаються з систем різноманітних територій з диференційованими режимами охорони, використання, відновлювання природи, формулює автор. В своєму науковому дослідженні *В. А. Горохов* аргументує, що кількість і рух відвідувачів регламентуються не заборонами, а проведенням чіткого раціонального зонування з розробкою найбільш цікавих і оптимальних шляхів руху людських потоків, враховуючи всю різноманітність інтересів відвідувачів.

Для збереження в первинному вигляді найбільш живописних природних ландшафтів *В. А. Горохов* наголошує на необхідності організації схем дублювання маршрутів, що дають можливість закрити окремі ділянки для відвідувачів з ціллю їх відновлення або на особливо небезпечний в пожежному відношенні період.

В підтвердження цих фактів є дослідження функціонування трьох англійських національних парків «The lake District», «The North York Moors», «Exmoor», яке показало, що постійна інтенсифікація рекреаційних навантажень на ландшафт призводить до його деградації. [6]

У містобудівних дослідженнях головним є акцент на рекреаційних особливостях національних природних парків. Відомий литовський науковець

В. П. Стаускас, досліджуючи планування цих об'єктів, визначає що, як національні природні парки, так і регіональні ландшафтні парки, є *«біфункціональними»* - рекреаційними і природоохоронними утвореннями. Автор виділяє 5 основних функцій в національних природних парках: а) охорона найбільш цінних природних ландшафтів; б) організація бази для наукових досліджень в натуральних умовах; в) створення умов краєзнавчого туризму і відпочинку; г) експонування найбільш цікавих ландшафтів і об'єктів; д) створення еталонів зразкового комплексного земле- і лісоулаштувань, що відповідають даному географічному району.[7]

У науковій праці *Я.Л.Садовенко* серед основних завдань національних природних парків визначено не тільки збереження природних комплексів та пам'яток природи, але й історичних пам'яток, які мають виховний та пізнавальний, культурно-просвітницький і рекреаційний характер. При цьому, рекреаційне використання території, на думку автора, слід диференціювати в залежності від функціонального зонування і повної заборони відвідування тих ділянок де перевищені допустимі межі рекреаційної ємності парку.[10]

Як об'єкт дослідження вченими інших наукових напрямків – географів та екологів національні природні парки з часу свого створення були постійно в їх полі зору. Серед географів такі вчені, як: *В.Гетьман, А.Банников, Д.Кричевська, Л.Царик, В. Шушняк, Г. Савка, В.Брусак, М.Гродзинський, С.Воропаєв* та інші. А серед екологів можна виділити: *С.Стойко, П.Ященко, О.Іванців, В.Іванців, Т.Андрієнко, Е.Гребенюк, Л.Тасенкевич, Н.Жижин, А.Темченко, Е.Прядко, П.Устименко, В.Коржик* та інші. «Наукові дослідження цих авторів є фундаментальним підґрунтям для визначення природоохоронних функцій» даних парків, але вони не торкаються архітектурно-містобудівних напрямів формування цих складних екосистем.

Еколого-географічними дослідженнями було закладено основи «ландшафтної екології», термін цього поняття був введений ще у 1939 році німецьким вченим *Карль Троллем,* пояснюючи це поняття поєднанням ландшафтно-просторового аналізу і його дослідження взаємозв'язків між природними компонентами. З того часу розуміння цієї науки суттєво розширилось, але загальноприйнятого визначення сформульовано не було.

На першому міжнародному конгресі ландшафтної екології в місті Вільдхофені (Нідерланди, квітень 1981 року) голландський вчений *І.Зонефенд* опитав 20 ландшафтних екологів, аби з'ясувати, що вони розуміють під своєю наукою. Виявилось, що більшість вчених сприймають її як науку, специфічну не за об'єктом аналізу, а за його аспектом.

Результати багатолітніх досліджень флори і фауни, історико-етнографічних пам'яток, природоохоронної ролі національних природних

парків в межах природно-заповідного фонду України, а також можливості і перспективи їх рекреаційного використання описанні у наукових працях вчених-екологів, географів, істориків тощо.

Ще наприкінці 50-х років, коли мережа об'єктів заповідного фонду формувалася стихійно і не було чітко визначено наукові поняття заповідних об'єктів, *С.М. Стойко* обґрунтував наукові засади формування природно-заповідного фонду, як заповідної біогеоценотичної системи, яку слід організовувати на рівні геоботанічних районів, округів, областей та всієї держави. Все це стало основою для формування сучасної мережі природно-заповідного фонду України, найбільшу частку якої складають національні природні парки.

Зокрема, у статті *Л.П.Царика «Географічні засади формування мережі національних природних парків в Україні»* розглянуто концептуальні підходи, історико-географічні аспекти формування мережі національних природних парків в Україні з другої половини XX століття як частини природно-заповідного фонду. (рис 1.) Проаналізовано просторово-географічні закономірності приуроченості національний природних парків до регіональних рекреаційних систем. Оцінено частку площ національних природних парків, їх щільність в межах ландшафтних регіонів, доцільність інтегрованого розвитку рекреаційної та екологічної мереж. [11].

В той же час інший автор *В.І.Гетьман* у своїй дисертації *«Ландшафтно-рекреаційні ресурси екотуризму українських Карпат»,* обґрунтовує наукові засади туристичного використання рекреаційних та пізнавальних ресурсів національних природних парків на прикладі детальної характеристики семи національних природних парків (Карпатського, Вижницького, Ужанського, Гуцульщина та інших). На думку автора, Карпатський національний природний парк є зразком оптимального співвідношення ландшафтно-ресурсного потенціалу з можливостями його рекреаційного використання, сприятливі кліматичні умови (комфортний відпочинковий період становить 105 днів), багате біотичне і ландшафтне різноманіття, наявність пам'яток культурної спадщини (архітектурних, сакральних) на його території створюють потенційні можливості для розвитку в національному парку всіх видів екотуризму.[8]

У деяких науково-дослідних роботах розглядаються окремі аспекти вивчення національних природних парків. Так, у роботі *Д.А. Кричевської «Ландшафтно-екологічні засади територіально-функціонадльної організації гірських біосферних резерватів»* головною темою є режимне зонування території Ужанського національного природного парку (заповідне ядро, буферна та транзитна зони тощо) на прикладі міждержавного біосферного резервату «Східні Карпати». Дослідження, проведені автором на території

Ужанського національного природного парку і Надсянського регіонального ландшафтного парку, використані при підготовці *номінаційних форм парків* для їх включення у міждержавний біосферний резерват «Східні Карпати».

Важливе значення у процесі дослідження національних природних парків має історіографія. Так у спільній статті *В. Шушняка* та *Г. Савки «Історія природоохоронних досліджень території Яворівського національного природного парку»* історичні дані розглядаються як важлива основа формування Яворівського національного природного парку на Розточчі.

Таким чином, як свідчать наукові дослідження цієї проблеми, сьогодні формування національних природних парків базується на двох концептуальних підходах: природоохоронному та природно-рекреаційному.

На основі узагальнень наукових досліджень можна зробити наступні висновки: національні природні парки є об'єктом досліджень одночасно в галузі географічних, екологічних та містобудівних наук.

Метою географічних досліджень є визначення регіональних особливостей розміщення цих парків в різних природних середовищах і ці дослідження конвертовані в «Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України».

Метою екологічних досліджень є визначення природоохоронних завдань національних природних парків для збереження різноманітності флори і фауни; ці дослідження також мають широке впровадження зокрема у законодавчій та практичних сферах що відображається у Законі України «Про природно-заповідний фонд», в рекомендації щодо «Проекту організації національних природних парків».

Що стосується містобудівних досліджень, метою яких є створення рекреаційної інфраструктури національних природних парків, вони нечисленні, висвітлюють окремі питання і не узагальнені в рамках єдиної концепції формування функціонально-планувальної структури мережі поселень, рекреаційно-туристичних комплексів, об'єктів культурної спадщини, унікальних природних комплексів.

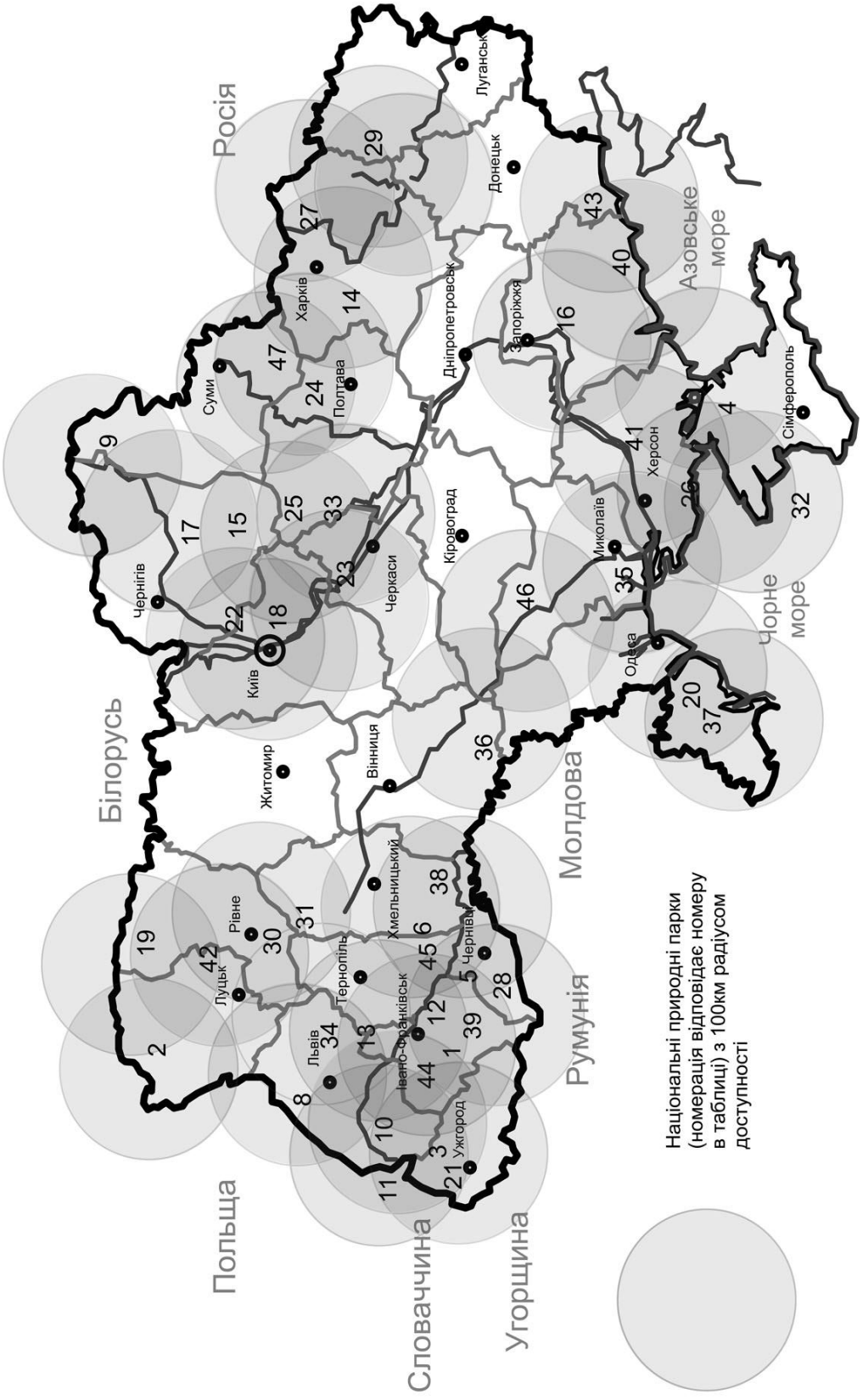

Рис. 1 Мережа національних природних парків України з радіусом доступності поїздок вихідного дня (*за Цариком Л.П.*)

Мережа національних природних парків в Україні *Таблиця 1.*

№ з/п	Назва НПП	Рік створення	Адміністративно-територіальна приуроченість	Фізико-географічна приуроченість	Площа, га
1	Карпатський	1980	Івано-Франківська обл.	Українські Карпати	50495
2	Шацький	1983	Волинська область	Поліський край	48977
3	Синевир	1989	Закарпатська область	Українські Карпати	40400
4	Азово-Сиваський	1993	Херсонська обл., АР Крим	Південностепова підзона	57400
5	Вижницький	1995	Чернівецька область	Українські Карпати	7928
6	Подільські Товтри	1996	Хмельницька область	Західноукраїнський край	261316
7	Святі гори	1997	Донецька область	Північностепова підзона	40589
8	Яворівський	1998	Львівська область	Західноукраїнський край	7108
9	Деснянсько-Старогутський	1999	Сумська область	Поліський край	16215
10	Сколевські Бескиди	1999	Львівська область	Українські Карпати	35261
11	Ужанський	1999	Закарпатська область	Українські Карпати	39159
12	Гуцульщина	2002	Івано-Франківська обл.	Українські Карпати	32271
13	Галицький	2004	Івано-Франківська обл.	Західноукраїн-ський край	14685
14	Гомільшанські ліси	2004	Харківська область	Північностепова підзона	14315
15	Ічнянський	2004	Чернігівська область	Лісостепова зона	9666
16	Великий луг	2006	Запорізька область	Північностепова підзона	16756
17	Мезинський	2006	Чернігівська область	Поліський край	31035
18	Голосіївський	2007	м.Київ	Лісостепова зона	4521
19	Прип'ять-Стохід	2007	Волинська область	Поліський край	39216
20	Нижньо-дністровський	2008	Одеська область	Середньостепова підзона	21311
21	Зачарований край	2009	Закарпатська область	Українські Карпати	6101
22	Залісся	2009	Чернігівська область	Поліський край	14836
23	Білозерський	2009	Київська, Черкаська обл.	Лісостепова зона	7014
24	Слобожанський	2009	Харківська область	Лісостепова зона	5244
25	Пирятинський	2009	Полтавська область	Лісостепова зона	12028
26	Джарилгацький	2009	Херсонська область	Південностепова підзона	10000
27	Дворічанський	2009	Харківська область	Лісостепова зона	3131
28	Черемоський	2009	Чернівецька область	Українські Карпати	7117
29	Сіверсько-Донецький	2009	Луганська область	Північностепова підзона	7007
30	Дермансько-Острозький	2009	Рівненська область	Західноукраїнський край	1648
31	Кременецькі гори	2009	Тернопільська область	Західноукраїнський край	6951
32	Чарівна гавань	2009	АР Крим	Кримський степовий край	10900
33	Нижньо-сульський	2009	Черкаська, Полтавська обл.	Лісостепова зона	18635
34	Північне Поділля	2009	Львівська область	Західноукраїнський край	15588
35	Білобережжя Святослава	2009	Миколаївська область	Південностепова підзона	35223
36	Кармелюкове Поділля	2009	Вінницька область	Лісостепова зона	16518
37	Тузловські лимани	2010	Одеська область	Середньостепова підзона	5244
38	Хотинський	2010	Чернівецька область	Західноукраїнський край	9446
39	Верховинський	2010	Івано-Франківська обл.	Українські Карпати	12023
40	Приазовський	2010	Запорізька область	Південностепова підзони	78127
41	Олешківські піски	2010	Херсонська область	Південностепова підзони	8020
42	Цуманська пуща	2010	Волинська область	Західноукраїнський край	33475
43	Меотида	2010	Донецька область	Північностепова підзона	20720

44	Синьогора	2010	Івано-Франківська обл.	Українські Карпати	10866
45	Дністровський каньйон	2010	Тернопільська область	Західноукраїнський край	10830
46	Бузький Гард	2009	Миколаївська область	Північностепова підзона	6138
47	Гетьманський	2009	Сумська область	Лісостепова зона	23360
	Україна загалом				**1184814**

Література

1. Горохов В.А. Парки мира. / Горохов В.А., Лунц Л.Б. - Москва: Стройиздат, 1985.-328с.

2.Банников А. Ускорить организацию нацинальных парков./ Банников А., Криницький В.- «Охота и охотничье хозяйство»,1975, №4. с. 1-2.

3. Родічкін І.Д. Проектирование современных загородных парков. / Родічкін І. Д. – Київ: Будівельник, 1981.-152с.

4. Вергунов А. Государственные природные парки – новая форма охраны ландшафта и организации массового отдыха./ Вергунов А. – «Архитектура СССР», 1973, №8.

5.Нехуженко Н.А. Основы ландшафтного проектирования и ландшафтной архитектуры. Учебное пособие./ Нехуженко Н. А. - Санкт-Петербург: «Питер», 2011. - 192 с.: іл.

6. Мелік-Пашаєв О.І. Методика проектирования государственных природных национальных парков (рекомендации) / Мелік-Пашаєва А.І. – Москва: Гипрогор, 1987. -157с.

7. Стаускас В.П. Градостроительная организация районов и центров отдыха. / Стаускас В.П. - Санкт-Петербург : Стройиздат, 1977.-161с.

8. Гетьман В.І. Ландшафтно-рекреаційні ресурси екотуризму українських Карпат: дисертація к.г.н.:11.00.11/Гетьман Володимир Іванович; КНУ ім. Т. Шевченка. -К., 2010.

9. Кричевська Д.А. Ландшафтно-екологічні засади територіально-функціональної організації гірських біосферних резерватів:дисертація к.г.н.:11.00.11/ Кричевська Діана Анатоліївна; ЛНУ ім. І.Франка.- Л., 2007.

10. Методические рекомендации по архитектурно-планировочной организации природных парков Украинской ССР / [Боднарь Ю.А., Садовенко Я.Л., Тимчинський В.І. і інші]- Київ: Киев НИИП градостроительство, 1978.-86с.

11. Царик Л.П. Географічні засади формування мережі національних природних парків в Україні./ Царик Л.П. – Тернопіль: відділ ТНПУ, 2011.

Аннотация

В статье анализируются научные труды ведущих украинских и зарубежных ученых в сфере градостроительства, экологии, географии которые повлияли на формирование и развитие национальных природных парков. Ключевые слова: национальные природные парки, региональные ландшафтные парки, рекреационные образования, ландшафтная экология.

Annotation

This article analyzes the scientific work of leading Ukrainian and foreign scientists in the fields of urban planning, ecology, geography that influenced the formation and development of national parks. Keywords: national parks, regional landscape parks, recreation formation, landscape ecology.

УДК 711.1

А. В. Гоблик,
к.т.н., доцент, докторант Киевского национального университета строительства и архитектуры,
Н. М. Дёмин,
доктор архитектуры, профессор Киевского национального университета строительства и архитектуры

О МОДЕЛИРОВАНИИ РАСПРЕДЕЛЕНИЯ ПОЛЯ ИНТЕНСИВНОСТИ ТЯГОТЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ К ОБЪЕКТУ ОБЩЕСТВЕННОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ

Аннотация: предложены методы создания компьютерной модели распределения поля интенсивности тяготения населения к центрам предоставления услуг с использованием ГИС - технологий и пакета компьютерной математики MATLAB.

Ключевые слова: компьютерное моделирование, поле интенсивности тяготения, объект общественного обслуживания, градостроительная система.

Вступление. Одной из важнейших задач теории и практики градостроительства является задача о рациональной территориально-планировочной организации сферы общественного обслуживания населения. Проблеме разработки методологических основ пространственной организации сферы общественного обслуживания посвящено немалое количество научных работ [1-8]. Первостепенное значение при решении задачи о рациональном размещении объектов общественного обслуживания приобретает информация о процессах и закономерностях формирования зон обслуживания данных объектов. В результате анализа данных об интенсивности культурно-бытовых связей, соотнесённых с определённой зоной обслуживания, можно выделить территорию, отличающуюся повышенной активностью. Выделение зоны с повышенной активностью культурно-бытовых связей имеет не только научное, но и важное практическое значение, поскольку именно здесь формируется контингент населения, оказывающий существенное влияние на расчётную вместимость учреждения обслуживания и условий их размещения в планировочной структуре населённых мест [2, с.48]. Изучение подобных социально-пространственных явлений связано с трудоёмким сбором и обработкой огромного статистического материала, что в свою очередь представляет отдельную трудновыполнимую задачу.

В 1970 - 1972 г. Киев НИИПградостроительства [2, 34] было проведёно уникальное по своим масштабам и организации исследование: в ряде больших

и крупных городов Украины были изучены закономерности формирования зон обслуживания предприятий торговли. Для изучения зон обслуживания предприятий торговли привлекались материалы анкетного опроса покупателей в центральных городских универмагах, являющимися центрами массового притяжения иногородних покупателей [2, с.45-48]. На основе экспериментальных данных были установлены функциональные зависимости связывающие, с одной стороны, интенсивность потоков покупателей в торговые центры различных уровней и, с другой стороны, дальность поездки с места постоянного проживания (рис.1).

Следует отметить, что исследованные закономерности имеют не только важное научно-прикладное но и актуальное значение для решения задач, связанных с пространственной организацией сферы обслуживания населения. Однако, широкое применение полученных результатов в градостроительных целях возможно только с использованием методов компьютерного моделирования, поскольку именно они позволяют «проецировать» закономерности формирования зон обслуживания в практическую плоскость при разработке проектов территориально-планировочной организации объектов обслуживания населения. Вместе с тем, применение методов компьютерного моделирования во время выполнения описанного выше исследования [2, с.45-48] было ограничено недостаточным уровнем развития средств вычислительной техники и программного обеспечения. Только в настоящее время, благодаря стремительному развитию ГИС – технологий и пакетов компьютерной математики, открылись новые возможности реализовать в полной мере идею такого исследования для создания инструментов моделирования и анализа социально-пространственных явлений, применение которых в градостроительном проектировании будет содействовать повышению уровня обоснованности проектных решений.

Поэтому ***целью*** данной статьи является разработка компьютерной модели распределения поля интенсивности тяготения ($\vec{I}_m$) населения к центру его обслуживания с использованием результатов исследования количественных закономерностей формирования зон обслуживания, полученных в работе [2].

Проблема создания компьютерной модели распределения поля интенсивности тяготения была частично решена авторами статьи в работе [9] с использованием пакета компьютерной математики MATLAB.

Уточним, что $\vec{I}_m$ – векторная величина, модуль которой характеризует величину тяготения населения в определённой точке градостроительного пространства к центру с услугами (к объекту общественного обслуживания).

Измеряется модуль вектора $\vec{I}_m$ отношением количества поездок N на 1000 жителей определённого населённого пункта [2, с.48].

Если далее, какой-либо точке M(x,y,z) в системе пространственных координат (x,y,z) сопоставить векторную величину $\vec{I}_m$, то получим по определению [10] векторное поле.

Для моделирования такого поля в системе MATLAB была найдена в аналитическом виде функция, график которой (рис.2) с высокой точностью совпадает с экспериментальными графиками работы [2, с.48] (рис. 1), которые описывают зависимость величины модуля вектора $\vec{I}_m$ от расстояния к центру с услугами. Такой функцией оказалась функция Гаусса, описываемая выражением (1):

$$f(x) = \frac{1}{\sigma\sqrt{2\pi}} e^{-\frac{(x-\mu)^2}{2\sigma^2}} + \delta, \qquad (1)$$

где параметры μ и σ – вещественные числа, δ – калибровочная константа.

Высокая степень аппроксимации экспериментальных данных интенсивности тяготения кривыми Гаусса (рис. 1-2) обеспечена соответствующим подбором параметров μ и σ формулы (1).

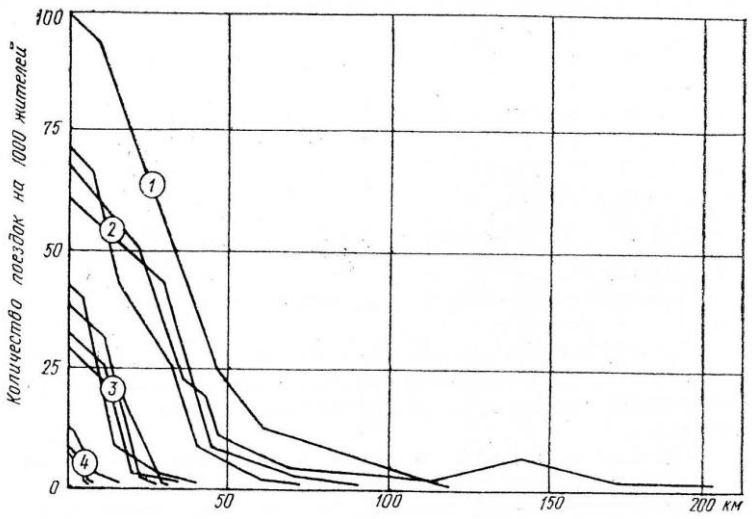

Рис. 1. Интенсивность тяготения (количество поездок на 1тыс. жит.) 1-4 – центры соответственно региональный (межобластной), областной (межрайонный), районный (местный), первичный. Источник: [2,с. 48].

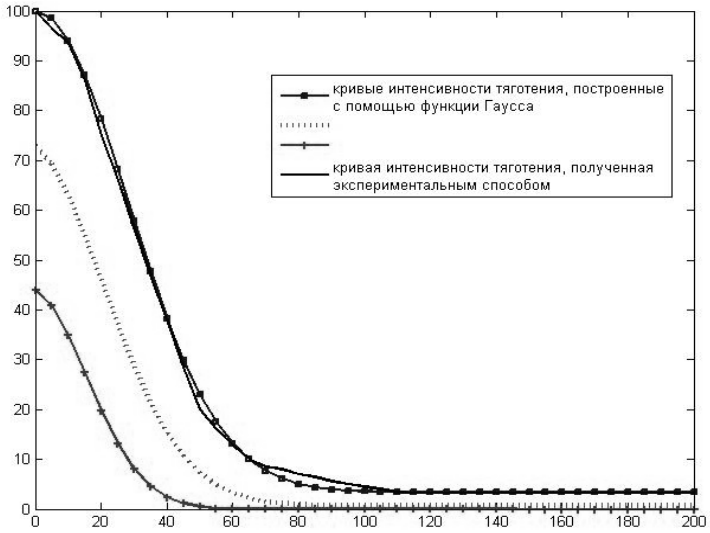

Рис. 2. Графики функции Гаусса, описывающие интенсивность тяготения (количество поездок на 1 тыс. жителей).
Источник: рассчитано авторами [9].

Далее, используя математическую модель (1), были разработаны алгоритм и компьютерная программа в среде MATLAB для построения пространственного распределения $\boldsymbol{I_m\ (x,y,z)}$ в виде трёхмерного графика (рис.3). Этот график является полевой моделью распределения интенсивности тяготения населения к центру с услугами (к объекту общественного обслуживания).

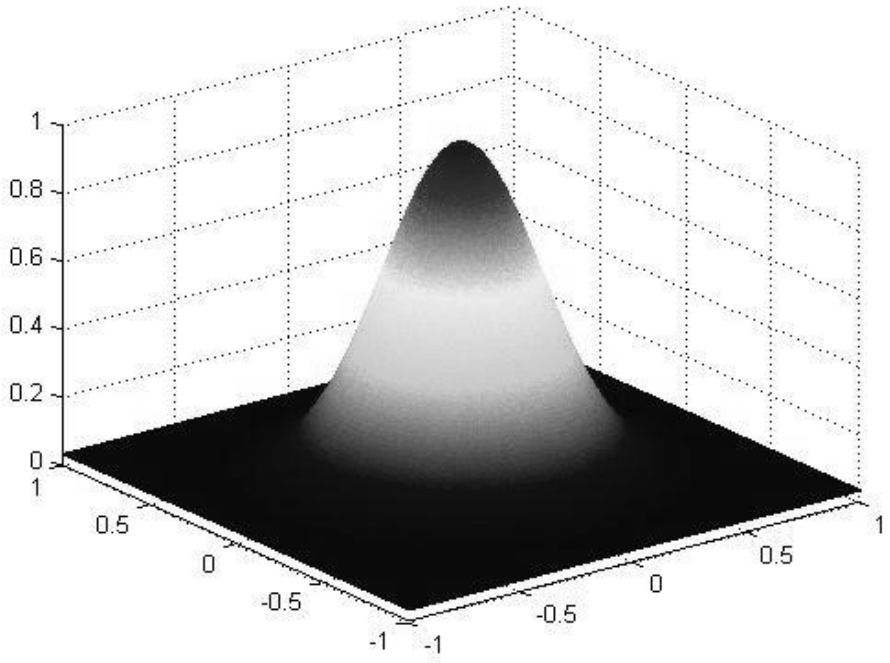

Рис.3. Пространственное распределение поля интенсивности тяготения населения к центру с услугами (3D график).
Источник: рассчитано авторами.

С математической точки зрения решение задачи является идеальным в том смысле, что такая модель определяет значение интенсивности тяготения населения к торговому центру в случае одинаковой радиальной (по прямой линии) пространственно - временной доступности. Однако на практике всё складывается иначе. Реальная конфигурация транспортной сети, виды транспорта, качество дорог оказывают существенное влияние на время доступности населения к торговому центру и соответственно также влияют на интенсивность потоков покупателей. Поэтому для градостроительных задач важное значение имеет пространственная визуализация распределения поля $I_m(x,y,z)$ с учётом реальной конфигурации дорожных сетей и транспортной доступности населения. Таким образом актуальное значение приобретает решение задачи географической привязки данных о количестве поездок на 1000 жителей с учётом реальной транспортной доступности.

Решение поставленной задачи реализовано в среде программных продуктов ArcGIS и MATLAB, что определяет новизну данного исследования.

Рассмотрим далее на демонстрационном примере методику построения модели поверхностного распределения интенсивности тяготения населения к центрам предоставления услуг с учётом транспортной доступности.

На первом этапе необходимо вычислить зоны транспортной доступности или зоны обслуживания торгового центра с некоторым заданным пространственно-временным интервалом. Для этих целей в работе использован дополнительный модуль ArcGIS – Network Analyst, который позволяет решать широкий спектр задач на основе анализа пространственных сетей (дорог, линий коммуникаций, городских улиц, рек и др.). Одной из функциональных возможностей модуля является вычисление размеров и конфигурации зон обслуживания (Service area) вокруг заданных центров (местоположений) с учётом особенностей транспортной сети. В качестве исходных данных для расчёта зон используется параметр времени перемещения либо расстояния. Приложение позволяет построить полигон времени езды – регион, который охватывает все доступные улицы (дороги), которые можно достичь за указанное время езды от заданной точки. Аналогичным способом можно построить зону обслуживания, где в качестве метрики времени может выступать расстояние в метрах по дорожной сети от целевой точки, при условии, что скорость движения по всем элементам транспортной сети одинакова [11].

Ключевым параметром при вычислении зон транспортной доступности или зон обслуживания торгового центра в нашем демонстрационном примере является показатель длины пути по дорожной сети, поскольку экспериментальные данные, полученные в работе [2, с.48] отражают

зависимость количества поездок на 1000 жителей от расстояния, которое преодолевают покупатели до торгового центра. Поэтому в нашем расчёте предполагается, что все дороги равнозначны с точки зрения загруженности, пропускной способности и средней скорости движения.

Исходные данные для построения полигонов доступности были взяты из открытых источников. Благодаря международному проекту OpenStreetMap *(OpenStreetMap (дословно «открытая карта улиц»), сокращённо OSM – некоммерческий веб-картографический проект по созданию силами сообщества участников-пользователей Интернета подробной свободной и бесплатной географической карты мира.)* для демонстрационного примера был получен фрагмент карты с данными о дорожной сети, на основании которых далее был создан граф дорожной сети, необходимый для вычисления полигонов доступности.

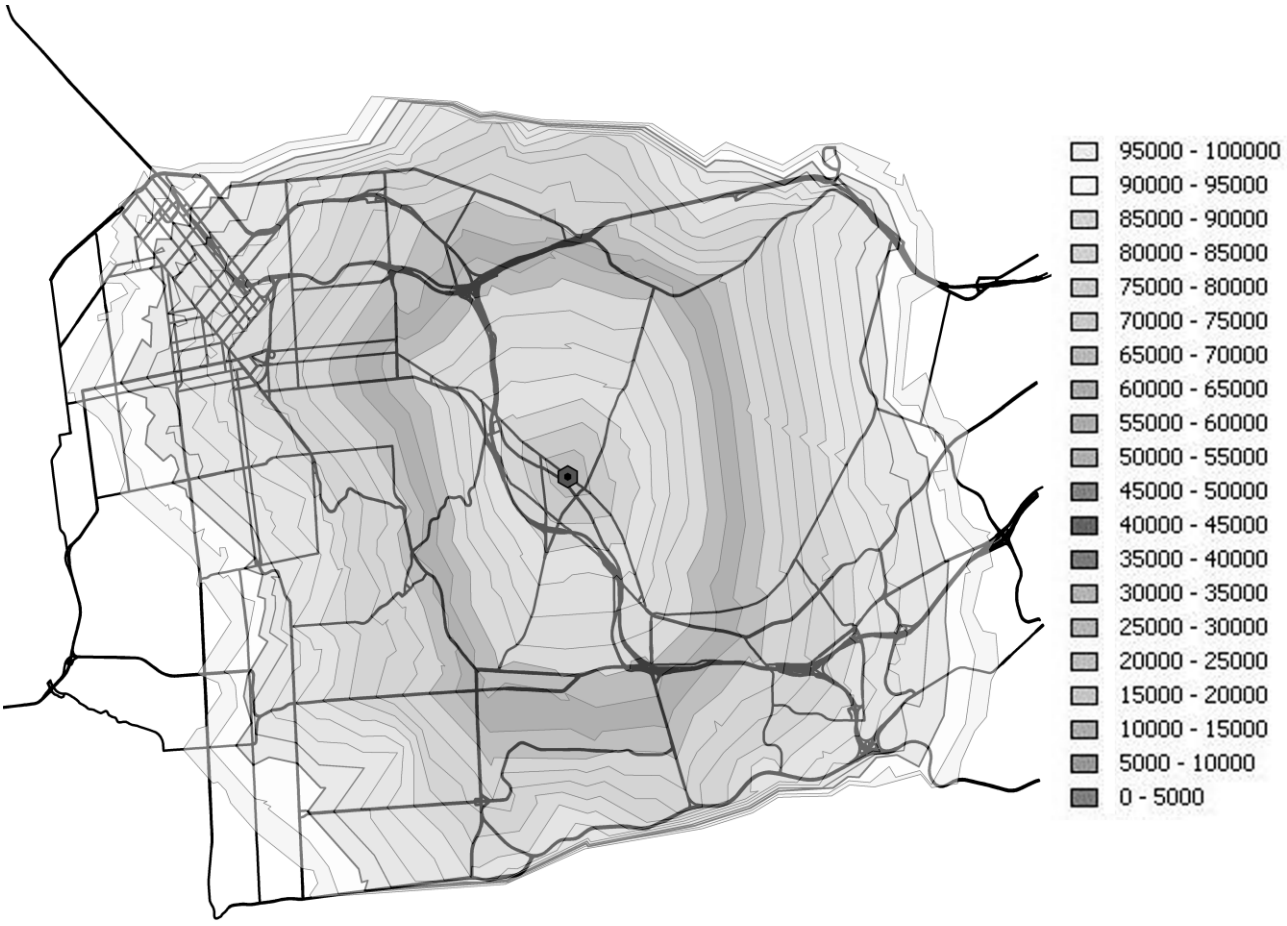

Рис.4. Карта зон транспортной доступности торгового центра (интервал построения зон – через каждые 5000 м), создана с помощью приложения Network Analyst ArcGIS.

На рис.4 представлена схема зон транспортной доступности в пределах 100 км от центра торговли. Полигоны рассчитаны вокруг заданного центра – местоположения торгового объекта с интервалом 5 км пути по дорожной сети.

Полученную карту полигонов транспортной доступности можно использовать как топооснову для выполнения расчетов путём «привязывания» к ним различных показателей – в нашем случае это показатели количества поездок на 1000 жителей в межобластной торговый центр в зависимости от расстояния до объекта торговли. Для этих целей в среде MATLAB были рассчитаны значения функции интенсивности тяготения (ось Y) для заданных величин расстояний до центра торговли в точке x0 (ось X), рис.2. Результаты вычислений сведены в таблицу 1.

Таблица 1

Показатели количества поездок на 1000 жителей в межобластной торговый центр в зависимости от расстояния до объекта торговли*

№	Расстояние до объекта торговли, км (зоны одинаковой транспортной доступности, км)	Интенсивность тяготения (количество поездок на 1 тыс. жителей в межобластной торговый центр)
1	0	100
2	5	96.50
3	10	93.50
4	15	86.00
5	20	75.00
6	25	66.00
7	30	56.50
8	35	47.00
9	40	38.00
10	45	28.50
11	50	20.00
12	55	16.00
13	60	12.80
14	65	10.00
15	70	8.50
16	75	8.00
17	80	7.00
18	85	6.40
19	90	5.60
20	95	5.00
21	100	4.50

** Рассчитано авторами статьи на основе результатов работ [2, 9].*

Полученные количественные данные об интенсивности тяготения в заданных зонах обслуживания были внесены в таблицу атрибутивных данных зон одинаковой доступности в среде ArcGIS, что позволило на следующем этапе построить ступенчатый 3D график и визуализировать зависимость количества поездок на 1000 жителей от расстояния до объекта торговли (рис.5).

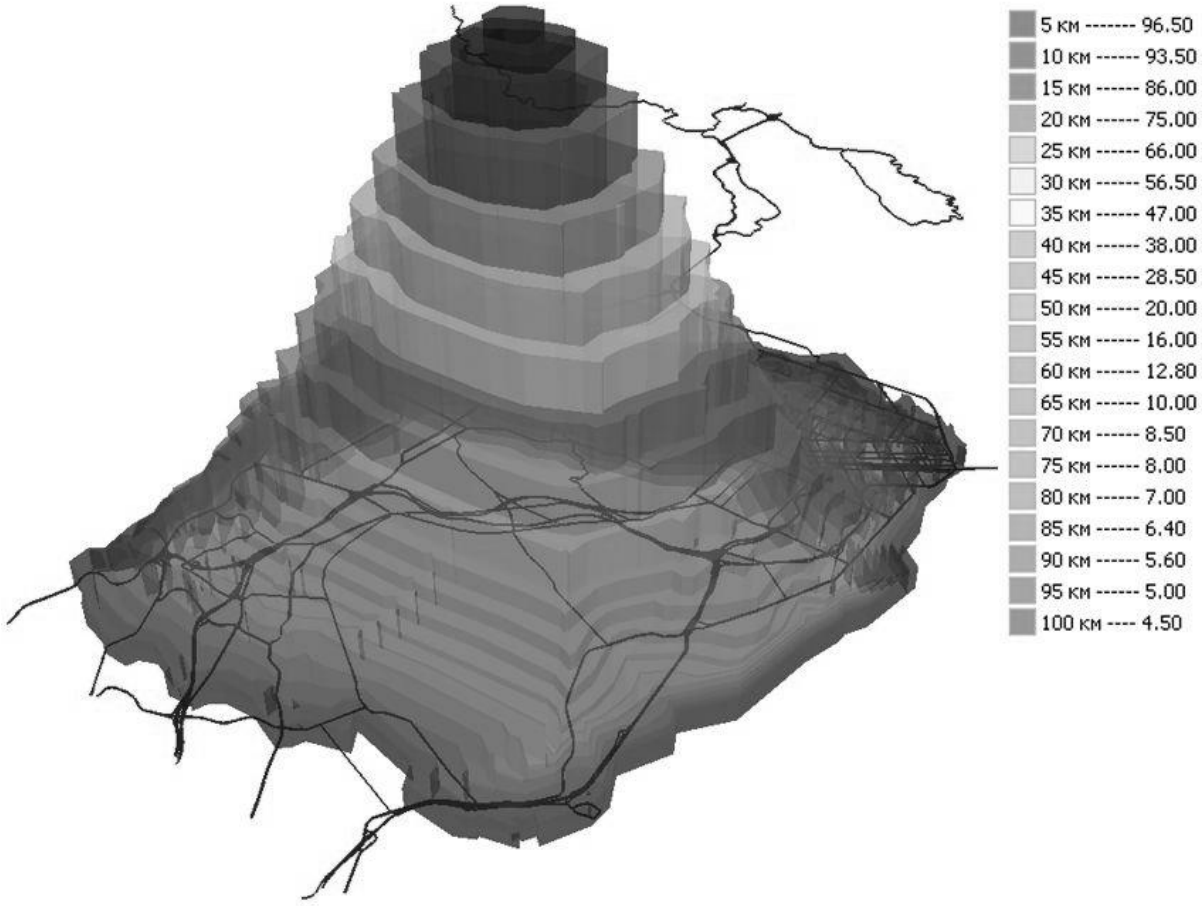

Рис.5. 3D график зависимости количества поездок на 1000 жителей от расстояния до объекта торговли, построенный в среде ArcGIS

На основании полученного набора изолиний (контуров зон транспортной доступности), которые характеризуют пространственное распределение некого параметра *Z* (показателя интенсивности тяготения) в среде ArcGIS можно построить также интерполированную поверхность, по аналогии создания 3D модели рельефа земной поверхности с использованием линий горизонталей и значений их высот. Аналогично визуализировать пространственные данные в виде 3D графиков возможно в среде пакета MATLAB (рис. 6).

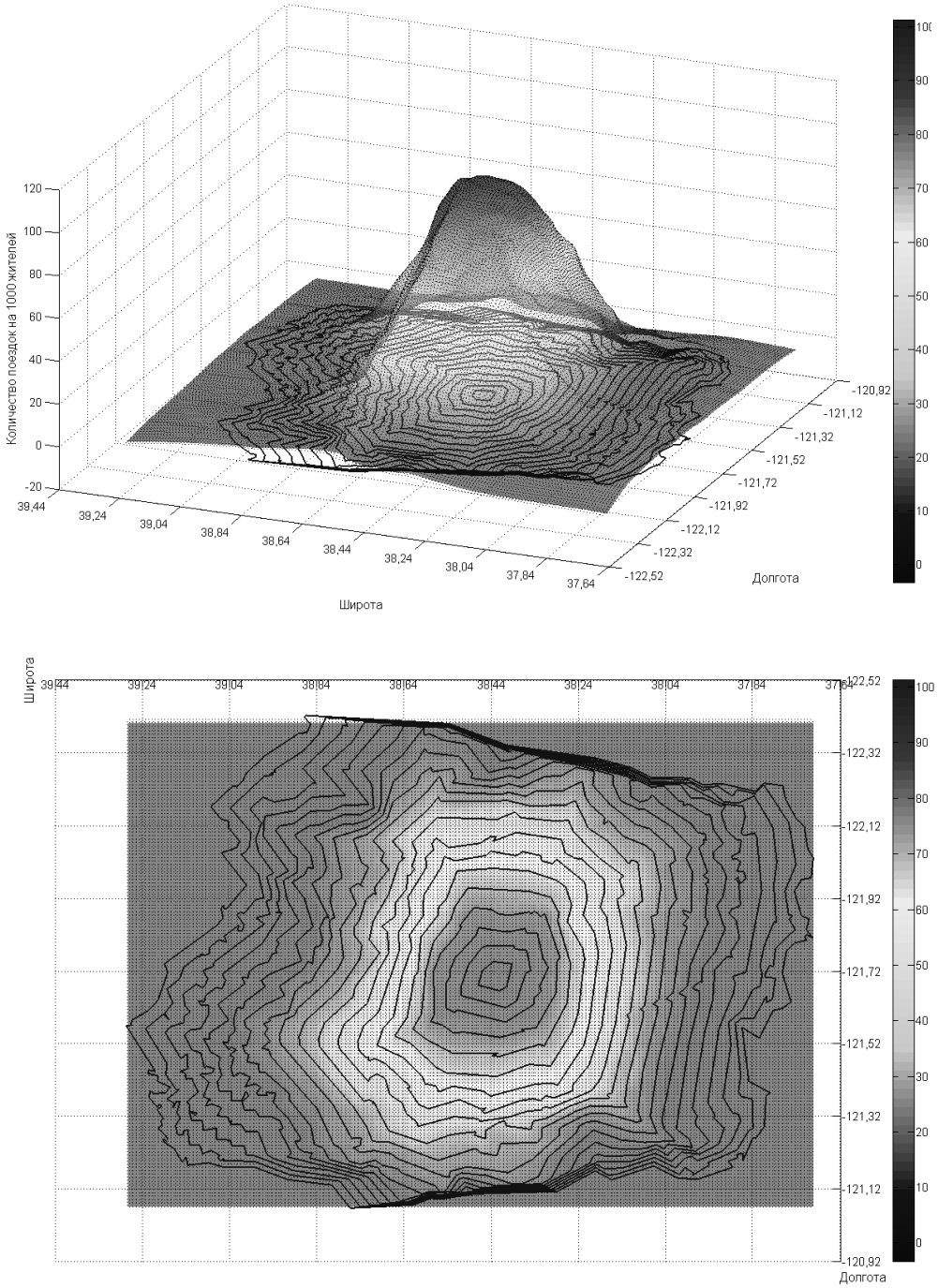

Рис. 6 Графики интенсивности тяготения (зависимость количества поездок в торговый центр на 1 тыс. жителей от расстояния), построенные в среде MATLAB.
Источник: рассчитано авторами статьи.

Заключение. Предложенные методы позволяют построить компьютерную модель, отражающую пространственно непрерывное явление – поверхностное распределение интенсивности тяготения населения к центру торговли с учётом реальной транспортной доступности.

Новизна и ценность предложенного метода заключается в том, что для любой территории, на которой планируется реализация проектов учреждений

общественного обслуживания, можно создать модель распределения поля интенсивности тяготения с учётом реальных исследованных количественных закономерностей процессов формирования зон обслуживания подобных объектов. Такое моделирование позволит более точно определять необходимую ёмкость учреждений обслуживания населения, обосновать условия размещения проектируемого объекта, при необходимости обосновать развитие транспортной сети с целью повышения уровня транспортной доступности и многое другое.

Список источников информации

1. Гутнов А.Э. Эволюция градостроительства / А. Э. Гутнов. – Москва: Стройиздат, 1984. – 256с.
2. Дёмин Н.М. Управление развитие градостроительных систем / Н. М. Дёмин. – К.: Будивэльнык, 1991. – 184 с.
3. Заблоцкий Г.А. Принципы определения границ и членения территориальных объектов / Г. А. Заблоцкий // Математические методы решения комплексных задач градостроительного проектирования. – Москва, 1977. – С.14-17.
4. Мерлен П. Город: количественные методы изучения: пер. с французского / Пьер Мерлен: [под ред. Ю.В. Медведкова]. – Москва: «Прогресс», 1977. – 261 с.
5. Містобудування. Довідник проектувальника / за ред. Т. Ф. Панченко. – Київ, Укрархбудінформ, 2001. – 192 с.
6. Радомский В. А. Совершенствование территориальной организации бытового обслуживания населения: дис. на соискание учён. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.04 – «Экономика районов СССР, размещение производительных сил СССР» / Радомский Владимир Антонович; Академия Наук УССР. – Киев, 1984. – 190 с.
7. Сосновский В. А. Прикладные методы градостроительных исследований / Сосновский В. А., Русакова Н. С.: Учеб. пособие. – Москва: «Архитектура-С», 2006. – 112 с.
8. ДБН 360-92** «Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень». – Київ, Укрархбудінформ, 2002.
9. Дёмин Н. М., Гоблик А. В. О применении методов теории потенциала в градостроительных задачах / Н. М. Дёмин, А. В. Гоблик // Містобудування та територіальне планування. – К.: КНУБА, 2013. – Вип. 50. – С. 140-154.
10. Кальницкий Л. А. Специальный курс высшей математики: прикладные вопросы анализа [Текст]: учеб. пособие для студ. втузов / Л. А. Кальницкий, Д. А. Добротин, В. Ф. Жевержеев. - Москва: Высшая школа, 1976. - 389 с.
11. Маляренко И. Построение карты изохрон [Электронный ресурс] / Илья Маляренко // Пекарня идей. – Режим доступа к статье: http://www.i-bakery.ru/page/postroenie-karto-izohron

Анотація

Запропоновано методи створення комп'ютерної моделі розподілу поля інтенсивності тяжіння населення до центрів надання послуг з використанням ГІС - технологій та пакету комп'ютерної математики MATLAB.

Ключові слова: комп’ютерне моделювання, поле інтенсивності тяжіння, об’єкт громадського обслуговування, містобудівна система.

Abstract

This article represents the technique of creating a computer model of the distribution of the field of intensity of population gravity to the centers of public services using GIS - technology and program MATLAB.

Keywords: computer model, field intensity of gravity, public services, urban planning system.

УДК 711.5

канд. арх. **В. О. Огоньок, Ю. В. Огоньок,**
НУ «Львівська політехніка»

ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА

Анотація: розглянуто історію, охарактеризовано сучасний стан і проблеми соціальної інфраструктури сіл в Україні. Окреслено шляхи її реформування та розвитку, які включають адміністративно-правові, соціально-економічні та архітектурно-містобудівні зміни.

Ключові слова: соціальна інфраструктура сіл, міжпоселенське розселення, об’єкти соціального призначення.

Вступ. Матеріально-речовою базою соціальної сфери села виступає соціальна інфраструктура. Саме вона забезпечує матеріальні умови для життєдіяльності людини. До об’єктів соціальної інфраструктури, як правило, відносять підприємства торгівлі й громадського харчування на селі, школи й інші навчальні та дошкільні, культурні, спортивні, оздоровчі й медичні заклади та установи, комунально-побутові об’єкти, сільські шляхи сполучень. Інколи соціальною інфраструктурою вважається житловий фонд. У світовій практиці, в т.ч. і в Україні, широко використовуються як загальні, так і розрахункові показники, що характеризують стан, забезпеченість і перспективи розвитку соціальної інфраструктури. Це суттєві показники суспільного прогресу —

пізнання, функціонування та розвиток соціальної сфери здійснюється через цілеспрямовану соціальну політику держави.

Соціальна сфера села повинна функціонувати на основі соціальних стандартів, які забезпечують достатній життєвий рівень. Політика соціального захисту має здійснюватися на трьох рівнях: загальнодержавному, регіональному та місцевому. Підтримання сталого розвитку села вимірюється дотриманням балансу розвитку сільської та міської територіальних підсистем суспільства, оскільки занепад, деградація сільських територій унеможливлює їх відтворення і має незворотний характер та непередбачувані наслідки не тільки для сіл чи окремих регіонів, а й для суспільства загалом. На сьогодні Україна посідає в світі: за індексом людського розвитку — 78 місце; за рівнем розвитку охорони здоров'я — 140-ве; за інтелектуальним потенціалом — 23-тє; за тривалістю життя перебуває у другій сотні — серед малорозвинених країн, що є наслідком водночас і стану соціальної сфери сільських населених пунктів.

Виклад матеріалу. ***1. З історії питання.*** Історія формування соціальної сфери сільських населених пунктів України пов'язана з усвідомленням відповідальності держави та суспільства за добробут кожної людини. Українці майже до середини XX ст. в основному були «селянським» народом, підтвердженням чому є й факт, що ще на початку століття 91–93% українського населення мешкали у сільських поселеннях і були селянами. Малочисельними або повністю відсутніми в селах були інші соціальні верстви населення, які б піднімалися вище селянського статусу, зокрема: світська інтелігенція, земельна аристократія, урядовці, офіцери, чиновники тощо. Західноукраїнські землі були відсталим аґрарним краєм, тут зовсім не існувало великих фабрик і заводів, тому процеси індустріалізації й урбанізації, модернізації та інтенсивного зростання промисловості і міст, що здійснювалися в другій половині XIX ст., майже не зачепили українців, які в своїй більшості залишалися селянською нацією.

До 1817 р. у селах Східної Галичини практично не було початкової освіти, не існувало жодної школи з українською мовою навчання. У лічених однокласних школах, які подекуди все-таки існували в селах, навчання проводили напівписьменні дяки, навчені на елементах абетки та Святого письма. У другій половині XIX ст. на західноукраїнських землях виник новий тип школи — утраквістична (двомовна). За рішенням польського сейму 1886 р. основні предмети у школах викладалися польською мовою, а всі інші — рідною. Щоб обмежити поширення освіти серед сільського населення, усі початкові школи було поділено на сільські та міські. Програма навчання в сільських школах скорочувалася і не давала жодних можливостей на продовження освіти. Майже до кінця XVIII ст. більшість сільських священиків

ледь уміли читати церковні книги, а вміння відправляти церковні служби вони переймали у батьків.

Разом із тим у 1878 р. у Галичині налічувалося 23269 шинків — один шинок припадав на 233 осіб. Щодо інших сільських об'єктів соціально-культурного призначення, за винятком культових споруд, їх практично не існувало.

Новий період розвитку соціальної інфраструктури в селах розпочинається з грудня 1868 р. — часу заснування у Львові самоосвітнього Товариства «Просвіта», яке у 80-ті роки розгалужує перші читальні, що стали центрами культурно-просвітницької та організаторської роботи серед селянства. Активісти «Просвіти» організовували курси самоосвіти, розгортали роботу аматорських гуртків, хорів, проводили спортивні змагання, фестини, допомагали в роботі спілки «Сільський господар», жіночих і молодіжних організацій. Велике освітнє значення мало комплектування просвітянських бібліотек художньою, науковою і довідковою літературою. Розпочалося створення у селах зерносховищ і позичкових кас як засобів громадської самодопомоги і самозахисту, висвітлювалася користь страхування, а також економічного розвитку.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. у Галичині відбувся значний здвиг розгалуженої мережі українських громадських культурно-просвітніх і господарських організацій, що охопило майже усі села, сягнувши найвіддаленіших закутків краю. Для прикладу, якщо товариство «Просвіта» у 1897 р. налічувало 31000 членів, то в 1914 р. їх число зросло до 197035 осіб. З 1891-го до 1908 рр. створено шість філій і ціла низка самостійних сільських читалень, а у 1913 р. уже налічувалося 77 філій та 2649 читалень. Товариство «Рідна школа» на противагу полонізації державної освіти розбудовувало власну мережу приватних українських шкіл, а організація «Союзу українок» охопила значну кількість українського жіноцтва та ін. Великих успіхів досяг український кооперативний рух, який 1937 року нараховував майже 3,5 тис. кооперативів загальною кількістю 660 тис. членів. Саме він допоміг зміцнити господарське становище українських селян і пригальмувати процес їх пролетаризації [3].

Особливим є радянський період життя сіл регіону. В результаті індустріалізації, колективізації, багатьох реорганізацій аграрної сфери, сільської поселенської мережі питома вага сільського населення зменшилася у 2,5 рази. Протягом 20–30-х років XX ст. на території радянської України, практично була ліквідована хутірська поселенська форма. Сільське населення концентрувалося у селах, які виступали центрами колгоспів. З'явилися й радгоспні селища, які проектувалися на зразок сільських містечок. Виникла

внутрігосподарська форма поселень (відділки, ферми, бригади), а також міжпоселенська мережа — міжгосподарські та районні центри.

У повоєнний час на поселенську мережу істотно вплинуло неодноразове укрупнення колгоспів, внутрішньогосподарські концентрації та спеціалізації сільськогосподарського виробництва. У 50-х роках ХХ ст. набула поширення теорія агроміст. Її метою було створення для сільських мешканців таких умов життя і праці, які за своєю якістю не поступалися б міським. Пізніше, у 60–70-х роках на базі теорії агроміст виникли комплексні й генеральні програми та схеми сільського районування. Вважалося, що переселення селян із малих та віддалених сіл до центральних садиб колгоспів чи радгоспів сприятиме економії капіталовкладень у розвиток соціальної інфраструктури і покращенню комунально-побутових умов життя. Відтак з'явилися такі нові терміни, як села «перспективні» й «неперспективні», «перехідні», такі, які підлягають тимчасовому благоустрою тощо. Упродовж 70-х років до укрупнених сіл переїхали мешканці 4750 сіл і хуторів України. У центральних областях України майже половина населених пунктів була віднесена до «неперспективних». У таких населених пунктах закривалися школи, медичні установи, дошкільні заклади, припинялося будівництво і капітальний ремонт приміщень. Наслідком цього стала масова міграція селян не стільки до укрупнених сіл, скільки до міст. Зрештою в 1978 р. урядом України був покладений край теорії та практиці «неперспективних» сіл, проте нейтралізувати негативні наслідки вже стало практично неможливо.

У 70–80-ті роки ХХ ст. багато зроблено було для розвитку побутової сфери на селі, з'явилися комунальні підприємства, пральні, лазні, побутові комбінати, заасфальтовані дороги. До багатьох сіл «прийшов» газ. Одночасно низка об'єктів побуту занепадає, руйнується, у так званих «вмираючих селах» такі об'єкти так і не навідалися. Зрозуміло, що за рівнем доступності до культурних благ і послуг (освіта, інформація, література, мистецтво тощо) село помітно поступалося і поступається місту. Таким чином, за станом на середину 90-х років майже половина житлових будинків на селі перебувала в аварійному стані, лише 1,6% їх було забезпечено центральним опаленням, 1,5% — газопроводом, 19% — водопроводом. Близько 700 населених пунктів не мали телефонного зв'язку, до 1227 сіл відсутній під'їздів з твердим покриттям, 1200 сіл користувалися привезеною водою.

2. Соціальна інфраструктура села в пострадянський період. Стан і проблеми сьогоднішнього часу. Забезпечення сільських населених пунктів шкільними приміщеннями складає близько 50%, дитячими дошкільними закладами — 40%, значна частина будинків культури та клубів у стадії руйнації, неналежне медичне й побутове обслуговування.

Процеси фізичного зменшення чисельності населення, які тривають і до сьогодні, першими відчувають сільські населені пункти. Щорічно в Україні зникають десятки сіл — згідно з офіційними статистичними даними це приблизно 115 сільських районів (на них припадає близько 10,0 млн га сільськогосподарських угідь, або четверта частина від їх загальної площі), які відносяться до зони демографічної кризи. Відтак невдовзі третя частина українських сіл може зникнути, що призведе до вкрай негативних наслідків для усієї держави.

Основою природного приросту населення є показники шлюбності та розлучення. Однак на нинішньому етапі кожний четвертий шлюб у сільській місцевості розпадається, і це є однією з причин того, що за останні два десятиріччя скоротилася чисельність дітей дошкільного віку на 46%, школярів — на 37%, мешканців віком до 40 років — на 39,5%. Істотно збільшилася разом із тим частка осіб похилого віку. У низці областей кожний другий мешканець сільської місцевості досяг пенсійного віку. Крім того, демографічна ситуація, що склалася на селі, зумовила зростання проблеми трудових ресурсів. Для прикладу, в середньому на кожних 1000 працездатних припадає майже 1100 непрацездатних осіб, що майже у 1,6 рази більше порівняно з відповідними показниками в містах. Невдоволеність соціально-культурним та комунально-побутовим забезпеченням, а також важкі умови праці стають причиною міграції найбільш дієздатної частини сільських мешканців у міста та за кордон.

З 1990-го до 2012 років кількість населення в селах знизилася з 21,1 до 15,3 млн осіб. Число мешканців у середньому на одну сільську раду зменшилося з 2328 до 1575, а на одне село — з 558 до 385 осіб. Отже, спостерігається занепад села і його подрібнення (кількість сільських населених пунктів у 2000–2013 рр. зменшилася майже на 300 одиниць) [10]. Скорочення чисельності сільського населення є також наслідком постійного відпливу економічно активних верств селянства через високий рівень безробіття. Так, на кінець 2013 р. кількість зареєстрованих безробітних серед сільського населення становила понад 350 тис. осіб, навантаження на одне вільне робоче місце в сільському господарстві склало в середньому по Україні більше 60 осіб.

Соціальна сфера села на собі дуже гостро відчуває вплив усіх економічних, політичних, соціальних та духовних процесів, що відбуваються в суспільстві. Стан соціальної сфери села миттєво відгукується на вплив сучасного макросередовища, що характеризується глибокою соціально-економічною кризою в Україні. Без перебільшень можна сказати, що саме існування соціальної сфери села знаходиться під загрозою.

Не менш гострою проблемою є організація побуту й дозвілля сільського населення. Сучасний стан соціальної сфери та розвиток сільських територій є близькими до критичного, кризові явища призвели до глибокого занепаду соціальної інфраструктури і ще більшого розриву у наданні соціально-орієнтованих послуг між містом та селом. Об'єкти соціальної сфери села занепадають і руйнуються, капітальні вкладення в соціальну інфраструктуру становлять менше 10% від рівня 1990 р. За станом на 2012 р. у майже 50% сіл України не було необхідного набору об'єктів повсякденного обслуговування населення, у т.ч. у 12% сіл взагалі відсутні об'єкти соціальної сфери [7, с. 160].

У недалекій перспективі (до 2020 року), можна передбачати, кілька мільйонів працівників вивільниться з аграрного виробництва. З урахуванням негативних демографічних тенденцій досить швидко сформуються додаткові території, «вільні» від населення.

У період інтенсивних трансформацій доступ сільських мешканців до соціально-культурних послуг значно погіршився, мережа об'єктів соціальної інфраструктури щороку скорочується, якість обслуговування населення знижується. Основними причинами цього стали: припинення утримання об'єктів соціально-культурного призначення сільськогосподарськими підприємствами; ненадання допомоги відповідним державним чи комунальним закладам; неспроможність місцевих бюджетів забезпечити належне фінансування установ і організацій соціальної сфери, які знаходяться на їхньому утриманні; низькі платоспроможні можливості населення на одержання платних послуг; неготовність селян до розв'язання проблем життєзабезпечення на засадах самоорганізації та дольової участі у фінансуванні відповідних заходів.

Упродовж останніх років знижується доступ мешканців села до якісної середньої освіти, насамперед у віддалених районах сільської місцевості, що поглиблює розрив у рівні освіти між мешканцями міст і сіл, випускниками повних та малокомплектних шкіл. Руйнується й система дошкільного виховання. У 1990-ті найвищими темпами згорталася мережа дитячих дошкільних установ (у 1991–2000 рр. зменшилася на 30%) та закладів культури (16%). Зменшувалася, щоправда, помірнішими темпами, й кількість шкіл та медичних установ. Після 2000 р. прискорилося закриття шкіл: їх чисельність у 2001–2005 рр. скоротилася на 4,0%, а у 2006–2010 рр. — на 5,6%, і ця тенденція посилюється. Протягом 1990–2010 рр. число дитячих дошкільних установ у сільській місцевості зменшилося на 3,7 тис. од., а дошкільні заклади відвідує лише 32% дітей відповідного віку. На початок 2011 р. з 15,6 тис. дошкільних закладів, що залишились у цілому по Україні та повинні функціонувати, 1,1 тис. з різних причин не працювало. Зокрема, 36% зазначених закладів не

були придатні для цільового використання чи перебували на капітальному ремонті, а 64% не працювали внаслідок відсутності дітей, а також через незабезпечення паливом, електроенергією, фінансування тощо; 39% дитячих дошкільних закладів не функціонували 6–10 років, а 26% — понад 10 років [2].

Забезпеченість сіл мережею освітніх закладів залишається й сьогодні на дуже низькому рівні. Протягом 1991–2013 рр. мережа загальноосвітніх шкіл скоротилася майже на 1100 шкіл, дошкільні дитячі заклади мають тільки 33% сіл України, школи — 52%.

Значне зменшення чисельності дітей шкільного віку на селі пов’язане з недозаповненням шкіл та з відсутністю в місцевої влади необхідних обсягів фінансування для утримання їх на належному рівні. Запровадження державної програми «Шкільний автобус», у межах якої повинна забезпечуватися доставка дітей до шкіл, не охоплює десятки тисяч школярів з причини регулярного недофінансування, високої частки несправних та застарілих машин, нерозвиненості дорожньо-транспортної мережі, відсутності доріг із твердим покриттям. У багатьох селах відсутні мережі доріг з твердим покриттям, транспортний зв'язок, спостерігається низький благоустрій вулиць тощо. Так, більше чверті сільських населених пунктів, в яких проживає 1,2 млн жителів, не мають зупинок громадського транспорту, 451 село з населенням 67,6 тис. осіб знаходиться від найближчої зупинки на відстані більше 10 км. Не мають доріг з твердим покриттям 7,5 тис. сільських населених пунктів з числом жителів 2,4 млн. осіб, з них 799 сіл (з населенням 571,7 тис. осіб) знаходяться від дороги з твердим покриттям на відстані більше 10 км [5, 9].

Оздоровлення сільського населення через заняття фізкультурою та спортом обмежене. Фізкультурно-спортивний оздоровчий комплекс на сільських територіях включає майже 14 тис. споруд, у тому числі 270 стадіонів, 19,7 тис. спортивних майданчиків і площадок, 7,5 тис. спортивних залів, 2,2 тис. стрілецьких тирів, 42 плавальні басейни, 34 криті плавальні басейни, 9 тис. футбольних полів тощо. З 1990 р. загальна кількість спортивних споруд зменшилася, зокрема стадіонів — на 48%, плавальних басейнів — на 36,4%, стрілецьких тирів — на 13,9%, спортивних залів — на 7,4%. Більше половини сільських населених пунктів взагалі не мають спортивних споруд.

Низький сучасний рівень соціальної інфраструктури сільських територій створює передумови для погіршення соціально-економічної та демографічної ситуації в сільській місцевості. Подолання проблем, що склалися в цій сфері, вимагає безпосереднього втручання держави шляхом розроблення та фінансування конкретних цільових програм соціального розвитку сільських територій.

На низькому рівні продовжує знаходитися й забезпеченість сільських населених пунктів об'єктами культурного призначення. У селах України функціонують понад 30 тис. закладів культури, включно: 16 тис. клубних закладів; понад 14 тис. бібліотек; 287 шкіл естетичного виховання; 70 музеїв. З 1990-го до 2013 р. кількість клубних закладів зменшилася на 4,7 тис., значна частина перебуває у запустінні, зруйнована або змінила призначення. На 4 тис. зменшилася кількість бібліотек. У 1997 р. бібліотеки перейшли на утримання місцевих бюджетів, що призвело до повної чи часткової децентралізації бібліотечних систем. Постійно погіршується їх матеріально-технічна база, вони потребують ремонту, майже всі не опалюються, не поповнюються книжкові фонди та фонди періодичних видань, не кажучи вже про осучаснення бібліотек, розвитку на їх базі інформаційних інтернет-центрів.

Украй незадовільним є розвиток житлово-побутової сфери: 97,3% сіл не мають не лише будинків побуту, а й комплексних приймальних пунктів. У майже 93,0% сільських поселень відсутні лазні. Частка в Україні населених пунктів, які мають водопровід, становить лише 23%, каналізацію — 3%, газопровід — 25,3%. Капітальні вкладення у соціальну сферу села з кожним роком катастрофічно зменшуються.

3. Пропозиції з реформування та розвитку соціальної інфраструктури сільської місцевості. Чинне законодавство щодо розвитку соціальної сфери, а також низка інших важливих законодавчих актів та програм, які передбачають підтримку сільського господарства України, особистого селянського господарства, фермерське господарство, колективних сільськогосподарських підприємств, державних цільових програм сталого розвитку сільських територій тощо, жодним чином не покращили утримання та фінансування соціальної сфери села [5–6, 8–9, 11].

Розвиток та реформування соціальної сфери повинні відбуватися на принципах: забезпечення стандартів життя, притаманних для міських мешканців; підвищення рівня конкурентоспроможності сільських територій; надання системної підтримки за єдиними правилами і процедурами. На це вказує й практика Європейських країн, де стан соціальної сфери в сільській місцевості майже не відрізняється від відповідного рівня у містах.

Окреслюються вимоги до архітектурно-містобудівної діяльності. Архітектурно-просторове реформування сільських населених пунктів повинно мати чітко визначену мету, а перетворення мають базуватися на відпрацьованих механізмах, ресурсному забезпеченні та бути узгодженими в часі. Важливе значення має ресурсне забезпечення соціальної інфраструктури. Ресурсний підхід до аналізу розвитку соціальної інфраструктури безпосередньо пов'язаний з просторовим аспектом її дослідження. У дійсності соціальна

інфраструктура виступає просторовою підсистемою. Вивчення її регіональних особливостей має важливе значення для кожного регіонуз його територіально-планувальними, історико-культурними, природно-кліматичними, функціональними та іншими відмінностями.

В умовах реформ головною проблемою села є забезпечення умов для розширеного відтворення та самостійного вирішення соціальних проблем. Реформування соціальної інфраструктури села супроводжується розвитком підприємництва різних форм власності. Перспективним є розширення сфери платних послуг з урахуванням платоспроможності цієї категорії населення і формування на цій основі нових типів об'єктів. Позитивну роль відіграватимуть приватизація об'єктів соціальної інфраструктури, створення нових типів підприємств без зміни напряму діяльності [1, 4]. У сільській місцевості відбувається переорієнтація роботи клубних заходів з культурно-агітаційної на культурно-дозвільну, а сільські бібліотеки повинні стати інформаційними центрами. Впроваджується система культурної просвіти сільського населення, що сприяє формуванню традицій та культури здорового способу життя на селі.

Пріоритетними напрямами реформування об'єктів соціальної інфраструктури села стають: зміна системи просторового розміщення та реформування існуючих об'єктів і закладів з урахуванням нових умов; зміна механізмів управління об'єктами соціальної інфраструктури села; забезпечення якісного надання послуг сільському населенню.

Просторова реорганізація та розвиток сільської місцевості мають бути спрямовані на визначення напрямів розвитку конкретного сільського населеного пункту, зокрема: проведення земельної реформи, розвиток агропромислового виробництва та сфери малого бізнесу, розвиток виробничої інфраструктури, формування людського потенціалу села, розвиток соціальної інфраструктури, удосконалення планувально-архітектурної забудови села, підвищення рівня загальної і професійної освіти, охорони довкілля, розвитку рекреаційної сфери тощо, відродження історичних сільських традицій, обрядів, звичаїв, притаманних конкретному селу [11].

В умовах реформ на селі держава відіграє важливу роль у стабілізації ситуації. Підтримки з боку держави потребує насамперед соціальна інфраструктура, об'єкти якої не мають комерційного змісту. Кошти державного бюджету повинні виділятися на будівництво необхідних об'єктів соціальної інфраструктури чи під конкретні соціальні програми, що стосуються питань охорони здоров'я, довкілля, розвитку освіти, соціального захисту населення. Місцеві органи влади повинні вирішити питання власності об'єктів соціальної інфраструктури та можливості їх утримання.

Висновки

1. Трансформації в українському суспільстві взагалі та сільській місцевості зокрема відбувались безсистемно і призвели до загострення соціально-економічних проблем та погіршення просторових характеристик українського села. Особливої уваги потребують питання створення середовища для розвитку сільських мешканців. Занепад соціальної інфраструктури села, загострення демографічної ситуації, зростання безробіття призводять до деградації поселенської мережі, зниження добробуту селян, зменшення виробництва сільськогосподарської продукції. Закономірним є інтерес до проблем обґрунтування архітектурно-містобудівних принципів та засобів розвитку соціальної інфраструктури та реформування її архітектурно-планувальних структурних елементів в умовах системних трансформацій в Україні.

2. Зміни, що виникли з політичних і господарських трансформацій у державі, призвели до ситуації, коли за останні десятиліття (пострадянський період) практично не зводяться нові об’єкти соціальної інфраструктури в сільській місцевості, водночас існуючі, крім найактуальніших, занепадають і руйнуються. Схожа ситуація спостерігається і зі станом внутрішніх сільських вулиць та проїздів, а також з зовнішніми дорогами. Утворені за останні роки крупні агропромислові комплекси, використовуючи сотні тисяч гектарів земель товарного виробництва територіальних громад, не інвестують в утримання чи розвиток об’єктів соціальної інфраструктури сіл.

3. Стан утримання об’єктів соціальної інфраструктури у невеликих за кількістю мешканців і депресивних сільських населених пунктах вказує на те, що необхідно внести низку змін у чинне містобудівне законодавство, передбачити обов’язковість розроблення схеми планування території територіальних громад, що дасть можливість провести аналіз та забезпечити розміщення й утримання об’єктів соціальної інфраструктури в населених пунктах, об’єднаних в одну велику територіальну громаду. Це вирішить питання можливості належного утримання об’єктів, раціонально розрахувати потребу в об’єктах та їх місткість. На стан, вид та використання об’єктів соціальної інфраструктури мають вплив: діяльність органів місцевого самоврядування, законодавство, економічно-правові, виробничо-господарські, демографічні й міграційні процеси.

4. Вирішальний вплив на якість системи обслуговування сільських мешканців відповідно до проведеного аналізу мають:

- система і місце розташування населеного пункту (природно-ландшафтних умов, системи розселення, транспортної мережі тощо);

- архітектурно-планувальна організація поселень (функціональна організація, розвиток транспортної мережі);

- форми власності та система господарювання в аграрному секторі;

- соціально-демографічні умови;

- політико-культурологічні умови, які включають як політику держави щодо сільської місцевості, так і традиції, що склались у регіонах.

5. Особливої уваги потребують питання створення комфортного життєвого середовища та середовища для розвитку людини, її духовного потенціалу в сільській місцевості. Занепад соціальної інфраструктури села, загострення демографічної ситуації, зростання безробіття призводять до обезлюднення сільських територій, деградації поселенської мережі, скорочення зайнятості та зниження матеріального добробуту селян — це вкрай негативно впливає на ефективність виробництва сільськогосподарської продукції.

6. Сільські території необхідно розглядати не як базу лише для сільськогосподарського виробництва, а й для несільськогосподарських видів діяльності, надавши можливість не тільки покращувати умови проживання, праці та відпочинку на селі, але й забезпечити зростання зайнятості, підвищити наповнюваність місцевих бюджетів та соціально-економічний розвиток сільських територій загалом. Вимагають зміни підходи до забезпечення належного функціонування, розвитку і розміщення об’єктів соціальної сфери села, ефективності роботи науково-технічної інфраструктури (організації й установи фінансового, наукового та інформаційного забезпечення, сфери управління, планування й проектування тощо), які вирішують питання інвестування та формування об’єктів соціальної сфери, розвитку їх матеріально-технічної бази.

7. Особливим завданням реформи на селі є згуртування людей через громаду. В українському селі протягом віків громада була засобом самоорганізації людей, тут об’єднувалися їхні прагнення та зусилля, оберігалася духовність, моральність, культура. Слід зазначити й такий важливий аспект: глобалізаційні ресурси транснаціональних аграрних структур, потужності яких здатні забезпечити процес концентрації земель, може означати, що реально в Україні має залишитись 5–7% населення зайнятого в сільському господарстві.

Використана література

1. Абрам’юк І. Чи є розвиток українського села справжнім пріоритетом державної політики? / І. Абрам’юк // Збірник аналітичних матеріалів експертного форуму з питань земельної реформи, [м. Київ, 14 лютого 2012 року]; Інститут громадянського суспільства. — К.: Легальний статус, 2012. — 96 с.

2. Гаврилко П. П. Пріоритети збереження трудового потенціалу сільських територій [Електронний ресурс] / П. П. Гаврилко // Ефективна економіка. — 2012. — № 5. — Режим доступу: http://issuu.com/irf_ua/docs/cs-2012-7-29.
3. Грицак Я. Й. Нариси з історії України. Формування української модерної нації XIX – XX ст. / Я. Й. Грицак. — К. : Генеза, 1996. — 360 с.
4. Ковтуненко Е. Образ трансформаційних процесів у сучасних західних соціологічних парадигмах / Е. Ковтуненко ; Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля // Соціологічні дослідження: зб. наук. праць. — 2002. — № 1 (2). — С. 79–86.
5. Населення за 1-річними віковими групами : табл. 0204. Розподіл постійного населення за статтю, віковими групами та типом поселень (0,1) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pollotenchegg.livejournal.com/170082.html 6. Населення України. Соціально-демографічні проблеми українського села / [ред. колегія: Лібанова Є. М., Курило І. О., Макарова О. В. та ін.]. — К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України. — К. : *Ін-т демографії* та *соціальних досліджень НАН України, 2007*. — 468 с.
7. Притула Н. Сучасний стан та актуальні проблеми розвитку АПК / Н. Притула // Держава та регіони. — 2009. —№ 3. — С. 157–163.
8. Про особисте селянське господарство [Електронний ресурс] : Закон України від 15 травня 2003 року № 742-IV; [док. 742-15, чинний, поточна ред. — Ред. від 09.12.2012, підстава 5462-17] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2003. — № 29. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/742-15
9. Проблеми та перспективи розвитку сільських територій України (на прикладі Карпатського регіону): науково-аналітична доповідь / [В. В.Борщевський, Х.М.Притула, В.Є.Крупін, І.М.Куліш]; НАН України. Інститут регіональних досліджень; [наук. ред. В.В.Борщевський]. – Львів : ІРД НАН України, 2011. — 60 с.
10. Сергієнко О. Соціальна політика в сучасному світі та в Україні / О. Сергієнко // Україна: аспекти праці. — 2002. — № 1. — С. 31–37.
11. Тобилевич Б. П. Основные направления в планировке и застройке сельских населенных мест, проектировании сельских жилых и общественных зданий / Б. П. Тобилевич, Т. Н. Скороходова // Всесоюзное совещание работников проектных и изыскательных организаций: Сообщение Госгражданстроя. — М.: Стройиздат, 1974. — 21 с.

Аннотация: Рассмотрена история, охарактеризовано современное состояние и проблемы социальной инфраструктуры сел в Украине. Намечены пути реформирования и развития, которые включают административно-правовые, социально-экономические и архитектурно-градостроительные изменения.

Annotation: History considered, the current state and problems of social infrastructure of villages in Ukraine are characterized. Ways of reform and development outlined, which include administrative, legal, social, economic, architectural and urban changes.

УДК 721.11: 725.3

Т. О. Проляка
Кандидат архітектури, доцент
Донбаська національна академія будівництва і архітектури

НОВІ ОБ'ЄКТИ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В НАСИЧЕНОМУ МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ДУАЛІСТИЧНА СПЕЦИФІКА І ГУМАНІСТИЧНІ ВИМОГИ ДО ПРОЕКТУВАННЯ

Анотація: в статті розглядається дуалістична природа інтеграції об'єктів транспортного призначення (мости, естакади, розв'язки, гаражі, СТО, АЗС, зупинки та станції) в міське середовище. Сформульовано поняття гармонійної інтеграції нових об'єктів у звичне середовище. Визначені ознаки архітектурних об'єктів, які спроектовано відповідно до гуманістичних цінностей. Запропоновано комплекс вимог до формування архітектурного середовища об'єктів транспортного призначення на прикладі надземних станцій міського рейкового транспорту.

Ключові слова: об'єкти транспортного призначення, інтеграція архітектурних об'єктів в міське середовище, ознаки гуманістичного проектування.

Актуальність і постановка проблеми. При впровадженні в насичене міське середовище нового архітектурного або інженерного об'єкту будь якого призначення, справедливо постає питання обґрунтування цього рішення на всіх рівнях – від містобудівного до об'єктного, та в усіх аспектах – від функціонального до психоемоційного. Діалектику інтеграції нових об'єктів в міське середовище можна назвати ключовим моментом при визначенні вимог до нового проектного архітектурного середовища. Особливо гостро це питання постає при впровадженні технічних об'єктів – мостів, естакад, автомобільних розв'язок, гаражних комплексів, об'єктів технічного обслуговування тощо.

В [1] констатується масштабність навантаження на міський простір: «природа і навіть сама людина починають витіснятися з міста технікою, комунікаціями, устаткуванням, будовами». «Транспортна система сучасних міст та міжміських територій нестримно втрачає ознаки інфраструктури (з латинської – підструктури), яка покликана, по-можливості, непомітно обслуговувати виробничу і невиробничу сфери життєдіяльності людини та суспільства, і перетворюється у надструктуру, що все більш категорично диктує правила проектування і споживання штучного довкілля» [2, С.55].

Мета і задачі дослідження. З огляду на вищезазначене, впровадження інженерних об'єктів транспортного призначення (ОТП) в насичене міське

середовище справедливо викликає осторогу. Але сучасний суспільний прогрес – це складний діалектичний процес взаємодії цілей, засобів, що використовуються, та отриманих результатів [3, С.5]. Тому **метою роботи** є знаходження місця новим ОТП в складному процесі інтеграції в міське середовище та визначення, на яких цінностях має базуватися їх проектування.

Відповідно, **задачами дослідження** є визначення дуалістичної специфіки інтеграції ОТП в міське середовище, знаходження засобів досягнення компромісу між новим та звичним в цьому процесі, формування системи вимог до ОТП конкретного типу.

Результати дослідження. На дуалістичну специфіку об'єктів дослідження вказує дуалізм самої природи інтеграції ОТП в міське середовище: соціальне замовлення диктує необхідність впровадження, соціально-психологічне сприйняття визнає високу вірогідність агресивності подібного втручання в міське середовище. Перетворення архітектурного обличчя міста може містити як стабілізацію, толерантність, гуманізацію середовища, так і конфліктність, агресивність, пригнічення, небезпеку середовища.

Так, велике місто безперервно розвивається, змінюється кількість і якість його структурних елементів, відношень між ними – ця мінливість є «генетичною» властивістю міста, вона відбувається під впливом зовнішніх факторів [1]. Необхідність адаптації структури міста і його компонентів до нових умов обґрунтовують необхідність цих природних перетворень. З цієї точки зору, впровадження нових ОТП та їх систем, враховуючих соціально-економічні потреби і зміни, не може нести негативне значення. Проблема міститься у візуальному взаємозв'язку нового і звичного. Положення естакад і гаражів в надземному рівні, займання великої площі розв'язками та необхідність санітарних зон, власне, транспортне призначення об'єктів - є головним питанням гармонійності і візуальної екологічності таких об'єктів в щільній міській забудові. Дуалізм також проявляється в тому, що транспортне середовище є інтегральною формою середовища: поєднання рухомих об'єктів (рух), та статичних об'єктів (гаражі, станції, естакади, СТО, АЗС). Таким чином, можна визнати існування дуалізму інтеграції ОТП в міське середовище.

Якщо транспортну споруду розглядати як архітектурно-інженерний об'єкт, а не тільки як інженерно-технічний, то для нього справедливе ствердження, що архітектурна форма має бути соціально детермінованою і художньо-виразною [4, С.8]. Так, як повноцінний елемент архітектурного середовища міста, ОТП мають демонструвати, окрім утилітарного, ще й художньо-образний підхід до формотворення. ОТП можуть ставати візитною карткою компанії (наприклад, автозаправні станції) або цілого міста (наприклад, мости), тому естетичні вимоги, а також гуманістичний підхід є вкрай важливим критерієм.

Відповідно до загальної світової тенденції, за якою архітектура є засобом формування середовища задля реалізації всіх соціальних процесів (а не одного конкретного), відрив принципів формування архітектурного середовища ОТП від середовищних задач є неправомірним. Окрім того, транспорт відноситься до поліергатичної системи. Таким чином, архітектурний потенціал ОТП має бути спрямований на виконання задач поліергатичної системи, що має забезпечити їх якісну функціональну інтеграцію, а також задач архітектурного об'єкту, що має забезпечити їх якісну естетичну інтеграцію в міське середовище.

Серед загальних вимог до архітектурного середовища ОТП як архітектурно-інженерної споруди є: соціальні, містобудівні, архітектурно-художні, функціонально-планувальні, технічні, протипожежні, економічні. Сьогодні формування їх архітектурного середовища обумовлює цілий комплекс факторів. Необхідно враховувати наступні об'єктивні характеристики міського середовища: місто є комплексною (в ідеалі) організацією промислових, житлових, громадських, рекреаційних та складських зон, систем транспорту і інженерно-енергетичного забезпечення; транспорт поміж всіх цих компонентів міського середовища є сполучною ланкою; збільшення міграції населення та збільшення транспортної рухливості населення, що означає велику кількість безпосередніх контактів населення з ОТП; гуманістичні тенденції стосовно формування технічно-насичених зон міста, які обумовлюють не тільки утилітарні, а й естетичні задачі ОТП; знижена можливість ідентифікації типової забудови промислових міст, розвиток яких припав на радянські часи і доповнився хаотичним перетворенням середовища в роки незалежності; складність вербальної побудови образу міста та визначення його особливих індивідуальних рис; низький рівень якості візуального іміджу міста в цілому та його транспортного каркасу.

В [5] в пріоритетних напрямках розвитку архітектурної науки визначене її спрямування на створення біосферно-сумісного середовища життєдіяльності, а розробка теорії формотворення має ґрунтуватися на базі досягнень гуманітарних та природничих наук. У зв'язку з цим, в якості критеріїв оцінки будь яких нових об'єктів виступають ознаки гуманістичного підходу до проектування. Його визначають як підхід, що ставить психофізіологічні потреби людини в якості головного критерію. Так, для об'єктів загального використання гуманістичний підхід не має демонструвати розподіл верств населення за матеріальними, фізіологічними, культурними та іншими ознаками; здоров'я, безпеку, психологічний комфорт і умови для розвитку особистості ставить за основу проектування; відображає характер культурної спадкоємності, високе соціальне значення, враховує довгостроковий прогноз соціально-культурних наслідків.

Завдяки визначенню передумов формування та розвитку, наявних на потенційних властивостей конкретного ОТП можна сформувати комплекс вимог для вдосконалення його архітектурного середовища. Він передбачає використання як іманентних, так і контактних властивостей ОТП. «Іманентні властивості характеризують риси, що внутрішньо притаманні середовищним об'єктам. Контактні властивості характеризують здатність середовищних об'єктів сполучатися та взаємодіяти між собою» [2, С.57].

Розгляд архітектурного середовища ОТП важливий на різних рівнях: макрорівень або міський рівень (контакт об'єктів дослідження із середовищем міста), мезорівень або зональний рівень (зв'язок ОТП із найближчим оточуючим середовищем), мікрорівень або об'єктний рівень (взаємозв'язок компонентів середовища в межах самого об'єкту).

Оскільки проектування середовища в цілому означає пов'язання в «гармонійній єдності всіх його параметрів: матеріально-фізичних, функціонально-прагматичних, соціальних, емоціональних та естетичних» [6, С. 17], вимоги до формування архітектурного середовища ОТП мають складати взаємоузгоджену систему, яка пов'язує функціональний, конструктивний та художній компоненти цього середовища. Визначений комплекс вимог до формування архітектурного середовища ОТП на прикладі надземних пасажирських об'єктів (НПО) міського рейкового транспорту (МРТ) продемонстрований на рис. 1. Встановлені вимоги відповідають соціально-економічним цілям та науково-технічним можливостям сьогодення.

Таким чином, за аналогією до [7, С.27], критеріями оцінки якості середовища, можна назвати: укріплення позитивних зв'язків «архітектурне середовище - соціальне середовище»; наявність цілісності форми і завершеності кожного її елементу; зв'язок різних рівнів формування середовища між собою; якість інформаційних повідомлень – ідеї і сюжетності.

Висновки. Інтеграцію ОТП в міське середовище можна визначити як процес або стан поєднання, злиття окремих об'єктів міського середовища на основі впорядкованого відношення між ними, переплетіння загальних функцій і задач. Оскільки інтеграція архітектурного середовища ОТП відбувається на різних рівнях, то ефективно інтегрованим об'єктом можна назвати такий, що не має протиріч з міським середовищем, в яке він включений; такий, що має схожі або єдині задачі, цілі з середовищем зони локалізації; цілісний об'єкт без власних внутрішніх протиріч.

Рис. 1. Комплекс вимог до формування архітектурного середовища об'єктів транспортного призначення на прикладі надземних станцій міського рейкового транспорту.

Ознаки ОТП, спроектованих за гуманістичним підходом, можна визначити наступним чином [8, С.70]: соціально-виправданий об'єкт (прозорість та виключна обґрунтованість передумов впровадження); ергономічний об'єкт (ясність, доступність, зручність організації); екологічний об'єкт (дотримання санітарно-гігієнічних норм міського середовища, загальний вклад в покращення екологічної ситуації міського середовища); психологічно-прийнятний об'єкт (зниження міського стресу через якісне покращення транспортної інфраструктури); культурно-символічний об'єкт (створення упізнаного образу, що є відображенням позитивних перетворень міського середовища).

Кожен тип ОТП вимагає формування власного комплексу вимог до проектування його архітектурного середовища з урахуванням різних рівнів інтеграції в міське середовище.

Список літератури:

1. Цигичко С. П. Удосконалення еколого-естетичних властивостей архітектурного середовища великих міст (ландшафтний аспект) [Текст]: Дис. … канд. арх. : 18.00.01 / Цигичко С. П. ; ХДТУБА. – Х., 2007.
2. Шебек Н. Вплив транспортної інфраструктури на формування архітектурного середовища [Текст] / Н. Шебек // Досвід та перспективи розвитку міст України : збірник наукових праць. – К., 2011. – Вип. 21. - С. 55-62.
3. Джонс Дж. К. Методы проектирования [Текст] / Пер. с англ. Т. П. Бурмистровой, И. В. Фриденберга; под ред. В. Ф. Венды, В. М. Мунипова. - 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Мир, 1986. – 326 с.: ил. - Загл. 1-го изд: Инженерное и художественное проектирование.
4. Шаповал Н. Г. Основи архітектурного формоутворення [Текст]: навч. посіб. для студ. внз / Н. Г. Шаповал; КНУБА. - К.: Основа, 2008. - 447 с.
5. Прогноз развития фундаментальных исследований в области архитектуры, градостроительства и строительных наук до 2030 г.: реферативное изложение [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.taby27.ru/lib/prognoz-fundamentalnyx-issledovanij-arxitektura-refer.html - Загл. с экрана.
6. Шимко В. Т. Типологические основы проектирования архитектурной среды / В. Т. Шимко, А. А. Гаврилина. – М.: Архитектура-С, 2004. – 104 с.
7. Шубович С. А. Введение в архитектурный мониторинг городской среды [Текст]: монография / С. А. Шубович, О. С. Соловьева, Л. П. Панова; ХНАГХ. – Х: ХНАГХ, 2009. – 67 с. - ISBN 978-966-695-137-6.
8. Проляка Т.О. Принципи формування архітектурного середовища надземних пасажирських об'єктів міського рейкового транспорту: Дис. … канд. архітектури: 18.00.01 / Тетяна Олександрівна Проляка ; ДонНАБА. – Макіївка, 2013. – 230 с.

Аннотация

В статье рассматривается дуалистическая природа интеграции объектов транспортного назначения (мосты, эстакады, развязки, гаражи, СТО, АЗС, остановки и станции) в городскую среду. Сформулировано понятие гармоничной интеграции новых объектов в привычную среду. Определены признаки архитектурных объектов, которые спроектированы в соответствии с гуманистическими ценностями. Предложен комплекс требований к формированию архитектурной среды объектов транспортного назначения на примере надземных станций городского рельсового транспорта.

Ключевые слова: объекты транспортного назначения, интеграция архитектурных объектов в городскую среду, признаки гуманистического проектирования.

Summary

The article discusses the dual nature of integration objects transport purposes (bridges, overpasses, interchanges, garages, service stations, gas stations, stops and stations) in the urban environment. The notion of a harmonious integration of new objects in familiar surroundings is formulated. Identified signs of architectural objects, which are designed in accordance with humanistic values. A set of requirements for the formation of the architectural environment of transport objects for example overground stations urban rail transit is proposed.

Keywords: objects of transport purpose, the integration of architectural objects in the urban environment, features of humanistic designing.

УДК 712.1

д.т.н., доцент **А. М. Плешкановська, О. С. Усова,**
Київський національний університет будівництва та архітектури

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗЕЛЕНОГО БУДІВНИЦТВА В СУЧАСНОМУ МІСТІ

Розглянуто систему зелених насаджень як основний елемент планувальної структури міста. Визначені основні проблеми формування зелених насаджень на сучасному етапі міського розвитку та окреслені напрями вирішення цих проблем.

Ключові слова: містобудування, ландшафтно-рекреаційна територія, сельбищна територія, жилий район, мікрорайон,міські зелені насадження.

З часів Афінської Хартії в теорії та практиці містобудування сформувалось уявлення про функціонально-планувальну структуру міста як поєднання чотирьох функціональних зон – промислово-виробничої, сельбищної, ландшафтно-рекреаційної та транспортної, яка їх поєднує.

Афінська Хартія відображала процес розквіту індустріального розвитку суспільства і тому, особливо в радянському містобудуванні, базою місто-утворенні і містоформування приймалась промислово-виробнича функція, а інші функції розглядалися як похідні. В цьому твердженні була закладена серйозна теоретико-методологічна помилка. Справа в тому, що первинним середовищем функціональної діяльності та життєзабезпечення було природне середовище як основа цивілізаційного розвитку людства. Саме природне середовище було і лишається основою відтворення людини як біологічної сутності. І виробнича інфраструктура, і створення житлового середовища, а в подальшому, і системи транспорту стали факторами (умовами) життє-забезпечення головної задачі – відтворення людини та людської спільноти.

Сьогодні розуміння природного середовища як необхідної умови існування і, більш того, розвитку людини стало ключовим в містобудівній теорії. Цікаво зазначити, що включення в структуру міста природних компонентів розумілось як необхідність ще і до розроблення Афінської Хартії та супутніх їй досліджень і настанов. При чому ці природні простори, що включалися в міське середовище, як правило, були крупномасштабними та відповідали внутрішнім потребам людини в рекреації, тобто в буквальному сенсі – у «відтворенні».

Звернемо увагу на розміри зелених зон у структурі таких міст як: Булонський ліс в Парижі, Гайд-парк в Лондоні, Тіргартен в Берліні, Ізмайловський парк в Москві, Правобережні придніпровські схили в Києві та інші. Відтворення та створення крупних зелених масивів стало звичною глобальною практикою в будівництві міст, починаючи від Централпарк в Нью-Йорку, та закінчуючи створенням міських парків навіть в малих містах.

Збагачувалась і структура зелених насаджень за рахунок системи невеликих скверів, бульварів, а також зелених насаджень уздовж вулиць і доріг. Розвиток системи екологічних резервацій незалежно від їх розміру стало нагальним завданням сучасного містобудування як на загальноміському, так і на локальному рівнях. Нормування зелених насаджень стало обов’язковою частиною містобудівного нормування в цілому.

В різних країнах і для різних містобудівних умов були напрацьовані відповідні норми, дотримання яких стало обов’язковим в містобудівній практиці. Цікаво порівняти (див. Таблицю 1) нормативні вимоги щодо проектування основних структурних елементів системи зелених насаджень у містах різних країн світу.

Проте, в останнє десятиліття у зв’язку з новими тенденціями в будівництві міст, пов’язаними з необхідністю економії територіальних ресурсів, виникли певні ускладнення в реалізації нормативних вимог.

У свій час, в концепціях міського планування обов'язково було присутнім поняття «мікрорайонного саду», широко відоме й вітчизняним містобудівникам-планувальникам. Створення таких внутрішньо мікрорайонних садів достатньою мірою мало забезпечити дотримання норм озеленення житлових територій (див. рис. 1).

Рис. 1. Приклад влаштування саду мікрорайону

Практично доля цих мікрорайонних садів ознаменувалась двома етапами їх нездійсненності. Перший етап був пов'язаний з тією обставиною, що території, які відволились для мікрорайонних садів, ставали нічийними в системі господарювання та землекористування в плановій економіці, що і призвело до вельми слабкого освоєння територій відведених під озеленення. А в тих випадках, коли мікрорайонний сад створювався, він не отримував господаря та занепадав.

Другий етап. В перехідний період до ринкової економіки, коли земля стала товаром, ці території, будучи вільними від забудови, стали активно забудовуватись комерційними будинками.

Останнім часом окреслилась нова обставина, яка зумовлює зниження обсягів зеленого будівництва на житлових територіях. Зростаючий рівень автомобілізації призвів до того, що практично вся вулично-дорожня мережа в місті перетворилась в місця паркування автомобілів. Вихід зі становища полягає у створенні розгалуженої системи зберігання автомобілів, а саме:

а) спорудження системи багатоповерхових паркінгів, що розміщуються на спеціалізованих територіях;

б) введення в дію об’єктів громадського будівництво лише за умови повного їх забезпечення місцями паркування в межах ділянки;

в) будівництво підземних паркінгів під житловою забудовою в кварталах і мікрорайонах.

Перший прийом не отримав розповсюдження у зв’язку з тим, що міськими бюджетами практично не виділяються кошти на будівництво паркінгів, а приватні інвестори не схильні вкладати кошти в їх будівництво зважаючи на низький рівень рентабельності.

Другий, а особливо, третій підхід отримав певне розповсюдження на територіях новобудов, проте розрахунки показали, що за умови дотримання діючих нормативних вимог для задоволення потреб населення мікрорайону чи кварталу в місцях постійного та тимчасового паркування необхідно освоювати для підземних паркінгів практично всю територію кварталів, навіть при дворівневому вирішенні паркінгів. В результаті весь дворовий простір опиняється на поверхні штучної споруди, внаслідок чого повноцінне озеленення дворових просторів стає технічно неможливим. Задача може бути вирішена в тому випадку, якщо покриття верхнього рівня паркінгу буде заглиблено нижче денної поверхні не менше ніж на 1,5 м, що значно здорожчує конструктивні рішення паркінгу.

Крім того, такий потужний насипний шар ґрунту, що необхідний для висадки дерев, акумулює великий об’єм вологи, що суттєво змінює гідрологічний режим простору, або вимагає спеціальних рішень щодо водовідведення, а це знову ж здорожує вартість. В результаті значні дворові простори в сучасній забудові стають позбавлені озеленення. Це значно погіршує мікрокліматичний режим житлових територій, особливо влітку.

Паралельно з цим має місце тенденція використання під житлове будівництво територій локальних зелених насаджень (невеличких скверів). Все це в цілому призводить до поступового зниження рівня забезпеченості населення міста зеленими насадженнями та погіршує ландшафтні характеристики міських територій. Погіршує первинну функцію ландшафтних територій – відтворення.

Низький рівень житлової забезпеченості, що історично склався в містах України, вимагає все більш інтенсивно освоювати міські тери торії під нове житлове будівництво при тому, що розширення площі міста для освоєння нових територій, по-перше, не бажане з точки зору охорони ландшафтних ресурсів, і практично неможливе чи суттєво ускладнене в силу того, що приміські території, які безпосередньо примикають до місткої межі, приватизовані в останні роки, а для їх викупу міські бюджети не мають належних коштів.

Нормативні показники розміщення структурних елементів системи зелених насаджень міста (на прикладі деяких країн світу)

Таблиця 1.

Елементи системи зелених насаджень	Країна	Нормативна площа зелених насаджень, кв.м/люд.	Мінімальна площа, га	Радіус обслуговування, км	Максимальні витрати часу на доступність, хв.
1	2	3	4	5	6
Загально-міський парк	Росія (Москва)	5	90	6-7	
	Росія (Санкт-Петербург)		25	5	20 (на гром. транспорті)
	Болгарія		25-85	2-3	
	Німеччина	10-15			
	Нідерланди		200-400	3,2	
	Угорщина				
	США	8-25	20 (40-120)	2-2,5	
Районний парк	Росія (Москва)	2,5	50	1,5-2	20 (на гром. транспорті)
	Росія (Санкт-Петербург)		10	2	10 (на гром. транспорті)
	Німеччина	6-10			
	Велико-британія	10-15	20-60		
	Болгарія		1-10	1,5-2	
	Німеччина	6-10			
	Угорщина	8-10	20 (пішки)		
	Польща	6-10			20-30 (пішки)
	Нідерланди		30-60	1,6	
	США	5	6 (10-20)	0,8-1,6	
Сади мікрорайонів	Росія (Москва)	3,5	12	0,5	5-7 (пішки)
	Росія (Санкт-Петербург)	1		0,5	5-7 (пішки)
	Болгарія	0,5-3		0,5	
	Німеччина	4-5			
	Нідерланди		6-10	0,8	
	США	3-8	0,8 (2-5)	0,4	

Певною компенсацією в проблемі нестачі ландшафтних територій в місті та відтворення екологічного балансу можливе:

- шляхом освоєння незручних територій, які є в місті, що пов’язане з суттєвими витратами;
- широким впровадженням вертикального озеленення та озеленення покрівель, що активно практикується на заході;

– інтенсивним будівництвом багатоповерхових паркінгів, що сприятиме вивільненню дворових просторів;

Істотним фактором, здатним знизити негативний вплив зростаючої автомобілізації на ландшафтне будівництво в місті є розвиток системи громадського транспорту або популяризація та забезпечення можливості здійснення велосипедного руху.

Принциповим планувальним вирішенням цієї задачі було б створення системи невеликих за розміром парків і скверів, які обслуговуватимуть групу кварталів (малих мікрорайонів) з високим ступенем благоустрою за прикладом деяких європейських і американських міст (Лондон, Чикаго та ін.).

Література

1. Жилой район и микрорайон / под ред. В.А. Шкварикова – М.: ЦНИПИградостроительства, 1971. – 192 с.
2. Ле Корбюзье. Три формы расселения. Афинская Хартия / Ле Корбюзье; пер. с франц. Ж. Розенбаума, послесл. Ю. Бочарова и А. Раппопорта. – М.: Стройиздат, 1976. – 36 с.
3. Методическое руководство и технические условия по реконструкции городских зеленых насаджений – М.: МГУЛ ГУП Академия коммунального хозяйства им. К.Д. Памфилова, 2000. – 75 с.
4. Містобудування. Довідник проектувальника / за загальною редакцією д-ра архітектури Т. Ф. Панченко – К.: Укрхархбудінформ, 2006. – 192 с.
5. Чистякова С. Б. Охрана окружающей среды: учеб. / С. Б. Чистякова. – М.: Стройиздат, 1988. – 272 с.
6. http://landscape.totalarch.com/node/13

Аннотация

В статье рассмотрена система зеленых насаждений как основной элемент планировочной структуры города. Определены основные проблемы формирования зеленых насаждений на современном этапе городского развития и намечены направления решения этих проблем.

Ключевые слова: градостроительство, ландшафтно-рекреационная территория, селитебная территория, жилой район, микрорайон, городские зеленые насаждения.

Annotation

In this article we consider a system of green space as a key element of the planning structure of the city. The main problems of the formation of green space at the present stage of urban development and outlined ways of solving these problems.

УДК 711.581-168

А. М. Плешкановська
д.т.н., доцент
А. О. Сидорчук,
Київський національний університет будівництва та архітектури

ЗАДАЧІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ МІСТОБУДІВНИХ РІШЕНЬ

Анотація: Розглядаються питання оптимізації енергоспоживання при реконструкції житлових утворень в контексті загальних завдань енергозберігаючої політики в містобудуванні.

Проблема раціонального використання природних ресурсів має саме широке значення в контексті забезпечення сталого цивілізаційного розвитку людства. Вона зачіпає практично всі галузі народного господарства майже всіх країн і, в першу чергу, країн індустріального сектору економік.

Серед природних ресурсів найважливіше місце займають енергетичні ресурси, споживання яких з кожним десятиріччям зростає, незважаючи на активне включення в енергетичний баланс розвинутих країн ресурсів, що поновлюються, а саме – сонячних, вітрових, термальних, а також атомної енергетики. Вирішення проблеми енергетичного дефіциту орієнтоване, перш за все, на техніко-технологічні новації, включає також задачі раціональної поведінки населення, свідомо зорієнтованого на економне споживання електроенергії.

В ряду теоретичних і практичних розробок в галузі енергозбереження одне з провідних місць займає ефективна енергозберігаюча політика в містобудуванні. По-суті, проблематика енергозбереження впритул змикається з проблемами урбанізації, яка включає в себе широке коло аспектів, що можуть бути зведені до чотирьох основних напрямів:

- державна або регіональна політика;
- керований розвиток міст та їх народногосподарських комплексів;
- технології виробництва енергії;
- планувальні рішення на рівні міст та їх структурних елементів.

На державному рівні основним є нормування витрат енергоресурсів, а також встановлення правових основ впливу на енергозберігаючу поведінку всіх суб’єктів народногосподарського комплексу.

На регіональному рівні – це конкретизація законодавчо-нормативної бази стосовно ресурсозабезпечення регіонів.

Раціональне розміщення та взаємо розміщення об’єктів енерго-

виробництва та енергоспоживання – це наступне завдання, яке результатом своїм може мати формування систем розселення та розвиток енерго-розподільчих комунікацій. Одним з історичним прикдажом цього є «план ГОЕЛРО».

На рівні міста однією із задач є раціональне розміщення крупних енерго-виробляючих об'єктів (ТЕЦ) та трасування магістральних енергокомунікацій. При цьому важливим є розроблення генерального плану міста з урахуванням критеріїв по мінімізації довжини магістральних енергокомунікацій і витрат на будівництво чи реконструкції енерговиробляючих об'єктів. Окремим напрямом на рівні міста є оптимізація транспортної мережі міста, оскільки, з одного боку, збільшення середньої дальності поїздки призводить до збільшення енерговитрат на перевезення товарів та пасажирів, а з другого боку, магістральні вулиці є коридорами прокладання магістральних інженерних комунікацій.

При цьому слід відзначити, що дуже часто при розробленні генеральних планів міст недостатньо враховуються ці критерії, що призводить до ускладнення схем і транспорту і інженерних комунікацій.

Перед містобудуванням сьогодні стоїть завдання забезпечення активної участі в зниженні фактичного споживання енергії на душу населення та одиницю продукції. Слід відзначити, що розгляд цих проблем, які знаходяться в центрі уваги людства протягом багатьох десятиліть, перейшов зі стадії суто теоретичних розробок і концепцій в стадію практичних рішень в перерахованих вище напрямах.

В цьому сенсі можна виділити декілька напрямів енергозбереження, які безпосередньо стосуються містобудування:

- функціонально-територіальний;
- архітектурно-планувальний;
- інфраструктурний, включаючи – техніко-технологічний;
- транспортний.

При чому, ці задачі в сучасних умовах вирішуються найчастіше в фазі реконструкції міста на всіх рівнях організації міської системи, та в усіх структурних елементах і функціональних підсистемах міста. Ця обставина, безумовно, ускладнює вирішення задач щодо ефективного використання енергоресурсів, оскільки мова йде про впровадження всього спектру енергозберігаючих рішень у всі міські фонди, не порушуючи стандартного перебігу життя міста.

Це вимагає ретельного опрацювання галузевих програм цілеспрямованої реконструкції у часовому і територіальному розрізах, що має забезпечити комплексність досягнення енергозберігаючого ефекту на кожному кроці

реалізації програм.

Тут доцільно відмітити один з цікавих елементів реконструкції забудови такого територіального утворення як квартал або мікрорайон. Однією з умов реконструкції забудови є підвищення інтенсивності використання території за рахунок збільшеня обсягів основних фондів, що, з точки зору скорочення питомої довжини інженерних комунікацій вже дає певний енергозберігаючий ефект.

Зазвичай, інвестор всіляко намагається підвищити комерційний результат освоєння чи реконструкції територій, інколи без урахування можливості енергозабезпечення всього обсягу фондів, передбачених будівництвом. У багатьох випадках це призводить до незадовільного інженерного забезпечення житлових і громадських будівель на цих територіях.

Як правило, питання енергозабезпечення в умовах реконструкції може бути вирішено за рахунок залучення додаткових коштів на модернізацію або реконструкцію наявних чи нове будівництво додаткових джерел енерго-забезпечення.

Ми пропонуємо розглянути дещо новий підхід в питанні реконструкції забудови, що склалася, з урахуванням достатньо жорсткого обмеження наявних енергоресурсів – це нове будівництво в певних обсягах із застосуванням новітніх техніко-технологічних прийомів та технічно можливим застосуванням реконструкції існуючих будинків практично без збільшення загального обсягу енергоспоживання, характерного для існуючої забудови. При цьому необхідною лишається вимога зменшення питомого енергоспоживання на 1 кв.м фондів.

Така постановка завдання розширює поняття економії енергоресурсів до рівня комплексного ефекту споживання всіх ресурсів – територіальних, енергетичних і фінансових. В операціональному сенсі задача зводиться до пошуку такого співвідношення між обсягами зведення нових фондів, забезпечених сучасним енергоспоживчим устаткуванням, тим фондом, що зноситься, та фондом, що зберігається, і в якому можливо проведення реконструктивних заходів як із заміни технологічної схеми енергоспоживання, так і підвищення теплозберігаючих якостей огороджуючи конструкцій в умовах мінімального приросту обсягів зовнішнього енергозабезпечення та витрат на реконструкцію.

В ідеальному випадку ця задача належить до сфери математичної оптимізації. Проте, оскільки ми маємо справу з дискретно змінюваними структурами (будинок, секція) математична оптимізація тут ускладнена. Практично єдино можливим є багатоваріантне проектування. Природно, що ми отримаємо деякий набір рішень, кожне з яких буде субоптимальним. Тоді

задача вибору одного з рішень буде визначатися тим, який з критеріїв ми приймемо як вирішальний. Найчастіше це або фінансовий критерій, або найбільш цікаве архітектурно-планувальне рішення.

Ефективної методики вирішення цієї задачі в даний час не існує. Вона потребує спеціального опрацювання, при цьому слід буде враховувати і індивідуальні характеристики території, що реконструюється, і її положення в плані міста, віднесення її до певної історично\ зони тощо.

Література:

7. Енергоощадна технологія електротеплоакумуляційного обігріву в житлово-комунальному та аграрно-промисловому комплексі України. Відп. редактор Д.Й. Розинський. – К.: В-во Купріянова О.О. – 2007. – 272 с.
8. Кащенко Т.О. Іноваційність енергоефективності в архітектурі і місто-будуванні / Т.О. Кащенко // Досвід та перспективи розвитку міст України: Зб.наук.праць – К.: ДП УДНДПМ ім. Ю. Білоконя, 2012. – Вип.. 22. – С. 201-206.
9. Плешкановська А. М. Питання енергозбереження при реконструкції міської забудови / А. М. Плешкановська // В зб.: «Енергоефектив-ність в будівництві та архітектурі». Вип.6. – К.; КНУБА, 2014, с. 218-223.
10. Рішення Київської міської ради „Про затвердження Міського енергетичного плану Києва на 2012-2016 роки”, № 239/8523 від 1 листопада 2012 р.
11. Экономия энергоресурсов в градостроительстве / Г. И. Фильваров, В. П. Крыжановский, И. К. Быстряков, Н. И. Жук; Под ред. Г. И. Фильварова. – К.: Будівельник, 1985. – 104 с.

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы оптимизации энергопотребления при реконструкции жилых образований в контексте общих задач энерго-сберегающей политики в градостроительстве.

Annotation

This article discusses how to optimize the energy consumption in the reconstruction of residential structures in the context of the overall objectives of energy conservation policy in urban planning.

УДК 72.01

Д. Г. Свобода
аспірант каф. міського господарства
Київського національного університету будівництва та архітектури

КОНЦЕПЦІЯ ТРУДОВОГО КАРКАСУ МІСТА

Анотація: у статті розглядається поняття трудового каркасу міста.
Ключові слова**:** трудовий каркас міста; трудові вузли.

Постановка проблеми.

У зв’язку з різними аспектами проблеми трудосбалансованості сучасного міста, постає питання про раціональні зв’язки трудових ресурсів та їх раціонального, доцільного розміщення. Пропонується ввести поняття «трудовий каркас міста», яке в сукупності охопить всі елементи трудових взаємозв’язків та дасть змогу виявити слабкі сторони трудосбалансованості, а також дасть можливість покращити ситуацію у перспективі у місті.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Каркас міст - одне з найважливіших понять просторового економічного аналізу. Цей термін був введений у Франції в 50-і роки в рамках досліджень її регіонів. В основі цієї концепції лежать дві головні тези:

Міста не є ізольованими економічними агентами, вони включені в систему зв'язків з іншими містами. Ці зв'язки можуть бути ієрархічного, взаємодоповнюючого або конкурентного типу.

У сукупності міста та їх взаємозв'язку визначають характер економічного простору країни.

Концепція каркаса території розглядає міста як полюси економічної активності, а економічний простір - як структурно організоване і неоднорідне, що дозволяє перейти від геометричного опису до економічного.

Міста характеризуються високою інтенсивністю економічного життя і, відповідно, високою щільністю освоєння території. Саме тому міста пов'язані дорогами (лінії телеграфу, телефону, авіалінії) і представляються у вигляді каркаса, деякою гратчастою структурою, на яку «натягнута» тканина полігонів. Тому для опису такої моделі використовуються терміни «каркас-тканина».

Термін «тканина» широко використовується в економіці міста.

«Тканина» - економічно другорядні просторові зони, які одночасно є резервами для розвитку каркаса. Звідси, можна казати що, взагалі, «каркас» - сукупність міст деякої територіальної зони, розглянутої разом з системою відносин між містами та оточуючими їх сільськими зонами впливу, а також із зовнішніми зв'язками цих міст.

Отже, каркас міст структурує територію і є, найважливішою частиною. Історично формування такого каркаса починалося з сільськогосподарського освоєння територій.

Поступово над цією первинної тканиною склалася пірамідальна структура міст різного рівня. Розвиток промисловості внесло істотні зміни в цю просту, логічно стрункy схему. Істотні зрушення у повоєнній економіці Європи призвели до необхідності розвитку концепції каркаса і подолання обмежень, пов'язаних з вихідною класичної концепцією.

Якщо взагалі брати поняття «каркас» з точки зору конструкції це - несуча конструкція, що складається з поєднання лінійних елементів. Каркас покликаний витримувати навантаження, забезпечувати міцність і стійкість об'єкта.

Так само *трудовий каркас* – це умовно-рухома конструкція, яка складається з поєднання вершин та ребер, які створюють полігон, або тканину, яка спрямована на витримку навантаження трудових ресурсів, забезпечує сталість місць прикладання праці. При цьому, створює просторово-організаційну інфраструктуру, яка підтримує стабільність трудової зайнятості, створює постійний і безперервний рух трудових потоків, попереджує розпад та підтримує цілісність трудового простору міста.

Для того щоб трудовий простір був сталим, необхідно враховувати ряд чинників, які впливають на його форму:

1. Трудова зацікавленість;
2. Транспортна доступність до місць прикладання праці;
3. Авторитетність підприємств;
4. Чуттєво-емоційний фактор людини та інше.

Висновки

Як бачимо, у формуванні міського середовища, праця має дуже значне місце. Завдяки трудовим ресурсам, населення має місця прикладання праці, тобто об’єднання, організації та інше, які дають змогу реалізувати таланти та бажання створювати продукцію, яка в свою чергу стимулює ринково-економічні відносини.

Трудовий каркас міста— це сукупність трудових зв’язків, які утворюють просторово-організаційну трудову інфраструктуру, що підтримує цілісність міста. Трудовий каркас міста складається з таких типів елементів:

- -вузли каркаса, що здійснюють трудоутворюючу функцію, до них відносяться місця прикладання праці(МПП).

- - транспортні зв'язки, для здійснення транспортної функції (магістралі загальноміського значення, районного значення та інші, які повязують вузли МПП в єдину працеутворюючу систему).
- - місця проживання населення, трудовий потенціал міста, що виконує трудозабезпечуючу функцію.

Кожний елемент трудового каркасу має зберігати цілісність у міському просторі і бути пов'язаним з іншими елементами каркасу. Кожна ділянка трудового каркасу міста має забезпечувати свій особливий режим використання, та завдяки цьому зберігати функціональність та раціональність на тлі міста.

Список використаних джерел:

1. Дёмин Н. М. Управление развитием градостроительных систем. — К.: Будівельник, 1991. — 184 с.
2. Клюшниченко Є.Є. Управління містом: Навчальний посібник для студ. вищих навч. закл. / Київський національний ун-т будівництва і архітектури. – К.: КНУБА, 2003. – 260с.
3. Містобудування. Довідник проектувальника / за ред. Т.Ф. Панченко. – К.: Укрархбудінформ, 2001. – 192с.
4. Осітнянко А.П. Планування розвитку міста: Монографія – К.: КНУБА; 2001. – 460с.
5. Дідик В.В., Павлів А.П. Планування міст - Львів, 2003. - 408 с.
6. Посацький Б.С. Основи урбаністики. Частина 2. Розпланування та забудова міст. - Львів. 2001. - 243 с.
7. Осітнянко А. П. Планування розвитку міста: Монографія – К.: КНУБА, 2001. – 460с.
8. Клюшниченко Є.Є. Соціально-економічні основи планування та забудови міст. – К.: Укрархбудінформ, 1999. – 348 с.
9. Фильваров Г.И. Социально-пространственная организация производственного комплекса крупного города // Градостроительство. – Киев, Будивельник, 1983.
10. Плешкановська А.М. Функціонально-планувальна оптимізація використання міських територій. – К.: Вид., 2005. – 190 с
11. Плешкановська А.М., Савченко Е.Д. Города и эпохи. – К.: Логос, 2011. – 230 с
12. Глазычев В. Город без границ. - Территория будущего, 2011. - 400 с.
13. Джейн Якобс Смерть и жизнь больших американских городов - Новое издательство, 2011 г. - 460 с
14. Трубина Е. Город в теории - Новое литературное обозрение, 2011 г. - 520 с.
15. Джесси Рассел Урбанистика - Книга по Требованию, 2012г. - 122с.

Аннотация: в статье рассматриваются понятие трудового каркаса города.

Ключевые слова: трудовой каркас города; трудовые узлы.

Summary: the article considers the labor skeleton of city.

Key words: labor skeleton of the city; labor nodes.

УДК 711.1:711.4:711.5 *к арх. проф.* **В. Т. Семенов**, *к.т.н. доц.* **А. В.Завальный, Т. Н. Апатенко, А. Н. Панкеева, Л. А. Быченко**
Харьковский национальный университет городского хозяйства имени А.Н. Бекетова

АГЛОМЕРАЦИЯ – ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ТЕРРИТОРИАЛЬНО-ПРОСТРАНСТВЕННОГО И АДМИНИСТРАТИВНОГО РЕФОРМИРОВАНИЯ УКРАИНЫ

Аннотация: рассматриваются вопросы пространственно-территориального развития территорий входящих, в состав агломераций на современном этапе развития регионов.

Ключевые слова: агломерация, урбанизация, система расселения, пространственное развитие территорий.

Актуальность темы. На сегодняшний момент из-за долгого хаотичного развития градостроительных систем в Украине наблюдается большое количество крупных урбанизированных территорий, находящихся на различных стадиях своего развития. Из-за сложности этих систем, специфичного характера развития и многообразия процессов, протекающих в них, проявляется интерес к таким формам, как агломерации.

Сегодня агломерация – это объективный процесс развития регионов, обеспечивающий формирование экономических точек роста, равномерное состояние территорий и комплексное, более безопасное и эффективное развитие инфраструктуры для реализации главной цели социально-экономического развития, а именно: создание комфортных условий проживания и работы для населения и бизнеса. Агломерации способствуют формированию опорного каркаса расселения и в целом территориальной организации страны.

Анализ исследований и публикаций. Вопросам формирования и развития городских агломераций посвящены работы О. Акимова, В. Бабаева, С. Дорогунцова, Ю. Лебединского, П. Коваленка, В. Семенова, Г. Лаппо, В. Любовного, Е. Перцика, И. Бондаренко и других.

Цель и задания исследования. Формирование и территориальное планирование агломераций позволит наиболее разумно и комфортно обустроить ее территорию, создать разнообразную, привлекательную, рациональную и сбалансированную среду, в которой люди хотели бы жить, работать и отдыхать.

Основное содержание работы. Проблематика агломераций становится одним из наиболее активно обсуждаемых вопросов управления системой расселения и пространственного развития территорий.

Большинство зарубежных и отечественных исследователей исследуют агломерации, как компактную пространственную группировку поселений, объединенных интенсивными производственными, социальными, трудовыми и культурно-бытовыми связями, объектами инфраструктуры, общим использованием межселенных территорий и ресурсов в сложной многокомпонентной динамической системе. Как правило, агломерация состоит из центрального города (ядра) и пригородов (при моноцентрической структуре). Граница агломераций определяется по конечным пунктам маятниковых миграций в радиусе 1,5 часовой транспортной доступности. Агломерация – новая форма расселения, возникающая, как преемник города в его компактной (автономной, точечной) форме, особый продукт современной урбанизации.

Общее повышение качества жизни и эффективности деятельности общества в значительной мере связано с необходимостью более рационального использования территорий с учетом присущего каждому региону своеобразия взаимодействия природы, человека и производства и обусловленных этим взаимодействием социально-экономических потребностей, экологических ограничений, ресурсных возможностей.

Чем полнее соответствие особенностей конкретной территории ее фактическому использованию, тем выше эффективность ее развития. Среди проектов и схем территориального планирования особое место занимает общегосударственный уровень, на котором определяются концептуальные решения в планировании и использовании территории всей страны. [1]

В Украине пространственное развитие и планирование территорий изложено в Генеральной схеме планирования территории Украины, утвержденной на уровне Закона. [2]

Согласно территориальному делению Украины административно-территориальными единицами являются 24 области и город Киев (имеющий специальный статус).

На протяжении последних 10-20 лет предлагались различные варианты административно-территориального деления Украины. Они не получили должного развития и поэтому этот процесс вероятно будет продолжен и при этом следует использовать опыт граничащих с Украиной стран.

К примеру, в Польше с 1 января 1999г. введено территориальное деление государства, в соответствии с которым Польша делится на:

- 16 воеводств;

- 314 земских и 65 городских повятов (города на правах повятов);
- 2478 гмин.

Гмина – это основная единица территориального деления страны.

Повят – единица территориального деления второй ступени; в его состав входит несколько или свыше десяти гмин.

Воеводство – это самая крупная единица территориального деления страны. [3]

Другой пример, административно-территориальное устройство России в настоящее время различается по типам и уровням:

– федеральные округа;
– субъекты Российской Федерации;
– экономические районы.

Федеральные округа Российской Федерации были созданы в соответствии с Указом президента России № 849 от 13 мая 2000 года «О полномочном представителе Президента Российской Федерации в федеральном округе». Всего насчитывается 9 федеральных округов.

Современное федеративное устройство Российской Федерации закреплено в Конституции Российской Федерации. Субъектами федерации являются: республики; края; области; города федерального значения; автономная область; автономные округа.

В настоящее время в состав Российской Федерации входят 85 субъектов, в том числе: 22 республики, 9 краев, 46 областей, 3 города федерального значения, 1 автономная область и 4 автономных округа.

Территориальное деление России на экономические районы принято называть экономическим районированием России. В настоящее время в используется деление территории РФ на 11 экономических районов.[4]

На основе выше сказанного, можно сделать вывод о том, что во всех странах деление территорий проходит на общегосударственном уровне, а земли распределены по видам и формам использования и прошли формализованную процедуру правового зонирования, обеспечивающую разнообразие и доступность, что нельзя сказать о территориях, входящих в состав городских агломераций.

Городская агломерация, как объект градостроительного исследования и планирования в действующих градостроительных законодательствах является мифом, так как в градостроительной документации отсутствует такое понятие, как агломерация.

Как показывает практика, формирование городских агломераций происходит естественным путем в странах с разным общественным строем и на

разных этапах их социально-экономического развития. Они возникают и развиваются в ходе объективного процесса – саморазвития расселения.

Пространственное развитие агломераций в постсоветских странах сохраняет многие особенности советского периода, а трансформации в структуре и интенсивности землепользования, вызванные действием рыночных факторов, происходят очень медленно и не всегда имеют положительный эффект. По-видимому, институциональные особенности землепользования и застройки оказывают существенное влияние на развитие агломераций. Другим важным институциональным фактором пространственного развития является весьма слабое взаимодействие административно-территориальных единиц, на территории которых развиваются агломерационные процессы и формируются мегаполисы. В градостроительной документации, как уже говорилось ранее, регламентирующих градостроительное планирование, понятие агломерации отсутствует, что позволяет проводить разработку планов развития мегаполиса совместными усилиями нескольких административно-территориальных единиц. [5]

Для изучения проблем агломерации необходимо, прежде всего, определить механизмы установления ее границ. При этом важно, чтобы рассматриваемая территория охватывала практически весь рынок труда и потребительский рынок, а также наиболее активно используемые рекреации.

Границы городской агломерации подвижны во времени благодаря изменению важнейшего параметра агломерации – дальности ежедневных передвижений от места жительства к местам приложения труда; в рамках пространственной самоорганизации этих передвижений их дальность растет пропорционально увеличению скорости транспортных средств, а затраты времени увеличиваются относительно незначительно.

Поскольку развитие агломерации связано с исчерпанием возможностей города для размещения новых производств и необходимостью его развития на более широкой территориальной базе, юридические границы города и наличие в составе агломерации нескольких административных образований (5,10 или 15, как это предполагается при различных подходах к выявлению агломераций и определению ее границ) мало существенны для определения агломераций; более того, мозаика административных границ препятствует планированию и управлению агломерации (в том числе исследованию маятниковых передвижений). [6]

Важной характеристикой агломераций является размещение жилых образований, которые нагляднее всего отображаются показателем средней плотности населения в зависимости от расстояния до центра агломерации.

Как правило, вначале ведется застройка вдоль вылетных транспортных магистралей, а затем и между ними. Постепенно формируется городское образование, поглощающее в сферу своего влияния и сельские поселения, и малые города и которое впоследствии становится агломерацией. [7,8].

Выявлено, что основные транспортные коридоры формируют развитие агломераций. Именно здесь наблюдается самая интенсивная связь между городами и населенными пунктами агломерации. Следовательно, в ядре и серединной зоне, вдоль транспортных коридоров происходит более интенсивное градостроительное освоение территорий, создание планировочных районов, логистических центров и т.п. Вдоль рек формируются основные элементы структуры организации отдыха и экологической защиты граждан, образуя рекреационную зону агломерации, образуются так называемые планировочные секторы агломерации – территории, примыкающие к главным транспортным коммуникациям (автомобильным, железнодорожным трассам и рекам). (Рис. 1)

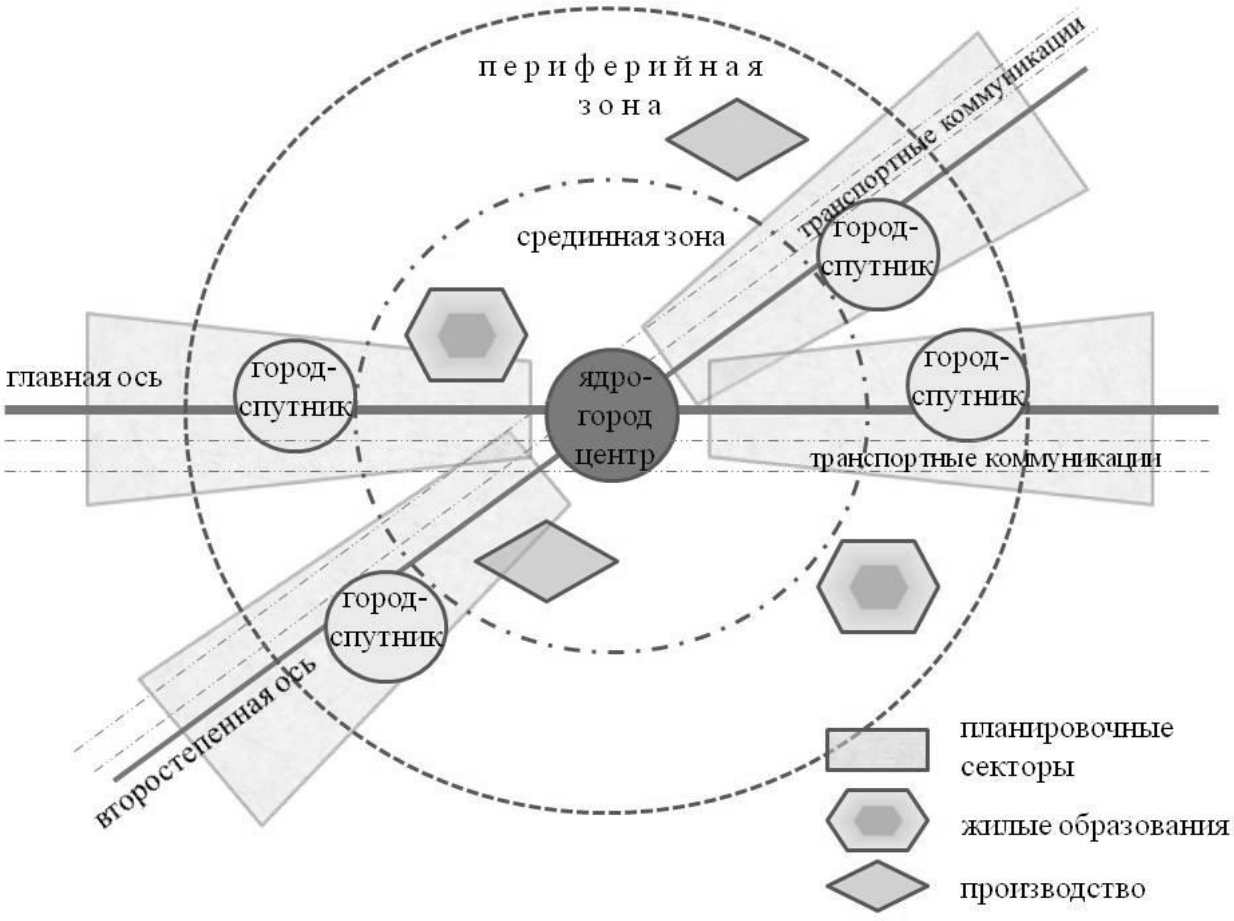

Рис . 1 Принципиальная схема организации агломерации (Авт.)

Следовательно, конфигурация плотностей населения во многом влияет на доступность центров, потенциал роста агломераций, интенсивность их внешних связей, и на потенциал участия в экономике прилегающих территорий. Не менее существенной характеристикой организации территории является распределение плотностей населения и мест приложения труда в пределах самих агломераций.

Агломерации оказывают большое влияние на межагломерационные пространства. Территории сельской местности (именно она занимает основное межагломерационное пространство) являются ресурсной базой для развития агломераций.

Важной особенностью расселения областей и развития городских агломераций является сезонная субурбанизация. Преимущественно сезонное (летом и в выходные дни) проживание во втором постоянном или временном жилье в многочисленных дачных, садовых и огородных товариществах, сельской местности, а также в коттеджных поселках меняют характер расселения и его пропорции и приводят к пиковым сезонным нагрузкам на транспортную, инженерную и социальную инфраструктуры. Эти, в основном, бесстатусные поселения образуют на территории области целые сезонные городки, коренным образом трансформируя "официальную" сеть расселения в областях.

Эту специфику можно проследить практически в каждой области. Редкий город в регионах не имеет садовых товариществ и коттеджных поселков.

Таким образом, садовые товарищества и коттеджные поселки, не имеют статуса поселений, но образуют на территории области фактически еще одну альтернативную сеть расселения не только для сезонного проживания, но уже и для постоянного проживания. [9]

Следовательно, можно выделить основные территории, входящие в состав городских агломераций, а именно:

- центральный город (ядро);
- населенные пункты;
- дачные поселки, состоящие из домиков, пригодных лишь для сезонного использования (при определенных технических разработках возможна инверсия их в поселки постоянного проживания);
- коттеджные поселки, т.е. благоустроенное «второе» жилье;
- территории индивидуального жилищного строительства;
- территории на которых размещены мало- и многоэтажные жилые образования;

– рекреационная зона, в составе которой находятся территории лечебных и курортных учреждений, учреждений отдыха и спорта (больницы, санатории, курорты, лагеря отдыха, спортивные и оздоровительные лагеря);
– туристическая зона;
– лесохозяйственная и заповедная зоны и др.

Еще одним фактором формирования городских агломераций – наличие приграничных территорий. Ключевой задачей долгосрочного социально-экономического развития приграничных территорий является обеспечение устойчивого и сбалансированного их развития, преодоление диспропорций в уровне развития их промышленного потенциала, обеспечение занятости и социальной стабильности, повышение бюджетной самообеспеченности и создание привлекательных условий жизнедеятельности для населения.

Несмотря на сложную политико-экономическую ситуацию в Украине, особенно, на юго-востоке следует не забывать, что в течении десятка лет нарабатывались экономические, культурные, научные, производственные связи в рамках «Еврорегионов». Безусловно в случае стабилизации обстановки, эти контакты следует обновлять на основе широкого использования кластеров.

Инструментом для этого может стать создание трансграничных (интерагломераций) агломераций.

Выводы. Агломерации возникают и развиваются в конкретных регионах, становясь важными элементами их территориального устройства, представляя собой сложную форму организации процессов жизнедеятельности урбанизированных территорий. Это обуславливает необходимость совершенствования теоретико-прикладных подходов к определению компонентной структуры агломерации, исходя из региональных особенностей природно-ресурсного потенциала территории, геополитического расположения, характера организации экономической деятельности, а также этнокультурных и ментальных особенностей населения. В результате возможна разработка проектов оптимизации системы транспортного сообщения, совершенствование схемы расселения, а также осуществления пространственного планирования с учетом исторически сложившейся специфики размещения объектов промышленного, финансового и культурно-исторического назначения.

Литература:

1. Палеха Ю. ГИС «Генеральная схема планирования территории Украины» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.e-gorod.ru/

2. Закон України «Про Генеральну схему планування території України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3059-14

3.Польша. Твой экономический партнер [Текст]: Справочник.- Варшава: Министерство экономики в сотрудничестве с институтом исследований рынка, потребления и конъюнктуры, 2008. – 205с.

4. Административно-территориальное деление России [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://megabook.ru/article

5. Л.Э. Лимонов Особенности и факторы пространственного развития агломерации в постсоветский период (на примере С-Петербурга) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://publications.hse.ru/chapters/67984983

6. Проблемы развития агломераций Росии. – М.:КРАСАНДР,2009.-36-37с.

7. Т.Н. Апатенко, А.Н. Панкеева, В.Т. Семенов. Основные тенденции формирования городских агломераций//Коммунальное хозяйство городов: науч.-техн. сборник. Вып. 105.- Х.:ХНАГХ, 2012 – С.508-515.

8. Семенов В.Т. Формирование устойчивого развития мегаполисов. Урбанистические аспекты / В.Т. Семенов, Н.Э. Штомпель. –Х.: Харьк. нац. акад. город. хоз-ва, 2009. – 340с, ил.

9. Махрова А., Нефедова Т, Трейвиш А. Московская область сегодня и завтра. Тенденции и перспективы пространственного развития. М.: "Новый хронограф", 2008. с. 62-69.

Аннотація

У статті розглядаються питання просторово-територіального розвитку територій,що входять до складу агломерацій на сучасному етапі розвитку регіонів.

Ключові слова: агломерація, урбанізація, система розселення, просторовий розвиток територій.

Annotation

The article examines the spatial and territorial development of the territories included in the composition of agglomerations at the present stage of development of regions.

Keywords: agglomeration, urbanization, resettlement system, the spatial development of the territories.

УДК 712.01

В. А. Щурова
канд. арх., доцент каф. дизайну архітектурного середовища, КНУБА

МОРФОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЛАНДШАФТНОЇ СИСТЕМИ МІСТ

Анотація: у визначенні морфологічних чинників формування та розвитку ландшафтної системи міст використано термінологічний принцип уточнення змісту та обсягу понять, встановлення їх міжгалузевого взаємозв'язку; запропоновано стратегії дослідження ландшафтної системи міст у залежності від процесу трансформації антропогенних ландшафтів.

Ключові слова: морфологічний аналіз, ландшафтна система, антропогенний ландшафт.

Ландшафтно-генетичне походження міста уособлює задані природою умови для розвитку і конфігурації планувальної схеми та образного характеру. Система природних ландшафтних елементів формується шляхом злиття периферійних зон міста з центральними у вигляді історичних заповідних територій: відреставрованих парків, палацових комплексів, монастирських угідь, ремісницьких селищ. На мікрорівні – це озеленення вулиць, площ, парків та ін. З огляду на нерівномірність розповсюдження природних утворень у містах та значні розходження розмірів предмету дослідження, морфологію ландшафтного середовища міст в одному випадку можна розглядати як дизайн для створення форми невеличкої ділянки-оази, не пов'язаної з урбаністичним середовищем або як штучне середовище, яке є результативною ланкою, що акумулює у собі множинність властивостей, обумовлених організацією процесів діяльності людей, раціональними принципами організації систем.

Складний багаторівневий зміст, переплітання взаємозв'язків ландшафтної структури міст і функціонального призначення забудови взаємодіють в період створення ансамблю. Суперечність між сталою формою і змістом, який розвивається, виникає в момент експлуатації. Задача полягає в тому, щоб зняти протиріччя у випадках, де штучні комплекси нав'язуються в реальному житті [1]. Саме так руйнуються парки, які «опинилися» біля торговельних центрів, побудованих пізніше. Стереотипність застосування нормативів, невідповідність конкретним життєвим вимогам призводить до появи відірваних від життя ландшафтних об'єктів, які потребують модернізації. До таких відносяться міські парки, які забудовуються павільйонами та спонтанними атракціонами. Виявлення сталих життєвих умов і прогнозування подальшого розвитку подій, можливостей нової інтерпретації – механізм складний і

очевидним є твердження, що для створення повноцінного ландшафтного середовища потрібне дизайн-програмування та створення ландшафтних концепцій з рішення багатогалузевих проблем. Цими питаннями у розвитку міського середовища приділялося багато уваги протягом останніх десятиріч, серед них особливе місце займають дослідження академіка Г.Б. Мінервіна [2].

Особливість будь-якої системи полягає у чітко визначених характеристиках і апараті статичності при незмінності компонентів або розвиток у взаємозв'язку кожної складової. Ландшафтна система міст – сукупність взаємопов'язаних ландшафтних елементів міст, їхня супідрядність, ієрархія функціонування, цілісність і динаміка розвитку. Морфологічний аналіз – аналіз форми та побудови ландшафтного середовища передбачає метод визначення характеру та історії розвитку різних типів середовища та його частин. Через вчення про утворення основи, через яке можливі прогнозування розвитку.

Суть морфології полягає у вивченні структури значущих одиниць, можливості поділу на менші знакові одиниці. Морфологія від гр. μορφή «форма» и λογία «наука». У різних галузях науки визначення морфології має свій зміст (табл.1). Також застосовується термін "загальна морфологія", опис загальної морфології включає його форму, головні кольори, основне забарвлення і т. д., але не дрібні деталі.

Таблиця 1.

Визначення та складові морфології в різних галузях наук.

Математика	Ботаніка	Антропологія	Географічні науки	Граматика
теорія аналізу геометричних структур	фіто-морфологія	ейдономія	геоморфологія	синтаксис
теорія множин	морфогенез	анатомія	морфометрія	флексія
топологія	онтогенез	соматологія		
графологія	філогенез	мерологія		
бінарна морфологія				

Розглядаючи морфологічні значення та особливості кожної з галузей наук, можна виділити ті, які найбільш доцільно використовувати при дослідженні ландшафтних систем. Безумовно найближчою за значенням та змістом є морфометрія – розділ геоморфології, присвячений числовим характеристикам елементів, форм і типів рельєфу; для розмірів (довжина, ширина та ін.) застосовують іменовані числа, для співвідношення.

Геоморфологи намагаються зрозуміти історію і динаміку зміни рельєфу, і передбачають майбутні зміни, проводячи польові виміри, фізичні експерименти і математичне моделювання. На практиці дисципліна безпосередньо пов'язана з географією, геологією, геодезією, археологією, грунтознавством, а також з будівництвом. Практичне застосування геоморфології полягає в інженерній оцінці рельєфу при будівництві, вимірі впливу зміни клімату, прогнозі і пом'якшенні наслідків катастрофічних явищ (зсувів, обвалів та ін.), контроль за водозабезпеченістю територій, береговий захист.

Морфогенéз у ландшафтній системі вказує на виникнення і розвиток частин як в індивідуальному – природному (онтогенез), так і в антропогенному розвитку (філогенез). Морфологія рослин, або фітоморфологія – розділ ботаніки, наука про закономірності будови і процеси формоутворення рослин, яке впливає на розвиток ландшафтної системи зелених насаджень міст.

Важливим підґрунтям у визначенні морфологічних чинників формування та розвитку ландшафтної системи міст являється точність визначення антропогенних ландшафтів. Серед вчених, які досліджували антропогенні ландшафти, найбільш розповсюдженим є визначення Ф.М. Мількова, за яким антропогенні ландшафти – як заново створені ландшафти, так і ті природні комплекси, в яких корінних змін зазнав будь-який з його компонентів [3].

В процесі трансформації ландшафт піддається певним змінам, які поділяються наступним чином:

1) за орієнтованістю впливу: прямі, опосередковані, зміни;

2) за глибиною змін: функціонування, динаміка, розвиток;

3) за зворотністю: зворотні, незворотні;

4) за направленістю: прогресивні, регресивні;

5) за ступенем відповідності поставленій меті: цілеспрямовані, побічні.

Ступінь трансформації ландшафту, в свою чергу, залежить від величини, виду, інтенсивності впливу, направленості; характеру впливу, господарської діяльності на компоненти навколишнього середовища. Створення антропогенних ландшафтних комплексів завжди означає втручання у встановлені взаємозв'язки природних ландшафтів, що призводить до їх винищення і поступове згасання творчої активності і руйнування самих антропогенних ландшафтів. Руйнування різних антропогенних комплексів здійснюється з неоднаковою інтенсивністю. Звідси випливає різна тривалість існування антропогенних комплексів – від одного чи декількох років до багатьох століть. Тривалість існування – важлива риса не лише антропогенних, але й природних ландшафтів. Якщо зміни у природних ландшафтах, як правило, проходять поступово, еволюційним шляхом то більшість з них можна

віднести до категорії довговічних. Основним наслідком впливу на ландшафти є формування антропогенних ландшафтів.

Таким чином, у залежності від виду трансформації ландшафтів запропоновано стратегію дослідження питань, пов'язаних явищами флексії у граматиці; морфогенезу, онтогенезу, філогенезу – у біології та теорій математичної морфології (табл. 2).

Таблиця 2.

Взаємозв'язок стратегій дослідження від процесів трансформації антропогенних ландшафтів.

Види трансформації ландшафтів	Стратегія дослідження
за орієнтованістю впливу: прямі, опосередковані, зміни	ФЛЕКСІЯ Зміна допоміжних компонентів
за глибиною змін: динаміка, розвиток	МОРФОГЕНЕЗ / *СТРУКТУРНО-ФУНКЦ-НИЙ ПІДХІД* Виникнення і розвиток
за зворотністю: зворотні, незворотні	ОНТОГЕНЕЗ Індивідуальний розвиток
за направленістю: прогресивні, регресивні	ФІЛОГЕНЕЗ / *СИСТЕМНО-ГЕНЕТИЧНИЙ ПІДХІД* Еволюційно-історичний розвиток
за ступенем відповідності поставленій меті: цілеспрямовані, побічні	ММ / *СИСТЕМНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД* Математичні моделі

Різноманітні методи і підходи українських вчених, зокрема, Г.І. Денисика дали можливість встановити, що якісні відміни сучасної структури міських ландшафтів України, зумовлені просторовим розповсюдженням міст, особливості структури попередніх ландшафтних комплексів, історією формування та архітектурно-планувальним рішеннями, їх будівництва, розмірами і функціями, а власне характером та напрямом розвитку нових взаємозв'язків, що виникають в природі. Виникнення та розвиток останніх зумовлений переходом в межах міст натуральних компонентів і ландшафтних компонентів в антропогенні [4].

Морфологія ландшафтного середовища міст ставить такі питання, як: місце антропогенних ландшафтів у складі природних, їх співвідношення, відновлення того шляху, по якому йшов процес антропогенізації, дослідження ролі людини у походженні штучних ландшафтних утворень міст, виділення стадій в процесі еволюції, вивчення умов і причини становлення сучасних видів ландшафтних творів, заснованих на сучасних видах мистецтва. Важливими

складовими у цьому процесі вбачаються також реваloризація, ревіталізація, регенерація і реконструкція міського середовища з метою відновлення, зняття дисгармонійних антропогенних нашарувань з природних ландшафтів, компенсаційного влаштування природних компонентів у містах.

Мета подальших досліджень – розкриття закономірностей ландшафтної системи міст як складного феномену; отримання знань про будову і характер антропогенізованих ландшафтів міст, про сутність і зміст їх основних компонентів.

Література:

1. Ефимов А. В. Дизайн архитектурной среды: Учеб. Для вузов/ Г. Б. Минервин, А. П. Ермолаев, В. Т. Шимко, А. В. Ефимов, Н. И. Щепетков, А. А. Гаврилина, Н. К. Кудряшев. – М.: Архитектура-С, 2006. – 504 с.
2. Минервин Г. Б. Основные задачи и принципы художественного проектирования. – М.: Архитектура-С, 2004. – 96 с.
3. Мильков Ф. Н. Человек и ландшафты: очерки антропогенного ландшафтоведения. – М.: Мысль, 1973. – 224 с.
4. Денисик Г. І. Антропогенні ландшафти Правобережної України. – Вінниця: Арбат, 1998. – 292 с

Аннотация

В статье использован терминологический принцип уточнения содержания и объема понятий, установления их межотраслевой взаимосвязи; предложены стратегии исследования ландшафтной системы городов в зависимости от процесса трансформации антропогенных ландшафтов.

Ключевые слова: морфологический анализ, ландшафтная система, антропогенный ландшафт.

Annotation

In article used terminological principle of clarification of maintenance and volume of concepts, establishment of them is used inter-branch intercommunication; strategies of research of the landscape system of cities are offered in dependence on the process of transformation of anthropogenic landscapes.

Keywords: morphological analysis, landscape system, anthropogenic landscape.

УДК 711.25

В. О. Яценко
кандидат архітектури, доцент кафедри містобудування
Київського національного університету будівництва і архітектури

ДАЧНІ ТА САДОВІ ТЕРИТОРІЇ – МІСЦЕ ВІДПОЧИНКУ ЧИ МІСЦЕ ПРОЖИВАННЯ

Анотація: в розглянуто та проаналізовано існуючий стан важливого елемента системи розселення, дачні та садові території. Розкрито характер їх формування з нормативної, законодавчої та реальної позицій.

Виділені основні чинники, які можуть стати на заваді до віднесення їх до повноцінної житлової забудови.

Ключові слова: дачна забудова, садова територія, законодавча база, житлові території, населений пункт.

Актуальність проблеми дачних та садових територій на даний час пов’язана з невизначеним існуючим станом нормативної та законодавчої бази, низькою оцінкою існуючого стану, реальним значенням в системі розселення та стратегією їх подальшої долі. А перспектива на думку спеціалістів передбачає головним вирішенням проблеми це приєднання дачних та садових територій до існуючих населених пунктів, ввести в межі населених пунктів та дозволити офіційну регістрацію в них як постійного місця проживання. На жаль запропоновані методи здійснення процедури можуть створити ряд проблем законодавчих, нормативних, а особливо експлуатаційних. Навіть на існуючій стадії нормативна та законодавча база потребує вдосконалення, що ще можливо зробити, а от існуючий стан потребує досить обдуманих рішень на предмет співіснування їх з повноцінною житловою забудовою.

В статті зроблена спроба акцентувати увагу на самих головних проблемах існуючого стану, виявити причини їх виникнення, скласти перелік найбільш суттєвих негативних явищ, що склалися та можуть з’явитися найближчим часом.

Запропонована класифікація за деякими проблемними факторами з можливими напрямами програми їх усунення.

Стаття є спробою акцентувати професійну діяльність та увагу над важливим питанням містобудування – проблемою територіального розвитку населених пунктів з урахуванням можливостей об’єднання всіх складових вважаючи різницю їх планувальних характеристик, соціального статусу.

Головною задачею є необхідність максимально повно проаналізувати стан, класифікувати його за системою показників містобудівних нормативів,

визначити виходячи з вимог існуючої системи розселення варіанти можливого ставлення до них, сформулювати задачі та запропонувати проектні програми стратегії покращення існуючого стану та майбутнього їх існування.

З історії дачного будівництва:

Дача – «принесення в дар». Перші дачі появилися на початку XVIII століття у вигляді заміських будинків, якими держава нагороджувала видатних людей. Дачі були привілеями аристократії і тільки в 19 столітті цей вид житла став доступний для людей різного статку. Дачні будинки представляли собою маєтки з великими земельними ділянками і тільки на кінець 19 століття стають місцем відпочинку заможних городян. Початок 20 століття, дачі стають місцем відпочинку та проведення балів. Зі зміною політичного стану, дачі стають місцем ведення садівництва та землеробства, якими є до нинішнього часу. Соціалістичне суспільство ввело ще одну класифікацію – дачі для «багатих» та «бідних», які відрізнялись за розмірами, місцем розміщення, відповідністю нормативам.

Нинішній вид дачного та садового землекористування був започаткований постановою Ради Міністрів СРСР «Про колективне і індивідуальне городництво і садівництво робітників і службовців», прийнятою 24 лютого 1949 року. Згідно постанові, власниками землі стали також жителі міст. Найбільшого розвитку садове та дачне будівництво набуло в 1985-1990 роки, особливо неподалік великих міст.

В 60-ті роки встановлюються норми на забудову, розміри земельної ділянки та характер сільськогосподарської діяльності.

В цей же час поглиблюється розшарування суспільства на «простих» і «непростих», з відображеними наслідками, які збереглись і поглибились до нашого часу.

Проте в статті не ставилась задача пошуку різниці між цими видами дачних поселень, а розглянуто найбільш поширений тип дачних та садових товариств з земельними ділянками від 0,04 до 0,1 га.

За місцем розташування дачні та садові поселення виникли в самих непередбачених місцях, санітарно-захисних зонах, рядом з звалищами, природних заказниках і заповідниках, ярах, біля інженерних комунікацій, в зонах перспективного розвитку міст, сільськогосподарських угіддях.

Більшість дачних масивів, це щільно забудовані території без будь-яких натяків на правила та норми архітектури, імпульсивним напливом власників, через це більшу частину часу це безлюдні території, що може призводити до непередбачених ситуацій.

По відношенню до існуючої системи населених міст і сіл, дачні та садові кооперативи можна класифікувати в три групи:

- дачі та садові ділянки, що розміщені на значній відстані від існуючих населених пунктів на землях сільськогосподарського призначення і не можуть претендувати на внесення їх в межі населеного пункту. За ними залишається статус згідно існуючих норм, як в забудові так і в законодавчому розумінні;
- дачні та садові масиви, які межують з існуючими населеними пунктами і з часом при умові змін, доповнень в нормативній та законодавчій базі, зможуть бути введені в межі населеного пункту з отриманням статусу житла;
- дачні та садові масиви, які не змінюючи статусу з часом ввійшли в структуру населеного пункту, проте, залишаючись самостійним елементом.

Вернемось ще раз до ідеологічної складової дачних та садових масивів кінця 20 століття.

Свій серед чужих, чужий серед своїх

Цей відомий вислів знають чи не всі за кінострічкою, чи за відомим літературним твором. Багато хто застосовував його в тій чи іншій ситуації, проте мало хто уявляв, що він чи не ідеально підходить до ситуації з дачними та садовими кооперативами. Сімдесяті та вісімдесяті роки двадцятого століття, країна теоретично рухається твердими кроками в майбутнє, постійний ріст всіх сфер народного господарства, а з іншої сторони, пусті магазини, віртуальність товарів, пройдено рубіж брехні, проте патріотизм росте, нагороди придумано на всі випадки та смаки. Проте, нагороди, грамоти, подяки, дошки пошани не можуть замінити просту необхідність людини – потребу в їжі.

І от на думку приходить, на думку державних мужів, ідеальна ідея, взята з побуту перших людей – дати можливість прогодуватись їм самим, без відриву від головного місця працевлаштування та проживання.

Тепер кращі працівники підприємств створюють кооперативи, такі собі групи з придуманим уставом співіснування і отримують клапоть території тому, що придатною цю територію для занять сільським господарством аж ніяк не могла бути. Головною умовою державних законів було, що для цих цілей підуть землі здебільшого не придатні для сільського господарства, забудови та будь-якої іншої діяльності. А от для відпочинку та занять особистим садівництвом пересічним громадянам виявляється вони придатні.

Звичайно були території і дуже придатні, але звичайні люди для них не підходили.

В хід пішло все, горби, яри, болота, піски, порушені території і т. ін., все, що було на балансі селищних рад, але ніяк не використовувалось хіба туди забігали корови в надії попастись і то марно.

І от пройшовши складний шлях чиновницьких погоджень через деякий час за 50 чи навіть 100 кілометрів від місця проживання, серед сміття канав та горбків з кропивою, людям, які до того пройшли жорсткий відбір в колективах на кшталт олімпійських змагань, виділялись нещасні, але дуже бажані 4 чи 6 соток.

Літаючи від радощів майбутнього землевласника інтенсивність праці звичайно збільшувалась і зрозуміло чому. Морально людина відчувала себе постійно боржником перед колективом, а по-друге потрібно було бути передовиком, щоб на премію чи тринадцяту зарплату можна було б купити лопату чи граблі, а в вихідний гордо з оберемком приладдя з тисячами інших їхати в свої земельні володіння, щоб там «раком» провести відпочинок.

А в понеділок з порепаними руками, обгорілі на сонці з якимось незрозумілим вигином фігури, але з нескінченними емоціями знов працювати, бо потрібні добрива, насіння, та й треба подумати де перебувати ніч з суботи на неділю. І так людина знову придумала собі рабство. Але це рабство серед дійсного «рабства» було вибрано самими людьми і жалітись не було куди і кому, дуже багато було бажаючих які б з задоволенням замінили тих хто втомився і ця ділянка стала непотрібною, та й не було таких.

Справу зроблено, придумали ще один вид нагороди, можна було б і відпочити державі, проте ні, вона також працює, піклується про своїх підлеглих. А щоб це піклування було більш очевидне, встановлюються безліч всіляких норм та обмежень.

І в першу чергу на допомогу приходять професіонали до яких належать і архітектори. Немає потреби вибачатись перед ними тому, що розробляючи перспективи планів міст і сіл на 25 і більше років, вони могли б передбачити, що та нормативна база, яку вони запропонували для освоєння дачних та садових ділянок не входила в ніякі рамки здорового глузду. Та політика, що це тимчасове явище, та поки що це не постійне житло, але проте, що з часом люди будуть користуватись автомобілем, захочуть газ, світло, завезти будівельні матеріали, якимось чином могла знайти своє відображення в планах цих товариств. Можливо б сьогодні і не було б стільки мінусів, коли ми задаємо собі питання, так що ж робити з цими «утвореннями».

Можливо потрібно було б більш професіонально підійти та встановити не обмежувальні нормативи по площі, висоті та матеріалах, а привести в відповідність щільність забудови з усіма необхідними елементами інженерного

забезпечення може зараз, коли зняли обмеження, до речі не зрозуміла законність цієї процедури, забудова ведеться за абсолютно дикими нормами.

Село відпочиває в розумінні цих процесів, а місто слугує поганим прикладом. Яка може бути розмова про нормальну ширину вулиці, обмеженої огорожею, а червона лінія це щось похоже на відповідь студента трійочника – «це лінія проведена червоним олівцем». А норматив ніхто не відміняв 3-4 метри (рис.1 А).

І взагалі складаючи нормативи садової чи дачної забудови чи була необхідність створювати їх окремо, чи не можна було робити генеральний план і норми забудови на нормативами звичайної індивідуальної. Але тоді менше «орденів», а людей багато якось воно буде, «розсмокчеця», а не вийшло тому на даний час це переросло в величезну проблему, яку вирішити дуже і дуже важко. Тому що в ній переплутались соціальні, матеріальні, часові та політичні шляхи. І все таки, ще можна дещо вирішити, можливо з негативними на деякий час наслідками, але можна, якщо для цього залучити всі заінтересовані сторони, які мають відношення до проблеми, законодавчі нормативні, вимоги користувачів, можливості економіки.

Для прикладу розглянемо інтересну ситуацію з місцем розташування садових та дачних кооперативів. За законом на землях сільськогосподарського призначення, на яких в більшості розміщені дачні та садові кооперативи, будувати капітальні споруди (житло) заборонено, а за статутом кооперативу на території дозволяється будувати капітальний будинок цілорічного використання для відпочинку, ще й без обмежень в розмірах. Будинок для проживання є, в ньому можна жити, а зареєструватись в ньому не можливо, іншого житла не має і людина приймає статус як така, що не має постійного місця проживання. Справи доходять до судів, а рішення суду буває також неоднозначне, тому що враховує різні аспекти стану людини. От і виходить, хтось не може, комусь дозволили і так далі. Проблема не зникне поки не буде прийнято закон, який дасть чітке пояснення юридичного статусу та правового використання дачних та садових кооперативів в цілому, а не окремих його членів.

Виникає, правда, ще одно запитання, якщо ввести реєстрацію громадян в садових кооперативах, чи всім це потрібно? Тому що жителів можна розподілити на такі категорії:

- дачний будинок тільки для відпочинку, а місце постійного проживання в місті;
- дачний будинок, або ділянка тільки для ведення садового чи городнього господарства;

- дачний будинок, як місце постійного проживання за відсутністю міського житла.

Якщо перші два випадки за своїм статусом не викликають ніяких нарікань на їх використання то третій включає питання можливого обмеження громадянських прав на отримання різних послуг в суспільстві. Також виникає проблема неврахованих міграційних потоків, що мають дуже важливе значення для розробки містобудівної документації.

Той аргумент, що при поданні реєстрації в дачному будинку викличе необхідність створення за короткий час нормативної соціальної інфраструктури, а це не можливо, мабуть не слід брати повністю до уваги, по дуже простій причині. На сьогодні велика кількість населених пунктів її не мають, але мають фактор реєстрації і існують, можливо, державі краще про це подумати, і знайти практичний вихід.

Із законодавчих та нормативних понять:

Дачна ділянка – відноситься до земель рекреаційного призначення, побудований будинок для цілорічного використання для відпочинку, заняття землеробством справа добровільна.

Садова ділянка – для вирощування фруктів, ягід, овочів і другої сільськогосподарської продукції, а також створення умов для культурного проведення вільного часу, працюючих і їх сімей, зміцнення здоров'я, заохочення до праці підлітків. Будівництво особняків заборонено [4].

В ДБН 360-92 «Планування і забудова міських і сільських поселень».

«Садові будинки» - будівлі літнього (сезонного) використання і норми ДБН В.2.2-15-2005 «Житлові будинки. Основні положення» на них не поширюються [1].

В тому ж у п. 3.41 «дачний будинок» визначено як житловий будинок для використання протягом року вступають в дію норми ДБН В.2.2-15-2005.

Пункт 3.48 «Норми площі та поверховості» [2]:

- дачні – згідно архітектурно-планувального завдання;
- садові – статутом садівницького товариства з погодженням з органами архітектури та містобудування.

Садовий будинок – житловий будинок або будинок призначений і придатний для постійного проживання, розташований на земельній ділянці наданий для ведення садівництва.

Дачний будинок – житловий будинок або будинок призначений і придатний для постійного проживання, розташований на земельній ділянці наданий для дачного будівництва [3].

І як тут зрозуміти, що на цьому роздоріжжі робити.

Різниця між дачним та садовим землекористуванням до цих пір була у формі використання земельної ділянки. Власник садової ділянки може діяти як в колективі так і самостійно, займаючись вирощуванням саду. Має право також будувати житловий будинок та господарчі споруди ,проте не має права реєструвати його як місце постійного проживання, так як не має поштової адреси.

Порушенням закону є також використання земельної ділянки тільки під житло.

Дачна ділянка на відміну від садової не відноситься до земель сільськогосподарського призначення хоч часто знаходиться на таких, а до рекреаційного призначення і має перевагу будівництва будинку для відпочинку (ст. 121) Земельного кодексу України.

Мабуть така ситуація вигідна не державі, а якійсь частині її слуг, тому що дуже хороша можливість отримувати додаткові кошти мимо держави.

Взагалі нормативна та законодавча база, яка нібито регулює всі процеси земельної та будівельної діяльності в сфері житла та обслуговування мабуть зайшла в глухий кут. Тому що задовольняючи потребам незрозумілих «осіб» вона має дуже складну конструкцію, яка весь час забудовується чимось новим методом причіплювання до старого.

На сьогодні виникла ще одна проблема і знову з подачі «розумних» людей – так звані городи на яких наш «прем'єр-попередник» пропонував брати лопату і себе годувати. Багато людей повірили, взяли, на всякий випадок, всього по 0,04 га, так за законом, але другі «розумні» люди порадили і допомогли отримати державний акт власності на неї, мабуть є шпарина яку самі законодавці створили, щоб це робити. І от виникає запитання, а що ж це за статусом може бути, під будівництво не годиться, хоч є вихід, під город з часом надоїсть, але в приватній власності – законно моє, куди його приєднати, якщо воно не витримує ніяких норм повноцінного суб'єкта структури розселення.

Це вже навіть не проблема дач і садів, що відміняти право власності? А проблема буде і знову тільки через порушення законів через корумповані схеми вона буде дуже незграбно вирішуватись.

Тому, що тільки на даний час якої тільки власності у нас не існує: приватна, паї, оренда, довгострокова оренда і т.д. з умовами її використання, а віз і нині там.

Вертаючись до проблеми, що склалася в дачному та садовому питанні все ж таки хотілося б виділити ті основні сторони які залишаються відкритими, які є важливими і які вимагають негайного рішення, щоб можна було б сформулювати дійсний дієвий закон.

А з проведеного огляду все таки більше негативного що чекає власників дачних та садових кооперативів, які виконували норми і правила і тепер стоять перед проблемою створеною бездарними чиновниками і законотворцями.

Перелік явищ тільки зовнішня сторона проблеми, а вирішення її, це проблема власників як у прислів'ї, що завжди винувата невістка. В зв'язку з цим можна виділити ряд проблемних явищ, які стануть поперек законів, які збираються приймати про надання статусу постійного місця проживання.

Негативні явища на сьогодні в дачних та садових товариствах:

- Невідповідність вуличної мережі. Мережа вулиць та проїздів нараховує всього дві категорії 6 та 9 м. При такій вуличній мережі неможливе створення нормальної системи інженерного забезпечення.
- Не дивлячись на те, що кооперативи існують десятки років, частина ділянок так і залишилась незабудованою, а інколи, навіть, з невідомим власником (рис.1 В).
- Забудовані ділянки не підлягають ніякому нормативному упорядкуванню, будівлі стоять прямо на межі, або замість огорожі від дороги (рис.1 Г).
- Характер забудови загубився в стилістиці між сільською, міською і первісною архітектурою (рис.1 Б).
- Можливість приватизації привела до вільної купівлі-продажу земельних ділянок, їх об'єднання, що призводить до структурних змін генерального плану.
- Структурні зміни планування приводять до ускладнення, а здебільшого неспроможності інженерної мережі новим навантаженням.
- Щільність забудови збільшується.
- Функція садового кооперативу не відповідає прямому призначенню в зв'язку з появою великої кількості різного характеру використання ділянок інколи навіть з зовсім іншою функцією (СТО, ремонтні, будинок на 2-3 квартири і т.д.).
- Ущільнення та не профільне використання ускладнюють соціальну структуру власників ділянок, що інколи призводить до всіляких непорозумінь та негараздів.
- Самовільне постійне проживання частини власників на протязі року без системи обслуговування призводить до погіршення екологічного стану оточуючого середовища, через відсутність системи обслуговування.
- Територіальне наближення до населених пунктів, а іноді і межування з ними викликає велику кількість запитань на предмет чи розглядати дачний чи садовий кооператив як частину села, якщо так, то потрібна законодавча база, тоді як її узгодити з нормативною двох суб'єктів.

А

Б

В

Г

Рис. 1. Існуючий стан дачної забудови

- З такими суттєвими змінами соціальними, інженерними, планувальними, естетичними, яку назву це новоутворення може мати, яке місце воно може посісти в існуючій системі розселення. Утворення, яке не має ніякої прив'язки до виробничої сфери зовсім небажане в приєднанні до існуючого села.
- Соціальна структура власників з часом стала настільки різноманітна, що важко говорити уже про єдність інтересів задля покращення ситуації в різних сферах існування.
- Міграційність власників в зв'язку з погіршенням умов проживання посилює розшарування та інколи повне нівелювання первинної суті дачних ділянок.
- Початковий етап покращення стану тих складних природних умов досягнутий людською працею перетворюється в складний екологічний вузол пов'язаний з забрудненням оточуючого середовища навкруги і все це через відсутність системи обслуговування як в повноцінному селищі.
- І головне, який механізм здатний найти правильний підхід до нинішнього і майбутнього дачних та садових кооперативів?

Це далеко не всі мінуси сьогоденного стану цих утворень і не власники нещасних ділянок в цьому винні, мабуть і не вина тих хто це придумав, а вина вбачається тут в тих хто придумував норми, правила, обмеження, місце розташування, дозвільну систему та контролюючі органи.

Як завжди найбільший камінь, коли мова йде про систему розселення, території, населені пункти, їх розвиток та функціонування падає в діяльність архітекторів. Хто як не вони мали передбачити і принаймні якщо не заборонити, то хоч закласти скриті можливості запобігання деяких негативних явищ, попередити про них.

І на даний час мабуть архітектор ще може вплинути на цю ситуацію, спрогнозувати подальший стан та привести до професійних дій в політиці ставлення та долі їх.

Є і інший шлях, яким суспільство може піти, як завжди це було, інколи заглядати на проблему та коли щось доходить до критичної межі заборонити і знов спостерігати.

Література
1. ДБН 360-92** «Планування і забудова міських і сільських поселень».
2. ДБН В.2.2-15-2005 «Житлові будинки».
3. Закон України, що стосується реєстрації місця проживання №10254 від 23.03.2012.
4. Постановление №180 от 07.07.89 г. Об утверждении Типового устава садоводческого товарищества. Киев. Совет интерьеров Украинской ССР и Украинский республиканский совет профессиональных союзов.

Аннотация

В статье рассмотрено и проанализировано существующее состояние важного элемента системы расселения, дачные и садовые территории раскрыт характер их формирование с нормативной, законодательной и реальной позиции.

Выделены основные составляющие, которые могут стать противоречием при получении ими статуса полноценной жилой застройки.

Ключевые слова: дачная застройка, садовые территории, законодательная база, нормативная база, жилые территории, населенный пункт.

Abstract

Current conditions of the important element of settlement system, garden and cottage territories are observed and analyzed. The character of their formation on normative, legal and real point of view is developed.

The basic components which can become a contradictory while getting the status of living development are distinguished.

Keywords: Cottage settlement, garden territories, legal basics, normative basics, living territories, urban settlement.

УДК 711.11
І. М. Веркалець,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

СТРУКТУРНА МОДЕЛЬ ЛАНДШАФТІВ ТА МЕТОДИ ОЦІНКИ ЇХ ЕСТЕТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Розглянуто структурну модель ландшафтів та методи оцінки їх естетичного потенціалу, детально розглянуті етапи ландшафтного проектування з врахуванням естетичного чинника.

Ключові слова: ландшафтно-естетичні преференції, естетичне сприйняття середовища; ландшафтно - містобудівна інвентаризація; ландшафтне проектування; рекреаційні ландшафти.

Постановка проблеми. Естетична якість ландшафтного середовища виступає однією з головних проблем сучасного містобудування. Опубліковані результаті досліджень з цієї тематики в цілому зосереджені на трьох основних питання: особливості середовища, які впливають на естетичні переваги людей; когнітивно-перцептивний механізм, за допомогою якого відбувається естетичне сприйняття; властивості особистості, що впливають на здатність і потребу **і** естетичному сприйнятті. Спираючись на теорії емоцій (А.Леонтьєв, П.Анохії, К.Платонов, П.Сімонов), окремі дослідники в архітектурно-психологічна дослідженнях відмічають, що емоційний стан людини у архітектурному середовищі виникає як оцінка ймовірності задоволення тієї чи іншої потреби серед різноманіття середовищних потреб людини виділяють і естетичну) потребу, але займаючись вивченням механізмів естетичного сприйняття дослідники не торкаються природи самої естетичної потреби. [2]

Актуальність дослідження обумовлюється зростанням впливу естетичних властивостей середовища на психічне і фізичне здоров’я людини та недостатньою вивченістю сутності естетичної потреб в архітектурній теорії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В праці «Архітектура і емоційний світ людини» (1985р.) розглядається специфіка емоційного впливу ландшафтного середовища та архітектурних об’єктів на людину, сутність впливу пов'язується з фундаментальною потребою людини в емоційному контакті [2]. Спеціально естетичні потреби в ландшафтному середовищі не були предметом вивчення архітектурних та містобудівних праць в останні роки, але ця тематика активно розроблялась в працях з естетики, філософії, антропології, психології, культурології [2,8,9]. Плідним виявилося використання ландшафтних теорій щодо вивчення природи естетичної потреби,

(Д. Палмер, Л. Палмер, В. Ефроімсон, Е. Діссаньяк, Г. Оріанс, С. Каплан, Р. Каплан, Дж. Апплетон) [8,9].

Мета статті - є розробка структурної моделі ландшафту та методів оцінки естетичного сприйняття ландшафтів “ методом відстані до еталону”.

Виклад основного матеріалу. Ландшафтні смаки своїм «носієм» мають певну групу людей. Вони формуються під сильним впливом тих культурних норм, правил, художніх течій та естетичних критеріїв краси, які панують у конкретному соціумі. Ландшафтний смак поділяється членами конкретної групи, набуває вигляду стандарту, отже, не підлягає кількісній оцінці. Однак подібність людей у ландшафтних смаках зовсім не означає, що всі абсолютно однаково естетично сприймають ландшафти і всім однаково подобаються лише ті ландшафтні ситуації, які відповідають ландшафтному смаку та уявленню про ландшафтний ідеал.

Кожна людина має власні уподобання, у тому числі й до ландшафтів. Одні віддають перевагу ландшафтам паркового типу, другі — відкритим степовим просторам, треті — густими лісам, а комусь більше до вподоби ландшафти сучасного міста. Таку рису людей, як їх схильність віддавати перевагу певним ландшафтам, їх окремим рисам і конфігураціям, можна назвати «ландшафтно-естетичною преференцією»[5].

Аналізуючи соціокультурні та персональні чинники естетичного сприйняття людиною ландшафту підкреслимо, що такі чинники відіграють роль у тому, що одні ландшафти людям подобаються більше від інших. Але при цьому ця роль є не настільки домінуючою, щоб «знецінити» якості самого ландшафту, завдяки яким людина формує свої ландшафтно-естетичні преференції. Вироблення людиною своїх власних преференцій ґрунтується на сприйнятті образу певного ландшафту та на його порівнянні з образами інших ландшафтів. Отже, ландшафтно-естетичні преференції визначаються насамперед тими вимірами ландшафту, які зумовлюють сприйняття людиною його образу. Основними такими вимірами є: складність, узгодженість, типовість, загадковість ландшафту.

Завдання методів оцінювання естетичності рекреаційного ландшафту полягає в з'ясуванні факторів, які впливають на сприйняття ландшафту, самого механізму такого сприйняття, а також в одержанні оцінок «привабливості», «естетичності», «краси» ландшафту. Оскільки перелічені задачі формують широке дослідницьке поле, то й методів їх вирішення існує чимало. Е. Зубе всі наявні методи розподіляє на чотири групи: експертні, психофізичні, когнітивні та пізнавальні [5] (рис. 1).

Аналіз ландшафтних об’єктів можна виконати стосовно різних показників та по-різному їх згрупувавши. На думку здобувача, доцільно

класифікувати їх стосовно критеріїв: розміщення; топографічно-ландшафтні умови; містобудівні та планувальні умови; історичні характеристики; функціональні; соціальні; економічні.

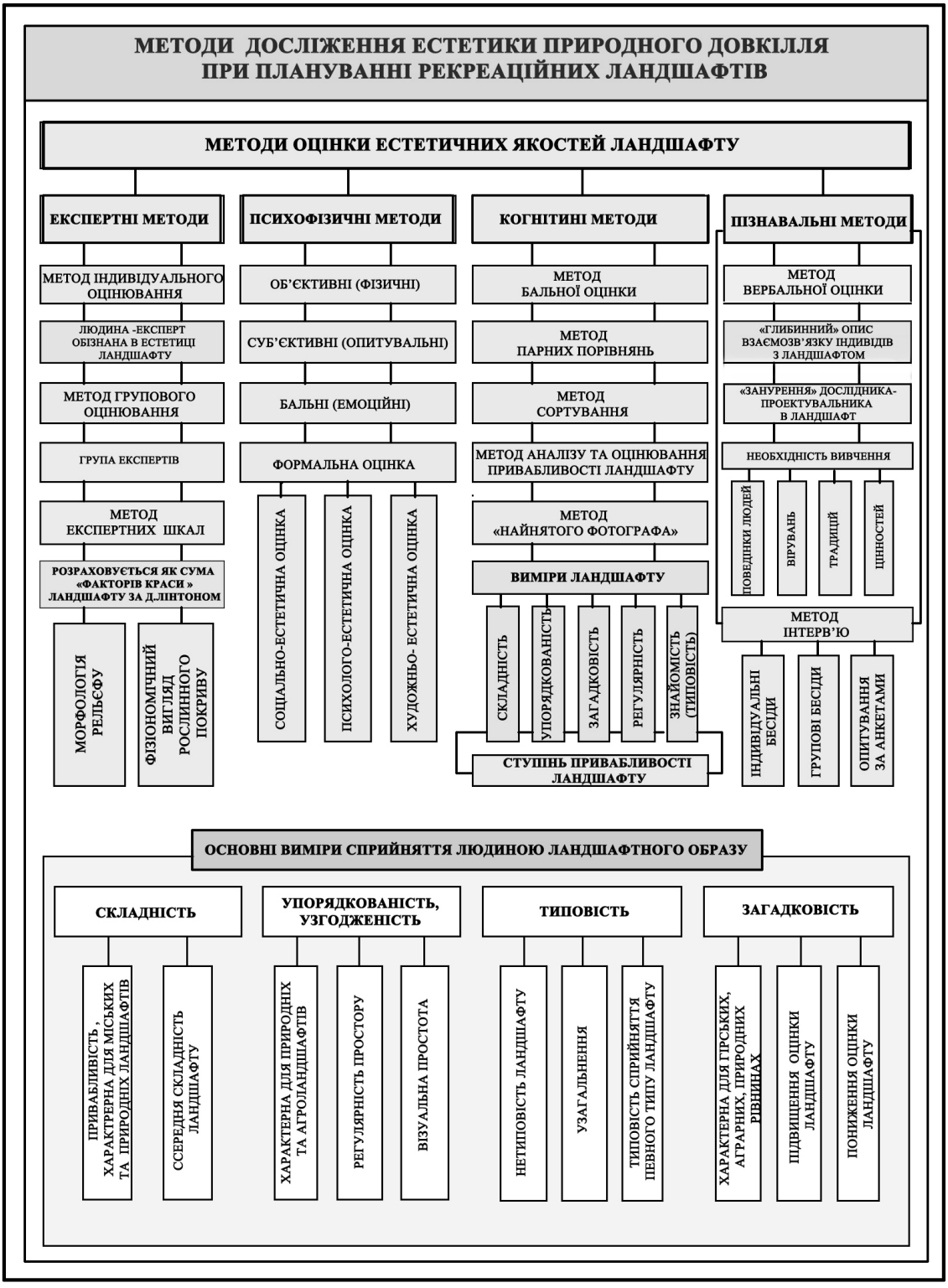

Рис. 1. Методи оцінки естетичних якостей ландшафту.
Основні виміри сприйняття людиною ландшафтного образу.

Ландшафтні показники при цьому включають аналіз розташування рекреаційного об'єкта в природно-ландшафтному оточенні; характеру його краєвидів; розташування в близькому оточенні природоохоронних об'єктів, а також конкретну характеристику розташування в ландшафті, його пов'язання з природно-ландшафтними умовами. Містобудівні та планувальні критерії передбачають виявлення головних просторово формуючих елементів (наприклад, рекреаційний комплекс, монастир тощо) та детальну їх характеристику, а також аналіз і головні дані зв'язків та зв'язності системи.

Функціональні критерії охоплюють виявлення основних елементів та з'ясування диспропорцій у загосподарюванні території, виконання ними функцій. Аналіз соціальної ситуації передбачає не лише збір і впорядкування кількісних та якісних характеристик соціально-демографічної ситуації.

Доцільно проводити соціологічні опитування та анкетування, які дозволяють уточнити інформацію про мешканців, оцінку мешканцями просторової ситуації та шляхів подальшого розвитку. На основі пофакторного аналізу на цьому етапі роботи можна виявити диспропорції в просторі — між функціями та територіями розселення, прогрес у способі життя, певну стагнацію та деградацію окремих функцій території. І вже тут формулюється проблема «вдихнути життя» в організм і можлива поява певних задумок до її вирішення.

Іншим важливим чинником для аналізу ландшафтно-містобудівних композицій є точки огляду та система їх поєднання. На таких засадах і відбувається аналіз. Так, для оцінки історичного середовища необхідно проаналізувати чотири характеристики: розпланування, структуру просторів, панорами та пам'ятки архітектури. Розпланування вирішальною мірою впливає на характер простору міста, а специфічне для різних міст поєднання вулиць, площ, дворів і дільниць творить «скелет», на якому утворені стіни, що й формують найрізноманітнішу систему просторів [2].

Аналіз завершується комплексною оцінкою просторової ситуації — виявленням дефектів і невідповідностей (проблем), що існують у просторі, оцінкою просторового потенціалу (ресурсів), які можна і слід задіяти для активізації соціально-економічного життя та впорядкування просторової організації; визначення обмежень щодо розвитку та окреслення перспективних напрямів просторової організації і розвитку території (рис.2).

Наведемо запропоновану автором методику врахування естетичної складової в оцінці рекреаційних ділянок.

Оцінка вартості рекреаційних ділянок за існуючою об'єктивною методикою [3] потрібна для визначення основних фондів історичних міст та територій, а також професійного провадження охорони ландшафтів і об'єктів.

Визначення грошового еквівалента вимагається також при співінвестуванні з міжнародних фондів робіт зі збереження чи реставрації пам’яток архітектури та природоохоронних заходів. Статус рекреаційності практично не впливає на ринкову вартість ділянки.

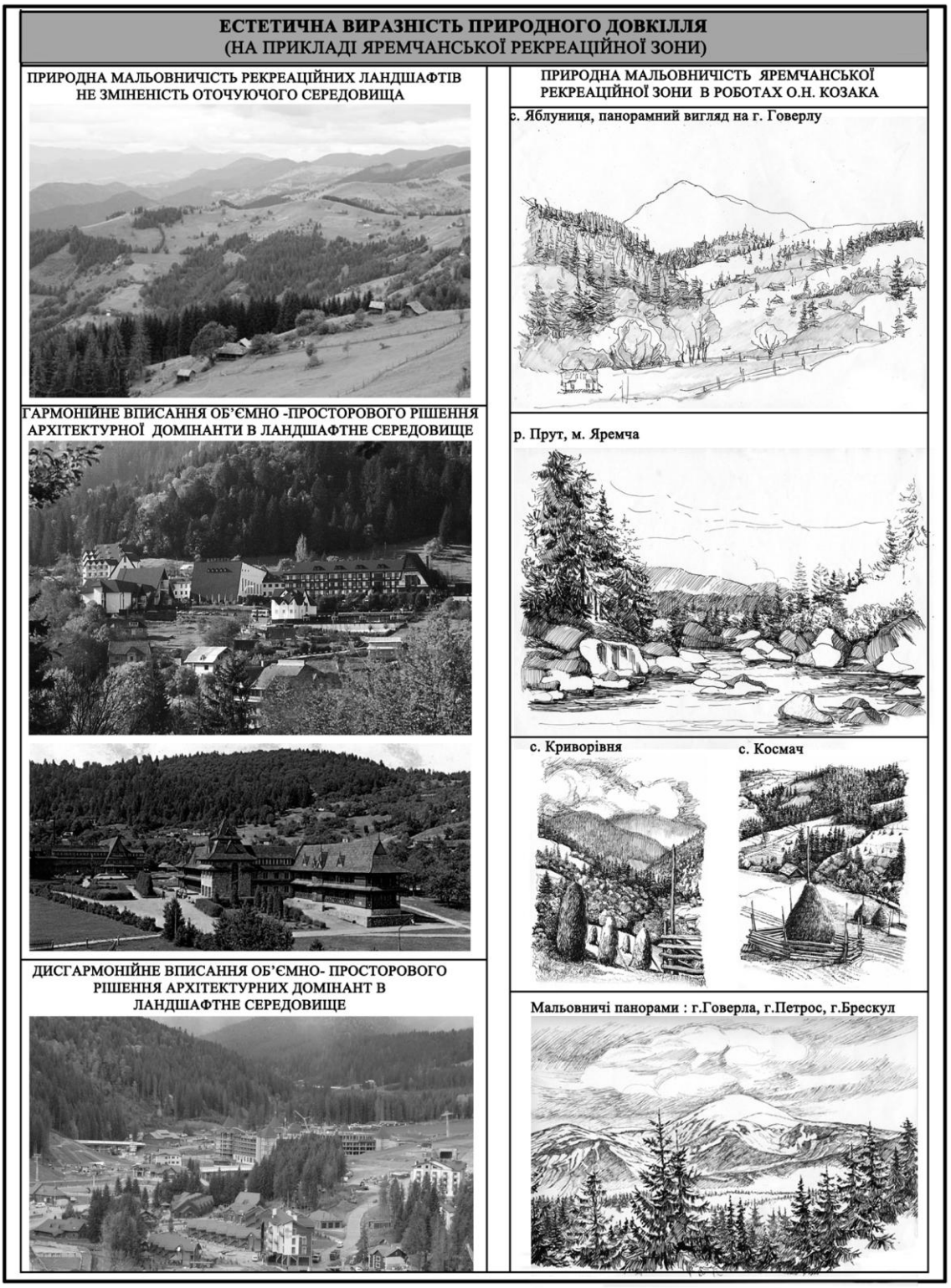

Рис . 2. Оцінка естетичності ознак ландшафту.
Різноманіття і доцільність антропогенних об’єктів.

Існує методика грошової оцінки земельних ділянок, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України [4]. Не заглиблюючись у її аналіз, підкреслимо, що сформована вона за принципом, коли рекреаційна ділянка оцінюється як звичайна земельна ділянка, і вводяться корегувальні коефіцієнти, які впливають на підвищення чи пониження коефіцієнта унікальності, виразності ландшафту; історична містобудівна та утилітарна цінність застосовуються опосередковано лише в затратному методі. Реально оцінена за цією методикою вартість ділянок завжди значно нижча від визначеної іншими методами. Введення коефіцієнтів лише вирівнює вагу цього затратного методу з іншими і реально не впливає на грошову вартість ділянки.

Наявні методики надмір ускладнені для оцінки ландшафтних об'єктів високого рівня естетичної, культурної та архітектурної цінностей. Пропонується принципово інший підхід — використання «методу відстані до ідеалу», коли за ідеал в регіоні має бути визначено фрагмент ландшафту. Для встановлення вартості вітчизняного ідеалу використовуються аналоги зі світу, тобто обчислюється еквівалент у балах вітчизняного еталону, співвіднесений до світових зразків. За ідеал може бути прийнято й умовний варіант, якому приписуються кращі досягнуті значення критеріїв серед варіантів регіону.

Обґрунтування системи показників і критеріїв оцінки естетичних характеристик — надзвичайно відповідальне завдання будь-якої методики. При цьому слід використати окремі раціональні зерна з існуючих методик, але збереження таких критеріїв, як місце розташування, функціональна корисність, величина площ, не є коректним.

Установлення критеріїв відбувається під впливом як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників. Виділимо певні групи властивостей, що зумовлюють вартість ландшафту:

- властивості естетичності (мальовничість, складність, величність, гармонійність, різноманітність);
- які характеризують зовнішнє середовище — розміщення об'єкта в системі та змінність оточення;
- пов'язані з історичними складовими;
- характеристики унікальності як поширеності певного типу ландшафтних об'єктів у державі та в світі (загадковість, типовість);
- властивості, що стосуються зміни ландшафтного об'єкта, його автентичності.

Кожна група властивостей включає певну множину показників, що можуть бути оцінені кількісно. Кількісна оцінка характеристик ландшафтного об'єкта чи містобудування має принципово важливе значення, оскільки дає

змогу формувати узагальнені критерії з множини часткових показників. Узагальнені критерії порівняно нескладно встановити у межах окремих груп властивостей.

Сутність запропонованого методу «відстані до ідеалу» полягає в тому, що ландшафтний об’єкт оцінки порівнюється за множиною встановлених критеріїв з ідеальним варіантом (еталоном), визначається числове значення його наближення до ідеалу, що фактично є інтегральним критерієм оцінки об’єкта, який об’єднує всі прийняті для порівняння критерії. Поле оцінки будується на множині виділених груп критеріїв, причому всі вони мають поліпшуватися в напрямку до центру. Кращим відповідно до цього методу вважається варіант, для якого площа багатокутника, побудована на реальних характеристиках, найближча до побудованого на ідеальних значеннях критеріїв. Для уникнення впливу масштабного фактора на прийняття рішення критерії слід звести до безрозмірних величин шляхом нормування.

Такі ж показники та підхід придатні для визначення вартості вітчизняного еталону у віднесенні до відповідних світових об’єктів. Загалом можна сказати, що пропонується заміненння підходу «знизу-вверх» на підхід «зверху-вниз»: від «найдорожчого» об’єкта, оцінка якого наведена, до вартості аналогічних об’єктів у європейських країнах та визначення «відстані» реального об’єкта оцінки до вітчизняного еталона. За своєю суттю показники характеризують віддаль об’єкта оцінки за певним критерієм від ідеального варіанта. Тоді багатокутник ідеалізованого варіанта будується за значеннями, коли всі показники дорівнюють одиниці, а для всіх інших варіантів вони менші від одиниці.

Запропонований підхід вимагатиме принципового реформування інформаційного забезпечення та методичних підходів до організації та збереження ландшафту й формування архітектури. Він дозволить об’єктивно оцінити зниження вартості об’єкта від непрофесійних дій, пов’язаних зі змінами як в об’єкті, так і в оточуючому середовищі. Окрім того, надасть можливість об’єктивно оцінити і діяльність зі збереження об’єкта.

Запропонована методика дає змогу об’єктивно оцінити матеріальний вклад інвесторів у збереження природних об’єктів та пам’яток, а оцінка пам’яток архітектури у співвіднесенні до світових цін підніме престиж та відповідальність діяльності з охорони й організації ландшафтів.

Для коректного застосування вищенаведених методів при плануванні ландшафтно-рекреаційних територій здобувачем запропоновано враховувати у проектному процесі наступні рекомендації.

1. Домінантою в ландшафті слід розглядати будь-який об'єкт, що привертає увагу спостерігача: озеро, пагорб, дерево, міст, пасовище тощо.

2. Фоном для домінанти можуть виступати земля, вода, рослинність, небо тощо.

3. Кулісами, що облямовують ландшафт, потрібно вважати об'єкти, які належать до рельєфу, рослинності чи ж створені людиною, якщо вони чітко визначають рамку ландшафту.

4. Передній план (ажурність) може бути в ближній або середній перспективі; його можуть утворювати стовбури дерев, інженерні споруди тощо, крізь які добре сприймається та частина ландшафту, що міститься за ними.

5. Ближня перспектива — закритий вид із чіткими і близько розташованими (в кількох метрах) предметами. Середня перспектива — закритий вид із розташованими далі (не більше 1,0–1,5 км) об'єктами, які все ще добре сприймаються. Дальня перспектива — вид на відкритий простір, коли предмети біля лінії горизонту (не ближче 1,0–1,5 км) видніються нечітко й зливаються в одне.

6. Багатоплановість — по-різному віддалені, розташовані одне перед одним пасма пагорбів, верхні межі невидимих долин тощо. Окремі плани утворюють, як правило, лінію горизонту на конкретному відрізку.

7. Поясність чи ступінчастість (у радіальному напрямку) — пояси рослинності й рельєфу, що чітко виділяються, і які можна порахувати в напрямку від себе до горизонту, починаючи від другого поясу (відкинувши фоновий ступінь), у тому напрямку, де їх найбільше.

8. Барвистість — значна кількість яскравих барв і відтінків у ландшафті, яку створюють як природні, так і антропогенні об'єкти. При цьому один колір, зазвичай сірий (рілля, старі будівлі тощо), вважається фоновим і в підрахунку числа барв не враховується (відкидається).

9. Динамічна контрастність — ситуація, коли ландшафт, що відкривається з певного підступу (оглядової точки), істотно відрізняється від тих ландшафтів, з якими зустрічався спостерігач дорогою до даного підступу.

10. Натуральність (природність) — умовна природність ландшафту, тобто відсутність зміненої людиною природи і штучних об'єктів. Природними об'єктами вважаються ліси, навіть якщо вони насаджені чи доглядаються людиною, заплавні луки річкових долин тощо. Зміненими людиною об'єктами є оброблювані поля, а також усі антропогенні споруди й будівлі.

11. «Відповідність оточенню» антропогенних елементів включає їх «вписуваність» у ландшафт у функціональному й естетичному відношеннях.

Висновки. Отже, серед показників, які характеризують естетику, є й такі, що її підвищують, і які знижують. Урахування часткових індексів в оцінці естетики на основі вибраних показників дозволяє визначити інтегральний індекс естетичності простору**.** Відзначається, що проблема переходу до нових

форм рекреації має глибоку регіональну, природно-ландшафтну, історико-культурну, ментально-етнічну та інші специфіки. Особливе місце в цій системі займають естетичні складові рекреаційних ландшафтів.

Література:

1.Веркалець І.М. Принципи архітектурно-планувальної організації рекреаційних ландшафтів з урахуванням естетики природного довкілля / І. М. Веркалець // Містобудування та територіальне планування : наук.-техн. зб. — К.: КНУБА, 2013. — Вип. 50. — С. 63 – 77.

2.Осиченко Г.О. Структура естетичної оцінки міського середовища / Г.О. Осиченко // Містобудування та територіальне планування : наук.-техн. зб. — К. : КНУБА, 2012. — Вип. 46. — С. 422 – 430.

3.Панченко Т.Ф. Туристичне середовище: архітектура, природа, інфраструктура / Т.Ф. Панченко. — К. : Логос, 2009. — 176 с.

4.Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [Електронний ресурс] : від 26 червня 1991 р., док. № 1264-XII ; [ост. ред. від 01.01.2008] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1991. — № 41. — Ст. 546. — Режим доступу: htp://zakon 1. rada.gov.ua/

5.Шестаков В.П. История естетических учений: Учебн. пособие/ В. П. Шестаков - М.: Книжньй дом ЛИБРОКОМ, 2009. - 408 с.

6.Білоконь Ю.М. Наука і творчість в архітектурі / Ю.М. Білоконь, І. О. Фомін. За ред. І. О. Фоміна. - К.: Логос, 2006. - с. 125-136.

7.Landscape design with plants / [Ed. by B. Clouston]. — Oxford: The Landscape Institute, 1990. — 416 p.

8. Kaplan S. Aesthetics, affect, and cognition: Environmental Preference from an Evolutionary perspective/ Stephen Kaplan // Environment and behavior. - 19, no 1 (January 1987).-p. 3 - 32.

9. Dissanayake E. Homo Aestheticus: Where Art Comes From and Why/ Ellen Dissanayake. - Seattle: University of Washington Press, 1992. – 320 p.

Аннотация

В статье рассмотрены структурную модель ландшафтов и методы оценки их эстетического потенциала, подробно рассмотрены этапы ландшафтного проектирования с учетом эстетического фактора.

Ключевые слова: ландшафтно-эстетические преференции, эстетическое восприятие среды; ландшафтно-градостроительный инвентаризация; ландшафтное проектирование; рекреационные ландшафты.

Abstract

In article the structural model landscapes and methods to assess their aesthetic potential in detail the stages of landscape design, taking into account the aesthetic factor.

Keywords: landscape and aesthetic preferences, aesthetic perception of the environment; Landscape and Urban Planning inventory; landscape design; recreational landscapes.

АРІТЕКТУРА БУДІВЕЛЬ І СПОРУД

УДК 725.21

О. В. Березко
Національний університет «Львівська політехніка»

АНАЛІЗ КОМУНІКАТИВНИХ ПРОСТОРІВ МОЛІВ НА ПРИКЛАДІ ВАРШАВИ

Анотація: у статті проаналізовано комунікативний простір молів «Złote Tarasy» та «Janki», що є яскравими представниками двох типів сучасних молів. На основі цих досліджень сформульовано певні принципи та особливості архітектурно-планувальної організації комунікативних просторів молів відповідно до їх типів, що можуть бути використані у проектуванні сучасних молів.

Ключові слова: мол, Варшава, «Złote Tarasy», «Janki», комунікативний простір, об'ємно-просторове вирішення, функціональне наповнення, планувальна структура, геометричні характеристики.

Постановка проблеми.

Важко уявити собі сучасне велике місто без такої споруди, як мол. Зараз активно будуються та розвиваються моли України. Саме тому важливим є аналіз європейського досвіду будівництва таких будівель. Зокрема аналіз комунікативного простору молів, що є основою їх планувальних організацій. Адже комунікативний простір зв'язує всі багаточисленні елементи функціонального наповнення молу.

Метою статті.

На основі аналізу планування молів Варшави визначити основні принципи планувальної організації комунікативного простору двох типів сучасних молів.

Аналіз останніх досліджень.

Матеріали цієї статті спиралися на наступні роботи: «Złote Tarasy,Warsaw, Poland» авторства архітектурної фірми «Arup», яка безпосередньо займалась розробкою проекту молу [1]; Sylwia Dudek-Mankowska «Shopping centres in the Warsaw Metropolitan Area» [2]; Tuna Taşan-Kok «Budapest, Istanbul, and Warsaw: Institutional and Spatial Change» [3]; «Złote Tarasy: TAC success with advanced integration solutions» авторства «Schneider

Electrik» [4]; Левицка Г. «Стратегія локалізації: гастрономічні послуги в торгових центрах на тлі думок рестораторів і споживачів (на прикладі Варшави, Польща)» [5]; «Valad Europe to redevelop and extend Cantrum Janki shopping center, Warsaw» авторства фірми «Tavistock Communications» та Jeremy Carey, James Verstringhe [8]; Ибрагимов Игорь Адольфович «Система координат как система смысловых значений в планировке города» [9].

Обговорення проблеми.

Ще до 1989 року Польща знаходилась під впливом СРСР, а вже через 15 років у 2004 році стала членом Євросоюзу. Ці історичні факти та те, що Польща географічно межує з Україною, робить архітектуру Польщі актуальною для дослідження українських вчених. Саме тому у цій статті для дослідження обрано мол у столиці Польщі – Варшаві.

Варшава на сьогодні є містом із найбільшою насиченістю молами в Польщі. У структурі польських міст, моли почали з'являтись в середині 1990-х років. З того часу і до сьогодні мол зазнав значних трансформацій. Це відображено у сучасних дослідженнях, де моли ділять на чотири покоління:

1. Моли, основою яких є супер- чи гіпермаркет (60%-70% площі) доповнений невеликою галереєю з магазинами та гастрономією;
2. Мол із великою торговельною галереєю що складала 70% від загальної площі;
3. Мол із великою торговельною галереєю (70% площі) та великим спектром розваг;
4. Мол, що має додаткові функції крім торгівлі, гастрономії та розважальної функції (наприклад: офіси, житло…) [2].

Моли третього та четвертого покоління можна охарактеризувати як сучасні моли, саме тому для аналізу було обрано моли, що є яскравими представниками цих двох типів. Мол четвертого покоління – «Złote Tarasy», що розташовано у центрі міста, та мол третього покоління – «Janki», що розташовано на периферії (Рис.1).

Аналіз комунікативного простору молів у даній статті буде проводитись за наступними критеріями:

- об'ємно-просторове вирішення;
- функціональне наповнення;
- планувальна структура;
- геометричні характеристики.

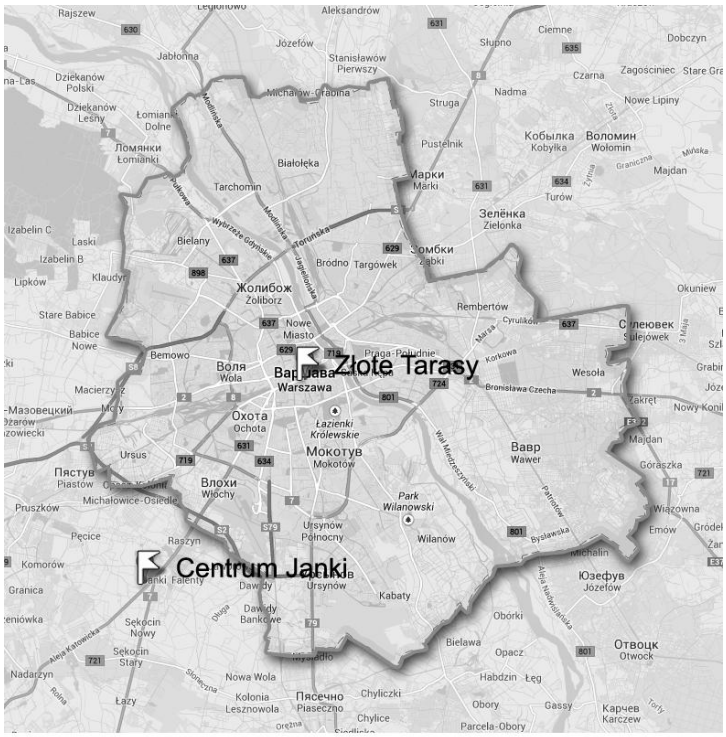

Рис.1 Розташування досліджуваних молів у структурі міста (на основі схеми з [1]).

Аналіз молу «Złote Tarasy»

Мол «Złote Tarasy», відкритий у 2007 році, відноситься до четвертого покоління молів. Загальна площа споруди становить 205 000м^2. З яких 51 000м^2 займають офіси та готель. Проект настільки масштабний, що його будівництво тривало 6 років [3].

Об'ємно-просторове вирішення.

Мол побудовано практично в центрі міста, одразу біля залізничної станції. Обмеження ділянки вулицями з трьох сторін та вокзалом, зумовило вертикальний розвиток споруди. Мол складається із чотирьох будівель навколо центрального атріуму із скляним дахом, що імітує верхівки дерев з висоти пташиного польоту [4].

Простір атріуму має овальну форму в плані. Ця форма підкреслена основною лінією комунікативного простору, що пролягає по периметру атріуму. Всі зони роздрібної торгівлі та фуд-корти [5] розташовані у північній частині атріуму у вигляді терас. Кожна тераса із півдня обрамлена комунікативним простором, а кожна наступна тераса відступає вглиб (на північ) на ширину цього комунікативного простору, утворюючи таким чином каскад з терас. У південній частині атріуму створено велику зону комунікативного простору, що є загальною для всіх рівнів, в наслідок чого

скляний дах атріуму спадає із півночі на південь. Таке об'ємно-просторове вирішення забезпечує освітленість денним світлом комунікативних просторів та терас на всіх чотирьох рівнях [1].

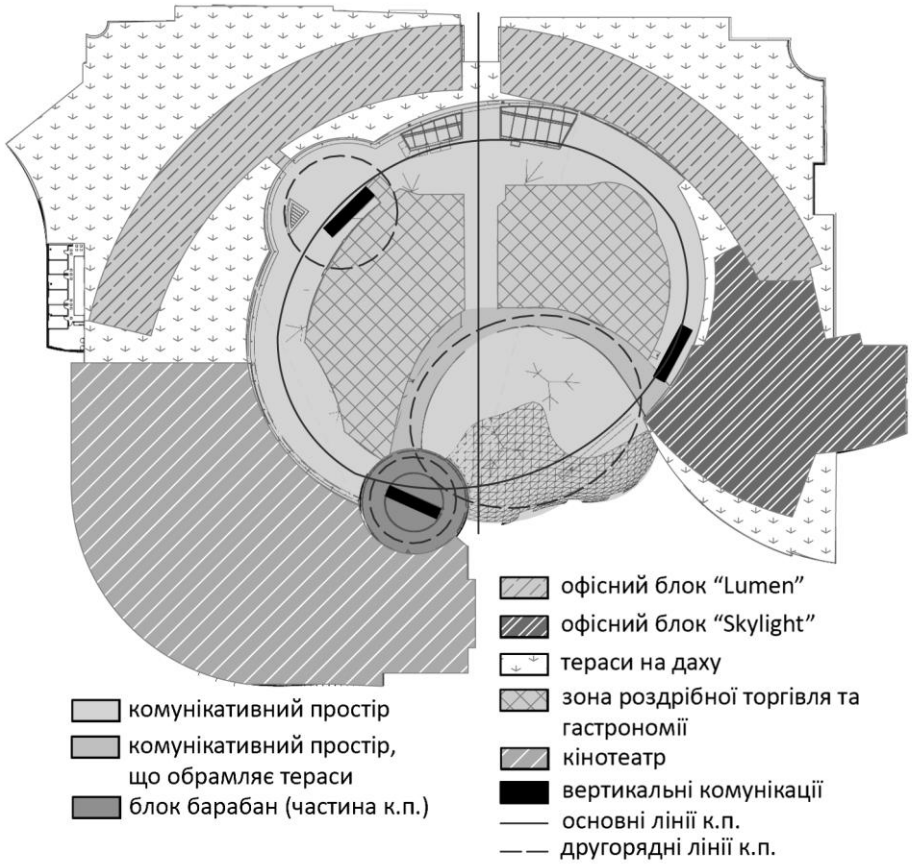

Рис. 2 Схема планування молу «Złote Tarasy» (на основі схеми з [1]).

Ці чотирьохрівневі тераси оточені: із півночі двома багатоповерховими офісними будівлями «Lumen», що повторюють вигнуту форму комунікативного простору атріуму; зі сходу – офісною баштою «Skylight»; із заходу – багатозальним кінотеатром «Multikino» (Рис.2).

Функціональне наповнення.

Функціональний розподіл молу відбувається згідно із об'ємно-просторовим вирішенням – вертикально. Комунікативний простір молу об'єднує частину цокольного поверху, площі трьох поверхів всіх частин споруди та площі атріуму, кінотеатру та офісної башти «Skylight» на четвертому поверсі, створюючи єдиний торговельно-розважальний блок споруди.

На всіх поверхах у комунікативному просторі є невеликі зони обслуговування та роздрібної торгівлі. В основному ці зони розташовані вздовж основних ліній комунікативного простору та біля вертикальних комунікацій. Наслідком впливу функціонального наповнення молу на комунікативний простір є створення в ньому зон громадського харчування, біля відповідних закладів (наприклад столики від ресторану розташовані за межами ресторану, у

комунікативному просторі). Проаналізувавши планувальну структуру молу, можна виділити три принципи планувальної організації комунікативного простору біля закладів громадського харчування (Рис.3):

1. *лінійний* (створення широкого комунікативного простору з перспективою розташування зони громадського харчування вздовж закладу);
2. *тип – ніша* (конфігурація простору побудована таким чином, що заклад знаходиться в ніші);
3. *острівний* (створення площі, що оточена закладами громадського харчування).

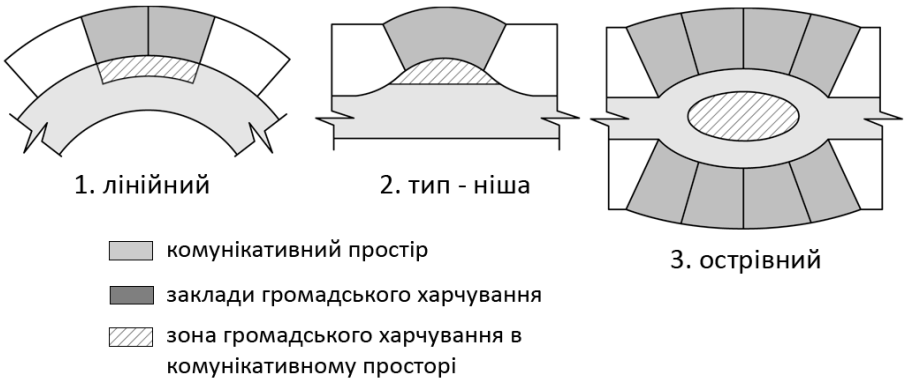

Рис.3 Принципи планувальної організації комунікативного простору біля закладів громадського харчування

Планувальна структура.

Центральним елементом планувальної організації молу «Złote Tarasy» є розташовані у атріумі тераси. Навколо них пролягає основна лінія комунікативного простору у формі овалу. Саме на цій лінії розташовані основні функціональні зони комунікативного простору та вертикальні комунікації на всіх поверхах торговельно-розважального блоку. Таким чином, можна зробити висновок, що планувальна організація комунікативного простору є *центричною*.

В наслідок значного перепаду висоти на ділянці забудови, з південного фасаду мол має цокольний поверх. Таким чином до молу з цього боку можна потрапити двома шляхами. Через 2 входи до цокольного поверху або ж по спеціальному містку піднятись на рівень першого поверху де так само розташовано 2 входи. З північного фасаду молу є три входи до першого поверху. Один із них безпосередньо до комунікативного простору, та два через торговельні заклади. Завдяки такому розташуванню входів, функціональному розподілу споруди та планувальній структурі комунікативного простору, утворюється 4 відокремлені потоки відвідувачів:

1. потік – відвідувачі, що прийшли до супермаркету;
2. потік – відвідувачі, що прийшли до фуд-кортів;
3. потік – відвідувачі, що прийшли до розважальної зони;
4. потік – відвідувачі, що прийшли до закладів торгівлі.

Геометричні характеристики.

Проаналізувавши поверхові плани молу «Złote Tarasy» [6], можна визначити, що ширина комунікативного простору вздовж основних ліній становить 10м. Другорядні напрямки комунікативного простору мають в плані ширину – 6м. У місцях де влаштовано фуд-корти ширина збільшується до 15м, в деяких місцях і до 32м.

Відстані між чотирма зонами вертикальних комунікацій на першому поверсі, що розташовані на основній лінії комунікативного простору приблизно становлять: 100м; 90м; 90м; 60м.

Аналіз молу «Janki»

Мол «Janki», відкрито у серпні 1999 року. Мол розташований в Янкі під Варшавою, проте мол є популярним як серед мешканців периферії так і серед мешканців міста. Площа молу становить 83 660 м2, що складається з супермаркету «Real», 76 закладів роздрібної торгівлі, 11 ресторанів, багатозального кінотеатру та казино «Olympic». Мол відноситься до третього покоління.

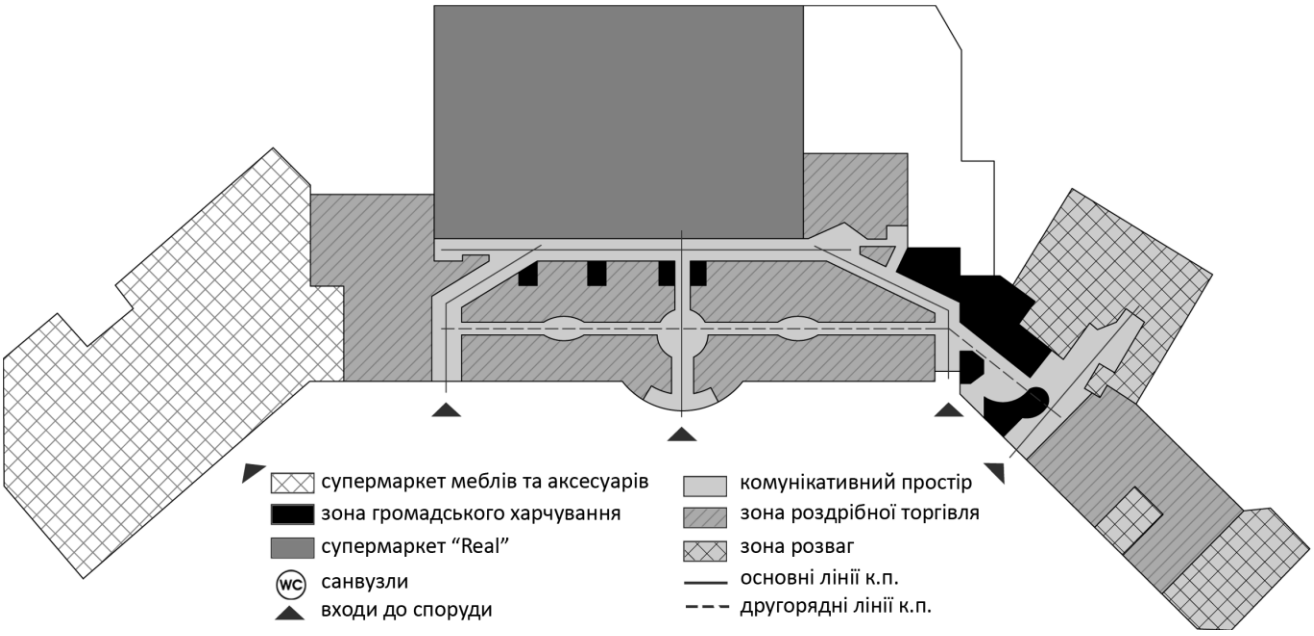

Рис.4 Схема планування молу «Janki» (на основі схеми з [7]).

Об'ємно-просторове вирішення.

Характерною ознакою об'ємно-просторового рішення молів, що знаходяться на периферії є їх мала поверховість та горизонтальне зонування. Не став винятком і мол «Janki», що має лише один поверх та горизонтальний поділ

на блоки (Рис.4). Подальший розвиток молу так само планується по горизонталі, нові блоки будуть добудовувати поруч із вже існуючими [8].

Функціональне наповнення.

Функціональне зонування споруди відбувається по горизонталі відповідно до її об'ємно-просторового вирішення. Як і всі моли третього покоління, основою молу є велика торгівельна галерея та велика зона розваг, що включає кінотеатр та казино. Приблизно половину площі молу займають два супермаркети: харчовий «Real» та супермаркет меблів і аксесуарів. У комунікативному просторі молу є невеликі зони громадського харчування. Вони розташовані у зоні фуд-кортів та влаштовані за *лінійним* принципом.

Планувальна структура.

Планувальна структура комунікативного простору молу є видовженою. Проте розглянувши основні лінії комунікативного простору (Рис.4), можна помітити ще одну особливість. Є дві основні повздовжні лінії та чотири поперечні, що розбивають мол на окремі функціональні комірки. Ця структура нагадує структуру найбільших міст США, таких як: Нью-Йорк, Денвер, Чикаго, Лос-Анджелес та ін. Планувальна структура таких міст являє собою сітку з вулиць [9]. Провівши паралель з планувальною структурою міст США, можна зробити висновок, що планувальна організація комунікативного простору молу «Janki» являє собою *сітку*.

Блок супермаркету меблів та аксесуарів має окремий вхід, адже він не з'єднаний з іншими частинами молу комунікативним простором. Решта споруди має чотири входи відповідно до чотирьох поперечних ліній комунікативного простору. Таким чином потоки відвідувачів розділяються на:

1. потік – відвідувачі, що прийшли до супермаркету меблів та аксесуарів;
2. потік – відвідувачі, що прийшли до супермаркету «Real» та до закладів торгівлі;
3. потік – відвідувачі, що прийшли до фуд-кортів та до розважальної зони.

Геометричні характеристики.

Для дослідження геометричних розмірів комунікативного простору молу «Janki», були використані дані із відкритих джерел, що не дозволяють навести ці розміри з високою точністю. Проте це не впливає на результат досліджень, оскільки висока точність тут не є критичною.

На основі аналізу планувальних схем, можна визначити, що ширина комунікативного простору вздовж основних ліній становить близько 10м. Вздовж другорядних ліній ширина комунікативного простору має в плані ширину – 6м.

Висновки

Обрані для дослідження моли: «Złote Tarasy» та «Janki» не тільки відносяться до двох різних поколінь молів, а й відрізняються за місцем розташування у структурі міста, що значно вплинуло на їх об'ємно-просторове вирішення.

Таким чином, на основі аналізу молу «Złote Tarasy» можна сформулювати певні ***принципи та особливості архітектурно-планувальної організації комунікативних просторів молів четвертого покоління, що розташовані в центральній частині міста:***

- об'ємно-просторове вирішення комунікативного простору у вигляді багатоповерхового каскаду терас;
- розглянувши функціональне наповнення молу, виділено три принципи планувальної організації комунікативного простору біля закладів громадського харчування: *лінійний, тип ніша та острівний*;
- охарактеризовано планувальну організацію комунікативного простору, як *центричну*;
- встановлено принцип розподілу потоків відвідувачів на чотири потоки, відокремлені згідно поточних цілей перебування в молі;
- ширина комунікативного простору вздовж основних ліній становить 10м, вздовж другорядних – 6м.

На основі аналізу молу «Janki» можна сформулювати ***принципи та особливості архітектурно-планувальної організації комунікативних просторів молів третього покоління, що розташовані на периферії:***

- організації комунікативного простору біля закладів громадського харчування відбувається лише за *лінійним* проиципом;
- планувальна організація комунікативного простору молу являє собою *сітку;*
- потік відвідувачів ділиться на три потоки, відокремлені згідно поточних цілей перебування в молі.
- ширина комунікативного простору вздовж основних ліній становить 10м, вздовж другорядних – 6м.

Визначені у дослідженні принципи планувальної організації комунікативних просторів молів, можуть бути використані у проектуванні молів таких типів.

Література

1. «Złote Tarasy,Warsaw, Poland» The Arup Journal 1/2008
2. «Shopping centres in the Warsaw Metropolitan Area» SYLWIA DUDEK-MAŃKOWSKA, Ph.D.
3. «Budapest, Istanbul, and Warsaw: Institutional and Spatial Change» Tuna Taşan-Kok.
4. «Złote Tarasy: TAC success with advanced integration solutions».
5. Левицка Г. Стратегія локалізації: гастрономічні послуги в торгових центрах на тлі думок рестораторів і споживачів (на прикладі Варшави, Польща) / Г. Левицька // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2009. – № 649. – С. 207–214.
6. http://www.zlotetarasy.pl/en/centremap
7. http://www.chjanki.pl/page/52
8. «Valad Europe to redevelop and extend Cantrum Janki shopping center, Warsaw» Jeremy Carey, James Verstringhe, Tavistock Communications.
9. «Система координат как система смысловых значений в планировке города» Ибрагимов Игорь Адольфович.

Аннотация

В статье проведен анализ коммуникативных пространств моллов «Złote Tarasy» и «Janki», которые являются яркими представителями двух типов современных моллов. На основе этих исследований сформулировано некоторые принципы и особенности архитектурно-планировочной организации коммуникативных пространств моллов в соответствии с их типом, которые могут быть использованы в проектировании современных моллов.

Ключевые слова: молл, Варшава, «Złote Tarasy», «Janki», коммуникативное пространство, планировочная структура, объемно-пространственное решение, функциональное наполнение, геометрические характеристики.

Summary

In this paper we analyze the social spaces of two malls – "Złote Tarasy" and "Janki", which are bright representatives of two modern mall types. Based on these studies certain principles and features of architectural planning of malls' social spaces according to their types were formulated. These results can be used in the design of modern malls.

Keywords: malls, shopping, shopping center, retail spaces, Warsaw, "Złote Tarasy", "Janki", social space, volumetric and planning solution, functional content, geometric characteristics, urban architecture.

УДК 711.582.7

Т. О. Веденко
аспірантка кафедри дизайну архітектурного середовища
Київського національного університету будівництва і архітектури

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ МОБІЛЬНОГО ЖИТЛА

Анотація: у статті розглянуто етапи розвитку мобільного житла та мобільних поселень.

Ключові слова: мобільне поселення, кочівники, військові наметові містечка, індустріальне виробництво, надзвичайні ситуації.

Історія розвитку мобільного житла бере свій початок ще з часів кочових племен. Бедуїни та араби північної Африки, індійські племена північного та південного американського континенту, кочові народи монгольських та тюркських племен Азії жили виключно в мобільному, збірно-розбірному житлі. Кочові народи Азії довели цей тип житла майже до досконалості. Юрта – це перший прообраз адаптивного мобільного житла. Для зручності перевезення на далекі відстані (в період пошуку більш придатних для життя та ведення господарства земель) були обрані зручні матеріали та уніфіковані елементи житла (отвір для провітрювання в покрівлі закривали та відкривали, залежно від стану навколишнього середовища) [1].

Вже в той час у мобільного житла було два варіанти існування в просторі і часі. Перший – похідний, коли житло знаходилось в складеному стані (в період пересування від одного місця життя до іншого). Другий – існування житла в стані готовності (в період стоянок). З часом такі мобільні структури обростали додатковими елементами в певні сезонні проміжки (наприклад, додавались певні споруди громадського призначення в період свят). Такі утворення можуть розглядатись як прототипи сучасних мобільних поселень. Їх планувальна організація визначалась специфікою ведення господарства і характеризувалась гнучкістю плануванням та композиційною структурою, що відображала його соціальні особливості.

Ще на початку нашої ери римляни створювали справжні тимчасові містечка для військових. В окремих випадках, мобільні поселення слугували основою для формування більш постійних та стабільних структур, які з часом переростали у міста. Основним фактором, що впливав на таке перетворення було місце дислокації тимчасового поселення та схема розміщення поселення. Прикладом такого метаморфозу можуть бути численні європейські міста, що виросли із військових римських наметових поселень (наприклад, Манчестер, Ньюкасл). Наметові містечка були дуже поширені в Європі. Наприклад,

наметове містечко Генріха VIII (Франція, XVI ст.) для 5000 воїнів, яке налічувало більш ніж 400 палаток, включаючи бенкетні зали, капели та гостьові кімнати. Ці споруди мали складнішу структуру та більше функціональне наповнення, ніж їх азіатські попередники [4].

Особливу віху в історії розвитку кочового мобільного житла відіграло житло на колесах. Необхідність візків-кібіток у монголів в XI-XII ст. була викликана потребою швидкого пересування з місця на місце при постійних нападах та набігах. Стан із возів з поставленими на них юртами міг переміщатись дуже швидко. Існування кібіток підтримувалось далекими походами та тривалими переїздами, викликаними розквітом кочового життя [3].

На теренах Росії збірно-розбірні будівлі були застосовані під час Кримської кампанії 1853-1854 рр. в зв'язку з необхідністю в бараках-складах, казармах, які після нетривалого використання на одному місці, могли б швидко «перекинути» на інше місце експлуатації. Але достатнього поширення в той час такі будівлі не отримали [2].

Питання про застосування мобільних будівель та споруд для забезпечення в країні населення житлом постало в Росії пізніше. В 1896 р. на засіданні Санкт-Петербурзького Товариства архітекторів було прийнято рішення про розроблення власних норм та правил проектування мобільного житла. Адже до цього часу Росія закуповувала такі споруди у фінського товариства «Сандвик» та датського товариства «Христоф та Уммак». Споживачами та замовниками переносних споруд були майже всі військові міністерства Європи, США, Мексики, Японії, навіть Єгипет, Конго та Алжир купували ці споруди. В XIX ст. проектування мобільного житла зводилось до створення будівель, які можна було б переносити з одного місця на інше. Тобто до уваги приймались лише технічні питання, без урахування особливостей планування, експлуатації та художнього образу [2].

Наступним етапом розвитку мобільного житла можна вважати індустріальне виробництво житлових блоків для вахтових поселень в Сибіру, північній частині Росії та для освоєння нових незаселених територій. В цей період активно проводяться розробки житла для освоєння північних земель Росії, необжитих степових території Казахстану, а також починаються дослідження житла на інших планетах (наприклад, наукові поселення на місяці) [3].

На сучасному етапі проблема організації мобільних поселень розглядаються зовсім в іншому контексті. Сьогодні мобільні будівлі та споруди використовуються людиною для постійного та тимчасового проживання (фестивальні поселення, наукові бази та містечка), для епізодичних подій

(виставкові павільйони, ярмарки), для виробництва (будівельні селища), для відпочинку (кемпінги, туристичні містечка) [4].

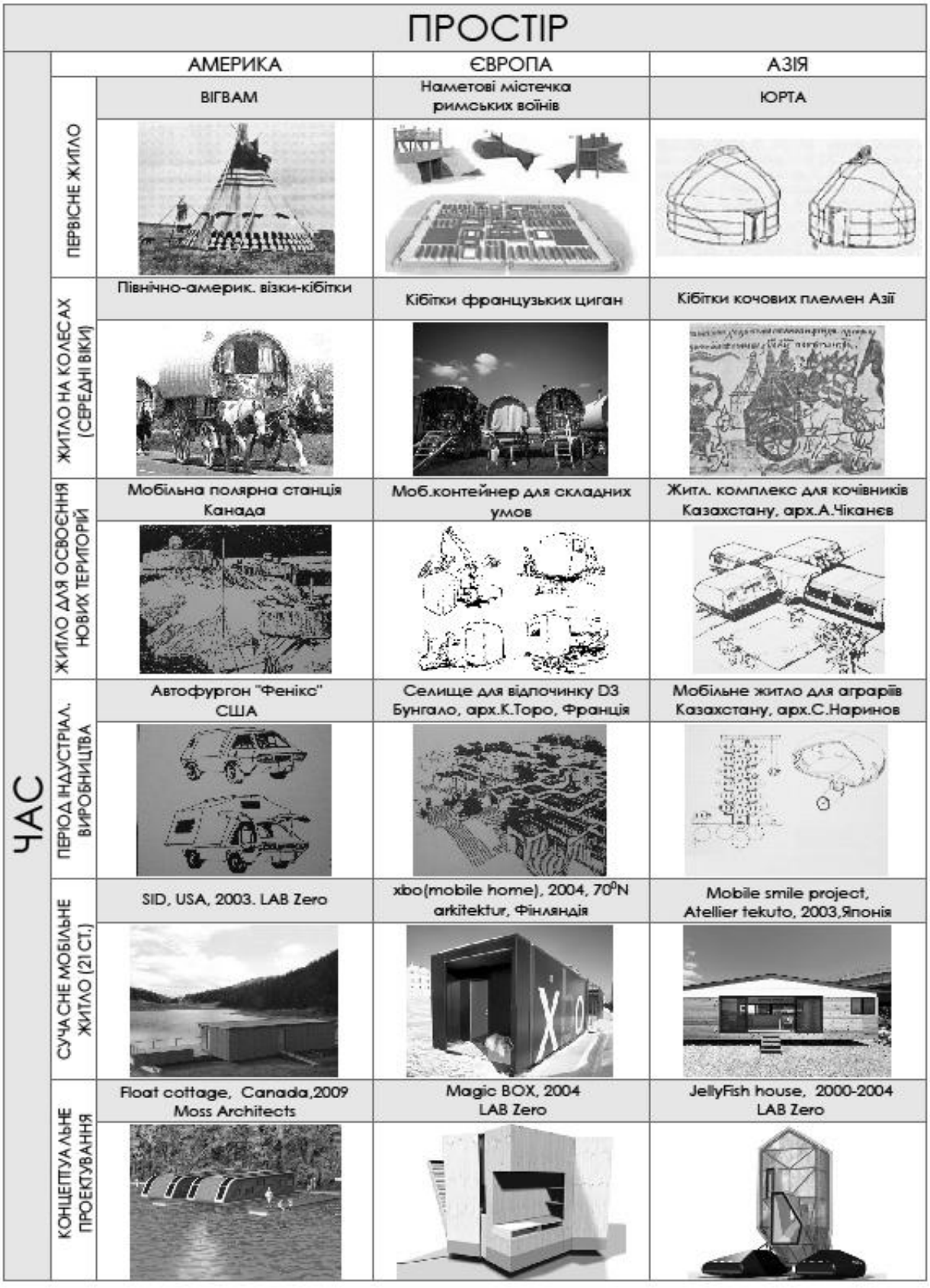

Рис. 1. Розвиток мобільного житла в часі і просторі.

Література
1. Пюрвеєв Д.Б. Від кочової до мобільної архітектури / Пюрвеєв Д. Б. – М. : Стройиздат. 1980. – 214 с.
2. Саприкіна Н. А. Основи динамічного формоутворення в архітектурі / Саприкіна Н. А. – М.:Архітектура - С, 2005. – 312 с.
3. Анісімов Б. П., Радченко О. І. Будівлі і споруди, що трансформуються. Конструкції житлових та громадських будівель. Технологія індустріального будування: ЦНТІ з містобудування та архітектури / Анісімов Б. П., Радченко О.І. – М.: Вища школа, 1985. – 210 с.
4. Саприкіна Н. А. Мобільне житло для Півночі / Саприкіна Н. А. – Санк-Петербург: Стройиздат, 1986. – 216с.

Аннотация

В статье рассмотрены этапы развития мобильного жилья и мобильных поселений.

Ключевые слова: Мобильное поселение, кочевники, военные палаточные городки, индустриальное производство, чрезвычайные ситуации.

Annotation

The article reviews the stages of development of mobile housing and mobile communities.

Keywords: Mobile settlement, nomads, military tent camps, industrial production, emergencies.

УДК 728

М. С. Сніжко
аспірант кафедри теорії архітектури КНУБА

ЖИТЛОВО-ГРОМАДСЬКИЙ КОМПЛЕКС ЯК СУЧАСНА ФОРМА ЕКОЛОГІЧНОГО ЖИТЛА

Анотація: у статті розкрито поняття терміну «житлово-громадський комплекс»; наведено передумови формування комплексів; виділено основні засоби створення екологічної архітектури та наведено приклади; висвітлено актуальність розвитку ЖГК у контексті сучасної архітектури.

Ключові слова: житлово-громадський комплекс, сучасна форма житла, екологічна архітектура.

Сьогодні у світі простежується тенденція популяризації формату багатофункціональних комплексів. Поєднання різних функцій в одному архітектурному середовищі, їх адаптація під нові умови життя служить явною перевагою перед монофункціональними об'єктами. Будівлі даного типу здатні реалізувати в собі потреби людини в житлі, роботі, відпочинку та спілкуванні.

За час довгострокового формування великих та середніх міст склалася тенденція чіткого районування територій на житлову – спальні райони та центральну частини – ділові та громадські центри. Цей штучний поділ загальноміської планувальної системи на дві різні функціональні зони мав свої недоліки. Житлова зона страждала соціальною недостатністю, а діловий центр – перенасиченістю та великою щільністю [1].

Стрімкий ріст міст, а також соціально-економічні зміни останніх десятиліть, що відбулися в Україні, призвели до перегляду принципів організації житлової забудови. Еволюція містобудівних аспектів планування районів призвела до необхідності підвищення ступеню урбанізації та розширенню функціональних зв'язків між житловими та громадськими елементами міського середовища. Дані зв’язки можуть бути забезпечені створенням багатофункціональної будівлі, а саме, житлово-громадського комплексу. Основним завданням архітектора повстає допомога людині в процесі адаптації до мінливих ритмів, що існують в сучасних містах і мегаполісах, а також максимальне задоволення потреб в суспільних функціях.

Житлово-громадський комплекс (ЖГК) – це складний містобудівний об'єкт, що включає в собі різні за призначенням, функціонуючі незалежно одна від одної групи приміщень: житлові, громадські та адміністративні установи, гаражі та автостоянки, об'єднані єдиним композиційно-планувальним задумом [2].

Величина ЖГК, щільність забудови , типологія житла залежить від конкретних містобудівних умов його розміщення і вимог споживачів.

Сучасний етап архітектурного проектування та містобудування оперується засадами екологічності та енергоефективності. Такий вектор розвитку обумовлений виникненням екологічної та енергетичної криз, розвитком будівельних конструкцій і технологій. Екологічна архітектура, а також архітектура екологічних ЖГК базується на принципах максимального врахування природно-кліматичних факторів, мінімального втручання в навколишнє середовище, використання альтернативних джерел енергії, використання місцевих будівельних матеріалів та ін. Всі вищезазначені якості можна досягти за допомогою наступних засобів:

- об’ємно-планувальні;
- конструктивні;

- ландшафтно-містобудівні;
- технічні (технічні, або пасивні системи, виконують, як правило, допоміжні функції).

Одним із прикладів екологічного ЖГК може слугувати "Roma EUR Viale Europa 242" в Римі, побудований у 2010 році за проектом Ренцо Пьяно (рис. 1). Архітектор керується *об'ємно-планувальними* засобами створення екологічної архітектури та використовує ідею атріумів, де розташовує зимові сади та вертикальну теплицю. За допомогою зелених насаджень, що закривають скляні стіни фасадів ЖГК, створюється ефект термо- та звукоізоляції прилеглих приміщень, а саме квартир. Така ж функція надана деревам невеликого парку, що розташований всередині комплексу. Головним «зеленим» елементом проекту є вертикальна теплиця, яка замикає ансамбль з південної сторони. Це прозорий прямокутний блок з «ботанічним садом» всередині, який захищає комплекс від спеки і зайвого сонячного світла.

Наступним прикладом створення об'ємно-планувальної структури будівлі з використанням буферних просторів є ЖГК «Boréal» у Франції (рис. 1). Композиція комплексу складається з 11 шестиповерхових секцій - «будиночків», що розташовані один біля одного з послідовним горизонтальним відступом. Екологічним елементом являються засклені на всю висоту простори, що знаходяться на головному фасаді. Завдяки такому рішенню архітектори забезпечили природнє освітлення прилеглих глибоких приміщень і підвищили енергоефективність будівлі.

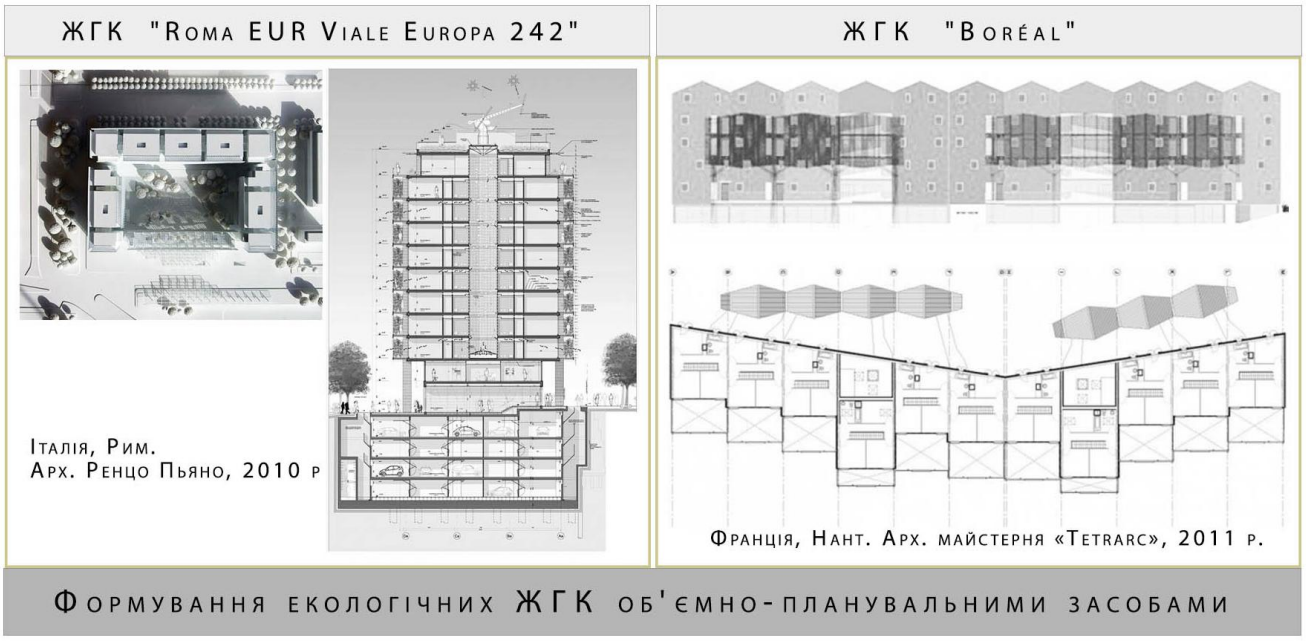

Рис. 1

Конструктивні засоби створення екологічної архітектури можна визначити на прикладі ЖГК «NEO Bankside» (рис. 2). Фасадами ЖГК є навісні стіни, що складаються зі скляних і дерев'яних панелей. Металевий каркас комплексу винесено за межі будівель, тому несучі стіни в інтер'єрних просторах відсутні. Даний архітектурний прийом надає великий спектр варіантів планування житла. Із західного боку будівлі розташовані засклені шахти ліфтів. Зв'язок із комплексом їм надають прилеглі переходи. Північний і південний фасади облаштовані балконами, які виконують функцію зимового саду.

Рис. 2

ЖГК Vitra класу «люкс» був запроектований видатним архітектором Даніелем Лібескіндом (Рис. 2). Головним конструктивним засобом, що був застосований в даній будівлі є повне засклення фасадів. Для запобігання перегріву приміщень було використано поєднання світловідбивного та світлопоглинаючого скла. Половину площі південного фасаду займають зимові сади, що поливаються зібраними конденсатними водами. Кожен поверх комплексу має індивідуальне планування де забезпечується природнє освітлення ядра будівлі. Враховуючи особливості «скляної» архітектури можна виділити значну кількість переваг. Але, нажаль, для клімату України даний тип архітектури не підходить. Взимку вона матиме невиправдано великі енергозатрати на обігрів.

Формуванням екологічних будівель *ландшафтно-містобудівними* засобами характеризується ЖГК «Amanora Apartment City» в Індії (рис. 3). Архітектори запроектували три «холмоподібні» комплекси, що утворюють внутрішні двори. Завдяки вдалій орієнтації будівель двори мають сприятливий мікроклімат та власні сади. Композиція комплексу складається з трьох

корпусів, що об’єднані атріумними озелененими просторами. Додаткова вентиляція будівель забезпечується за рахунок численних вентиляційних шахт.

Рис. 3

Ще одним прикладом по створенню комфортного внутрішнього середовища та зовнішнього простору навколо будівлі є ЖГК у Сингапурі (рис. 3). Голандські архітектори розташували 32 шестиповерхових корпуси посеред парку площею 8 га. В плані будівлі мають форму правильних шестикутників, таким чином, утворюються шість внутрішніх дворів - проміжних фаз між приватним і громадським простором. У проекті значну увагу приділено озелененню прибудинкової території, інфраструктури всередині будівлі та покриттів дахів.

Застосування *технічних* засобів при створенні екологічної архітектури набуло значного розвитку в сучасній практиці. ЖГК у французькому місті Сет складається з трьох житлових блоків, що об'єднані єдиною платформою (рис. 4). Основним технічним прийомом є спеціальні сонцезахисні екрани з оцинкованої сталі, що захищають балкони та прилеглі приміщення. Таке рішення дозволило зберегти відчуття приватності і захистити будівлі від зайвої спеки та яскравих сонячних променів. Вітер, що гуляє між рейками сонцезахисних екранів підігрує шуму щогл в порту.

Технічними засобами ЖГК «Ravenna Harbour» в Італії можна виділити сонячні батареї, що розташовані на дахах обох корпусів та багатошарове облицювання фасадів (рис. 4). Завдяки застосуванню шару штукатурки на металевій сітці будівля добре забезпечена термоізоляцією. ЖГК складається з двох житлових блоків, з'єднаних мостом - переходом (де також знаходяться квартири). Різну висоту корпусів було визначено за допомогою кута падіння сонячних променів. Громадський простір комплексу утворюється за допомогою атріумів, які водночас є вертикальними комунікаційними вузлами. Горизонтальні ряди балконів на південній стороні захищають будівлю від літнього сонця, пропускаючи всередину приміщень більш низькі промені зимового тепла.

Рис. 4

На сьогоднішній день, у зв'язку із погіршенням стану екологічного середовища підвищується актуальність проблеми проектування та будівництва будівель із застосуванням засобів включення природних елементів, відновлюючих джерел енергії та використання біонічних форм. Проблема є особливо важливою в сфері житлового будівництва. На прикладі ЖГК можна вивести житлову архітектуру на високий рівень екологічності. Одним із популярних прийомів може бути введення в об’ємно-просторову систему комплексу озеленення. Комфортність квартири з таким додатковим рекреаційним простором підвищується за рахунок оздоровлення повітря, створення індивідуального мікроклімату, розширення можливостей психологічної та емоційної реабілітації людини.

В процесі аналізу архітектури ЖГК можна зробити висновок про велику популярність та зручність суміщення житлової функції із громадською у форматі даного комплексу. Ознайомившись з деякими прикладами екологічних

ЖГК можна стверджувати, що будівництво такої архітектури значно покращить рівень життя мешканців, а також зручність доступу відвідувачів до інфраструктури. Врахування природно-кліматичних умов та факторів зовнішнього впливу забезпечуть якісне створення сприятливого мікроклімату зовнішнього простору навколо будівлі, внутрішніх приміщень та підвищить рівень фізичного та психологічного комфорту мешканців. Використання розглянутих у статті засобів до проектування житлово-громадських комплексів допоможе створити унікальні форми сучасного екологічного житла.

Література

1. Дектерев С. А., Винницкий М. В., Безирганов М. Г., Громада В. В. Многофункциональный жилой комплекс: Пособие по проектированию. Екатеринбург: УралГАХА, 2012, 121 с.

2. Цайдлер Е. Многофункциональная архитектура: Пер. с нем. – Стройиздат, 1988, 152 с.

3. Табунщиков Ю. А. Энергоэффективные здания / Ю. А. Табунщиков, М.М.Бродач, Н.В.Шилкин – М.:АВОК-ПРЕСС, 2003, 100с.

4. Альбанов С.Д. Влияние исходной социальной модели на формирование жилых комплексов с коллективным обслуживанием: Социальные проблемы архитектуры жилой среды. М.: ЦНИИЭП Жилища, 1984, 167 с.

5. Афанасьева Е.И. Особенности формирования общественно-жилого комплекса в реконструированном центре крупных городов: Диссертация на соискание ученой степени канд. арх. М., 1983, 225 с.

6. The architecture of multiresidential buildings: Hearts Books International, New York, 1997, 192 с.

7. Електронний ресурс: http://archi.ru/projects/world

Аннотация

В статье расскрыто понятие термина «жилищно-общественный комплекс»; приведены предпосылки формирования комплексов; выделены основные средства создания экологической архитектуры и приведены примеры; освещена актуальность развития ЖГК в контексте современной архитектуры.

Ключевые слова: жилищно-общественный комплекс, современная форма жилья, экологическая архитектура.

Anotation

The article deals with the concept of the term "public housing complex"; are prerequisites for the formation of complexes; the basic tools for creating ecological architecture and gives examples; the urgency of "public housing complex" in the context of contemporary architecture.

Key words: public housing complex, a modern form of housing, ecological architecture.

УДК 727.1

О. О. Гомон,
аспірантка кафедри Теорії архітектури,
Київського національного університету будівництва і архітектури

ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПЛАНУВАЛЬНІ РІШЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО КОМПЛЕКСУ «ДИТЯЧИЙ САДОК – ПОЧАТКОВА ШКОЛА»

Анотація: розглянуто функціональну структуру навчально-виховного комплексу «Дитячий садок-початкова школа», яка дозволила виділити основні функціональні групами приміщень НВК до складу якого входить блок приміщень дитячого садка, приміщення початкової школи та блок спільних приміщень.

Ключові слова: будівля, споруда, блок, приміщення, модель, дитячий садок, початкова школа, навчально-виховний комплекс «Дитячий садок – початкова школа».

Набір функціональних груп, перелік і площі приміщень будинків навчально-виховних комплексів повинні відповідати педагогічній моделі організації навчального процесу. Проведений аналіз функціонально-педагогічній структури НВК дозволив виділити наступні групи:

- блок приміщень групових осередків дитячого садка;
- блок приміщень навчальних секцій початкової школи;
- блок спільних приміщень (див. рис.1).

При будівництві нових та реконструкції існуючих будівель і споруд навчально-виховних комплексів в умовах сформованої забудови склад функціональних зон може встановлюватися з урахуванням місцевих умов, часткового використання приміщень і майданчиків інших суміжних установ, близьких за функціональним призначенням (за погодженням з органами освіти та службами державного нагляду).

Принципова модель функціонально-планувальної структури НВК полягає в тому, що групові осередки і навчальні класи розподіляються по периферії будівлі, маючи хороший фронт природного освітлення, а спеціалізовані та супутні приміщення, для зручності користування, розміщуються в центрі будівлі, при збереженні зручних і коротких зв'язків з кожним груповим осередком (див рис.2).

Рис.1. Функціональна структура навчально-виховного комплексу «Дитячий садочок-початкова школа»

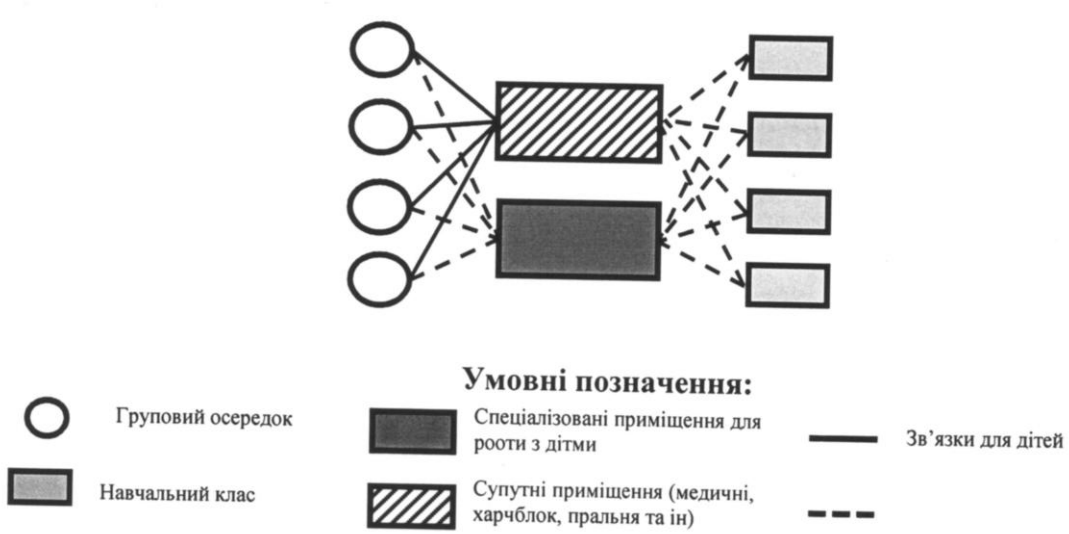

Рис.2. Модель функціонально-планувальної структури НВК

При будівництві нових та реконструкції існуючих будівель і споруд навчально-виховних комплексів в умовах сформованої забудови склад функціональних зон може встановлюватися з урахуванням місцевих умов, часткового використання приміщень і майданчиків інших суміжних установ, близьких за функціональним призначенням (за погодженням з органами освіти та службами державного нагляду).

В діючих нормативних документах ДБН В.2.2-4-97 «Будинки та споруди дитячих дошкільних закладів» та ДБН В.2.2-3-97 «Будинки та споруди

навчальних закладів» не визначені склад і площі приміщень кооперованих навчально-виховних комплексів, у якому об'єднуються дитячий садок та початкова школа. Тому в даному дослідженні пропонується склади функціональних груп приміщень, та уточнюються а розрахункові (мінімальні) показники площі приміщень на одиницю місткості для групових осередків, навчальних секцій і загальних навчально-виховних приміщень.

Приміщення групових осередків дитячого садка

Принципова структура групова осередків склад та площі основних приміщень можуть прийматися згідно ДБН В.2.2-4-97 «Будинки та споруди дитячих дошкільних закладів». Групові осередки дитячого садка в кооперованих НВК подібні до автономних дитячих садків і повинні включати: роздягальню, ігрову, спальню, туалетну, буфетну [3] (див.рис.3, табл.1). Окрім зазначених приміщень до складу групового осередку для дітей 5-6 років може входити додаткова навчальна зона для підготовки дітей до цілеспрямованого шкільного навчання. В окремих випадках, коли частина дітей дитячого садка може відвідувати централізовану їдальню, можлива зміна також структури буфетної.

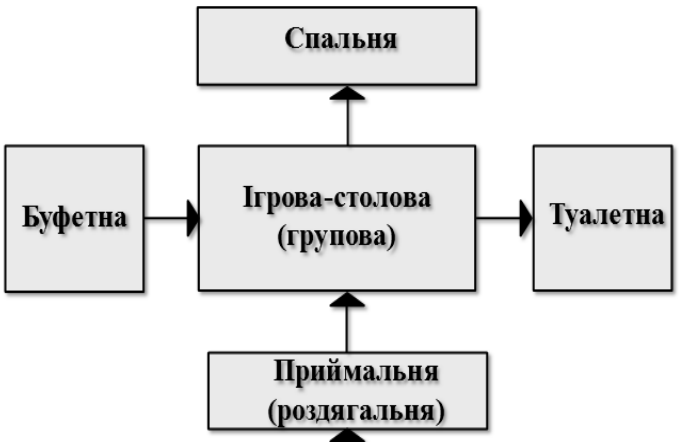

Рис. 3. Функціонально-планувальна схема групового осередку дитячого садка.

Таблиця 1.

Перелік та площі приміщень групового осередка дитячого садка (ДС)

Найменування приміщень	**Одиниця виміру**	**Дошкільні групи**
Роздягальня	*м² на одне місце*	0,9
Ігрова	*м² на одне місце*	3,0
Спальня	*м² на одне місце*	3,0
Туалетна	*м² на одне місце*	1,0
Буфетна	*м²*	5,0

Приміщення навчальних секцій початкової школи

В навчально-виховних комплексах «Дитячий садок-початкова школа» навчальні приміщення школи, як вже зазначалось, розміщуються в окремому блоці, а фізкультурно-спортивні, клубно-видовищі, медичного обслуговування та інші загальношкільні приміщення можуть кооперуватися з аналогічними функціональними елементами дитячого садка та розміщуватись в спільному блоці.

Навчальні приміщення в шкільному блоці проектуються за секційним принципом з врахуванням вікових та навчально-технологічних ознак. Згідно педагогічних та гігієнічних вимог приміщення для 1-х класів (шестирічок), необхідно розміщувати в окремій секції які об'єднують не більше двох паралельних класів, з рекреаціями, гардеробними та санітарними вузлами [2]. Навчальні приміщення для 2-4-х класів також групуються в окремій секції (з розрахунку не більше шести класних приміщень в одній непрохідній секції), спільно з майстернями трудового навчання, універсальними приміщеннями для груп продовженого дня, рекреаціями і санітарними вузлами.

Навчальна секція для 1- х класів

Діти шестирічного віку ще не підготовлені для постійної шкільної освіти, тому для них рекомендується створити специфічне навчальне середовище, яке включає: клас-ігрову, спальню, туалетні окремі для дівчаток та хлопчиків, рекреацію, гардеробну [2] (див табл.2). Діючи нормативи рекомендують навчальні секції 1-х класів розташовувати не вище 2-го поверху. Разом з тим в окремих випадках наприклад на рельєфі місцевості, в ущільненій забудові, на наш погляд, при дотриманні санітарно-гігієнічних вимог навчальна секція може і розміщуватись на 3 поверсі.

Таблиця 2.

Перелік та площі приміщень навчальної секції для 1-х класів (ПШ)

Найменування приміщень	**Одиниця виміру**	**Навчальна секція для 1-х класів з розрахунку на 25-30 учнів (не менше)**	
		на 25 учнів	**на 30 учнів**
Клас-ігрова	*м² на одне місце*	2,4	2,0
Спальня	*м² на одне місце*	2,4	2,0
Туалетні	*м² на одне місце*	1,0	1,0
Рекреація	*м² на одне місце*	2,0	2,0
Гардероб	*м² на одне місце*	0,2	0,2
Вчительська	*м²*	16	16

Навчальна секція для 2-4-х класів включає: клас, кабінет іноземної мови, майстерню для трудового навчання, туалетні для дівчаток та хлопчиків, рекреації та приміщення для груп продовженого дня (див. табл. 3).

Площі навчальних класів для 2-4-х класів проектується з розрахунку на 30 учнів 2,0 м2 на одного учня, а при - при наповнюваності 25 учнів - 2,4 м2 – на одного учня [2].

Навчальні приміщення для початкових класів проектуються на основі класно-урочних форм занять 30 учнів. В сучасній педагогічній практиці поширюється в початковій школі проведення групових форм занять з поділом класу на 2 - 3 підгрупи (по 10 - 15 учнів), або на менші чарунки по 5-6 учнів з використання ігрових методів навчання та введення динамічних (фізкультурних) пауз.

Таблиця 3.

Перелік та площі приміщень навчальної секції для 2-4-х класів (ПШ)

Найменування приміщень	**Одиниця виміру**	**Навчальна секція для 1-х класів з розрахунку на 25-30 учнів (не менше)**	
		на 25 учнів	**на 30 учнів**
Класні приміщення	*м² на одне місце*	2,4	2,0
Кабінет іноземної мови	-//-	2,4	2,0
Універсальне приміщення для груп продовженого дня	-//-	2,4	2,0
Майстерню для ручної праці	-//-	3,6	3,6
Туалетні	-//-	0,2	0,2
Рекреація	-//-	2,0	2,0
Гардероб	-//-	0,2	0,2

Загальні приміщення комплексу

До загальних функціональних елементів комплексу «дитсадок - початкова школа» належать приміщення навчально-виховного та обслуговуючого призначення: фізкультурно-спортивний, музично-хореографічний та актови зали, басейн, кабінети для кружкових занять, бібліотека, кімнати медичного обслуговування, їдальня, адміністративно-службові та ін. приміщення (див рис.4., рис.5, рис.6).

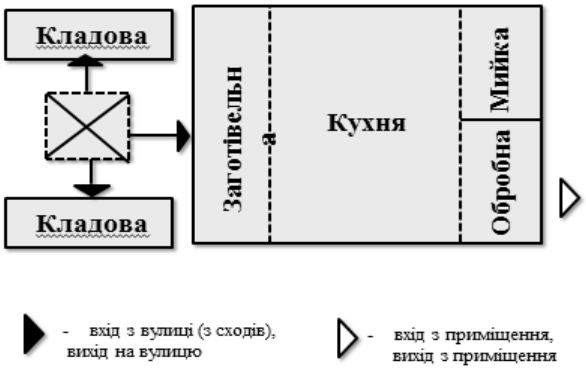

Рис. 4. Схема харчоблока для дитячих дошкільних закладів.

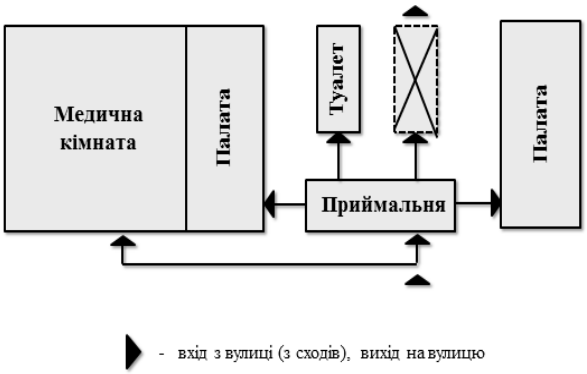

Рис. 5. Схема медичного приміщення дитячих дошкільних закладів

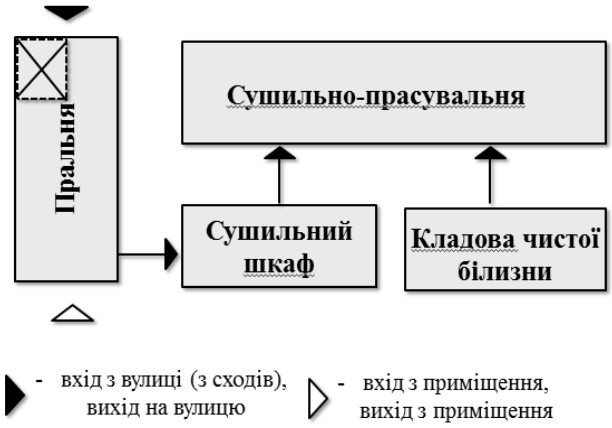

Рис. 6. Схема пральної та сушильно-прасувального приміщення

Адміністративно-службові та допоміжні приміщення

Адміністративно-службові приміщення навчально-виховного комплексу бажано розміщувати в центральному блоці НВК це дозволить забезпечити найкоротші зв'язки між приміщень із груповими осередками дичячого садка та початкової школи. До складу адміністративно-службових приміщень належать: кабінет директора 24м2, кабінет заступника директора 18м2, приймаьня 16м2, методичний кабінет 36м2, вчительська 36м2, кімната відпочинку і психофізіологічного розвантаження вчителів 24м2, канцелярія 12м2, бугалтерія

з касою 18м2. Допоміжні приміщення НВК сключають в себе: вестибюль з розрахунку 0,25м2 на одного учня, гардероб для учнів 0,2м2 на одного учня.

Висновок. Функціонально-планувальна структура навчально-виховного комплексу «Дитячий садок – початкова школа» має важливе значення у організації навчально-виховного процесу та у вихованні дітей хужнього смаку та є основою створення гармонійної композиції навчального закладу, раціональному поєднання функціоналних блоків та окремих груп приміщень.

Прийоми архітектурно-планувальних та об'ємно-просторових рішеннях різних типів НВК розглядатимуться в наступній статті.

Література:

1. Пособие по проектированию зданий учебно-воспитательных комплексов «Детский сад – начальная школа»/КиевЗНИИЭП.- К.,2003. – 81с.
2. Будинки та споруди навчальних закладів. ДБН В.2.2-3-97. – [Чинні від 1997-01-01]. – Офіц. вид.- К.: України, 1997. – 39 с. – (Державні будівельні норми України).
3. Будинки і споруди. Будинки та споруди дитячих дошкільних закладів: ДБН В.2.2-4-97. – [Чинні від 1998-01-01]. – Офіц. вид.- К.: Держкоммістобудування України, 1998 – 24 с. – (Державні будівельні норми України).
4. Л.Н. Ковальський, Н.Н. Кирьякова, В.Т. Шпаковская. Аритектурно-художественное оформления школы/«Радянская школа».-К.,1984.-104с.

Аннотация

Рассмотрено функциональну структуру учебно-воспитательного комплекса «Детский сад - начальная школа», которая позволила выделить основные функциональные группами помещений УВК в состав которого входит блок помещений детского сада, помещения начальной школы и блок общих помещений.

Ключевые слова: здание, сооружение, блок, помещения, модель, детский сад, начальная школа, учебно-воспитательный комплекс «Детский сад - начальная школа».

Annotation

The functional structure of the educational complex "Kindergarten-Elementary School", which allowed to identify the main functional areas SC consisting of block space of kindergarten, primary school premises and block of common areas.

Keywords: building, structure, power, space, pattern, kindergarten, primary school, educational complex "Kindergarten - Elementary School".

УДК 725.42

Д. В. Добровенко
архітектор
Київський національний університет будівництва та архітектури

ДОЦІЛЬНІСТЬ ФОРМУВАННЯ СТРУКТУРИ ВЕРТИКАЛЬНИХ АГРОПРОМИСЛОВИХ КОМПЛЕКСІВ В УКРАЇНІ

Анотація: у статті за допомогою екологічних, соціально-демографічних та антропогенних факторів доведена доцільність формування структури вертикальних агропромислових комплексів в Україні. За допомогою розглянутих факторів запропонована оцінка доцільності будівництва даного типу споруд в різних частинах України.

Ключові слова: вертикальний агропромисловий комплекс, вертикальна ферма, фактори.

Вертикальний агропромисловий комплекс (далі ВАПК), або вертикальна ферма – відносно новий тип споруд у світовій практиці. Протягом останнього десятиліття в різних країнах світу активно розробляються проектні пропозиції, технології та економічні обґрунтування щодо будівництва даного типу споруд.

Необхідність будівництва таких споруд на території України також потребує обґрунтування, адже відомо, що країна багата на родючі ґрунти, чорноземи, які складають 65% її території. Основні фактори, які впливають на формування архітектури ВАПК – це природно-кліматичні, антропогенні та соціально-економічні [1]. Природно-кліматичні фактори – це чинники, які не залежать від людини та тісно пов’язані між собою у природному середовищі. Антропогенні фактори принципово відрізняються від факторів природних. Вони є наслідками виробничої діяльності суспільства, і лише іноді переслідують спеціальну мету застосувати елементи природи в бажаному напрямку (насадження лісів, створення водосховищ, знищення шкідливих організмів і т.д.). Соціально-економічні фактори визначаються науками про суспільство. Це соціальні, демографічні, політичні і інші параметри соціуму як біологічного об’єкта, що мають безпосередній вплив на формування штучного архітектурного середовища.

Клімат виступає одним з основних *природно-кліматичних факторів*, який обумовлює формування штучного середовища для цілорічного позасезонного вирощування рослин. В цілому, для архітектурно-будівельної діяльності головними складовими клімату місцевості є сонячна радіація, вітер, опади, атмосферний тиск, вологість повітря [2]. Сонячна радіація та її раціональне використання – це енергетична основа фотосинтезу рослин та природне

джерело світла. Згідно цього постає питання доцільності розташування рослинницьких споруд, а також врахування вимог щодо їх архітектурних рішень.

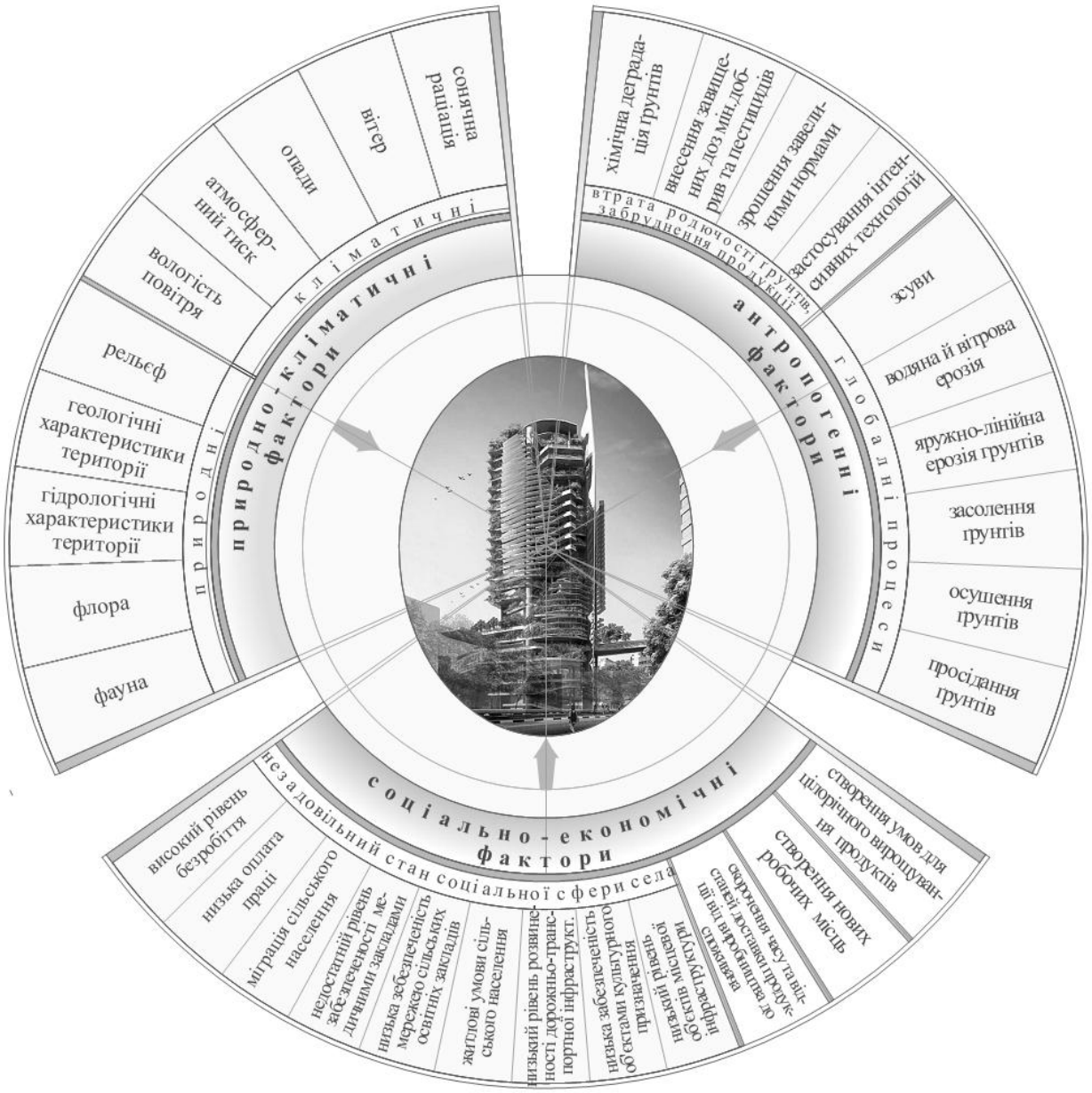

Рис.1 Фактори, що впливають на формування ВАПК в Україні

Недостатня кількість сонячної радіації негативно позначається на вирощуванні врожаю на відкритому ґрунті, який, насамперед, має свої часові рамки – сезонність, а також залежність від погодних умов – недостатня кількість опадів, перепади температур, або природні стихійні явища (град, поривчастий вітер та ін.). Дані умови вимагають створення рослинницьких споруд захищеного ґрунту з цілорічним функціонуванням, якими можуть бути вертикальні агропромислові комплекси.

Проектування та будівництво ВАПК має ряд переваг перед звичайними спорудами рослинницьких підприємств горизонтального типу (ангарні, блочні

багатосхильні теплиці), так як на них не діє ряд природно-кліматичних факторів: рельєф, геологічні та гідрологічні характеристики території, флора та фауна. Наприклад, на відміну від ангарних та блочних теплиць ВАПК не потребують для забудови великої земельної ділянки з рівним рельєфом.

Антропогенні фактори є наслідком діяльності людини та зазвичай чинять негативний вплив на природу. Цей вплив може бути як свідомим, так і стихійним, випадковим. Користуючись знанням законів розвитку природи, людина свідомо виводить нові високопродуктивні сорти рослин, породи тварин, усуває шкідливі види, творить нові природні комплекси. Антропогенні фактори також діють на рівні сільськогосподарської діяльності, що суттєво відображається на стані ґрунтів, які знаходяться на стадії деградації через певні заходи виробництва. Ґрунтовий покрив є основою сільськогосподарського виробництва, визначаючи у багатьох випадках регіональну специфіку землекористування. Його функціонування значно впливає на стан ландшафтів і біосфери в цілому, а через них – на якість середовища для населення. Якщо антропогенні фактори розглядати у широкому сенсі, то вони поділяються на механічні, фізичні, хімічні та біологічні. Всі ці фактори певною мірою впливають на стан ґрунтів, але найбільш впливовими є хімічні та механічні забруднення.

Аналіз досліджень і літературних даних [3,4] показав, що на даний час в усьому світі активізуються процеси деградації ґрунтового покриву. В останні десятиліття широке поширення набула хімічна деградація,зумовлена розвитком технічного прогресу, у тому числі і в сільськогосподарському виробництві. Сільськогосподарське забруднення ґрунтів відбувається як в результаті прояву глобальних процесів, так і шляхом внесення наднормативних доз мінеральних добрив і пестицидів, використання стічних вод та їх опадів для зрошення, застосування нетрадиційних добрив відходів промислового виробництва і т.д. [3].

Згідно з дослідженнями Барановського [4], площа розораності земель у загальній площі на рівні 60-80 % вважається несприятливою, 25-60 - умовно сприятливою і менше 25 - сприятливою. Оптимальну оцінку розораності земель мають незначні території, переважно в Українському Поліссі, гірських районах Карпат і Криму. Нині в Україні є надзвичайно високий рівень розораності території – 57,3%, в тому числі загальна сільськогосподарська освоєність земельного фонду – 72,2% [3]. Це не відповідає вимогам раціонального природокористування (порушення екологічного балансу), а також негативно впливає на стійкість природних ландшафтів до техногенного навантаження.

Майже на 22 відсотках території України можна спостерігати дуже сильно уражені та непридатні до повного використання ґрунти. Така ситуація

значно погіршує умови проживання і виробничої діяльності населення, особливо негативно впливає на стан його здоров'я. Це вимагає впровадження необхідних наукових заходів для одержання екологічно чистих продуктів харчування [3]. В даному випадку частковим вирішенням проблеми може стати організація структури ВАПК, що надасть можливість збереженню земельних та природних ресурсів, унікальної для тієї чи іншої місцевості флори та фауни.

Вертикальні агропромислові комплекси можуть використовуватись з ціллю заміни територій, які відносяться до зон використання земель у режимі відновлення, та екологічно адаптативного використання земель. Це надасть можливість відновити ушкоджений стан ґрунтів та скоротити площі розораності земель, що приблизить показники використання земельних ресурсів України до вимог раціонального природокористування та покращить стійкість природних ландшафтів до техногенного навантаження. Звісно, ВАПК зможуть забезпечити заміну орних земель тільки для тих культур, які можливо вирощувати в умовах захищеного ґрунту (тепличного-оранжерейного виробництва).

До *соціально-економічних факторів*, що мають вплив на організацію структури ВАПК, відносяться незадовільний стан соціальної сфери села, створення нових робочих місць; створення умов для цілорічного вирощування продуктів, скорочення часу та відстаней доставки продукції від виробництва до споживача.

Основними проблемами соціальної сфери українського села є: високий рівень безробіття, низька оплата праці, міграція сільського населення, недостатній рівень забезпеченості медичними закладами та медичним обслуговуванням, низька забезпеченість мережею сільських освітніх закладів, житлові умови сільського населення, низький рівень розвиненості дорожньо-транспортної інфраструктури, низька забезпеченість об’єктами культурного призначення, низький рівень об’єктів місцевої інфраструктури тощо. Все це є причиною високого рівня міграції сільського населення до міст та за кордон, щоб отримати вищу якість життя. Зокрема це стосується молодшої категорії населення, в тому числі випускників шкіл, які їдуть до міста, щоб отримати вищу освіту та які не бачать перспектив повернення додому на постійне проживання після закінчення навчання [5, 6].

Незадовільний стан соціальної інфраструктури потребує термінової «реабілітації» на різних рівнях. Потік міграції населення до міста та за кордон свідчить про низький рівень життя та спроби його покращення. Будівництво вертикальних агропромислових комплексів в містах може зацікавити молоде покоління працювати в сфері сільського господарства на новому професійному рівні, отримувати професійну кваліфікацію та впроваджувати будівництво

подібних закладів у сільській місцевості та дати поштовх до вирішення соціальних та економічних проблем.

Цілорічне вирощування продукції рослинництва – ще один фактор, який впливає на доцільність проектування та будівництва вертикальних агропромислових комплексів в Україні. Так як вертикальна ферма є різновидом споруд підприємств агропромислового комплексу, то його будівництво може здійснюватися як в міський структурі (в якості нового архітектурного об'єкту, який також зможе покращувати естетичні якості міста), так і в сільській місцевості у складі комбінатів та підприємств з ціллю модернізації виробництва та створення умов для безперервного виробництва.

Також мають місце переваги повного контролю над процесом вирощування врожаю, а саме: контроль над температурою та вологістю, кількістю світла та щільністю рослин, частотою та кількістю їх зрошування. Одна з найважливіших переваг - це можливість захистити рослини від ряду захворювань і шкідників, а також відгородити їх від використання пестицидів та гербіцидів, як засобів боротьби зі шкідниками негативними наслідками на людину.

ВАПК як виробничі підприємства вимагають великої кількості спеціалістів, відповідальних за різні сфери функціонування комплексу. Це забезпечить надання нових робочих місць, особливо якщо дані комплекси суміщені з іншими функціями (науково-дослідницькими центрами, учбовими центрами та ін.)

Один з важливих факторів, які обґрунтовують доцільність розташування ВАПК на території міст – це скорочення часу та відстаней доставки продукції від виробництва до споживача. Транспорт є важливою умовою реалізації сільськогосподарської продукції. Найголовнішими чинниками, які впливають на кон'юнктуру ринку сільськогосподарських автомобільних перевезень є обсяг перевезень (сезонність, циклічність виробництва), умови роботи рухомого складу внаслідок невпорядкованих доріг (особливо в осінньо-весняні періоди), нерівномірність розміщення по районах країни (сезонність, напрямками вантажопотоків, відстані транспортування), ступень забезпеченості автомобілями, непередбачуваність обсягів врожаю. [7] Тому при розміщенні галузей сільського господарства враховуються також витрати на доставку продукції до місця її споживання.

Отже, створення структури вертикальних агрокомплексів, зокрема і у межах міста дозволить скоротити витрати на транспортування продукції та енергоносії для транспортних засобів, полегшить прогнозування кількості врожаю на ринку збуту продукції, забезпечить постачання якісної продукції у найкоротші терміни.

Оскільки будівництво вертикальних агропромислових комплексів досі економічно не обґрунтоване, проведені дослідження можуть мати практичне значення для визначення доцільності будівництва даного типу об’єктів в конкретному місці. Зокрема за їх допомогою можна провести кількісну порівняльну оцінку двох або більше будівельних площадок, якщо присвоїти кожному з факторів певну кількість балів. Найпростішим варіантом може бути застосування двійкової системи числення (рис. 2). При негативному впливі того чи іншого фактору йому присвоюється значення «1», при відсутності впливу – «0». Тоді найбільш придатною можна вважати ту ділянку, що набере найбільшу кількість балів.

Природно-кліматичні фактори	' 1'	' 0'	**Антропо-генні**	' 1'	' 0'	**Соціально-економічні**	' 1'	' 0'
Сонячна радіація			Найбільша розо-раність ґрунтів			Високий рівень безробіття		
Вітер			Хімічне забрудн. атмосфери			Міграція сіль-ськ. населення		
Опади			Хімічна деградація. ґрунтів			Низький рівень об'єктів місце-вої інфраструк-тури		
Рельєф			Механічна деграда-ція. ґрунтів					
Геологічні характеристики місцевості			Водяна й вітрова ерозія			Цілорічне виро-щування продукції рослинництва		
Гідрологічні х-ки місцевості			Засолення ґрунтів					
Місцева унікальна флора			Осушення ґрунтів			Надання нових робочих місць		
Фауна			Просідання			Скороч.часу та відстаней дос-тавки продук-ції. від виробництва до споживача		

Рис.2 Таблиця визначення доцільності будівництва ВАПК на певній території

Необхідно зазначити, що для певних регіонів України визначальними будуть різні фактори. Наприклад для промислової частини (Миколаївської, Донецької та Луганської областей) найбільш впливовими факторами будуть хімічне та механічне забруднення ґрунтів. Для західної частини та Автономної Республіки Крим – рельєф. Майже для всієї України – відсутність соціально-побутової інфраструктури в сільській місцевості та низький рівень якості життя. Виходячи з цього подальше дослідження може стосуватись виявлення ступеню впливу зовнішніх факторів та присудження їм, відповідно, різної

кількості балів методом експертної оцінки, а також нижньої границі кількості балів економічної доцільності будівництва даного типу об'єктів для конкретного регіону.

Література

1. Лаврик Геннадій Іванович. Основи системного аналізу в архітектурних дослідженнях і проектуванні: Підруч. для студ. вищ. навч. закладів / Київський національний ун-т будівництва і архітектури; Українська академія архітектури. — К., 2002. — 140с.: рис.
2. Колесникова Т.Н. Основы архитектуры растениеводческих предприятий и сооружений защищенного грунта: дис. канд. архитектуры: 18.04.07 / Колесникова Татьяна Николаевна; Центр. науч.-исслед. и проэкт.-эксперим. ин-т зданий и сооруж. ОАО «ЦНИИпромзданий». – М., 2007.
3. Нгуен, Суан Хай / Мелиорация и восстановление плодородия деградированных почв: автореф. дис. докт. сел.-хоз. наук: 16.05.03 / Нгуен С.Х.; Всерос. науч.-исслед. ин-т гидротех. и мелиор. им А. Н. Костякова. – М., 2003.
4. Барановський В.А. та інші. Україна. Еколого-географічний атлас. Атлас-монографія. - К.: Варта, 2006. - 220 с. ISBN 966-585-166-7
5. Авчухова А.М., Кочемировська О.О. Щодо проблем розвитку соціальної інфраструктури сільських населених пунктів. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: http://www.niss.gov.ua/articles/1132. – Назва з екрана.
6. Всеукраїнське соціологічне дослідження про соціально-економічне становище сучасного українського села [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL:http://institute.gorshenin.ua/researches/126_sotsialnoekonomichne_stanovishche.html – Назва з екрана.
7. Особливості організації перевезень у виробничій сфері сільського господарства / Г.Ю. Родащук // Международная научно-практическая конференція, 2014.

Аннотация

В статье с помощью экологических, социально-демографических и антропогенных факторов доказана целесообразность формирования структуры вертикальных агропромышленных комплексов в Украине. С помощью рассмотренных факторов предложена оценка целесообразности строительства данного типа сооружений в разных частях Украины. Ключевые слова: вертикальный агропромышленный комплекс, вертикальная ферма, факторы.

Annotation

The forming of vertical agro-industrial complexes in Ukraine is justified in the article by ecological, socio-demographic and anthropogenic factors. With the help of the considered factors it is proposed assessment of the feasibility of this type of structures in different parts of Ukraine.

Keywords: vertical agro-industrial complex, vertical farm, factors.

УДК 725.(85+742):54/728.48:54

Г. І. Дорохіна
кандидат архітектури, доцент кафедри теорії архітектури
Київського національного університету будівництва і архітектури

ПРОТОТИПУВАННЯ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧИХ ЗАКЛАДІВ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ ФІЗИЧНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ.
ЧАСТИНА 2.
КЛАСИФІКАЦІЯ ЗА ПРОТОТИПАМИ

Анотація: в статті представлена класифікація за прототипами фізкультурно-оздоровчих закладів, пристосованих для використання інвалідами, яка містить функціонально-планувальні схеми об'єктів різних рівнів обслуговування.

Ключові слова: інваліди, фізкультурно-оздоровчі заклади, прототип, класифікація.

На базі аналізу та проведених в попередній частині досліджень [1] пропонується створення класифікації за прототипами [2 с. 61 – 63] фізкультурно-оздоровчих закладів (далі ФОЗ), пристосованих для використання інвалідами. Для даного типу закладів на рівні споруди можливо виділити три різних рівня наближеності прототипів-рішень: планувальні прототипи-рішення; об'ємно-функціональні прототипи-рішення та блок-прототипи.

Планувальні прототипи-рішення – це достатньо жорсткі системи, що обтяжені великою кількістю умов середовища. Для ФОЗ це споруди першого рівня обслуговування, які максимально наближені до житла. Вони можуть розміщуватись в межах перших поверхів житлових будинків або займати частину громадських споруд мікрорайону чи кварталу. А отже на їх функціонально-планувальну структуру та насиченість функціями значно вплинуть конструктивні системи споруди.

Згідно з тим, що більша частина житлового фонду міста складається з панельних 5-9-поверхових споруд необхідно передбачити можливість розміщення досліджуваного типу у зазначеній забудові. Прототип-рішення 1 (рис. 1) – це ФОЗ І рівня обслуговування, що розміщується у межах 1-го поверху однієї секції 5 чи 9 поверхової житлової споруди в "спальному " районі міста. Конструктивна система, як правило, безкаркасна з повздовжніми або поперечними несучими стінами. Через жорстку конструктивну систему зв'язки між приміщеннями в даному типі споруд будуть відбуватися за допомогою коридору. Даний тип пропонує скорочений перелік послуг, що складається з 3-х основних послуг та 1-2-х допоміжних (рис. 1) Площа споруди коливається в

межах 100 – 300 метрів. В порівнянні з загальною площею даного типу споруд, роздягальні для людей з ОФМ займають значну її частину. В даному типі споруд пропонується організувати окрему сімейну роздягальню для інвалідів з сумісним санітарним вузлом. У разі якщо дозволяє площа споруди, чи вимагає завдання на проектування, можливо розміщувати 2 роздягальні обабіч санітарного вузла, тим самим збільшивши одночасну пропускну здатність роздягалень для інвалідів вдвічі. Приміщення для інвалідів необхідно розміщувати таким чином, щоб максимально знизити довжину маршрутів переміщення. Тобто роздягальні для інвалідів розміщувати якомога ближче до вхідної групи, а зони основних приміщень для них якомога ближче до роздягалень. Даний тип споруд може використовуватись як споруда соціального рівня, організована громадською спілкою для людей з обмеженнями життєдіяльності, що проживають в 10-15-хвилинній пішохідній досяжності від споруди. Даним типом споруди окрім інвалідів можуть користуватися мешканці прилеглих будинків, що сприятиме зниженню витрат на утримання такого типу закладу. Для 5 – 9 поверхової забудови влаштування подібних центрів в межах перших поверхів особливо актуально через невеликі площі квартир, що не дозволяють розміщення тренувального обладнання [2].

В сучасному будівництві розповсюдження набула каркасна конструктивна система. Тому інші прототипи-рішення споруд першого рівня обслуговування розроблені для даного типу конструктивних систем. Певні обмеження накладають розміри основних приміщень. Так зала групових програм на 9 відвідувачів може розміщуватись в спорудах з мінімальним кроком колон 7,2 х 7,2 м., а боксерський ринг у спорудах з кроком колон 9 х9 м [1, 2]. Зони для настільного тенісу також потребують розміщення в спорудах з кроком колон 7,2 х 7,2 м. Простори тренажерних зал передбачають наявність смуг транзиту між тренажерним обладнанням. Для більш ефективного використання площ споруди, ці смуги можуть використовуватись для зв’язку з іншими основними зонами та приміщеннями.

Прототип-рішення 2 (рис 1.) – це споруда соціального рівня комфорту, що може займати частину громадської споруди житлового мікрорайону чи кварталу, або розташовуватись в межах перших поверхів житлової будівлі з каркасною конструктивною системою з кроком колон 7,2 х 7,2 м. Даний прототип пропонує скорочений перелік послуг: 3 основні послуги та 2 додаткові. Для створення компактної планувальної структури та скорочення маршрутів переміщення відвідувачів роздягальні пропонується зробити прохідними. Сімейну роздягальню відвідувачів-інвалідів для економії площ пропонується організувати одну. В такому випадку входи до неї мають

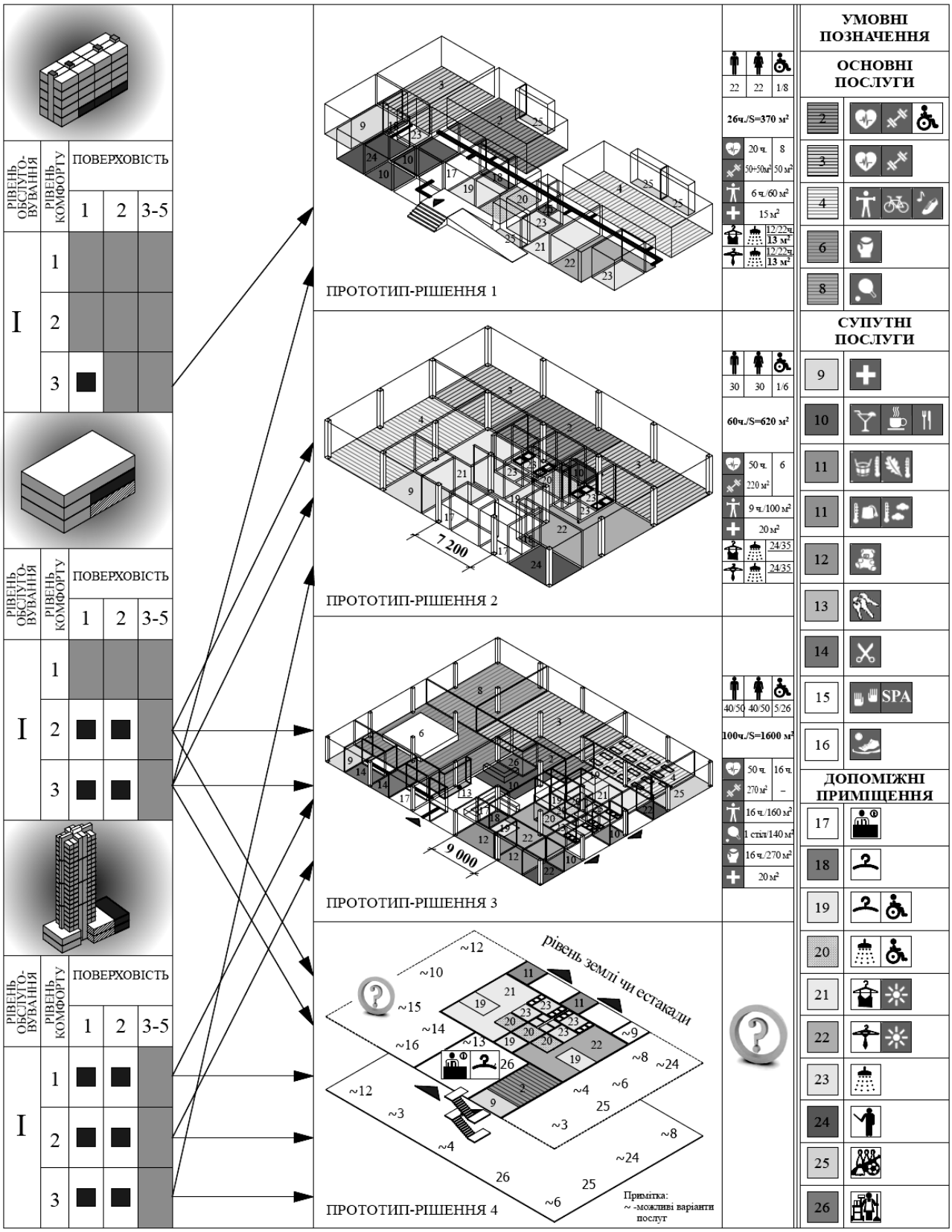

Рис. 1. Планувальні прототипи-рішення ФОЗ І рівня обслуговування, пристосованих для використання інвалідами

відбуватись з приміщень загальних роздягалень, та її зв'язок з основними приміщеннями так само буде відбуватись через них.

Прототип-рішення 3 – це так само споруда І рівня обслуговування, але підвищеного рівня комфорту. Розміщуватись вона може в межах стилобатної частини житлових комплексів з каркасною конструктивною системою з кроком колон 9х9 м (облаштування боксерського рингу), або в громадських спорудах. Обов’язковою вимогою є наявність безпосереднього виходу з поверху на вулицю, що забезпечить евакуацію в тому числі інвалідів. Таких значних обмежень завдає рівень комфорту споруди. В спорудах підвищених рівнів комфорту має бути зосереджено якомога більше різноманітних видів фікультурних програм та обов’язково мають розміщуватись додаткові функції (рис. 1.), що сприятимуть економії часу відвідувачів [2 с. 103]. Серед них лазня чи сауна, що вимагає організації евакуаційного виходу безпосередньо на вулицю. Наявність сауни так само впливає на функціонально-планувальну структуру споруди, зокрема на організацію роздягалень. Для того, щоб не влаштовувати додаткові роздягальні для саун, та зменшити маршрути відвідувачів, окремі приміщення саун для чоловіків та жінок пропонується розміщувати з безпосереднім зв’язком з роздягальнями та душовими. В такому випадку зв'язок роздягалень з основними приміщеннями буде відбуватись через вестибюль споруди.

Прототип-рішення 4 – це двоповерхова споруда без басейну. Серед обмежень, що впливають на функціонально-планувальну схему прототипу: обов’язкова наявність двох евакуаційних виходів з кожного з поверхів споруди та конструктивна система, яка впливає на набір основних приміщень і тип зв’язків між ними (безпосередній, або через коридор). Оскільки це ФОЗ І рівня обслуговування (на це вказує відсутність басейну), швидше за все даний тип буде знаходиться в стилобатній частини житлового будинку, або в частині громадської споруди мікрорайону чи житлового кварталу. Ймовірність наявності ліфтового вузла в межах зазначеного ФОЗ досить незначна, тому приміщення для інвалідів необхідно розміщувати в межах поверху, що має безпосередній вихід на вулицю. Так само приміщення саун (лазень) мають бути забезпечені безпосередніми евакуаційними виходами. Для ефективності використання площ в споруді, приміщення роздягалень доцільно розміщувати поруч з приміщеннями саун, а отже в межах поверху, що має безпосередній вихід назовні. Різноманітність всіляких рішень пов'язаних з розміщенням основних, супутніх і допоміжних приміщень у межах двох поверхів та місцях розміщень вертикальних комунікацій підносять цей прототип-рішення на наступний рівень наближення. “Чистий” прототип-рішення – це планувальна об’ємно-функціональна схема, яка не прив’язана до конкретних умов

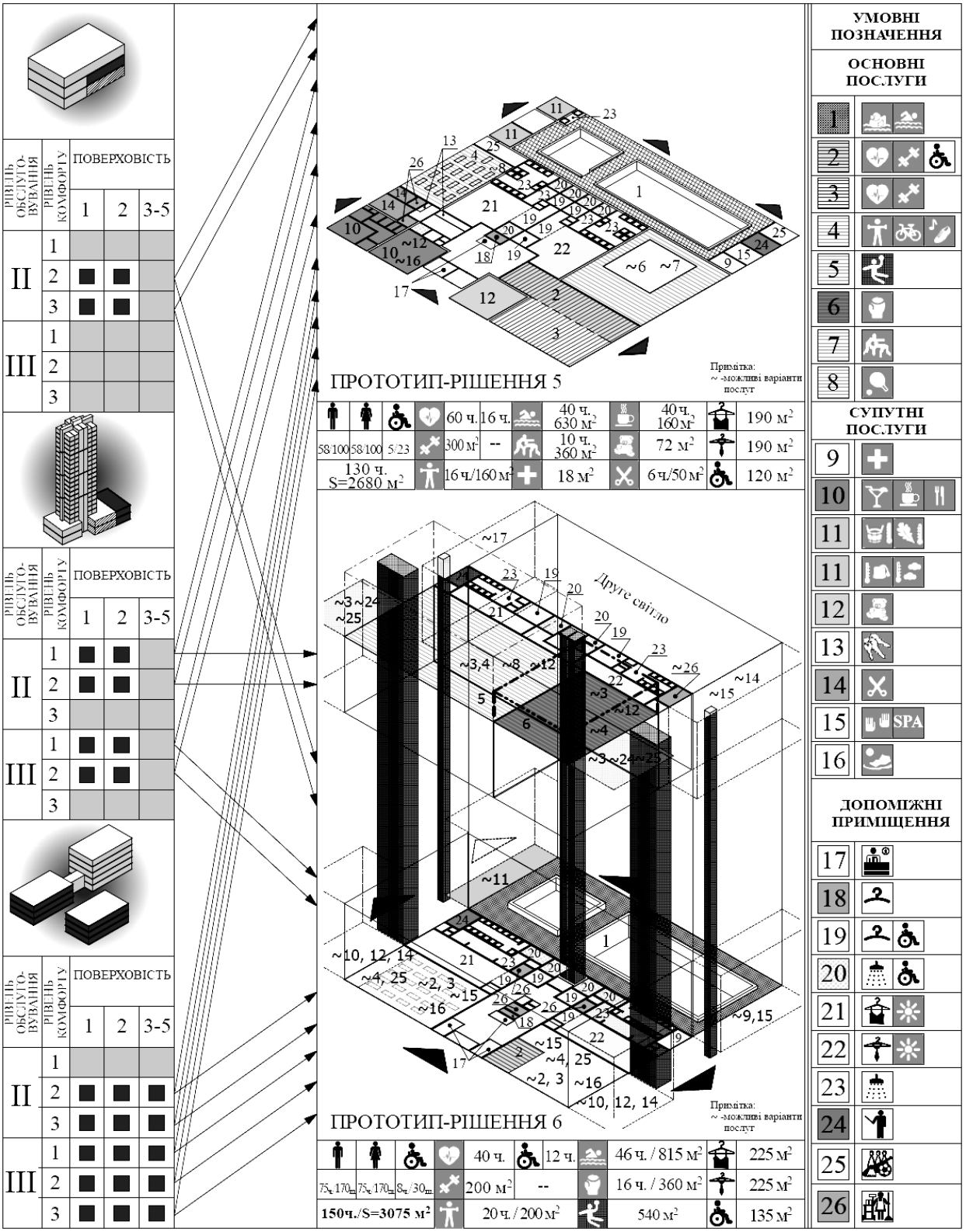

Рис. 2. Прототипи-рішення ФОЗ II та III рівнів обслуговування, пристосованих для використання інвалідами

(місцевість, завдання на проектування, конструкції, тощо), та виявляє основні функціональні зв'язки та особливості об'єкту проектування.

Наступна група прототипів (див. рис. 2.) так само відноситься до "*чистих*". Це споруди II та III рівнів обслуговування дана група містить тільки 2 прототипи. Всі інші рішення пов'язані з модифікаціями на їх основі. З появою басейну змінюється конструктивна система споруди: ванни басейнів за своїми розмірами потребують перекриття великопрольотними конструкціями. Зі зміною конструктивної системи збільшується перелік основних фізкультурно-оздоровчих приміщень. З'являється можливість розміщення приміщень для боротьби, ігрових командних видів, тощо.

Прототип-рішення 5 (див. рис. 2) – одноповерхова споруда з басейном, що може розміщуватись в стилобатній частині житлового будинку, або в частині громадської споруди районного значення, або бути окремою одноповерховою будівлею. На ефективність планувального рішення в даному типі споруд вплине розміщення роздягалень (рис 3).

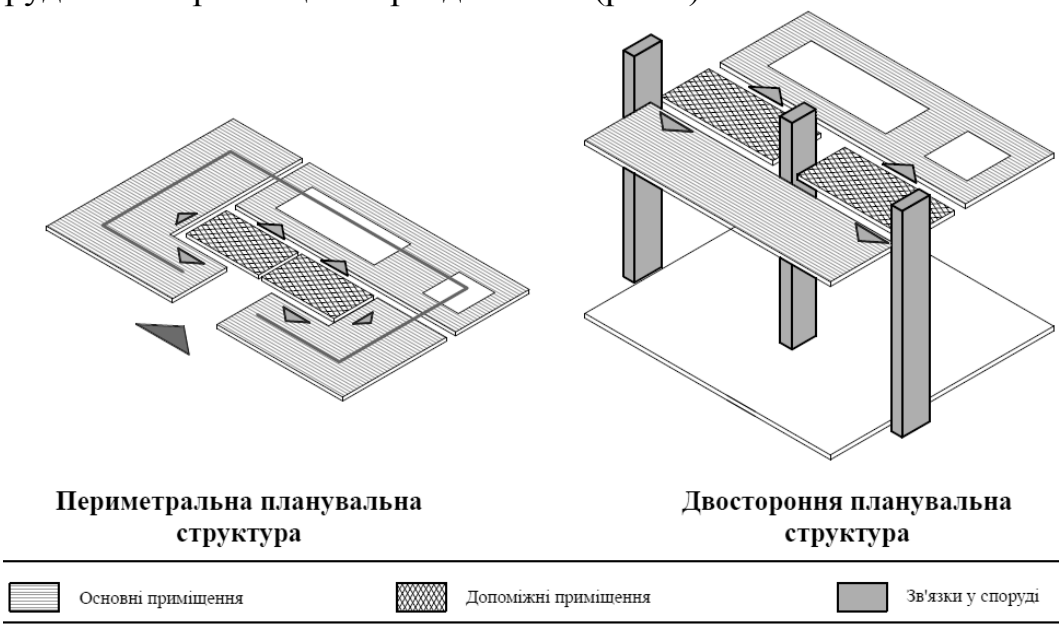

Рис. 3. Планувальні структури фізкультурно-оздоровчих споруд

Периметральна планувальна структура [2 с. 121] задовольняє умову зменшення маршрутів переміщення відвідувачів. Для того, щоб скоротити маршрути переміщення інвалідів, для них організовано дві сімейні роздягальні при басейні, що забезпечені безпосереднім зв'язком з басейном через душову, та окрему сімейну роздягальню, блоковану з душовою, що обслуговує фізкультурно-оздоровчі зали. Зону роздягалень для людей з ОФМ необхідно розміщувати якомога ближче до спусків у воду, пристосованих для людей з обмеженими фізичними можливостями. Взв'язку з використанням

периметральної планувальної структури з'являється необхідність винести блок саун до приміщення басейну, щоб забезпечити їх евакуаційним виходом. В такому разі сауни можуть не мати окремих роздягалень, але повинні бути облаштовані душовими. Модифікації проектних рішень, заснованих на цьому прототипі, будуть стосуватися переліку основних та супутніх послуг, та нескінченній кількості варіантів планувальних рішень.

Прототип-рішення 6 – це двоповерхова ФОЗ з басейном, II або III рівня обслуговування (див. рис. 2). Планувальними особливостями даного прототипу є поява вертикальних комунікацій та приміщень різної висоти. Умовами створення максимально ефективного проектного рішення є компактна планувальна структура як в площині так і в об'ємі споруди. Для досягнення цього необхідно при проектуванні використовувати ***двосторонню планувальну структуру*** (див. рис. 3) [2 с. 121]. При цьому для уникнення появи коридорів вхідну групу орієнтувати по центру роздягалень. Для ефективного використання вертикальних зв'язків у споруді, сходи необхідно розміщувати в торцях споруди, а ліфтовий вузол в зоні центрального входу. Розміщення ліфтових вузлів в торцях споруди буде залежати від класу комфортності закладу. В спорудах III рівня обслуговування, що мають бути повністю прилаштованими до потреб інвалідів у якості вертикальних шляхів евакуації в торцях споруди необхідно передбачати пандуси або естакади [2 с. 124 – 129]. Для максимального використання площ другого поверху, ліфтовий вузол біля вхідної групи необхідно розміщувати в глибині корпусу (рис. 2.). Роздягальні, фізкультурно-оздоровчі приміщення та басейн, пристосовані для інвалідів, необхідно розміщувати якомога ближче до ліфтового вузла або вхідної групи. Модифікації в проектних рішеннях розроблених за даним прототипом будуть залежати від переліку та балансу основних та супутніх послуг в спорудах різних за класами комфортності, умов середовища (рельєф, геометрія ділянки, тощо), завдання на проектування, вмінь та вподобань архітектора. Схема представлена прототипом-рішенням 6 також може бути використана для проектування 3-5-поверхових споруд II та III рівнів обслуговування.

До третьої групи прототипів-рішень (рис. 4) відносяться великі ФОЗ міжрайонного та міського рівнів обслуговування. В цих спорудах має бути зосереджено якомога більше основних та супутніх функцій [2 с. 105]. До того ж має бути представлена демонстраційна функція, що вносить значні корективи в розрахунок допоміжних приміщень та шляхів евакуації. Різноманітність функцій, об'ємно-просторових рішень та нормативних обмежень робить розробку планувальних прототипів-рішень не доцільною. Тому прототип-рішення 7 представлений у вигляді "***блок-прототипу***", що відображає необхідні та можливі зв'язки між основними блоками приміщень. Особливістю

даного прототипу є те, що він включає три великі підгрупи приміщень, а саме: фізкультурно-оздоровчі, спортивні (з окремою інфраструктурою) та приміщення для глядачів, маршрути переміщень якими мають бути повністю відокремленими.

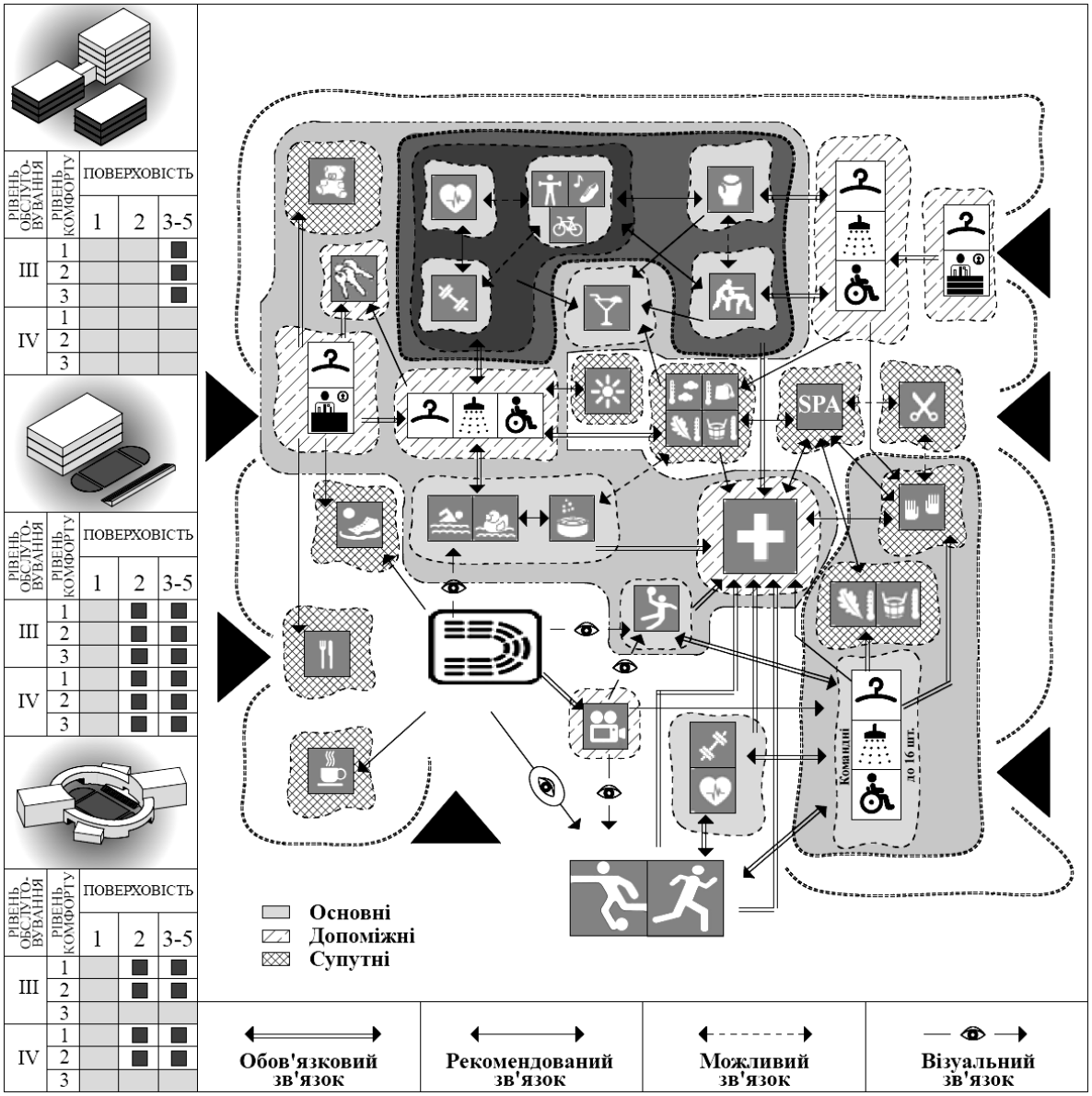

Рис. 3. “Блок-прототип” ФОЗ III та IV рівнів обслуговування, пристосованих для використання інвалідами

Наявність відкритих фізкультурно-оздоровчих площадок вимагає організацію окремих допоміжних приміщень з виходом на вулицю. У разі наявності футбольного поля, для забезпечення можливості проведення змагань необхідно облаштовувати суддівські (25 м^2) та командні роздягальні з

тренерськими кімнатами, масажними кабінетами, саунами чи лазнями, кімнату інспектора матчу та кімнату заповнення протоколу матчу (16 м^2), медичну кімнату та кімнату допінг-контролю. Кількість командних роздягалень може бути в межах від чотирьох до шістнадцяти, в залежності від класу стадіону. Також має бути обладнано приміщення для роботи засобів масової інформації (прес-ложа на 20 – 100 місць з 5 – 50 столами для роботи; від 2 до 25 місць спортивних коментаторів; 1 – 2 телестудії; до 4 позицій для післяматчевого інтерв'ю; зал прес-конференцій на 30 – 75 чоловік; площа для паркування мікроавтобусів телевізійних трансляцій 100 – 1 000 м^2 тощо).

Для глядачів має бути обладнано каси, санітарні вузли, місця швидкого харчування, кімнати для паління, сувенірні магазини, ложі підвищеного комфорту тощо [2].

Розроблені автором прототипи-рішення ФОЗ, пристосованих для використання інвалідами, представлені в класифікації, планувальними структурами задовольняють перелік найймовірніших об'єктів [1, 2], оскільки одні й ті самі планувальні структури можуть використовуватись в різних випадках. Механізм підбору необхідного прототипу-рішення буде представлено в наступному номері періодичного видання.

Література

1. Дорохіна Г. І. Прототипування фізкультурно-оздоровчих закладів для людей з обмеженими фізичними можливостями. Частина 1. Виявлення необхідних прототипів / Ганна Ігорівна Дорохіна // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник. – К.: КНУБА, 2014. – Вип. 35. – С. 314 – 319.
2. Дорохіна Г. І. Архітектурно-планувальна організація фізкультурно-оздоровчих закладів для людей з обмеженими фізичними можливостями: дис. …кандидата архітектури: 18.00.02 / Дорохіна Ганна Ігорівна. – К., 2013. – 244 с.

Аннотация

В статье представлена классификация по прототипами физкультурно-оздоровительных учреждений, приспособленных для использования инвалидами, которая содержит функционально-планировочные схемы объектов различных уровней обслуживания.

Ключевые слова: инвалиды, физкультурно-оздоровительные учреждения, прототип, классификация.

Annotation

The article presents the classification prototypes of fitness facilities adapted for use by disabled people, which contains functional planning scheme objects of different levels of service.

Keywords: people with disabilities, health and fitness facilities, a prototype classification.

УДК 725.54

Т. В. Колосова
архітектор
Київський національний університет будівництва та архітектури

СТРУКТУРА ЦЕНТРІВ КОМПЛЕКСНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ ФІЗИЧНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Анотація: в статті розглянуто архітектурні питання стосовно організації структури закладів для реабілітації інвалідів. Запропоновано мережу комплексної реабілітації інвалідів.

Ключові слова: інваліди, центри реабілітації, міська мережа.

В Україні питання інвалідності стоїть особливо гостро. Несприятливі тенденції в показниках здоров'я населення країни, збільшення чисельності інвалідів та їх кількості у складі населення, динаміка зростання інвалідності серед дітей і молоді визначають важливість проблеми реабілітації інвалідів. Ускладнюють можливість реабілітації відсутність державного фінансування та безперервного безбар'єрного середовища.

Окремі питання організації реабілітації інвалідів вже розглядались українськими науковцями [1, 2, 3, 4], але вони не знаходять практичного застосування через відсутність системного підходу до вирішення проблеми та невідповідності запропонованих рішень сучасним соціально-економічним вимогам [5].

Спираючись на інтернет-портал Наукового товариства інвалідів «Інститут соціальної політики», Дорохіною Г.І. проведені статистичні дослідження структури реабілітаційного процесу в великих містах України. Виявлено, що більшість з представлених реабілітаційних закладів акцентують свою увагу на соціальній, психологічній та педагогічній видах реабілітації, тобто на видах реабілітації, що на відміну від медичної, фізичної та трудової, не потребують спеціалізованої матеріальної бази, та орієнтовані на дітей та молодь [5]. Більшість реабілітаційних процесів проходять на базі спеціалізованих шкіл для дітей з порушеннями тих чи інших функцій організму. Для дорослого населення процес реабілітації ускладнений відсутністю матеріально-технічної бази та безбар'єрного середовища.

В радянські часи проблема реабілітації вирішувалась за допомогою будівництва спеціалізованих закладів для інвалідів, так званих «інтернатів», де людина з порушеннями функцій організму проживала постійно, отримуючи необхідну допомогу. Але подібне вирішення проблеми з часом було визначено як не гуманне. Оскільки велика концентрація людей з фізичними вадами "може

стати причиною взаємного негативного впливу; представники маломобільних груп, які проживають в одному закладі постійно відчувають певну дискримінацію та дискомфорт" [5], а також часто зневажливе ставлення до себе від працівників закладу. Пізніше на основі закордонного досвіду [5 с.25] альтернативою інтернатам було визнано концентрацію певної кількості квартир з структурою реабілітаційних заходів та громадського обслуговування.

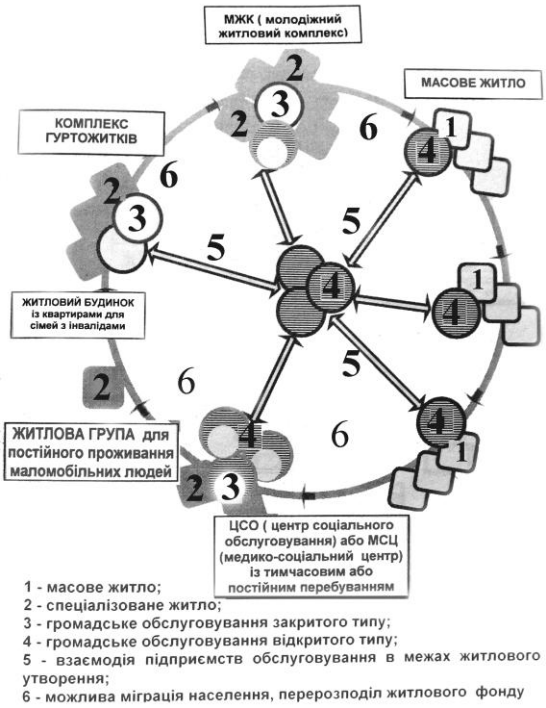

Рис. 1. Динамічна структура житлового утворення з використанням спеціалізованих типів житла за НДІТІАМ [5]

Найбільш сучасною розробкою в цьому напрямку є динамічна структура житлового утворення з використанням спеціалізованих типів житла (рис. 1), розроблена НДІТІАМ, що представлена в дослідженні Ю.В. Скляренка. В цілому вона не відрізняється від доробок радянських часів, оскільки передбачає інтеграцію в житлову забудову спеціалізованих житлових будинків з вбудованою структурою побутового обслуговування, що визначають необхідність міграції населення за рахунок перерозподілу житлового фонду [5].

Подібна концепція зустрічається і у рамках російських рекомендацій по проектуванню оточуючого середовища, будівель та споруд з урахуванням потреб людей з обмеженими фізичними можливостями (далі людей з ОФМ) та інших маломобільних груп населення. Де ще у 1994 році вийшов випуск присвячений житловим будівлям та комплексам, в якому були прописані рекомендації щодо організації різноманітних спеціалізованих житлових комплексів, в тому числі: квартирний житловий будинок з обслуговуванням, будинок-інтернат та центр обслуговування, житловий комплекс з обслуговуванням, житловий комплекс з обслуговуванням та центром реабілітації для молодих інвалідів, житловий комплекс з центром реабілітації інвалідів по зору, та житловий комплекс для розумово відсталих осіб. Були прописані площі основних приміщень, та запропонована функціонально-планувальна схема взаємозв'язків блоків приміщень житлового комплексу з обслуговуванням та центром реабілітації для інвалідів (рис. 2), що передбачав в комплексі і трудову з фізичною реабілітації [5].

«Але не дивлячись на розробки, подібні моделі організації обслуговування для людей з ОФМ в нашій країні за багато років виявились не ефективними. Частково проблема полягає у фінансуванні. Адже у будівництві подібних комплексів зацікавлена лише Держава. Тому воно можливе лише державним коштом у рамках програм будівництва соціального житла. Соціальне житло будується на околицях спальних районів, майже завжди на ділянках з низькою інвестиційною перспективою, тобто з поганою транспортною доступністю, або ж біля промислових комплексів, тому є малопривабливим для переїзду сімей, що забезпечені житлом у інших районах міст. Крім того подібні комплекси потребують фінансової підтримки і під час експлуатації. Отже є нежиттєздатними в сучасних ринкових відносинах.

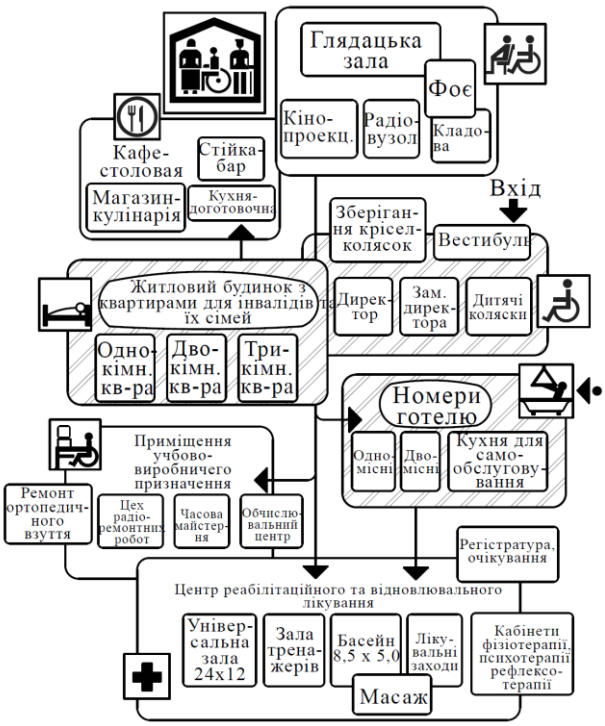

Рис. 2. Функціонально-планувальні взаємозв'язки блоків приміщень житлового комплексу з обслуговуванням та центром реабілітації для інвалідів [5]

Але є й більш глибокі соціальні причини: важко нав'язати людині, що і так пережила втрату тих чи інших фізичних можливостей, нове місце проживання, тим паче, що соціальні зв'язки з місцем є не лише у інваліда але й у членів його родини. Тому на практиці розселення відбувається рівномірно, без концентрацій у певних місцях. А будівництво подібних комплексів частіш за все закінчується облаштуванням декількох квартир для інвалідів у межах перших поверхів соціального житла» [5].

Як висновок можна зазначити, що виходячи з рівномірного розселення інвалідів необхідно створювати максимально комфортні умови проживання та безбар'єрне середовище в усіх без виключення місцях, та шукати інші засоби для забезпечення можливості створення умов для повноцінної інтеграції людей з ОФМ до соціального життя, та можливість організації економічно ефективної структури реабілітаційних закладів.

Дорохіною Г. І. запропонована структурно-графічна модель мережі фізкультурно-оздоровчих закладів для інвалідів, що включає в себе чотири рівня обслуговування (рис. 3). Ця мережа передбачає наближення основних об'єктів до житла, що надає можливість уникнути негативного впливу відсутності безбар'єрного середовища.

Аналогічно організації даної мережі (рис. 3) можна запропонувати структуру комплексної реабілітації, де функції побутового обслуговування будуть передані закладам громадського обслуговування загального використання, а лікувальні функції, в тому числі психологічна реабілітація відбуватимуться в медично-оздоровчих закладах мікрорайонного та районного значення; освітня, соціальна та педагогічна реабілітації – на базі загальноосвітніх закладів, а також установ соціального захисту населення. Це надасть можливість даній структурі в меншій ступені залежати від державного фінансування.

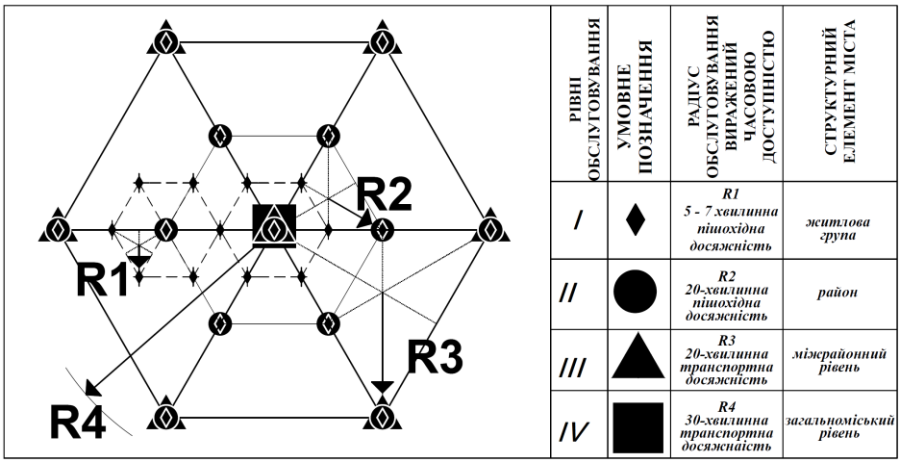

Рис. 3.Схема принципової структурної моделі мережі фізкультурно-оздоровчих закладів міста, пристосованих для використання інвалідами [5]

На основі даної структури отримуємо мережу закладів комплексної реабілітації (рис. 4), де:

- на I рівні доступності мають розміщуватись: заклади повсякденного обслуговування (торгівельні приміщення, підприємства громадського харчування, побутового обслуговування, пункти прийому білизни, хімчистка, ремонт взуття тощо); лікувально-профілактичні заклади (медпункти); аптеки; банківські послуги та послуги зв’язку; поштові відділення; перукарні тощо;
- на II рівні доступності – поліклініки, амбулаторії, стоматологічні та масажні кабінети; клуби соціальної підтримки, культурно-інформаційні заклади та бібліотеки; державні та муніципальні установи, що займаються розв’язанням проблем інвалідів та маломобільних груп населення;
- на III рівні доступності слід створити комплекс міжрайонного обслуговування, який включає до свого складу всі види послуг та реабілітації (медична, освітня, педагогічна, професійна, соціальна, побутова);
- на IV рівні – міський центр комплексної реабілітації інвалідів, який відрізняється від комплексу міжрайонного обслуговування наявністю місць для тимчасового проживання відвідувачів.

Центри комплексної реабілітації міжрайонного та міського значення, згідно досліджень Дорохіної Г. І., задля економії міських площ, виконують функції закладів мікрорайонного та районного значення, тобто

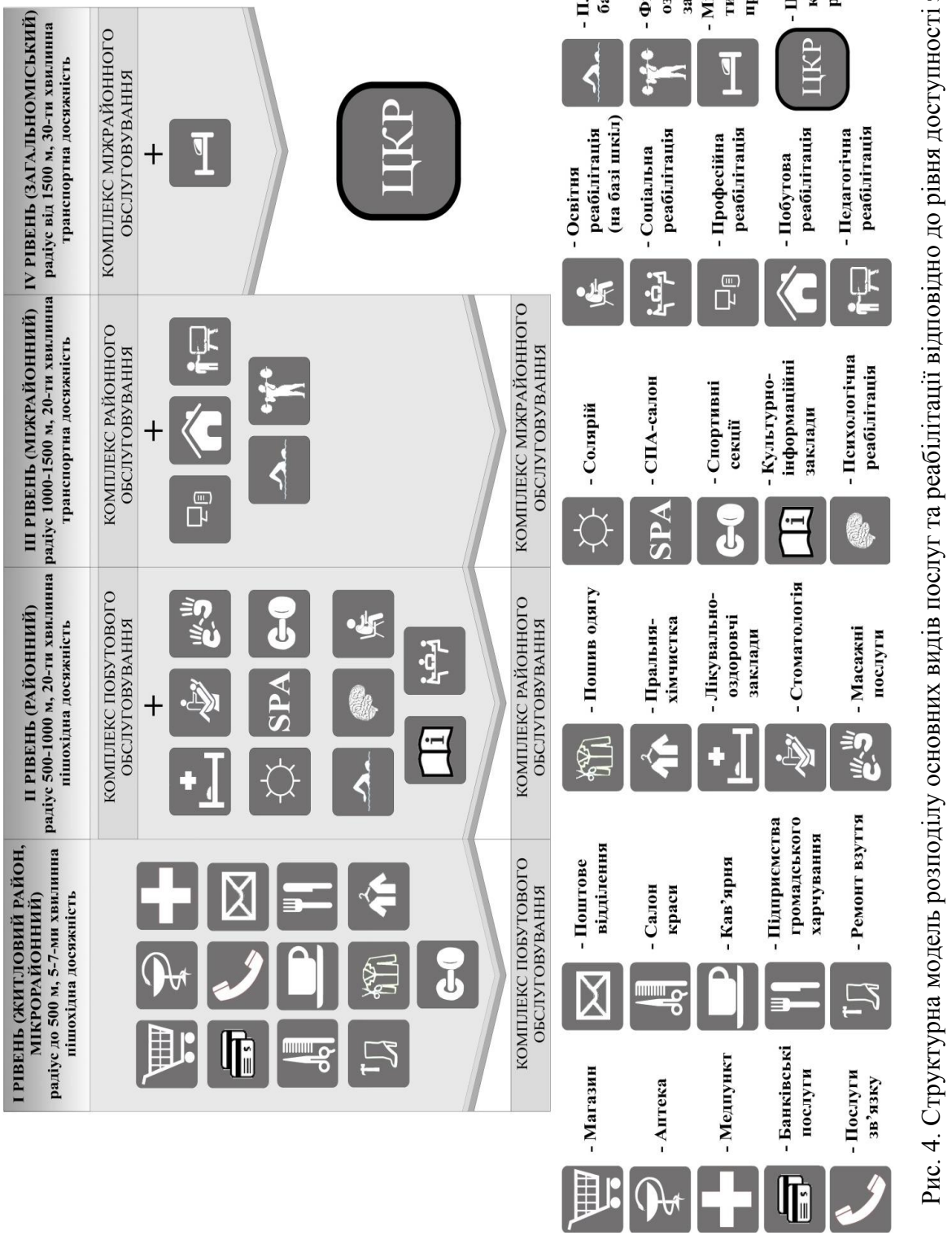

Рис. 4. Структурна модель розподілу основних видів послуг та реабілітації відповідно до рівня доступності закладу

облаштовані основними видами послуг І та ІІ рівнів обслуговування (побутове обслуговування). Це додатково сприятиме економії часу відвідувачів та підвищенню рівня комфортності споруди.

Мережа реабілітаційних центрів складається із системи безпосереднього обслуговування населення, комплексних закладів реабілітації інвалідів та інших маломобільних груп населення з універсальним набором видів реабілітаційного обслуговування.

Список використаних джерел

1. Кравченко І. Л. Принципи архітектурно-планувальної організації центрів медично-соціальної реабілітації дітей та підлітків з фізичними вадами: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. архіт.: спец 18.00.02,,Архітектура будівель та споруд" / Ірина Леонідівна Кравченко. – К.: КНУБіА, 2013. – 21 с.

2. Прокопенко О. В. Принципи формування центрів професійно – трудової реабілітації інвалідів та інших маломобільних груп населення. Дис. на здобуття наук. ступ. канд. архіт.: спец. 18.00.02 «Архітектура будівель і споруд». – Київ, 2006. – 182 с.

3. Родік Я. С. Ергономічні принципи формування архітектурного середовища реабілітаційних центрів. Автореферат дис. на здобуття наук. ступ. канд. Архіт.: спец. 18.00.01 «Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури». – Харків, 2006. – 18 с.

4. Скляренко Юрій Віталійович. Функціонально-планувальна структура житлових і громадських будівель з урахуванням вимог людей з інвалідністю: дис. канд. архітектури: 18.00.02 / Державний НДІ теорії і історії архітектури та містобудування (НДІТІАМ). — К., 2005. — 144 арк.: рис., табл. — Бібліогр.: арк. 132 – 140.

5. Дорохіна Г. І. Архітектурно – планувальна організація фізкультурно – оздоровчих закладів для людей з обмеженими фізичними можливостями. Дис. на здобуття наук. ступ. канд. архіт.: спец. 18.00.02 «Архітектура будівель і споруд». – Київ, 2013. – 244 с.

Аннотация

В статье рассмотрены архитектурные вопросы по организации структуры учреждений для реабилитации инвалидов. Предложено сеть комплексной реабилитации инвалидов.

Ключевые слова: инвалиды, центры реабилитации, городская сеть.

Annotation

The article describes the architectural questions on the organization structure of institutions for rehabilitation of the disabled. Proposed network of comprehensive rehabilitation.

Keywords: disabled, rehabilitation centers, urban network.

УДК 725.2

А. О. Кіщенко,
аспірант кафедри архітектури будівель та споруд
Київського національного університету будівництва і архітектури
О. Я. Костенко,
к. арх., доцент кафедри архітектури будівель та споруд
Київського національного університету будівництва і архітектури

НОВІ ТОРГОВО-РОЗВАЖАЛЬНІ ЦЕНТРИ КИЄВА. ЯКОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ

Анотація: аналіз сучасного досвіду проектування торгово-розважальних центрів у місті Києві через використання аспектів інтеграції. У статті розкриті сучасні тенденції формування інтегральних структур в архітектурі громадських комплексів.

Ключові слова: інтегральний простір, інтегральні структури, завдання, типологія, якості, основні фактори, багатофункціональність і проектування торгово-розважальних центрів.

Трансформація системи споживчих очікувань створює концептуально новий підхід до факторів конкурентоспроможності громадських підприємств. В даний час найбільш затребуваними стають торговельні формати, що дозволяють покупцям проводити в магазинах тривалий час і робити не тільки комплексні покупки, а й отримувати побутові, оздоровчі, розважальні та інші послуги. Можливості для задоволення таких потреб закладені в великоформатних торгових підприємствах, насамперед у багатофункціональних торгово-розважальних центрах(ТРЦ).

Безперервні зміни технологій способу життя городян і форм прояву міської культури, вимагають реалізації нових архітектурно - дизайнерських ідей і концепцій. Наприклад, затребувані городянами функції супутньої торгівлі та обслуговування в «розважальних» просторах. Поряд з цим, все більшої актуальності набуває емоційне і «подієве» насичення «буденного» середовища[3].

Також, спостерігаються зміни в постановці проблем формування архітектурного середовища громадських будівель і ефективного використання міських територій, що виділяються під організацію центрів. Створення нових громадсько - торговельних зон на основі реконструкції історичної забудови обходиться значно дорожче, ніж будівництво ТРЦ на нових територіях[5]. Це відбувається, переважно, через дорожнечу землі в центрі міста, складності виконання робіт нульового циклу, пов'язаного з перекладанням підземних

комунікацій. Тому питанням постане створення компактних структур, які можуть змінювати простір під примхливі вимоги сучасності. Динаміка зміни поглядів суспільства, моди, розвиток технологій роблять актуальним розвиток архітектурного простору як саморегульованої системи. Системи, здатної блискавично відповідати мінливим запитам суспільства і технічного прогресу, якими представляються інтегральні структури в архітектурі.

Поняття інтегральних структур в архітектурі. Під «інтегральними структурами»(ІС) в архітектурі мається на увазі утворення внутрішніх і зовнішніх форм які створюють саморегулюючу систему, шляхом комплексного підходу, що відповідає п'яти основоположним якостям: унікальності, багатофункціональності, динамічності, стійкості і адаптивності, і грає роль функціонально - планувального каркаса і концентрує в собі основне художньо - смислове навантаження. Інтеграція в архітектурі розглядає питання формування складних багатофункціональних будівель і комплексів. Досліджуючи питання залежності функціонального насичення будівлі, як відображення потреб суспільства і міської тканини, економічної та інвестиційної ефективності - намірів замовника та сфери бізнесу, якості архітектурної та об'ємно-планувальної виразності, виникає потреба створення універсальної інтегрованої схеми - бази для проектування, яка відповідає і контролює кожну конкретну задачу. Структури - трансформовані, гнучкі по відношенню до непередбачених змін, необхідні для «виживання» і ефективного тривалого функціонування громадських комунікаційних просторів. Зміни фізичного, світоглядного і соціального оточення роблять необхідною адаптацію до них людини, а така адаптація можлива тільки при наявності формування ІС[2].

Сказане вище справедливо, насамперед, по відношенню до зарубіжної практики проектування і будівництва багатофункціональних ТРЦ. У вітчизняній практиці будівництва громадських центрів рідко відрізняються ефективним використанням площ і привабливими естетичними якостями. Але, в останні роки, на території України, а саме Киева, стали з`являтися центри сучасного зразка, в яких можна розглянути яскраві приклади формування ІС.

ТРЦ «Ocean Plaza». Либідська площа, на якій розташований торгово-розважальний центр, знаходиться в безпосередній близькості від історичної частини міста на перетині вулиць Великої Васильківської, Горького та бульвару Дружби народів. Вулиця Велика Васильківська є найдовшою історичної торговою вулицею Києва і є продовженням Хрещатика - центральної магістралі міста, загальною площею - 235 000 кв. м. Яскрава сучасна архітектура із застосуванням новітніх фасадних медіа-технологій, благоустрій громадської

Рис. 1. ТРЦ «Ocean Plaza».

Рис. 1.1. Головний фасад. Рис. 1.2. Генплан. Рис. 1.3. Головний вхід.

площі перед торгово-розважальним центром, ультрасучасний дизайн інтер'єру, створений міжнародною компанією Chapman Taylor, велика розважальна складова і ретельний підбір кращих світових торгових марок дозволять створити в центрі Києва унікальне місце для покупок, відпочинку і розваг. Центральне розташування і ідеальна транспортна доступність є основними перевагами даного проекту *(рис. 1).*

ТРЦ «Республіка». Це найбільший ТРЦ в Україні, який буде розташований по адресі Велика Кільцева Дорога 1, з загальною площею 295 000 м^2. Комплекс складається з трьох рівнів. На нижньому розташується величезний паркінг. Перший поверх відведений під торгову загальною протяжністю торгових галерей близько 3 тис. метрів. Третій рівень відведено під унікальний розважальний центр, аналогів якому немає ні в Україні, ні в країнах Союзу Незалежних Держав. Розважальній складовій проекту розробники Республіки приділили особливу увагу, залучаючи до проекту

провідні компанії зі світовими іменами. Так, наприклад, концепцію тематичного парку розробила бельгійська компанія «КСС».

Саме в Республіці заплановано відкриття Діснейленду. На величезній території розкинеться дитячий розважальний центр.

При такому поєднанні торгової та розважальної складових відвідувачі Республіки зможуть з легкістю провести в комплексі весь день, чергуючи покупки, активні розваги і пасивний відпочинок в продуманих рекреаційних зонах *(рис. 2)*.

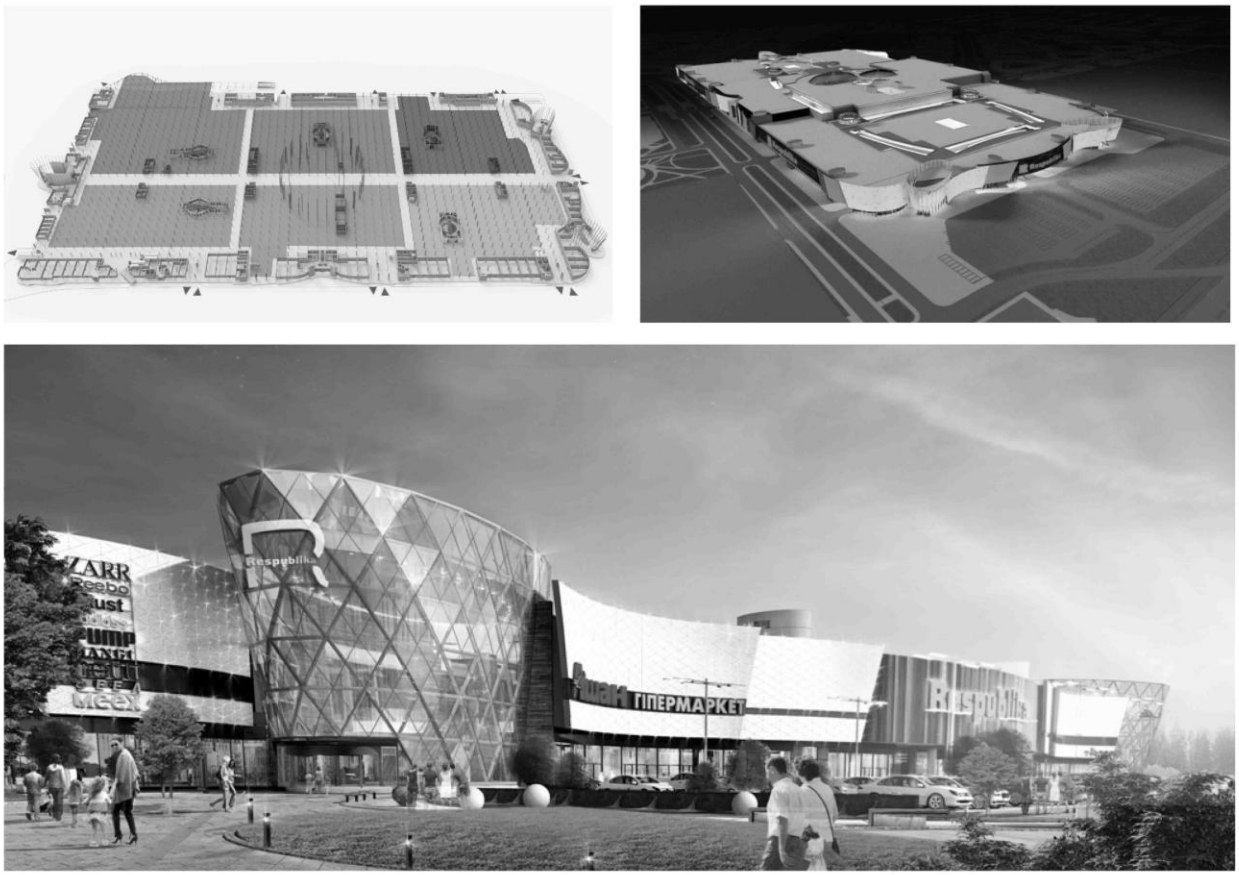

Рис 2. ТРЦ «Республіка».
Рис. 2.1. План. Рис. 2.2. Перспективне зображення. Рис. 2.3. Головний фасад.

ТРЦ «Lavina». Загальна площа ТРЦ Lavina Mall складе 150 тис. кв. м. Торгова галерея Lavina Mall розрахована приблизно на 500 магазинів, фудкорт - на 50 кафе і ресторанів, паркінг - на 3,5 тис. машиномісць. Серед якірних орендарів ТРЦ Lavina Mall: новий в Києві гіпермаркет меблів(9,244 тис. кв. м), а також спортивний супермаркет(4,672 тис. кв. м) і супермаркет електроніки (3,415 тис. кв. м). Розважальна зона Lavina Mall буде представлена сімейним розважальним парком (14,758 тис. кв. М), аквапарком (7,5 тис. кв. м), 12 - зальний кінотеатр (6,413 тис. кв. м), боулінгом(1,85 тис. кв. м) і катком (1,347 тис. кв. м). Концепцію проекту створює консалтингова компанія UTG.

ТРЦ Lavina Mall займе територію між господарсько-будівельним гіпермаркетом «Епіцентр» і продуктовим «Ашан». Планується, що новий комплекс стане місцем шопінгу для мешканців прилеглих житлових масивів. Крім гарної розв'язки і близькості до метро(станція «Академмістечко»), в новий ТРЦ потенційні покупці з Оболоні і Виноградаря зможуть дістатися завдяки безкоштовній доставці «Епіцентру»(рис.3).

На основі аналізу багатофункціональних ТРЦ, і простору в них, були виділені якості, які в тій чи іншій мірі впливають на процес формування інтегральних структур в них:

- **Багатофункціональність** - є адекватним перетворенням і концентрацією функціональних потоків в певному місці [1].
- **Стійкість** - це якість архітектури, яка за допомогою ефективного і помірного використання матеріалів, енергії і простору, прагне максимально зменшити негативний вплив на навколишнє середовище людини.

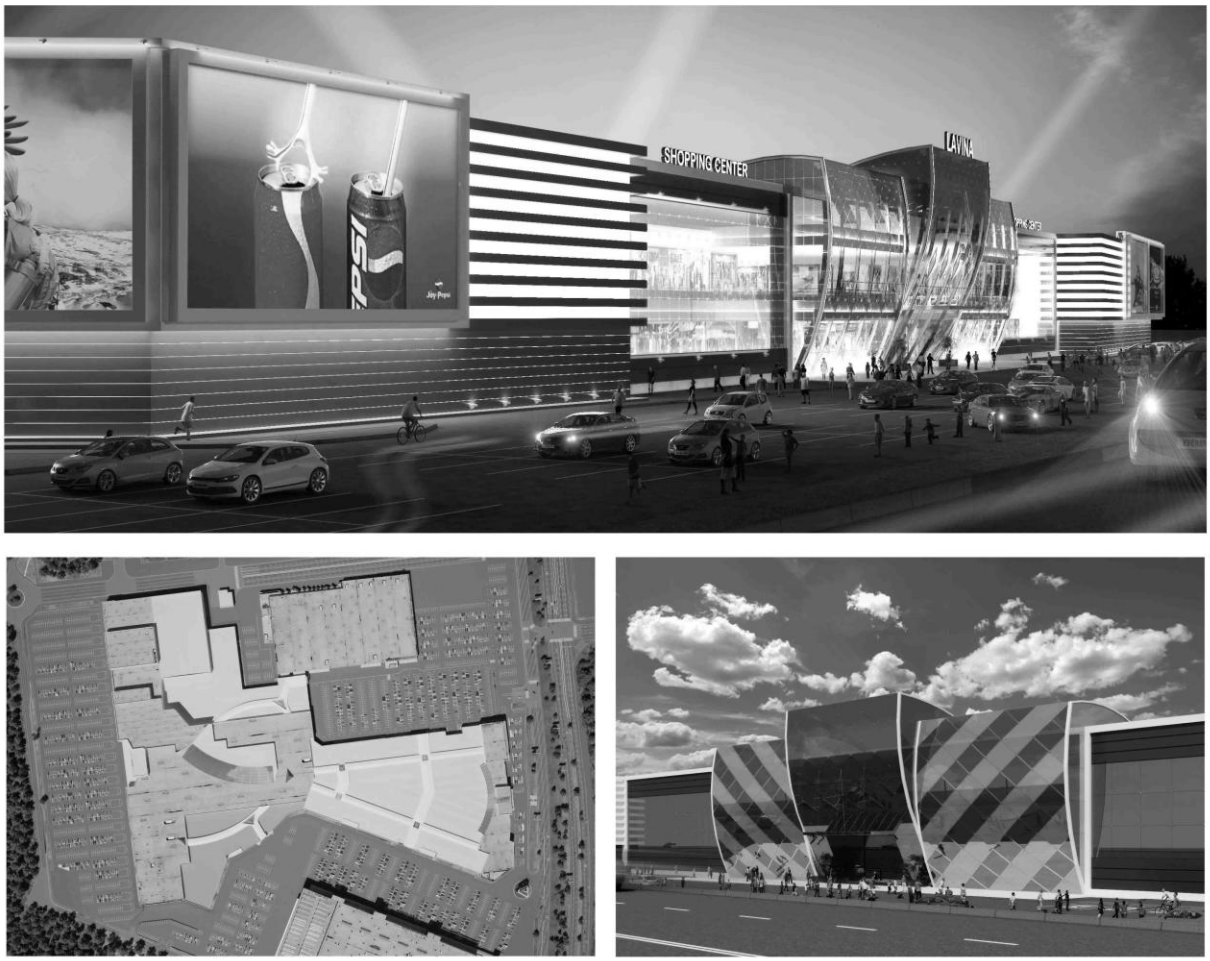

Рис. 3. ТРЦ «Lavina». Рис. 3.1. Головний фасад. Рис. 3.2. Генплан. Рис. 3.3. Головний вхід.

Стійка архітектура використовує свідомий підхід збереження енергії та дотримання екологічних принципів в дизайні архітектурного середовища.

• **Динамічність** - умовний «рух» форми в архітектурі, що досягається ладом пропорцій, співвідношенням частин, спокійним або стрімким темпом «зростання».

• **Адаптивність** - самоорганізація, здатність системи пристосовуватися до різних умов навколишнього середовища або запитів суспільства[4].

• **Унікальність** - особлива цінність об'єкта у зв'язку з його красою чи інтересом з точки зору археології, історії, етнології, антропології, конструкції та ін..

Ці основні якості будують «основний каркас» ІС в ТРЦ. Аналізуючи, доповнюючи, впроваджуючи ті чи інші компоненти формування інтегральних структур в універсальні багатофункціональні комплекси, можна вирішити завдання проектування сучасних унікальних будівель, модернізуючи структурну організацію і архітектурну виразність цих об'єктів.

Наведені приклади ілюструють нові тенденції формування багатофункціональних торгових центрів. Формування структур які створюють інтегральний простір стає стратегією розвитку нових багатопрофільних центрів, дає початок новому осмисленню сучасної архітектури і несе перспективний характер для подальших досліджень.

Література

1. В. В. Адамович, Б. Г. Бархин, В. А. Варежкин и др. / Под общ. Ред. И.Е. Рожина, А. И. Урбаха. «Архитектурное проектирование общественных зданий и сооружений: Учебник для вузов - 2-е изд., перераб. и доп.» /. – М: Стройиздат, 1984г.

2. Сорокина И.О. Теоретические основы понятия «интеграция» и принципы ее осуществления [Электронный ресурс] // Сорокина И.О. // Менеджмент в России и за рубежом. – 2008. – № 2.

3. Антошвили М.Е. Оптимизация функционального зонирования / М.Е. Антошвили. – М., 1986.

4. Пучков М.В. Архитектура в эпоху информационных технологий: монография / М. В. Пучков. – Екатеринбург: Архитектон, 2006. – 117с.: ил.

5. К. Канаян, Р. Канаян, А. Канаян. «Проектирование магазинов и торговых центров»/. – Москва, 2008г.

Аннотация

Анализ современного опыта проектирования торгово-развлекательных центров в Киеве из-за использования аспектов интеграции. В статье раскрыты современные тенденции формирования интегральных структур в архитектуре общественных комплексов.

Ключевые слова: Интегральное пространство, интегральные структуры, задачи, типология, качества, основные факторы, многофункциональность и проектирование торгово-развлекательных центров.

Abstract

Analysis of current experience designing shopping centers in Kyiv by using aspects of integration. This article deals with current trends forming integrated structures in the architecture of public facilities.

Keywords: Integral space, integral structure, objectives, typology, quality basic factors versatility and design of shopping centers.

УДК 7.032 : 72.01: 72.032

Х. А. Охрім
Національний університет «Львівська політехніка»

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ КАТЕГОРІЇ ЧАСУ В АРХІТЕКТУРІ

Анотація: розглядаються основні філософські концепції трактування поняття часу та окреслюються категорії художнього часу в архітектурному контексті. Дана тема набула актуальності у зв'язку з необхідністю перегляду взаємовідношення між фундаментальними поняттями, якими оперують архітектори та митці: часом і простором.

Ключові слова: філософська категорія часу, хронотоп, художній час.

Постановка проблеми. Упродовж багатьох століть поняття часу в архітектурі не виходило на перший план, архітектура оперувала радше простором, і взаємозв'язки цих двох понять не розглядались як ключові в процесах морфогенезу і творення стилів. Однак на сьогоднішній день постала потреба детальнішого дослідження впливу філософської категорії "час" на архітектуру.

Мета статті – охарактеризувати категорію художнього часу в мистецтві й архітектурі як його складовій та продемонструвати взаємозв'язки між еволюцією філософських концепцій трактування часу і сприйняттям простору.

Стан дослідження питання. Проблематика даної теми виходить за рамки суто архітектурних досліджень, питаннями часу займались такі автори як І. Духан ("Художня концепція часу в містобудівному мистецтві", "Становлення концепції часу в мистецтві та проектній культурі ХХ століття"), З. Гідіон ("Простір, час, архітектура") [2], Л. Радіонова (Простір і час в архітектурі в

історико-філософському контексті") [8], М. Ахундов ("Концепції простору і часу. Витоки, еволюція, перспективи") та інші. Тема простору й часу досліджувалась філософами (А. Бергсон "Тривалість і одночасність", Ф. Жульєн "Про час. Елементи філософії", Е. Гуссерль "Феноменологія внутрішнього усвідомлення часу"), математиками (Г. Мінковський "Простір і час"), фізиками (С. Гокін "Коротка історія часу").

Обговорення проблеми. Час — фундаментальне поняття фізики і філософії, одна з координат простору-часу, вздовж якої протягнуті світові лінії фізичних (матеріальних) тіл. До загальних властивостей часу належать: нерозривний зв'язок з матерією, а також з простором, рухом та іншими атрибутами матерії; тривалість, неперервність" [9, с. 368-369]. Час одновимірний, асиметричний, необоротний і спрямований завжди від минулого до майбутнього. Специфічними властивостями часу є конкретна тривалість та періодичність існування тіл, одночасність подій, ритм процесів, швидкість зміни станів, мінливість. Глибинне розуміння метафізичного змісту часу дозволяє переосмислити значимість даного поняття для культури загалом і для архітектури зокрема, адже це сфера, в якій у найбільш тривкій та довговічній формі втілились бачення тої чи іншої епохи. Як філософська категорія час, є невід'ємним атрибутом світу.

Загалом, філософське розуміння часу передбачає відображення загальної властивості всіх матеріальних процесів протікати один за одним у певній послідовності, розвиватись етапами, мати тривалість. Завдяки розвитку науки у XX столітті, а особливо таких її галузей як природознавство і соціальна філософія, вчення про час та простір поглиблюються і в наші дні; припускається, що існують якісно різні просторово-часові форми, які відповідають різним видам матерії, однак сучасне трактування даних понять не було б можливим без урахування ідей мислителів попередніх епох — дещо відмінних від сьогоденних.

Ще у стародавній Греції було два слова для позначення часу: "хронос", який відносився до хронологічної послідовності в часі, означав календарний час та носив кількісний характер (тобто, згідно з грецькою міфологією, був "всепожираючим", лінійним) і "кайрос" — "істинний час", сповнений змісту, неочікувана мить щастя, котра по своїй суті є невловимою і має якісний характер. Проте варто зазначити, що кайрос у баченні греків не був метафізичним, абсолютним часом на зразок вічності у християнському поняття, а лише вузловим моментом на часовому векторі, що змінював сутність буття чи хід історії. Його "неможливо прорахувати, бо він несе у собі смисл, який перевищує звичні параметри в сенсі фізики чи історії" [7].

Загалом, стародавні цивілізації сприймали час радше циклічно — як повторюваність природних та соціальних процесів, хоча вже з античності можна прослідкувати дихотомію у філософських судженнях про час, яка вилилась потім у субстанційну і реляційну концепції (про які йтиметься нижче).

Середньовічне трактування всіх понять, у тому числі й часу, мало виражене теологічне забарвлення. Християнство сприймало час як такий, що має спрямованість, вектор – від народження до Страшного суду. Ідеї "швидкоплинності" земного часу протиставлялось поняття Вічності, котра підвладна лише богу і не може бути повністю осмислена людиною. За словами Августина Блаженного:"Минулого вже нема, майбутнього ще нема, а теперішнє розпадається на минуле й майбутнє" [8].

Завдяки бурхливому прогресу в царині точних наук, філософи Нового часу здійснили найбільший внесок в дослідження фізичного часу, тим самим заклавши підвалини для наукової, фізичної парадигми часу. Нова концепція трактування часу знаходить відображення у переосмислених формах античності: оскільки людський розум перестав бути "пасивним вмістилищем вічних ідей, спільних для людини і для бога, а є активним знаряддям перетворення життя" [4, с. 21]

На початку XX століття за допомогою спеціальної теорії відносності (1905– 1908 рр.; Лоренц, Пуанкаре, Ейнштейн, Мінковський) був доведений взаємозв'язок простору і часу. Дана теорія розкрила конкретні зв'язки часу та простору з рухомою матерією й один з одним, виразивши ці зв'язки в конкретній математичній формі та у певних законах. Фундаментальний висновок, що випливає з цієї теорії, свідчить: простір та час не існують без матерії, їх метричні властивості визначаються розподілом і взаємодією матеріальних мас, тобто гравітацією.

У результаті поєднання елементів матеріалістичних та ідеалістичних поглядів на сутність простору і часу та їх взаємозв'язок з рухомою матерією, в історії філософії виникли два погляди на цю проблему. Вони отримали назву субстанційної та реляційної концепцій простору і часу.

Субстанційна концепція розглядає простір і час як особливі сутності, що існують самі по собі, незалежно від матеріальних об'єктів. Відношення між простором, часом і матерією трактуються як зв'язки між самостійними субстанціями. Таких поглядів дотримувалися, наприклад, Платон, Демокріт, Епікур, а найповнішого розвитку субстанційна концепція набула в І. Ньютона, котрий висунув ідею про існування абсолютного простору і часу. На його думку, простір нерухомий, неперервний, однорідний (однаковий у всіх точках), ізотропний (однаковий у всіх напрямах), тривимірний, нескінченний, ні на що не впливає, і сам не зазнає впливу. Абсолютний час є ні від чого не залежною

тривалістю як такою, що рівномірно плине від минулого до майбутнього. Він одномірний, неперервний, нескінченний, однорідний, універсальний. [9, с. 369]

Відкриття електромагнітного поля та з'ясування неможливості звести поле до механічного середовища (ефіру) виявили необґрунтованість, безпідставність класичної картини світу і разом з нею субстанційної концепції простору і часу. Стало зрозуміло, що матерію не можна уявляти як сукупність окремих, відмежованих один від одного елементів. Насправді тіла і частинки речовини пов'язані в єдині системи полем, дія якого передається зі скінченною швидкістю, однаковою в будь-якій замкнутій системі (зі швидкістю світла у вакуумі). Зачатки реляційної концепції вперше трапляються вже в працях Арістотеля. Класичного вираження вона набула у творах Г. Лейбніца. Він, на відміну від І. Ньютона, активно обстоював залежність простору і часу від зв'язків між речами. Для І. Ньютона простір - це субстанція (свого роду "речовина"), для Г. Лейбніца — своєрідне співвідношення.

Обидві концепції можуть бути "як матеріалістичними, так і ідеалістичними. З позиції матеріалістичної релятивістської концепції простір і час розглядає діалектичний матеріалізм, згідно з яким простір і час вважаються об'єктивними, незалежними від людини формами буття матерії, що рухається" [5, с.127].

Крім того, виділяють також і динамічну та статичну концепції. Згідно з динамічною, існує тільки теперішнє; минуле залишає свої сліди в теперішньому, а майбутнього не існує взагалі-є тільки його передумови. статична концепція не передбачає поділу на минуле, теперішнє й майбутнє, так як вони актуалізуються в людській свідомості реально і одночасно.

Загалом, у філософському трактуванні можна виокремити певні "види" часу, які перетинаються з його тлумаченням в інших науках, що ще раз підкреслює міждисциплінарний характер і фундаментальність часової проблематики.

Час, що стосується фізичних процесів, матеріальних об'єктів є часом фізичним. Поняття фізичного часу використовується у математичних розрахунках, для характеризування перебігу певних хімічних процесів, вимірювання тривалості фізичних явищ. На різних рівнях своєї організації матерія виявляє себе по-різному, тому кожному з цих рівнів відповідає специфічний простір-час. З цих міркувань виходять дослідники проблеми часу, обгрунтовуючи концепцію його полімодальності. Часова модальність − це категорія, яка виражає певні часові відносини на відповідному рівні організації матерії. Таким чином, час астрономічний виражає темпоральні відносини між космічними тілами, час біологічний характеризує темпоральні відносини життєвих процесів, час хімічний є показником кінетики реакцій хімічних

речовин, геологічний час детермінує тривалість процесів розвитку Землі і так далі [1].

Якщо розглядати духовний план людини, то можна вести мову про художній час, історичний час, час індивідуального людського буття і таке інше.

Особливу нішу займає специфіка просторово-часових якостей в соціальних процесах; вона обумовлюється тим, що на відміну від неживих та біологічних форм матерії, де простір включає лише зв'язки предметів, в соціальний простір входить також і ставлення людини до предметів, до місця свого проживання. Людина формувала сама (на відміну від тварини) свою особливу просторову сферу життєдіяльності в результаті чого виникала "друга", "олюднена", природа. Відношення до неї і до "першої" природи входить в поняття соціального простору. Соціальний час — це форма буття суспільства, яка відображає тривалість історичних процесів, їх зміни що відбуваються в ході діяльності людей [5, с.128]. Таким чином, "соціальний час" виступає як форма соціального буття, в контексті якого фігурують різні типи часу: особистий час, інституційний час, політичний час, історичний час, інформаційний час — котрі є предметами дослідження соціальної філософії. Також окремою формою є "художній час", який стосується особливої здатності творення часу й простору, що притаманна мистецтву [7].

Поняття "художнього часу" найбільш чітко сформульоване в літературі.

Художній час - "хронотоп" (т. з."часопростір") – це система хронологічних відношень, що у широкому розумінні позначає систему всіх часових і просторових елементів, які усвідомлюються у їх змістовій та функціональній цілісності, яка і складає актуальну сутність поняття.

Для конструктивного впровадження поняття художнього часу в архітектуру, що дозволить конкретизувати предметні рамки досліджень даного феномену, необхідно детермінувати місце даної дисципліни у системі "культура". Архітектура вивчає закономірності формування і розвитку «другої природи» – штучного середовища для життя людей, яке створене за законами краси та гармонії і є складовою системи культури, її підсистемою. Специфіка предмету архітектури не дозволяє віднести її ні до знань про суспільство, природу чи мислення. Вона однаково охоплює сферу гуманітарних, технічних та природничих наук [6, с. 22].

Архітектуру відносили спочатку до науки, згодом її вважали галуззю техніки. Зараз існує думка, що архітектуру слід відносити до мистецтва. Саме тому дослідження концепції часу в архітектурі може опиратися як на абстрактно-теоретичні, так і на конкретно-практичні форми трактування часу в різних галузях суміжних дисциплін.

Категорія часу відноситься до первинного актанту становлення архітектурної структури. Даний процес "складається з послідовного ряду відображень часу в історії і культурі та актів трансформації зовнішнього "світового часу" в матеріальний семіотичний ряд архітектурних форм" [3, с.15].

Поняття "художній час" в архітектурі повинно включити в себе сукупність всіх історико-культурних, соціальних і навіть психологічних аспектів, які б характеризували передумови виникнення, закони розвитку, становлення і подальші інтерпретації архітектурних стилів, а також рефлексію даних тенденцій як з позиції сучасників, так і з урахуванням ретроспективної оцінки.

"Звертатись до минулого-не означає раз і назавжди дати йому оцінку, котра б стала незмінною для подальших дослідників. При ретроспективному розгляді об'єкт перероджується;спостерігач в кожен момент неминуче змінює минуле відносно свого майбутнього, у відповідності до своєї точки зору. Так само нема абсолютних стандартів в мистецтві: художники й архітектори XIX століття, які вважали, що деякі форми прийнятні для будь-якої епохи, помилялися" [2, с.24].

Важливою умовою для формування повноцінного художньо-образного середовища є відтворення в його структурах культурно-історичного змісту. Художній час може виступати як смислова категорія композиції широкого спектру: від окремого архітектурного об'єкту до містобудівної ситуації загалом. "Історія скоріш динамічна, ніж статична. Жодне покоління не має привілегій повного розуміння мистецтва і буде відкривати в ньому свої аспекти" [2, с.6]. Художній час є фундаментальним засобом композиції і значною мірою впливає на її феноменологію,змістову складову та культурно-історичну наповненість. Еволюція феномену художнього часу в архітектурі та мистецтві опирається на переході від часу як онтологічної категорії структури до категорії композиції.

Архітектура завжди була тісно зв'язана з з життям даної епохи; все в ній-від форм, яким надавалась перевага, до вибору певних типів споруд - відображає умови часу, до якого вона відноситься. На архітектуру впливають різноманітні фактори: соціальні, економічні, наукові, технічні, етнічні. Істинний характер історичної епохи завжди проявляється в архітектурі, не залежно від того, використовуються нові форми чи має місце наслідування минулого. Архітектура дозволяє скласти безпомилкове враження про те, що насправді відбувалося у конкретний період, так як вона є "вільним від людських слабостей витвором, у якому проявляються чисті, не фальсифіковані тенденції часу" [2, с.35].

Будучи нерозривною з філософськими концепціями й мистецькими течіями, на зламі XX-XXI століть архітектура остаточно втратила однозначну спрямованість з появою великої кількості течій та напрямків з

найрізноманітнішим концептуальним забарвленням, однак фундаментальною стала ідея суб'єктивності сприйняття часу, простору та реальності загалом.

Характерними для сучасної архітектури є не окремі мінливі форми, а можливість їх модифікації в просторі. Під просторово-часовою концепцією розуміється взаємодія і взаємопроникнення внутрішнього й зовнішнього простору і, водночас, сприйняття цього феномену людиною.

Концептуальний плюралізм, наявність майже необмежених можливостей сучасних технологій дозволяють довільно трактувати розуміння поняття часу і втілення його образів у мистецтві й архітектурі. Кожен напрям використовує свої засоби для дослідження поняття часопростору, так для кубістів це був шлях моделювання простору, футуристи вивчали сам процес руху, а прихильники дигітального мистецтва пов'язують розгортання простору в часі з допомогою згенерованих обчислювальною технікою алгоритмів.

Висновки. У статті розглянуто основні аспекти поняття "час" в історико-філософському контексті та охарактеризовано процес еволюції трактувань феномену часу. Дане поняття отримує окреслення смислової категорії композиції і у зв'язку з цим сформульована потреба систематизувати часові структури та основні універсальні часові відношення у архітектурній композиції для подальшого їх вивчення і пошуку нових підходів до формування архітектурного середовища.

Література

1. Віфлянцев В. В. Розвиток уявлень про біологічний час та їх актуальний філософський статус / В. В. Віфлянцев // Вісник Київського Національного університету ім. Тараса Шевченка. Вип. 39. – С. 91 – 96.

2. Гидион З. Пространство, время, архитектура / З. Гидион / Изд. 3-е. – М.: Стройиздат, 1984. – 455с.

3. Духан И. Н. Категория художественного времени в архитектуре: автореф. дисс… канд.арх.18.00. / Игорь Николаевич Духан; Белорусский государственный университет, Минск. – Минск, 1999. – 25 с.

4. Декарт Р. Метафізичні розмисли. / Р. Декарт. – К.: Юніверс, 2000.– 21-298 с.

5. Касьян В.І. Філософія: Навч. посіб./ В.І. Касьян. – К.: Знання, 2004. – 406 с.

6. Коротковский А. Э. Введение в архитектурно-композиционное моделирование: уч. пособ. / А. Э. Коротковский. – М.: Московский архитектурный институт, 1975. – 303 с.

7. Куценко В. В. Час як філософська категорія: у пошуках екзистенційної темпоральності / В. В. Куценко // Вісник Київського нац. університету ім.Т.Шевченка. Вип.110. – С. 9-12.

8. Радионова Л.А., Сницар Н.В. Пространство и время в архитектуре в историко-философском контексте / Л.А. Радионова, Н.В. Сницар // Коммунальное хозяйство городов. Вып. 79. К.: 2007. – С. 423-427.
9. Сидоренко О.П. Філософія: Навч. посіб./ О.П. Сидоренко / Вид. 2-е. – К.: Знання, 2010. – 414 с.
10. Словник літературознавчих термінів [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ukrlit.vn.ua/info/dict/2bkb0.html. Назва з екрану.

Аннотация

В данной статье рассматриваются основные философские концепции трактовки времени и охарактеризовываются категории художественного времени в ахитектурном контексте. Данная тема актульна в связи с необходимостью перепросмотра взаимоотношений между фундаменталными понятиями, которыми оперируют архитекторы и художниками: временем и пространством.

Ключевые слова: философская концепция времени, хронотоп, художественное время.

Annotation

The major philosophical conceptions, connected with the interpretation of time are considered in the article, also categories of artistic time in architectural context are determinated. Actuality of the theme is caused by the necessity of revision interrelations between fundamental concepts, operated by architects and artists: times and space.

Keywords: philosophical concept of time, space–time, artistic time.

УДК 721.011.12

М. О. Макухін
Аспірант кафедри теорії історії архітектури та синтезу мистецтв
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ РОЗМІЩЕННЯ ТА СКЛАДУ БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНИХ МОСТОВИХ СПОРУД

Анотація: у статті розглянуті особливості розміщення та складу багатофункціональних мостових споруд в умовах сучасного містобудування з використанням історичного досвіду спорудження таких об'єктів. Розглянуто основні чинники, що визначають їх архітектурно-планувальне вирішення, а також основні функції цих споруд – транспортно-пішохідну та обслуговуючу.

Ключові слова: мости, багатофункціональні мостові споруди, транспортно-пішохідна функція, установи і підприємства обслуговування.

Постановка проблеми

Сучасна архітектурно-містобудівна практика свідчить про зацікавленість фахівців ідеями багатофункціональних мостових споруд (БМС). Розроблено проекти для різних міст світу, такі як проект БМС «Турбіна» в Амстердамі, конкурсні проекти БМС у Лондоні [5], БМС «Moonbridge» у Гаосюні (Тайвань) тощо, та реалізовано споруди – міст-школа у Китаї, торгівельно-пішохідний міст Багратіон у Росії та інші (рис. 1). Слід відмітити функціонально-планувальну складність цих споруд, тому що вони відіграють як містобудівну, так і архітектурну роль, забезпечуючи комунікаційну функцію мостових переходів через водойми, а також є обслуговуючими центрами різного значення. Доцільно підкреслити, що БМС є важливими архітектурними об'єктами міста, які впливають на розвиток навколишнього середовища.

Актуальність дослідження

Аналіз сучасного стану теоретичних розробок питань, пов'язаних з проектуванням та спорудженням БМС, свідчить про недостатню розробленість цієї теми у сучасній архітектурі та містобудуванні. В існуючих дослідженнях розглядаються світовий досвід будівництва «залюднених» мостів, передумови та причини виникнення перших торгівельних та житлових мостів. В існуючих магістерських та кандидатських дослідженнях розглядаються лише питання архітектури мостів в історичному або сучасному плані, формування малоповерхового житла на акваторіях. Приклади сучасної архітектури цих споруд висвітлено переважно в інформаційний літературі.

Спеціальних комплексних досліджень, які б розглядали БМС як елемент сучасної архітектурно-планувальної структури міста, не проводилось.

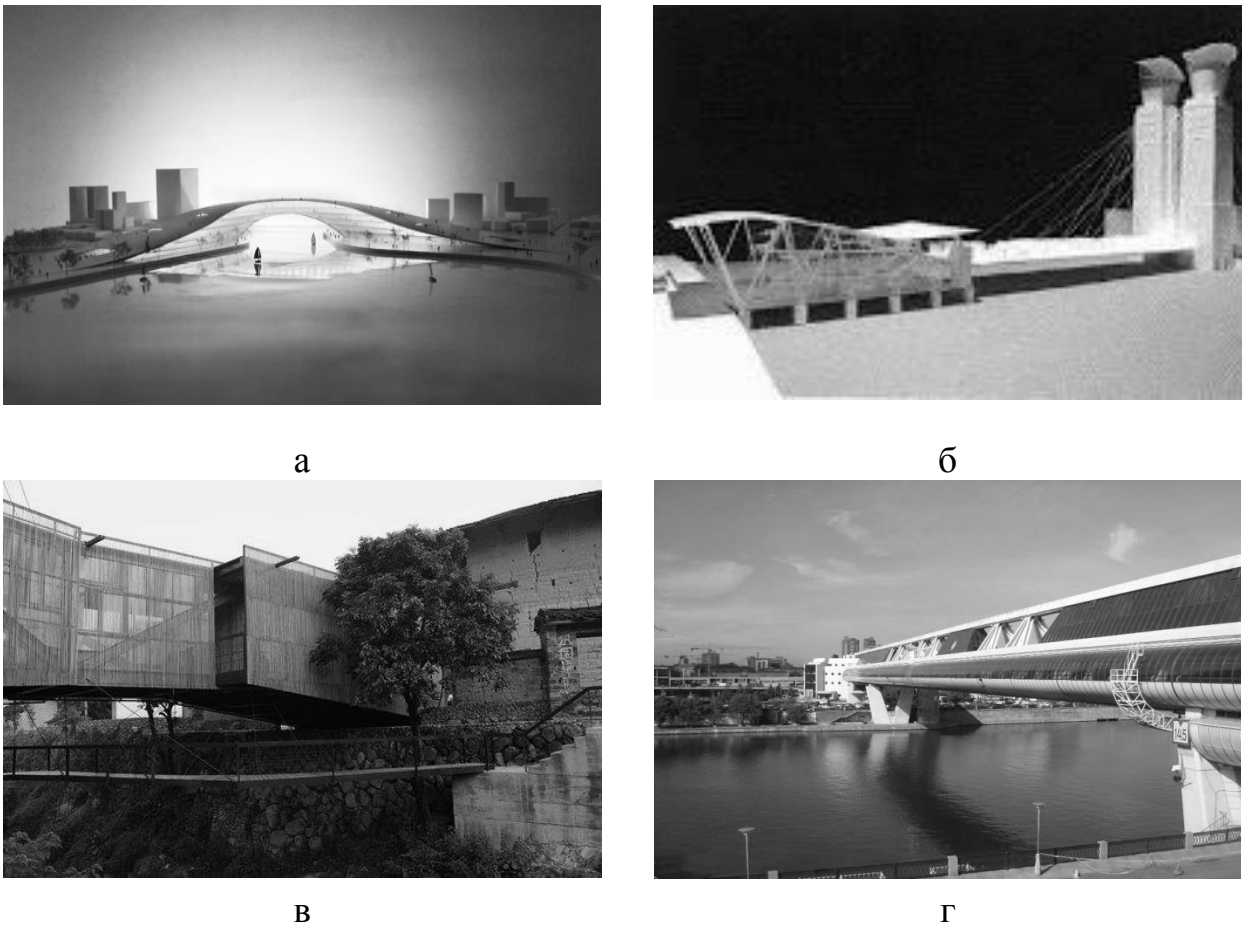

Рис. 1. *БМС: сучасні проекти і побудовані об'єкти:*
а – проект БМС «Moon Bridge» в Гаосюні (Тайвань); б – конкурсний проект майстерні Antoine Grumbach & Associates БМС у Лондоні; в – міст-школа у Хіаші (Китай); г – торгівельно-розважальний міст «Багратіон» у Москві.

Відсутність таких розробок визначає доцільність звернення уваги на питання, які сприяють формуванню теоретичної основи проектування БМС – основні чинники та функції цих споруд – транспортно-пішохідну та обслуговуючу.

Викладення основного матеріалу

Основні чинники формування БМС. Існуючі містобудівні проблеми, як правило, впливають на визначення чинників архітектурно-планувального вирішення різних споруд у місті, до числа яких слід віднести також БМС.

До числа найхарактерніших проблем, які особливо притаманні сучасним значнішим і найзначнішим містам, найскладнішим за своєю планувальною організацією, слід віднести транспортну проблему та брак незабудованих територій, необхідних місту в зв'язку з його розвитком.

Транспортна проблема визначається станом вулично-транспортної мережі міста, яка не може в повному обсязі забезпечити необхідні умови організації руху міського транспорту, зокрема в зв'язку зі значним зростанням

автомобілізації міст України в останнє десятиріччя. Для міст, розділених водоймами, додатковою проблемою є транспортне сполучення між його районами через недостатню пропускну здатність існуючих мостових переходів та їх недостатню кількість.

В існуючій літературі по-різному розглядаються чинники, які визначають архітектурно-планувальні вирішення різних об'єктів. До їх числа відносяться: природно-кліматичні, соціально-економічні, функціонально-просторові, екологічні, естетичні та інші.

Ураховуючи особливості архітектурно-планувального формування БМС, а також наявність їх основних функцій – транспортної та обслуговуючої, – доцільно розглядати як основні (обов'язкові) чотири групи чинників, що визначають архітектурно-планувальну організацію БМС: соціально-економічні, природно-кліматичні, інженерно-технічні, архітектурно-планувальні.

Соціально-економічні чинники, як правило, визначають доцільність та ефективність спорудження БМС у містах з наявністю водойм.

Їх урахування сприяє:

– відповідності вирішення транспортної функції БМС завданням вуличної мережі – підходів до мостових споруд, тобто забезпечення ідентичності їх пропускної здатності відповідно до транспортних магістралей;

– необхідності мостових переходів, які забезпечують транспортні зв'язки територій міста, розділених водоймами, відповідно до транспортної характеристики зони їх розміщення відносно центру міста;

– відповідності складу і змісту обслуговування БМС загальним нормативним потребам і показникам у районі їх розміщення;

– забезпеченню розвитку нових (ініціативних) форм і видів обслуговування, виходячи з комерційних міркувань;

– економічній доцільності спорудження БМС, складу та змісту їх обслуговуючих функцій.

Природно-кліматичні чинники визначаються відповідними умовами України, зокрема гідрографічними.

Значніші та найзначніші міста України – Київ, Дніпропетровськ, Запоріжжя, а також Черкаси, Херсон та інші – перетинаються Дніпром. Менш значні ріки перетинають Суми, Полтаву, Житомир, Вінницю та зовсім незначні – Харків, Донецьк-Макіївку та інші міста.

До природних умов, що визначають формування БМС, слід також віднести характер і параметри водойм, стан прирічкових територій.

Кліматичні умови у межах України мають свої ознаки і особливості, визначені кліматичними зонами – II В, III В, III Б і IV В – з виділенням відповідних підзон, які характеризують розрахункові зимові та літні

температури, напрямки і швидкість вітрів, глибину промерзання ґрунтів узимку тощо. Ці умови визначають певні вимоги до проектних вирішень.

Інженерно-технічні чинники формування БМС повинні перш за все відповідати вимогам чинних норм і правил проектування мостів, у тому числі інженерно-технічним вимогам, щодо їх конструкції, а також безпеці від підтоплення будівель і споруд, розташованих поблизу.

Архітектурно-планувальні чинники міста визначають тип БМС, їх архітектурно-планувальне вирішення.

До числа архітектурно-планувальних чинників слід віднести:

– характер архітектурно-планувальної структури міст з урахуванням водойм;

– місцеположення БМС у структурі міста за транспортними вимогами;

– розміщення і значення громадських центрів міста для формування системи його обслуговування;

– формування БМС як центрів обслуговування певного рангу;

– існуюча і перспективна забудова прирічкової зони навколо БМС.

Транспортно-пішохідна функція БМС. У містах України з наявністю водойм характер вуличної мережі міст визначився як умовами історичного розвитку, так і сучасними умовами з урахуванням існуючих норм проектування вулично-транспортних мереж.

Найскладніші питання організації транспортно-пішохідного руху виникають у найзначніших містах. Однією з причин є зростання автомобілізації міст, яка за останнє десятиріччя зросла в декілька разів. Чинними нормами – ДБН 360-92** – передбачається розрахункова кількість автомобілів 250–300 на 1000 чол.

Сучасний стан вулично-транспортної мережі міст України характеризується недостатньою її розвиненістю. За цим фактором він значно відрізняється від більшості найзначніших міст світу. Так, наприклад, щільність магістральної вулично-дорожньої мережі в Києві сягає 2,13 км/кв.км, у Москві вона становить – 4,4, в Лондоні – 9,3, Парижі – 15,0 км/кв.км тощо [3].

Мостові споруди в місті з наявністю водойм слід розглядати як відповідні елементи його архітектурно-планувальної структури, в тому числі як важливі транспортні елементи вулично-дорожньої мережі. Тип і транспортна характеристика мостів визначаються спроможністю пропуску транспорту та пішоходів відповідно до категорій вулиць-підходів до них. Тому мостові переходи можна поділити на три різновиди: загальноміського, районного та міського значення.

Кожне місто, що перетинається водоймою, має певну кількість мостів. Так, Київ, територія якого перетинається Дніпром у діаметральному напрямі північ–південь, має сім головних транспортних мостів. Окрім цього, в місті є деяка кількість невеликих мостів, побудованих над притоками Дніпра. Існуючі мости відповідають категорії вуличної мережі, в яку вони входять (рис. 2).

Слід відзначити загальні особливості розміщення мостів в планувальній структурі значніших та найзначніших міст. Так, у периферійній їх частині найчастіше розміщені залізничні та автомобільні мости, при цьому частка пішохідних мостів у віддалених районах міста є невеликою. Ближче до центрального району міста, в серединній зоні розміщуються мости-метро, часто суміщені з автомобільним рухом, мости з наявністю пішохідного транзиту. У центральній зоні міста часто присутні всі види мостів, але пішохідні мости відіграють суттєву роль.

Однією з актуальних проблем транспортної мережі міст України за наявності акваторій є недостатня кількість мостів, особливо через основні водні артерії, та перевантаженість існуючих мостових споруд. Якщо у Києві існує 8 мостів через Дніпро та декілька через затоки, то в інших містах – менше: в Дніпропетровську – 5 мостів через Дніпро та 3 через затоки, в Запоріжжі існує лише 3 транспортні зв’язки через Дніпро.

Для порівняння: у Лондоні існує більше 30 мостів через Темзу, в Парижі через Сену перекинуто 37 мостів, у Москві основну водну артерію Москву-ріку перетинають 37 мостів, у Петербурзі Неву перетинають 22 мости.

Така різниця в кількості мостів у містах України призводить до значного уповільнення розвитку відповідних транспортних систем, унеможливлює ефективний розвиток розділених водоймою частин території, а також свідчить про необхідність у майбутньому нових мостових переходів.

Ще один показник, який характеризує стан мостів у містах з наявністю акваторій, – це загальна щільність їх розміщення або відстані між ними. Так, у Києві відстань між мостами через Дніпро становить 1,5 – 2 км, у Москві, в серединній зоні міста ця відстань коливається в межах 0,9 – 1,5 км, а через Неву, в центральній частині Петербурга – біля 1,3 км. Європейська практика свідчить, що в містах, які перетинаються річками, ці відстані значно менші. Так, середня відстань між мостами на Темзі в Лондоні складає біля 0,7 км, на Шпреє в Берліні – біля 0,3 км, на Сені в Парижі – біля 0,25 км [4], що пов’язано з високою щільністю вуличної мережі цих міст, а також шириною річок, характером їх берегів тощо.

а

б

Рис. 2. *Мостові споруди в структурі міст України: а – Києва; б – Дніпропетровська.*

Слід відмітити, що розміщення мостових переходів – складний процес, пов'язаний не тільки з плануванням вуличної мережі та урахуванням інших містобудівних вимог, а й з гідрологічними, геологічними, економічними та іншими умовами.

Зарубіжний досвід свідчить про доцільність спорудження БМС у певних умовах замість традиційних мостів через водойми.

Залежно від місцеположення БМС у планувальній структурі міста, а саме в його вулично-транспортній мережі, транспортна роль цих споруд може бути різною. За аналогією можна розглядати й пішохідну функцію БМС, розташованих над водоймами, з урахуванням інтенсивності самого пішохідного потоку.

Ураховуючи специфічні особливості БМС та їх транспортну і пішохідну функції, слід підкреслити їх головне значення, яке зберігається на рівні традиційних мостових переходів через водойми. Тому розміщення БМС у містах з наявністю водойм та їх конструктивне вирішення повинне відповідати чинним нормам і правилам проектування мостових споруд.

Додаткова функція БМС полягає у наявності в їх складі установ і підприємств обслуговування різного значення.

Сучасна система обслуговування міст України визначається чинними містобудівними нормами [1], які передбачають певні види підприємств і установ: торгівлі, громадського харчування й побутового обслуговування; спортивних і фізкультурно-оздоровчих закладів; установ культури й мистецтва; закладів народної освіти; установ охорони здоров’я, соціального забезпечення, організації та управління, кредитно-фінансових установ, підприємств зв’язку тощо.

Загальна схема формування системи обслуговування значніших і найзначніших міст включає, як правило, загальноміський центр, громадські центри планувальних зон, планувальних районів, житлових районів, а також спеціалізовані центри. Така структурно-планувальна організація міст була принципово втілена в останніх їх генеральних планах, починаючи з другої половини минулого століття, які в різному обсязі були реалізовані.

Установи і підприємства обслуговування міста мають різне значення: загальноміське, районне, місцеве. Містобудівна практика підтверджує, що основний обсяг установ і підприємств загальноміського значення зосереджується саме в центральній зоні міста. Таку тенденцію можна спостерігати і в нових генеральних планах міст України з наявністю водойм, реалізація вирішень яких розрахована на перспективу.

З переходом України до ринкової економіки спостерігається тенденція значного розвитку системи обслуговування міст, спорудження значних за площею нових торгівельних центрів.

Згідно з генеральним планом Києва на 2020 р. [3], а також на 2025 р., пріоритетним напрямком розвитку сфери обслуговування головного громадського центру міста визначено подальший розвиток мережі підприємств, до яких відносяться спеціалізовані магазини продовольчих та непродовольчих товарів, ресторани і кафе високого розряду, підприємства побутового обслуговування тощо.

Можна припустити, що ці питання можна було б вирішити за допомогою спорудження БМС із розміщенням їх у планувальній структурі міста з урахуванням потреби вулично-транспортної мережі, а також формування нових центрів обслуговування, особливо загальноміського та районного значення. Крім того, як свідчить практика, до складу таких центрів можуть входити споруди, розміщені також на березі, суміжно з БМС. Прикладами можуть слугувати БМС «Багратіон» у Москві, багатофункціональний міст у Севільї, проект мосту-бібліотеки у Флоренції та інші.

На основі аргументів, наведених вище, можна запропонувати загальний методичний підхід до визначення складу «додаткової» функції БМС у вигляді блок-схеми (схема 1) з урахуванням місцеположення споруди в архітектурно-планувальній структурі міста.

На визначення складу обслуговуючих функцій БМС можуть впливати також комерційні питання – інтереси приватних інвесторів і підприємців, але вирішення цих питань потребує проведення спеціальних економічних досліджень.

До складу «додаткових» функцій, крім установ і підприємств обслуговування, розглянутих вище, можуть відноситись також готелі, житлові квартири для постійного проживання населення, доцільність чого підтверджується світовим досвідом. Але в цих випадках необхідно забезпечити урахування нормативних вимог до формування житла.

Висновки

Спорудження в містах України з наявністю водойм багатофункціональних мостових споруд з урахуванням світового досвіду дасть можливість ефективнішого вирішення комплексу містобудівних питань подальшого розвитку міст, зокрема їх транспортно-пішохідних проблем, а також формування нових центрів обслуговування різного значення. Спорудження БМС у містах буде сприяти використанню простору над водою, а також поліпшенню архітектурно-просторової організації прибережних територій міст, їх благоустрою.

Схема. 1. *Блок-схема складу і змісту установ і підприємств обслуговування та інших об'єктів БМС*

Використана література:
1. ДБН 360-92** Планування і забудова міських і сільських поселень. – К.: Держбуд України, 2002. – 107 с.
2. Макухін М. Багатофункціональні мостові споруди в архітектурі міста.// УАМ: Дослідницькі та науково-методичні праці. – К., 2013. – Вип. 20. – С. 225 – 231.
3. Основні положення генерального плану міста Києва до 2020 року. – К.: Київгенплан, 2001. – 69 с.
4. Черепанов В.А. Транспорт в градостроительстве. – М.: Стройиздат, 1964. – С. 352.
5. Murray Peter. Living Bridges. The Inhabited Bridge: Past, Present and Future / P. Murray. – Royal Academy of Arts, 1996.

Annotation

The article discusses the actuality of creation of the pedestrian multifunctional bridges in conditions of modern urban planning using historical experience of construction of such objects. The features of the functional organization and its impact on architectural and spatial decision of these objects are also discussed in the article.

Keywords: bridges, multifunctional bridge constructions, transport and pedestrian infrastructure, coastal zones of the city.

Аннотация

В статье рассмотрены особенности размещения и состава многофункциональных мостовых сооружений в условиях современного градостроительства с использованием исторического опыта сооружения таких объектов. Рассмотрены основные факторы, определяющие их архитектурно-планировочное решение, а также основные функции этих сооружений – транспортно-пешеходную и обслуживание.

Ключевые слова: мосты, многофункциональные мостовые сооружения, транспортно-пешеходная функция, учреждения и предприятия обслуживания.

УДК 725.31

Т. О. Проляка
Кандидат архітектури, доцент
Донбаська національна академія будівництва і архітектури

ОБ'ЄДНАНІ ТИПИ НАДЗЕМНИХ СТАНЦІЙ МІСЬКОГО РЕЙКОВОГО ТРАНСПОРТУ

Анотація: в статті розглядаються варіанти об'єднання надземних пасажирських об'єктів міського рейкового транспорту з іншими функціями, транспортними та громадськими. Встановлюється роль об'єктів дослідження у формуванні транспортно-пересадочних та громадсько-транспортних вузлів. Представлена розроблена класифікація об'єднаних типів надземних станцій міського рейкового транспорту за типом суміжної функції та за типом її поєднання з пасажирським об'єктом.

Ключові слова: надземні пасажирські об'єкти міського рейкового транспорту, транспортно-пересадочні вузли, громадсько-транспортні вузли, класифікація станцій.

Актуальність і постановка проблеми. До різнопланових та актуальних питань, що стосуються транспортно-пересадочних та громадсько-транспортних вузлів, відносяться також питання створення таких об'єктів на базі станцій громадського рейкового транспорту, в тому числі – за участю надземних пасажирських об'єктів міського рейкового транспорту (МРТ). Громадсько-транспортний вузол в [1, С.77] визначений як поєднання горизонтальних потоків громадського транспорту та вертикальних комунікацій (ліфтів, сходів, ескалаторів, підйомників для інвалідів) з низкою громадських, комунальних, ділових, побутових, господарських центрів різної функціональної насиченості. Громадсько-транспортний вузол виконує комунікаційну та обслуговуючу функцію [1, С.77]. В [2] автор виділяє наступні зони транспортно-пересадочного вузла: комунікаційну, громадську, резервну. Для них в [2] розроблені принципи компактності, відповідності, гнучкості.

Хоча станції МРТ є різновидом транспортно-пересадочних вузлів, все ж як особливі функціонально-просторові цілісності вони є специфічним об'єктом дослідження і вивчаються окремо. Але треба зазначити, що «створення на базі громадсько-транспортних вузлів багатофункціональних центрів стало одним із головних шляхів вирішення проблеми моделювання громадсько-транспортних вузлів. Просторове об'єднання різних форм обслуговування на території громадсько-транспортних вузлів, або їх безпосереднє включення в систему транспортних об'єктів спонукає до комплексного освоєння всієї міської території та їх благоустрою» [1, С.77].

В [3, С.107] була виявлена схожість структури пасажирських об’єктів різних систем МРТ при схожих умовах експлуатації (пропускна спроможність (пас./год.), кількість шляхів, необхідність вестибюлю та режим пропускного контролю). Так, було визначено, що будова надземної станцій МРТ спирається на шість базових моделей, які відрізняються рівнем розташування вестибюлю (або вхідної зони) та типами компонування платформ. Ці базові моделі мають наступний склад функціональних блоків: вестибюль, зона платформ, блок службових, побутових і технічних приміщень та блок вертикальних комунікацій. Окремі блоки різняться в своїх об’ємах відповідно до технологічних характеристик системи транспорту або можуть бути взагалі відсутні. Ці загальні структурні моделі є прототипами, на базі яких можна створювати безліч варіантів надземних станцій МРТ. Але структура об’єднаних типів станцій МРТ часто не може бути підведена до загальної моделі, оскільки майже кожен випадок носить індивідуальний характер. Таким чином, необхідний аналіз варіантів поєднань надземних станцій з іншими функціями як на об’ємно-просторовому (конструктивні та морфологічні зміни станції) та просторовому (неконструктивне пов’язання функцій, розподіл за рахунок зонування) рівні. **Метою дослідження** є формування класифікації об’єднаних типів надземних пасажирських станцій за типом сумісної функції та формою об’ємно- просторового поєднання.

Результати дослідження. Класифікація об’єднаних типи надземних станцій МРТ за типом сумісної функції (рис. 1): а) пересадочний вузол надземних ліній МРТ (типи: одна станція над іншою, станції поєднані переходом, кросплатформний вузол, станції із загальними платформами); б) поєднання з об'єктами торгівельного призначення; в) поєднання із культурною функцією; г) поєднання з офісними центрами; д) надземна станція як частина багатоярусного мостового переходу; е) надземна станція як частина єдиного архітектурного ансамблю з мостом, застосування монументального мистецтва; є) надземна станція з метро-ліфтом; ж) поєднання з пасажирськими об'єктами інших видів транспорту (інтегрований транспортно-пересадочний вузол).

Класифікація об’єднаних типи надземних станцій МРТ за формою об'ємно-просторового поєднання функцій (рис. 2): а) надземна станція МРТ як частина цілісного транспортно-пересадочного вузла; б) повне включання об'єму надземної станції в будівлю з відмінною функцією (поглинання станції іншим об'єктом); в) домінування функціонального об’єму станції над сумісними функціями; г) часткова просторова інтеграція надземної станції з іншою спорудою; д) прибудування надземної станції до фасадів будівель; е) поєднання надземної станції зі зовнішніми надземними пішохідними комунікаціями; є)

неконструктивне пов'язання функцій (організація стоянок, торгівлі під естакадою станції).

Рис. 1. Класифікація об'єднаних типи надземних станцій МРТ за типом сумісної функції

Рис. 2. Класифікація об’єднаних типи надземних станцій МРТ за формою об'ємно-просторового поєднання функцій

Детальніше зупинимось на торгівельній функції. В [4] забороняється розміщення об'єктів комерційного, торговельного та соціально-побутового призначення: «на платформах станцій і в переходах пересадочних вузлів; у підземних і наземних вестибюлях; у підвуличних підземних переходах, суміщених із входами (виходами) на станції метрополітену; на поверхні землі в радіусі 20 м від входів (виходів) на станції метрополітену, включаючи розміщення автостоянок. Розміщення об'єктів комерційного, торговельного та соціально-побутового призначення у підвуличних підземних переходах, суміщених із входами (виходами) на станції метрополітену, дозволяється за умови дотримання вимог» [4, С.27-28]: вони «повинні мати протипожежні стіни 2-го типу, протипожежні перегородки 1-го типу та перекриття 3-го типу» [4, С.159]. Протипожежні вимоги, вимоги захисту від шуму та вібрацій виступають основними обмеженнями при поєднанні функцій.

Заборона на супутнє обслуговування може виходити не тільки з протипожежних міркувань. Специфічним фактором, який впливає на об’єднання зі станцією та примикання до неї об’єктів супутнього обслуговування, є антитерористичні заходи. Наприклад, в [5] встановлена заборона на «надання послуг і здійснення всіх видів торгівельної діяльності, грального бізнесу, громадського харчування, крім реалізації друкованої продукції (газети, журнали, листівки, календарі), театральних квитків і квитків на міський пасажирський транспорт через спеціалізовані кіоски та автомати» на станціях московського метрополітену та в 25-метровій зоні від наземних вестибюлів та споруд метрополітену.

В документі зазначено, що виносу з цієї зони підлягають і капітальні торгівельні об’єкти, що вже збудовані. З іншого боку, вважається, що проблему землевідведення під надземні об’єкти МРТ можна б було частково вирішити за рахунок оренди цих територій комерційними організаціями. А це передбачає розвиток в безпосередній близькості від станцій об’єктів торгівельно-побутового та розважального призначення.

Так, дрібно-роздрібна торгівля та вуличні пункти швидкого харчування – найбільш комерційно вигідна і розповсюджена сумісна функція при об’єктах масового скопління людей. Часто забезпечення товарами повсякденного попиту йде за рахунок кіосків, легких павільйонів, палаток, лотків, розміщення яких концентрується на інтенсивних пішохідних шляхах. Але на відміну від підземних і наземних типів станцій, надземні станції вивільняють наземну площу – і малі торгівельні об’єкти (в тому числі збірно-розбірні) можуть розташовуватися під естакадою, не створюючи антисанітарного та неестетичного хаосу навколо, не погіршуючи транспортно-пішохідні зв’язки.

Тоді для розміщення під естакадою згідно із номенклатурою, запропонованою в [6], доцільно створювати таке торгове утворення на основі кіосків, як торгова група. В ній торгівельні одиниці мають володіти такими якостями: конструктивними (універсальність, тансформовність, модульність), естетичними (цілісність, узгодженість, домірність). А за композиційними прийомами, враховуючи лінійний характер естакади, торгівельні об'єкти можуть складатися в фронтальні, острівні, пасажні та рядкові групи [6]. Торгівельні, торгівельно-побутові чи багатофункціональні комплекси повинні мати вже стаціонарний характер, бути у складі транспортно-громадського вузла чи розташовуватися окремо. Щодо підземних паркінгів – це раціональне рішення в зоні пересадочного вузла, до складу якого входить МРТ.

Висновки. Стосовно надземних станцій МРТ, можна констатувати, що на сьогодні найбільш розповсюдженим типом є окремо збудований тип, для якого правомірні базові функціональні схеми: дві - горизонтальної організації функціональних блоків, три – вертикального зонування.

Пріоритетне розвинення сумісних функцій при станції передбачає трансформацію її структури в бік збільшення об'ємів вестибюлю, пішохідних мостів (які стають пішохідно-торгівельними), використання площі під естакадою. Це об'єднання функцій за рахунок зонування. Модифікації в цьому напрямку, які зачіпають морфологічну будову самої станції, призводять до появи конструктивно об'єднаних типів надземних станцій МРТ. В периферійних, середніх зонах і особливо в умовах щільної забудови міського центру такі типи демонструють ефективність функціонування як самої станції, так і зони в цілому. В практиці відомі поєднання надземних станцій МРТ з офісними, торгівельними, транспортними та інженерними об'єктами.

Перед формотворенням об'єднаних типів, як перспективних типів, стоїть ряд специфічних задач, які ще належить вирішити: ідентифікація наявності самого об'єкту в структурі об'єднаного типу, ідентифікація вхідної зони надземної станції МРТ в багатофункціональній споруді, стилістична єдність об'єкту.

Список літератури:

1. Лисюк І. О. Особливості формування громадсько-транспортних вузлів на основі мережі метрополітену та заходи щодо упорядкування громадсько-транспортного потоку (на прикладі міста Киева) [Текст] / І. О. Лисюк // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. – Х., 2008. - № 15. - С. 76-80.

2. Щурова В. А. Архітектурно-планувальна організація міської забудови у зоні впливу транспортно-пересадочних вузлів [Текст]: Автореф.

дис. ... канд. архітектури: 18.00.04. / В. А. Щурова ; Київський національний університет будівництва і архітектури. – К., 2005. – 20 с.

3. Проляка Т. О. Принципи формування архітектурного середовища надземних пасажирських об'єктів міського рейкового транспорту: Дис. … канд. архітектури: 18.00.01 / Тетяна Олександрівна Проляка; ДонНАБА. – Макіївка, 2013. – 230 с.

4. Споруди транспорту: Метрополітени : ДБН В.2.3-7-2003. – Введ. 01.01.2004. – К. : Держбуд України, 2003. – 300 с.

5. Об упорядочении использования территории метрополитена и 25-метровой зоны от наземных вестибюлей станций и сооружений метрополитена : Постановление Правительства Москвы № 636-ПП от 21.09.2004 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://mosopen.ru/document/636_pp_2004-09-21 - Загл. с экрана.

6. Кузьміна Г. В. Принципи комплексного формування підприємств дрібнороздрібної торгівлі [Текст] : Автореф. дис... канд. Архітектури : 18.00.02 / Г. В. Кузьміна; Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. - К., 2005. - 20 с.

Аннотация

В статье рассматриваются варианты объединения надземных пассажирских объектов городского рельсового транспорта с другими функциями (транспортными и общественными). Устанавливается роль объектов исследования в формировании транспортно-пересадочных и общественно-транспортных узлов. Представлена разработанная классификация объединенных типов надземных станций городского рельсового транспорта по типу смежной функции и по типу ее сочетания с пассажирским объектом.

Ключевые слова: надземные пассажирские объекты городского рельсового транспорта, транспортно-пересадочные узлы, общественно-транспортные узлы, классификация станций.

Summary

Combinations options of overland stations of city public rail transport with other functions (transport or public) are discussed in this article. The overland stations role in the formation of transport interchange hubs and public transport hubs is established. The developed classification of combined overland stations types of adjoining functions type and the type of its combination with passenger object is presented.

Keywords: overland stations of city rail transport, transport interchange hubs, public transport hubs, classification of stations.

УДК 729. 6: 693.6

В. В. Самойлович
доктор технічних наук, професор кафедри теорії архітектури КНУБА
К. Ю. Гензерська
бакалавр архітектури кафедри теорії архітектури КНУБА

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОЛІМПІЙСЬКИХ КОМПЛЕКСІВ ДЛЯ ЗИМОВИХ ВИДІВ СПОРТУ

Анотація: узагальнено досвід з проектування спортивних олімпійських комплексів, розглянуто особливості формування споруд і комплексів для зимових видів спорту.

Ключові слова: спортивні споруди, Олімпійські комплекси, аналіз досвіду, особливості формування.

Атуальність дослідження. Одним із пріоритетних напрямків розвитку спорту є проект «Олімпійська надія - 2022». Його мета – створити в Карпатському регіоні сучасну спортивно-туристичну інфраструктуру, здатної прийняти Зимову Олімпіаду 2022року. Заявка на проведення зимових Олімпійських ігор – це чудова можливість для поліпшення інфраструктури, об'єднання українського суспільства і просування України, зокрема, Карпатського регіону та Львова до світового співтовариства. Це інвестиція в майбутнє України, поштовх для розвитку зимових видів спорту і, можливо, навіть пробний крок для отримання права на проведення літньої Олімпіади в майбутньому. Такі світові змагання, як Олімпіада, та підготовка до них – це реальний шанс для країни-приймача та регіонів модернізувати свою інфраструктуру, створити нові робочі місця та підвищити імідж на міжнародній арені.

Так наприклад, у Китаї для проведення Олімпіади були створені 23 спортивні об’єкти, які зараз використовуються для тренування дітей та підлітків.

Олімпійські ігри повністю змінили місто Атланту (США), перетворивши її на всесвітньо відомий діловий центр, де зараз працює на 280 міжнародних корпорацій більше, ніж до проведення Олімпіади.

У Барселоні створення спортивних об’єктів, таких як центр “Спортинг”, збільшило частку населення, яке займається спортом, з 36% до 51%. Олімпіада також зробила Барселону 12-м за популярністю серед туристів містом у світі та п’ятим серед європейських міст. Приклади можна продовжувати.

Зимові Олімпійські ігри - найбільш масштабні і престижні міжнародні змагання із зимових видів спорту, що проходять один раз на 4 роки під егідою Міжнародного олімпійського комітету.

Вони проводяться з 1924 року. Після основних змагань проходять паралімпійські ігри для людей з особливими потребами.

Зимова Олімпіада - це 17 чемпіонатів світу протягом 16 днів з 15 видів спорту. Понад 1 мільйон учасників, гостей і туристів. Більше 3 мільярдів телеглядачів.

Враховуючи викладене вище можна заключити, що Україна повинна добре підготуватися до майбутньої Олімпіади. Одним з головних складових такої підготовки є вчасна розробка проекту Олімпійського комплексу для зимових видів спорту, який повинен відповідати сучасним вимогам до спортивних споруд вищого класу.

Ціль даної публікації. На основі дослідження ретроспективи і напрямків розвитку спортивних споруд та комплексів у світовій практиці проектування і будівництва визначити особливості формування Олімпійського комплексу для зимових видів спорту.

Обьєкт дослідження. Комплекси спортивних споруд для проведення зимових Олімпійських ігор та стадіони олімпійського призначення.

Предмет дослідження. Особливості формування архітектурних рішень комплексів спортивних споруд для зимових видів спорту.

Виклад основного матеріалу.

В комплексі спортивних споруд для Олімпійських ігор значне місце відводиться критим стадіонам, або стадіонам із трансформованою покрівлею.

Перший критий стадіон був побудований в Скво-Веллі (Каліфорнія, США), де проходили VIII зимові Олімпійські ігри (рис. 1). Він був розрахований на 11 тисяч глядачів. Поруч з ним прокладена 400-метрова доріжка зі штучним льодом для змагать ковзанярів.

Головним спортивним об'єктом при проведенні змагань з фігурного катання , хокею з шайбою і ковзанярського спорту на VIII зимових Олімпійських іграх була арена , побудована в Скво -Веллі в 1959 році. Цей об'єкт був вельми красивим сучасним багатофункціональним комплексом , розрахованим на 8500 місць для глядачів , але коли відбулися матчі хокейного турніру між збірними США і СРСР, а також між США і ЧССР, то число глядачів було близько 10 000 чоловік. Творці цього прекрасного олімпійського об'єкту - Blyth Memorial Arena - стали переможцями конкурсу в галузі архітектури в 1958 році.

Вперше в історії проведення сучасних зимових Ігор у Скво -Веллі було побудовано Олімпійське село - сучасний житловий мікрорайон , основою якого був Центр атлетів (житло, стадіони, їдальня і кафетерії, телеграф, пошта, банк , сауна, театральні зали, адміністративні офіси, бюро перекладів, інформаційний та медичний центри, хімчистка, перукарня, салон краси, магазини і т.д.). Він був створений як єдиний архітектурний комплекс, розташований в безпосередній близькості від спортивних об'єктів. Для житла були побудовані чотири триповерхові готелі (один з готелів був обладнаний для проживання жінок - учасниць Ігор), в яких розміщувалися офіційні делегації понад 30 країн-учасниць (близько 1200 осіб).

Таким чином можна заключити, що перший спортивний комплекс для проведення зимових Олімпійських ігор з’явився лише у 1960 році у Скво-Веллі. І хоча в ньому не було враховано всі вимоги до проведення змагань з окремих спортивних ігор, досвід його будівництва і експлуатації необхідний для проектування сучасного комплексу у Львові.

Заслуговує уваги також спортивний комплекс «Ювілейний», який був побудований у Санкт-Петербурзі в 1967 році.

За мірками 70 -х років, палац спорту Ювілейний по істині унікальна споруда, для будівництва якої використовувалися всі передові технології того часу. За їх використання колектив архітекторів отримав державну премію СРСР в 1971 -му році. Однією із застосованих новинок була вантова конструкція технічні стелі головної арени - вона тримається на тросах за рахунок натягу. Технічні параметри будівлі так само вражають: 94 метра в діаметрі і 22 метри у висоту. Зовні палац має круглу форму. Місткість Ювілейного постійно змінювалася у бік збільшення. Серйозний косметичний ремонт і розширення посадкових місць до 7000 відбулося в 2000 -му році , коли в Петербурзі проходив чемпіонат світу з хокею. Спортивний комплекс приймав змагання групової стадії, і тому був приведений у відповідність з усіма нормами міжнародної федерації. Тоді ж до складу комплексу увійшла мала спортивна арена і тренувальний каток (рис. 2).

Слід зазначити, що як і Велика арена, площею 1800 м^2, так і мала, площею 1600 м^2, добре обладнані для проведення концертів, спортивних змагань та інших заходів будь-якої складності і спрямованості.

До недоліків, які були допущені при проектуванні цього комплексу, є погана видимість з місць верхніх та бокових секторів.

Зимові Олімпійські ігри 1998 року проводилися в Японії, в місті Нагано. Стадіон в Нагано будувався як бейсбольний клуб Shinano Grandserows (у Японії цей вид спорту дуже розвинений і популярний), а оргкомітет Олімпійських ігор лише звернувся до керівництва клубу з пропозицією увічнити цю арену в історії спорту (рис. 3).

«Квітка сакури» - так жителі Нагано називають Олімпійський стадіон (Рис. 3) приймає матчі чемпіонату Японії з бейсболу, в якому грає Shinano Grandserows. Стадіон вміщує 30 000 глядачів і має штучне покриття. В даний час на Олімпійському стадіоні Нагано щорічно проходить близько 200 заходів і масових акцій, включаючи матчі чемпіонату Японії з бейсболу, концерти, виставки, весілля тощо.

Рис. 1. Восьмі зимові Олімпійські ігри в США, Каліфорнія, Скво-Веллі

Рис. 2. Спортивний комплекс "Ювілейний ", Росія, Санкт – Петербург

Рис. 3. Олімпійський стадіон в Нагано

При проектуванні Олімпійського комплексу в Україні слід враховувати також досвід будування і експлуатації комплексу спортивних споруд для літньої Олімпіади, яка проводилася в столиці Греції – Афінах, у 2004 році.

Олімпійський Стадіон " Спірос Луїс" в Афінах був реконструйований спеціально до Літніх Олімпійських ігор 2004 р. Проект з реконструкції розробив іспанський архітектор Сантьяго Калатрава. Основним архітектурним втручанням олімпійського стадіону стала зміна покрівлі. Спочатку дах був спроектований зі скла . Але виконати його з цього матеріалу було важко через велику вагу, складнощі з згинанням скла і т. д. У результаті був використаний полікарбонат (прозорі полімерні листи та плити), який набагато легший за скло і приймає будь-яку форму.

Дах стадіону являє собою динамічну структуру. Її головна особливість - дві металевих арки довжиною по 300 метрів кожна з вершиною на висоті 78 метрів. Арки охоплюють стадіон в поздовжньому напрямку і кожна несе купол. Загальна конструкція даху важить близько 17 тис. тонн і охоплює площу майже в 25,000 м2 , тим самим захищаючи від прямого світла і дощу 75,000 глядачів. Арки пов'язані між собою тонкими тросами, до яких і прикріплені листи полікарбонату товщиною 12 мм шириною 1 м і довжиною 5 м.

Спортивний Олімпійський комплекс (рис. 4) в Афінах може бути взірцем будування подібних споруд. Розробка архітектурної форми великим архітектором сучасності, висококласна реалізація будівництва, використаний принцип комплексу необхідних для літньої Олімпіади споруд – все це принесло

цьому комплексу світову славу. Але слід відзначити, що після Олімпіади в Афінах у 2004 році цей комплекс став не потрібним.

Греція просто не має можливості використовувати об'єкти світового класу, дорогі в обслуговуванні майданчики, наприклад, для таких рідкісних видів спорту як софтбол і волейбол на пляжі. Вони стали марні відразу ж після Олімпіади. В результаті, через десять років після того, як Греція витратила близько 15 мільярдів доларів на проведення Олімпійських ігор, деякі з колись блискучих майданчиків руйнуються.

Пекінський національний стадіон (Рис. 5), також відомий як «Пташине гніздо»- багатофункціональний спортивний комплекс, створений для проведення літніх Олімпійських ігор 2008 року в Пекіні (Китай). Місткість 91000. Проект стадіону був відібраний на конкурсній основі в 2001 році. Переможцем конкурсу стало швейцарське бюро Херцог і Де Мерон.

Рис. 4. Афіни, Олімпійський комплекс для літніх ігор

Рис. 5. Стадіон «Пташине гніздо», Китай, Пекін

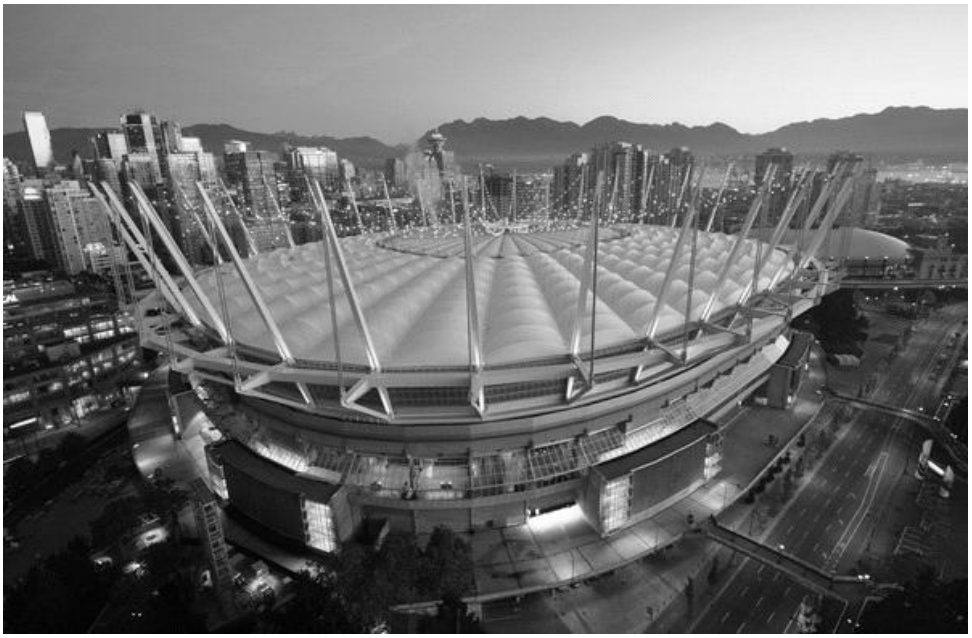

Рис. 6. Стадіон BC-Place, Канада, Ванкувер

Стадіон має досить цікавий і незвичайний зовнішній вигляд. Трибуни стадіону знаходяться на бетонній «чаші». Навколо цієї «чаші» розташовані 24 колони, поверх яких знаходяться переплетення кривих металевих балок.

Зовнішній сталевий скелет - важливий архітектурний елемент , виконаний зі сталевих конструкцій загальною довжиною 36 км звитий як "Пташине гніздо". Саме це перетворило стадіон в справжній громадський і культурний шедевр, об'єкт став зразком Китайського хай-теку і візитною карткою столиці.

Для покриття спортивного даху використовувався новий матеріал - етилентетрафторетілен (ETFE) нового покоління, що володіє такими властивостями як: легкість, міцність, звукопоглинання, атмосферостійкість, пожежостійкість та світлопоглинання. Для цього було використувано 40 тисяч квадратних метрів матеріалу, який обійшовся в 8 мільйонів доларів. У конструкції використана система сонячної енергії (Schneider Electric) на даху квиткових кас і система збору води , яка дозволяє щорічно збирати до 58 тисяч т дощової води для потреб зрошування і очищення.

Зовнішні стіни чаші просвічуються крізь сталеву конструкцію традиційним яскраво -червоним кольором.

У зв’язку з використанням поліетиленових плівок для влаштування окремих елементів стін і стелі, велика увага була приділена системі кондиціонування, яка повинна запобігати «парникового ефекту». І все ж, стадіон по праву можна вважати одним з найвидатніших архітектурних споруд XXI століття.

Стадіон для проведення літніх Олімпійських ігор 2012 року в Лондоні розрахований на 80 тисяч місць.

Проект стадіону розробила американська компанія Populous (раніше HOK Sport) (один зі світових лідерів у проектуванні стадіонів) спільно зі знаменитим британським архітектором Пітером Куком. При будівництві стадіону велику увагу приділили застосуванню "зелених" технологій, особливо екологічних матеріалів а також матеріалів з будівельного сміття і відходів.

Після закриття Олімпійських ігор стадіон легко трансформується в будівлю меншої місткості – до 25 тисяч місць.

«Таке перетворення від 80,000 до 25,000 місць раніше ніколи не робилося, - говорить керівник проекту Філіп Джонсон, - Ми робимо це , щоб проект був рентабельним і життєздатним надалі». Однією зі складностей будівництва було те, що на момент затвердження проекту в ньому враховувалося застосування величезної кількості сталі для зведення головних конструкцій. Конструктори запропонували розмістити базову кількість місць (25,000) на низькій платформі прямо на землі. Платформу підтримували п'ять тисяч залізобетонних паль, що йдуть під землю на 20 метрів. У результаті споживання сталі вдалося скоротити на 75 %. Тимчасові місця (55 тисяч) підтримує легка конструкція з 112 сталевих елементів, монтаж і демонтаж яких за задумом відбувається дуже швидко. Вони пофарбовані в чорний колір, щоб не привертати особливої уваги відвідувачів і створювати спокійну атмосферу. Дах стадіону вагою 496 тонн підтримується конструкціями білого кольору. Вона прикриває 2 / 3 глядачів і обтягнута білою тканиною.

Головний стадіон XXI зимової Олімпіади - знаменитий Бі-Сі Плейс (BC-Place) (Рис. 6), розташований у діловому центрі Ванкувера, був завершений у червні 1983 року. Його площа становить 22 900 м^2, а місткість- 55 тисяч осіб.

Багатофункціональна арена BC Place у Ванкувері, була побудована задовго до Зимової Олімпіади 2010 року. Але до Олімпійських ігор уряд Канади виділив 364 млн доларів на його реконструкцію. Адже стадіон до того моменту неабияк пошарпався, а його знаменитий куполоподібний дах порвався і просів.

Олімпіаду стадіон BC Place зустрів у новому обличчі: з повністю оновленою інфраструктурою і трибунами на 55 тисяч глядачів. Ця арена - найбільша в світі з дахом у вигляді купола, який тримається виключно завдяки тиску повітря зсередини. Зараз BC Place використовують як домашні майданчики команди Vancouver Whitecaps (футбол) і British Columbia Lions (канадський футбол).

Особливої уваги заслуговує досвід проектування і забудови спортивного комплексу для проведення зимових Олімпійських ігор 2014 року у російському місті Сочі (рис. 7).

Список тільки спортивних об'єктів, побудованих до Олімпіади, вражає. Всього було реалізовано десять великих споруд - по п'ять у прибережному і

гірському кластерах. На проектування більшості об'єктів проводилися архітектурні конкурси, в яких брали участь в тому числі і видатні російські архітектори. Однак підсумковий вигляд парку не цілком збігається ні з заявочною пропозицією для МОК, ні з концепціями переможців конкурсів.

Стадіон Фішт - це головна арена Зимової Олімпіади в Сочі. Саме на цьому, розрахованому на 40 тисяч глядачів спортивному об'єкті, пройшли церемонії відкриття і закриття Ігор, а також нагородження призерів. Тут же відбулися і матчі Чемпіонату Світу з футболу в 2018 році. Стадіон являє собою простий в реалізації образ "гірських вершин" з обтічною скляною покрівлею, розділеної на дві частини. У процесі будівництва і цей проект трансформувався: додався центральний модуль даху, покликаний захистити стадіон від примх клімату. Крім того, форму стадіону спотворили технічні споруди. У підсумку споруда помітно програє за видовищністю зарубіжним аналогам, та й сусідам по Олімпійському парку.

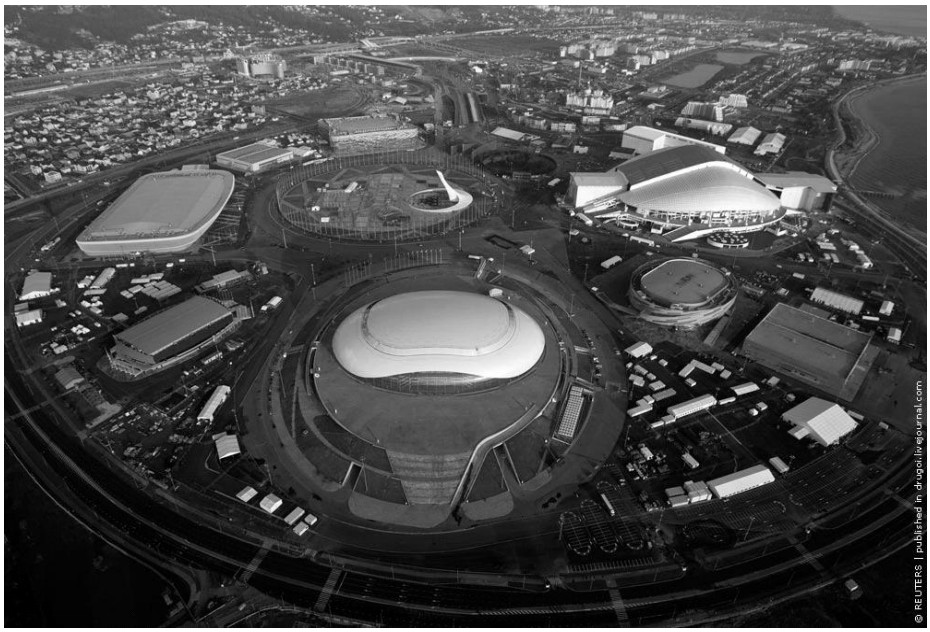

Рис. 7. Олімпійський комплекс для зимових видів спорту в Росії, Сочі, 2014р.

У Великому льодовому палаці проходили хокейні змагання, а після Олімпіади його планують переобладнати під концертну арену. Об'ємно-пластичне рішення палацу вийшло набагато більш виразним ніж стадіон, хоча і вторинним: формально він практично повністю повторює вид Національного театру в Пекіні, спроектованого Полем Андре. Основний обсяг обох будівель має форму краплі, що розтеклася. Різниця тільки в обрисах вітража і матеріалі покрівлі. На ній встановлено 38 тисяч світлодіодних модулів , що працюють в темний час доби як медійний екран.

Крім цих двох стадіонів, в прибережному кластері були побудовані додатковий хокейний льодовий палац , палац спорту для фігурного катання та шорт- трек і керлінг - центр. Найцікавішою з цих будівель виявилася друга - її впізнаваний силует і яскравий фасад роблять палац спорту "Айсберг " одним з головних акцентів парку. Плавні обриси фасаду в поєднанні з малюнком хвиль , виконаним з панелей різних відтінків синього кольору, нагадують про близькість Чорного моря. Решта об'єктів парку спочатку були задумані як збірно -розбірні , з перспективою після змагань переїхати в інші регіони. Тому при їх будівництві акцент робився не на архітектуру, а на можливість швидкого демонтажу.

У гірському кластері в Червоній Поляні були побудовані лижно - біатлонний комплекс, споруди для санного спорту, кілька трамплинів і екокурорт "Роза Хутір", в який входять гірськолижний центр, сноуборд- парк , фрістайл - центр і гірське Олімпійське село. Комплекс Роза Хутір - це найбільший об'єкт Олімпіади, який девелопери розраховували після ігор перетворити на гірськолижний курорт світового класу, своєрідний російський Куршевель. Мабуть , саме через ці амбіції "Роза Хутір", незважаючи на те , що всі будівлі проектувалися різними архітекторами, побудована в пізнаваному стилі маленького європейського містечка з усіма атрибутами, включаючи вежу ратуші з годинником. Про адекватність такого рішення в контексті гір Краснодарського краю йде багато суперечок, однак не можна не відзначити , що як об'єкт комплекс являє собою примітний приклад класичного стилю в сучасній архітектурі.

Висновки: Узагальнення світового досвіду проектування, будівництва і експлуатації Олімпійських комплексів і окремих споруд дозволяє визначити деякі особливості проектування спеціальних комплексів для проведення зимових Олімпійських ігор.

- **Інтеграція в навколишнє середовище:** Проект повинен доповнювати і гармонійно поєднуватися з навколишнім середовищем, щоб сприяти соціальній взаємодії, максимізувати економічні можливості і розвивати «почуття місця». У разі необхідності, спортивний комплекс в цілому, а також всі його елементи, повинні стати частиною існуючого оточення або ж стати координаційними, інформаційними центрами для громадської, соціальної та спортивної діяльності.
- **Гнучкий простір:** Архітектурні рішення і дизайн спортивних споруд повинні бути гнучкими. Це дозволить проводити кілька різних видів спортивних змагань з використанням одного й того ж майданчика та влаштовувати розваги для відвідувачів. Таким чином, кожна спортивна споруда на території

комплексу повинна легко адаптуватися до нових потреб, що виникають в процесі експлуатації.

- **Функціональність:** Об'єкт повинен бути розрахований на його потенційне використання. У першу чергу, Олімпійський комплекс повинен задовольняти функціональні та соціальні вимоги, які визначаються в техніко-економічному обгрунтуванні на етапі проектування кожної спортивної споруди, і ефективно використовувати простір забудови (проектування з урахуванням ландшафтних та транспортних особливостей).
- **Майбутні модифікації та розширення:** Конструкції окремих об’єктів спортивних споруд Олімпійського комплексу повинні забезпечити майбутні зміни, розширення та доповнення в тому числі враховувати розташування на місцевості, розширення території і т.д.

Литература

1. http://olimp-history.ru/node/12
2. http://www.032.ua/news/story/293
3. Енциклопедія спорту. – М., 2007.
4. Історія Зимових Олімпійських Ігор. – М., 2008.

Аннотация

Обобщен опыт в организации проектирования Олимпийских комплексов для зимних видов спорта. Учитывая заявку Украины на проведение зимних Олимпийских игр 2022 в Львове предлагается исследовать подробнее такое удобное нововведение как комплекс Олимпийских сооружений для зимних видов спорта.

Ключевые слова: спортивные сооружения, Олимпийские комплексы, анализ опыта, принципы формирования.

Abstract

The experience in the design of the Olympic facilities for winter sports. Given Ukraine's bid to host the Winter Olympic Games in 2022 in Lviv is proposed to investigate more convenient novovedennya as a set of Olympic facilities for winter sports.

Keywords: sports venues, the Olympic facilities, experience analysis, principles of formation.

УДК 72.01

С. Ф. Юнаков,
професор кафедри Теорії архітектури,
Київського національного університету будівництва і архітектури

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Анотація: в статті розглядається проектування туристичного комплексу в Буковелі, також визначаються особливості містобудівного, планувального і об'ємно-просторового формування комплексу та окреслюються основні напрямки концепції розвитку туристичного бізнесу в Україні.

Ключові слова: туристичний комплекс, будівництво, ділянка, будівля, готельний комплекс.

На території України в Західній її частині біля підніжжя гори Буковель неподалік від села Поляниця Івано-Франківської області розташувався найбільший гірськолижний курорт «Буковель».

Високогір'я Українських Карпат – це неповторний та мальовничий витвір природи, що характеризується чередуванням суцільних лісових масивів на стрімкому рельєфі з вкрапленням безлісих полонин на пагорбах і схилах, які пересікаються струмками з джерельною водою. Ці ознаки в повній мірі відповідають земельній ділянці, що опрацьована містобудівним обґрунтуванням забудови території туристичного комплексу «Буковель» в цілому.

Курорт «Буковель» розташований на п'яти горах: Довга (1372 м), Буковель (1127 м), Бульчиньоха (1455 м), Бабин погар (1180 м) і Чорна клева (1241 м).

Історія курорту розпочалась у 2000 році, коли було вирішено у цьому місці створити туристично-рекреаційний комплекс цілорічного функціонування. Були проведені вишукувальні роботи і передпроектні проробки, в яких були розглянуті можливості розміщення гірськолижних полів і вісів канатних доріг. До цих робіт були залучені професійні іноземні проектні компанії, котрі мали великий досвід в розробці концепцій будівництва гірськолижних курортів. Вони дослідили територію району Буковель і створили «майстер план».

«Майстер план» розвитку курорту «Буковель» передбачає будівництво 26 великих підйомників і трас загальною площею 379 гектарів і довжиною 118 кілометрів, готелів різного класу на 20 000 спальних місць, критий паркінг на 3 000 авто, залізничну гілку, канатну дорогу Яремче-Буковель і льодовий палац.

Містобудівну документацію і вихідні матеріали розробили українські фахівці з УкрДНДІПМ «Дніпромісто» м Київ. Генеральний план села Поляниця був затверджений в установчому порядку і дав змогу почати комплексно розбудовувати курорт.

Наприкинці 2001 року були виконані будівельні роботи по влаштуванню першої канатної дороги комплексу довжиною 691 м на північному схилі м. Буковель. Паралельно з будівництвом канатної дороги розроблялися варіанти розміщення парнокрісельної канатної дороги на північно-західному схилі м. Буковель. У жовтні 2002 року цей проект було реалізовано і курорт отримав другу канатну дорогу довжиною 1 000 метрів. У 2003 році був відкритий другий схил – траси 2А і двокрісельний підйомник. У 2004 році було відкрито трасу 7А, на котрій було розміщено бугельний підйомник, і розпочались роботи по створенню масштабної гірськолижної арени. Завдяки цьому курорт отримав більш ніж 53 км трас всіх рівнів складності. Траси проходять на спеціально підготовлених схилах із трав'яною основою. Всі траси обладнані сніговими гарматами та захищені від прямого сонячного проміння. Освятлення дозволяє кататися й у вечірній час.

Земельна ділянка, на якій побудований готельний комплекс «Radisson», знаходиться на південно-західному схилі гори Бульчиньоха біля траси 7А. Рельєф ділянки складний, перемежований природними та штучними відкосами і впадинами. Головна ідея концепції комплексу полягає у відповідності конфігурації будівлі до конфігурації ділянки. V-подібний комплекс має 2-рівневий облаштований напівнутрішній двір і п'ять п'яти- (шести-, семи-) поверхових блоків. Зонування території готельного комплексу виконано згідно містобудівного обґрунтування і має такі основні функціональні зони комплексу:

- зона відстою та зберігання автотранспортних засобів,
- зона туристичного поселення,
- зона посадки і висадки туристичних автобусів,
- господарська зона,
- рекреаційно-відпочиноква зона,
- зона інженерного забезпечення.

Розміщення окремих функціональних зон на земельній ділянці та їх взаємозв'язок створює єдиний комплекс готельно-туристичного призначення і забезпечує нормальне функціонування об'єкту згідно цільового призначення земельної ділянки та у відповідності до вимог будівельних, протипожежних та санітарно-екологічних норм.

Головний парадний вхід в будівлю передбачено з північно-західної сторони, з гостьовими автостоянками та стоянками для маломобільних груп

населення. Орієнтація житлових приміщень відповідає напрямкам на основні видові точки природного ландшафту. Північно-східна частина ділянки відведена для розташування споруд інженерного забезпечення готелю. В комплексі споруд побудовані котельня, насосна установка пожежогасіння, підземні резервуари зрідженого газу і резервуари пожежогасіння.

Для пішохідно-транспортного сполучення з територією готельного комплексу використано існуючу під'їздну дорогу, що відгалуджується в північному напрямку від головного заїзду на територію туристичного комплексу «Буковель».

Будівля готелю складається з п'яти п'ятиповерхових блоків ХХХ, цокольного та підземного поверху з паркінгом на 107 авто. Блоки (корпуси) розділені між собою деформаційними швами – дві башти вхідної зони, два витягнуті в дожину, розташовані напроти один одного, корпуси з кімнатами для відпочиваючих, дві башти в південній частині комплексу з шатровим (пірамідальним вежовим) дахом. Ці головні об'єми представляють традиційні дахи і є характерними елементами національної архітектури данної місцевості.

Готель розрахований на 252 номери (500 місць). Місткість підземного паркінгу дорівнює 107 авто. Крім того, у критій автостоянці можуть розміститися 26 авто, і на відкритій – 22 авто. Для відпочиваючих туристів в готелі існують ресторани, бари, нічний клуб, СПА-салон, конференц-зали та центр дозвілля.

Згідно містобудівних умов виконаний повний благоустрій території готельного комплексу. Перед головним фасадом будівлі, вздовж проїздів та стоянок висаджені дерева листяних порід, вічнозелених і квітучих кущів для укріплення схилів та для створення візуально та акустично комфортного середовища. Хвойні породи дерев, які оточують готельний комплекс, поєднані з листяними породами, що мають контрастне забарвлення листя і форми крон.

В місцях панорамних краєвидів, вздовж прогулянкових ділянок встановлюються світильники паркові і газонні лави, квіткарки. В просторі дворівневого внутрішнього двору влаштовані тераси для відпочинку. Тераси облаштовані трав'яними газонами, квітниками, декоративними кущами і малими архітектурними формами.

Опорядження фасадів готелю виконане цементно-полімерним тиньком, цоколь – кладкою з природнього каменю. Вікна, двері, вітражі виконуються з натуральної деревини світлого тону. Покрівля – скатна, виконана з листів металочерепиці сірого матового кольору. В усіх внутрішніх приміщеннях виконане опорядження з високоякісних матеріалів, які маюсь відповідні санітарні і пожежні сертифікати якості.

П’ятизірковий готельний комплекс був побудований у 2012 році і прийняв своїх перших відвідувачів. Таким чином курортний комплекс «Буковель» отримав в свою сім’ю готелів могутнього брендового флагмана – «Radisson Blu» (див.рис.1).

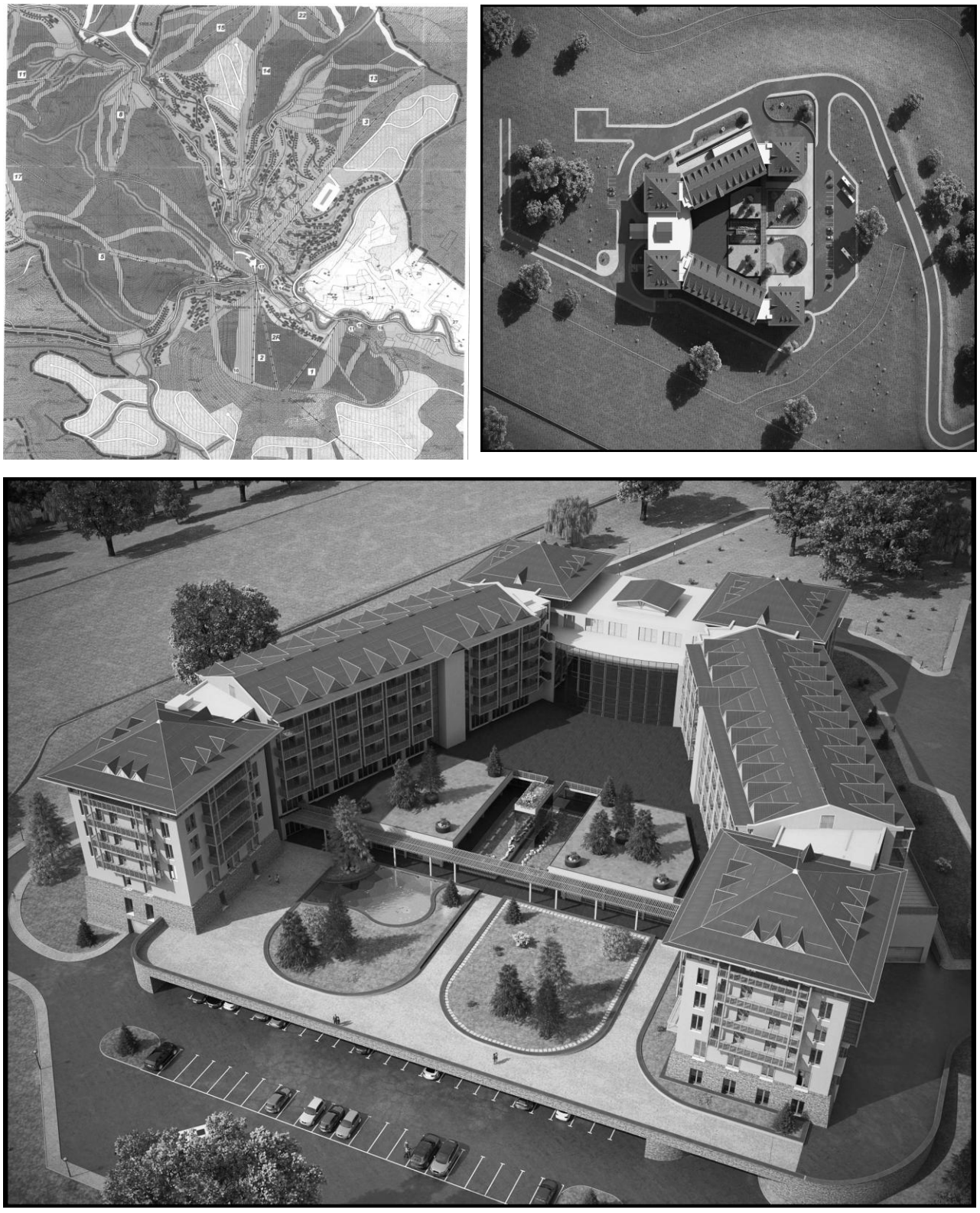

Рис.1. П’ятизірковий готельний комплекс «Radisson Blu».

Висновок. На сьогоднішній день курорт представляє собою містечко, в якому розгорнуто спектр умов для заняття спортом, бізнесом, оздоровлення і безумовно відпочинком.

На даний момент Україна вже подала заяву на проведення Зимової Олімпіади 2022 і «Буковель» вважається одним із ключових претендентів на звання основної спортивної арени ігор.

Аннотация

В статье рассматривается проектирование туристического комплекса в Буковеле, также определяются особенности градостроительного, планировочного и объемно-пространственного формирования комплекса и определяются основные направления концепции развития туристического бизнеса в Украине.

Ключевые слова: туристический комплекс, строительство, участок, здание, гостиничный комплекс.

Annotation

In the article discusses the design of a tourist complex in Bukovele, defined features of urban, planning and three-dimensional complex formation and outlines main directions of development concept of tourism in Ukraine.

Keywords: tourism complex, construction, building, hotel complex.

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ АРХІТЕКТУРИ 5

М. Ю. Арсенян Храмові споруди вірменської артілі в Судаку. 5
І. В. Булах Символізація художніх образів сучасного архітектурного середовища. 11
С. И. Ботвиновская Ипользование рекуррентных формул числовых последовательностей для дискретного моделирования поверхностей. . . . 16
И. А. Высочин Схемы построения моделей архитектурных пространств. Вариативная (развивающаяся) модель восприятия. 21
И. А. Высочин Построение схем моделей архитектурных пространств. Модель восприятия как структура для хранения знаний. 25
О. І. Жовква Католицька духовна освіта у Росії. 29
О. І. Єжова Бурдж-халіфа – апогей розвитку висотного будівництва. . . . 35
В. Т. Завада Регіональні відмінності в архітектурі українських дерев'яних храмів хрещатого типу. 40
Є. Г. Казакова Етапи формування та розвитку ансамблів ринкових площ 58
З. В. Климко Висвітлення актуальності дослідження феномену сценографії, як складової театральної архітектури (на прикладі архітектурно-сценографічної творчості Є. М. Лисика) 63
І. Л. Кравченко Навчально-лікувальні заклади для дітей з вадами розвитку централізованого композиційного типу. 75
Р. О. Косаревська Семіотична реконструкція архітектурно-пейзажної композиції уманського царициного саду *(частина 1)* 83
Е. Е. Кублицкая Интерьеры лестничных клеток жилых и доходных домов нач. XX в. в г. Харькове как объект реалибитации. 100
Я. Ю. Кузнєцова Використання екологічних стандартів в проектуванні залізничних вокзальних комплексів. 110
К. С. Майстренко Місце та значення соціологічних досліджень в архітектурі. 116
А. І. Марковський Творчий доробок Володимира Заболотного в архітектурі Києва 1930-х років. 127
Ю. В. Івашко Архітектура як передвісник суспільних змін. 137
Н. А. Лещенко Якісне сучасне архітектурне середовище історичного центру малого міста. 142
С. М. Лінда Історизм в системі архітектури: дуалізм процесу розвитку. . . 147

О. В. Левченко, А. В. Михайленко Інформатизація навчального процесу в ВНЗ. 154
О. А. Пилипака, Т. С. Пилипака Середня кривина гвинтових поверхонь, віднесених до координатних ліній кривини. 164
О. П. Пекарчук Аналіз нормативної бази реконструкції багатоквартирних будинків кінця XIX – початку XX ст.у Львові. 171
О. Л. Нешта Вплив природно-ландшафтних умов на формотворення традиційного храмобудування України. 180
А. И Пекер Возможности решения проблемы социального жилища в Украине. 186
М. А. Сингаєвська Вплив Ле Корбюзьє на сучасну світову архітектуру. . 190
Л. Р. Гнатюк, Я. О. Кошельник Організація простору офісних приміщень авіакомпаній. 197
Г. В. Семякин Историко – культурная ценность здания института проблем эндокринной патологии им. В. Я. Данилевского, в контексте произведений харьковского архитектора В. А. Эстровича. 205
Ю. С. Соколовська Принципи, методи і особливості реновації міського середовища в районах масової забудови. 213
О. Д. Пилипчук Проблема асоціативності кольору в інтер'єрі, художньо-декоративного оздоблення та методи засвоєння практичних прийомів. . . 220
О. І. Сідорова Композиційні та езотеричні особливості лінії партеру історичного міського середовища. 226
Н. О. Хілько Пропозиції зі збереження історичної спадщини з метою формування простору спілкування. 235
Н. М. Шебек Типологічні особливості «адресного» архітектурного середовища. 243
Г. В. Шевцова Архетипові формотворчі моделі культових споруд світу. . 249
Захеди Шахаб Особенности концентрации мечетей в пределах Ирана, отдельных регионов и городов. 255
Л. Р. Гнатюк, А. І. Шуть Особливості організації простору офісних приміщень банківських установ. 264
Л. Б. Гнесь Пошук національної ідентичності у забудові українського села. 271

МІСТОБУДУВАННЯ 280

О.З. Главацький Вплив соціальних процесів на безпечність архітектурно-планувального середовища великих міст. 280
А. А. Голуб Аналіз наукових досліджень проблеми формування національних природних парків. 294
А. В. Гоблик, Н. М. Дёмин О моделировании распределения поля интенсивности тяготения населения к объекту общественного обслуживания. 303
В. О. Огоньок, Ю. В. Огоньок Історія, проблеми та шляхи реформування і розвитку соціальної інфраструктури українського села. 313
Т. О. Проляка Нові об’єкти транспортної інфраструктури в насиченому міському середовищі: дуалістична специфіка і гуманістичні вимоги до проектування. 325
А. М. Плешкановська, О. С. Усова Деякі питання зеленого будівництва в сучасному місті. 331
А. М. Плешкановська, А. О. Сидорчук Задачі забезпечення енергоефективності містобудівних рішень. 337
Д. Г. Свобода Концепція трудового каркасу міста. 341
В. Т. Семенов, А. В.Завальный, Т. Н. Апатенко, А. Н. Панкеева, Л. А. Быченко Агломерация – приоритетные направления совершенствования территориально-пространственного и административного реформирования Украины. 344
В. А. Щурова Морфологічні чинники формування та розвитку ландшафтної системи міст. 352
В. О. Яценко Дачні та садові території – місце відпочинку чи місце проживання. 357
І. М. Веркалець Структурна модель ландшафтів та методи оцінки їх естетичного потенціалу. 368

АРХІТЕКТУРА БУДІВЕЛЬ І СПОРУД. 377

О. В. Березко Аналіз комунікативних просторів молів на прикладі Варшави. 377
Т. О. Веденко Історія розвитку мобільного житла. 386
М. С. Сніжко Житлово-громадський комплекс як сучасна форма екологічного житла. 389
О. О. Гомон Функціонально-планувальні рішення навчально-виховного комплексу «дитячий садок – початкова школа» 396
Д. В. Добровенко Доцільність формування структури вертикальних агропромислових комплексів в Україні. 403
Г. І. Дорохіна Прототипування фізкультурно-оздоровчих закладів для людей з обмеженими фізичними можливостями. *Частина 2.* Класифікація за прототипами. 410
Т. В. Колосова Структура центрів комплексної реабілітації для людей з обмеженими фізичними можливостями. 419
А. О. Кіщенко, О. Я. Костенко Нові торгово-розважальні центри Києва. Якості інтеграції. 425
Х. А. Охрім Філософське осмислення категорії часу в архітектурі. 431
М. О. Макухін Особливості розміщення та складу багатофункціональних мостових споруд. 439
Т. О. Проляка Об’єднані типи надземних станцій міського рейкового транспорту. 449
В. В. Самойлович, К. Ю. Гензерська Особливості формування олімпійських комплексів для зимових видів спорту. 456
С. Ф. Юнаков Тенденції розвитку туристичного бізнесу в Україні. 467

Наукове видання

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ АРХІТЕКТУРИ ТА МІСТОБУДУВАННЯ

Науково-технічний збірник

Випуск 36

Має свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації в Державному комітеті інформаційної політики України (серія КВ № 2649 від 16 червня 1997 року).

Визнаний ВАК України, як наукове фахове видання України, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата архітектурних та технічних наук. (Постанова президії ВАК України від 14 квітня 2010р. №1 – 05/3).

Адреса редколегії: 03037, м.Київ-37, Повітрофлотський пр., 31. КНУБА.
Тел. 245-42-04.

Підписано до друку 30.05.2014 р. Формат 60x84$^{1}/_{16}$.
Обл.-вид. арк. . Тираж 160. Зам. №

Фірма “ВІПОЛ”
03151, м.Київ-151, вул. Волинська, 60